

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ: Η
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

(Διδακτορική Διατριβή)

Μαρία Τσιλιάκου

Αθήνα, Ιανουάριος 2010

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

A. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ – RESTORATIVE JUSTICE

A1. Θεωρητική προσέγγιση

- (α) Howard Zehr: Διαπροσωπική υπευθυνότητα
- (β) John Braithwaite και Philip Pettit: Διεύρυνση του κύκλου της υπευθυνότητας
- (γ) Nils Christie: Πολιτική υπευθυνότητα
- (δ) Σχολιασμός

A2. Το θύμα

- (α) Η θέση του θύματος
- (β) Η διπλή θυματοποίηση
- (γ) Η επιθυμία του θύματος
- (δ) Η επανόρθωση του θύματος

A3. Έλεγχος της υποτροπής

A4. Κοινωνικός έλεγχος και Κοινωνική αντίδραση

A5. Το φύλο

B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Γ. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΣΧΕΣΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Ή ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ;

- (α) Συγκριτική προσέγγιση
- (β) Αποκαταστατική δικαιοσύνη και φυλακή

Δ. ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗΣ

Δ1. Μεσολάβηση (Victim - Offender Mediation)

- (α) Μεθοδολογία
- (β) Η διαμεσολάβηση συνοπτικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο

- (γ) Η συμμετοχή του δράστη και του θύματος
- (δ) Η επίδραση της διαμεσολάβησης στη δικαστικά απόφαση
- (ε) Προγράμματα μεσολάβησης σε σχολεία (Peer Mediation Programs)
- (στ) Συμφιλίωση
- (ζ) Κοινωφελής εργασία – Αποζημίωση
- Δ 2. Οικογενειακές Συνεδρίες/ Συμβούλια (Family Group Conferencing)**
 - (α) Θεωρητική ανάλυση
 - (α) Περιγραφή της διαδικασίας
 - (β) Οι εντυπώσεις των συμμετεχόντων από τη διαδικασία
 - (γ) Παράδειγμα οικογενειακού συμβουλίου
 - (δ) Συγκριτική προσέγγιση του τρόπου εφαρμογής των Οικογενειακών Συνεδριών / Συμβουλίων για ανήλικους παραβάτες σε Νέα Ζηλανδία και Αυστραλία
- Δ3. Κοινοτικά Συμβούλια Αποκατάστασης (Community reparative board)**
 - (α) Κοινοτικά Συμβούλια του Βερμόντ
 - (β) Παράδειγμα κοινοτικού συμβουλίου
- Δ4. Κύκλος Ποινής (Sentencing Circle) - Κύκλος Ίασης (Healing Circle)**
 - (α) Θεωρητική ανάλυση
 - (β) Κύκλοι ποινής και δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων
 - (γ) Παράδειγμα κύκλου ποινής
- Δ5. Συγκριτική προσέγγιση των 4 μοντέλων επανορθωτικής δικαιοσύνης - Μεσολάβηση, Κοινοτικά Συμβούλια, Οικογενειακές Συνεδρίες, Κύκλος Ποινής**
 - (α) Τρόπος διεξαγωγής της διαδικασίας και συμμετοχή της κοινότητας
 - (β) Ο ρόλος του θύματος
 - (γ) Προετοιμασία και μεταπαρακολούθηση (follow up)
- Δ6. Άλλες πρακτικές επανόρθωσης**
 - (α) Navajo Peacemaker Court
 - (β) Επανορθωτική Επιτήρηση (Reparative Probation)
 - (γ) Victim Awareness ή Victim Impact Panels
 - (δ) Ενδιάμεσες ποινές

E. TRANSFORMATIVE JUSTICE - Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΠΟΥ «ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΝΕΙ»

E1. Θεωρητική Προσέγγιση

E2. Transformative Mediation – Μετασχηματιστική Διαμεσολάβηση

E3. Problem Solving Mediation και Transformative Mediation: Διαφορές και ομοιότητες

ΣΤ. THERAPEUTIC JUSTICE – Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΠΟΥ «ΘΕΡΑΠΕΥΕΙ»

ΣΤ1. Θεωρητική Προσέγγιση

ΣΤ2. Δικαστήρια Επίλυσης Προβλημάτων (Problem - Solving Courts)

(α) Drug Courts

(β) Mental Health Courts

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (RESTORATIVE – TRANSFORMATIVE – THERAPEUTIC JUSTICE) ΣΕ ΔΡΑΣΤΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. ΜΟΡΦΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

A1. Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων

A2. Βιασμός Ενηλίκων

(α) Βιασμός γυναικών

(β) Βιασμός στο γάμο

(γ) Βιασμός σε συνθήκες πολέμου

(δ) Βιασμός μεταξύ ανδρών

(ε) Βιασμός στο στρατό

(στ) Βιασμός στη φυλακή

(ζ) Βιασμός με δράστη τη γυναίκα

A3. Βιασμός παιδιών - Παιδοφιλία

(α) Επιδημιολογία

(β) Αιτιολογία

(γ) Ψυχολογικό προφίλ των ανδρών σεξουαλικών δραστών

(δ) Ψυχολογικό προφίλ γυναικών σεξουαλικών δραστών

A4. Αιμομιξία

(α) Εισαγωγικά

(β) Αιτιολογία

(γ) Περιπτώσιολογία

A5. Παραφιλίες

(α) Επιδειξιμανία

(β) Εφασιμανία

(γ) Ηδονοβλεψία

(δ) Ζωοφιλία - Κτηνοβασία

(ε) Τηλεφωνική αισχρολογία

A6. Πορνογραφία

(α) Οι χρήστες πορνογραφίας στο διαδίκτυο

β) Οι χρήστες παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο

A7. Θεωρίες για το βιασμό

Ψυχοδυναμικές θέσεις.

Συμπεριφοριστικές απόψεις

Φεμινιστικές απόψεις

Κοινωνιο-γνωσιακές απόψεις

Κοινωνιο-βιολογικές απόψεις

Εξελικτική θεωρία

Ναρκισσιστική Θεωρία

Θεωρία της Αντίδρασης

Βιολογικές θεωρίες

A8. Η σεξουαλική επιθετικότητα

Προδιαθεσικοί παράγοντες

Προσχεδιασμός της διάπραξης

Αλληλεπίδραση με το θύμα

Κίνητρο

Παρορμητικότητα

Άρνηση ανάληψης ευθύνης

Γνωσιακές διαστρεβλώσεις:

Έλλειψη ενσυναίσθησης

Άλλοι παράγοντες

A9. Κοινωνικό και Ψυχολογικό ιστορικό των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων

B. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΑ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ / ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (RESTORATIVE JUSTICE) ΣΕ ΔΡΑΣΤΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

B1. Θεωρητική Προσέγγιση

B2. Ανήλικοι και επανορθωτική δικαιοσύνη

(α) Θεωρητική Προσέγγιση

(β) Προγράμματα Οικογενειακών και Κοινοτικών Συνεδριών

(γ) Youth Restorative Disposal (πειραματικό σχέδιο)

Γ. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ / ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (THERAPEUTIC JUSTICE):

(α) ΦΑΡΜΑΚΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

(β) ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Γ1. Φαρμακολογικά μέτρα:

Χειρουργικές Επεμβάσεις

Φαρμακολογικές θεραπείες

(α) Αντιανδρογόνα

(β) Αντικαταθλιπτικά

Γ2. Ψυχοθεραπευτικά μέτρα

(α) Θεωρητικό υπόβαθρο

(β) Ψυχοθεραπευτικές Τεχνικές

(γ) Ερευνητικά δεδομένα

Γ3. Ψυχοθεραπευτική αντιμετώπιση σεξουαλικής επιθετικότητας

(α) Συμπεριφορικές τεχνικές

Θεραπεία αποστροφής

Συγκεκριαυμένη ευαισθητοποίηση (Covert sensitization)

Επιβοηθούμενη συγκεκριαυμένη ευαισθητοποίηση (Assisted Covert Sensitization)

Ελεγχος ελάχιστης διέγερσης (Minimal Arousal Conditioning)

Πρόβα αποστροφής (Aversive Behavior Rehearsal)

Έμμεσης συμμετοχής ευαισθητοποίηση (Vicarious Sensitization)

Εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων (Social Skill Training)

Επικύρωση εναλλακτικής συμπεριφοράς (Alternative Behavior Completion)

Πληθυσμιογραφική Βιοανάδραση

(β) Γνωστικές τεχνικές

Αναδόμηση γνωστικών στρεβλώσεων

Πρόληψη υποτροπής (Relapse prevention)

Εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση (Empathy Training)

Γ4. Θεραπευτική αντιμετώπιση δραστών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) και των βιαστών

Δ. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

(α) Θεωρία και Ερευνητικά Δεδομένα

(β) Παραδείγματα ολοκληρωμένων προγραμμάτων για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων

Kelowna Treatment Program

Adult Forensic Psychiatric Services - Nanaimo

Mennonite Central Committee - Ontario

Gracewell Program

Sex Offender Rehabilitation Programs (SORP)

Sex Offender Treatment Programme (SOTP)

Restore

Secure Residential Treatment (SRT)

Προγράμματα που απευθύνονται σε αυτόχθονες των ΗΠΑ και Καναδά

Ε. ΈΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΤΡΟΠΗΣ

E1. Η τάση υποτροπής των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων

E2. Εργαλεία μέτρησης της πρόγνωσης της υποτροπής

E3. Ερευνητικά δεδομένα

(α) Έρευνες για την αποτελεσματικότητα θεραπευτικών – αποκαταστατικών προγραμμάτων

(β) Έρευνες μεταπαρακολούθησης (follow up)

(γ) Έρευνες βασισμένες σε τυχαία δείγματα ελέγχου (RCT - random control trial)

(δ) Έρευνες μετα - ανάλυσης της αποτελεσματικότητας των θεραπευτικών προγραμμάτων

(ε) Έρευνες σε άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) και παιδόφιλους (pedophiles)

(στ) Μεθοδολογικά και πρακτικά ερευνητικά ζητήματα

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

**Στον Ορέστη, τον Αλέξανδρο
και τον Φίλιππο**

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Το έγκλημα επιφέρει βλάβες. Οι βλάβες δημιουργούν υποχρεώσεις. Δικαιοσύνη σημαίνει να γίνονται πάλι τα πράγματα σωστά.» Howard Zehr (Gehm, J.R., 1998)

Επέλεξα να ξεκινήσω την ανάλυση για τις νέες μορφές δικαιοσύνης με την ανωτέρω φράση, κρίνοντας ότι στις λίγες λέξεις που αυτή περιλαμβάνει κρύβεται το σοβαρότερο και σημαντικότερο έργο που επιτελεί η ποινική δικαιοσύνη: Να κάνει πάλι τα πράγματα σωστά. Να αποκαθιστά δηλαδή όλα όσα το έγκλημα διέρρηξε. Στην ανωτέρω φράση βρίσκεται, επίσης, και ο πυρήνας της θεωρίας των εναλλακτικών μορφών δικαιοσύνης, δηλαδή, η αποκατάσταση και επανόρθωση των ζημιών που το έγκλημα επέφερε στο θύμα και την κοινωνία. Το έγκλημα ενυπάρχει μέσα στην κοινωνία, όχι γιατί είναι αποκλειστικό παράγωγο αυτής, αφού για τη δημιουργία του απαιτείται πλήθος παραγόντων, αλλά γιατί αναπτύσσεται στους κόλπους της επηρεάζοντας άμεσα τις δομές και τις λειτουργίες της. Η απάντηση στο γιατί ο άνθρωπος εγκληματεί σίγουρα δεν είναι εύκολη και δεν έχει ακόμη βρεθεί. Φταίει άραγε η οικογένεια, η οικονομία, η κοινωνική δομή, η πολιτική, η θρησκεία, το περιβάλλον, η εκπαίδευση, η κοινωνική παιδεία με τις γνώσεις και τις πεποιθήσεις, τα γονίδια, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, που προβάλλουν πρότυπα και οδηγούν στον μιμητισμό, η «κακιά στιγμή»; Συνδυασμός κάποιων εξ αυτών ή όλων; Κάθε επιστήμη αντιλαμβάνεται και εξηγεί το έγκλημα από την δική της οπτική και με τα επιστημονικά εργαλεία που διαθέτει, προκειμένου να επαληθεύσει τις θεωρίες της και να καταλήξει σε πορίσματα. Το έγκλημα, όμως, ως φαινόμενο, διασχίζει οριζόντια τις επιστήμες, που διεκδικούν ρόλο στην εξήγησή του, και «κουβαλά» έτσι «γενετικό» υλικό από την κάθε μια χωριστά. Η πολυεπιστημονική προσέγγιση κρίνεται – κατά την γνώμη μου - απαραίτητη. Ο εγκληματίας είναι άνθρωπος και ως άνθρωπος σκέφτεται, αισθάνεται, αρρωσταίνει, μαθαίνει και αποτελείται από την ίδια ύλη με όλους τους υπόλοιπους «μη εγκληματίες». Συνεπώς για να «ξορκίσουμε» μακριά το κακό που το έγκλημα δημιουργεί απαιτείται να δούμε τον φορέα αυτού, δηλαδή τον

άνθρωπο. Ο εγκληματίας θα συνεχίσει, κατά πάσα πιθανότητα, εις τους αιώνες να εγκληματεί, το θύμα να θυματοποιείται και η κοινωνία να αφορίζει - με τον δικό της κάθε φορά τρόπο - αμφοτέρους. Όσο υπάρχουν άνθρωποι θα υπάρχει και έγκλημα, αφού και αυτό επιτελεί το δικό του ρόλο στην κοινωνική ισορροπία. Όμως, πριν απαντήσουμε κατηγορηματικά στο γιατί ως άνθρωποι εγκληματούμε, προέχει να επιλύσουμε το πώς θα αποτρέψουμε τον εγκληματία από το να προβεί εκ νέου στην ίδια εγκληματική πράξη. Προλαμβάνοντας την υποτροπή, ουσιαστικά προλαμβάνουμε τη θυματοποίηση, τη ζημία, το υλικό και άυλο κόστος που το έγκλημα επιφέρει.

Ο τρόπος που αντιμετωπίζεται ο εγκληματίας από το κράτος και την κοινωνία έχει ιδιαίτερη σημασία. Πέραν της ανθρωπιστικής πλευράς, που αφορά στον ίδιο τον δράστη ως φορέα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και την οποία κάποιος μπορεί να συμμαριστεί ή όχι, υπάρχει η οπτική της πρόληψης και της αποκατάστασης. Επειδή δεν μπορούμε να προλάβουμε το έγκλημα με «μαγικές σφαίρες» που προβλέπουν το μέλλον, μπορούμε να φροντίσουμε ώστε να μην επαναληφθεί από τον ίδιο άνθρωπο στο μέλλον. Αποκλείουμε βεβαίως την λογική που υπαγορεύει ως καλύτερο τρόπο πρόληψης τον αφανισμό αυτού που εγκλημάτησε, στέλνοντας τον «εις το πυρ το εξώτερον» ή αλλιώς στην ηλεκτρική καρέκλα, όχι διότι είναι μέτρο αναποτελεσματικό, αφού πράγματι προλαμβάνει την υποτροπή, αλλά γιατί λειτουργεί εξίσου εγκληματικά. Και σε κάθε περίπτωση όταν ένα μέλος του σώματός μας πονά φροντίζουμε και προσπαθούμε να το θεραπεύσουμε άλλοτε αποτελεσματικά και άλλοτε όχι. Αν, όπως λένε, λοιπόν, η κοινωνία είναι ένα «σώμα», τότε εμείς όλοι είμαστε αναπόφευκτα τα «μέλη» της που όταν «νοσούν» χρήζουν θεραπείας. Η σκέψη φαίνεται απλοϊκή, ωστόσο, εμπεριέχει την θεωρητική βάση των εναλλακτικών μορφών δικαιοσύνης, καθώς η «θεραπεία» του εγκληματία και η «αποκατάσταση» του θύματος και της κοινωνίας κρίνεται συστατικό στοιχείο τους. Κατά πόσον όμως η δικαιοσύνη και η λειτουργία της υπηρετούν αυτό το σκοπό; Η ακόμη καλύτερα, η «παραδοσιακή» δικαιοσύνη οφείλει να επανορθώνει τις ζημιές ή απλά να τιμωρεί τους ενόχους; Και τι γίνεται με το θύμα που θυματοποιείται ξανά στις αίθουσες των δικαστηρίων, δίχως τελικά να λαμβάνει την αποκατάσταση που πραγματικά επιθυμεί; Ποιος είναι ο ρόλος της κοινωνίας στην διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης και της αποκατάστασης της ζημίας που υπέστη; Είναι η πρόληψη της υποτροπής βασικός στόχος της τιμωρίας και αν ναι τότε πώς επιτυγχάνεται;

Κάνοντας λόγο για «θεραπεία» του εγκληματία γίνεται αναπόφευκτα η αναγωγή σε ασθένειες και φαρμακευτική αγωγή, οπότε και γεννάται το ερώτημα εάν ο εγκληματίας είναι «άρρωστος». Σε όλα τα προγράμματα επανορθωτικής και θεραπευτικής δικαιοσύνης χρησιμοποιείται ο όρος «treatment», εννοώντας όχι μόνον την θεραπευτική αγωγή που μπορεί πιθανότατα να χρειάζεται ο δράστης, αλλά και όλη τη διαδικασία απόκτησης ενσυναίσθησης, εκπαίδευσης, ενδυνάμωσης, ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων, κατανόησης των ζημιών που η εγκληματική πράξη προξένησε στο θύμα και την κοινωνία και εν γένει τη δημιουργία του απαραίτητου πλαισίου στήριξης που θα οδηγήσει στην κοινωνική επανένταξη του δράστη. Πρόκειται για μια «θεραπευτική διαδικασία» υπό την στενή αλλά και την ευρεία έννοια. Πράγματι, υπάρχουν δράστες που νοσούν ψυχικά και ως εκ τούτου χρήζουν φαρμακευτικής προσέγγισης, όμως, και αυτή μόνη της δεν αρκεί για να αποδώσει ολοκληρωτικά τον όρο «treatment», οπότε και απαιτείται να συμπεριλάβουμε και όλες τις προαναφερθείσες διαδικασίες. Παράλληλα, το θύμα και η κοινωνία λαμβάνουν αποκατάσταση και αναγνώριση του ρόλου τους και συμβολικά «θεραπεία» από το έγκλημα. Θεωρητικά θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, ότι οι εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης υπόσχονται ιδανικές κοινωνίες προσφέροντας αποκατάσταση, ίαση και πρόληψη από το έγκλημα. Είναι τουλάχιστον ουτοπικό να περιμένουμε «το θαύμα» και δεν είναι ο στόχος αυτός. Στόχος είναι η προστασία και η αποκατάσταση του θύματος και της κοινωνίας μέσα από την «θεραπευτική» διαδικασία αποκατάστασης του δράστη, μετά το treatment δηλαδή.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη (restorative justice) μεταφέρει την επίλυση της διαφοράς από τις αίθουσες των δικαστηρίων και την επαναπροσδιορίζει σε ζήτημα που αφορά στο θύμα, στο δράστη και στην τοπική κοινότητα. Έτσι, οι τρεις ενδιαφερόμενες πλευρές συναντώνται σε χώρους, όπου με ασφάλεια και με την παρουσία ειδικών συζητούν και επιλύουν τη διαφορά με σκοπό την επίτευξη της κοινωνικής ειρήνης, που το έγκλημα διατάραξε. Βασικό σημείο είναι η αναβάθμιση του ρόλου του θύματος, το οποίο από απλός παρατηρητής μίας δίκης μετατρέπεται σε ενεργό υποκείμενο και λαμβάνει θέση πρωταγωνιστή. Από την άλλη, ο δράστης καλείται να αναλάβει τις ευθύνες του απέναντι στο πρόσωπο που έβλαψε, αλλά και να κατανοήσει το μέγεθος και τη σοβαρότητα της ζημίας που προκάλεσε με την παραβατική του συμπεριφορά. Τέλος, η τοπική κοινότητα συμμετέχει και συνεργάζεται ουσιαστικά για την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Η μετασχηματιστική δικαιοσύνη (transformative justice) ή αλλιώς η δικαιοσύνη που μεταμορφώνει είναι

ουσιαστικά η θεωρητική τεκμηρίωση και η φιλοσοφική πλευρά της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και γι' αυτό συχνά πολλοί συγγραφείς την ενσωματώνουν στην τελευταία. Η transformative justice αναζητά να βρει, όχι μόνον τα προβλήματα αυτά που δίνουν την αφορμή για το έγκλημα, αλλά και αυτά που το δημιουργούν. Οπότε και προσπαθεί να αντιμετωπίσει το έγκλημα ως μια ευκαιρία – δυνατότητα – μεταμόρφωσης, μετασχηματισμού, μετατροπής και εκπαίδευσης των σχέσεων μεταξύ του δράστη, του θύματος και των λοιπών μελών της κοινότητας που επηρεάστηκαν από το έγκλημα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεραπευτική δικαιοσύνη (therapeutic justice), η οποία δείχνει τον τρόπο με τον οποίο οι νόμοι και η σχετική διαδικασία μπορούν να λειτουργήσουν θεραπευτικά. Δίνει έμφαση στις ανάγκες που δημιουργούνται από τη συγκεκριμένη εγκληματική πράξη καθώς και στη μεταχείριση και αντιμετώπιση του δράστη, ώστε να μπορέσει να επιστρέψει στο κοινωνικό σύνολο ως υπεύθυνος πολίτης. Πρόκειται για ένα είδος «παρέμβασης» που εστιάζει στην συμπεριφορά των χρόνιων ποινικών δραστών σε συνδυασμό με την επιβολή κάποιας μορφής θεραπευτικής μεταχείρισης.

Από την «επιτήρηση και τιμωρία» του Φουκώ ίσως θα μπορούσαμε να επανέλθουμε στην πρακτική της επανόρθωσης και αποκατάστασης των Maori της Νέας Ζηλανδίας, αφού οι νέες μορφές δικαιοσύνης που θα αναλύσω με την παρούσα μελέτη μου, δεν είναι τελικά και τόσο νέες. Για το λόγο τούτο επέλεξα το ρήμα επιστρέφω, ελπίζοντας ότι η επιστροφή μπορεί να φέρει και μια στροφή πολλών μοιρών στο χώρο της ποινικής δικαιοσύνης. Η παρούσα μελέτη προσεγγίζει το έγκλημα με ματιά που δεν επιθυμεί να τιτλοφορηθεί επιστημονικά μονοσήμαντα. Το πέρασμα από την νομική, την κοινωνιολογία, την φιλοσοφία, την ψυχιατρική και την ψυχολογία, την φαρμακολογία και τη βιολογία κρίθηκε απαραίτητο προκειμένου να γίνει μια εργασία πολυεπίπεδα εγκληματολογική. Περιλαμβάνει τη θεωρητική και πρακτική παρουσίαση και ανάλυση των νέων αυτών μορφών δικαιοσύνης, καθώς και την εξέταση των επιμέρους ζητημάτων που θέτει η εφαρμογή τους. Η συγκριτική προσέγγιση του τιμωρητικού και του επανορθωτικού συστήματος, ως προς τα βασικά τους σημεία, είναι χρήσιμη για την κατανόηση της διαφορετικής λειτουργία τους. Θα φωτιστούν οι ανάγκες των τριών πλευρών που συμμετέχουν στην επανορθωτική διαδικασία, δηλαδή του θύματος, του δράστη και της τοπικής κοινότητας που συμμετέχει. Απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία κρίνονται η παρουσίαση ερευνών που εκπονήθηκαν και αφορούν στα αποτελέσματα των προγραμμάτων

αποκατάστασης παγκόσμια, καθώς και των εναλλακτικών μοντέλων δικαιοσύνης, που προτείνουν οι χώρες, που τα έχουν εφαρμόσει.

Ειδικότερα, γίνεται ανασκόπηση των εναλλακτικών μέτρων αντιμετώπισης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων παρουσιάζοντας κάποια αποκαταστατικά και θεραπευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται παγκόσμια στο πλαίσιο της μείωσης της παραβατικότητας και της πρόληψης της υποτροπής. Στην κατηγορία των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων εντάσσονται: δράστες βιασμών και εν γένει σεξουαλικής κακοποίησης, παιδόφιλοι, αιμομίκτες, παραφιλικοί, των οποίων η συμπεριφορά βλάπτει τρίτους. Η παγκόσμια βιβλιογραφία και έρευνα έχει ασχοληθεί εκτενώς με το θέμα των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, αφενός λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα εγκλήματα και της ευρείας προσβολής της σφαίρας των δικαιωμάτων του ατόμου - που φθάνει συχνά μέχρι και την προσβολή της ίδιας της ζωής - και αφετέρου λόγω της θετικής ανταπόκρισης των δραστών στα θεραπευτικά και αποκαταστατικά προγράμματα που εκπονούνται - από τη δεκαετία του 1990 - εντός και εκτός των καταστημάτων κράτησης σε πολλές χώρες. Όπως, εξάλλου, σωστά επισημαίνεται, ο καλύτερος τρόπος προστασίας των θυμάτων είναι η σωστή αντιμετώπιση των δραστών, που καταλήγει στην ελαχιστοποίηση των πιθανοτήτων της υποτροπής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

A. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ – RESTORATIVE JUSTICE

A1. Θεωρητική προσέγγιση

Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice), αφορά αφενός στην ίαση των πληγών που τα θύματα και η κοινωνία υφίστανται ως αποτέλεσμα των εγκληματικών πράξεων και αφετέρου θέτει τους παραβάτες υπόλογους απέναντί τους. Αφορά, δηλαδή, στην αποκατάσταση των σχέσεων με την επανατοποθέτηση της κοινωνικής ισότητας στις σχέσεις που έχουν διαταραχθεί. Έμφαση δίνεται στο γεγονός ότι το έγκλημα είναι και ζήτημα διαπροσωπικό πέραν της παραβίασης των κανόνων δικαίου που έχει θέσει η πολιτεία. Το θύμα και ο δράστης συμμετέχουν άμεσα στην επίλυση της διαφοράς, η οποία δεν μετατρέπεται έτσι σε μακροχρόνια δικαστηριακή διαμάχη, με τους άμεσα ενδιαφερόμενους να παρευρίσκονται ως απλοί παρατηρητές της διαδικασίας. Παράλληλα, προβάλλεται και ένας νέος τρόπος σκέψης σε ότι αφορά στο έγκλημα και τη θυματοποίηση.

Σχηματικά μπορούμε να επισημάνουμε τα ακόλουθα:

- Αφορά στην αποκατάσταση του θύματος και της κοινωνίας και λιγότερο στην τιμωρία του δράστη.
- Αναβαθμίζει το ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία, μέσα από την αύξηση της συμμετοχής του.
- Απαιτεί την παραδοχή της ενοχής του δράστη ενώπιον του θύματος και την ανάληψη των ευθυνών του.
- Ενθαρρύνει τη συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου και αποσκοπεί στη δημιουργία ενεργών και συμμετοχικών κοινωνιών.
- Δίνει έμφαση στην παραδοχή του δράστη παρά στην επιβολή σκληρότερων ποινών.
- Αναγνωρίζει ευθύνη έναντι του κοινωνικού συνόλου που βλάφθηκε από την εγκληματική συμπεριφορά.

- Αποτρέπεται ο στιγματισμός του δράστη και του θύματος από τη δημοσιότητα που μπορεί να λάβει η υπόθεση.
- Το θύμα γίνεται παράλληλα και παράγοντας της κοινωνικής ένταξης του δράστη.
- Διακρίνεται από «ελαστικότητα» ως προς τους πρακτικούς τρόπους εφαρμογής της.
- Έχει χαρακτήρα προληπτικό αφού στοχεύει στην επίλυση των προβλημάτων σε συνάρτηση και με το μέλλον.
- Στοχεύει στην αποτροπή της υποτροπής μέσα από την επανακοινωνικοποίηση του δράστη.

Κατά τον Howard Zehr (1990) πίσω από την επανορθωτική δικαιοσύνη υπάρχουν:

- το έγκλημα που με βίαιο τρόπο διαρρηγνύει τις σχέσεις των ανθρώπων,
- η δικαιοσύνη που βοηθά στον προσδιορισμό των αναγκών και των υποχρεώσεων,
- η επαναφορά των πραγμάτων στη σωστή θέση,
- η δικαιοσύνη που προωθεί το διάλογο και τις προφορικές συμφωνίες και
- ο κεντρικός ρόλος που δίδεται στο θύμα και το δράστη.

Το έγκλημα είναι και κοινωνικό παράγωγο και - ως ένα βαθμό - μπορεί να αντιμετωπιστεί αλλά και να προληφθεί μέσα από την ίδια την κοινωνία που το δημιουργεί. Η πρόληψη μπορεί να λειτουργήσει σωστότερα εφόσον η κοινωνία αναλάβει τις ευθύνες της και οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία επίλυσης των διαφορών, όχι μέσω της δικαστικής οδού, αλλά μέσω της συνοχής και της ουσιαστικής εμπλοκής. Εξάλλου, η σταδιακή οικοδόμηση καλύτερων κοινωνιών για το παρόν και για το μέλλον είναι και ο βασικός στόχος της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Η επανόρθωση δεν συνεπάγεται την επαναφορά των σχέσεων στην πρότερα κατάσταση, δηλαδή αυτήν που προϋπήρχε της διάρρηξης από το έγκλημα, αφενός διότι συχνά αυτό δεν είναι εφικτό και αφετέρου διότι δεν είναι πάντα επιθυμητό. Για παράδειγμα, συμβαίνει το θύμα να μην γνώριζε προηγούμενα τον δράστη και ως εκ τούτου δεν επιθυμεί περαιτέρω σχέσεις με το συγκεκριμένο άτομο. Επίσης, στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας το θύμα μπορεί να μην επιθυμεί την επιστροφή του στην σχέση κακοποίησης στην οποία βρισκόταν. Επομένως, μιλάμε για μια διαδικασία η οποία έχει στόχο την αποκατάσταση της αδικίας, του λάθους που προκλήθηκε με το έγκλημα και την αποκατάσταση του τραύματος όπου αυτό είναι εφικτό. Σε ένα δεύτερο επίπεδο συνεπιφέρει την επιτυχή επανένταξη του

δράστη στον κοινωνικό ιστό όπου μπορεί να βρίσκεται αρμονικά με το θύμα. Από την προοπτική της αποκατάστασης, το έγκλημα προκαλεί υλικές ζημιές, όπως απώλεια περιουσίας, ζημιές στις επιχειρήσεις ή στους δημόσιους χώρους, και προσωπικές, όπως τραυματισμό, άγχος, θυμό ή κατάθλιψη, διάρρηξη των σχέσεων, αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, αύξηση του φόβου και μείωση της αίσθησης της κοινότητας (Karp 2001). Ομοίως, υπάρχουν δύο είδη αποκατάστασης των βλαβών η υλική αποκατάσταση και η συμβολική αποζημίωση. Η πρώτη είναι αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης και της συμφωνίας μεταξύ του θύματος και του δράστη, ενώ η δεύτερη είναι το αποτέλεσμα της άμεσης επικοινωνίας και περιλαμβάνει κοινωνικές δεσμεύσεις, όπως είναι ο σεβασμός, η ευγένεια, η συγγνώμη, και η συγχώρεση (Schiff, 1998). Τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη για την αποκατάσταση των βλαβών είναι τα θύματα, οι δράστες και η κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων όσων έχουν συναισθηματική ή άλλη σύνδεση, όπως γονείς και λοιπά μέλη της οικογένειας (McCold & Wachtel, 2002). Οι έμμεσοι ενδιαφερόμενοι ζουν στη γύρω περιοχή ή είναι υπάλληλοι της κυβέρνησης ή μέλη διάφορων κοινωνικών οργανώσεων. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη υποστηρίζει ότι οι άμεσα ζημιωθέντες θα πρέπει διαδικαστικά να έχουν και εξουσία λήψεως αποφάσεων σχετικά με το έγκλημα.

Στόχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι:

- η χειραφέτηση των θυμάτων,
- η αποδοχή της ευθύνης των υπαιτίων,
- η αποκατάσταση των βλαβών, η ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών των θυμάτων και των παραβατών στην κοινότητά τους,
- η μείωση της υποτροπής,
- η επίτευξη κοινοτήτων με περισσότερη συνοχή και ειρήνευση (Hudson, 2002).

Βασική αξία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η ύπαρξη ισορροπίας και ισοτιμίας μεταξύ των θυμάτων, των παραβατών, και της κοινότητας που συνιστούν τους τρεις «πελάτες» του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (Bazemore & Umbreit, 1995). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bazemore (1998), η δικαιοσύνη υπηρετείται καλύτερα όταν οι ανάγκες του θύματος, της κοινωνίας και του δράστη συναντώνται και καθένας συμμετέχει στην διαδικασία στον καλύτερο δυνατό βαθμό.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πρακτικών που απευθύνονται άμεσα στον παραβάτη και το θύμα, και φέρουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- Το θύμα και η οικογένειά του λαμβάνουν υποστήριξη και βοήθεια.
- Εάν το θύμα επιθυμεί έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει τον τρόπο με τον οποίο ο δράστης θα αποκαταστήσει τη ζημία που επέφερε.
- Η διαδικασία της μεσολάβησης λαμβάνει χώρα εφόσον το θύμα και ο δράστης επιθυμούν να προβούν σε τέτοιου είδους συνάντηση, η οποία γίνεται με την βοήθεια εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή.
- Εθελοντές της κοινότητας εργάζονται με τους παραβάτες.
- Η κοινότητα παρέχει εργασία στους παραβάτες, οι οποίοι έτσι μπορούν να αποζημιώσουν το θύμα για την βλάβη που του προκάλεσαν.
- Οι παραβάτες συμμετέχουν σε προγράμματα της κοινότητας.
- Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους παραβάτες περιλαμβάνουν - μεταξύ άλλων - και την ευαισθητοποίηση του δράστη προκειμένου να κατανοήσει τα συναισθήματα που προκάλεσε στο θύμα η εγκληματική του συμπεριφορά και να δει τις υποχρεώσεις του ως μέλος του κοινωνικού συνόλου.
- Οι παραβάτες έρχονται αντιμέτωποι με την βλάβη που προκάλεσαν μέσα από τις αφηγήσεις των θυμάτων τους.
- Οι ομάδες της κοινότητας εργάζονται με τους παραβάτες προκειμένου να τους επαναφέρουν στο κοινωνικό σύνολο.
- Οι παραβάτες βοηθούνται από την κοινότητα εφόσον επιθυμούν να αλλάξουν τη ζωή τους και λαμβάνουν περισσότερα εφόδια και δεξιότητες που βοηθούν στην ομαλή κοινωνική συμβίωση.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη επιδιώκει να οριοθετήσει την προσωρινή αντίδραση απέναντι στο έγκλημα παραπέμποντας σε αρχές πρώιμων κοινωνιών, που στόχευαν στην αποκατάσταση των τραυμάτων και στην επανένταξη. Ο προσανατολισμός αυτός βρίσκει αντίκρισμα σε παραδοσιακά μοντέλα που επικεντρώνονταν στην υπευθυνότητα και στην επανένταξη του δράστη, στη διατήρηση των αρχών της κοινότητας και στην επανόρθωση του θύματος. Το μοντέλο της επανορθωτικής δικαιοσύνης έρχεται, λοιπόν, αντιμέτωπο με το τιμωρητικό σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τους Van Ness & Heedtkerks-Strong (1997), η επανορθωτική δικαιοσύνη έχει ως θεωρητικό υπόβαθρο ότι το έγκλημα είναι πρωτίστως ζήτημα διαπροσωπικό και έπειτα θέμα καταστρατήγησης των

θεσπισμένων κανόνων της κοινωνίας. Το έγκλημα, δηλαδή, δεν είναι απλά και μόνο διάρρηξη των νόμων και των κανόνων υπό την έννοια της προσβολής της πολιτείας. Είναι κυρίως ενέργεια που επιφέρει τελικά ζημιά στο θύμα, στην κοινωνία και στο δράστη. Η σκληρή τιμωρία του δράστη δεν έχει τόσο σημασία, όσο η δυνατότητα και η δύναμη που δίδεται στο θύμα να καθορίσει τη διαδικασία επίλυσης της διαφοράς και να συμμετέχει κατά τρόπο καθοριστικό σε αυτήν. Την ίδια στιγμή, ο δράστης επιφορτίζεται με τις συνέπειες της ανθρώπινης πλευράς που είχε η εγκληματική του ενέργεια. Ωστε και οι δύο, δράστης και θύμα, γίνονται τελικά ενεργά υποκείμενα στην επίλυση της διαφοράς και στην αντιμετώπιση της διαμάχης που δημιουργείται με το έγκλημα. Είναι, δηλαδή, η ίδια η διάρρηξη των ανθρώπινων σχέσεων και η προσβολή του ανθρώπου που δημιουργεί την υποχρέωση για επανόρθωση. Η άποψη αυτή έχει χαρακτηριστεί ως «φεμινιστική προσέγγιση της δικαιοσύνης» (Harris 1987), ως «ισορροπημένη δικαιοσύνη» (Bazemore 1993) ή ως «πράσινη δικαιοσύνη» (Wright 1991, Gehm, J.R. 1998).

Ανάλογη είναι και η θέση που διατυπώνεται με τη θεωρία της ισότητας (Equity Theory), η οποία βασίζεται στην άποψη ότι τα άτομα έχουν συγκεκριμένες θέσεις και προσδοκίες σχετικά με το τι είναι δίκαιο και σωστό σε κάθε δεδομένη κατάσταση. Όταν λοιπόν αυτό το έμφυτο αίσθημα δικαιοσύνης και επιείκειας που διακατέχει τον άνθρωπο βλαφθεί ή διαταραχθεί με κάποιον τρόπο, τότε το θύμα είναι σε θέση να γνωρίζει τη στρατηγική ή την τεχνική εύκολης αποκατάστασης της ισορροπίας, όπως βέβαια το ίδιο το θύμα την αντιλαμβάνεται (Walster, Walster and Berscheid 1978, Gehm J.R. 1998). Σύμφωνα δε, με τη θεωρία της αφήγησης (Narrative Theory) το θύμα έχει τη δυνατότητα να αφηγηθεί την ιστορία του απευθείας στο πρόσωπο που βίαια εισέβαλε σε αυτήν την αφήγηση. Η αφήγηση ως θεραπευτική διαδικασία και ως όχημα που οδηγεί στην αυτογνωσία έχει μεγάλη ιστορία (Bettelheim 1976). Στην ψυχιατρική, ο Freud και ο Jung χαρακτηρίζουν την αφήγηση ως διαδικασία πνευματικής και ψυχικής αποδέσμευσης, ενώ για πολλές πρωτόγονες κοινωνίες η αφήγηση είχε τη δύναμη να θεραπεύσει την κοινότητα από τις πληγές και να ενώσει σφιχτά τους ανθρώπους στους κόλπους της (LeGuin 1980, Simpkinson 1993, Gehm J.R. 1998).

Πυρήνας της αποκαταστατικής θεωρίας δεν είναι μόνον το γεγονός ότι «αποκαθιστά» αντί να «τιμωρεί», αλλά ότι υποστηρίζει ή τείνει να υποστηρίξει την εγκατάσταση μιας εγγενώς καταναγκαστικής διαδικασίας πιο συναινετικής, διάφανης, εποικοδομητικής, και επικοινωνιακής. Εκτός, όμως, από αυτές τις ουσιαστικές και

διαδικαστικές αξίες, προσφέρει εικόνα για το πώς μια δύναμη δημοκρατίας γίνεται πιο υπεύθυνη για την τιμωρία. Η δημιουργία αισθήματος υπευθυνότητας θέτει τον παραβάτη υπόλογο ώστε να αναγνωρίσει, να αναλάβει την ευθύνη για τη ζημιά ή την απώλεια που δημιούργησε στο θύμα ή ευρύτερα. Περιλαμβάνει την κοινότητα στην παροχή βοήθειας του θύματος και του παραβάτη μέσω αυτής της διαδικασίας, στην υπερνίκηση των αποτελεσμάτων της παράβασης και στην υποβολή της διαδικασίας αναγνώρισης και ευθύνης για τους κανόνες τιμωρίας που υποστηρίζει. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη προσφέρει, τελικά, την κατανόηση της υπευθυνότητας υπό την ευρύα έννοια ως ιδιαίτερη αξία. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη απαίτησε – όπου εφαρμόζεται - αλλαγές στην ποινική δικαιοσύνη δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην επικοινωνία και στη συμφιλίωση μεταξύ του θύματος, του παραβάτη και της κοινότητας. Στη Βόρεια Αμερική, για παράδειγμα, είναι το προϊόν «άτυπων πειραμάτων» δικαιοσύνης της δεκαετίας του '70, όπως ήταν τα προγράμματα συμφιλίωσης και καλής γειτονίας. Απεικονίζει την απογοήτευση για την επικρατούσα ποινική δικαιοσύνη, όπως αυτή δοκιμάστηκε από τα θύματα, τους μεταρρυθμιστές των φυλακών και άλλα ενεργά στελέχη (Braithwaite J. 2002, Van Ness D. & Heetderks Strong K. 1997). Τα ενεργά αυτά στελέχη, οι προσδοκίες των οποίων ματαιώθηκαν με τη συνεχή επικράτηση των κυρίαρχων ανταποδοτικών προτύπων της ποινικής δικαιοσύνης, άρχισαν να απαιτούν μια νέα οπτική (Zehr H. 1990) μέσω της οποίας θα είναι δυνατή η αντιμετώπιση επίμονων προβλημάτων, όπως η υποτροπή, η δυσαρέσκεια των θυμάτων και ο σωφρονισμός. Οι Nils Christie και Howard Zehr, υπήρξαν από τους πρώτους υπερασπιστές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και υποστήριξαν ότι η ποινική δικαιοσύνη πρέπει να μετατοπίσει την προσοχή τον προσδιορισμό και την τιμωρία του παραβάτη και πρέπει να μεταβιβάσει την ευθύνη για τις συγκρούσεις και τις επελθούσες ζημιές από το κράτος στις επηρεασθείσες κοινότητες. Μια λιγότερο παρεμβατική διαδικασία θα εξουσιοδοτούσε το θύμα ώστε να απευθυνθεί στον παραβάτη, θα έθετε τον παραβάτη υπόλογο για τις ενέργειές του, και θα στρατολογούσε την υποστήριξη των κοινοτικών μελών για το θύμα και τον παραβάτη.

Η διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης περιλαμβάνει δύο στάδια: τον προσδιορισμό της ενοχής και την φάση της ποινικής διαδικασίας. Τα αποκαταστατικά προγράμματα δικαιοσύνης που τέθηκαν σε λειτουργία στις ΗΠΑ, όπως η μεσολάβηση μεταξύ θύματος - δράστη, τα οικογενειακά συμβούλια, ο κύκλος ποινής και τα κοινοτικά συμβούλια παίρνουν τη θέση των παραδοσιακών πρακτικών

ποινικής διαδικασίας. Επειδή, η αναγνώριση της ευθύνης είναι βασική αξία για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, τα περισσότερα προγράμματα επιτρέπουν τη συμμετοχή μόνο στους παραβάτες αυτούς που έχουν παραδεχθεί την ενοχή τους. Παραδείγματος χάριν, τα αποκαταστατικά προγράμματα δικαιοσύνης της Salt Lake City, προσφέρουν, καταρχάς, στους κατηγορούμενους τη δυνατότητα υποβολής αίτησης μετάνοιας και αναγνώρισης της ενοχής τους. Κατόπιν, ο κατηγορος αιτείται την απομάκρυνση της υποθέσεως από το δικαστήριο, μόλις ικανοποιηθούν από τον κατηγορούμενο οι όροι που τέθηκαν από την αποκαταστατική επιτροπή δικαιοσύνης (Olson S.M. & Dzur A.W. 2003). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, τα αποκαταστατικά προγράμματα δικαιοσύνης τείνουν να εστιάζουν στους νέους παραβάτες που έχουν σημειώσει μη βίαιες παραβάσεις, όπως κλοπές σε καταστήματα (shoplifting) (Bazemore G. & Umbreit M. 2001, Kurki L. 2000). Ο δράστης δεν εμφανίζεται ενώπιον του δικαστή για την επιβολή ποινής, αλλά έχει να αντιμετωπίσει το διαμεσολαβητή, το κοινοτικό συμβούλιο και το θύμα. Μαζί επιλύουν τη διαφορά μέσω μιας διαδικασίας που στοχεύει στην παραγωγή αμοιβαίας ικανοποιητικής συμφωνίας, που αντανάκλα τη ζημιά που προκλήθηκε με την παράβαση, καθώς και τα μέσα με τα οποία, η ζημιά μπορεί να αντισταθμιστεί ή να αποκατασταθεί, και τους τρόπους, που ένα τέτοιο περιστατικό μπορεί να αποφευχθεί στο μέλλον.

Η κανονιστική θεωρία που αποτελεί το υπόβαθρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, έχει εμπνεύσει και, εν συνέχεια, έχει εμπνευστεί από την εμπειρία των μεταρρυθμιστών που αποκτήθηκε με την πάροδο του χρόνου και από ποικίλες πρακτικές. Οι υπέρμαχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης επιθυμούν να αντικαταστήσουν τις μονόπλευρες επίσημες διαδικασίες της ποινικής μεταχείρισης και της τιμωρίας με όργανα μιας πολύπλευρα επικοινωνιακής διαδικασίας, που θα είναι απαλλαγμένη από την κυριαρχία των τυπικών διαδικασιών και των επαγγελματιών. Έτσι, τα θύματα θα μπορούν να επικοινωνήσουν με τους παραβάτες, οι παραβάτες θα μπορούν να αναγνωρίσουν τις άδικες πράξεις τους και να δεχτούν την ευθύνη τους, και τα κοινοτικά μέλη θα μπορούν να βοηθήσουν τους παραβάτες στην διαδικασία της επανένταξης. Όπως υποστηρίζουν οι Dzur A.W. & Wertheimer A. (2002), η αποκαταστατική δικαιοσύνη διαφέρει από τις περισσότερες κανονιστικές θεωρίες της τιμωρίας, με έναν όχι και τόσο ευδιάκριτο τρόπο, παρά τους ισχυρισμούς των υποστηρικτών της, οι οποίοι βλέπουν τη διαδικασία και τις αξίες της αποκαταστατικής περισσότερο ευδιάκριτες από αυτές των ανταποδοτικών θεωριών. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως και οι ανταποδοτικές θεωρίες, επικρίνει τον

παραβάτη για την προηγούμενη συμπεριφορά του, θέτει κυρώσεις ανάλογες με την παράβαση και εξετάζει τα μέτρα για την αποφυγή μελλοντικού περιστατικού (Daly K. 2000). Η σημαντικότερη διαφορά έγκειται στον τρόπο με τον οποίο, οι παραδοσιακές διαδικασίες και οι αξίες τροποποιούνται από την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Επίσης, στον τρόπο που μεταβιβάζονται και λαμβάνονται αυτές από τον κύκλο προσώπων που επηρεάζεται από το έγκλημα.

Η Kathleen Daly (2000) απαριθμεί τέσσερα ευδιάκριτα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης:

- το θύμα είναι κεντρικό υποκείμενο στη διαδικασία,
- εστιάζεται στην αποκατάσταση της ζημιάς μεταξύ του παραβάτη και του θύματος και ίσως της ευρύτερης κοινότητας,
- τα κοινοτικά μέλη ή οι οργανώσεις λαμβάνουν πιο ενεργό ρόλο,
- η διαδικασία χαρακτηρίζεται από το διάλογο και τη διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη διαφέρει, επίσης, από τις παραδοσιακές θεωρίες και στο ότι είναι αδιάφορη ως προς την τιμωρία, η οποία αποτελεί σημαντική διάσταση της ποινικής δικαιοσύνης. Η τιμωρία έχει αποτελέσει εξάλλου «πρόσφορο πεδίο» για να «ραδιουργήσουν» οι φιλόσοφοι της ποινικής δικαιοσύνης. Ποιες ενέργειες αξίζουν τιμωρίας; Τι είδους τιμωρία απαιτείται; Πόσο η τιμωρία επιτρέπεται και για ποιες παραβάσεις; Αυτές, οι πολύ κοινές ερωτήσεις δεν απαντώνται στην αποκαταστατική θεωρία. Ευρύτερη ερμηνεία των παραπάνω μπορεί εύκολα να οδηγήσει τελικά στο λογικό συμπέρασμα του καταργητισμού. Και πράγματι, μερικοί - «πατέρες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης - όπως ο Nils Christie, θεωρούνται καταργητιστές (Braithwaite J. 2000). Αυτοί υποστηρίζουν εναλλακτικές της τιμωρίας λύσεις, διότι, όπως λένε, υπάρχουν «όρια στον πόνο», και θέτουν το ερώτημα στο αν η τιμωρία του δράστη μπορεί να βοηθήσει το θύμα του εγκλήματος (Christie N. 1981). Από πρακτικής απόψεως, τα αποκαταστατικά προγράμματα που είναι σε ισχύ σε διάφορες χώρες, όπως για παράδειγμα στις Ηνωμένες Πολιτείες, επιβάλλουν «ποινές» στους παραβάτες ως απάντηση των παραβιάσεων συγκεκριμένων κοινωνικών/νομικών κανόνων. Έτσι, ακόμα κι αν δεν καλείται «τιμωρία», η «ποινή» που εμφανίζεται στις συμφωνίες αποκατάστασης είναι δομικά ίδια με τους ορισμούς της τιμωρίας. Περαιτέρω, μελέτες που έγιναν σε παραβάτες και θύματα που συμμετέχουν σε αποκαταστατικά προγράμματα στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, δείχνουν ότι

αισθάνονται το ίδιο την τιμωρία, όπως και οι εναγόμενοι στην παραδοσιακή διαδικασία (Daly K. 1999).

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη φαίνεται να είναι μια δημοκρατική θεωρία της τιμωρίας που υπογραμμίζει την υπευθυνότητα σε όλες τις πλευρές. Οι σημαντικότεροι θεωρητικοί της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως ο Howard Zehr, ο John Braithwaite, ο Philip Pettit και ο Nils Christie επιδιώκουν να εκδημοκρατίσουν τον κοινωνικό έλεγχο της τιμωρίας, να καταστήσουν τη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης λιγότερο καθοδηγούμενη από τους επαγγελματίες των ποινικών συστημάτων και είναι επικριτικοί με τις παραδοσιακές μορφές τιμωρίας. Υπάρχουν, ωστόσο, κάποιες λεπτές διαφορές στο πώς κρίνουν και επικρίνουν τη διαδικασία. Αρχίζοντας τη μελέτη μας από τον Zehr και τον Braithwaite θα διαπιστώσουμε ότι η θεωρητική τους προσέγγιση περιγράφει μια διαδικασία που είναι πρώτιστα διαπροσωπική, ενώ οι Pettit και Christie, αναφέρονται σε διαδικασία αρκετά πολιτική. Αναλυτικότερα:

(α) Howard Zehr: Διαπροσωπική υπευθυνότητα

Ο Howard Zehr, πρωτοπόρος της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στις Ηνωμένες Πολιτείες, τονίζει τις ψυχολογικές απώλειες που επιφέρει το σωφρονιστικό σύστημα και η φύση της επικρατούσας ποινικής δικαιοσύνης. Ενώ η τιμωρία, για τον Zehr, δεν είναι ανήθικη, ο σωφρονισμός και κάποιες μορφές τιμωρίας λαμβάνουν χαρακτηριστικά «αυθεντικότερης εμπειρίας» της δικαιοσύνης. Συμφωνεί - σε γενικές γραμμές - με διάφορους φιλοσόφους της ποινικής δικαιοσύνης που υποστηρίζουν, ότι η ηθική δύναμη της τιμωρίας πηγάζει από την ανάγκη ανύψωσης του θύματος από την υποβιβασμένη θέση που ο δράστης το έθεσε με την πράξη του και την ανάγκη απελευθέρωσης των φυσικών, αλλά επιβλαβών συναισθημάτων δυσαρέσκειας που δημιουργούνται ενόσω το θύμα βρίσκεται σε αυτήν τη θέση (Murphy J.G. 1988, Murphy J.G. & Hampton J. 1988). Ο Zehr θεωρεί την τιμωρία ως τη δεύτερη ή την τρίτη καλύτερη λύση στα προβλήματα που παράγονται από τα εγκλήματα. Η τιμωρία, λέει, επιδιώκει να επιφέρει ισορροπία μειώνοντας και θέτοντας τον παραβάτη στο επίπεδο, όπου το θύμα βρέθηκε. Αντίθετα, ένα μη-τιμωρητικό, αποκαταστατικό μέτρο επιδιώκει την επανατοποθέτηση του θύματος στο προηγούμενο επίπεδό του και αναγνωρίζει το ρόλο του παραβάτη και των δυνατοτήτων για τη μεταμέλεια του

(Zehr H. 1990). Η τιμωρία δεν προσφέρει στα θύματα την πραγματική εμπειρία της δικαιοσύνης και στους παραβάτες την πιθανότητα ανάπτυξης αισθήματος υπευθυνότητας. Για αυτά απαιτείται, σύμφωνα με τον Zehr, περισσότερη επικοινωνία μεταξύ θύματος και δράστη.

Το έγκλημα είναι τραυματικό για τα θύματα επειδή υπονομεύει την αίσθηση της προσωπικής αυτονομίας και της πίστης στην κοινωνική τάξη. Η τιμωρία του παραβάτη είναι ανεπαρκής τρόπος για να βοηθήσει το θύμα να υπερνικήσει το τραύμα, να επανακτήσει την αίσθηση δύναμης πάνω στον κόσμο και στην κοινωνική τάξη. Το θύμα έχει ανάγκη από απαντήσεις και πληροφορίες για το έγκλημα, όπως: Γιατί ο παραβάτης με επέλεξε ως θύμα; Υπήρξε κάτι συγκεκριμένο σε εμένα ή ήταν μόνο μια τυχαία επιλογή; Τα θύματα πρέπει, επίσης, να εκφράσουν τα αισθήματά τους με τέτοιον τρόπο ώστε να βεβαιώσουν την ισχύ τους και να την κατευθύνουν δημιουργικά. Τα θύματα, λέει ο Zehr, χρειάζονται ευκαιρίες προκειμένου να εκφράσουν και να επικυρώσουν συναισθήματά τους όπως είναι ο θυμός, ο φόβος, ο πόνος. Ακόμα κι αν αυτά είναι συναισθήματα -ίσως-σκληρά για να εκφραστούν και να ακουστούν και δεν συνάδουν με το επιθυμητό, είναι, ωστόσο, η φυσική, ανθρώπινη απάντηση στο έγκλημα. Το βάσανο και ο πόνος είναι μέρος του εγκλήματος και πρέπει να εξωτερικεύονται. Τα θύματα χρειάζονται τις ευκαιρίες και τους χώρους για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και το βάσανό τους, αλλά και για να πουν τις ιστορίες τους. Έχουν την ανάγκη να ακουστεί «η αλήθειά τους» και να επικυρωθεί αυτή από άλλους (Zehr H. 1990). Η τιμωρία του παραβάτη και ο προσανατολισμός σε πρακτικές της επικρατούσας ποινικής δικαιοσύνης καθιστούν δύσκολη αυτήν την επικοινωνία. Ο Zehr υποστηρίζει, ότι η επικοινωνία μεταξύ του θύματος και του δράστη δεν μπορεί να καθοδηγείται από το κράτος ή από τους επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης. Οι κρατικοί ανώτεροι υπάλληλοι δεν είναι οι καλύτεροι υποψήφιοι για να ακούσουν και να επικυρώσουν την αλήθεια του θύματος και τις τύψεις του παραβάτη. Πράγματι, ο Zehr βλέπει την υπεροχή των ανώτερων υπαλλήλων και των επαγγελματιών στο ποινικό δικαστικό σύστημα ως εμπόδια για την ικανοποίηση των αναγκών των θυμάτων. Η απώλεια της αυτονομίας που σημειώνεται στα θύματα κατά τη διάρκεια του εγκλήματος παραλληλίζεται με τη «δεύτερη θυματοποίησή τους» από το κράτος. Αντί να τους επιστραφεί η δύναμη που τους αφαιρέθηκε με το έγκλημα δίνοντάς τους τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη διαδικασία της δικαιοσύνης, το νομικό σύστημα τους δημιουργεί ακόμη μια ζημία με την εκ νέου άρνηση απόδοσης αυτής της δύναμης (Zehr H. 1990).

Αυτή η αφηρημένη και αλλοτριωμένη εμπειρία της δικαιοσύνης έχει αρνητική επίπτωση στα θύματα, επειδή ματαιώνει την επικοινωνιακή δράση που θα εκπλήρωνε τις ανάγκες των θυμάτων, όσον αφορά σε πληροφορίες και στη συναισθηματική έκφραση. Η επαγγελματικοποίηση και η διαδικασία που ακολουθείται από το παραδοσιακό σύστημα εμποδίζουν, επίσης, την επανένταξη των παραβατών στην κοινωνία. Όπως συμβαίνει με τα θύματα, έτσι και οι παραβάτες - κατά ένα μεγάλο μέρος - παρίστανται απλά στο ποινικό δικαστικό σύστημα. Οι κρίσιμες αποφάσεις για την ανάπτυξη αισθήματος υπευθυνότητας και την ανάληψη της ευθύνης για τις ενέργειές τους λαμβάνονται από άλλους. Πώς λοιπόν θα μπορέσουν να εξηγήσουν, να υπερασπίσουν, να ζητήσουν συγγνώμη, ή να αναγνωρίσουν τις ενέργειές τους αν καθορίζονται από την υπερασπιστική γραμμή, που θα πρέπει να ακολουθήσουν, και οι συνέπειες για τις ενέργειές τους καθορίζονται από τον εισαγγελέα, το δικαστή; Συνεπώς, οι παραβάτες σπάνια ενθαρρύνονται και έχουν τη δυνατότητα να δουν τις πραγματικές ανθρώπινες ζημίες που προκάλεσε η πράξη τους. (Zehr H. 1990). Η επανένταξη δίνει, προ πάντων, την ευκαιρία στους παραβάτες να αναγνωρίσουν τη ζημιά που έχουν προκαλέσει. Αυτό, ταιριάζει με την ανάγκη των θυμάτων να επικοινωνήσουν με τους παραβάτες, να υποβάλουν ερωτήσεις για τις προθέσεις, τα κίνητρα, και τις επιλογές των παραβατών, καθώς επίσης, και να εκφράσουν το βάσανο και το θυμό τους. Με τη συμμετοχή σε έναν τέτοιο διάλογο, οι παραβάτες αρχίζουν να αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεών τους και να αλλάζουν σταδιακά τα στερεότυπα, τις στρεβλωμένες πεποιθήσεις και αιτιολογήσεις που έχουν κατασκευάσει. Μέσω μιας τέτοιας επικοινωνιακής διαδικασίας, οι παραβάτες μπορούν να αναγνωρίσουν την αδικαιολόγητη υποβάθμιση στην οποία έθεσαν τα θύματά τους, ώστε να αναπτύξουν συναισθήματα συγγνώμης. Αυτός, ο ενεργός ρόλος στο διάλογο συμβάλλει στην δημιουργία αισθήματος αυτοσεβασμού στους παραβάτες. Η αποκατάσταση των διαπροσωπικών σχέσεων μπορεί να βοηθήσει στην επανένταξή τους στην κοινωνία.

Κατά τον Zehr, τα προγράμματα μεσολάβησης μεταξύ θύματος - δράστη αποτελούν σαφή παραδείγματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην πράξη. Περιλαμβάνουν τρεις βασικούς συμμετέχοντες: το θύμα, τον παραβάτη και το μεσολαβητή. Οι μεσολαβητές είναι κοινοτικοί εθελοντές που εκπαιδεύονται για να δώσουν δομή στο διάλογο μεταξύ του θύματος και του παραβάτη, αλλά χωρίς εξουσία καθοδήγησης της διαδικασίας με βάση τις δικές τους προοπτικές. Στόχος είναι να οργανωθεί μια «πρόσωπο με πρόσωπο» σύγκρουση μεταξύ του θύματος και

του παραβάτη που θα εστιάσει στα γεγονότα, τα συναισθήματα, και τις συμφωνίες (Zehr H. 1990). Αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη (θύμα και παραβάτης) ενθαρρύνονται να πουν τις ιστορίες τους, έχουν την ευκαιρία να υποβάλουν ερωτήσεις και να ανακαλύψουν τι ακριβώς συνέβη, μιλούν για τον αντίκτυπο και τις επιπτώσεις αυτής της εμπειρίας και αποφασίζουν από κοινού για το τι θα γίνει. Μόλις τα συμβαλλόμενα μέρη έρθουν σε συμφωνία, υπογράφουν γραπτή σύμβαση, η οποία συχνά παίρνει τη μορφή οικονομικής αποκατάστασης (Zehr H. 1990).

(β) John Braithwaite και Philip Pettit: Διεύρυνση του κύκλου της υπευθυνότητας

Ο John Braithwaite και ο Philip Pettit βλέπουν την τιμωρία ως κατώτερη μορφή απάντηση στο έγκλημα, επειδή απειλεί αυτό που ονομάζουν «εξουσία». Η εξουσία είναι η ελευθερία που γίνεται αντιληπτή ως κοινωνική και πολιτική αξία. Ο όρος της υπηκοότητας, λένε, σε μια ελεύθερη κοινωνία, είναι ένας όρος κάτω από τον οποίο ο καθένας προστατεύεται κατάλληλα από το νόμο (Braithwaite J. & Pettit P. 1990). Το έγκλημα μπορεί από μόνο του να απειλήσει την εξουσία, με τρεις τρόπους:

- να συμβιβάσει και να παρεμποδίσει την ελευθερία του θύματος,
- να «ρυθμίσει» τα θύματα και να μειώσει τη «έκταση της επιλογής» που απολαμβάνουν, και
- να συμβιβάσει την ελευθερία της ευρύτερης κοινότητας με την επικοινωνία της ιδέας, ότι οι πολίτες δεν προστατεύονται από την αυθαίρετη παρέμβαση που αντιπροσωπεύεται από το έγκλημα (Pettit P. 1997).

Υποστηρίζουν ότι οι κρατικές απαντήσεις σε αυτές τις απειλές στην ελευθερία δεν θα πρέπει να γίνουν απειλές στην εξουσία. Η κυριαρχία είναι το βασικό κακό που θα πρέπει να πολεμά το κράτος, να τίθεται υπέρ των προστίμων και της κοινοτικής υπηρεσίας και ενάντια στη φυλακή, δεδομένου ότι η κυριαρχία, όπως λένε, είναι προϊόν που δημιουργείται υπό καθεστώς φυλάκισης (Pettit P. 1997). Οι τιμωρητικές απαντήσεις στο έγκλημα απειλούν την ελευθερία με διάφορους τρόπους. Άμεσα, οπωσδήποτε, απειλούν την ελευθερία των καταδικασμένων παραβατών που πρέπει να εκτίσουν το χρόνο φυλάκισης. Έμμεσα, αλλά αρκετά σημαντικά, απειλούν τις τρέχουσες και μελλοντικές προοπτικές για την ελευθερία των παραβατών και όσων βρίσκονται σε εξάρτηση από αυτούς, γιατί αφενός τους απομακρύνει από την αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια της φυλάκισης και αφετέρου λόγω του στιγματισμού που

υφίστανται. Τέλος, οι τιμωρητικές απαντήσεις απαιτούν υψηλές δαπάνες για την κοινωνία, ενώ οι δημόσιοι πόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν με άλλους τρόπους. Το χειρότερο όμως είναι ότι όταν το κράτος βρίσκεται δέσμιο της τιμωρίας απειλεί ακόμη και τους αθώους πολίτες, με την πιθανότητα εσφαλμένης φυλάκισης.

Γι' αυτούς τους λόγους, οι Braithwaite και Pettit σκέφτονται ότι η απάντηση στις επιβλαβείς πράξεις οφείλει να είναι το έλεος, ενώ η τιμωρία και η επέμβαση θα πρέπει να απαιτούν σοβαρή αιτιολόγηση (Braithwaite J. & Pettit P. 1990). Όπως ο Zehr, έτσι και οι Braithwaite και Pettit, σκέφτονται ότι σωστή απάντηση στις επιβλαβείς πράξεις είναι η αποκεντρωμένη και μη κατευθυνόμενη από τους επαγγελματίες διαδικασία, στην οποία συμμετέχει σε διάλογο το θύμα και ο παραβάτης. Βλέπουν τη διαδικασία αυτή ως την καλύτερη απάντηση στην εξέταση των τριών απειλών στην εξουσία. Το πρώτο βήμα για τον παραβάτη είναι να αναγνωρίσει το επιβλαβές των πράξεών του. Ο καλύτερος τρόπος για να γίνει αυτό, σύμφωνα με τους συγγραφείς, δεν είναι η σύνδεση των καταναγκαστικών κυρώσεων με ορισμένες πράξεις, αλλά με την επικοινωνία των κοινωνικών κανόνων μέσω της εκπαίδευσης και του διαλόγου. Η κατάλληλη κοινωνικοποίηση και εκπαίδευση με κανόνες, όπως είναι της δικαιοσύνης και της μη χρήσης βίας είναι ο κύριος λόγος που οι περισσότεροι άνθρωποι δεν διαπράττουν ποινικά αδικήματα. (Braithwaite J. & Pettit P. 1990). Είναι πιθανό, υποστηρίζουν, να έχει προγενέστερα αποτύχει η διαδικασία της κοινωνικοποίησης - ως ένα βαθμό - στην περίπτωση των παραβατών. Οπότε, είναι απαραίτητο να υπενθυμιστούν οι κοινωνικοί κανόνες που έχουν καταστρατηγηθεί στους παραβάτες, και να συμμετάσχουν στο διάλογο του «ηθικού συλλογισμού» (moral reasoning) (Braithwaite J. & Pettit P. 1990). Σε έναν τέτοιο διάλογο, μπορεί να συμμετάσχει ιδανικά το θύμα και οι υποστηρικτές του, καθώς και ο ίδιος ο παραβάτης με τους υποστηρικτές του. Ο παραβάτης αναγνωρίζει το λάθος του να απειληθεί η εξουσία του θύματος και αναγνωρίζει το δικαίωμα του θύματος να ζήσει χωρίς τέτοιες απειλές (Pettit P. 1997).

Το δεύτερο βήμα για τους παραβάτες είναι να αποκαταστήσουν τη ζημία που προκάλεσαν. Μπορούν να προσφέρουν αποκατάσταση υπό τη μορφή αποζημίωσης στην οικογένεια του θύματος, ή, εάν αυτή είναι αδύνατη, υπό τη μορφή κοινοτικής υπηρεσίας. Στόχος είναι να ξεφύγουν και τα θύματα και οι παραβάτες από την κατάσταση της αμοιβαίας απώλειας. Τέλος, οι παραβάτες οφείλουν να δώσουν στην κοινότητα τη διαβεβαίωση ότι δεν θα εγκληματήσουν εκ νέου στο μέλλον. Η δυσκολία στην απόδοση διαβεβαίωσης είναι θέμα που εξαρτάται άμεσα από την

σοβαρότητα της προηγούμενης διαπραχθείσας παράβασης. Η κοινότητα απαιτείται να διαδραματίσει ρόλο ουσιαστικό, ο οποίος συνίσταται από την επικοινωνία των συναισθημάτων και την προσφορά των δυνατοτήτων για την επανένταξη των παραβατών σε αυτήν.

Για τον Braithwaite και τον Pettit ιδιαίτερα σημαντικές προς αυτήν την κατεύθυνση είναι η οικογενειακές συνεδρίες και τα κοινοτικά συμβούλια. Όπως, με τη μεσολάβηση θύματος – παραβάτη που προτείνει ο Zehr, τα οικογενειακά συμβούλια ασχολούνται μόνο με τις περιπτώσεις, για τις οποίες οι κατηγορούμενοι δεν μπορούν ή θα τους δημιουργούσε ντροπή να αρνηθούν την ενοχή τους (Braithwaite J. & Pettit P. 1994). Αντίθετα από τη μεσολάβηση, τα συμβούλια περιλαμβάνουν περισσότερους συμμετέχοντες. Είναι συνεδριάσεις πολιτών που συζητούν για το αδίκημα και τα προβλήματα που προκαλούνται από το έγκλημα και συμφωνούν σ'ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Αυτός που διευκολύνει την πορεία της συζήτησης προσκαλεί τον παραβάτη να ορίσει ως συμμετέχοντες τους σημαντικότερους ανθρώπους στη ζωή του, τους ανθρώπους αυτούς για τους οποίους έχει τον περισσότερο σεβασμό και αγάπη. Το θύμα παρευρίσκεται επίσης και καλείται να ορίσει τους δικούς του αντίστοιχους συμμετέχοντες. Η αρχή που τηρείται για την επιλογή των συμμετεχόντων πολιτών είναι αντίθετη από αυτήν που ισχύει στις δίκες. Οι πολίτες που καλούνται για να συμμετέχουν στις δίκες, λένε, είναι εκείνοι που μπορούν να επιβάλουν τη μέγιστη ζημία, ενώ στα συμβούλια είναι πολίτες που μπορούν να παρέχουν τη μέγιστη υποστήριξη. Η επιλογή γίνεται με σκοπό το χτίσιμο της σχέσης (Braithwaite J. & Pettit P. 1994).

Όπως συμβαίνει στη μεσολάβηση, έτσι και τα οικογενειακά συμβούλια είναι εθελοντικά για τα θύματα, τους παραβάτες, και τους υποστηρικτές τους. Οι Braithwaite και Pettit είναι σαφείς ότι ο διάλογος που ενθαρρύνεται στα συμβούλια αποτελεί οργανικό κομμάτι αυτών και δεν εξουσιάζεται από τις επικρατούσες έννοιες της ποινικής δικαιοσύνης. Η επικοινωνία στα συμβούλια μπορεί να είναι αυθεντική. Τα συμβούλια επιτρέπουν την έκφραση των συγκινήσεων και των συναισθημάτων όπως ντροπή, τύψεις και, ιδανικά, τη συγχώρεση. (Braithwaite J. & Pettit P. 1994)

(γ) Nils Christie: Πολιτική υπευθυνότητα

Κατά τον Christie η απόρριψη της τιμωρίας ακολουθεί μια απλή ηθική λογική. Όπως λέει, ακόμα κι αν μια δράση προκαλεί ζημία ή πόνο, δεν αιτιολογεί την αναπαραγωγή ζημίας και πόνου με άλλον τρόπο. Εάν είμαστε ενάντια στη ζημία και στον πόνο τότε θα πρέπει να είμαστε ενάντια και στον εάν αυτά προκαλούνται από το έγκλημα ή από την απάντηση στο έγκλημα (Christie 1981). Οι εναλλακτικές λύσεις στην τιμωρία, όπως είναι η συγγνώμη ή η αποκατάσταση, είναι προτιμητέες επειδή ξεφεύγουν από τον κύκλο της επιβολής πόνου. Επίσης, διότι ο τρόπος που επιλέγεται για τον περιορισμό της επιβολής του πόνου είναι η αποτροπή των μελλοντικών παραβάσεων, η εκπαίδευση των παραβατών και η αποκατάσταση των θυμάτων. Οι αντεγκληματικές πολιτικές που επιλέγονται, πιστεύει ο Christie, πρέπει να απεικονίζουν το σύνολο του βασικού συστήματος αξιών μας. Αποτελεί προσβολή στις αξίες του καθενός, λέει, η κατασκευή ενός συστήματος, όπου τα εγκλήματα είναι τόσο σημαντικά, ώστε να αποφασίζεται, με απόλυτη προτεραιότητα σε σχέση με όλες τις άλλες αξίες, τί απαιτείται να συμβεί στο δράστη του συγκεκριμένου εγκλήματος (Christie 1981).

Η αντίθεση μεταξύ της αξίας του πλουραλισμού που κρατεί τους πολιτικούς και της αξίας του μονισμού που απεικονίζεται στο ποινικό δικαστικό σύστημα, παρέχει στον Christie μια καλή απάντηση σε όσους βλέπουν τις μη-τιμωρητικές εναλλακτικές λύσεις ανεπαρκείς στη διαχείριση των φυσικών συναισθημάτων της δυσαρέσκειας των θυμάτων και των επιβλαβών πράξεων. Ο Christie απαντά ότι μια εκπολιτισμένη προσέγγιση διοχετεύει τα φυσικά συναισθήματα της δυσαρέσκειας στο διάλογο παρά στην πρωτόγονη απάντηση της επιβολής πόνου. Η πολιτική ελέγχου του εγκλήματος, όπως και όλη η πολιτική, λέει, πρέπει να απεικονίζει την κρίση μας και την ισορροπία των αξιών μας και όχι τις προτιμήσεις μας για την εκδίκηση. Μακριά από την ύπαρξη φυσικής απάντησης στις επιβλαβείς πράξεις, τα επίσημα μέτρα ελέγχου του εγκλήματος, όπως η φυλάκιση, είναι το προϊόν των κοινωνικών αποστάσεων που ανοίγονται στη σύγχρονη αστική ζωή.

Στις παραδοσιακές αγροτικές περιοχές οι κάτοικοι γνωρίζονται μεταξύ τους μέσω της εγγύτητας και των συχνών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Το έγκλημα και το μέτρο ελέγχου του εγκλήματος, η τιμωρία, είναι συμπτώματα του νεωτερισμού. Δεν γνωρίζουμε, λέει, τις ιστορίες των αποκαλούμενων παραβατών, επειδή δεν ενδιαφερόμαστε για κανέναν άλλον πλην του μικρού μας κύκλου, που αποτελείται

από οικογένεια, φίλους και συναδέλφους. Επιλέγουμε, συνεχίζει, να απαντήσουμε στα εγκλήματα με τιμωρητική τάση και διάθεση, επειδή θεωρούμε πως «τα εγκλήματα», «οι παραβάτες», «οι προτάσεις», «οι τιμωρίες» είναι ξένα προς εμάς. Όσο περισσότερο γνωρίζουμε και συνδεόμαστε με τους γείτονές μας, τόσο λιγότερο άνετοι είμαστε με την τιμωρία (Christie 1981).

Οι εναλλακτικές διαδικασίες δικαιοσύνης είναι πολύτιμες λόγω του μη τιμωρητικού τους χαρακτήρα, αλλά και διότι επιστρέφουν την ευθύνη για την επίλυση των συγκρούσεων στις κοινότητες. Στην «παραδοσιακή» ποινική διαδικασία, τα θύματα έχουν μόνο το ρόλο του μάρτυρα, αντιπροσωπεύονται από τον κατηγορο, δεν έχουν καμία δυνατότητα να μιλήσουν με τους δράστες και να καταλάβουν τους λόγους που τους οδήγησαν στο έγκλημα. Τα θύματα λαμβάνουν συμβολική αποζημίωση και οι παραβάτες δεν έχουν κανέναν τρόπο να αποκαταστήσουν τη ζημιά που έχουν προκαλέσει, να δώσουν εξηγήσεις, να συζητήσουν το πλαίσιο και τους πιθανούς λόγους που κρύβονται πίσω από τις ενέργειές τους, και να ζητήσουν από το θύμα άμεσα τη συγχώρεση. Αν πληρώνουν συμβολικά το χρέος τους στο θύμα και στην κοινωνία με την τιμωρία, οποιαδήποτε μη συμβολικά χρέη στο θύμα παραμένουν απλήρωτα (Christie N. 1977, 1981). Η ευρύτερη κοινωνία δεν αποτελεί ενεργό υποκείμενο της ποινικής δικαιοσύνης και έχει το ρόλο του «πελάτη». Ο μεγάλος ηττημένος, τελικά, είμαστε εμείς, λέει ο Christie, αφού η κοινωνία είμαστε εμείς. Αυτή η απώλεια είναι - πρώτα απ' όλα - απώλεια των ευκαιριών διευκρίνισης των κανόνων, των παιδαγωγικών (εκπαιδευτικών) δυνατοτήτων, καθώς και των ευκαιριών για μια συνεχή συζήτηση αυτών που αντιπροσωπεύουν το νόμο (Christie 1977).

Ο όρος «διευκρινίσεις των κανόνων» σημαίνει να γνωρίζει κανείς τί ακριβώς γίνεται στην ποινική δικαιοσύνη, ποιες είναι οι συνέπειες από την παραβίαση συγκεκριμένων κανόνων, ποια είναι η ευθύνη των ανώτερων κρατικών υπαλλήλων και των επαγγελματιών που λειτουργούν για λογαριασμό μας. Ο όρος «παιδαγωγικές (εκπαιδευτικές) δυνατότητες» υπονοεί το γεγονός ότι όλοι μαθαίνουμε ο ένας για τον άλλον, τόσο εκείνοι που παρεκκλίνουν των κοινωνικών προσδοκιών, όσο και αυτοί που αντιπροσωπεύουν τους επίσημους και άτυπους μηχανισμούς του κοινωνικού ελέγχου. Ο Christie υποστηρίζει μια δημοκρατικότερη διαδικασία ποινικής δικαιοσύνης. Οι πολίτες θα πρέπει να έχουν περισσότερη επιρροή πάνω στην φοβερή δύναμη της ποινικής διαδικασίας και στην επιβολή ποινών για να προστατεύουν έτσι την απόρριψη των αξιών τους. Η δημόσια πολιτική, όσον αφορά στην ποινική

δικαιοσύνη, πρέπει να εξυπηρετεί τα δημόσια ενδιαφέροντα, όπως αυτά αντανακλώνονται από τους πολίτες, να είναι δημοκρατικότερη και υπό άλλη έννοια, δηλαδή οφείλει να αντιμετωπίζει και να μεταχειρίζεται τους παραβάτες ως πολίτες και όχι ως «κοινωνικά σκουπίδια».

Το πρότυπο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης του Christie είναι προσανατολισμένο σε ένα ρητά λαϊκό δικαστήριο που προχωρά σε τέσσερα στάδια. - Στο πρώτο στάδιο, το δικαστήριο καθορίζει την ενοχή, χρησιμοποιώντας τις παραδοσιακές διαδικασίες.

- Στο δεύτερο στάδιο, το δικαστήριο εξετάζει την κατάσταση του θύματος για να καθορίσει την αποζημίωση που θα δοθεί από τον παραβάτη, αλλά και για να προσεγγίσει τις ανάγκες του θύματος, οι οποίες είναι αποτέλεσμα της παράβασης.

- Το τρίτο στάδιο, αφορά στην απόφαση σχετικά με την τιμωρία. Η τιμωρία, στο δικαστήριο του Christie, είναι αυτό που οι συμμετέχοντες κρίνουν απαραίτητο επιπλέον των αποκαταστατικών πράξεων του παραβάτη.

- Στο τέταρτο και τελικό στάδιο, το δικαστήριο συζητά και επιδιώκει τις θεραπευτικές ανάγκες του παραβάτη που πιθανόν να παρουσιάζονται.

Ένα τέτοιο δικαστήριο διατηρεί ισορροπία μεταξύ της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης και της συμμετοχικής. Ο Christie ενδιαφέρεται για τα δικαιώματα των ατόμων και για το πρόβλημα της δυσαναλογίας των δυνάμεων των συμμετεχόντων ενώπιον του δικαστηρίου, οπότε απαιτείται συμμετοχή δικηγόρων και κρατική συμμετοχή ή τουλάχιστον «απειλή» κρατικής συμμετοχής. Ακόμα ο Christie υποστηρίζει τη μείωση στο έπακρον της ειδίκευσης και ιδιαίτερα της εξάρτησης από τους επαγγελματίες μέσα στο σύστημα ελέγχου του εγκλήματος. Είναι σαφές ότι αφήνει τα μέλη του δικαστηρίου να είναι κυρίαρχα, ακόμα κι αν οι κρατικοί ανώτεροι υπάλληλοι πρέπει να αναμιχθούν σε μερικά μόνον επίπεδα (Christie N. 1977)

(δ) Σχολιασμός

Όλες οι ανωτέρω αποκαταστατικές προσεγγίσεις της δικαιοσύνης επικρίνουν τις τιμωρικές πρακτικές. Για τον Zehr, η αποκατάσταση του αισθήματος ασφάλειας και ευημερίας και όχι η τιμωρία είναι αυτό που επιθυμούν πραγματικά τα θύματα, οι παραβάτες, και οι επηρεασθείσες κοινότητες. Για τους Braithwaite και Pettit είναι η συντήρηση «της εξουσίας μας». Και για τον Christie, είναι μια εποικοδομητική

αντισταθμιστική έκβαση που ανυψώνει και το θύμα και τον παραβάτη από τη θέση της απώλειάς τους. Πρώτοι οι Braithwaite και Pettit, ακολούθως ο Duff (1986), εξηγούν πως η διαδικασία και η θεραπεία δεν πρέπει να είναι μηχανικές ή μόνο σωφρονιστικές - τιμωρητικές, δίχως, δηλαδή, ηθική σημασία (Braithwaite J. & Pettit P. 2000). Τίθεται βέβαια το ερώτημα, γιατί μπορεί να θέλουμε ως θύματα ή ως κοινωνία να λάβουμε απαντήσεις στο ευδιάκριτο κακό που προκαλεί το έγκλημα και να απαιτήσουμε αιτιολόγηση; Φαίνεται περίεργο αυτό που ο Christie λέει, ότι, δηλαδή, το έγκλημα γίνεται η αφετηρία για πραγματικό διάλογο (Christie N. 1981). Διότι, συνεχίζει, η απάντησή μας στο έγκλημα αποτελεί έκφραση του τρόπου με τον οποίο σκεφτόμαστε τη ζημιά και την ευθύνη. Έτσι, η τιμωρία μπορεί ανάλογα να γίνει είτε «πραγματικός διάλογος», δηλαδή ανοικτή και συμμετοχική επικοινωνιακή διαδικασία, είτε μονόλογος. Τα αποκαταστατικά μέτρα είναι οι προσπάθειες για την παραγωγή μιας περισσότερο δικαιολογήσιμης απάντησης στο έγκλημα σε σχέση με τα επικρατούντα σωφρονιστικά μέτρα. Η εφαρμογή, όμως, περισσότερο δημοκρατικών μέτρων δημιουργεί σημαντικές ανησυχίες. Δεδομένου ότι η διαδικασία της τιμωρίας απομακρύνεται από τους επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης ελλοχεύει ο κίνδυνος της επικράτησης της νοοτροπίας του όχλου. Φαίνεται, ίσως, παρακινδυνευμένο να στραφούμε σε πολιτικές που εφαρμόζουν δημόσια και συμμετοχική ποινική δικαιοσύνη σε μια εποχή που, όπως βεβαιώνουν κορυφαίοι εγκληματολόγοι, αν και η ποινική δικαιοσύνη είναι ιδιαίτερα σκληρή η κοινή γνώμη θεωρεί τις καταδίκες επιεικείς (Tonry M. 1998, Roberts J. E. & Stalans L. J. 1998).

Αυτό που επιθυμούν να αποφύγουν οι υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η μηχανική, μη-διαλογική, εφαρμογή των επίσημων διαδικασιών που δεσμεύουν τους δικαστές ως προς τον τρόπο επιβολής της ποινής με την επανάληψη των αυστηρών όρων της φυλάκισης. Πρόκειται, ουσιαστικά, για λαϊκίστικη πολιτική πρωτοβουλία με την επιβολή δρακόντειων μέτρων, η οποία ονομάστηκε «Three-Strikes Policy». Εφαρμόστηκε σε αρκετές πολιτείες των Η.Π.Α (π.χ. Καλιφόρνια) κατά τη δεκαετία του '90, όταν οι δημόσιοι φόβοι για τη συνήθη παραβατικότητα διοχετεύθηκαν στην ποινική δικαιοσύνη. Η φαινομενικά αναμφισβήτητη σύνδεση μεταξύ της λαϊκιστικής πίεσης και της δρακόντειας πολιτικής έχει οδηγήσει τους μελετητές να καταλήξουν στο συμπέρασμα, ότι για τα λογικά και νόμιμα πρότυπα καταδίκης θα πρέπει να υπάρξουν «φίλτρα» που θα αποτρέπουν την επιρροή του όχλου (Zimring F. E., Hawkins G. & Kamin S. 2002). Στον πολιτικό πολιτισμό των τελευταίων δεκαετιών, είναι σύνηθες φαινόμενο, να

χρησιμοποιείται το έγκλημα ως ζήτημα προεκλογικής εκστρατείας για την συλλογή ψήφων με την εξαγγελία σκληρών και συντηρητικών μέτρων.

Στα προσανατολισμένα προς τον διάλογο αποκαταστατικά μέτρα, οι πολίτες έρχονται σε επαφή με τις πραγματικές περιπτώσεις, τα πραγματικά θύματα, και τους πραγματικούς παραβάτες, παρά τους όποιους «αφορισμούς» των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μάλιστα κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η κοινή γνώμη στρέφεται προς το τιμωρητικό σύστημα λόγω της παραπληροφόρησης, της έλλειψης γνώσης, και των υπερβολικά αφηρημένων ερωτήσεων που τίθενται σχετικά στις διάφορες έρευνες. Ωστόσο, κριτικοί της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ανησυχούν ότι η μεταβίβαση της εξουσίας του τιμωρείν μπορεί να παραγάγει ένα ανώμαλο και άδικο σύστημα τιμωρίας. Ανάλογα με την διάθεση του εκάστοτε θύματος, η οποία μπορεί να είναι τιμωρητική ή συγχωρητική και ανάλογα με τους γενικούς κανόνες του εκάστοτε, επίσης, προγράμματος αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η ποινή που θα επιβάλλεται στον παραβάτη θα είναι κάθε φορά πολύ διαφορετική ακόμη και όταν πρόκειται για το ίδιο αδίκημα. Ανησυχούν, επίσης, ότι οι άτυπες διαδικασίες, όπως η μεσολάβηση, τα οικογενειακά και κοινοτικά συμβούλια μπορούν να προσφέρουν λιγότερη προστασία ενάντια στις προκατειλημμένες καταδικαστικές αποφάσεις και να έχουν μεγαλύτερη δυσκολία εφαρμογής της αναλογικότητας. Ο Ashworth, παραδείγματος χάριν, υποστηρίζει ότι ο εκφυλισμός της ευθύνης στα αποκαταστατικά μέτρα είναι λάθος, δεδομένου ότι πρέπει να διατηρηθεί η ευθύνη που φέρει το κράτος προς τους πολίτες του, να εξασφαλίζει, δηλαδή, την ανεξάρτητη και αμερόληπτη δικαιοσύνη μέσω των δικαστηρίων. Υποστηρίζει ακόμη, ότι υπάρχει όριο στην αρχή της αναλογικότητας, που πρέπει όχι μόνον να περιορίζει τα μέτρα, που συμφωνούνται στα διάφορα αποκαταστατικά συμβούλια κ.λπ., αλλά και να εξασφαλίζει κάποια ομοιότητα στη μεταχείριση των παραβατών (Cullen F.T., Fisher B.F. & Applegate B.K. 2002).

Οι υποστηρικτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ισχυρίζονται ότι οι διαδικασίες της επικρατούσας ποινικής δικαιοσύνης είναι μακριά από την δεοντολογία του αμερόληπτου και αναλογικού, και επομένως αυτά τα πρότυπα δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να κρίνουν τα άτυπα μέτρα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Επισημαίνουν, επίσης, ότι η συγκατάθεση σε μια συμφωνία καταδίκης είναι ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό γνώρισμα των προγραμμάτων της μεσολάβησης και των συμβουλίων. Υποστηρίζουν, ότι η αμεροληψία και η αναλογικότητα είναι «κατασκευάσματα» της ανταποδοτικής – τιμωρητικής δικαιοσύνης που δίνουν

αδικαιολόγητη έμφαση στις εκβάσεις παρά στη διαδικασία (Morris A. & Young W. 2000). Ο αντίλογος των επιχειρημάτων δεν σταματά. Όσον αφορά στις αποτυχίες της αμεροληψίας και της αναλογικότητας, λέγεται πως, αν και πράγματι εμφανίζονται στην επικρατούσα ποινική δικαιοσύνη, αναγνωρίζονται ως προβλήματα και αντιμετωπίζονται ως παραβίαση της δικαιοσύνης (Ashworth A. 2002). Η δε «συγκατάθεση» του δράστη, υποστηρίζουν ότι, δεν αποτελεί, τη «μαγική σφαίρα» για τη νομιμοποίηση οποιωνδήποτε διαδικασιών και εκβάσεων. Η έκκληση στην κανονιστική αξία της συγκατάθεσης πρέπει πάντα να συνοδεύεται από μια επαρκή περιγραφή των περιστάσεων υπό τις οποίες δόθηκε. Υπό το καταναγκαστικό πλαίσιο, όμως, της ποινικής δικαιοσύνης, η συγκατάθεση εξετάζεται πολύ προσεκτικά. Η αμεροληψία και η αναλογικότητα έχουν διακεκριμένη καταγωγή στην θεωρία της ηθικής, και όχι μόνον στις τιμωρητικές-ανταποδοτικές θεωρίες της ποινικής δικαιοσύνης. Αντίστοιχα, τα αποκαταστατικά προγράμματα δικαιοσύνης πρέπει να είναι «άγρυπνα» για την εξακρίβωση των λόγων για τους οποίους δίδεται η συγκατάθεση και να εξασφαλίζουν στους παραβάτες την επιλογή να επιστρέψουν στην παραδοσιακή ποινική δικαιοσύνη σε οποιοδήποτε σημείο στη διαδικασία.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί πολύτιμη θεωρία και πρακτική, επειδή επιτρέπει την εφαρμογή μια περισσότερο αντανάκλαστικής διαδικασίας της τιμωρίας. Τιμωρούμε πάρα πολύ και πάρα πολύ εύκολα. Δεν ανησυχούμε για την απειλή της εξουσίας που τίθεται από το σωφρονιστικό ποινικό δικαστικό σύστημα, επειδή δεν μπορούμε να προβάσουμε τους εαυτούς μας στη θέση του κατηγορουμένου.

A2. Το θύμα

(α) Η θέση του θύματος

Αποτελεί βασικό ζήτημα η κατανόηση και η διάκριση της ευεργετικής χρήσης των μεθόδων της επανορθωτικής δικαιοσύνης, όταν, δηλαδή, αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα στο θύμα, το δράστη και την κοινωνία. Παρά το γεγονός, ότι κύριος στόχος των προγραμμάτων είναι το θύμα και η κοινωνία, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και την σαφή επίδραση που ασκούν, τελικά, και στον ίδιο τον παραβάτη, ο οποίος ως μέλος της κοινωνίας καταλήγει συχνά να θυματοποιείται. Στην έννοια, εξάλλου, της

θυματοποίησης δεν περιλαμβάνεται μόνον η κατάσταση στην οποία μετέρχεται και βιώνει το θύμα εγκληματικής ή συγκρουσιακής πράξης, αλλά και αυτήν που υφίσταται ο δράστης μετά την κίνηση της ποινικής διαδικασίας. Από την στιγμή που τίθεται σε λειτουργία ο ποινικός μηχανισμός, τα υποκείμενα της εγκληματικής πράξης μετατρέπονται σε αντικείμενα δικαστικών πράξεων αναφορικά με τις οποίες γνωρίζουν και συμμετέχουν στο ελάχιστο. *«Όταν το ποινικό σύστημα αναλαμβάνει μια «υπόθεση», αποκρυσταλλώνει για πάντα την ερμηνεία που της δόθηκε στην αρχή. Δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη του τον εξελικτικό χαρακτήρα της εσωτερικής εμπειρίας. Έτσι, αυτό που εξετάζεται απ' το δικαστήριο δεν έχει τελικά καμία σχέση μ' εκείνο που βιώνουν και σκέπτονται οι πρωταγωνιστές τη μέρα της δίκης (Hulsman L., de Celis J.B.)»* Ενδεχομένως, εδώ να έρχονται σε σύγκρουση οι θεωρίες όσων βρίσκονται υποστηρικτές της μιας ή της άλλης πλευράς, επειδή όμως διττή αυτή παρουσίαση έχει έναν κοινό παρανομαστή, μπορεί να καταλήξει επομένως και σε κοινό συμπέρασμα.

Προς το τέλος των μεσαιωνικών χρόνων, ανησυχία της ποινικής δικαιοσύνης αποτελούσε η επανόρθωση και η αποκατάσταση του θύματος από τον παραβάτη. Όταν το αναδυόμενο σύγχρονο κράτος ασχολήθηκε με την εφαρμογή της ποινικής δικαιοσύνης, το έγκλημα αντιμετωπίστηκε ως παράβαση ενάντια στο κράτος και την κοινωνία και η θέση του θύματος στο ποινικό δικαστικό σύστημα έγινε η «πηγή» για την άντληση των στοιχείων ενάντια στον παραβάτη. Στο τελευταίο τέταρτο του προηγούμενου αιώνα, οι εκστρατείες για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων και οι διάφορες κοινωνιολογικές μελέτες αποκάλυψαν τη σημαντική δυσαρέσκεια των θυμάτων για το υπάρχον ποινικό σύστημα. Οι έρευνες διαπίστωσαν ότι τα θύματα θέλουν να αντιμετωπίζονται με πλήρη σεβασμό, επιθυμούν ένα λιγότερο επίσημο σύστημα που θα λαμβάνει υπόψη τις απόψεις τους, θα υπάρχει περισσότερη συμμετοχή και πληροφόρηση για την διαδικασία της υπόθεσής τους, υλική και συναισθηματική αποκατάσταση, αλλά και συγγνώμη από το δράστη. Το κίνημα διεκδίκησης των δικαιωμάτων των θυμάτων ακολούθησε δύο κύριες κατευθύνσεις: τα δικαιώματα και την επανόρθωση.

Παραδοσιακά, η θέση του θύματος στο ποινικό σύστημα δεν ήταν προνομιακή. Η δεκαετία 1950 – 1960 ήταν καθοριστική για τη διαμόρφωση θυματολογικού κινήματος στην Ευρώπη, ιδίως μετά και την έκδοση, το 1951, του έργου της Mergery Fry, με τίτλο «Arm of the Law», στο οποίο αναπτύσσονται ιδέες σχετικά με την συμφιλίωση του θύματος με το δράστη και την αποζημίωση του θύματος. Μόλις από τη δεκαετία του 1970, στις χώρες της Ευρώπης και της βορείου

Αμερικής άρχισε να εκδηλώνεται ενδιαφέρον για τα θύματα εγκλημάτων, τα αποτελέσματα και τις ανάγκες που η θυματοποίηση τους δημιουργεί. Αναπτύχθηκαν τότε προγράμματα και στρατηγικές προκειμένου να βοηθηθούν τα θύματα. Τον Νοέμβριο του 1985, τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν καταστατικό για τα δικαιώματα των θυμάτων, το οποίο αποδέχθηκαν 157 κράτη και δεσμεύθηκαν για την ίση μεταχείριση, την κατοχύρωση της προσβασιμότητας στο ποινικό σύστημα, την επανόρθωση και άλλες υπηρεσίες ως προς το θύμα. Την δεκαετία του 1980, η αντιμετώπιση των θυμάτων από το ποινικό σύστημα χωρών, όπως η Μεγάλη Βρετανία, έγινε αντικείμενο ισχυρής κριτικής. Η «εχθρική» απάντηση των αστυνομικών και δικαστικών αρχών αποτέλεσαν τη δευτερογενή θυματοποίηση των ατόμων αυτών.

Στην Ευρώπη αναπτύχθηκε ένα περισσότερο κοινοτικοκεντρικό μοντέλο απονομής της δικαιοσύνης και επανόρθωσης των θυμάτων, σε σχέση με αυτό που αναπτύχθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες, και είχε ως μέγιστο στόχο την επιβολή αυστηρότερων τιμωριών, παρά το γεγονός ότι δεν είναι σαφές και ξεκάθαρο ότι αποτελεί την βασική επιθυμία των περισσότερων θυμάτων. Κανένα, ωστόσο, μοντέλο δεν φαίνεται να φέρνει το θύμα στο δικαστικό σύστημα με τρόπο που να απαντά στις ανάγκες που απαριθμούνται ανωτέρω, ιδίως, διότι, η συγγνώμη του δράστη προς το θύμα δεν αποτελεί στόχο αυτών. Το τρίτο εναλλακτικό μοντέλο είναι αυτό που προσφέρει η αποκαταστατική δικαιοσύνη αφού περιλαμβάνει την ανάπτυξη υπευθυνότητας στο δράστη, την επανόρθωση της ζημιάς, την εξισορρόπηση των αναγκών και των δικαιωμάτων των θυμάτων, των παραβατών και της κοινότητας, μέσα από λιγότερο επίσημες διαδικασίες και με ενεργή συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών. Οι κριτικές που ασκούνται και οι ανησυχίες για τη διαδικασία αφορούν στον φόβο που πιθανότατα μπορεί το θύμα να αισθάνεται για το δράστη και στην αποτυχία να εξεταστούν, με ισορροπία δυνάμεων, όλα τα συμβαλλόμενα μέρη, ειδικά, όταν το έγκλημα έχει τελεστεί εντός της οικογένειας, όπως της ενδοοικογενειακής βίας, της αιμομιξίας κλπ. Άλλοι κριτικοί ανησυχούν για το ότι η διαδικασία μπορεί να τείνει στην επιβολή τιμωρίας και η τελευταία αποτελεί λειτουργία του κράτους. Βέβαια, οι περισσότερες μελέτες εκφράζουν, γενικά, την ικανοποίηση των θυμάτων ως προς την διαδικασία, και τα στοιχεία δείχνουν ότι η αποκαταστατική διαδικασία ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες τους, σε σχέση με το παραδοσιακό δικαστηριακό σύστημα. Ενώ, οι όποιες εκφράσεις δυσαρέσκειας των θυμάτων υποστηρίζεται (ενδεικτικά Strang H. 2002), ότι είναι θέμα πρακτικής

εφαρμογής, αποτέλεσμα, δηλαδή, κακής διευθέτησης και χειρισμού της διαδικασίας και δεν αφορά στην ουσία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

(β) Η διπλή θυματοποίηση:

Είναι γεγονός ότι τα θύματα εγκλημάτων θυματοποιούνται διπλά: αρχικά από την ίδια την εγκληματική πράξη και το δράστη, και δευτερευόντως από τον τρόπο, που αντιμετωπίζονται κατά την ποινική διαδικασία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ιδίως όταν πρόκειται για σεξουαλικά εγκλήματα και εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας, οπότε γίνονται ακόμη σκληρότερες οι συνέπειες που υφίστανται. Τα θύματα υποφέρουν από τις ψυχολογικές, σωματικές και οικονομικές συνέπειες που το έγκλημα επιφέρει στην ζωή τους, νιώθουν άγχος και ανησυχία όχι μόνον κατά τη διάρκεια της δίκης αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας που προηγείται αυτής. Πρέπει να εμπλακούν στη διαδικασία για την εξακρίβωση και τιμωρία του ενόχου, κατά τη διάρκεια της οποίας τα θύματα δεν αντιμετωπίζονται πάντα με αξιοπρέπεια και βρίσκονται σε μια ακόμη κατάσταση θυματοποίησης. Το θύμα εγκληματικής πράξης μεταβάλλεται, συχνά, σε θύμα της ποινικής και δικαστηριακής διαδικασίας, δεν απολάβουν προστασίας, αποκατάστασης και δικαιοσύνης, και έχει ελάχιστα δικαιώματα και παροχή βοήθειας στα περισσότερα ποινικά συστήματα. Το κόστος, δηλαδή, και οι απώλειες που υφίστανται τα θύματα εγκλημάτων έχουν και μια άλλη διάσταση λιγότερο ορατή και γι' αυτό δύσκολα αποτιμητέα. Όπως είχαν επισημάνει οι Forst και Herson (Greenberg S. M. & Ruback B. R., 1985), *«Η βλάβη των θυμάτων δεν είναι μόνο σπασμένα χέρια, μαυρισμένα μάτια, χαμένα πορτοφόλια ή λογαριασμοί γιατρών. Είναι επίσης φόβος και ντροπή, απογοήτευση και θυμός, κατάθλιψη και απόγνωση»*. Πράγματι, η συμπτωματολογία από τη θυματοποίηση περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, κατάθλιψη, άγχος, ενοχές, έμμονες ιδέες, διαταραχές στον ύπνο, τάσεις απομόνωσης και αυτό – περιθωριοποίησης ή όπως αναφέρεται «μετα – τραυματικό σύνδρομο άγχους» (Αρτινοπούλου Β. & Μαγγανάς Αντ., 1996).

Έχει παράλληλα υποστηριχθεί, ότι στην προσπάθεια δημιουργίας «ανθρωπινότερου» συστήματος απονομής δικαιοσύνης όσον αφορά στους δράστες, έχει αυτή διαφύγει τελικά της ποινικής της διάστασης. Σε κάθε περίπτωση, γεγονός είναι ότι το ποινικό σύστημα, ως έχει, αναλαμβάνει την επίλυση διαφοράς που δημιουργείται μεταξύ της πολιτείας και του δράστη, σε μία διαδικασία που αποκλείει

το θύμα και παραβλέπει τις ανάγκες του. Έτσι, τα θύματα παραμένουν «ορφανά» λόγω ελλιπούς υποστήριξης στον τομέα της υγείας και των κοινωνικών υπηρεσιών. Η θέση του θύματος κατά τη διαδικασία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αποτέλεσε το αντικείμενο της ριζοσπαστικής θυματολογίας, οι εκπρόσωποι της οποίας πιστεύουν πως το θύμα είναι παραμερισμένο, αφού πλέον οι εισαγγελείς και οι δημόσιοι κατηγοροί αναλαμβάνουν ένα σημαντικό κομμάτι του ρόλου του θύματος. Δημιουργείται, δηλαδή, ένας τεχνητός ορισμός του θύματος για την εξυπηρέτηση των αναγκών της ποινικής διαδικασίας, η οποία ουσιαστικά εξετάζει την νομική και όχι την πραγματική βλάβη του θύματος. Η δευτερογενής θυματοποίηση των θυμάτων λαμβάνει χώρα μέσα στις αίθουσες των δικαστηρίων, από τον στιγματισμό του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και τη διαμόρφωση του στερεοτύπου αυτού, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και εν γένει τις πρακτικές του συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

Με βάση τα ανωτέρω, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η παραβατικότητα ανηλίκων και τα δικαστήρια ανηλίκων αποτελούν τα ιδανικά πεδία ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών απονομής δικαιοσύνης και εφαρμογής του αποκαταστατικού συστήματος. Έρευνες κατέδειξαν ότι τα θύματα ανήλικων παραβατών ομόφωνα αντιμετωπίζουν τα δικαστήρια ανηλίκων με αρνητική οπτική. Θεωρούν ότι καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας επιδεικνύεται έλλειψη σεβασμού απέναντί τους, υπάρχει ισχυρή πιθανότητα να κατηγορηθούν για ψευδή καταμήνυση, για ανάρμοστη συμπεριφορά και εκδικητικότητα. Οι ιστορίες ποικίλουν από τις περιπτώσεις αυτές που χαρακτηρίζονται ως «ατυχή περιστατικά» έως και την πλήρη κακοποίηση του θύματος από τους συνηγόρους των ανηλίκων. Ενώ, η στάση των δικαστών κυμαίνεται από τη συμπάθεια για τη θέση του θύματος έως και την πλήρη εμπάθεια.

Σαφή απάντηση και αναβάθμιση του ρόλου του θύματος δίνουν οι εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης, με την διαδικασία αποκατάστασης και επανόρθωσης του θύματος που βλάφθηκε και την συμμετοχή του στην λήψη των αποφάσεων. Η απόδοση συγγνώμης του δράστη και η προσωπική επικοινωνία του θύματος μαζί του θεωρούνται θετικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στις διαδικασίες επανόρθωσης.

(γ) Η επιθυμία του θύματος

Τι όμως θέλει πραγματικά το θύμα; Επιζητά περισσότερη εκδίκηση, αυστηρότητα των ποινών, περισσότερη τελικά βία και την τιμωρία εκείνου που προκάλεσε τη δική του οδύνη; Ή μήπως γυρεύει την κατά πρόσωπον αντιπαράθεση με τον δράστη, ώστε να καταλάβει το γιατί συνέβη αυτό, τα κίνητρα του δράστη και έτσι να απεγκλωβιστεί από την κατάσταση στην οποία συχνά μπαίνουν τα θύματα, δηλαδή της αυτοενοχοποίησης και αυτοτιμωρίας μέσω της φυσικής και ψυχικής απομόνωσης; Για τον L. Hulsman η άποψη ότι το θύμα επιθυμεί την ανταπόδοση δεν είναι παρά μια επινόηση, διότι το ποινικό σύστημα ουσιαστικά επιβάλλει την τιμωρητική αντίδραση στα γεγονότα ως την μόνη, καταδικάζοντας έτσι συγκεκριμένους ανθρώπους να υποφέρουν για αιτίες απρόσωπες και επινοημένες. Η τιμωρητική αντίδραση εκδηλώνεται στην σκέψη του θύματος εφόσον προηγηθεί το πλαίσιο στο οποίο θα ενταχθεί η ενέργεια που στράφηκε εναντίον του και θεωρήσει προσωπικά υπεύθυνο το δράστη για τις συνέπειες που υφίσταται. Σε κάθε περίπτωση ο L. Hulsman, θεωρεί ότι ακόμη και αν η αντίδραση του θύματος πηγάζει από ανταποδοτικά συναισθήματα, το θύμα θα ευχόταν να επιβληθεί μια πραγματική ποινή στον δράστη ώστε να υπάρξει αντιστοιχία μεταξύ αυτής και του υλικού και ψυχικού κόστους που υπέστη και όχι η «γραφειοκρατική», στερεότυπη ποινή του ποινικού συστήματος. Ο στερεότυπος αυτός τρόπος παρέμβασης του ποινικού συστήματος αντιμετωπίζει το ίδιο τα εμπλεκόμενα πρόσωπα, δίχως να υπολογίζει τις ιδιαίτερες ανάγκες, αντιδράσεις και εν τέλει τη μοναδικότητα του καθενός. Ανάλογα διαμορφώνεται και η απόφαση του θύματος για την παραπομπή ή όχι του δράστη στην ποινική δικαιοσύνη ως αποτέλεσμα δηλαδή παραγόντων αντικειμενικών και υποκειμενικών. Στους αντικειμενικούς παράγοντες κατατάσσεται η δυνατότητα του θύματος να αποκαταστήσει εξωδικαστικά τη ζημία που προξένησε το έγκλημα και αντίστοιχα υποκειμενικός παράγοντας θεωρείται η απωθητική δύναμη του στερεότυπου του εγκληματία και η γενικότερη παράσταση που έχει το θύμα για το έγκλημα αλλά και για τους μηχανισμούς της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης.

Τίθεται επίσης και ένα ακόμη ερώτημα σχετικά: Συμμετέχει τελικά το θύμα στις εναλλακτικές διαδικασίες; Βασική έρευνα στον τομέα αυτόν αποτέλεσε η δουλειά της Daly (2001, 2003a, 2003b) για το πρόγραμμα SAJJ αποκατάστασης ανηλίκων της Νοτίου Αυστραλίας. Σύμφωνα με την Daly, το 60% των θυμάτων παρακολούθησαν τις συνεδρίες, ένα αρκετά υψηλό ποσοστό, το οποίο, ωστόσο,

αφήνει ερωτήματα ως προς το υπόλοιπο 40% των θυμάτων που δεν παρακολούθησαν. Συγκριτικά, βέβαια, με τα ευρήματα άλλων ερευνών, αυτά της Daly είναι εξαιρετικά υψηλά. Οι Crawford & Newburn (2003) κατέγραψαν συμμετοχή των θυμάτων στη Μεγάλη Βρετανία μόλις 13%, ενώ οι Hoyle et al. (2002) στο πρόγραμμα συνεδριών του Thames Valley μόνο 14%. Ως βασικός λόγος που αναφέρεται από τα θύματα για την μη παρακολούθηση της διαδικασίας επανόρθωσης είναι ότι δεν το επιθυμούσαν. Ακολουθούν λόγοι όπως: δεν μπόρεσαν να συμμετάσχουν, δεν κλήθηκαν να συμμετάσχουν, δεν τους δόθηκαν επαρκείς πληροφορίες ώστε να καταλάβουν επακριβώς το πρόγραμμα. Η Daly (2003a), επίσης, προσέθεσε στους λόγους ότι: το 36% των θυμάτων δεν είχαν καμία περιέργεια να δουν το δράστη και το 32% δεν είχαν καμία επιθυμία να μάθουν γιατί θυματοποιήθηκαν. Επίσης, από τα θύματα που τελικά συμμετείχαν σε κάποια διαδικασία, μόνον το 27% αυτών ένιωσαν ότι η συγνώμη του δράστη ήταν ειλικρινής. Το ½ περίπου των θυμάτων δεν δήλωσαν ικανοποιημένα από τον συμφωνηθέντα τρόπο επανόρθωσης, καθώς δεν πιστεύουν ότι θα μπορέσει να επανορθώσει αποτελεσματικά την βλάβη που το έγκλημα τους προξένησε. Ο Herman (2004) μάλιστα, προσθέτει ότι επειδή η διαδικασία κινείται μόνον εφόσον ο δράστης επιθυμεί να συμμετάσχει, το θύμα εξαρτάται από την απόφαση του δράστη.

Τα ευρήματα των ερευνών αφήνουν και εδώ ένα μεγάλο ερωτηματικό ως προς την ικανότητα επανόρθωσης της διαδικασίας. Φαίνεται ότι τελικά τα θύματα αν και επιθυμούν να λάβουν μια άλλη μεταχείριση, πλην αυτής της ποινικής διαδικασίας, τελικά διστάζουν να βρεθούν σε μια κατά πρόσωπο συνάντηση με το δράστη. Οι διαδικασίες των εναλλακτικών μορφών δικαιοσύνης δεν αποτελούν προφανώς την εύκολη λύση. Απαιτείται μακροχρόνια δουλειά, εκπαίδευση και κυρίως απόδειξη των θετικών αποτελεσμάτων, ώστε να παρακινείται η συμμετοχή των ατόμων και της ευρύτερης κοινότητας. Πράγματι, τη θέση του L. Hulsman επιβεβαιώνουν έρευνες που καταδεικνύουν τη διάθεση των θυμάτων για επανόρθωση, κατά πρόσωπο συνάντηση με το δράστη, απάντηση στα ερωτήματα που ταλανίζουν σχετικά με την εγκληματική πράξη που τελέστηκε σε βάρος τους και εν τέλει μια δικαιότερη αντιμετώπιση τους. Η τιμωρία και τα αισθήματα ανταπόδοσης δεν επιβεβαιώνονται από το σύνολο των ερωτηθέντων θυμάτων εγκληματικών ενεργειών, ιδίως των σεξουαλικών εγκλημάτων, όπως θα δούμε και κατωτέρω. Παράλληλα, όμως, δεν επιβεβαιώνεται, όπως φαίνεται, και η τελική συμμετοχή των θυμάτων στις διαδικασίες, πιθανότατα διότι η επανόρθωση απαιτεί μια βαθύτερη μεταστροφή της

κοινωνικής αντίληψης περί του εγκλήματος, καθώς και εσωτερική κατανόηση και εμπιστοσύνη περί των ευεργετικών αποτελεσμάτων που υποστηρίζουν οι υπέρμαχοι της.

(δ) Η επανόρθωση του θύματος

Βασικό πεδίο ελέγχου και έρευνας είναι ο βαθμός επανόρθωσης του θύματος. Ωστόσο, θα πρέπει εξ αρχής να επισημανθεί ότι δεν παράγουν όλα τα προγράμματα επανόρθωσης τα ίδια θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα προς το θύμα. Υπάρχουν μάλιστα 5 ευρύτερες κατηγορίες επανορθωτικών προγραμμάτων, και κάθε μια εξ αυτών παράγει διαφορετικά αποτελέσματα:

- επανορθωτικά μέτρα που διατάσσονται από το δικαστήριο,
- προγράμματα διαμεσολάβησης,
- συνεδρίες,
- κοινοτικά συμβούλια και
- κύκλοι ίασης ποινής.

Όσον αφορά στην τελευταία κατηγορία δεν υπάρχουν διαθέσιμες πολλές έρευνες δεδομένου ότι η εν λόγω πρακτική επανόρθωσης εφαρμόζεται στους αυτόχθονες της Βορείου Αμερικής. Υπάρχουν, βέβαια, μορφές διαμεσολάβησης που δεν φαίνεται να ικανοποιούν το θύμα, ώστε να μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε ως επιτυχημένες (Kurki 2003, Dignan 2005). Η ικανοποίηση του θύματος έχει να κάνει, κύρια, με τον τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας, σε σύγκριση πάντα και με το δικαστηριακό σύστημα. Για παράδειγμα, κάποιες πρώιμες – σχετικά – αξιολογικές έρευνες που έγιναν στις ΗΠΑ, κατέδειξαν υψηλό ποσοστό ικανοποίησης του θύματος (Umbreit & Coates 1993, Umbreit 1994), το ίδιο στον Καναδά (Umbreit 1996) και στην Μεγάλη Βρετανία (Umbreit & Roberts 1996). Τα τελευταία χρόνια ανάλογες έρευνες εκπονήθηκαν παγκόσμια. Βέβαια, ο βαθμός και ο τρόπος ικανοποίησης δεν μπορεί απόλυτα να προσδιοριστεί, καθώς αφορά τελείως υποκειμενικά μεγέθη και εκτιμήσεις.

Στην Αυστραλία, ο Strang (2002) μελέτησε τα αποτελέσματα του προγράμματος Re-integrative Shaming Experiments (RISE) και βρήκε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των θυμάτων δήλωναν ικανοποιημένα από την διαδικασία των συνεδριών σε σχέση με τις αίθουσες δικαστηρίων και πως ένιωθαν λιγότερο θυμό απέναντι στους

δράστες τους. Το ίδιο και η Daly (2001, 2003a, 2003b), η οποία μελέτησε πρόγραμμα επανόρθωσης για τους ανηλίκους της Νοτίου Αυστραλίας (Juvenile Justice – SAJJ) και βρήκε ότι τα θύματα είχαν θετική αντίδραση απέναντι στην διαδικασία και λιγότερο θυμό έναντι των δραστών, με ποσοστό περισσότερο του 60% που δήλωσε ότι είχαν πλήρως ικανοποιηθεί και αποκατασταθεί από το αδίκημα. Ο ίδιος βαθμός ικανοποίησης κατεγράφη και στην Μεγάλη Βρετανία από τους Hoyle et. al. (2002) αξιολογώντας το πρόγραμμα Thames Valley Police. Τα 2/3 των θυμάτων που συμμετείχαν ένιωσαν ότι η διαδικασία λειτούργησε θετικά στις αρνητικές πεποιθήσεις που είχαν για τους δράστες, ενώ οι πλειοψηφία των θυμάτων ένιωσε πως οι συναντήσεις τους βοήθησαν να ξεπεράσουν τις δυσάρεστες εμπειρίες. Οι Crawford και Newburn (2003) μελέτησαν πρόγραμμα επανόρθωσης για ανήλικους δράστες στην Μεγάλη Βρετανία και σημειώνουν, επίσης, θετικά σημεία για τα θύματα. Ξεκίνησαν τη μελέτη τους από την εξακρίβωση του κινήτρου που οδηγεί τα θύματα να θέλουν να συμμετάσχουν στις συναντήσεις και κατόπιν αναζήτησαν τις εμπειρίες που αποκόμισαν από αυτές. Τα ευρήματα ανέδειξαν μεγάλη ποικιλία συσχετισμών, όσον αφορά το κίνητρο και την τελική εμπειρία, αλλά και την γενική θετική εκτίμηση που αποκόμισαν από τη διαδικασία.

Παρά ταύτα, πολλοί μελετητές έχουν εκφράσει την ανησυχία τους ως προς την θετική επίδραση της επανορθωτικής δικαιοσύνης στο θύμα και ιδίως ως προς την πραγματικά ενεργό συμμετοχή του θύματος στην όλη διαδικασία (Reeves & Mulley 2000, Achilles & Zehr 2001), αλλά και κατά πόσον έχει την ικανότητα να ικανοποιήσει τις ανάγκες ενός θύματος. Σε αντίθεση, η ανησυχία του Braithwaite (2002) έγκειται μόνον στο ότι μεγάλος αριθμός εγκλημάτων είτε δεν αναφέρονται ποτέ στις αρχές, είτε δεν επιλύονται, ακόμη και εάν φθάσουν, οπότε τα θύματα δεν έχουν τη δυνατότητα να δοκιμάσουν την ευεργετική διαδικασία της επανόρθωσης. Γενικότερα, αυτό που συνάγεται από όλες τις έρευνες είναι η θετική στάση των θυμάτων που συμμετείχαν σε πρόγραμμα επανόρθωσης, έναντι όσων ακολούθησαν τη δικαστηριακή οδό. Οπότε, σε αυτό το επίπεδο η επανορθωτική δικαιοσύνη φαίνεται να πληροί τις υποσχέσεις προς το θύμα και να λαμβάνει το τελευταίο ενεργό ρόλο στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης.

A3. Έλεγχος της υποτροπής

Θα μπορούσε η επανορθωτική δικαιοσύνη να λειτουργήσει παράλληλα και ως μέτρο αντεγκληματικής πολιτικής μέσα από τον έλεγχο της υποτροπής; Ας οριοθετήσουμε πρωτίστως τον όρο της αντεγκληματικής πολιτικής υιοθετώντας τον ορισμό της Mireille Delmas – Marty ως *«το σύνολο των διαδικασιών μέσω των οποίων το κοινωνικό σώμα οργανώνει τις απαντήσεις του στο εγκληματικό φαινόμενο»*, είναι λοιπόν *«όπως κάθε πολιτική, ταυτόχρονα, μια μορφή οργάνωσης της κοινωνικής ζωής που βασίζεται στην απονομή της εξουσίας, η οποία βασίζεται στην κατανομή των αγαθών, εγγυάται τους θεσμούς με την ευρεία έννοια (οικογένεια, σχολείο, εκκλησία...) και προτείνει τις αξίες. Είναι επίσης και δράση, στρατηγική, τάση προς κάποιο σκοπό... και έχει, κατ' αρχάς, ως μόνιμο αντικείμενο την εξασφάλιση της συνοχής και επιβίωσης του κοινωνικού σώματος δίνοντας απάντηση στην ανάγκη για ασφάλεια των προσώπων και των πραγμάτων.»* Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρξε πρωταρχικώς στόχος της επανορθωτικής δικαιοσύνης η πρόληψη του εγκλήματος με την έννοια της αποτροπής των μελλοντικών παραβατών ή υπότροπων, υποστηρίζεται η άποψη ότι εάν επιτυγχάνει την αποκατάσταση των ζημιών, τη δημιουργία υπόλογων για τις εγκληματικές πράξεις και την ικανοποίηση των αναγκών των θυμάτων, τότε είναι πιθανό να προλαμβάνει ως κάποιο βαθμό την υποτροπή. Στο πλαίσιο αυτό θα εξετάσουμε τα μέτρα της επανορθωτικής δικαιοσύνης από την πλευρά της αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και τη σημασία αυτών στην χάραξη νέων πολιτικών αντιμετώπισης και πρόληψης του εγκληματικού φαινομένου. Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό να γνωρίζουμε το βαθμό επίδρασης της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην αλλαγή της εγκληματικής συμπεριφοράς και το σημείο επαφής της με την υποτροπή.

Η υποτροπή χρησιμοποιείται ως μέτρο ελέγχου της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων εναλλακτικής δικαιοσύνης και ιδίως αυτών της μεσολάβησης. Τα διαθέσιμα στοιχεία κάνουν λόγο για μείωση των ποσοστών υποτροπής στους δράστες αυτούς που παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα μεσολάβησης σε σχέση με εκείνους που ακολούθησαν τη δικαστηριακή διαδικασία. Μάλιστα ακόμη και στις περιπτώσεις υποτροπής, οι δράστες της πρώτης ομάδας τέλεσαν λιγότερο σοβαρά αδικήματα συγκριτικά με την δεύτερη ομάδα. Βέβαια, ο Rock (1993) υποστήριξε, μετά από έρευνα στην περιοχή του Τέξας, ότι δεν υπάρχει διαφορά στα επίπεδα υποτροπής των δραστών που βρέθηκαν σε προγράμματα μεσολάβησης. Κατά καιρούς εκπονήθηκαν

διάφορες έρευνες προκειμένου να ελέγξουν το βαθμό υποτροπής δραστών που πέρασαν από προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης. Οι περισσότερες από αυτές είχαν σχεδιαστεί για να απαντήσουν σε δύο βασικά ερωτήματα:

- Πώς μπορεί να συγκριθεί η επανορθωτική με την «παραδοσιακή τιμωρητική» δικαιοσύνη ως προς την πρόληψη της υποτροπής και άρα της μελλοντικής εγκληματικότητας; Δηλαδή, αν μπορεί η επανορθωτική δικαιοσύνη να συνεισφέρει στην μείωση της εγκληματικότητας το ίδιο ή περισσότερο σε σχέση με το τιμωρητικό σύστημα και
- Πώς μπορούν τα διαφορετικά αποτελέσματα της επανορθωτικής να συνδεθούν με την μελλοντική παραβατικότητα; Δηλαδή, πως μπορεί να συνδεθεί η επανορθωτική με την μείωση της εγκληματικότητας.

Η αλήθεια είναι ότι απαιτείται έλεγχος των παραβατικών ατόμων σε βάθος χρόνου, με έρευνες μεταπαρακολούθησης (follow – up), γεγονός που κάνει δυσχερή την καταγραφή της υποτροπής. Αλλά, και εδώ, γεννάται το ερώτημα σχετικά με την χρονική περίοδο που κρίνεται κατάλληλη, η αρχή και το τέλος αυτής.

Στην Αυστραλία και στο πλαίσιο του προγράμματος RISE (Re- integrative Shaming Experiments), το οποίο έλαβε χώρα στην Canberra, οι Sherman et. al. (2000) παρακολούθησαν 4 κατηγορίες δραστών προκειμένου να αναζητηθεί ο βαθμός υποτροπής τους:

- καταδικασθέντες για οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ (ηλικίας μικρότερης των 29 χρόνων),
- βίαιους παραβατικούς,
- ανήλικους δράστες εγκλημάτων κατά της περιουσίας και
- ανήλικους shoplifters.

Οι δράστες είχαν προηγουμένα παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα συνεδρίας ή είχαν ακολουθήσει τη δικαστηριακή διαδικασία. Τα πορίσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η παρακολούθηση των συνεδριών λειτούργησε θετικά για τους νεαρούς βίαιους παραβατικούς, αλλά όχι για τους ανήλικους δράστες εγκλημάτων κατά της περιουσίας, καθώς και για όσους είχαν καταδικασθεί για οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ. Το σημαντικό εύρημα της έρευνας αφορά στους βίαιους παραβατικούς που είχαν παρακολουθήσει συνεδρίες, και οι οποίοι υποτροπίασαν σε ποσοστό 38% λιγότερο έναντι όσων ακολούθησαν τη δικαστηριακή διαδικασία.

Οι Luke & Lind (2002) εφήρμοσαν στην Νότια Ουαλία μια αναδρομική ανάλυση σε αρκετές χιλιάδες παραβατικούς που είχαν τελέσει αδίκημα πρώτη φορά

(τουλάχιστον βάσει του πρότερου καθαρού ποινικού τους μητρώου), και οι οποίοι είχαν προσαχθεί στο δικαστήριο ή είχαν παρακολουθήσει συνεδρίες από τις 6 Απριλίου 1997 έως τις 5 Απριλίου 1999. Μετά από πολλές συγκριτικές αναλύσεις κατέληξαν ότι οι ομάδα των δραστών που είχαν παρακολουθήσει τις συνεδρίες είχαν 15 - 20% λιγότερες πιθανότητες να υποτροπιάσουν. Στις Η.Π.Α ανάλογες συγκριτικές μελέτες έχουν επιφέρει διάφορα αποτελέσματα. Οι McCold & Wachtel (1998) συνέκριναν βίαιους παραβατικούς, οι οποίοι είχαν παρακολουθήσει συνεδρίες και παρατήρησαν ότι είχαν λιγότερες πιθανότητες να υποτροπιάσουν, έναντι όσων είχαν ακολουθήσει τη δικαστηριακή διαδικασία. Ωστόσο, δεν μπόρεσαν με σιγουριά να υπερθεματίσουν των θετικών αποτελεσμάτων των συνεδριών, αλλά ούτε και το αντίθετο. Έρευνα (Bazemore 1998) διάρκειας 24 μηνών που έγινε στην περιοχή του Thames Valley σε 26.000 δράστες, κατέδειξε ότι το ¼ των παραβατικών ατόμων που παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα επανόρθωσης είτε απείχαν έπειτα από την εγκληματική δραστηριότητα, είτε την περιόρισαν. Σύμφωνα με στοιχεία άλλης έρευνας (Hayes 2003) που διενεργήθηκε στο Bethlehem της Pennsylvania, παραβάτες με βίαιη συμπεριφορά που παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα συνεδριάσεων είχαν μικρότερο ποσοστό υποτροπής έναντι αυτών που ακολούθησαν τη δικαστηριακή διαδικασία. Επίσης, οι γυναίκες παραβάτες που παρακολούθησαν συνεδριάσεις υποτροπίασαν σε μικρότερο ποσοστό συγκριτικά με τους άνδρες της ίδιας κατηγορίας, ενώ δεν παρατηρήθηκε διαφορά σε σχέση με το φύλο και την υποτροπή σε περιπτώσεις δικαστηριακής εξέλιξης των υποθέσεων. Οι McGarrell et. al. (2000) μελέτησαν έφηβους (μικρότερους των 14 ετών) που είχαν για πρώτη φορά κατηγορηθεί για παραβατική συμπεριφορά και συνέκριναν τα ποσοστά υποτροπής μεταξύ όσων είχαν παρακολουθήσει συνεδρίες και όσων είχαν ακολουθήσει την δικαστηριακή οδό, ακόμη και αν σε αυτήν περιλαμβάνονταν πρακτικές, όπως αυτή της διαμεσολάβησης. Η μελέτη κατέδειξε ότι μετά από χρονική διάρκεια 6 μηνών, την οποία ακολούθησε περίοδος μεταπαρακολούθησης 12 μηνών, η ομάδα που είχε παρακολουθήσει τις συνεδρίες δεν υποτροπίασαν σε ποσοστό 14% έναντι της ομάδας ελέγχου. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί και απεικονίζει μείωση της υποτροπής σε ποσοστό 40%.

Στην Μεγάλη Βρετανία, οι Miers et al. (2001) όρισαν επτά συνδυασμούς επανορθωτικής δικαιοσύνης και εξέτασαν ποιος ή ποιο στοιχείο εξ αυτών λειτουργούσε θετικά στην μείωση του εγκλήματος. Η μελέτη τους βασίστηκε στην αναδρομική εξέταση ομάδας δραστών που είχαν ακολουθήσει κάποιον από τους επτά

συνδυασμούς επανορθωτικής και ομάδας ελέγχου που δεν είχε ακολουθήσει τη διαδικασία της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Σημαντική διαφορά παρατηρήθηκε στην ομάδα που είχε ακολουθήσει πρόγραμμα διαμεσολάβησης στο δυτικό Yorkshire και μόνο για αυτό το πρόγραμμα. Περίπου το 44% των δραστών αυτών υποτροπίασαν μετά από δύο χρόνια ενώ το αντίστοιχο ποσοστό της ομάδας ελέγχου ήταν 56%. Επίσης οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη δρα περισσότερο αποτελεσματικά στους δράστες της μικρής παραβατικότητας, ενώ καμία διαφορά δεν παρατήρησαν για τους υπόλοιπους έξι συνδυασμούς επανορθωτικής δικαιοσύνης. Οι Maxwell & Morris (2002), μελέτησαν τα αποτελέσματα της επανορθωτικής σε σχέση με ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα (Project Turnaround) που έγινε στην Νέα Ζηλανδία και αφορούσε ενήλικους δράστες, οι οποίοι παρακολούθησαν συνεδρίες αποτελούμενες από μέλη της κοινότητας, θύματα και αστυνομικούς. Σε δείγμα 200 δραστών (χωρισμένων σε δύο ομάδες των 100 ατόμων), οι οποίοι είχαν παρακολουθήσει το προαναφερόμενο πρόγραμμα και οι υπόλοιποι την δικαστηριακή διαδικασία, παρατήρησαν ότι έπειτα από 12 μήνες μόνο το 16% αυτών υποτροπίασαν έναντι του ποσοστού του 30% που είχαν ακολουθήσει την δικαστηριακή διαδικασία. Ανάλογα ήταν και τα ευρήματα για τη δεύτερη ομάδα δραστών με αντίστοιχα ποσοστά 33% και 47%.

Αντίθετα, μια πιο πρόσφατη μεγάλη συγκριτική έρευνα στην Μεγάλη Βρετανία, των Wilcox et. al. (2004), στην οποία μελετήθηκε δείγμα 20.000 δραστών, βρέθηκε ότι δεν υπήρχε διαφορά στα ποσοστά της υποτροπής όσων είχαν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα επανορθωτικής σε σχέση με όσους είχαν ακολουθήσει την παραδοσιακή δικαστηριακή οδό.

Και εδώ οι έρευνες παρουσιάζουν αντικρουόμενα μεταξύ τους αποτελέσματα, άλλοτε αναδεικνύοντας θετική επιρροή της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην αποτροπή του εγκλήματος και άλλοτε όχι. Θα πρέπει, ωστόσο, να λάβουμε υπόψη μας και το γεγονός ότι κάποιες αφορούσαν προγράμματα επανορθωτικής, τα οποία δεν διαρκούν περισσότερο από 60 - 90 λεπτά συνολικά, οπότε και είναι μάλλον ουτοπικό να αναμένουμε έλεγχο της υποτροπής μετά από μια σύντομη χρονικά παρέμβαση. Ανάλογη είναι και η άποψη του Umbreit, ο οποίος χαρακτηρίζει ανοησία την άποψη, ότι μια σύντομη παρέμβαση, όπως για παράδειγμα η διαμεσολάβηση, μπορεί από μόνη της να αλλάξει δραματικά την εγκληματική συμπεριφορά. Ίσως λοιπόν, να απαιτείται ένας συνδυασμός προγραμμάτων που δεν θα εξαντλούνται μόνον στις σύντομες για παράδειγμα συνεδρίες, αλλά θα συνδυάζουν και ένα «πακέτο

μετα-παρακολούθησης» του δράστη, όπως συμβουλευτικής, αποκατάστασης (rehabilitation) και θεραπείας. Η εγκληματική συμπεριφορά και κυρίως οι γνωσίες και οι πεποιθήσεις των δραστών απαιτούν μακροχρόνια προγράμματα συνεχούς παρακολούθησης και ελέγχου για να αλλάξουν στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό. Ο έλεγχος, δηλαδή, της υποτροπής μπορεί να επιτευχθεί, μακροπρόθεσμα μέσα από ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και προγράμματα.

A4. Κοινωνικός έλεγχος και Κοινωνική αντίδραση

Η κοινωνική κουλτούρα και η νομική παράδοση της κάθε περιοχής είναι δύο σημαντικές παράμετροι που υποχρεωτικά θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, καθώς καθορίζουν τον τρόπο και το βαθμό εφαρμογής των εναλλακτικών μεθόδων απονομής δικαιοσύνης. *«...Η συμπεριφορά του ατόμου, συμβατική ή παρεκκλίνουσα, δεν εκδηλώνεται μέσα σ' ένα κοινωνικό κενό αλλά μέσα σ' ορισμένα κοινωνικά πλαίσια, σ' ορισμένους τομείς κοινωνικών σχέσεων όπου το άτομο δρα και αλληλεπιδρά π.χ. κοινότητα, γειτονιά, οικογένεια, εργασιακό περιβάλλον κλπ. Στα πλαίσια αυτών των τομέων ασκούνται άτυποι κοινωνικοί έλεγχοι πάνω στα μέλη της ομάδας που πιέζουν αυτά σε συμμόρφωση και ένταξη στην τάξη της ομάδας. Η αποτελεσματικότητα αυτού του άτυπου κοινωνικού ελέγχου είναι συνάρτηση του βαθμού συνοχής που χαρακτηρίζει την κάθε ομάδα. Εκεί όπου υπάρχει μεγάλος βαθμός κοινωνικής συνοχής, η ομάδα αναλαμβάνει να ρυθμίσει μόνη της τις περιπτώσεις παρεκκλίνουσας ή εγκληματικής συμπεριφοράς χωρίς να προσφεύγει σε συστήματα επίσημου κοινωνικού ελέγχου.»* (Δασκαλάκης 1985).

Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Messmer και Otto (1992), την ώρα που οι κανόνες της παράδοσης χάνουν τη σημασία τους και την επιρροή τους και ο τρόπος ζωής καθοδηγείται από ένα γενικευμένο οδηγό συμπεριφοράς, οι πρακτικές κοινωνικής συμμετοχής εξασθενούν. Η παιδεία και ο προσανατολισμός καθορίζονται από κοινωνική αναπαραγωγή, η οποία δεν λαμβάνει πλέον την απαραίτητη συναίνεση που επιτρέπει τη δημιουργία συλλογικής συνείδησης και ταυτότητας που εφαρμόζεται πέρα από κάθε κοινωνική ομάδα. Το νομικό σύστημα δεν μπορεί φυσικά να ελέγχει το σεβασμό μεταξύ των διαπροσωπικών σχέσεων. Ασχολείται περισσότερο με τη διαφορά που δημιουργεί το τι έγινε και τι ακριβώς θα έπρεπε να έχει γίνει. Η σημασία της κοινωνικής συμπεριφοράς και της ηθικής που δημιουργεί ο

ανεξάρτητος και ατομικιστικός τρόπος ζωής παραμένει εκτός νομικής αναφοράς. Έτσι το νομικό σύστημα έλαβε τελικά το ρόλο του ρυθμιστή των ηθικών θεμάτων. Ο χαρακτηριστικός διαχωρισμός μεταξύ του νόμου και της δικαιοσύνης, ή του νόμου και των κανονιστικών θεμάτων γίνεται τοπικό ζήτημα. Ο νόμος ασχολείται με φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς, δίχως όμως να εξετάζει τα βαθύτερα αίτια. Οι συνθήκες για την επιβολή των ορίων του νόμου είναι ζήτημα δικαστηριακό. Οι κανόνες δεν διαπραγματεύονται, διότι οι διαφορετικότητα των απόψεων θα έφερε σοβαρούς κλυδωνισμούς στην βάση τους.

Ο φόβος του εγκλήματος, επηρεάζει σαφώς τη λειτουργία της κοινωνίας κατά τρόπον υποβόσκοντα και σχεδόν αδιόρατο. Όταν οι άνθρωποι μένουν κλεισμένοι πίσω από πόρτες των σπιτιών τους αυτόματα τίθενται σε δεύτερη μοίρα δραστηριότητες, οι οποίες βελτιώνουν την ποιότητα της ζωής τους. Παραδείγματα σχετικά, κοινωνικής υποβάθμισης ολόκληρων περιοχών πόλεων, όπου αναπτύσσεται το έγκλημα και η παραβατικότητα και οι άνθρωποι οχυρώνονται από φόβο στα σπίτια τους, επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση. Περαιτέρω, οι ίδιοι αυτοί άνθρωποι μεταμορφώνονται σε υποκείμενα περισσότερο ευάλωτα στα εγκλήματα που λαμβάνουν χώρα στους δρόμους της πόλης. Υπάρχει βέβαια και η άποψη (Shotland & Goodstein 1984, Greenberg & Ruback 1992), ότι οι εν δυνάμει εγκληματίες θέλουν προφανώς να αποφύγουν τον κίνδυνο σύλληψής τους, οπότε και αποφεύγουν εγκληματικές συμπεριφορές, λόγω της απλής παρουσίας άλλων ανθρώπων σε ένα χώρο. Συνεπώς, μένοντας κανείς στο σπίτι, ουσιαστικά συμβάλει στη μείωση του κινδύνου σύλληψης των δραστών και ενδυναμώνει τον γενικότερο φόβο για το έγκλημα. Το αίσθημα της ανασφάλειας μεταδίδεται με ταχύτατους και ανεξέλεγκτους ρυθμούς στον πληθυσμό και επηρεάζεται από πληροφορίες που δεν έχουν να κάνουν με την επιστημονική διάσταση του θέματος που εκτίθεται, αλλά από την τρομοκρατία της είδησης που απλά επιφέρει τον πανικό και προκαλεί την κοινωνική αντίδραση. Η κοινωνική αντίδραση περιλαμβάνει, άλλως προκαλεί, τον κάθε μορφής κοινωνικό έλεγχο που ασκείται σε σχέση με τον έγκλημα, πέραν του επίσημου που προέρχεται από τα όργανα της ποινικής δικαιοσύνης. Η ποινική αντίδραση ως μορφή του επίσημου κοινωνικού ελέγχου πρόκειται για διαδικασία οριστικής κοινωνικής απόρριψης του δράστη και του θύματος μέσα από ένα μηχανισμό ιδεολογικής χειραγώγησης που κατευθύνει και παράγει τον ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο.

Η φιλοσοφία, όμως, της επανορθωτικής δικαιοσύνης, της οποίας κοινωνός και φορέας είναι κυρίως η κοινότητα - με την ευρεία του όρου έννοια - προβάλλει ένα

διαφορετικό μοντέλο επίλυσης και διευθέτησης των συγκρούσεων με ταυτόχρονη συμμετοχή και δραστηριοποίηση των ενδιαφερόμενων μερών. Το ζήτημα της κοινωνικής αποδοχής και της υιοθέτησης μίας διαφορετικής αντίληψης και οπτικής του εγκληματικού φαινομένου, θα πρέπει αναγκαστικά να περάσει πρώτα από την αμφισβήτηση και την άρνηση που το ίδιο το κοινωνικό σώμα επιφυλάσσει. Ποια όμως είναι η στάση της κοινής γνώμης, του μέσου ανθρώπου, απέναντι στο έγκλημα, τον εγκληματία, το θύμα και την ποινική δικαιοσύνη; Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παρουσιάζουν αυτόν το μέσο άνθρωπο εκδικητικό, απαθή και ξεροκέφαλο, ο οποίος πιστεύει ότι οι φυλακές είναι γεμάτες επικίνδυνους δολοφόνους που τους αξίζουν τα χειρότερα. Ποια όμως είναι η αλήθεια και πόσο εμπλέκεται το ψέμα στην προσπάθεια χειραγώγησης των πολιτών για την ενίσχυση της ποινικής διαδικασίας; Υπάρχει, βέβαια, η άποψη ότι αυτός ο μέσος άνθρωπος δεν υπάρχει καθώς είναι απλά μια αφαίρεση που νομιμοποιεί και ενισχύει το υπάρχον σύστημα και τις πρακτικές του, αλλά και η διαίωσιση της ιδέας ότι η κοινωνία αποτελείται από τους καλούς και τους κακούς που αντίστοιχα λαμβάνουν ό,τι τους αξίζει. Στην μια πλευρά της «διχοτομημένης κοινωνίας» βρίσκονται οι εκπρόσωποι του καλού, του δικαίου και της ευσυνειδησίας, οι σύννομοι και γι' αυτό κοινωνικά αποδεκτοί πολίτες μαζί με τους φορείς δικαιοσύνης και από την άλλη οι παραβάτες.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν είναι απλά προγράμματα μεσολάβησης και αποκατάστασης. Είναι φιλοσοφία ποινικής δικαιοσύνης, βάσει της οποίας η συμμετοχή της κοινωνίας, δια μέσου της κοινότητας που βλάφθηκε από το έγκλημα αποτελεί συστατικό της, απαραίτητο για την αποκατάσταση και την επανένταξη. Υπάρχει όμως κάποιος κίνδυνος που ελλοχεύει στη χρήση και κατάχρηση της «εξουσίας» που παρέχεται στην τοπική κοινωνία από την ανάληψη του σχετικού ρόλου που η εναλλακτική δικαιοσύνη της δίδει; Η ενεργώς συμμετοχή στη διαδικασία της αποκατάστασης από το έγκλημα αφήνει τα περιθώρια της δημιουργίας «τοπικών δικαστηρίων απονομής δικαιοσύνης». Είναι, τελικά, επικείμενο και σοβαρό σενάριο το παραπάνω; Και αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε αυτό να αποφευχθεί; Στόχος μας είναι να ερευνήσουμε δικλείδες ασφαλείας, υπό την συνθήκη ότι αυτές υπάρχουν. Είναι αλήθεια πως για τους περισσότερους το ποινικό σύστημα προλαμβάνει την ιδιωτική εκδίκηση που θα αναπτυσσόταν ως απάντηση στο έγκλημα. Αυτό, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην ουσία, αλλά εξετάζει επιδερμικά την αντίδραση των κοινωνιών που δεν μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά το αίσθημα ανασφάλειας και τον φόβο του εγκλήματος δια μέσου του τιμωρητικού

συστήματος. Η ιδιωτική δικαιοσύνη και τα τοπικά δικαστήρια δεν είναι φαινόμενο των ποινικά εξελιγμένων κοινωνιών, αλλά φαινόμενο κοινωνιών με πολίτες που νιώθουν ανασφαλείς και φοβισμένοι, οι οποίοι πιστεύουν ότι δεν μπορούν να προστατευτούν από τους κινδύνους.

Κοινωνιοψυχολογικές έρευνες κατέδειξαν το ρόλο, που διαδραματίζει η κοινωνική υποστήριξη στην επίτευξη άμεσης και μακροπρόθεσμης ανάνηψης των θυμάτων από το έγκλημα. Προτείνεται, δηλαδή, η υποστήριξη των θυμάτων μέσα στα πλαίσια της κοινότητας, προκειμένου να μειωθεί το στρες και να βελτιωθεί η ψυχική και διανοητική υγεία αυτών που βλάπτονται σοβαρά από το έγκλημα. Μάλιστα, γίνεται διαχωρισμός της κοινωνικής υποστήριξης σε δύο κατηγορίες: σε αυτήν, δηλαδή, που είναι διαθέσιμη και στην άλλη που πραγματικά λαμβάνεται. Πάντως, δεν δίδεται, αλλά και δεν λαμβάνεται πάντα η κατάλληλη - κατά περίπτωση - υποστήριξη. Είναι, εξάλλου, γεγονός ότι τα άτομα νιώθουν άβολα στην παροχή υποστήριξης στον συνάνθρωπο - θύμα εγκλήματος, από το φόβο που δημιουργεί η υπενθύμιση της δικής τους αδυναμίας. Η σχέση που δημιουργείται μεταξύ θύματος και τοπικής κοινότητας είναι σχέση αλληλεπίδρασης, η οποία συμβάλλει στη διαμόρφωση των δράσεων, αλλά και των αποφάσεων που οι δύο πλευρές θα επιλέξουν. Για τους κοινωνικούς ψυχολόγους η κοινωνική δυναμική είναι παράγοντας καθοριστικός στην διαμόρφωση των αποφάσεων και των δύο πλευρών. Έρευνες (Greenberg & Ruback 1992) που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την αντίδραση των παρόντων σε σκηνές εγκλημάτων, κατέδειξαν παθητικότητα και αδυναμία παροχής σαφών και χρήσιμων πληροφοριών σχετικά με το εν λόγω έγκλημα. Η αποξένωση, η αλλοτρίωση και η ανομία είναι οι κύριες αιτίες που δίδονται σχετικά με την παθητική αντίδραση των παριστάμενων. Μάλιστα, οι Latane και Nida, κοινωνικοί ψυχολόγοι που μελέτησαν την κοινωνική αντίδραση σε σχέση με το έγκλημα και την αντιμετώπιση του θύματος, αναφέρουν ότι όσο περισσότεροι είναι οι παρόντες ενώπιον εγκληματικών συμβάντων, τόσο διαχέεται η ευθύνη μεταξύ αυτών, ως προς την παροχή βοήθειας στο θύμα, ώστε τελικά να μειώνεται η πιθανότητα επέμβασής τους. Επίσης, παρά το γεγονός ότι οι παρόντες σε ένα εγκληματικό συμβάν είναι σημαντική πηγή πληροφοριών όπως αναφέρουν έρευνες, για κάποιες κατηγορίες εγκλημάτων είναι τα θύματα και όχι οι μάρτυρες που αναφέρουν το γεγονός στην αστυνομία (Van Kirk, 1978). Από την άλλη πλευρά, τα θύματα καταγγέλλουν το έγκλημα, αφού συνήθως πρώτα συζητήσουν το γεγονός με τον στενό κοινωνικό τους περίγυρο, τον οποίο και συμβουλευονται για τις περαιτέρω κινήσεις. Θα πρέπει,

βέβαια, να εξαιρέσουμε μια κατηγορία εγκλημάτων, αυτή των σεξουαλικών, η οποία δεν εμπίπτει απόλυτα στα παραπάνω λεχθέντα, αφού σχεδόν ποτέ δεν υπάρχουν αυτόπτες μάρτυρες και πολύ σπάνια τα θύματα συζητούν το γεγονός με άλλα άτομα.

Αντίδοτο στο φόβο, την αποστασιοποίηση και το στρουθοκαμηλισμό είναι η δημιουργία κοινωνιών συνοχής με πυρήνα τον άνθρωπο μέσα στο πλαίσιο δημιουργίας κοινωνικών ομάδων συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Για να μειωθεί η θυματοποίηση θα πρέπει να δημιουργήσουμε κοινωνίες με διαφορετική αντίληψη και άλλη κουλτούρα απέναντι στο έγκλημα, το θύτη και το θύμα, μια κουλτούρα κατά τις βίας και υπέρ της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών. Για τον Durkheim το *«έγκλημα αποτελεί προσβολή των θεμελιακών αξιών μιας κοινωνίας σ' ορισμένη εποχή και προκαλεί τη διέγερση συλλογικών συγκινησιακών αντιδράσεων ή αποτελεί προσβολή των ισχυρών συναισθημάτων της συλλογικής συνείδησης και διεγείρει μια μαζική αντίδραση αποδοκιμασίας που εκφράζει η ποινή»* (Δασκαλάκης Ηλ., 1985).

A5. Το φύλο

Το φύλο, αλλά και άλλοι κοινωνικοί παράμετροι, όπως είναι η εθνικότητα, η ηλικία, η τάξη, μπορεί να επηρεάζουν στην διαδικασία της επανόρθωσης. Δεν υπάρχουν, ωστόσο, πολλές έρευνες σχετικά. Μεγάλα προγράμματα επανόρθωσης που έχουν κατά καιρούς εφαρμοστεί όπως είναι το Re-Integrative Shaming Experiments (RISE) της Αυστραλίας, αλλά και έρευνες που αφορούν σε θύματα (Strang 2002) δεν συγκαταλέγουν την παράμετρο του φύλου μεταξύ των στοιχείων ελέγχου (βλ. σχετικά Maxwell & Morris 1993, Hoyle et al. 2002, Crawford & Newburn 2003). Το 1996, η Daly εξέτασε τις δυναμικές της κοινωνικής τάξης, της εθνικότητας, της ηλικίας και του φύλου κατά τη διάρκεια των συνεδριών με ανήλικους στην Αυστραλία (Australia Capital Territory - ACT). Παρακολούθησε 24 συνεδρίες και βρήκε ότι αυτές καθορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από το στοιχείο του φύλου. Συγκεκριμένα: μόλις το 15% των δραστών ήταν γυναίκες, η πλειοψηφία αυτών που υποστήριζαν τους δράστες (52%) και αντίστοιχα τα θύματα (58%) ήταν γυναίκες. Υπήρχαν περισσότερες μητέρες απ' ότι πατέρες που παρακολουθούσαν τις συνεδρίες των παιδιών τους, το 25% των θυμάτων, το οποίο αντιστοιχεί σε γυναίκες πλην ενός

άνδρα, που παρακολούθησε τις συνεδρίες δεν αντιμετωπίστηκε με σεβασμό και σε αυτές τις περιπτώσεις ο δράστης δεν ανέλαβε καμία ευθύνη για την πράξη του.

Δεύτερη έρευνα της Daly, το 2002, (Νότια Αυστραλία), η οποία αφορούσε στα συμπεράσματα παρακολούθησης 89 συνεδριών κατέδειξε:

Οι γυναίκες θύματα βιώνουν γενικά αισθήματα άγχους και φόβου για το έγκλημα και τον ίδιο τον δράστη. Οι γυναίκες θύματα εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας αισθάνονται περισσότερο έντονα τη βία σε σχέση με τα αντίστοιχα θύματα άνδρες. Όσον δε αφορά στις γυναίκες δράστες έχουν τον ίδιο βαθμό αυτοπεποίθησης με τους άνδρες αλλά είναι περισσότερο επιθετικές και λιγότερο απολογητικές. Ανάλογα αποτελέσματα με την έρευνα του 1996 της Daly, είχε και των Maxwell et al. του 2004 σε σχέση με την σύνθεση των συνεδριών για ανήλικους παραβάτες στην Νέα Ζηλανδία. Έλαβαν συνεντεύξεις από 520 νέους, βάσει των οποίων αναφέρονται τα ακόλουθα:

Τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερη ευκολία (σε ποσοστό 58% έναντι του 41% των αγοριών) να εκφράσουν και να μιλήσουν σχετικά με δυσκολίες που αντιμετώπισαν ή αντιμετωπίζουν στην οικογένεια και κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους (όπως συνεχείς μετακινήσεις, προβληματικές οικογένειες, κακοποιήσεις κ.α.). Τα κορίτσια σε μικρότερο ποσοστό έναντι των αγοριών, μίλησαν για δίκαιη μεταχείριση από την αστυνομία κατά τη διάρκεια της εξέτασης (26%), αλλά και κατά τη διάρκεια των συνεδριών (51%) με αντίστοιχα ποσοστά των αγοριών 44% και 64%. Αν και γενικά, οι νέοι που εξετάστηκαν είχαν θετική άποψη για τις συνεδρίες τα κορίτσια ήταν συγκριτικά λιγότερο θετικά.

Τα στοιχεία των ερευνών φανερώνουν το διαφορετικό τρόπο, με τον οποίο προσλαμβάνουν, αλλά και βιώνουν τη διαδικασία της επανόρθωσης τα δύο φύλα, αλλά και άτομα που ανήκουν σε διαφορετική εθνικότητα ή κοινωνική ομάδα. Αντίθετες έρευνες δεν παρουσιάζουν συσχέτιση με παράγοντες, όπως την ηλικία, το φύλο, την θρησκεία, το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική κατάσταση ή το επάγγελμα των θυμάτων (Coates & Gehm 1989, Gehm 1990).

B. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η επανορθωτική δικαιοσύνη χαράσσει την πορεία της πάνω στην πλούσια κληρονομιά που της κληροδότησαν τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης του παρελθόντος. Έχει, εξάλλου, υποστηριχθεί η άποψη ότι η παρέμβαση του κράτους μέσω της επιβολής ποινής για την επίλυση των διαφορών που το έγκλημα δημιουργεί είναι σχετικά πρόσφατη λειτουργία, καθώς οι κοινωνίες συνήθιζαν προγενέστερα να επιλύουν μόνες τους τις διαφορές. Η επανορθωτική δικαιοσύνη, ως σύνολο μεθόδων επίλυσης των διαφορών, φαίνεται να ενυπάρχει σε κοινωνίες, όπου δεν είχε ακόμη δομηθεί η ιδέα του κράτους. Ο Strang (2002) γράφει ότι κατά το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης δεν υπήρχαν όργανα ποινικής δικαιοσύνης και οι άνθρωποι στρέφονταν στους συγγενείς τους για τη διευθέτηση των διαφορών τους. Η αποζημίωση και η αποκατάσταση των περιουσιών ήταν τα κυρίαρχα μοντέλα επανόρθωσης, παρόλο που η επιτυχία τους αυτή ενισχύθηκε από την απειλή του αίματος της φεουδαρχίας.

Στο Saxon της Αγγλίας ο δράστης ήταν υποχρεωμένος να προβεί σε πληρωμή προς τον βασιλιά ή τον λόρδο για τη διαπραγμάτευση του διακανονισμού με την οικογένεια του θύματος. Οι ρυθμίσεις αυτές είχαν - κατά τον 7^ο αιώνα - επίσημο πλέον χαρακτήρα και σε αυτόν προστέθηκε και ο ρόλος της εκκλησίας. Μεταξύ του 700 και 1066 μ.Χ., το μερίδιο που καταβάλλονταν στους λόρδους και στους επισκόπους αυξήθηκε. Έως τα τέλη του 12^{ου} αιώνα, η μοναρχία είχε μεγαλώσει και είχε γίνει αρκετά ισχυρή, ώστε ο βασιλιάς να είναι σε θέση να επιβάλει ένα δικαστικό σύστημα που απαγόρευε τους ιδιωτικούς διακανονισμούς και αντικατέστησε τις ανάγκες των θυμάτων με τα συμφέροντα του κράτους. Από το σημείο αυτό και έπειτα, το Στέμμα και όχι τα θύματα και οι οικογένειές τους ήταν ο αποδέκτης της αποζημίωσης. Τα θύματα διατηρούσαν το δικαίωμα, αλλά και υφίσταντο τα οικονομικά έξοδα, για την άσκηση της ποινικής δίωξης. Σύντομα, όμως, έγινε σαφές ότι πολλοί δράστες διέφευγαν της διώξεως, επειδή τα θύματά τους δεν είχαν τους πόρους να κινήσουν νομικά τις υποθέσεις τους. Το 1879, εγκαταστάθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο τα πρώτα γραφεία της εισαγγελίας, αφαιρώντας έτσι από τα θύματα κάθε ουσιαστικό ρόλο στον έλεγχο ή στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις

υποθέσεις τους. Αυτή η ρύθμιση σύντομα αναπαρήχθη σε όλα τα κοινά δίκαια των χωρών με τις παραδόσεις της βρετανικής νομολογίας.

Στη Γαλλία συναντάμε τις πρώτες μορφές μη ποινικών διαδικασιών διευθέτησης των συγκρούσεων στον *«Κανονισμό των Συνελεύσεων της Κυρίας de la Moignon, Πρώτης Προέδρου του Κοινοβουλίου του Παρισιού για την συμπαράσταση στους φυλακισμένους, των πτωχούς, που δεν επατούν, και τους άρρωστους»*. Ο Κανονισμός αυτός ο οποίος χρονολογείται απ' το 1671, δηλώνει το ενδιαφέρον τόσο της εκκλησίας όσο και της άρχουσας τάξης να στραφούν στην ειρηνική διευθέτηση των διαφορών και ιδίως να καθοδηγήσουν προς αυτόν το σκοπό τις κατώτερες κοινωνικά τάξεις: *«...οι βασιλείς μας, με τα διατάγματά τους καλούν όλους τους υπηκόους τους να τερματίζουν τις δίκες τους με πνεύμα συνδιαλλαγής και σύμφωνα με τις υποδείξεις των διαμεσολαβητών...» «...σημαντικός αριθμός επισκόπων παρήγγειλε στους εφημέριους τους να εργάζονται για την συγκομιδή της ειρήνης τόσο οι ίδιοι όσο και οι κατά τόπους ευσεβείς...»*. Σύμφωνα με τον Κανονισμό συνήρχοντο συνελεύσεις στο Παρίσι αποτελούμενες από επιφανή πρόσωπα της κοινωνίας, με στόχο την συμφιλίωση των αντιμαχόμενων, δίχως προσφυγή στις επίσημες αρχές. Οι εξουσίες διαμεσολάβησης είχαν ανατεθεί στις εκκλησιαστικές και πολιτικές αρχές, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη δεν υπήρχε ο διαχωρισμός της Εκκλησίας και του Κράτους. Για την επίτευξη του σκοπού της συμφιλίωσης κινητοποιείτο ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων προκειμένου να καταφέρουν εν τέλει την πολυπόθητη συμφωνία των μερών, η οποία επιτελείτο χωρίς εξαναγκασμό, αλλά με την εκατέρωθεν κατανόηση και ειρηνική διευθέτηση της διαφοράς. Κατά τα τελευταία 50 χρόνια, τα δικαστικά συστήματα στις χώρες αυτές ταλαντεύονται μεταξύ της τιμωρίας και της επανένταξης, δίχως να είναι καμία αρκετά ικανοποιητική (Braithwaite, 1999).

Πρόσφατα, η ποινική δικαιοσύνη έδωσε έμφαση στην σκληρή τιμωρία. Η φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ενισχύθηκε από την εμπειρία της διαμεσολάβησης μεταξύ θύματος και δράστη (Schneider 1985), τις κινήσεις υπέρ των δικαιωμάτων των θυμάτων, την άνοδο του επιπέδου της κοινοτικής δικαιοσύνης, καθώς και τη νέα ιδεολογία περί ισότητας στο πλαίσιο των ανθρώπινων σχέσεων που χαρακτηρίζει αρκετά κοινωνικά κινήματα συμπεριλαμβανομένων των προσπαθειών που απευθύνονται στην ισότητα των γυναικών, την ειρήνη και την κοινωνική δικαιοσύνη (Messmer & Otto 1992, Pepinsky & Quinney 1991). Ο Hudson (2002), υποστηρίζει, ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι καλύτερη για τη διενέργεια των παραδοσιακών λειτουργιών της τιμωρητικής ποινικής δικαιοσύνης, της

αποκατάστασης, της επανένταξης, της ατομικής και δημόσιας προστασίας. Γράφει, πως δεν είναι μόνον το γεγονός ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι καλύτερη από την έλλειψη δικαιοσύνης, αλλά ότι είναι αποτελεσματική υπό την έννοια της μείωσης της υποτροπής, αποδεικνύοντας παράλληλα την έντονη αποδοκιμασία για συμπεριφορές που είναι εκτός της κοινωνικής ανοχής.

Ο Braithwaite ισχυρίζεται ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη βρίσκεται εδραιωμένη στην πολιτισμική κουλτούρα των αρχαίων Αράβων, Ελλήνων και Ρωμαίων και εμφανίζεται στις δημόσιες συνεδρίες που ελάμβαναν χώρα ως μέρος της θρησκευτικής και πολιτισμικής τους παράδοσης στους αρχαίους Ινδουιστές, Βουδιστές, Ταοϊστές και Κομφουκιστές. Η επανορθωτική δικαιοσύνη, λέει ο Braithwaite, υπήρξε το βασικό μοντέλο απονομής δικαιοσύνης καθ' όλη την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας και σε όλους τους πολιτισμούς (Braithwaite 1999:1). Ανάλογη είναι και η θέση του Johnstone, δηλαδή ότι, από πολύ νωρίς οι άνθρωποι, κατάλαβαν πως ο πυρήνας του εγκλήματος είναι η βία που ασκείται από ένα άτομο πάνω σε ένα άλλο, οπότε και βασικό μέλημα είναι η αναγνώριση, από την πλευρά του δράστη (Johnstone 2002:40).

Το ιστορικό υπόβαθρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορεί επίσης να αναζητηθεί στην κουλτούρα των αυτοχθόνων πληθυσμών, Αμερικάνων, Χαβανέζων, στους πρώτους κατοίκους του Καναδά, στους ιθαγενείς της Αυστραλίας, στους Μαοί της Νέας Ζηλανδία, στη διδασκαλία της χριστιανικής και ευραϊκής θρησκείας, σε διαφορετικές ηπείρους, πολιτισμούς και θρησκευτικές παραδόσεις. Ωστόσο, την πρώτη αναφορά με τον όρο επανορθωτική δικαιοσύνη συναντάμε στον Barnett το 1977. Με αφορμή την ύπαρξη κάποιων πειραματικών προγραμμάτων διαμεσολάβησης μεταξύ θύματος και δράστη που λειτουργούσαν τότε στην Αμερική, ο Barnett, συνήγαγε συμπεράσματα και κατέληξε σε ορισμένες αρχές, οι οποίες βεβαίως αναπτύχθηκαν στα χρόνια που ακολούθησαν και εφαρμόζονται πλέον πρακτικά. Έγινε αντιληπτό ότι οι ανάγκες του θύματος, του δράστη και της κοινωνίας δεν είναι και - ως εκ τούτου - δεν μπορούν να λειτουργούν μεταξύ τους ανεξάρτητα. Για παράδειγμα, η απαίτηση της κοινής γνώμης για περαιτέρω σκλήρυνση των ποινών προκειμένου αυτές να συνετίσουν το δράστη και να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τους επίδοξους παραβάτες, φάνηκε ότι έχει τελικά αντιπαραγωγικά αποτελέσματα. Αντιθέτως, εάν το κέντρο βάρους μετατοπιστεί στις ανάγκες του θύματος και στην αποκατάσταση της ζημίας, απότοκο του ίδιου του εγκληματικού φαινομένου, τότε μπορεί, παράλληλα, να επιτευχθεί και η αναμόρφωση του δράστη.

Η πρωταρχική βάση λοιπόν για την αποκατάσταση είναι η αναγνώριση των αναγκών που όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές έχουν και η αποσαφήνιση των αιτημάτων που κάθε μια από αυτές φέρει προς συζήτηση προκειμένου να οδηγηθούν σε κοινή συνιστώσα, δηλαδή την επανόρθωση.

Όπως επίσης αναφέρει ο Zehr, η δικαιοσύνη εμφανίζεται στα βιβλικά κείμενα και στην Αγία Γραφή να φέρει στοιχεία αποκατάστασης και επανόρθωσης. Όσον αφορά δε στην Αγία Γραφή, αυτή προβάλλει το μοντέλο και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να κατανοήσουν και να εργαστούν με σκοπό την απόκτηση της ειρήνης (shalom στα εβραϊκά). Για να επιτευχθεί τούτο απαιτείται αγάπη, συμπόνια και συγχώρεση στις σχέσεις των ανθρώπων. Η αποκατάσταση, η συγχώρεση και η ικανοποίηση είναι το πλαίσιο που ορίζει και υποστηρίζει η βιβλική δικαιοσύνη περισσότερο από την τιμωρία και την εκδίκηση. Οι νόμοι, δηλαδή, είναι το μέσο για την επίτευξη της ειρήνης και της δόμησης των σωστών σχέσεων, δίχως τιμωρία, αλλά με το να γίνονται τα πράγματα σωστά. Μορφές επανορθωτικής δικαιοσύνης αναφέρονται επίσης:

Στο Ισραήλ η Πεντάτευχος προέβλεπε επανόρθωση για τα εγκλήματα κατά της περιουσίας.

Οι Σουμέριοι στον Κώδικα Ur – Nammu (2060 π.Χ.) απαιτούσαν επανόρθωση για τα εγκλήματα βίας.

Στη Βαβυλωνία ο Κώδικας του Χαμουραπί (1700 π.Χ.) προέβλεπε επανόρθωση για τα εγκλήματα κατά της περιουσίας.

Στη Ρώμη (449 π.Χ.) οι κλέφτες υποχρεούνταν να πληρώνουν στα θύματά τους τη διπλάσια αξία αυτών που τους έκλεψαν.

Στη Γερμανία (496 μ.Χ.) απαιτούνταν αποκατάσταση τόσο για τα βίαια όσο και για τα μη βίαια εγκλήματα.

Στην Αγγλία, οι νόμοι του βασιλιά του Κεντ (600 μ.Χ.) προέβλεπαν αναλυτικά τρόπους επανόρθωσης για κάθε εγκληματική ενέργεια. Σταδιακά, όμως μετά την απόβαση των Νορμανδών στην Αγγλία, το τιμωρητικό σύστημα άρχισε να αντικαθιστά αυτό της επανόρθωσης. Ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής εξέδωσε νόμους που ποινικοποιούσαν πράξεις κατά του βασιλιά και της ειρήνης. Μέχρι το τέλος του 11^{ου} αιώνα το έγκλημα δεν εκλαμβάνονταν πλέον ως βλάβη κατά του θύματος, αλλά κατά της πολιτείας.

Στην αφρικανική φυλή των Μπαντού σημασία είχε όχι η τιμωρία αυτού που σκότωσε, αλλά η αποκατάσταση της απώλειας με την παροχή εργασίας του δράστη

στην οικογένεια του θύματος. Στις κοινωνίες του Μαγκρέμπ, οι συγκρούσεις και οι διαφωνίες λύνονταν με ατελείωτες συζητήσεις στην «κοιλιά του χωριού», ώστε να επιτευχθεί ομοφωνία και ειρηνική επίλυση.

Τον 20^ο αιώνα άρχισε ξανά η επανορθωτική δικαιοσύνη να εμφανίζεται στα δικαιοσύνη συστήματα κάποιων χωρών. Για παράδειγμα, στον Καναδά η ιδέα της εναλλακτικής προσέγγισης απονομής της δικαιοσύνης στις αυτόχθονες κοινωνίες ξεκίνησε από το Βορρά (Northern BC, Alberta, Ontario, Yukon, Northwest Territories) και τη Manitoba. Το 1978, ο δικαστής Cunliff Barnett (Northern BC) επέβαλε σε έναν 14χρονο Heltsiuk, μετά από πρόταση του θείου του αγοριού, αλλά και άλλων αρχηγών της ίδιας της κοινότητας/φυλής στην οποία άνηκε, αντί της ποινής της φυλακίσεως, την μεταφορά του σε ένα απομονωμένο νησί της κοινότητας/φυλής. Εκεί, βρισκόταν και εργαζόταν θείος του αγοριού υπό την κηδεμονία του οποίου θα βρισκόταν κατά τη διάρκεια της παραμονής του. Η ποινή αυτή έχει σημασία υπό την έννοια ότι ενώ ορίζει την απομόνωση του αγοριού από την κοινότητα που έβλαψε με την συμπεριφορά του, ουσιαστικά δεν το εγκαταλείπει, αλλά το θέτει σε άλλο προστατευτικό πλαίσιο. Μάλιστα, η ζωή του εν λόγω αγοριού άλλαξε τόσο, ώστε έπειτα έγινε αρχηγός της κοινότητας/φυλής του. Ένας άλλος δικαστής ο Barry Stuart (Manitoba), ενθάρρυνε σημαντικά την ύπαρξη των κύκλων ποινής. Το 1992, εφήρμοσε τον κύκλο ποινής στην περίπτωση 26χρονου πολύ-υπότροπου εγκληματία, ο οποίος είχε ήδη 43 καταδίκες και κάλεσε τους συγγενείς και τους φίλους για να πουν την άποψή τους και να προτείνουν ποινή. Βάσει των όσων προτάθηκαν, λοιπόν, αντί της ποινής φυλακίσεως επεβλήθη επιτήρηση 2 χρόνων υπό συνθήκες κατ'οίκον περιορισμού και με συνεχή έλεγχο για τη χρήση αλκοόλ. Αυτή ήταν και η πρώτη επίσημη απόφαση που στηρίχθηκε στην πρακτική του κύκλου ποινών.

Η φυλή των Navajo, η οποία καλύπτει μια γεωγραφική περιοχή περίπου 25.000 m² στις πολιτείες της Arizona, New Mexico και Utah είχε το δικό της σύστημα απονομής δικαιοσύνης, το οποίο στηριζόταν σε μια παραδοσιακή διαδικασία δίκης που ονομάζεται 'ahwinitii (δηλαδή, εκεί όπου μπορούν να μιλήσουν για εσένα) και στην ιδέα της συμφιλίωσης (hozhooji naal'aanii). Σύμφωνα, λοιπόν, με την παράδοση το άτομο, το οποίο υποστηρίζει ότι βλάφθηκε ή αδικήθηκε από κάποιον άλλο, μπορεί να ζητήσει από το δράστη να αποκαταστήσει τα πράγματα επαναφέροντας το σωστό. Εάν το άτομο δεν μπορεί να προσεγγίσει το δράστη, τότε κάποιο συγγενικό πρόσωπο ανέλαμβανε την προσέγγιση. Η απαίτηση του θύματος

ονομάζεται *naalyeen*, δηλαδή αποζημίωση. Στην περίπτωση που αποτύγγανε η διαδικασία, τότε η υπόθεση *paraapeemótan* στον *naal'aanii*, δηλαδή τον συμφιλιωτή/ειρηνοποιό για να βοηθήσει στην επίλυση της.

Το σύστημα απονομής δικαιοσύνης των Navajo βασιζόταν, μέχρι το 1982 οπότε και άλλαξε, στο δυτικό πρότυπο. Έγινε όμως αντιληπτό ότι η εφαρμογή του απείχε από την παράδοση των Navajo και αποφασίστηκε η δημιουργία του *Peacemaker Court* (Δικαστήριο Συμφιλίωσης), το οποίο στηρίχθηκε στην παραπάνω περιγραφείσα διαδικασία (Zion W. J., in Galaway B. & Hudson J., 1996). Ξεκίνησε, μάλιστα, ως πιλοτικό πρόγραμμα που αντικαθιστούσε την φυλάκιση, ωστόσο με το πέρασμα των χρόνων άρχισε να εξαπλώνεται ως πρακτική και να εφαρμόζεται όλο και περισσότερο ως βασικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Για παράδειγμα, το 1989, η κυβέρνηση της Νέας Ζηλανδίας θέσπισε νόμο που αφορούσε Παιδιά, Έφηβους και τις Οικογένειές τους (*Children, Young Persons and their Families Act*), και καθιέρωσε τα οικογενειακά συμβούλια (*family group conference*) ως βασική μέθοδο απονομής δικαιοσύνης και επίλυσης των διαφορών. Ακολούθησε η Αυστραλία και ο Καναδάς, ο οποίος εισήγαγε προγράμματα επανόρθωσης στις φυλακές.

Γ. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΣΧΕΣΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ;

(α) Συγκριτική προσέγγιση

Ο προσδιορισμός των ορίων μεταξύ επανορθωτικής και ποινικής δικαιοσύνης και το είδος της σχέσης που δημιουργείται μεταξύ τους, είτε ως αλληλοσυγκρουόμενα είτε ως αλληλοσυμπληρούμενα συστήματα είτε ακόμη και ως μεταξύ τους πλήρως ανεξάρτητα είναι ένα ουσιώδες ζήτημα που γεννάται. Ο Marshall (Hayman S. 1997) υποστήριξε, ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί και πρέπει να ενταχθεί – όσο το δυνατόν – εντός του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, λαμβάνοντας χαρακτήρα διαδικασίας συμπληρωματικής, η οποία όμως θα ενισχύει με το ρόλο της, ώστε να υπάρχει ένα ποιοτικό, αποδοτικό και ικανοποιητικό ολοκληρωμένο σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Πράγματι, επειδή η επανορθωτική δικαιοσύνη λειτουργεί επί της αρχής της εθελούσιας και αυτόβουλης συμμετοχής των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία, η άρνηση συμμετοχής ενός εξ αυτών αυτόματα ακυρώνει τη λειτουργία της και θέτει σε κίνηση την ποινική διαδικασία. Συνεπώς, η παράλληλη και αλληλοσυμπληρούμενη εφαρμογή αμφοτέρων των ανωτέρω συστημάτων φαίνεται εφικτή και βιώσιμη, ώστε η ιδέα του Marshall περί ενός ολοκληρωμένου συστήματος απονομής δικαιοσύνης να μοιάζει εφικτό.

Σκοπός του τιμωρητικού συστήματος είναι η επίτευξη τριών στόχων:

- να εξαπλώσει ευρέως τη διάθεση υπακοής στον νόμο,
- να πείσει όσους σκέφτονται να παρανομήσουν να μην το πράξουν και
- να δώσει τη δυνατότητα σε όσους δεν υπακούσουν στον νόμο να το πράξουν (Gragg W. 1992).

Το τιμωρητικό σύστημα βασίζεται σε πέντε βασικές αρχές:

- το έγκλημα είναι βασικά παραβίαση κάποιου νομικού κανόνα,
- η παραβίαση απαιτεί την ύπαρξη ενόχου,
- την απόδοση της δικαιοσύνης που παραβιάστηκε,
- την επιβολή της ποινής,
- οι κανόνες και οι σκοποί τίθενται πάνω από τα αποτελέσματα.

Η εκπαιδευτική σημασία, η παροχή βοήθειας στο δράστη, για να μάθει να ζει σύννομα, και η ανάγκη αποκατάστασης φαίνεται να είναι τα συστατικά στοιχεία της ποινής και η απάντηση στο έγκλημα, όπως έχει υποστηριχθεί από πολλούς μελετητές. Το ποινικό σύστημα με την παραδοσιακή μορφή της απονομής δικαιοσύνης μέσα από την καταδίκη και την φυλάκιση του δράστη έχει βασικές διαφορές σε σχέση με τις νέες μορφές δικαιοσύνης και αποκατάστασης, οι οποίες προβάλλουν ένα διαφορετικό μοντέλο προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου. Η τιμωρία και η επιβολή του πόνου της ποινής είναι, σύμφωνα με το τιμωρητικό σύστημα, η κατάλληλη απάντηση στο έγκλημα.

Οι διαφορές μεταξύ του τιμωρητικού και του αποκαταστατικού συστήματος δικαιοσύνης, αποτυπώνονται στον πίνακα 1. που ακολουθεί:

(Πίνακας 1): Διαφορές τιμωρητικού - αποκαταστατικού συστήματος

ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟ	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ
Επικεντρώνεται στο παρελθόν	Επικεντρώνεται στο μέλλον
Δίνει έμφαση στις διαφορές	Αναζητά κοινά σημεία
Η βλάβη που προκλήθηκε από το δράστη εξισορροπείται με τη βλάβη που προξενείται σε αυτόν	Η βλάβη που προκλήθηκε από το δράστη εξισορροπείται με την αποκατάσταση του σωστού
Το θύμα έχει ελλιπή ενημέρωση	Ο δράστης και το θύμα έχουν βασικούς ρόλους
Η αποκατάσταση είναι σπάνια	Η αποκατάσταση αποτελεί τη βάση
Καταδικάζεται ο δράστης	Καταδικάζεται η συμπεριφορά του δράστη
Το δίκαιο και η ισορροπία επέρχονται μέσα από την μείωση του δράστη	Το δίκαιο και η ισορροπία επέρχονται με την ισότιμη μεταχείριση του δράστη και του θύματος
Αγνοούνται οι σχέσεις του δράστη και του θύματος	Επικεντρώνεται στις σχέσεις του δράστη και του θύματος
Δεν ενθαρρύνει τη μεταμέλεια και τη συγγνώμη	Ενθαρρύνεται η μεταμέλεια και η συγγνώμη
Αποδυναμώνονται οι δεσμοί του δράστη με την κοινωνία	Αυξάνονται οι πιθανότητες ενσωμάτωσης του δράστη στην κοινωνία
Το έγκλημα ορίζεται ως	Το έγκλημα ορίζεται ως παραβίαση της

παραβίαση των αρχών της πολιτείας	προσωπικότητας του ανθρώπου από άλλον άνθρωπο
Επικεντρώνεται στην απόδοση της ενοχής και αφορά στο παρελθόν	Επικεντρώνεται στην επίλυση του προβλήματος, στις δυνατότητες και στις υποχρεώσεις που αφορούν στο μέλλον
Επιβάλλεται η ποινή ως τιμωρία και ως αποτροπή / πρόληψη	Η αποκατάσταση λειτουργεί ως μέσο επίλυσης της διαφοράς και των δύο μερών
Η δικαιοσύνη καθορίζεται από το σκοπό και τη διαδικασία εφαρμογής των σωστών κανόνων	Η δικαιοσύνη καθορίζεται ως δημιουργία σωστών σχέσεων
Το έγκλημα θεωρείται διαμάχη μεταξύ του παραβάτη και της πολιτείας	Το έγκλημα θεωρείται ως διαπροσωπική διαμάχη
Η μια κοινωνική βλάβη υποκαθίσταται από μια άλλη	Επικεντρώνεται στην αποκατάσταση της κοινωνικής βλάβης
Η κοινότητα που βλάφθηκε από το έγκλημα αντιπροσωπεύεται από την πολιτεία	Η κοινότητα διευκολύνει τη διαδικασία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης
Ενθαρρύνει τα προσωπικά ανταγωνιστικά κίνητρα	Ενθαρρύνει την αμοιβαιότητα
Οι ενέργειες της πολιτείας στρέφονται απευθείας στο δράστη του οποίου ο ρόλος είναι παθητικός και αγνοείται ο ρόλος του θύματος	Οι ρόλοι του θύματος και του δράστη αναγνωρίζονται στο επίπεδο της λύσης του προβλήματος, των δικαιωμάτων / αναγκών του θύματος και της ενθάρρυνσης της ευθύνης του δράστη
Η ευθύνη του δράστη ορίζεται από την ποινή που θα του επιβληθεί	Η ευθύνη του δράστη ορίζεται από την κατανόηση της επίδρασης της εγκληματικής συμπεριφοράς και την προσπάθεια βελτίωσης των πραγμάτων
Η παράβαση περιγράφεται με καθαρά νομική ορολογία, αποξενωμένη από την ηθική, κοινωνική, οικονομική ή πολιτική	Η παράβαση γίνεται κατανοητή μέσα στο γενικότερο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλέγμα

της διάσταση	
Υπάρχει «χρέος» που οφείλεται στην πολιτεία	Υπάρχει ευθύνη έναντι του θύματος
Η απάντηση αφορά στην συμπεριφορά του δράστη στο παρελθόν	Η απάντηση αφορά στις επιβλαβείς συνέπειες που έχει η συμπεριφορά του δράστη
Το στίγμα του εγκλήματος παραμένει αναλλοίωτο	Το στίγμα εξαλείφεται μέσα από τις πράξεις αποκατάστασης
Η διαδικασία εξαρτάται και διεκπεραιώνεται από επαγγελματίες	Υπάρχει άμεση συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών

Πηγή: Umbreit, Mark S., Restorative Justice Through Victim – Offender Mediation: A Multi - Site Assessment, Western Criminology Review, 1998 και Leung May, The Origins of Restorative Justice, 1999

Τόσο η αποκατάσταση της κοινότητας, όσο και αυτή του θύματος έχουν κάποια κοινά σημεία:

- Τον προσδιορισμό του εγκλήματος ως προσβολή του θύματος (υπό την στενή του όρους έννοια, αλλά και ευρύτερα ως κοινωνική μονάδα). Αυτός ο προσδιορισμός, η ερμηνεία, διαφέρει από την ανταποδοτική, η οποία εκλαμβάνει το έγκλημα ως παραβίαση των νομικών ή των εθμικών κανόνων.
- Την επέμβαση που αφορά στην αποκατάσταση της βλάβης, η οποία βέβαια διαφέρει από την εκδικητική απάντηση του ανταποδοτικού συστήματος.
- Την αποδοχή της συμμετοχής του δράστη κατά την επανορθωτική διαδικασία. Αντίθετα ο ρόλος του είναι καθαρά παθητικός σύμφωνα με το τιμωρητικό, ανταποδοτικό σύστημα.

Αντιρρήσεις και επιφυλάξεις σχετικά με τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης διατυπώνονται, όχι μόνον από τους υποστηρικτές του ποινικού συστήματος, αλλά ακόμη και από όσους κρίνουν θετικά το ρόλο και τη συμβολή αυτών ως μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής, αποκατάστασης και εν γένει ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών. Για τους οπαδούς του καταργητισμού, το ποινικό σύστημα τίθεται σε αμφισβήτηση υπό το πρίσμα μιας διαφορετικής επίλυσης των διαφορών, οι οποίες δεν θα παραπέμπονται στην επίσημη κρατική μηχανή, αλλά θα ανατίθενται στους μηχανισμούς του κοινωνικού ελέγχου. Η μακροπρόθεσμη

μετεξέλιξη των χαρακτηριστικών της ποινικής εξουσίας και η δημιουργία «κοινωνίας των πολιτών» με ουσιαστικές και ρυθμιστικές εξουσίες όσον αφορά στην επίλυση των διαφορών που το έγκλημα προκαλεί είναι από τους βασικούς στόχους της ιδέας της καταργητικής στρατηγικής. Κατάργηση του ποινικού συστήματος δεν σημαίνει και κατάργηση κάθε μέτρου εγκλεισμού, καθώς η ύπαρξη κάποιων εξ αυτών κρίνεται απαραίτητη. Όπως αναφέρει ο Hulsman «...πρόκειται, αντίθετα, για τη διείσδυση ενός καινούργιου τρόπου σκέψης μέσα στους υπάρχοντες θεσμούς, μιας ανανεωμένης “τεχνογνωσίας” και πρακτικής. Η καταργητική προοπτική εξάγει απλώς τα αναπόφευκτα συμπεράσματα ορισμένων σχεδόν ομόφωνα αποδεκτών διαπιστώσεων: ότι το ποινικό σύστημα, όπως λειτουργεί σήμερα, δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων, ότι αποτελεί από μόνο του ένα κοινωνικό πρόβλημα, επομένως, πρέπει να αποβλέπουμε στην κατάργησή του.»

Η υπερποινικοποίηση του κοινωνικού βίου δεν μπορεί παρά να οδηγεί σε εξασθένιση της κοινωνικής ευθύνης και αδρανοποίηση του ρόλου του πολίτη ως φορέα των αξιών που εγγυώνται την κοινωνική συνοχή και ευαισθητοποίηση. Η σύγκρουση είναι προϊόν των κοινωνικών σχέσεων και ως τέτοιο θα πρέπει να επιλύεται εκεί όπου γεννήθηκε, δηλαδή μέσα στο κοινωνικό σώμα, το οποίο καλείται, παράλληλα, να κατανοήσει και να αυτοδιαχειριστεί τη σύγκρουση που παρήγαγε. Οι υποστηρικτές του καταργητισμού είναι βέβαιοι για την γονιμότητα των μορφών απονομής δικαιοσύνης κοινωνικού χαρακτήρα, η οποία όμως δεν φέρει κανένα στοιχείο παρέμβασης της ποινικής δικαιοσύνης. Η ποινική δικαιοσύνη δεν ανταποκρίνεται στο σκοπό που θεωρητικά υπηρετεί, δηλαδή της αποκατάστασης, αναμόρφωσης, πρόληψης ή παραδειγματισμού. Αντιθέτως, αποξενώνει τα εμπλεκόμενα πρόσωπα μέσα από τη διαδικασία των μακροχρόνιων αντιπαραθέσεων, που περισσότερο οξύνουν παρά επιλύουν τη διαφορά και υποχρεούνται να αναλάβουν ρόλους που το ποινικό σύστημα και αυτό των στερεοτύπων επιβάλλει. «Όσο για τη φυλακή», λέει ο Hulsman «– παρόλο που στην πράξη χρησιμοποιείται πολύ λιγότερο απ’ τις χρηματικές ποινές – προσπαθεί ακόμη να μας πείσει, ύστερα από δύο αιώνες λειτουργίας, για το θετικό ρόλο που επιτελεί... Λες και μια έμφυτη τάση του ίδιου του συστήματος διαστρεβλώνει κάθε προσπάθεια μεταρρύθμισής του, παρά τις ανανεωμένες προσδοκίες που, κατά καιρούς, όλοι επενδύουν πάνω του.»

Η εξώδικη επίλυση των διαφορών έρχεται αντιμέτωπη με την αρχή της νομιμότητας. Ένα παράδειγμα αναφορικά με τους κινδύνους που μπορεί να ελλοχεύουν στην συνύπαρξη των δύο προαναφερόμενων συστημάτων, είναι ο τρόπος

διασφάλισης των δικαιωμάτων των εμπλεκόμενων μερών και η πιθανότητα κατάχρησης των πολλαπλών δυνατοτήτων που παρέχονται. Στην περίπτωση που μια διαφορά οδηγηθεί συναινετικά για επίλυση μέσω του συστήματος της επανορθωτικής δικαιοσύνης, τα εμπλεκόμενα μέρη θα πρέπει, λογικά, να φθάσουν σε ένα κοινό αποδεκτό σημείο, δηλαδή στην επανόρθωση, με τρόπο και σε χρόνο που συμφωνείται από όλους. Ακριβώς, αυτή η τελική συναίνεση είναι που μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης σε βάρος κάποιου εκ των εμπλεκόμενων μερών, υπό την απειλή και το βάρος της μεταφοράς της διαφοράς στις αίθουσες των δικαστηρίων.

Αναφέρει σχετικά ο Hulsman ότι: *«Όποιος διέπραξε μια βλάβη σε κάποιον άλλον, θα θέλαμε να επιδείξει τύψεις, λύπη, συμπάθεια προς αυτόν. Πώς όμως περιμένουμε να γεννηθούν τέτοια συναισθήματα στην καρδιά ενός ανθρώπου που σηκώνει το βάρος μιας εξοντωτικής ποινής, την οποία, επιπλέον, ούτε κατανοεί, ούτε αποδέχεται αλλά ούτε μπορεί να επιφορτισθεί; Πώς αυτός ο άνθρωπος που κανείς δεν κατάλαβε, ο περιφρονημένος, ο διαλυμένος, θα μπορούσε ποτέ να σκεφθεί τις συνέπειες της πράξης του, στη ζωή του ατόμου που προσέβαλε; Με τι μέσα άλλωστε θα μπορούσε να επανορθώσει ή να ελαφρύνει το κακό που έκανε, εφόσον βρίσκεται στη φυλακή χωρίς δουλειά ή έστω κερδίζοντας ένα πολύ μικρό μισθό και, συνεπώς, γίνεται ολοένα και περισσότερο αφερέγγυος; Για τον φυλακισμένο το βάσανο της φυλακής είναι το τίμημα που πρέπει να καταβάλλει για κάποια πράξη, που μια ψυχρή δικαιοσύνη έβαλε πάνω σε μια απάνθρωπη ζυγαριά. Όταν μάλιστα βγει κάποτε απ' τη φυλακή, θα έχει πληρώσει τόσο ακριβά, που όχι μόνο θα' χει εξοφλήσει με το παραπάνω αλλά θα έχουν φωλιάσει μέσα του καινούργια αισθήματα μίσους και επιθετικότητας. Το ποινικό σύστημα προκαλεί εντελώς αντίθετα αποτελέσματα από εκείνα που προσδοκά η επίσημη αντίληψη για τη δήθεν “μετάνοια του κατάδικου”, τον κάνουν τελικά τόσο άκαμπτο απέναντι στην “κοινωνική τάξη”, στην οποία υποτίθεται ότι θέλει να τον επαναφέρει, ώστε τον καθιστά ένα επιπλέον θύμα.»*

Η φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης διαφέρει από την τιμωρητική, κυρίως, στο πως αντιλαμβάνονται τη βλάβη και τον τρόπο αντιμετώπισής της. Από την προοπτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, *«Έγκλημα αποτελεί η παραβίαση των ανθρώπων και των σχέσεων. Δημιουργεί υποχρεώσεις για να γίνουν τα πράγματα σωστά. Η δικαιοσύνη αφορά τα θύματα, το δράστη του εγκλήματος, και την κοινότητα σε μια αναζήτηση για λύσεις που [sic] θα προωθήσουν την αποκατάσταση, τη συμφιλίωση, καθώς και να την ειρηνευση»* (Zehr 1990). Η αποκαταστατική δικαιοσύνη προτείνει, σαφώς, λιγότερο τιμωρητικές, λιγότερο δαπανηρές και

λιγότερο στιγματιστικές μεθόδους και περιλαμβάνει τα θύματα και την κοινότητα στη διαδικασία της επιβολής κυρώσεων. Μια στροφή προς τα αποκαταστατικά μοντέλα θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες των κοινοτήτων για την αντιμετώπιση των παραβατών και να τους κρατούν υπόλογους, μεταφέροντας το μήνυμα ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι απαράδεκτη. Να καταγγέλλουν δηλαδή, την παραβατική συμπεριφορά χωρίς να στηρίζονται στην ποινή ή την φυλάκιση, προωθώντας απλά την ευθύνη για το έγκλημα. Σε αντίθεση, η τιμωρητική δικαιοσύνη βλέπει το έγκλημα ως πράξη παραβίασης που τελέστηκε εναντίον του κράτους. Ερμηνεύει την υπευθυνότητα ως τιμωρία και κάνει ελάχιστα για να ενθαρρύνει το δράστη να αναλάβει την ευθύνη για τις ενέργειές του. Επίσης, ενδιαφέρουσα είναι εδώ η έννοια της θεραπευτικής δικαιοσύνης, η οποία υπογραμμίζει τον αντίκτυπο της δικαιοσύνης στην συναισθηματική ζωή και στην ψυχολογική ευεξία, και εντοπίζει τις θεραπευτικές ή αντιθεραπευτικές πτυχές της νομικής διαδικασίας σχετικά με το δράστη (Wexler 1998, 1991).

(β) Αποκαταστατική δικαιοσύνη και φυλακή

Η φυλακή μπορεί να λειτουργήσει ως χώρος εφαρμογής προγραμμάτων αποκατάστασης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το τιμωρητικό σύστημα, τουλάχιστον υπό την έννοια της απονομής δικαιοσύνης, μέσω του εγκλεισμού του δράστη μπορεί να συνυπάρξει αρμονικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Τα περισσότερα προγράμματα αποκατάστασης γίνονται εκτός φυλακής, διότι είναι ευκολότερο για τον δράστη να προσφέρει εντός της κοινότητας και να γίνουν οι συναντήσεις με το θύμα. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σκέψεις και έχουν τελικά εφαρμοστεί προγράμματα αποκατάστασης εντός των φυλακών. Κάποια μάλιστα αναπτύχθηκαν με πρωτοβουλία του δράστη ή/και του θύματος, κάποια διότι η ίδια η πολιτεία τα εγκατέστησε στις φυλακές, και τέλος, άλλα διότι η κοινοτική πρωτοβουλία τα συνέστησε.

Ακολουθούν μερικά παραδείγματα:

- Περίπτωση προγράμματος που εισήχθη στις φυλακές με πρωτοβουλία των φυλακισμένων είναι το Sins Sing Correctional Facility and the Quaker Worship Group. Το πρόγραμμα επιτρέπει στους κρατούμενους να συνομιλήσουν με θύματα σε συναντήσεις τις οποίες κατευθύνει και επιβλέπει εθελοντής ψυχολόγος.

- Πρωτοβουλία των θυμάτων αποτέλεσε το πρόγραμμα διαμεσολάβησης και διαλόγου στις φυλακές του Τέξας, που ζητήθηκε αρχικώς από μια οικογένεια της οποίας την κόρη είχε δολοφονήσει κρατούμενος των εν λόγω φυλακών (White 2001).

- Ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο πρόγραμμα εφαρμόστηκε στο Βέλγιο, με σκοπό τη δημιουργία συνείδησης αποκατάστασης μεταξύ των φυλακισμένων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων (Biermans & d'Hoop 2001).

- Παράδειγμα προγράμματος που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της κοινότητας είναι το Sycamore Tree, το οποίο έχει εφαρμοστεί σε Αγγλία, Ουαλία και Νέα Ζηλανδία. Το πρόγραμμα προβλέπει τη συνάντηση θυμάτων και δραστών. Βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι οι εμπλεκόμενοι στις συναντήσεις δεν έχουν καμία προηγούμενη σχέση μεταξύ τους, αφού τα θύματα που συμμετέχουν δεν είναι θύματα των συγκεκριμένων δραστών, αλλά άλλης ανάλογης εγκληματικής ενέργειας. Οι συζητήσεις περιστρέφονται γύρω από το έγκλημα και τις συνέπειες που έχει αυτό για το θύμα γενικά (Walker 1999).

Τα περισσότερα από αυτά τα προγράμματα προσπαθούν να αναπτύξουν την ενσυναίσθηση των κρατουμένων προς τα θύματά τους. Κάποια άλλα επιδιώκουν να δημιουργήσουν τη δυνατότητα παροχής βοήθειας των δραστών στα θύματά τους. Σε κάθε περίπτωση τελική επιδίωξη είναι να βοηθήσουν τους φυλακισμένους να αντιληφθούν τις συνέπειες της εγκληματικής τους πράξης.

- Υπάρχουν βέβαια και προγράμματα που σχεδιάστηκαν για να δημιουργήσουν ενσυναίσθηση στους κρατουμένους, δίχως όμως, να περιλαμβάνουν και συναντήσεις με θύματα, όπως είναι αυτά εφαρμόζονται στο Αμβούργο της Γερμανίας. Στόχος τους είναι να θέσουν γενικότερα στους κρατουμένους το θέμα και τον προβληματισμό της θυματοποίησης, είτε ανακαλώντας στην μνήμη τους περιπτώσεις οικείων ή άλλων ανθρώπων που έχουν υπάρξει θύματα, είτε από δικές τους περιπτώσεις (Hagemann 2003).

- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα προγράμματα αυτά που αποσκοπούν στην παροχή οικονομικής βοήθειας των δραστών προς τα θύματά τους. Με δεδομένο την κακή - στην πλειοψηφία - οικονομική κατάσταση των δραστών η οικονομική αποκατάσταση μοιάζει σχεδόν αδύνατη. Για το λόγο αυτό, έχουν δημιουργηθεί κατάλογοι στους οποίους εγγράφονται οι κρατούμενοι που επιθυμούν να αποκαταστήσουν οικονομικά τα θύματά τους και δια μέσω των καταλόγων αυτών επιλέγονται για να εκτελέσουν κάποιο συγκεκριμένο σύνολο ωρών κοινωνικής

εργασίας. Η αμοιβή της εργασίας τους αποδίδεται απευθείας στο θύμα από τον φορέα, στον οποίο την παρέχουν.

- Στην πολιτεία του Τέξας τα προγράμματα διαμεσολάβησης και διαλόγου εκτυλίσσονται μεταξύ δραστών πολύ σοβαρών εγκλημάτων βίας και θυμάτων. Οι περισσότεροι από τους κρατούμενους εκτίουν πολύ βαριές ποινές, οι οποίες μπορεί να φθάνουν και μέχρι την ποινή του θανάτου. Και εδώ, τελικός σκοπός αυτών των συναντήσεων είναι η «επούλωση» και αποκατάσταση των τραυμάτων που προκάλεσε το έγκλημα υπό την έννοια της αποκατάστασης. (White, 2001, Szmania, 2004).

- Εξίσου σημαντική είναι η προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος που υπάρχει μεταξύ της κοινωνίας των φυλακών και αυτής εκτός, υπό το πρίσμα της μείωσης της απομόνωσης που υφίστανται οι κρατούμενοι από τον κοινωνικό ιστό. Στο πνεύμα αυτό κινείται το πρόγραμμα Restorative Prison που έχει εφαρμοστεί σε τρεις φυλακές στο Centre for Prison Studies στη Μεγ. Βρετανία. Στόχος είναι η παροχή κοινωφελούς εργασίας των κρατουμένων στην τοπική κοινότητα, όπως η συντήρηση πάρκων, τα οποία είχε δωρίσει το κράτος στην τοπική κοινότητα, χρόνια πριν, και δεν υπήρχε η οικονομική δυνατότητα συντήρησής τους. Χρησιμοποιώντας χρήματα από την «εθνική λοταρία» και άλλες πηγές, οι κρατούμενοι αποκατέστησαν και συντήρησαν αυτά τα πάρκα, τα οποία αποτέλεσαν σπουδαίους χώρους αναψυχής και με τον τρόπο αυτό αποκαταστάθηκαν και οι ίδιοι στην συνείδηση της τοπικής κοινότητας (Coyle 2001, Mace 2000, 2004).

- Τέλος, έχουν εφαρμοστεί προγράμματα παρέμβασης για την εκμάθηση στους κρατούμενους τρόπων επίλυσης των διαφορών που δημιουργούνται μέσα στις φυλακές, δίχως την χρήση βίας. Τέτοια παραδείγματα, τα οποία ονομάζονται Alternatives to Violence Projects (AVP) δημιουργήθηκαν από τον Quakers για τους κρατούμενους των φυλακών Attica της Νέας Υόρκης, αλλά πλέον έχουν εφαρμοστεί και σε πολλές άλλες χώρες. Στο Οχάιο, μάλιστα, οι κρατούμενοι εκπαιδεύονται για το ρόλο του διαμεσολαβητή σε περίπτωση που ξεσπάσει κάποια κρίση μεταξύ κρατουμένων (Sloane 2002, Bischoff 2001, Roeger 2001).

Δ. ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗΣ

Δ1. Μεσολάβηση (Victim - Offender Mediation¹)

Η μεσολάβηση μεταξύ θύματος και δράστη δίνει την ευκαιρία μεταξύ αυτών να βρεθούν σε μια κατά πρόσωπο συνάντηση, αλλά και τη δυνατότητα στο δράστη να αποκαταστήσει εθελοντικά το θύμα. Σχεδιάστηκαν για να δημιουργήσουν συνθήκες συμφιλίωσης και αμοιβαίας συμφωνίας αποκατάστασης, μεταξύ των θυμάτων και των δραστών, καθώς και την ευκαιρία συνάντησης σε ένα περιβάλλον ασφαλές. Η συζήτηση διεξάγεται με την παρουσία εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή ή εθελοντή. Αντικειμενικός σκοπός είναι η διαχείριση του εγκλήματος ώστε να μην αποτελεί υπόθεση που αφορά μόνον την πολιτεία και το δράστη ως κατηγορούμενο, αλλά τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη (Mc Knight 1981, Hughes & Schneider 1990, Schiff, Mara F. 1998). Τα θύματα έχουν τη δυνατότητα να απευθύνουν ερωτήσεις, να μεταφέρουν το ψυχολογικό τραύμα που τους προκάλεσε η εγκληματική ενέργεια και να αναζητήσουν έτσι την αποκατάσταση της ζημίας τους. Από την άλλη πλευρά, ο παραβάτης τίθεται υπόλογος της εγκληματικής συμπεριφοράς του απέναντι στον άνθρωπο που έβλαψε και αναλαμβάνει την ευθύνη της αποκατάστασης.

Αυτή μπορεί να είναι:

- Χρηματική /υλική
- Παροχή εργασίας στο θύμα
- Παροχή εργασίας για λογαριασμό της κοινότητας
- Ανάλυση συγκεκριμένης υποχρέωσης, όπως παρακολούθηση κάποιων προγραμμάτων συμβουλευτικής
- Συνδυασμός όλων των ανωτέρω

Στόχοι των προγραμμάτων αυτών είναι:

- Μείωση του ψυχολογικού τραύματος που προκάλεσε στο θύμα η εγκληματική ενέργεια,

¹ Αναφέρονται επίσης και ως Victim Offender Reconciliation Programs (VORP) ή Victim Reparation Programs.

- Δημιουργία μιας περισσότερο προσιτής και ανθρώπινης διαδικασίας σε σχέση με αυτήν της ποινικής δίκης,
- Αύξηση του αισθήματος ευθύνης του δράστη για την παραβατική του συμπεριφορά,
- Μετατροπή του θύματος σε ενεργητικό υποκείμενο κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας,
- Αποκατάσταση,
- Παροχή δυνατότητας συμφιλίωσης και αποκατάστασης των σχέσεων μεταξύ δράστη και θύματος,
- Κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου και της ποινικής δικαιοσύνης από το κοινωνικό σύνολο,
- Υπέρβαση των στερεοτύπων και
- Μείωση της εμπιστοσύνης απέναντι στη συμβατική δικαιοσύνη και κατανόηση των εναλλακτικών μέτρων που προτείνει το μοντέλο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Η μεσολάβηση, ως μέθοδος, εμπεριέχει «δημιουργική διαδικασία αποκατάστασης», δια μέσω της οποίας το θύμα, ο δράστης και η κοινότητα μετακινούν το πλαίσιο αναφοράς από την ζημία, αυτήν καθαυτή, στον τρόπο επανόρθωσής της. Κλειδί της όλης διαδικασίας αποτελεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η προσωπική συνάντηση του υποκειμένου που υπέστη την ζημία και του υποκειμένου πρόκλησής της. Υποστηρίζεται ότι, αυτή η ανθρώπινη επαφή πλάθει σταδιακά μια πιο ουσιαστική δικαιοσύνη. Απαντώντας στις ερωτήσεις και καταρρίπτοντας τα στερεότυπα αντικαθίσταται ο ορθολογισμός και η νομική αιτιολόγηση με την κατανόηση των συγκεκριμένων προσώπων που βρέθηκαν εμπλεκόμενα μέρη σε μια εγκληματική ενέργεια τον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

(α) Μεθοδολογία

Υπάρχουν βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου και των μεθόδων που ακολουθεί η διαδικασία της μεσολάβησης, η οποία είναι δομημένη στα ακόλουθα στάδια:

- επιλογή σύμφωνα με προκαθορισμένα κριτήρια,
- επαφή και με τις δύο πλευρές και διενέργεια προπαρασκευαστικών συζητήσεων,

- πρόσωπο με πρόσωπο συζήτηση θύματος-δράστη (άμεση μεσολάβηση),
- δημιουργία ενυπόγραφης συμφωνίας,
- ενημέρωση της παραπέμπουσας αρχής και
- παρακολούθηση των αποτελεσμάτων (follow-up).

Το στοιχείο που μπορεί να διαφέρει από χώρα σε χώρα, είναι η προσωπική συνάντηση δράστη - θύματος (άμεση μεσολάβηση). Για παράδειγμα στην Νορβηγία απαιτείται κατά πρόσωπον συνάντηση, στη Μεγάλη Βρετανία και στο Βέλγιο δεν εφαρμόζεται αυστηρά η άμεση μεσολάβηση.

Η διαδικασία δεν περιορίζεται στην εξέταση μόνον του οικονομικού και υλικού αντικειμένου της διαφοράς, αλλά επεκτείνεται και στα συναισθήματα, τις ανάγκες και τις προσδοκίες που έχουν τα εμπλεκόμενα άτομα. Οι συναντήσεις διαρκούν κατά μέσον όρο μία ώρα και τα θύματα απευθύνουν ερωτήσεις όπως: «Γιατί εμένα», «Μας/Με παρακολουθούσες προηγούμενα», «Έχεις ιδέα τι προκάλεσες σε εμένα και/ή την οικογένειά μου». Οι συνθήκες, τα κίνητρα και το ιστορικό του δράστη έχουν ιδιαίτερη, συνήθως, σημασία για το θύμα και διατυπώνονται μέσα από τις ερωτήσεις και τη συζήτηση. Συνεπώς, η αποτελεσματική και «ποιοτική» μεσολάβηση έχει άμεση σχέση με το επίπεδο επικοινωνίας που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια. Μέσω αυτής της διαδικασίας, ο δράστης βρίσκεται άμεσα υπόλογος για τις πράξεις του. Θα πρέπει να ακούσει την ανθρώπινη πλευρά των συνεπειών της εγκληματικής του πράξης και να αναλάβει τις υποχρεώσεις που απαιτούνται για την αποκατάσταση των ζημιών. Σε κάποιες περιπτώσεις η ανάληψη των ευθυνών περιλαμβάνει και την εκδήλωση συναισθημάτων τύψεων και μετάνοιας. Η οικονομική αποκατάσταση δεν είναι απορριπτέα, αλλά συνήθως έρχεται αργότερα με το πέρας των συζητήσεων.

Ένα τελευταίο στοιχείο που συνδέεται με τη μεθοδολογία της διαδικασίας αφορά στο ρόλο που διαδραματίζει ο μεσολαβητής και στον τρόπο με τον οποίον αυτός παρεμβαίνει. Παρά το γεγονός ότι και τα δύο μέρη επιθυμούν την επίλυση της διαφοράς και είναι θετικά διακείμενα απέναντι σε αυτήν την προοπτική, ο ρόλος και η συνεισφορά του μεσολαβητή είναι καθοριστικής σημασίας. Διότι είναι ο ίδιος ο μεσολαβητής που με την στάση του, η οποία δεν θα πρέπει να έχει εμπάθεια, κριτική διάθεση και να είναι σαφώς ουδέτερη και αντικειμενική, καθ' όλη τη διαδικασία, μπορεί να δημιουργήσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας μεταξύ του δράστη και του θύματος και υποκινεί, παράλληλα, την ουσιαστική συμμετοχή στη διαδικασία. Διευθύνει τη συζήτηση και διατηρεί τις ισορροπίες, ενώ συχνά βοηθάει

στην σύνταξη της γραπτής συμφωνίας που πρόκειται να υπογραφεί από τα εμπλεκόμενα μέρη. Σε γενικές γραμμές είναι τρεις οι βασικές αρχές που εφαρμόζονται κατά τη διαδικασία της μεσολάβησης:

- Ουδετερότητα: Ο μεσολαβητής δεν μπορεί να κλίνει προς καμία από τις εμπλεκόμενες πλευρές και δεν μπορεί να κάνει χρήση ή κατάχρηση της θέσης του ασκώντας πίεση. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, απαγορεύεται η συμμετοχή των δημόσιων δικαστών και των δικηγόρων. Γεγονός είναι ότι ο μεσολαβητής δεν μπορεί να είναι απόλυτα ουδέτερος, οπότε η ουδετερότητα έχει περισσότερο την έννοια της αμεροληψίας.
- Εθελούσια συμμετοχή: Δεν μπορεί να εννοηθεί μεσολάβηση, η οποία θα πραγματοποιηθεί εξαναγκαστικά, διότι θα λειτουργήσει περισσότερο αρνητικά παρά θετικά ως προς τα επιγενόμενα αποτελέσματα. Βεβαίως, από την πλευρά τουλάχιστον του δράστη - και ως ένα βαθμό - υπάρχει το στοιχείο του ωφελιμισμού, το οποίο όμως είναι ανεκτό και αποδεκτό για τα πρώτα στάδια της διαδικασίας της μεσολάβησης.
- Εμπιστευτικότητα: Και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να μιλήσουν με τρόπο εμπιστευτικό στο μεσολαβητή και να αναφέρουν όλες τις λεπτομέρειες του ζητήματος κατά τρόπον τέτοιο που δεν θα απαιτεί αμυντικούς και υπερασπιστικούς μηχανισμούς. Η συγκεκριμένη αρχή γίνεται δύσκολα αποδεκτή από τις δικαστικές αρχές, οι οποίες συχνά περιμένουν την αναφορά με το περιεχόμενο της υπόθεσης μεσολάβησης.

Το πρώτο πρόγραμμα διαμεσολάβησης λειτούργησε το 1974 στο Kitchener του Ontario. Αρχισαν όμως να έχουν ευρύτερη εφαρμογή από τη δεκαετία του 1980, ιδίως στις ΗΠΑ, όπου και έγιναν ευρέως γνωστά. Ήδη, το 1975, λειτουργούσαν 12 τέτοια κέντρα επίλυσης των διαφορών, των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε - μέσα σε μία δεκαετία - περί τα 400. Σήμερα η μεσολάβηση είναι προαπαιτούμενη διαδικασία σε πολλές από τις αμερικάνικες πολιτείες και έπειτα ακολουθείται η δικαστηριακή οδός. Οι ρίζες της μεσολάβησης βρίσκονται στην πολιτισμική παράδοση ιθαγενών όλων σχεδόν των ηπείρων, όπου ο δράστης με το θύμα συζητούσαν με την παρουσία αντιπροσώπων της κοινότητας που είχαν το ρόλο του διαμεσολαβητή για την επίλυση της διαφοράς. Στην σύγχρονη εκδοχή τους οι αντιπρόσωποι αυτοί μπορεί να είναι αστυνομικοί, δάσκαλοι, γονείς, ερευνητές... Για παράδειγμα υπάρχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ του μοντέλου Wagga των Maori και των σύγχρονων διαδικασιών

μεσολάβησης. Το βασικό ζήτημα και ερώτημα είναι το πώς η κοινότητα θα μπορέσει να μετατραπεί από συγκρουσιακό πεδίο σε μια ενότητα.

(β) Η διαμεσολάβηση συνοπτικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Παρατηρείται αύξηση του ενδιαφέροντος για την ευρεία ανάπτυξη προγραμμάτων μεσολάβησης και στην Ευρώπη. Ωστόσο, τα περισσότερα εξ αυτών διενεργούνται από ιδιωτικούς, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που αναλαμβάνουν τη διεξαγωγή τους σε συνεργασία με το δικαστηριακό σύστημα. Κυρίως, αφορούν σε υποθέσεις εγκλημάτων κατά της περιουσίας, χωρίς τη χρήση βίας, και σε ανήλικους παραβάτες. Οι χώρες που έχουν αναπτύξει περισσότερο προγράμματα μεσολάβησης είναι Νορβηγία, Φιλανδία, Αυστρία, Γερμανία, Μεγάλη Βρετανία, Βέλγιο και Γαλλία και ακολουθούν με πιλοτικά προγράμματα Δανία, Σουηδία, οι Κάτω Χώρες, Ισπανία, Ιταλία, καθώς και κάποιες χώρες από την κεντρική και ανατολική Ευρώπη που ξεκινούν την εφαρμογή προγραμμάτων μεσολάβησης όπως Τσεχία, Ρωσία, Σλοβενία και Αλβανία. Στις περισσότερες χώρες η διαδικασία έχει λάβει και νομικό πλαίσιο με την ψήφιση σχετικών νόμων. Συνοπτικά μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως ακολούθως:

- Η μεσολάβηση περιλαμβάνεται στην ποινική νομοθεσία περί αντιμετώπισης των ανηλικών παραβατών και ξεκινά με πρωτοβουλία του εισαγγελέα και του δικαστή σε Αυστρία, Γερμανία, Φιλανδία και Πολωνία.
- Η μεσολάβηση περιλαμβάνεται στον κώδικα ποινικής δικονομίας και αφορά στην αντιμετώπιση των ενήλικων παραβατών σε Αυστρία, Γαλλία, Βέλγιο, Φιλανδία και Πολωνία και αναφέρεται μέσω του ποινικού κώδικα σε Γερμανία, Φιλανδία και Πολωνία. Στη Γαλλία, επίσης, ο ΚΠοινΔ προβλέπει τη μεσολάβηση και για τους ανήλικους.
- Η μεσολάβηση λειτουργεί ανεξάρτητα βάσει αυτόνομου νόμου που την προβλέπει και αφορά σε ανήλικους και ενήλικους παραβάτες σε Νορβηγία, όπου λειτουργούν σε επίπεδο δήμων τα συμβούλια μεσολάβησης για αστικές και ποινικές υποθέσεις (Aertsen Ivo 1999).

Στη Μεγάλη Βρετανία, από τη δεκαετία του 1980, άρχισε να λειτουργεί η χρήση των μεσολαβητών σε πιλοτικά προγράμματα αποκατάστασης και συμβιβασμού μεταξύ θύματος και δράστη. Παρά το γεγονός όμως, ότι το 40% των

θυμάτων βίας ήταν πρόθυμα να συμμετάσχουν στα εν λόγω προγράμματα, η βρετανική κυβέρνηση αποφάσισε, το 1990, να μην τα παρατείνει άλλο. Η Μεγάλη Βρετανία εφήρμοσε, εν πολλοίς, μοντέλα αμερικανικών πολιτειών εν αντιθέσει με τις σκανδιναβικές χώρες που ακολούθησαν ανεξάρτητα μοντέλα. Για παράδειγμα, η Νορβηγία ξεκίνησε, το 1981, το πρώτο πιλοτικό πρόγραμμα και ακολούθησε η Φιλανδία δύο χρόνια αργότερα. Σήμερα, και στις δύο αυτές χώρες εφαρμόζονται ευρέως προγράμματα διαμεσολάβησης κυρίως όμως σε εθελοντική βάση.

Όταν άρχισε η εφαρμογή των προγραμμάτων διαμεσολάβησης στην Νορβηγία το σύστημα λειτουργίας τους έπασχε από μόνιμα οικονομικά προβλήματα και έλλειψη χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα ένας αριθμός εξ αυτών να διακοπεί. Μετά το 1991, όμως, όταν η διαμεσολάβηση ψηφίσθηκε δια νόμου, οριοθετήθηκαν και οργανώθηκαν καλύτερα τα λειτουργικά ζητήματα και επιλύθηκαν προβλήματα που προέκυπταν από την εφαρμογή. Οι υπηρεσίες διαμεσολάβησης οργανώθηκαν κυρίως σε επίπεδο δήμων και σήμερα καλύπτουν γεωγραφικά όλη την Νορβηγία και είναι διαθέσιμα σε όλους τους πολίτες. Στη Φιλανδία περισσότερο από τα 2/3 των δήμων παρέχουν προγράμματα διαμεσολάβησης, ενώ συνεχίζεται η ανάπτυξη τους για την κάλυψη όλων των περιοχών. Η Φιλανδία ανέπτυξε εξαιρετικά γρήγορα τα προγράμματα διαμεσολάβησης και έχει χαράξει δική της πολιτική. Σε αυτό συντέλεσε και η συστηματική εκπαίδευση των δικαστών. Θα πρέπει δε να τονισθεί ότι η Φιλανδία έχει καταφέρει να μειώσει τον πληθυσμό των φυλακών. Εν γένει, αυτό που αξίζει να σημειωθεί για τις δύο αναφερόμενες χώρες είναι το γεγονός ότι ανέπτυξαν αυτόνομα συστήματα διαμεσολάβησης χωρίς επιρροές από άλλα γειτονικά.

Η Αυστρία έχει παίξει βασικό ρόλο σε ευρωπαϊκό επίπεδο στην ανάπτυξη της διαμεσολάβησης κυρίως για ανήλικους παραβάτες και δημιούργησε ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο υπηρεσιών το «Aussergerichtlicher Tatausgleich», το οποίο μπορεί να παράσχει επιπρόσθετα και διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες. Στη Γερμανία συναντάμε το μεγαλύτερο αριθμό υπηρεσιών διαμεσολάβησης (περισσότερα από 400 προγράμματα), τα οποία αφορούν στην πλειοψηφία τους νεαρά παραβατικά άτομα. Η ανάπτυξη βεβαίως αυτή των προγραμμάτων αντιμετώπισε πολλά προβλήματα και δυσκολίες κατά την πορεία εφαρμογής τους και κυρίως λόγω του διαχωρισμού των αρμοδιοτήτων μεταξύ των κεντρικών και των περιφερειακών κέντρων εξουσίας και αρχών ώστε κάποιες φορές να δημιουργεί σοβαρά ζητήματα συντονισμού.

(γ) Η συμμετοχή του δράστη και του θύματος

Η μεγάλη πλειοψηφία των δραστών που συμμετέχουν στα προγράμματα θεωρούν τη διαδικασία δύσκολη και επίπονη, αν και δηλώνουν ικανοποιημένοι τελικά από το αποτέλεσμα. Συμμετέχουν ελπίζοντας ότι θα βοηθήσει στη μείωση της ποινής τους και στην εύρεση εργασίας ή απλά για να μπορέσουν να εκφράσουν την συγγνώμη τους στο θύμα, σε μία προσπάθεια αποκατάστασης των διαταραγμένων από το έγκλημα σχέσεων. Είναι γεγονός, ότι οι έρευνες δεν έχουν αποσαφηνίσει το στοιχείο της εξαναγκαστικής συμμετοχής των δραστών στα εν λόγω προγράμματα, καθώς, και το βαθμό επιρροής στη διαμόρφωση της σχετικής απόφασης, δεδομένου ότι οι δράστες δεν έχουν πάντα ξεκάθαρη άποψη και γνώση για το τί είναι η μεσολάβηση. Σύμφωνα με τον Gehm (1998), μεγάλη πλειοψηφία των δραστών δεν συμμετέχει εθελοντικά στη διαδικασία, αλλά υπό την γνώση της «απειλής» έκτισης μεγαλύτερης ποινής φυλάκισης ή ελέγχου εάν δεν συμμετάσχουν.

Σε μια από τις μεγαλύτερες έρευνες που έλαβε χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1994, από τον Umbreit, το 81% των ανήλικων παραβατών δήλωσαν ότι συμμετείχαν εθελοντικά στα προγράμματα μεσολάβησης και εξέφρασαν ικανοποίηση από την διαδικασία, η οποία αποτυπώθηκε με φράσεις όπως: «Μου άρεσε το στοιχείο του δικαίου σε αυτήν», «Το να καταλάβω πως αισθάνθηκε το θύμα από τις πράξεις μου με άλλαξε... Είχα την δυνατότητα να καταλάβω πολλά», «Συνειδητοποίησα ότι το θύμα υπέφερε και αυτό με έκανε να νιώσω πολύ άσχημα», «Είχα την ευκαιρία να κάνω κάτι για να διορθώσω αυτό που έκανα χωρίς να πληρώσω άσχημα τις συνέπειες»... Επίσης βρέθηκαν τα ακόλουθα:

- Το 95% των περιπτώσεων διαμεσολάβησης είχαν ικανοποιητικά αποτελέσματα,
- Τα θύματα που παρακολούθησαν αρχικώς πρόγραμμα διαμεσολάβησης ήταν πολύ περισσότερο ικανοποιημένα από τη δικαστηριακή διαδικασία που ακολούθησε σε σχέση με όσα θύματα είχαν ακολουθήσει εξ αρχής τη δικαστηριακή οδό (79% και 57% αντίστοιχα),
- Μετά τη συναντήσεις με τους δράστες τα θύματα ένιωθαν λιγότερο φοβισμένα με την πιθανότητα μιας ακόμη θυματοποίησής τους,
- Οι δράστες που συναντήθηκαν με τα θύματά τους ήταν περισσότερο πρόθυμοι να ακολουθήσουν τις υποχρεώσεις τους, προς αποκατάσταση σε σχέση με

όσους δεν είχαν παρακολουθήσει τη διαδικασία διαμεσολάβησης (81% και 58% αντίστοιχα),

- Τα ποσοστά υποτροπής ήταν χαμηλότερα στους δράστες που παρακολούθησαν τα προγράμματα διαμεσολάβησης σε σχέση με όσους δεν είχαν παρακολουθήσει (18% και 27% αντίστοιχα).

Επίσης άλλες έρευνες (Coates & Gehm 1989, Umbreit 1994) κατέδειξαν ότι μπορεί η αποκατάσταση του θύματος να αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για την παρακολούθηση των προγραμμάτων διαμεσολάβησης, ωστόσο βασικό κίνητρο είναι η δυνατότητα επικοινωνίας και συζήτησης του θύματος με το δράστη. Από την πλευρά τους οι δράστες φαίνεται να εκτιμούν αυτή την συνομιλία με τα θύματά τους. Η ανάλυση ποιοτικών στοιχείων που συλλέχθηκαν βάσει έρευνας που πραγματοποιήθηκε, από τον Umbreit, το 1994, με μορφή συνεντεύξεων θυμάτων που έλαβαν μέρος σε συναντήσεις διαμεσολάβησης κατέδειξε δύο θεωρητικούς προσανατολισμούς:

- ο πρώτος αφορά την ομάδα αυτή των θυμάτων που σχετίζουν τη διαδικασία με αυτήν της διεκδίκησης της αστικής ευθύνης και
- ο δεύτερος αφορά σε ομάδα θυμάτων που αντιλαμβάνονται τη διαδικασία ως τρόπο παροχής βοήθειας στο δράστη.

Όπως αναφέρει ο Aersten (1999), όσον αφορά στην αξιολογική εκτίμηση των προγραμμάτων μεσολάβησης οι περισσότερες έρευνες συγκλίνουν στα κατωτέρω:

- Ο βαθμός ικανοποίησης σχετικά με τη διαδικασία και τα αποτελέσματα της μεσολάβησης είναι σε γενικές γραμμές υψηλός για το δράστη και το θύμα. Συγκρινόμενες δε, οι διαδικασίες της μεσολάβησης με αυτήν της ποινικής δίκης, η πρώτη μειώνει, σαφώς, το φόβο του εγκλήματος του θύματος και αυξάνει την ικανοποίηση σε σχέση με τα αποτελέσματα,
- Η επιθυμία του θύματος να συμμετάσχει είναι πολύ μεγαλύτερη από την αναμενόμενη, καθώς σε ποσοστό 30 – 50%, τα θύματα ενδιαφέρονται να συναντηθούν προσωπικά με το δράστη. Το ποσοστό αυξάνεται όταν δίδεται και η δυνατότητα της έμμεσης μεσολάβησης,
- Ο βαθμός επιτυχούς συμφωνίας είναι ιδιαίτερα υψηλός, από 50 έως 90%, ενώ τα ποσοστά της υποχωρητικότητας που επιδεικνύεται κατά τη διαδικασία ανέρχονται σε ποσοστό μέχρι και 80%,
- Σχετικά με το ζήτημα της υποτροπής, αρκετές έρευνες κατέδειξαν ενθαρρυντικά αποτελέσματα, αλλά δυστυχώς δεν κατεγράφησαν στατιστικά,

- Διαρκεί λιγότερο απ' ό τι η ποινική διαδικασία. Για παράδειγμα, στην Νορβηγία περίπου 24 μέρες και στην Γαλλία 6 μήνες,
- Τέλος, όσον αφορά στο οικονομικό κόστος της διαδικασίας ποικίλει από τα \$97 στην Γαλλία έως και τα \$1069 στη Γερμανία. Στην Φιλανδία έχει υπολογιστεί ότι το καθαρό κέρδος από την διαδικασία της μεσολάβησης σε σχέση με την δικαστηριακή είναι περίπου \$771 για κάθε υπόθεση.

Τα αποτελέσματα ερευνών που αφορούσαν στις αντιδράσεις των θυμάτων σχετικά με τα προγράμματα μεσολάβησης κατέδειξαν ένα σημαντικό ποσοστό ικανοποίησης αυτών από την περάτωση της διαδικασίας και τα τελικά αποτελέσματα αποκατάστασης των ζημιών. Φωτίζοντας το κομμάτι αυτό και εξετάζοντας τη θέση και τις ανάγκες των θυμάτων μπορούμε να προσεγγίσουμε καλύτερα των αντικειμενικό σκοπό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Το βασικό ερώτημα είναι γιατί ένα θύμα να δεχτεί να εμπλέξει τον εαυτό του ξανά σε μια διαδικασία που θα έχει συναισθηματικό αντίκτυπο ή και κόστος για το ίδιο. Στην παράδοση πολλών πολιτισμών, όπωσ ήδη έχουμε αναφέρει, το θύμα, ο δράστης και οι άλλοι συμμετείχαν σε διαδικασίες, οι οποίες καθορίζονται από τους τύπους και τις σχέσεις, που αναπτύσσονταν μεταξύ των μελών της. Σήμερα, οι σχέσεις αυτές καθορίζονται κύρια από κανόνες που σχετίζονται με ό,τι υποχρεούται και οφείλει κανείς να πράξει. Τα προγράμματα διαμεσολάβησης λειτουργούν με βάση της εθελούσιας συμμετοχή και σαφώς δεν λαμβάνουν μέρος όλοι όσοι καλούνται. Έρευνα που εκπόνησε ο Umbreit το 1994 κατέδειξε μεγάλη διαφοροποίηση στα ποσοστά των συμμετεχόντων από 27% έως και 63%, ενώ συνηθέστερο είναι το ποσοστό συμμετοχής από 40% έως και 60% (Coates & Gehm 1989, Galaway 1988, 1999, Gehm 1991, Marshall & Merry 1990, Umbreit 1995).

Σύμφωνα με άλλη έρευνα του Gehm (1990), το θύμα συναντάται ευκολότερα με τον δράστη όταν ανήκουν και οι δύο στην ίδια φυλή / εθνικότητα και όταν το θύμα ενεργεί ως εκπρόσωπος κάποιου φορέα, όπωσ σχολείο, εκκλησία, επιχείρηση... (ανάλογα στοιχεία και Coates & Gehm 1984). Επίσης, τα θύματα προσέρχονται ευκολότερα σε συναντήσεις για την επίλυση διαφορών που προκλήθηκαν από πράξεις πταισματικές σε σχέση με κακουργηματικές πράξεις. Όσον αφορά στα πταίσματα, η εν λόγω έρευνα, δεν κατέδειξε κάποιον συσχετισμό μεταξύ της βαρύτητας ή του είδους της πταισματικής πράξης και της προσέλευσης. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν πολλές διαθέσιμες έρευνες που να μπορούν να αποδώσουν πλήρη και επαρκή στοιχεία. Στοιχεία σχετικά (Coates & Gehm 1984) με το βαθμό

ικανοποίησης των θυμάτων από τον τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας και τα αποτελέσματα καταδεικνύουν μεγάλα ποσοστά ικανοποίησης, ενώ μικρό είναι το ποσοστό αυτών που δήλωσαν ανικανοποίητοι και δυσαρεστημένοι με τα προγράμματα. Η δυσαρέσκεια των τελευταίων οφειλόταν κύρια στην έλλειψη κάποιας μεταπαρακολούθησης από την πλευρά του διαμεσολαβητή ή στην αδυναμία του δράστη να αποδώσει ολόκληρο το ποσό που είχε οριστεί ως αποζημίωση του θύματος. Τέλος, κάποια θύματα δηλώνουν ιδιαίτερη ικανοποίηση διότι θεωρούν ότι επηρέασαν με κάποιον τρόπο τη διαδικασία, αναφέρθηκαν στις επιπτώσεις που είχε η εγκληματική ενέργεια σε αυτούς (Smith & Hillanbrand 1981) ή ένιωσαν ένα γενικότερο αίσθημα συμμετοχής (Kelly 1982).

Τα θύματα συμμετέχουν στη διαδικασία όχι τόσο για τη χρηματική αποζημίωση που μπορεί να λάβουν όσο για την ικανοποίηση που εισπράττουν ως αποτέλεσμα της ενεργούς συμμετοχής τους και της δυνατότητας που είχαν να μιλήσουν οι ίδιοι για την ιστορία τους. Η δύναμη που αντλείται από την δυνατότητα της προσωπικής αφήγησης υπερκεράζει οποιαδήποτε διάθεση για χρηματική ικανοποίηση. Υπάρχουν βεβαίως και θύματα, που δεν επιθυμούν να λάβουν μέρος σε κάποιο πρόγραμμα, διότι θεωρούν πως το τραύμα θα επουλωθεί μόνο του και φυσικά με το πέρασμα του χρόνου, ενώ αντίθετα η προσωπική επαφή με το δράστη μπορεί να επιδεινώσει την κατάσταση. Θεωρούν ότι η συζήτηση με το δράστη θα επαναφέρει τις δυσάρεστες εικόνες και αναμνήσεις και θα αναζωπυρώσει το θυμό και τον φόβο. Η θυματοποίηση εξάλλου είναι μια πραγματική, νομική αλλά και ψυχολογική κατάσταση, στην οποία περιέρχεται το θύμα, το οποίο βιώνει, μεταξύ άλλων, ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης στον άνθρωπο, απώλεια της πίστης του στην κοινωνία και την κοινωνική προστασία.

Ωστόσο, στα πλεονεκτήματα της μεσολάβησης περιλαμβάνονται τα υψηλά ποσοστά ικανοποίησης των συμμετεχόντων, δηλαδή θύματος – δράστη. Καθώς επίσης: καλύτερη κατανόηση της δικαστικής διαδικασίας, μείωση του φόβου των θυμάτων από ανήλικους δράστες, υψηλά ποσοστά αποκατάστασης, μείωση της υποτροπής των ανήλικων παραβατών που έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν λάβει ποτέ μέρος, καθώς επίσης και υποκατάστασης του συναισθήματος του θυμού και της εσωστρέφειας με αυτά της συγγνώμης και της συμφιλίωσης. Παρά το γεγονός ότι η συγγνώμη και η συμφιλίωση αντιπροσωπεύουν ισχυρό αποτέλεσμα της όλης διαδικασίας, θα πρέπει να είναι προϊόντα φυσικής και πραγματικής θέλησης, ώστε να έχουν ουσία για τους συμμετέχοντες. Παρατηρείται

όμως το παράδοξο, ότι όσο προσπαθεί κανείς να μιλήσει για συγχώρεση και συμφιλίωση, εμπυγχώνοντας τα δύο εμπλεκόμενα μέρη για συμμετοχή, τόσο λιγότερο τα θύματα επιθυμούν να συμμετέχουν και να έχουν την ευκαιρία να βιώσουν τα θετικά στοιχεία της συγχώρεσης.

(δ) Η επίδραση της διαμεσολάβησης στη δικαστικά απόφαση

Πολύ λίγες είναι οι έρευνες που έχουν διενεργηθεί σχετικά με την επίδραση και την επιρροή των προγραμμάτων μεσολάβησης στη διαμόρφωση της δικαστικής απόφασης. Μελέτη που διεξήχθη από τον Marshall, το 1990, και αφορούσε στην περιοχή της Μεγάλης Βρετανίας, κατέδειξε μειωμένη χρήση των ποινών της επιτήρησης, της υφ' όρων απόλυσης και της κοινωνικής εργασίας. Απαιτείται μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν τη δικαστική κρίση προκειμένου να συνάγουμε ένα ασφαλές συμπέρασμα σχετικά με την διαδικασία της μεσολάβησης προσπαθώντας να την εντάξουμε στο πλαίσιο των νομικών ή εξωνομικών κανόνων που διαμορφώνουν τελικά την δικαστική απόφαση.

(ε) Προγράμματα μεσολάβησης σε σχολεία (Peer Mediation Programs)

Αυτά τα προγράμματα μεσολάβησης πρωτοεμφανίστηκαν σε αμερικάνικα σχολεία προκειμένου να αντιμετωπίσουν την αυξανόμενη βία μεταξύ των μαθητών. Βρίσκονται ακόμη σε σχετικά πρώιμο και πιλοτικό στάδιο και δεν έχουν με ασφάλεια επαληθευτεί τα αποτελέσματα αυτών. Η ενσωμάτωση της γνώσεως αναφορικά με το πώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται και απαντούν στις διαμάχες και στους τσακωμούς, μπορεί σταδιακά να βελτιώσει τα προγράμματα αυτά των οποίων η χρονική διάρκεια εφαρμογής τους δεν ξεπερνά τις 3 δεκαετίες. Ο Maxwell (1986) τοποθετεί τη γένεση τους στο μοντέλο που δημιουργήθηκε για τα προγράμματα Quaker της Νέας Υόρκης που στόχευαν στην καταπολέμηση της βίας στα σχολεία. Το 1991, λειτουργούσαν περισσότερα από 300 ερευνητικά προγράμματα μεσολάβησης. Το ενδιαφέρον των προγραμμάτων αυτών έγκειται στο γεγονός ότι στόχος τους είναι να «διαχειριστούν» τη βία και την αντικοινωνική συμπεριφορά μεταξύ των παιδιών, και ιδίως, αυτών που

ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου παραβατικότητας, σε συμμορίες ανηλίκων και παραπαίουν συχνά μεταξύ των ορίων της νομιμότητας και της παραβατικότητας.

Για κάποιους, όπως οι Burrell & Vogl (1990), τα εν λόγω προγράμματα επιλύουν τα προβλήματα απειθαρχίας που έχουν τα παιδιά και έτσι επιτρέπουν στους δασκάλους να ασκήσουν ουσιαστικότερα το έργο της διδασκαλίας. Αντίθετα οι Koch, Miller (1987) & Maxwell (1989), υποστηρίζουν ότι οι συγκρούσεις και οι τσακωμοί μεταξύ των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον αντικατοπτρίζουν μια πολύ σημαντική πτυχή της κοινωνικοποίησης τους και είναι ένας τρόπος ωρίμανσης, οπότε θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με αυτήν την οπτική. Η κοινωνική ομάδα των παιδιών έρχεται, συχνότερα από οποιαδήποτε άλλη, σε συγκρούσεις και τσακωμούς μεταξύ τους και ιδιαίτερα όταν βρίσκονται στον χώρο του σχολείου. Η αντικοινωνική συμπεριφορά που παρουσιάζουν τα παιδιά κατά τη σχολική ηλικία, η οποία μπορεί να οφείλεται και στην έλλειψη ουσιαστικών και σθεναρών δεσμών μεταξύ των συμμαθητών, μπορεί να εξελιχθεί κατ' άλλους, σε μορφές ανήλικης παραβατικότητας καθώς το παιδί μεγαλώνει. Η μεσολάβηση θεωρήθηκε ότι είναι ένας τρόπος πρόληψης της ανήλικης παραβατικότητας. Περιλαμβάνει τεχνικές εκμάθησης των παιδιών να λειτουργούν ως ουδέτερα μέρη που μπορούν να επέμβουν και να βοηθήσουν τους συμμαθητές τους σε περίπτωση σύγκρουσης, ούτως ώστε να συνδράμουν στην επίλυση της διαφοράς. Μαθαίνουν, δηλαδή, να λειτουργούν ως μονάδες, αλλά και συλλογικά με σκοπό την επίλυση των διαφορών μέσω της δικής τους μεσολάβησης.

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης μπορεί να απευθύνεται σε μαθητές που εθελοντικά συμμετέχουν και σε όλο το σχολείο, τους δασκάλους ακόμη και τους γονείς. Περιλαμβάνει βασικά στοιχεία της μεσολάβησης και μαθαίνει στα παιδιά να ακολουθούν μια απλή διαδικασία, όπως:

- Συστήνεσαι και ρωτάς εάν χρειάζονται μεσολάβηση για την επίλυση της διαφοράς.
- Συμφωνείς για κάποιους βασικούς κανόνες που θα τεθούν (να μην διακόπτεται ο ομιλητής, να μην γίνεται χρήση άσχημων επιθέτων, να υπάρχει ειλικρίνεια, να συμφωνούν πως θα επιλύσουν την διαφορά κ.α.).
- Ζητάς να ακούσεις και από τις δύο πλευρές το πρόβλημα.
- Ρωτάς το κάθε μέρος τί μπορεί να κάνει.
- Ρωτάς το κάθε μέρος τί επιθυμεί και χρειάζεται να γίνει.
- Ανακεφαλαιώνεις.
- Μοιράζεσαι τις ιδέες και τις πιθανές λύσεις και με τις δύο πλευρές.

- Ρωτάς και τις δύο πλευρές τί θα ήταν καλύτερο και αυτούς.
- Ανακεφαλαιώνεις.
- Ρωτάς αν κρίνουν δίκαιη τη λύση.
- Συγχαίρεις και τις δύο πλευρές.

Η εκπαίδευση μπορεί να γίνει από εξωτερικούς συμβούλους, από δασκάλους, ή και συνδυασμός αυτών. Ο χώρος στον οποίο βρίσκονται οι σύμβουλοι είναι κυρίως εκεί όπου παίζουν ή τρώνε τα παιδιά και παρακολουθούν συμπεριφορές, οι οποίες δεν έχουν φθάσει έως το σημείο της άσκησης βίας. Τότε, οι σύμβουλοι ρωτούν τα παιδιά εάν θέλουν να δεχθούν μεσολάβηση και εφόσον συμφωνήσουν έπειτα περνάνε στις διαδικασίες της επίλυσης. Υπάρχουν ελάχιστες έρευνες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αυτών. Θεωρητικά τα προγράμματα αυτά θα πρέπει να μειώνουν τα φαινόμενα βίας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων και να ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους ως ικανών μεσολαβητών.

(στ) Συμφιλίωση

Η συμφιλίωση αποτελεί συστατικό στοιχείο της μεσολάβησης και απώτερο στόχο κάθε τέτοιας διαδικασίας. Ως ξεχωριστός τύπος επανορθωτικής διαδικασίας φέρει όλα τα χαρακτηριστικά της δικαιοδοσίας κοινωνικού τύπου στην οποία βασικό ρόλο έχουν τα ενδιαφερόμενα μέρη, και η ενδυνάμωση της σχέσης του θύματος και του εγκληματία. Στις συμφιλιωτικές διαδικασίες γίνεται προσπάθεια να δοθεί λύση στην σύγκρουση με την σύμφωνη γνώμη των μερών. Ουσιαστικά, στην συμφιλίωση εξαφανίζεται η διαφορά μεταξύ παρέκκλισης και εγκλήματος. Πρόκειται για έναν ελαστικό μηχανισμό επίλυσης των διαφορών. Η συμφιλίωση είναι παρόμοια με την διαμεσολάβηση δίνοντας, ωστόσο περισσότερη έμφαση στην αποκατάσταση. Τα ολοκληρωμένα προγράμματα αποκατάστασης περιλαμβάνουν και τις τρεις πλευρές των ενδιαφερόμενων, δηλαδή θύμα, δράστη και κοινότητα (McCold & Wachtel, 2002). Η συμφιλίωση παραμένει, γενικά, μοντέλο αντεγκληματικής πολιτική κοινωνικού τύπου και ως τέτοιο αναπτύσσεται στους κόλπους της κοινότητας. Η τελευταία συνδέεται, έτσι, με τον παραβάτη και το θύμα για την επίλυση της διαφοράς. Φέρει στοιχεία κρατικού χαρακτήρα προκειμένου για αποτελέσματα που αναγνωρίζονται από το κράτος και μπορεί επομένως να λειτουργήσει ως εναλλακτικό μέτρο σε σχέση με την ποινική δικαιοσύνη.

Εφαρμογή του μοντέλου απαντάται έντονα στην παράδοση των κοινωνιών της Άπω Ανατολής και ιδίως στην Ιαπωνία, όπου ακόμη και σήμερα, υπάρχει σαφής προτίμηση στην κοινωνικού τύπου επίλυση των διαφορών. Εξάλλου, τα δικαστήρια λειτουργούν περισσότερο ως όργανα συμφιλίωσης παρά ως δικαστικής κρίσης. Τα προγράμματα συμφιλίωσης μεταξύ θύματος και δράστη άρχισαν να λειτουργούν, από το 1974, στο Kitchener του Ontario των ΗΠΑ και έχουν ως θεωρητική βάση τις παραδόσεις της εκκλησίας των Mennonite (Strang, 2002). Επίσης, η συμφιλίωση λειτούργησε στη Γαλλία, μετά από το διάταγμα της 20ης Μαρτίου του 1978, και αφορούσε μικρές ποινικές παραβάσεις. Μετά το 1982 ο θεσμός βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Πειραματικά κέντρα δικαστηρίων της γειτονιάς (neighbourhood justice centers) που βασίστηκαν στην συμφιλίωση συναντάμε στις Η.Π.Α. σε Atlanta, Kansas City, Los Angeles, από την υποδιεύθυνση Δικαιοσύνης, ενώ στο Brooklyn ιδρύθηκε από ιδιωτικό φορέα με την σύμπραξη του ποινικού δικαστηρίου και το Ινστιτούτο Δικαιοσύνης Vera. Καθαρά ιδιωτικές πρωτοβουλίες αποτελούν τα community boards του Καναδά και των Η.Π.Α., τα οποία λειτουργούν ανεξάρτητα από την δικαιοσύνη ως συμφιλιωτικά.

(ζ) Κοινωφελής εργασία – Αποζημίωση

Αποτελεί από τις βασικές επιλογές ως τρόπο αποκατάστασης. Σύμφωνα με τον Αντ. Μαγγανά (2004) ό,τι σημαίνει η αποζημίωση για το θύμα, το ίδιο ακριβώς είναι και η κοινωφελής εργασία για την κοινωνία. Επισημαίνει τέσσερα κοινά σημεία μεταξύ αυτών των δύο μορφών αποκατάστασης:

- το αδίκημα ορίζεται ως βλάβη και όχι ως παραβίαση νομικού κανόνα,
- στοχεύουν στην αποκατάσταση της βλάβης και όχι στην εκδίκηση,
- προϋποθέτουν εθελούσια συμμετοχή του παραβάτη, συνεπώς και παραδοχή της ενοχής και
- περιβάλλονται από το απαραίτητο νομικό πλαίσιο.

Η κοινωφελής εργασία είναι, δηλαδή, η μη αμειβόμενη εργασία που παρέχεται από το δράστη προς όφελος της κοινότητας ως αποζημίωση για τη ζημία, που προκάλεσε σε αυτήν με την εγκληματική του ενέργεια. Η κοινότητα «θυματοποιήθηκε» λόγω της απώλειας της κοινωνικής ειρήνης, της ασφάλειας και της ποιότητας της ζωής που διαταράχθηκε από το έγκλημα. Η αποζημίωση μπορεί να έχει μόνο συμβολικό

χαρακτήρα, αλλά δεν χάνεται η σπουδαιότητα του. Η αποκατάσταση της κοινότητας πραγματοποιείται μέσω των υλικών αποτελεσμάτων που οι υπηρεσίες του δράστη αποδίδουν και μέσω της ειρηνικής πράξης αποκατάστασης του δράστη. Ωστόσο, η ένταξη της παροχής κοινωφελούς εργασίας ως απάντηση αποκατάστασης δεν είναι ελεύθερη προβλημάτων. Η αποδοχή της κοινωνικής εργασίας, ως μορφή, αποκατάστασης απέναντι στην κοινότητα ή αλλιώς στην κοινωνία, συνεπάγεται μείωση της προσοχής σε σχέση με τις ανάγκες του θύματος, αφού το κύριο βάρος στρέφεται αλλού. Όπως υποστηρίζουν οι Harland & Rosen (1990) θα πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ των αναγκών του θύματος, του δράστη και της κοινότητας.

Σε κάποιες κοινωνίες η χρήση της κοινωφελούς εργασίας γίνεται με στόχο την τιμωρία και την πρόκληση πόνου στο δράστη, γεγονός το οποίο ικανοποιεί τα αισθήματα αντεκδίκηση του θύματος, αλλά και γιατί, πιστεύεται, ότι με τον τρόπο αυτό θα αποτραπεί από την υποτροπή ο δράστης. Γίνεται, βέβαια, κατανοητό ότι η προαναφερθείσα θέση και πρακτική δεν παραπέμπει σε αποκατάσταση, αλλά σε ανταπόδοση και τιμωρία του δράστη μέσω της καταναγκαστικής εργασίας. Στις περισσότερες χώρες, όπου εφαρμόζεται ευρέως η κοινωφελής εργασία, χρησιμοποιείται ως μέθοδος επανεκπαίδευσης, αναμόρφωσης και επίδρασης στην συμπεριφορά του δράστη. Στην πραγματικότητα, είναι περισσότερο μέθοδος εκφοβισμού και όχι αποκατάστασης του θύματος ή της κοινότητας / κοινωνίας. Αντίθετα οι απώλειες ή/και οι ζημιές του θύματος ή της κοινότητας χρησιμοποιούνται ως εργαλείο. Σε κάθε περίπτωση, η κοινωφελής εργασία φέρει τα στοιχεία αυτά που μπορούν να την καταστήσουν αμιγή μέθοδο αποκατάστασης, δηλαδή αποζημίωσης μέσω της επαναφοράς της κοινωνικής ειρήνης και ασφάλειας στην κοινότητα. Για το λόγο τούτο, θα πρέπει να υπάρχουν σαφείς κανόνες σχετικά με τις συνθήκες και τα όρια παροχής της κοινωφελούς εργασίας και με επαγρύπνηση απέναντι σε κάθε τι που θα μπορούσε να ξεπερνά τα όρια της αποκατάστασης.

Δ 2. Οικογενειακές Συνεδρίες/ Συμβούλια (Family Group Conferencing)

(α) Θεωρητική ανάλυση

Οι οικογενειακές συνεδρίες ή συμβούλια είναι μία ακόμη, πολλά υποσχόμενη, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, μορφή επανορθωτικής δικαιοσύνης, η οποία αναπτύχθηκε στην Νέα Ζηλανδία. Έχει κατά καιρούς ασκηθεί αυστηρή κριτική σχετικά με την αποτελεσματικότητα και τη λειτουργία των οικογενειακών συνεδριών, ιδίως, όσον αφορά στους ανήλικους παραβάτες. Επιχείρημα προς αυτήν τη θέση αποτελεί η μεγάλη, κατά την άποψη των επικριτών τους, επέκταση του κοινωνικού ελέγχου πάνω στους ανήλικους που πραγματώνεται με τις οικογενειακές συνεδρίες.

Το μοντέλο των οικογενειακών συνεδριών που αναπτύχθηκε στην Νέα Ζηλανδία και Αυστραλία είναι μοναδικό και έχει σοβαρές επιρροές από την παράδοση των Μαορί και τον τρόπο με τον οποίο επέλυναν τις διαφορές τους και εξομάλυναν τις διαμάχες τους. Επίσης, είναι το μόνο μοντέλο επανορθωτικής δικαιοσύνης που έχει θεσμοθετηθεί στην Νέα Ζηλανδία και εφαρμόζεται πλέον για αυτόχθονους και μη πληθυσμούς. Χρησιμοποιούνται για αδικήματα που ανήκουν στη μεσαία και σοβαρή εγκληματικότητα, πλην των ανθρωποκτονιών από πρόθεση και εξ αμελείας και απευθύνονται στους ανήλικους παραβάτες. Λειτουργούν ως μηχανισμός αποτροπής της παραπομπής της υποθέσεως στο δικαστήριο στην περίπτωση που ο ανήλικος δεν έχει συλληφθεί από τις αρχές αλλά και ως «ποινή» που προτείνεται και επιβάλλεται από το δικαστήριο στην περίπτωση συλλήψεως του ανήλικου. Ο ανήλικος μπορεί, επίσης, να παραπεμφθεί στο Δικαστήριο Ανηλίκων και με απόφαση της οικογενειακής συνεδρίας. Σε διάρκεια ενός έτους, ανάμεσα στα έτη 1998 - 1999, το 18% των υποθέσεων στην Ν. Ζηλανδία, επιλύθηκαν μέσω των συνεδριών, δηλαδή, περίπου 5.000 υποθέσεις το χρόνο (Maxwell G. & Morris A. 1999). Πρακτικά, οι περισσότερες συνεδρίες φθάνουν σε κάποιο συμβιβαστικό αποτέλεσμα επίλυσης της διαφοράς, οπότε και αποφεύγεται η άσκηση ποινικής δίωξης του ανήλικου. Οι δικαστές λαμβάνουν υπόψιν τους τις αποφάσεις και τις προτάσεις των συνεδριών.

Βασικά χαρακτηριστικά αυτών των συνεδριών είναι:

- Εμπλοκή αυτών που έχουν κατά κύριο λόγο προσβληθεί ή επηρεαστεί από το αδίκημα, δηλαδή ο δράστης, το θύμα και οι οικογένειές τους.

- Η απόφαση είναι προϊόν συμφωνίας.
- Συμμετοχή ατόμου που διευκολύνει τη διαδικασία.
- Αποδοχή της ευθύνης του δράστη.
- Επανορθώνεται η ζημία του θύματος.

Έχουν καταγραφεί «μελανά» σημεία της λειτουργίας των οικογενειακών συνεδριών στην Νέα Ζηλανδία, όπως:

- Οι δράστες παραμένουν αμέτοχοι στην όλη διαδικασία.
- Τα θύματα, οι δράστες και οι οικογένειες τους δεν είναι πάντα επαρκώς ενημερωμένοι.
- Οι επαγγελματίες του συμμετέχουν εμπλέκονται περισσότερο δραστικά απ' όσο τους επιτρέπει ο ρόλος τους.
- Τα θύματα υπήρξαν δυσαρεστημένα και ένιωσαν χειρότερα μετά το πέρας της διαδικασίας.

Τα λάθη που εντοπίζονται σχετικά με την λειτουργία των συνεδριών δεν έχουν να κάνουν μόνο με πρακτικά ή διαδικαστικά ζητήματα, αλλά και με την άγνοια που υπάρχει σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις σε νομικό επίπεδο. Οι μετέχοντες, δηλαδή, δεν έχουν νομική ενημέρωση κατά τη διάρκεια των συνεδριών.

Οι οικογενειακές συνεδρίες είναι μηχανισμός λήψης αποφάσεως για την μεταχείριση του δράστη και της εγκληματικής του συμπεριφοράς, στη διαδικασία του οποίου εντάσσεται το θύμα, οι οικογένειες και η κοινότητα. Εξάλλου, οι συνεδρίες δεν λειτουργούν μόνο προς όφελος του ενός ή του άλλου μέρους, αλλά αποφέρουν θετικά αποτελέσματα, τόσο για το δράστη όσο και για το θύμα, των οποίων η «φωνή» και η άποψη μπορεί να ακουστούν όχι μέσω των δικηγόρων τους αλλά με την ίδια ουσιαστική συμβολή και καταλυτική παρέμβαση καθ' όλη τη διάρκεια της συνεδρίας. Συνοψίζοντας μπορούμε να επισημάνουμε ότι:

- Οι οικογενειακές συνεδρίες ενισχύουν περισσότερο το ρόλο της κοινότητας, καθώς συμμετέχουν μέλη αυτής, τα οποία συζητούν για το έγκλημα, τις συνέπειες και τους τρόπους ίασης. Με την ευρύτερη συμμετοχή ατόμων που έμμεσα ζημιώθηκαν από το έγκλημα διευρύνεται το σύστημα και ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης, ιδίως όσον αφορά στους ανήλικους εγκληματίες.
- Στις οικογενειακές συνεδρίες αναγνωρίζεται η ζημία από το έγκλημα σε έναν ευρύτερο κύκλο ανθρώπων.
- Αναγνωρίζεται ο ρόλος και η δυναμική της οικογένειας στην όλη διαδικασία, ιδίως όταν πρόκειται για ανήλικους παραβάτες.

(α) Περιγραφή της διαδικασίας

Όπως αναφέραμε ανωτέρω στις συνεδρίες συμμετέχουν το θύμα, ο δράστης, οι οικογένειές τους, καθώς και άλλα άτομα που καλούνται από τους προηγούμενους να παραβρεθούν για να υποστηρίξουν την διαδικασία. Συμμετέχουν επίσης: εκπρόσωπος της αστυνομίας, κάποιο άτομο που διευκολύνει τη διεξαγωγή της διαδικασίας και ορισμένες φορές κοινωνικός λειτουργός και / ή δικηγόρος. Συνολικά, ο αριθμός των συμμετεχόντων δεν μπορεί να ξεπερνά τα 30 άτομα. Η διαδικασία ακολουθεί τρία βασικά στάδια:

- Εξακριβώνεται η αποδοχή της ενοχής του δράστη, προκειμένου να προχωρήσει η διαδικασία των συνεδριών.
- Διαχέονται οι πληροφορίες μεταξύ των μερών που συμμετέχουν στις συνεδρίες σχετικά με το αδίκημα, την φύση αυτού, τον τρόπο και τον λόγο που διεπράχθη, τις συνέπειες και την ύπαρξη πιθανής προηγούμενης άλλης εγκληματικής ενέργειας του ίδιου δράστη.
- Αποφασίζονται τα αποτελέσματα ως προϊόντα της συνεδρίας και καθορίζονται οι προτάσεις για το δικαστήριο.

Στο δωμάτιο όπου γίνεται η συνεδρία τοποθετούνται άνετες καρέκλες σε κύκλο. Μπορεί να προηγηθεί προσευχή ή ευχή ανάλογα με την κουλτούρα και τα έθιμα αυτών που παρευρίσκονται. Το άτομο που έχει αναλάβει το ρόλο διευκόλυνσης της διεξαγωγής της διαδικασίας, καλωσορίζει τους συμμετέχοντες, κάνει τις συστάσεις και περιγράφει το λόγο για τον οποίο έχουν συναντηθεί. Η συνέχεια ποικίλει, συνήθως όμως, ο εκπρόσωπος της αστυνομίας διαβάζει εν περολήψει το ή τα αδικήματα που δοεπράχθησαν και ρωτάται ο δράστης αν συμφωνεί με τα όσα του προσάπτουν. Στην περίπτωση που αρνηθεί την κατηγορία, τότε η διαδικασία παύει και η υπόθεση παραπέμπεται στο Δικαστήριο. Εάν ο δράστης αποδεχθεί το αδίκημα, τότε η διαδικασία συνεχίζεται και το λόγο λαμβάνει - συνήθως - το θύμα ή κάποιο πρόσωπο άντ' αυτού για να περιγράψει τα γεγονότα από την πλευρά του, καθώς και τις συνέπειες. Στο στάδιο αυτό μπορεί να αναφερθούν και οι συνέπειες που είχε η εγκληματική ενέργεια έναντι όλων των παρευρισκομένων από την πλευρά του θύματος. Τελειώνοντας το στάδιο της περιγραφής, το θύμα, όσοι βρίσκονται μαζί του, καθώς και οι επαγγελματίες που συμμετέχουν εγκαταλείπουν το δωμάτιο και αφήνουν το δράστη και την οικογένειά του να μείνουν μόνοι ώστε να συζητήσουν τον τρόπο, με τον οποίο μπορούν να αποκαταστήσουν τη βλάβη στο θύμα. Όταν ο

δράστης και η οικογένειά του είναι έτοιμοι, επανέρχονται και οι υπόλοιποι στο δωμάτιο προκειμένου να συζητήσουν μαζί τις προτάσεις του δράστη περί αποκατάστασης. Σε αυτό το σημείο αποδίδεται, συνήθως, και η συγγνώμη του δράστη προς το θύμα. Όταν όλοι συμφωνήσουν και γίνει καταγραφή των αποτελεσμάτων, η συνεδρία λήγει με το μοίρασμα φαγητού. Ως συχνότερα αποτελέσματα των συνεδριών είναι η παροχή συγγνώμης και η ανάληψη κοινωνικής εργασίας. Λίγες είναι οι περιπτώσεις που λήγουν με οικονομική αποκατάσταση του θύματος, διότι, οι ανήλικοι παραβάτες, στους οποίους και απευθύνεται - κατά βάσει- το πρόγραμμα, σπάνια διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους για να καλύψουν την οικονομική αποκατάσταση.

Αλλά και μεταξύ των αυτοχθόνων Αμερικανών, στην παράδοση των Dakota και Lakota, υιοθετούνται ανάλογα μοντέλα επίλυσης των διαφορών. Ο δράστης και το θύμα παρίστανται ενώπιον ενός ή περισσότερων γηραιών και αξιοσεβάστων προσώπων της κοινότητας. Τα πρόσωπα αυτά, αφού λάβουν πρώτα το λόγο, αναφέρονται στη διάρρηξη της συνοχής της κοινότητας, την οποία προκάλεσε το περιστατικό, τόσο συμβολικά, όσο και πραγματικά. Όλα τα οικεία πρόσωπα που υπέστησαν τις συνέπειες αυτής της εγκληματικής πράξης - καθώς και ο ευρύτερος κύκλος τους, όπως φίλοι, λοιποί συγγενείς, γείτονες του δράστη και του θύματος – έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν την άποψή τους λαμβάνοντας το λόγο με την σειρά και χωρίς διακοπή. Συχνά, περιγράφουν τα όσα υπέφεραν, την διατάραξη των σχέσεών τους με τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη και τελικά καταθέτουν την προσωπική τους άποψη σχετικά με το τί θεωρούν καλύτερο να συμβεί. Με το πέρας της συζήτησης, η ευρύτερη αυτή ομάδα των συμμετεχόντων αποχωρεί και απομένουν το θύμα και ο δράστης για να αποφασίσουν πλέον μεταξύ τους την καλύτερη λύση. Έπειτα, εξηγούν την λύση που επέλεξαν στους γηραιότερους της κοινότητας, οι οποίοι με την σειρά τους καλούν την ομάδα που αποχώρησε για να τους ανακοινωθεί η απόφαση (Gunville 1997).

(β) Οι εντυπώσεις των συμμετεχόντων από τη διαδικασία

Το θύμα είναι αδιαμφισβήτητα αυτό που επηρεάζεται και προσβάλλεται περισσότερο από το έγκλημα που διεπράχθη σε βάρος του και συνεπώς, έχει ανάγκη από την επούλωση των πληγών του. Έρευνες που έγιναν στην Νέα Ζηλανδία

(Maxwell & Morris, 1993) κατέδειξαν ότι περίπου το ½ των θυμάτων δεν παρακολούθησαν κάποια οικογενειακή συνεδρία εξαιτίας της κακής οργάνωσης. Για παράδειγμα, δεν προσκλήθηκαν, δεν ήταν κατάλληλη η ώρα που κανονίστηκε για τη διεξαγωγή της συνεδρίας, δεν τους δόθηκαν επαρκείς πληροφορίες... Είναι βέβαια αναμενόμενο να υπάρχει ένα μικρό ποσοστό θυμάτων που μπορεί να επιλέξει την μη παρακολούθηση της διαδικασίας των συνεδριών. Στην Νέα Ζηλανδία, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 6%. Τα θύματα, σε γενικές γραμμές, βρίσκουν θετική τη διαδικασία διεξαγωγής των συνεδριών. Περίπου το 60% των ερωτηθέντων θυμάτων, απάντησε ότι οι συνεδρίες ήταν βοηθητικές, με θετικά αποτελέσματα και ικανοποιητικές. Επίσης, ότι είχαν αποτελεσματικά εμπλακεί στη διαδικασία, αισθάνθηκαν καλύτερα από τα τελικά αποτελέσματα και επισήμαναν ακόμη δύο θετικά σημεία των συνεδριών:

- Την δυνατότητα που τους δόθηκε να εκφραστούν και να καθορίσουν τα αποτελέσματα και
- Την προσωπική συνάντηση που είχαν με τον δράστη και την οικογένειά του, ώστε να καταλάβουν καλύτερα τη στάση του και τους λόγους που τον ώθησαν στην εγκληματική πράξη.

Περίπου το ¼ των ερωτηθέντων θυμάτων απάντησαν ότι ένιωσαν χειρότερα από τα αποτελέσματα, με σημαντικότερο λόγο το γεγονός, ότι δεν εισέπραξαν ως ειλικρινή και αληθινή την στάση των νεαρών παραβατών και των οικογενειών τους. Άλλοι λόγοι, ήταν η αδυναμία της οικογένειας του δράστη να αποκαταστήσει το θύμα, η αδυναμία του θύματος να εκφράσει τα αισθήματά του, η δυσκολία στην επικοινωνία, η έλλειψη παροχής υποστήριξης και η αίσθηση ότι οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται. Επισημαίνεται, επίσης, η κακή οργάνωση, καθώς και ότι είναι σημαντικό οι συνεδρίες να έχουν ουσία και όχι μόνον και μόνον για να γίνονται. Θύματα επίσης, χαρακτήρισαν τις συνεδρίες ή πολύ ήπιες ή πολύ σκληρές και δήλωσαν δυσαρέσκεια ως προς την καταστρατήγηση που κάποιες φορές γίνεται των αποφάσεων που λαμβάνονται από τις οικογενειακές συνεδρίες. Σε κάθε περίπτωση, τα ποσοστά αυτά δυσαρέσκειας δεν υπερκεράζουν ακόμη και τα υψηλότερα ποσοστά ικανοποίησης από τα αποτελέσματα της ποινικής διαδικασίας που καταγράφηκαν από έρευνες και εξέφρασαν τα θύματα.

Θα πρέπει, επίσης, να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα της εμπλοκής των ανήλικων παραβατών στη διαδικασία και στη λήψη αποφάσεως, δεδομένου ότι βρίσκονται αντιμέτωποι με τις παραβάσεις τους. Σύμφωνα με έρευνα (Maxwell &

Morris, 1993) σε ερωτήσεις που τέθηκαν στους ανήλικους παραβάτες, όπως: «αισθανθήκατε ότι συμμετείχατε στο σχηματισμό της απόφασης;», «πόσο εμπλακήκατε στην λήψη της τελικής απόφασης;» και «κατά την άποψή σας ποιος πραγματικά αποφάσισε;» το 1/3 αυτών απάντησε ότι ένιωσαν πως συμμετείχαν στην διαδικασία λήψης της απόφασης. Αν στη κατηγορία αυτή συμπεριληφθούν και οι απαντήσεις ότι ένιωσαν πως συμμετείχαν μερικά, ότι μπορούσαν να μιλήσουν χωρίς πίεση και «ανοιχτά» τότε το ποσοστό της θετικής αποτίμησης των οικογενειακών συνεδριών αυξάνεται σε 1/2 . Το υπόλοιπο 1/2 των ερωτηθέντων απάντησαν ότι ένιωσαν πως δεν συμμετείχαν στην λήψη των αποφάσεων που τους αφορούσαν. Όπως, εξάλλου, προβλέπεται στο άρθρο 12 της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού, θα πρέπει να δίνεται στους νέους ανθρώπους η ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους, οι οποίες θα πρέπει και να λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν από τη στιγμή που, καθ' οιονδήποτε τρόπο, αυτές έχουν επίδραση στη ζωή τους και ιδίως σε ότι αφορά δικαστικές και διοικητικές διαδικασίες. Επιπροσθέτως, οι ανήλικοι παραβάτες συμμετέχοντας στην διαδικασία καθίστανται υπόλογοι των πράξεων τους. Το ποινικό δικαστηριακό σύστημα δεν ενθαρρύνει τη συμμετοχή και εμπλοκή του δράστη στη διαδικασία. Στο δικαστήριο κατά την ακροαματική διαδικασία, κύριοι πρωταγωνιστές είναι οι επαγγελματίες που μεταφέρουν την άποψη του πελάτη τους, το οποίο φυσικά και δεν ισχύει στην περίπτωση των οικογενειακών συνεδριών.

Από την στιγμή που η οικογένεια αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης του παιδιού και πρωταρχικό μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου κρίνεται ως εκ τούτων ιδιαίτερα σημαντική η παρουσία των οικογενειών, τόσο του δράστη όσο και του θύματος στη διαδικασία. Στις οικογενειακές συνεδρίες οι οικογένειες συμμετέχουν άμεσα και μπορούν να καθορίσουν τον τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας. Η έρευνα των Maxwell & Morris (1993), κατέδειξε ότι όλες σχεδόν οι οικογενειακές συνεδρίες παρακολουθούνται από τις οικογένειες του δράστη και του θύματος και περίπου στα 2/5 αυτών συμμετέχουν και μέλη του ευρύτερου οικογενειακού κύκλου (το μοντέλο των συνεδριών των Maori ήταν εντονότερο σε ποσοστό σχεδόν 60%). Επίσης, περισσότερο από τα 2/3 των οικογενειών δήλωσαν ότι ένιωσαν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία και σχεδόν η ίδια αναλογία ήταν όσων δήλωσαν πως συμμετείχαν στη δημιουργία της απόφασης. Ποσοστό 85% δήλωσε ικανοποιημένο με τα αποτελέσματα των συνεδριών. Οι συνεδρίες δημιουργούν το αίσθημα της ενεργού συμμετοχής των συμμετεχόντων, ενισχύουν το ρόλο των οικογενειών και επιτρέπουν σε αυτές να παίξουν καθοριστικό ρόλο στη

απόφαση που αφορά στα παιδιά τους. Αντίθετα, το ποινικό σύστημα, παραδοσιακά, διαχωρίζει το δράστη από το θύμα. Η συνάντηση δράστη – θύματος μέσω των συνεδριών έχει χαρακτηριστεί από τις οικογένειες που ρωτήθηκαν ως διαδικασία επικοδομητική για όλους, ενώ λίγες χαρακτήρισαν την παρουσία του θύματος ακατάλληλη ή ασυνήθιστη. Περαιτέρω, ήταν αρκετές αυτές που απάντησαν ότι ήταν θετική η παρουσία του θύματος, γιατί δίνεται η ευκαιρία συμφιλίωσης αλλά και επειδή η συμβολή του θύματος μπορεί να βοηθήσει τον νεαρό παραβάτη να δεχθεί τις ευθύνες του και να βρεθεί αντιμέτωπος και υπόλογος των πράξεών του.

(γ) Παράδειγμα οικογενειακού συμβουλίου

Συστήθηκε Οικογενειακή Συνεδρία στο τοπικό σχολείο της πόλης Χ, προκειμένου να συζητηθεί η περίπτωση μαθητού, ο οποίος επιτέθηκε βίαια στο δάσκαλο και του έσπασε τα γυαλιά. Στη συνεδρία συμμετείχαν ο συντονιστής, ο δράστης, η μητέρα και ο παππούς του, το θύμα, ο αστυνομικός που συνέλαβε το μαθητή και 10 ακόμη ενδιαφερόμενοι (συμπεριλαμβανομένων 2 ατόμων υποστηρικτών του θύματος και 2 υποστηρικτών του δράστη). Η συνεδρία άρχισε με σχόλια από το δράστη, τη μητέρα και τον παππού του, το θύμα και τον αστυνομικό. Ο καθένας τους μίλησε για το αδίκημα και τις συνέπειές του. Ο συντονιστής απηύθυνε το λόγο στους λοιπούς συμμετέχοντες και κατόπιν ρώτησε την άποψη όλων σχετικά με το αν θα πρέπει ο δράστης να πληρώσει το θύμα και την κοινότητα για τις ζημιές που προκάλεσε με την πράξη του. Στα υπόλοιπα 30 λεπτά της ωριαίας συνεδρίας, η ομάδα αποφάσισε ότι ο δράστης θα πρέπει να πληρώσει τα ιατρικά έξοδα του θύματος και ένα καινούργιο ζευγάρι γυαλιά καθώς και να παράσχει κοινωφελή εργασία στους κήπους του σχολείου (Bazemore G. & Umbreit M. 2001).

(δ) Συγκριτική προσέγγιση του τρόπου εφαρμογής των Οικογενειακών Συνεδριών / Συμβουλίων για ανήλικους παραβάτες σε Νέα Ζηλανδία και Αυστραλία

Οι οικογενειακές συνεδρίες – όπου αυτές εφαρμόζονται - ακολουθούν κάποιους γενικούς κανόνες ως προς τον τρόπο περαίωσης της όλης διαδικασίας

ακολουθώντας τη βασική φιλοσοφία της πολυσυμμετοχικής επίλυσης της ζημίας με κεντρικούς συμμετέχοντες τις οικογένειες των δύο μερών. Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφεται - συγκριτικά - ο τρόπος εφαρμογής των οικογενειακών συνεδριών για ανήλικους παραβάτες σε Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία. Εντοπίζονται αναγκαία και θεμιτά σημεία διαφοράς καθώς αναφερόμαστε σε διαφορετικό πολιτισμικό και νομικό υπόβαθρο.

Πίνακας 2: Η εφαρμογή των Οικογενειακών Συνεδριών / Συμβουλίων για ανήλικους παραβάτες σε Νέα Ζηλανδία και Αυστραλία

	Νέα Ζηλανδία	Αυστραλία (Wagga Wagga)
Συγκαλούνται από:	<ul style="list-style-type: none"> - Υπηρεσίες ανηλίκων - Εισαγγελία ανηλίκων (Children & Young Persons Services – Youth Justice Coordinator) 	<ul style="list-style-type: none"> - Δικαστικούς, - Εκπαιδευτικούς
Συμμετέχουν:	<ul style="list-style-type: none"> - Εισαγγελέας ανηλίκων, - δράστης, - σύμβουλος δράστη, - οικογένεια δράστη και υποστηρικτές του, - θύμα, - σύμβουλος θύματος, οικογένεια θύματος και υποστηρικτές του 	<ul style="list-style-type: none"> - Συντονιστής συζήτησης, - δράστης, - οικογένεια δράστη και υποστηρικτές του, - θύμα, - οικογένεια και υποστηρικτές του
Σκοπός:	<ul style="list-style-type: none"> - Να ξεκαθαριστούν τα γεγονότα που αφορούν στην εγκληματική πράξη, - Να δοθεί η εξήγηση του δράστη, - Να καθοριστεί η 	<ul style="list-style-type: none"> - Να καθοριστεί η επίδραση της εγκληματικής πράξης από όλους τους παριστάμενους, - Να εκφραστούν οι συναισθηματικές

	<p>επιδράση της εγκληματικής πράξης από όλους τους παριστάμενους,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Να προσδιοριστούν τα μέτρα ίασης, - Να ληφθεί απόφαση 	<p>συνέπειες,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Να καθοριστούν τα μέτρα ίασης
Τρόπος επιλογής των μελών της κοινότητας:	<p>Ο εισαγγελέας και τα μέλη της οικογένειας των δύο μερών ορίζουν τους συμμετέχοντες και ο δράστης και το θύμα τους συμβούλους τους</p>	<p>Ο συντονιστής ορίζει τους συμμετέχοντες και οι δράστης και το θύμα τους υποστηρικτές τους / συμβούλους</p>
Τρόπος λήψης της απόφασης:	Ομόφωνα	Ομόφωνα
Ο ρόλος του θύματος:	<ul style="list-style-type: none"> - Επιλέγει τους υποστηρικτές του, - Εκφράζει τα συναισθήματά του σχετικά με την εγκληματική πράξη, - Περιγράφει τις συνέπειες που υπέστη, - Εγκρίνει τον τρόπο ίασης που προτείνει η οικογένεια του δράστη 	<ul style="list-style-type: none"> - Επιλέγει τους υποστηρικτές του, - Εκφράζει τα συναισθήματά του σχετικά με την εγκληματική πράξη, - Περιγράφει τις συνέπειες που υπέστη, - Συμβάλλει στον τρόπο ίασης που αποφασίζεται
Χρονική διάρκεια λειτουργίας:	Νομοθετικά ισχύει από το 1989	Από το 1991
Δράστες:	Ανήλικοι δράστες, εκτός των εγκλημάτων της ανθρωποκτονίας και ανθρωποκτονίας από αμέλεια	Ανήλικοι δράστες εγκλημάτων κατά της περιουσίας

Αριθμός συμμετεχόντων:	Συνήθως 12 – 15, αλλά μπορεί να φθάσουν και τους 40 – 45	Συνήθως 12 – 15, αλλά μπορεί να φθάσουν και τους 40 – 45
Προετοιμασία των συμμετεχόντων:	Συζήτηση με τον δράστη και την οικογένεια πριν την συνεδρία, τηλεφωνική επικοινωνία με το θύμα και τους άλλους συμμετέχοντες για να δοθούν λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία	Τηλεφωνική επικοινωνία με όλους τους συμμετέχοντες για να δοθούν λεπτομέρειες σχετικά με τη διαδικασία. Επισκέψεις προσωπικές εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο
Το πλαίσιο εφαρμογής:	Βασίζεται αποκλειστικά στις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης με κάποιες αναφορές στα προγράμματα διαμεσολάβησης	Βασίζεται κυρίως στην θεωρία της δημιουργίας αισθήματος ντροπής του δράστη (βλ. Braithwaite) δίχως εκτενή εφαρμογή των λοιπών αρχών της επανορθωτικής δικαιοσύνης

Δ3. Κοινοτικά Συμβούλια Αποκατάστασης (Community reparative board)

(α) Κοινοτικά Συμβούλια του Βερμόντ

Ονομάζονται επίσης: «neighborhood boards» και «community diversion boards». Τα Κοινοτικά Συμβούλια λειτουργούν στις ΗΠΑ από το 1920, και σε μόνιμη βάση από τα μέσα τις δεκαετίας του 1990, κυρίως στο Βερμόντ. Αρχικώς εφαρμόστηκαν σε ενήλικους δράστες μη βίαιων εγκλημάτων και μικρομεσαίας εγκληματικότητας, ενώ τα τελευταία χρόνια και σε ανήλικους παραβάτες. Οι στόχοι των κοινοτικών συμβουλίων μπορούν να συνοψιστούν στους ακόλουθους:

- Προώθηση της άμεσης συμμετοχής των πολιτών στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.
- Παροχή δυνατότητας στα θύματα και στα μέλη της κοινότητας να αντιμετωπίσουν τους δράστες με άλλη οπτική μέσω της αποκατάστασης που παρέχουν οι τελευταίοι.
- Παροχή δυνατότητας στους δράστες να αναλάβουν απευθείας και προσωπικά την ευθύνη της πράξεώς τους.
- Γενίκευση και ανάπτυξη των κοινοτικών συμβουλίων μειώνοντας έτσι το κόστος του δικαστηριακού συστήματος.

Τα κοινοτικά συμβούλια κατά το μοντέλο του Βερμόντ, αποτελούνται από μια μικρή ομάδα πολιτών, οι οποίοι έχουν προηγούμενα εκπαιδευτεί. Συναντώνται με το δράστη και συμμετέχουν στη δικαστηριακή διαδικασία με την υποβολή εκθέσεως. Τα μέλη του συμβουλίου συζητούν με το δράστη για την εγκληματική πράξη και τις συνέπειες της. Έπειτα, το συμβούλιο αναπτύσσει τις προτάσεις του, τις οποίες και συζητά με το δράστη και καταλήγουν στον τρόπο και τον χρόνο αποκατάστασης των ζημιών. Ο δράστης, οφείλει να ακολουθήσει όλα τα στάδια της διαδικασίας αποκατάστασης καταγράφοντας την πρόοδο που σημειώνει. Μετά την πάροδο της προκαθορισμένης περιόδου, το συμβούλιο υποβάλλει την έκθεσή του στο δικαστήριο ολοκληρώνοντας με αυτήν την πράξη την εργασία του. Δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα των κοινοτικών συμβουλίων και τα ποσοστά υποτροπής των δραστών. Έχουν επίσης ασκηθεί κριτικές ως προς την έλλειψη συμμετοχής του θύματος στη διαδικασία και γι' αυτό κάποιοι μελετητές δε

κατατάσσουν τα συγκεκριμένα προγράμματα σε αυτά της επανορθωτικής δικαιοσύνης (Bazemore G. & Umbreit M. 2001).

(β) Παράδειγμα κοινοτικού συμβουλίου

Το Κοινοτικό Συμβούλιο ανέλαβε την περίπτωση ενός νεαρού 17 ετών, ο οποίος συνελήφθη να οδηγεί μεθυσμένος το φορτηγάκι του πατέρα του. Ο νεαρός καταδικάστηκε από τον δικαστή να ακολουθήσει πρόγραμμα επανορθωτικής επιτήρησης (reparative probation) και το συμβούλιο ανέλαβε να ορίσει το είδος του προγράμματος. Για περίπου 30 λεπτά το συμβούλιο θέτει στο νεαρό ερωτήσεις και έπειτα τα μέλη αυτού αποσύρονται σε παρακείμενο δωμάτιο για να αποφασίσουν. Ο νεαρός περιμένει νευρικός στην αίθουσα, καθώς δεν γνωρίζει εάν η απόφαση του συμβουλίου θα είναι αυστηρή ή όχι. Όταν τα μέλη του συμβουλίου επιστρέφουν, ο πρόεδρος ανακοινώνει στο νεαρό ότι: Θα εργαστεί προκειμένου να αποπληρώσει την κλήση της τροχαίας. Θα παρακολουθήσει μαθήματα οδήγησης. Θα παρακολουθήσει συνεδρίες για το αλκοόλ και Θα συντάξει μια έκθεση 3 - 4 σελίδων σχετικά με τις αρνητικές συνέπειες του αλκοόλ στην ζωή του. Κατόπιν ο νεαρός υπογράφει την αποδοχή των προτάσεων του συμβουλίου.

Δ4. Κύκλος Ποινής (Sentencing Circle) - Κύκλος Ίασης (Healing Circle)

(α) Θεωρητική ανάλυση

Ο κύκλος ποινής/ίασης (Sentencing/Healing Circle) είναι διαδικασία που εφαρμόζεται στο πλαίσιο της κοινότητας και σε συνεργασία με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Επίσης, ακολουθείται η «παραδοσιακή πρακτική» ως προς τη δομή του χώρου, όπου μπορούν να παρευρεθούν όσα μέλη της κοινότητας ενδιαφέρονται. Οι κύκλοι ίασης ξεκίνησαν να εφαρμόζονται το 1992, στο Yukon και στο Saskatchewan του Καναδά (Wilson, Huculak, & McWinnie, 2002). Έχουν, κατά καιρούς, επικριθεί για διάφορους λόγους και κυρίως λόγο της εξάρτησή τους από τις δικαστικές διαδικασίες και το προσωπικό (LaPrairie, 1995). Σκοπός είναι η κατανόηση της εγκληματικής πράξεως, ώστε να βρεθεί ο καλύτερος τρόπος που μπορεί να βοηθήσει τα εμπλεκόμενα μέρη (δράστη – θύμα), καθώς και η πρόληψη μελλοντικών συνεπειών. Παρόντες στη διαδικασία μπορούν να είναι: το θύμα και υποστηρικτές του, ο δράστης και υποστηρικτές του, δικαστής, εισαγγελέας, συνήγορος υπεράσπισης, αστυνομικός, υπάλληλοι του δικαστηρίου και όποιο μέλος της κοινότητας επιθυμεί να συμμετάσχει.

Οι συμμετέχοντες κάθονται σε κύκλο ή περισσότερους ομόκεντρους, με τον εσωτερικό κύκλο να αποτελείται πάντοτε από τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη και τους υποστηρικτές τους (συμπεριλαμβανομένων και των οικογενειών τους). Η διαδικασία αρχίζει με προσευχή και «ο ειρηνοποιός» (peacemaker) - συντονιστής, καλωσορίζει τους παριστάμενους, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους βρίσκονται συγκεντρωμένοι και τις αρχές που εφαρμόζονται στη διαδικασία. Έπειτα, ο καθένας συστήνεται και εξηγεί την αιτία της συμμετοχής του. Ο λόγος στον κάθε συμμετέχοντα προκειμένου να εκφράσει τις απόψεις του, δίδεται συμβολικά με την παράδοση ενός αντικειμένου (π.χ. έναν αετό) που περιφέρεται ακολουθώντας την πορεία του κύκλου, από το ένα άτομο στο άλλο. Το αντικείμενο αυτό θεωρείται «αερό» αντικείμενο της διαδικασίας. Το «αερό» αντικείμενο ολοκληρώνει περιφερόμενο πέντε κύκλους για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Κατά τον πρώτο κύκλο περιφοράς, γίνονται οι απαραίτητες συστάσεις, στο δεύτερο οι συμμετέχοντες απευθύνονται στο θύμα ώστε να αποβάλει τα συναισθήματα της ντροπής και της

ενοχής που μπορεί να έχει. Στον τρίτο κύκλο, οι συμμετέχοντες απευθύνονται στο δράστη εξωτερικεύοντας τα συναισθήματα που η πράξη του, τους δημιούργησε. Στον τέταρτο κύκλο, οι συμμετέχοντες διατυπώνουν τις προτάσεις τους στο δικαστή σχετικά με το δράστη, και τέλος, η διαδικασία ολοκληρώνεται με τον πέμπτο κύκλο, κατά τον οποίο καταγράφονται τα συμπεράσματα της διαδικασίας. Η διαδικασία λύεται με την προσευχή.

(β) Κύκλοι ποινής και δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων

Ο κύκλος ποινής έχει εφαρμοστεί και για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων από το Mennonite Central Committee και το Toronto Community Chaplaincy of the Correctional Services of Canada. Τα προγράμματα σχεδιάστηκαν για τους δράστες που είχαν απολυθεί από τις φυλακές με εγγύηση. Στους κύκλους συμμετείχαν εθελοντικά μέλη της κοινότητας, τα οποία αποτελούσαν τον κύκλο στήριξης για τον δράστη που επρόκειτο να επανενταχθεί στην κοινωνία. Οι δράστες που συμμετείχαν στα προγράμματα επιλέχθηκαν με βάση τα κατωτέρω κριτήρια:

- Εξέτιαν την ποινή τους στις ομοσπονδιακές φυλακές
- Είχαν την επιθυμία να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα
- Κρίνονταν ως υψηλής επικινδυνότητας δράστες ακόμη και μετά την απόλυσή τους
- Χρειάζονταν βοήθεια και στήριξη για την επανένταξη τους στην κοινωνία
- Ήταν έτοιμοι να δεχθούν την άποψη του θύματος για την κατάρτιση του προγράμματος επανένταξής τους
- Αποδέχονταν τους όρους των κύκλων ποινής
- Δεσμεύονταν να αποδεχθούν τον τρόπο ζωής που τους υποδεικνύετο και συμμετείχαν οικειοθελώς στον κύκλο.

Ο κύκλος βοηθάει το δράστη να επιστρέψει στην κοινωνία μέσα από την στήριξη που του παρέχεται. Προσφέρει βοήθεια διαμεσολάβησης μεταξύ του δράστη, της αστυνομίας, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της ευρύτερης κοινωνίας. Ο δράστης δεσμεύεται έναντι του κύκλου ότι θα ενεργεί με υπευθυνότητα και θα ακολουθεί το πρόγραμμα που του υποδεικνύουν τα μέλη του κύκλου. Η χρονική διάρκεια εφαρμογής του κύκλου εξαρτάται από το πόσο απαραίτητος κρίνεται για τον δράστη ώστε να μειωθεί – κατά το δυνατόν – η πιθανότητα υποτροπής του δράστη.

(γ) Παράδειγμα κύκλου ποιηής

Το θύμα είναι ένας μεσήλικας άνδρας, του οποίου το αυτοκίνητο καταστράφηκε, ενώ ήταν σταθμευμένο. Ο δράστης, ένας νεαρός 16 ετών προσέκρουσε με το δικό του όχημα στο σταθμευμένο όχημα του θύματος (καθώς και σε ένα άλλο όχημα της αστυνομίας). Στον κύκλο το θύμα μίλησε για το ψυχολογικό σοκ που υπέστη, όταν αντίκρισε το κατεστραμμένο αυτοκίνητό του, καθώς και για το οικονομικό κόστος με το οποίο τον επιβάρυνε η επισκευή του, επειδή ήταν ανασφάλιστο. Κατόπιν, έλαβε το λόγο ένα γηραιό μέλος της συνεδρίας και ο θείος του δράστη εκφράζοντας την λύπη τους και το θυμό τους για το αγόρι. Ο γηραιός κύριος σημείωσε ότι τον παλιό καιρό και σε ανάλογη περίπτωση το αγόρι θα υποχρεούταν να πληρώσει τις ζημιές στο θύμα. Κατόπιν το λόγο έλαβε ένα άλλο μέλος της συνεδρίας το οποίο μίλησε για την καλοσύνη του δράστη, για τη βοήθεια που παρέχει στους γηραιότερους και στην κοινότητα εν γένει. Έχοντας όλοι μιλήσει ο δικαστής ζήτησε από τον εισαγγελέα και το δημόσιο κατήγορο, οι οποίοι επίσης παρευρίσκοντο στον κύκλο, να κάνουν τις δικές τους τοποθετήσεις, αλλά και όποιος άλλος από τον κύκλο επιθυμούσε. Ο αστυνομικός, του οποίου το όχημα είχε επίσης καταστραφεί, έλαβε το λόγο και πρότεινε για το δράστη την παρακολούθηση τακτικών συνεδριών συμβουλευτικής, καθώς και την παροχή κοινωφελούς εργασίας. Αφού, ο δικαστής ρώτησε το θύμα και τον εισαγγελέα εάν έχουν αντίθετη άποψη, έγινε αποδεκτή η πρόταση. Ο δικαστής ζήτησε, επίσης, να γίνει αποκατάσταση του θύματος. Ακολούθησε προσευχή κρατώντας ο ένας τον άλλον από το χέρι και με τον τρόπο αυτό έληξε η συνεδρία. (Bazemore G. & Umbreit M. 2001)

Δ5. Συγκριτική προσέγγιση των 4 μοντέλων επανορθωτικής δικαιοσύνης - Μεσολάβηση, Κοινοτικά Συμβούλια, Οικογενειακές Συνεδρίες, Κύκλος Ποινής

(α) Τρόπος διεξαγωγής της διαδικασίας και συμμετοχή της κοινότητας

Τα τέσσερα μοντέλα επανορθωτικής δικαιοσύνης έχουν μεταξύ τους κοινά σημεία και διαφορές που διαμορφώνουν τον τρόπο λειτουργίας και εφαρμογής τους. Τα παραγόμενα αποτελέσματα είναι - σε γενικές γραμμές- ίδια, καθώς βασικό στόχο αποτελεί η επανόρθωση και η αποκατάσταση του θύματος, του δράστη και της κοινωνίας που επλήγη από το έγκλημα. Μοιράζονται μεταξύ τους το μερίδιο συμμετοχής της κοινότητας, της αποδοχής της ενοχής του δράστη και της συμμετοχής του θύματος στη διαδικασία. Μπορούν ανάλογα να συμμετέχουν δράστες μικρής εγκληματικότητας και επικινδυνότητας, αλλά και καθ' έξη, χρόνιοι εγκληματίες, όπως για παράδειγμα στους κύκλους ποινής. Με εξαίρεση τα κοινοτικά συμβούλια η απόφαση λαμβάνεται ομόφωνα από τους συμμετέχοντες και προβλέπεται συγκεκριμένος τρόπος διεξαγωγής για το καθένα. Οι διαφορές εντοπίζονται κυρίως στον τρόπο και τόπο διεξαγωγής εκάστου και την ομάδα στόχου (target group) των δραστών, που επιλέγονται. Στον συγκριτικό πίνακα 3, που ακολουθεί, παρατίθενται συνοπτικά οι διαφορές και οι ομοιότητες των τεσσάρων μοντέλων αποκατάστασης:

Πίνακας 3:

Συγκριτική προσέγγιση της διαδικασίας διεξαγωγής των τεσσάρων μοντέλων επανορθωτικής δικαιοσύνης

	Μεσολάβηση	Κοινοτικά Συμβούλια	Οικογενειακές Συνεδρίες	Κύκλος Ποινής
	Mediation	Community Boards	Family Conferencing	Circle Sentencing
Χρονική Προέλευση	Από τα μέσα της δεκαετίας 1970	Από το 1995 (τα κοινοτικά συμβούλια ανηλίκων από	Νέα Ζηλανδία : από το 1989 Αυστραλία : από το 1991	Περίπου από το 1992

		το 1920)		
Εφαρμογή	Βόρεια Αμερική & Ευρώπη	Βερμόντ: διαφοροποιείται σε άλλες Πολιτείες	Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ηνωμένες Πολιτείες (από το 1990) στις Πολιτείες Montana, Minnesota, Pennsylvania κ.α.	Κατά βάση στο Yukon και σποραδικά σε μέρη του Καναδά, Minnesota, Colorado, Massachusetts
Ομάδα Στόχου	Κυρίως δράστες εγκλημάτων κατά της περιουσίας, αλλά και δράστες βίαιων εγκλημάτων (εφόσον ζητηθεί από θύμα)	Δράστες μη βίαιων εγκλημάτων	Νέα Ζηλανδία: ανήλικοι δράστες (εκτός των εγκλημάτων της ανθρωποκτονίας από δόλο και αμέλεια) Αυστραλία: (Waga Waga) καθορίζεται από την αστυνομία	Δράστες που παραδέχονται την ενοχή τους και επιθυμούν να αλλάξουν, ακόμη και χρόνια (καθ' έξη) παραβατικοί και δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων
Προσωπικό που συμμετέχει	Διαμεσολαβητής, οι άλλες θέσεις ποικίλουν	Συντονιστής	Συντονιστής	Συντονιστής
Περιβάλλον διεξαγωγής	Ουδέτερο περιβάλλον (βιβλιοθήκη, εκκλησία, κοινοτικός χώρος), το σπίτι	Δημόσια κτίρια, κοινοτικοί χώροι	Γραφείο κοινωνικής υπηρεσίας, σχολείο, κοινοτικά κτίρια,	Κοινοτικά κτίρια, σχολείο, δημόσια κτίρια, εκκλησία

	του θύματος (εφόσον όλοι συμφωνούν)		αστυνομία (περιστασιακά)	
Διαδικασία	Το θύμα μιλάει πρώτο, ο διαμεσολαβητής ενθαρρύνει το θύμα και το δράστη να μιλήσουν	Η συζήτηση διεξάγεται μεταξύ των μελών του συμβουλίου, αφού πρώτα θέσουν ερωτήσεις στο δράστη	Αυστραλία Waga Waga: ο συντονιστής δίνει πρώτα το λόγο στο δράστη, μετά στο θύμα και έπειτα στους υπόλοιπους Νέα Ζηλανδία: Η απόφαση λαμβάνεται ομόφωνα μετά από την συνάντηση	Ο συντονιστής ανοίγει την συζήτηση με τα σχόλια του δικαστή, ο εισαγγελέας και ο δημόσιος κατήγορος παρουσιάζουν τα νομικά δεδομένα της πράξης, οι συμμετέχοντες μιλούν με τη σειρά και η απόφαση λαμβάνεται ομόφωνα

Οι διαδικασίες διαφέρουν επίσης, μεταξύ τους και ως προς τον τρόπο με τον οποίο καθορίζουν και ορίζουν εννοιολογικά την κοινότητα. Για παράδειγμα, στη διαμεσολάβηση, υπάρχει η «δυναδική» συμμετοχή του δράστη και του θύματος, εννοούμενων ως «φορεών» της κοινότητας, ενώ στους κύκλους ποινής η έννοια της κοινότητας διευρύνεται, με τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία κάθε ενδιαφερόμενου ή έμμεσα βλαπτόμενου από το έγκλημα. Στον Πίνακα 4 που ακολουθεί συνοψίζονται ο βαθμός συμμετοχής της κοινότητας, σε καθένα από τα 4 μοντέλα επανορθωτικής δικαιοσύνης, και παρέχονται πληροφορίες σχετικά με άλλες παραμέτρους, όπως ο ρόλος του θύματος στην διαδικασία, η σχέση με το δικαστηριακό σύστημα κ.α.

Πίνακας 4:

Η συμμετοχή της κοινότητας στα τέσσερα μοντέλα επανορθωτικής διακιοσύνης και λοιπές

		παράμετροι		
	Μεσολάβηση Mediation	Κοινοτικά Συμβούλια Community Boards	Οικογενειακές Συνεδρίες Family Conferencing	Κύκλος Ποινής Circle Sentencing
Ποιοί συμμετέχουν (κοινότητα)	Διαμεσολαβητής, θύμα και δράστης είναι οι βασικοί συμμετέχοντες. Συχνά εμπλέκονται οι γονείς	Συντονιστής, τα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου, ο δράστης και οι υποστηρικτές του, το θύμα (σε περιορισμένη βάση)	Ο συντονιστής, το θύμα, ο δράστης, η αστυνομία, η κοινωνική υπηρεσία και άλλοι υποστηρικτές. Δεν συμμετέχει η ευρύτερη κοινότητα	Ο δικαστής, ο εισαγγελέας, ο δημόσιο κατήγορος συμμετέχουν στα σοβαρά αδικήματα, ο δράστης, το θύμα, οι σύμβουλοι και υποστηρικτές τους, αλλά και άλλα μέλη της κοινότητας
Ο ρόλος του θύματος	Εκφράζει τα συναισθήματά του για την εγκληματική πράξη. Έχει βασικό ρόλο στην λήψη της απόφασης και στον τρόπο αποκατάστασής του. Έχει το δικαίωμα της άρνησης ή της συμφωνίας	Σπάνια συμμετέχει το θύμα	Εκφράζει τα συναισθήματά του για την εγκληματική πράξη και συμμετέχει στην απόφαση για τον τρόπο αποκατάστασής του	Συμμετέχει στον κύκλο και στην λήψη της απόφασης, επιλέγει την ομάδα υποστήριξής του

Ποιοι διαφυλάσσουν την ομαλή διεξαγωγή	Δικαστηριακές αρχές	Ο δικαστής	Νέα Ζηλανδία: το δικαστήριο και ο συντονιστής Αυστραλία και Ηνωμένες Πολιτείες: η αστυνομία και ο διευθυντής του σχολείου (για ανήλικους)	Συντονιστική επιτροπή της κοινότητας
Σχέση με το δικαστηριακό σύστημα	Ποικίλει από βασική διαδικασία έως και υποστηρικτικό πρόγραμμα δίχως ιδιαίτερη σημασία για το δικαστήριο	Αποτελεί τρόπο επιτήρησης για τους μη επικίνδυνους εγκληματίες (προοπτικές διεύρυνσης)	Νέα Ζηλανδία: βασική διαδικασία για την ανήλικη παραβατικότητα και ασκεί σοβαρή επιρροή στην δικαστηριακή διαδικασία Αυστραλία: παραπέμπονται οι υποθέσεις από την αστυνομία Ηνωμένες Πολιτείες: χρησιμοποιείται σε ελάχιστες υποθέσεις (κυρίως shoplifting)	Ο δικαστής, ο εισαγγελέας και το δικαστήριο μοιράζονται μέρος της διαδικασίας (π.χ. επιλογή συμμετεχόντων, διάθρωση, μεταπαρακολούθηση) με την κοινότητα. Ασκεί μικρή επιρροή στην δικαστηριακή διαδικασία

Προετοιμασία	Τυπικά γίνεται προσωπική προετοιμασία με το θύμα και το δράστη για να δοθούν εξηγήσεις σχετικά με την διαδικασία. Σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται το τηλέφωνο	Εκπαιδεύονται τα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου	Τηλεφωνική επικοινωνία με τους συμμετέχοντες με σκοπό την ενθάρρυνση για την συμμετοχή στη διαδικασία Νέα Ζηλανδία: απαιτείται προσωπική επαφή με το δράστη και την οικογένειά του	Εκτενείς προετοιμασία του δράστη και του θύματος. Δίνονται εξηγήσεις για τη διαδικασία και το ρόλο τους στον κύκλο
Μεταπαρακολούθηση (follow up)	Ποικίλει: ο διαμεσολαβητής μπορεί και να μετα-παρακολουθήσει τον δράστη. Συνήθως, αυτό γίνεται μέσω της διαδικασίας της επιτήρησης	Τηρούνται οι αρχές της επιτήρησης	Δεν είναι σαφές. Στην Αυστραλία γίνεται μέσω της αστυνομίας, στην Νέα Ζηλανδία από το συντονιστή και στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά από άλλους	Η κοινοτική επιτροπή
Βασικά αποτελέσματα	Επιτρέπεται η άμεση συμμετοχή του θύματος, να εκφράσει τα	Εμπλέκει τους πολίτες στην λήψη της απόφασης	Ξεκαθαρίζει τα περιστατικά που αφορούν στο έγκλημα. Καταγγέλλεται	Ενισχύει την κοινοτική συμμετοχή στην επίλυση των διαφορών και την πρόληψη του

συναισθήματά του και τις ανάγκες του αλλά και να τις ικανοποιήσει μέσα από την διαδικασία. Ο δράστης αντιλαμβάνεται τη ζημία που προκάλεσε και συμπάσχει με το θύμα του	το έγκλημα ενώ παρέχεται υποστήριξη στο δράστη. Αποκαθίσταται η ζημία του θύματος. Προτρέπει την επανάταξη του δράστη	εγκλήματος. Αναπτύσσει πρόγραμμα αποκατάστασης και αναδόμησης του θύματος
---	--	--

(β) Ο ρόλος του θύματος

Στο δικαστηριακό σύστημα ο ρόλος του θύματος είναι ασθενής, καθώς η προσοχή στρέφεται στο δράστη και στο έγκλημα που τέλεσε κατά της πολιτείας, οπότε και αναζητάται η κατάλληλη τιμωρία προς αυτόν. Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη το θύμα λαμβάνει ενεργό ρόλο και λαμβάνει προσοχής κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας.

Κατά τη διαδικασία της μεσολάβησης το θύμα έχει την δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματά του απέναντι στο δράστη και να εξηγήσει τον τρόπο που το έγκλημα επηρέασε την ζωή του. Το θύμα συμμετέχει ενεργά στην διαδικασία ανάληψης των ευθυνών από το δράστη και δηλώνει τον επιθυμητό τρόπο αποκατάστασης των ζημιών του. Το πρόγραμμα επίσης προβλέπει την παροχή βοήθειας και στήριξης στο θύμα. Το θύμα, συνήθως, λαμβάνει πρώτο το λόγο στην διαδικασία, γεγονός, το οποίο ψυχολογικά το ενδυναμώνει και το κάνει να αισθάνεται ότι αποτελεί κομμάτι και σημαντικό μέρος της διαδικασίας. Με τον τρόπο αυτό το θύμα μπορεί να αποδιώξει το φόβο θυματοποίησής του. Η συμμετοχή του θύματος στη διαδικασία είναι εθελοντική, ενώ σε κάποια προγράμματα το ίδιο εθελοντική είναι και η συμμετοχή του δράστη. Γενικότερα, το πρόγραμμα της μεσολάβησης

αναζητά να παράσχει τις υπηρεσίες του προς το θύμα με τρόπο που δεν θα προσβάλλει το τελευταίο (Umbreit 1994, Umbreit & Greenwood 1998). Για το λόγο αυτό η μεσολάβηση χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό ικανοποίησης των θυμάτων σε σύγκριση με τα άλλα μοντέλα επανόρθωσης (Belgrave 1995, Umbreit & Coates 1993).

Τα κοινοτικά συμβούλια (μοντέλο Βερμόντ) σχεδιάστηκαν με ισχυρό το πνεύμα της αποκατάστασης, αλλά με ουσιαστική απουσία του θύματος, γεγονός που ενισχύεται τελευταία όλο και περισσότερο. Κάποια συμβούλια έχουν αναπτύξει την συμμετοχή του θύματος, παρά ταύτα δεν έχει ακόμη αποδειχθεί ο βαθμός αυτής της συμμετοχής και ιδίως, η πραγματική θέληση των συμβουλίων να εντάξουν τις ανάγκες του θύματος στην διαδικασία (Karp & Walther 2001). Η έννοια της προστασίας και ενδυνάμωσης του θύματος αλλάζει διάσταση, όταν από τις μικρές ομάδες ή ακόμη και τις δυάδες γίνεται μετάβαση σε ευρύτερα συστήματα, πολυσυμμετοχικά, όπως είναι τα οικογενειακά συμβούλια. Τα τελευταία αποτελούν, πιθανότατα, το πιο ισχυρό μοντέλο επανορθωτικής δικαιοσύνης, όσον αφορά στην δυνατότητα που θεωρητικά τουλάχιστον παρέχουν, ώστε ο δράστης να κατανοήσει πλήρως τη ζημία που προκάλεσε στο θύμα και στο κοινωνικό σύνολο.

Διάφοροι προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί ως προς το ρόλο του θύματος στα οικογενειακά συμβούλια. Αναφέρονται ενδεικτικά:

- Η έμφαση που δίνεται στο να κατανοήσει ο δράστης τη ζημία που προκάλεσε μπορεί να «επισκιάσει» ή/και να εξευτελίσει το θύμα (Belgrave 1995, Umbreit & Zehr 1996).
- Το πρωτόκολλο των οικογενειακών συνεδριών απαιτεί ο δράστης να λαμβάνει πρώτος το λόγο, γεγονός το οποίο μπορεί να επηρεάσει τη συμμετοχή του θύματος στην συζήτηση (McDonald et. al. 1995).
- Κάποιες φορές τα οικογενειακά συμβούλια ασχολούνται - κατά βάση - με το να δημιουργήσουν στο δράστη συναισθήματα ντροπής και μετάνοιας, με αποτέλεσμα το μοναδικό όφελος του θύματος να είναι η συγγνώμη του δράστη ή το όφελος να είναι πολύ περιορισμένο. (Adler & Wundersitz 1994, Strang 1995).
- Οποιοδήποτε από τα ανωτέρω αποτελέσματα μπορεί να συναντά – ως ένα βαθμό - την επιθυμία του θύματος, όμως, άλλες φορές, φαίνεται να απορρίπτονται. Περαιτέρω, εάν η συγγνώμη είναι ο πρωταρχικός στόχος, τότε η διαδικασία θα στρέφεται στην εκμείευση της συγγνώμης του δράστη

συνεπώς και στην έμμεση άσκηση πίεσης του θύματος να παράσχει την συγχώρεσή του. Σε αυτήν την περίπτωση είναι πιθανόν κάποια θύματα να μην επιθυμούν να συμμετάσχουν στην διαδικασία (Umbreit & Stacy 1996).

- Κριτική ασκείται, επίσης, και ως προς την έλλειψη ουσιαστικής ενδυνάμωσης του θύματος, την έλλειψη προστασίας από την ψυχολογική κακοποίηση και τον εξευτελισμό που μπορεί να βιώσει το θύμα κατά τη διάρκεια, αλλά και ότι το τελευταίο αποτελεί το προπέτασμα σε μια διαδικασία που προσπαθεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του δράστη (Umbreit & Zehr 1996).

Η συμμετοχή των θυμάτων στα οικογενειακά συμβούλια αντιμετωπίζει οπωσδήποτε κάποια αντικειμενικά προβλήματα, ωστόσο θα ήταν λάθος να αποκηρύξουμε ολοκληρωτικά το μοντέλο των οικογενειακών συνεδριών (Maxwell & Morris 1993, Moore & O'Connell 1994, Braithwaite & Mugford 1994). Κάποιες έρευνες επίσης ως προς την συμμετοχή και το βαθμό ικανοποίησης θυμάτων που συμμετείχαν σε οικογενειακά συμβούλια στην Minnesota (Farcello & Umbreit 1999, Umbreit & Farcello 1997) στην Pennsylvania (McCold & Wachtel 1998) και στην Νότια Αυστραλία (Daly 2000) κατέδειξαν υψηλά ποσοστά ικανοποίησης και συμμετοχής τους, σε σύγκριση με αυτά που είχαν καταγραφεί όταν πρωτοεισήχθησαν τα προγράμματα στην Νέα Ζηλανδία (Morris & Maxwell 2001). Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι το δικαστηριακό σύστημα απονομής δικαιοσύνης δεν παρέχει στο θύμα ενδυνάμωση, αποκατάσταση και υποστήριξη (Stuart 1996), αλλά και ότι το μοντέλο των οικογενειακών συνεδριών αναπτύσσεται και βελτιώνεται συνεχώς ως διαδικασία, ώστε να συναντά και να απαντά περισσότερο στις ανάγκες των θυμάτων.

Όσον δε αφορά στους κύκλους ποινής οι υποστηρικτές τους ενδιαφέρονται για την προστασία και ενδυνάμωση των θυμάτων. Το θύμα εξιστορώντας τα γεγονότα από την δική του οπτική μετατρέπεται σε ουσιαστικό στοιχείο της όλης διαδικασίας. Εάν το θύμα δείχνει απρόθυμο να συμμετάσχει, τότε το άτομο που έχει αναλάβει τη διοργάνωση της διαδικασίας μπορεί να επικοινωνήσει με κάποιο φίλο ή συγγενή του θύματος προκειμένου να μιλήσει για λογαριασμό του τελευταίου. Δίνεται, δηλαδή, μεγάλη σημασία στην έκφραση των απόψεων του θύματος ενώπιον όλων των συμμετεχόντων (Stuart 1996). Επειδή, η διαδικασία είναι «ανοιχτή» στην κοινότητα και καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από αυτήν ο ισχυρισμός ότι δίδεται περισσότερο σημασία στις ανάγκες του θύματος

αποτελεί ευρύ πεδίο συζήτησεως. Και εδώ όπως και σε κάποια οικογενειακά συμβούλια, μπορεί η διαδικασία να «γέρνει» προς την αποκατάσταση του δράστη και να απομακρύνεται έτσι από τις ανάγκες του θύματος (Maxwell & Morris 1993, Umbreit & Stacey 1996). Επιπρόσθετα, επειδή, απαιτείται εκτενής προετοιμασία του δράστη πριν την συμμετοχή του στον κύκλο, κάποιες φορές, η διαδικασία δεν προωθείται λόγω της έλλειψης επικοινωνίας των υποστηρικτών του δράστη με το θύμα. Ωστόσο, η ιδέα της δημιουργίας ομάδας υποστηρικτών του θύματος αποτελεί μοναδική εφαρμογή σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μοντέλα επανόρθωσης και αναζητείται μέσω αυτής, η δημιουργία ισορροπίας μεταξύ του δράστη του θύματος και της κοινότητας.

(γ) Προετοιμασία και Μεταπαρακολούθηση (follow up)

Η προετοιμασία που απαιτείται και πραγματοποιείται πριν από την έναρξη οποιασδήποτε - εκ των τεσσάρων μοντέλων - διαδικασίας επανόρθωσης, δίνει τη δυνατότητα της συμμετοχής των πολιτών στην απονομή της δικαιοσύνης και εξασφαλίζει την ουσιαστική συμμετοχή αυτών (Stuart 1995, Umbreit 1994). Ισχυρή κριτική έχει ασκηθεί ως προς την μεταπαρακολούθηση για την καταγραφή των αποτελεσμάτων. Αν και η προετοιμασία και η μεταπαρακολούθηση έχουν συχνά χαρακτηριστεί ως ζωτικής σημασίας κομμάτια για την επιτυχή έκβαση των τεσσάρων μοντέλων επανόρθωσης, έχουν πολλές διαφορές ως προς την πρακτική αποτύπωσή τους μεταξύ των τεσσάρων διαδικασιών.

Στην διαμεσολάβηση σημασία έχει η προηγούμενη προετοιμασία του δράστη και του θύματος. Κατά κανόνα, απαιτείται προηγούμενη προσωπική ξεχωριστή επαφή και συζήτηση του διαμεσολαβητή με το δράστη και το θύμα. Η συζήτηση βοηθάει, ώστε να ακούσει ο διαμεσολαβητής αμφότερες τις απόψεις περί της εγκληματικής πράξης, τα συναισθήματα και την επίδραση που είχε στην ζωή του θύματος, να δοθούν λεπτομέρειες για τον τρόπο διεξαγωγής της διαδικασίας και εν τέλει να ανιχνευθούν οι ανάγκες των μερών. Η προετοιμασία αυτή βοηθάει στην μείωση του άγχους και του φόβου που μπορεί να δημιουργεί στα μέρη η διαμεσολάβηση, αλλά και ενισχύει την επιθυμία και τη διάθεση για διενέργεια προσωπικής συζήτησης των μερών. (Umbreit 1994, 1997). Μάλιστα, κάποιοι ισχυρίζονται, όπως οι Umbreit & Stacy (1996), ότι η προετοιμασία αποτελεί

διαδικασία εξαιρετικής σπουδαιότητας για την επιτυχή έκβαση της διαμεσολάβησης, περισσότερο μάλιστα σημαντική και από την κύρια συνάντηση. Κάποιοι διαμεσολαβητές ζητούν από τους συμμετέχοντες να ετοιμάσουν ένα πρόγραμμα επανόρθωσης, το οποίο συμφωνούν να μεταπαρακολουθούν στις επόμενες τακτές συναντήσεις, για να διαπιστώνεται η εξέλιξη και η πορεία του. Σε άλλα προγράμματα διαμεσολάβησης η μεταπαρακολούθηση πραγματοποιείται κατά το στάδιο της επιτήρησης και διενεργείται από το σχετικό προσωπικό ή εθελοντές.

Το μοντέλο των κοινοτικών συμβουλίων του Βερμόντ δεν απαιτεί ιδιαίτερη προετοιμασία, καθώς αυτή περιορίζεται σε σύντομες συνεντεύξεις με το δράστη σχετικά με την εγκληματική πράξη. Το συμβούλιο λαμβάνει πληροφορίες που αφορούν στο θύμα για τις απώλειες και τις ζημιές που είχε, από την αστυνομία, το δικαστήριο ή τα πρακτικά της επιτήρησης. Σταδιακά, βέβαια, γίνονται προσπάθειες ανάπτυξης προηγούμενης επαφής και επικοινωνίας με το θύμα. Η διαδικασία των κοινοτικών συμβουλίων είναι περισσότερο τυπική σε σχέση με τα άλλα μοντέλα επανόρθωσης και τα ίδια τα μέλη έχουν ενισχυμένες εξουσίες, παρά το γεγονός ότι δεν λαμβάνουν την τελική απόφαση. Ο συντονιστής, ο οποίος είναι συνήθως κρατικός υπάλληλος, ελέγχει τον τρόπο που ο δράστης εφαρμόζει το συμβόλαιό του και διαπιστώνει την περίπτωση πλημμελούς εφαρμογής αυτού.

Στην Νέα Ζηλανδία, η προετοιμασία των οικογενειακών συμβουλίων θεωρείται ουσιώδης για την επιτυχή έκβαση τους. Προηγούμενες συναντήσεις με το δράστη και την οικογένεια του αποτελούν πάγια τακτική. Όσον δε αφορά στην επικοινωνία με το θύμα συνήθως επιλέγεται η τηλεφωνική (Hakiaha 1995). Αντίθετα, το αυστραλιανό μοντέλο Waga Waga δίνει λιγότερη έμφαση στην προετοιμασία. Κάποιοι συντονιστές υποστηρίζουν, ότι πιθανότατα η - πριν από έναρξη της κύριας διαδικασίας - ακρόαση της εγκληματικής πράξης, ειπωμένη από το δράστη και το θύμα, ενέχει τον κίνδυνο της επικέντρωσης του ενδιαφέροντος στην εξιστόριση των γεγονότων και της απομάκρυνσης από την σημασία της επίδρασης που είχε το έγκλημα στις ζωές των άμεσα εμπλεκόμενων (Umbreit & Stacy 1996). Στα οικογενειακά συμβούλια, κατά κανόνα, την ευθύνη συμμόρφωσης φέρει προσωπικά ο δράστης με εξαίρεση στην Νέα Ζηλανδία, όπου η επανασύγκληση του συμβουλίου δεν εξαρτάται από την συμμόρφωση ή μη του δράστη (Moore & O'Connell 1994, Maxwell & Morris 1993). Τα οικογενειακά συμβούλια δεν προβλέπουν και δεν εφαρμόζουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες μεταξύ των συμμετεχόντων, αν και το

αυστραλιανό μοντέλο Waga Waga φαίνεται να υποστηρίζει περισσότερο το διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων.

Λόγω της ευρείας κοινοτικής συμμετοχής και του φιλόδοξου στόχου αποκατάστασης των ζημιών που το έγκλημα επιφέρει, ο κύκλος ποινής έχει μεγάλη διαδικασία προετοιμασίας. Ο δράστης πρέπει να υποβάλλει το αίτημά του για την σύγκληση του κύκλου στην κοινοτική επιτροπή, να επισκεφθεί το γηραιότερο μέλος της επιτροπής και να αρχίσει να επεξεργάζεται το σχέδιο αποκατάστασης, το οποίο θα περιλαμβάνει αποκατάσταση του θύματος και κοινοτική εργασία. Τέλος, πρέπει να βρει την ομάδα στήριξης του (Stuart 1996). Αυτή η προδιαδικασία απαιτείται, καθώς παράλληλα, υποδηλώνεται η σοβαρή διάθεση του δράστη να αλλάξει. Μάλιστα, δεν είναι σπάνιο ο προγραμματισμένος κύκλος να αναβληθεί ή να ακυρωθεί διότι ο δράστης δεν κατάφερε να φέρει σε πέρας την προαναφερθείσα διαδικασία. Τη μεταπαρακολούθηση και την εφαρμογή των προτάσεων που αποφάσισε ο κύκλος αναλαμβάνουν τα μέλη, δηλαδή οι ομάδες υποστήριξης του δράστη και του θύματος.

Η συγκριτική προσέγγιση των τεσσάρων μοντέλων επανόρθωσης δεν κατέδειξε την ύπαρξη καλύτερης λειτουργίας και αποτελεσματικότητας κάποιου εξ αυτών. Η λειτουργία τους εξάλλου επαφίεται και έχει άμεση σχέση με την κοινότητα εντός της οποίας κάποιο μοντέλο αναπτύσσεται. Μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα παρατηρούνται σε όλα τα μοντέλα επανόρθωσης και υπάρχει περιθώριο βελτίωσης σε όλα, η οποία μάλιστα θεωρείται επιβεβλημένη για την πρόωση και περαιτέρω εξέλιξη των θετικών αποτελεσμάτων που παράγονται.

Δ6. Άλλες πρακτικές επανόρθωσης

(α) Navajo Peacemaker Court

Ήδη, ανωτέρω, αναλύθηκε το ιστορικό υπόβαθρο της δημιουργίας των δικαστηρίων συμφιλίωσης που στηρίζεται στην παράδοση των Navajo. Σήμερα, υπάρχουν σε όλες τις κοινότητες των Navajo δικαστήρια συμφιλίωσης και οι «ειρηνοποιοί» / συμφιλιωτές απολαμβάνουν του σεβασμού όλων των μελών της κοινότητας. Μπορεί να είναι άνδρες ή γυναίκες και επιλέγονται βάσει του χαρακτήρα που επιδεικνύουν, της σοφίας τους, του ήθους και της ικανότητάς τους να επιλύουν κατά τρόπον ορθό τις διαφορές. Εκπαιδεύονται και επιβλέπονται από τον τοπικό δικαστή, στην περίπτωση που η υπόθεση έχει παραπεμφθεί από εκεί. Οι υποθέσεις παραπέμπονται, επίσης από την αστυνομία, τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες υγείας και άλλοι φορείς. Στην πλειοψηφία τους είναι τα ίδια τα εμπλεκόμενα μέρη που κατόπιν προφορικής συμφωνίας αποφασίζουν να εμφανιστούν ενώπιον του ειρηνοποιού. Οι υποθέσεις είναι αστικής και ποινικής φύσεως. Επειδή, ο ειρηνοποιός είναι άτομο που έχει συχνά κάποια σχέση με τις εμπλεκόμενες πλευρές, δεν εκλαμβάνεται ως διαμεσολαβητής.

Η διαδικασία περιλαμβάνει την ενεργό συμμετοχή των μερών, τα οποία συζητούν μεταξύ τους για το πρόβλημα και αναζητούν πιθανές λύσεις. Ο ειρηνοποιός προσδιορίζει τον τόπο, όπου θα γίνει η συνάντηση και προσκαλεί τις οικογένειες και μέλη της κοινότητας που ενδιαφέρονται να παρευρεθούν. Η διαδικασία αρχίζει με προσευχή ζητώντας τη συνδρομή και τη βοήθεια των πνευματικών δυνάμεων. Παράλληλα, με τον τρόπο αυτόν, ο ειρηνοποιός έχει τη δυνατότητα να επικεντρώσει την προσοχή και το μυαλό όλων στην ουσία της διαδικασίας, δηλαδή στον συμβιβασμό και την επανόρθωση. Μετά την προσευχή τα μέρη περιγράφουν το γεγονός της διαμάχης ή την εγκληματική πράξη, το καθένα από τη δική του οπτική και αντίληψη και αναφέρονται στις συνέπειες που είχε το ζημιογόνο γεγονός στη ζωή τους. Την ίδια δυνατότητα έχουν, επίσης, οι οικογένειες και οι λοιποί συγγενείς, καθώς και τα οικεία πρόσωπα ή μέλη της κοινότητας που παρευρίσκονται. Γενικά, οι συζητήσεις δεν περιλαμβάνουν απλή έκθεση των γεγονότων, αλλά απαιτήσεις και αιτήματα, τα οποία ζητούν να ικανοποιηθούν. Ο ρόλος του ειρηνοποιού, κατά τη

διάρκεια της διαδικασίας, συνίσταται στην παρότρυνση των μερών, ώστε να μιλούν ειρηνικά και στη παροχή βοήθειας για την επίτευξη αποτελέσματος «συνετού» και «αρμονικού». Υπενθυμίζει, πάντα, στους συμμετέχοντες την υποχρέωσή τους να ακολουθούν τις αξίες και τα όσα υπαγορεύει η παράδοση των Navajo, έχοντας, παράλληλα, την στήριξη των πνευματικών δυνάμεων. Σε καμία περίπτωση, ο ειρηνοποιός δεν μπορεί να λάβει την απόφαση ή να καθοδηγήσει τα μέρη προς αυτήν.

Η διαδικασία περιλαμβάνει και ενσωματώνει τις παραδοσιακές αξίες και φέρει στοιχεία τόσο σύγχρονα, όπως είναι για παράδειγμα η παραπομπή των υποθέσεων από τον δικαστή, ο καθορισμός της ημερομηνίας συναντήσεως ανάλογα με τον φόρτο εργασίας του ειρηνοποιού, όσο και παραδοσιακά. Οι παραδοσιακές αξίες που ενσωματώνονται στη διαδικασία των Navajo Peacemaker Courts αφορούν: στην ισότιμη συμμετοχή και αντιμετώπιση των μερών, αλλά και όλων των συμμετεχόντων, στην ανάγκη και στη σημασία που δίνεται στη συζήτηση, στο κάλεσμα των πνευματικών δυνάμεων που θα δώσουν «φώτιση» στους συμμετέχοντες και θα βοηθήσουν στην επίλυση της διαφοράς, στην ανάγκη έλλειψης τυπικότητας της διαδικασίας, στην καθοδήγηση και στην συμβουλευτική από τους μεγαλύτερους (Naat'aanii) της κοινότητας, στην ανάγκη να υπογραμμιστεί το πρόβλημα, στην ανάγκη εξεύρεσης λύσης, στη συνεχή αναφορά και παραπομπή στις αξίες των Navajo, στην «εγκαθίδρυση» σύνεσης και αλληλεγγύης μεταξύ των συμμετεχόντων, στην ανάγκη αποκατάστασης της κοινότητας, της οικογένειας, της αρμονίας και της ομόνοιας (Zio 1996). Πρόσφατα, η διαδικασία εφαρμόζεται γενικότερα, δηλαδή, και εκτός των τοπικών ορίων των αυτόχθονων αμερικανών Navajo (Stuart 1996, Melton 1995)

(β) Επανορθωτική Επιτήρηση (Reparative Probation)

Εφαρμόζεται στο Vermont (Dooley 1995), βασίζεται στο μοντέλο της παραδοσιακής επιτήρησης και αφορά παραβατικούς που δεν έχουν δώσει δείγματα βίαιης συμπεριφοράς.

(γ) Victim Awareness ή Victim Impact Panels

Πρόκειται για συναντήσεις δραστών και θυμάτων (ή αντιπροσώπων αυτών εάν είναι αναγκαίο ή/ και απαραίτητο) που έχουν ως στόχο την παιδεία των πρώτων. Ελάχιστα είναι τα διαθέσιμα στοιχεία (Mercer, Lorden and Lord 1994).

(δ) Ενδιάμεσες ποινές

Είναι διαφορετικές μορφές επιβολής ποινής των δραστών, οι οποίες βρίσκονται στο ενδιάμεσο της παραδοσιακής επιτήρησης και της φυλάκισης. Έχουν ήδη εφαρμοστεί από διάφορα ποινικά συστήματα, θεωρείται όμως ότι συμπίπτουν με τους στόχους της επανορθωτικής δικαιοσύνης και γι' αυτό θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στις πρακτικές της (Hahn H. P 1998). Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και η Εντατική Επιτήρηση (Intensive Probation), τα Day Fines ή Means Fines, η Αποκατάσταση ή Απόδοση πράγματος (Restitution).

E. TRANSFORMATIVE JUSTICE - Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΠΟΥ «ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΝΕΙ»

E1. Θεωρητική Προσέγγιση

Πρόκειται για φιλοσοφική - περισσότερο - στρατηγική αντιμετώπισης των συγκρούσεων. Δανείζεται βασικές αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης και έχει ως κύριο πεδίο εφαρμογής το δίκαιο του περιβάλλοντος, το εμπορικό δίκαιο και δίκαιο των εταιριών, το εργατικό δίκαιο, περιπτώσεις χρεοκοπίας και πτώχευσης, αλλά και το οικογενειακό δίκαιο. Η transformative justice αναζητά να βρει όχι μόνον τα προβλήματα αυτά που δίνουν την αφορμή για το έγκλημα, αλλά και αυτά που το δημιουργούν. Προσπαθεί να αντιμετωπίσει το έγκλημα ως ευκαιρία και δυνατότητα μεταμόρφωσης, μετασχηματισμού (μετατροπής) και εκπαίδευσης των σχέσεων μεταξύ του δράστη, του θύματος και των λοιπών μελών της κοινότητας που επηρεάστηκαν από το έγκλημα. Κάποιοι, όπως ο R. Morris και η G. Dias, αντιμετωπίζουν την transformative justice ως θεωρία της ποινικής δικαιοσύνης. Είναι, ωστόσο, προτιμότερο να δούμε την transformative justice ως γενικότερη φιλοσοφική θεωρία και στρατηγική αντιμετώπισης των συγκρούσεων που αποβλέπει στην αποκατάσταση της ειρήνης, περισσότερο μάλιστα από οποιοδήποτε άλλο εναλλακτικό μέτρο.

Σε αντίθεση με την επανορθωτική δικαιοσύνη, δεν αναζητείται ποσοτικός ή άλλος προσδιορισμός της ζημίας, δεν αποδίδεται κάποιος ρόλος στο θύμα και δεν επιχειρείται συγκριτική προσέγγιση μεταξύ του παρελθόντος και του μέλλοντος. Το θύμα, καταρχήν, δεν συμμετέχει στην διαδικασία, αλλά μπορεί, ωστόσο, να επιλέξει να παραστεί. Οι συμμετέχοντες συμφωνούν μόνο σε ό,τι μπορεί να συνίσταται η αποτελεσματική μείωση και μετατροπή της ζημίας. Δεν επιδιώκεται η τήρηση της ισότητας μεταξύ των συμμετεχόντων. Ο καθένας είναι ελεύθερος να καθορίσει τον τρόπο παρουσίας του και δεν πιέζεται να συμφωνήσει σε προκαθορισμένο τρόπο. Το θύμα μπορεί, για παράδειγμα, να συνεχίσει να επιθυμεί την εκδίκηση και την τιμωρία του δράστη και ο τελευταίος να μην νιώθει τύψεις για την εγκληματική του πράξη. Το ζητούμενο δεν είναι εάν ο δράστης θα επιλέξει να εγκληματήσει ξανά, αλλά εάν η κοινότητα επιθυμεί να τον στηρίξει δημιουργώντας κάποιου είδους επικοινωνία

μεταξύ του θύματος και του δράστη. Δεν αποκλείεται η κοινότητα να επιλέξει να στηρίξει το δράστη και όχι το θύμα ή για παράδειγμα να υποστηρίξει την φυλάκιση ως μέσο απομόνωσης του δράστη, αλλά όχι την τιμωρία του. Μέσω της transformative justice αναζητείται ή δημιουργείται ασφαλές πλαίσιο εντός του οποίου οι συμμετέχοντες αναζητούν τη σημασία του εγκλήματος και τις αιτίες που οδηγούν σε αυτό. Πρόκειται, δηλαδή, για μια εποικοδομητική διαδικασία μεταμόρφωσης και μετατροπής.

Τόσο στο τιμωρητικό, όσο και στο επανορθωτικό σύστημα το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως αρχή του προβλήματος αγνοώντας έτσι - εν πολλοίς - την τεράστια ιστορική διαδρομή των κοινωνικών ανισοτήτων και αδικιών, που όρισαν κάποιες πράξεις ως εγκληματικές. Η transformative justice αναγνωρίζει το κοινωνικό πλαίσιο του εγκλήματος και μπορεί να συμπεριλάβει στις αναλύσεις της και στον τρόπο εξέλιξή της τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν η κοινωνική τάξη και η εθνικότητα στον καθορισμό του θύματος και του δράστη. Η transformative, «ξεθάβει», δηλαδή, μέσα από τη διαδικασία της τα ψήγματα ρατσισμού και ταξικής ανισότητας που ενυπάρχουν στην κοινωνία. Για το λόγο τούτο - θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς - ότι δίνει την ευκαιρία στη δημιουργία πιο δίκαιης κοινωνίας που αποβλέπει στην ενδυνάμωση μέσω της ίασης που παρέχεται στο άτομο. Η transformative justice είναι κάτι περισσότερο από μια διαδικασία που προσεγγίζει διαφορετικά το έγκλημα, προσφέρει ικανοποίηση και επουλώνει τις πληγές στο θύμα, το δράστη και την κοινότητα. Είναι, ιδανικά, εργαλείο επίλυσης των κοινωνικών οικονομικών, θρησκευτικών, πολιτισμικών κ.α. χάσμάτων. Έχει, δηλαδή, στοιχεία φιλοσοφικής ιδέας και θεωρίας που ενυπάρχει σε κάθε πραγματική και ουσιαστική διαδικασία επανόρθωσης.

Ενώ, το τιμωρητικό σύστημα αυξάνει τα κοινωνικά χάσματα και καταστρέφει το θύμα και το δράστη, η transformative επιδιώκει και με την υιοθέτηση των αρχών της επανορθωτικής δικαιοσύνης, την ολοκληρωτική «αποκόλληση» από το ποινικό σύστημα. Εστιάζεται στην εφαρμογή της διαμεσολάβησης μεταξύ των διαπροσωπικών σχέσεων ή του ατόμου με τις αρχές. Τελικός στόχος δεν είναι απλά η επαναφορά των σχέσεων στην προτέρα κατάσταση, αλλά η μεταμόρφωση των βάσεων της κοινωνικής ισορροπίας που κλονίστηκε και οδήγησε στη σύγκρουση. Υπό αυτό το πρίσμα, κάθε προσπάθεια διαμεσολάβησης αποτελεί ουσιαστικά και ένα «βήμα» μεταμόρφωσης της κοινωνίας σε φόρμες ισορροπίας και ισότητας. Στον πυρήνα αυτής της θεωρίας βρίσκεται η ιδέα ότι το έγκλημα δεν προκαλείται μόνο

διότι ο δράστης διέρρηξε τις σχέσεις, αλλά και διότι η κοινωνία επέτρεψε την γέννηση αυτού του γεγονότος. Η κοινωνία αποκτάει δυναμική, καθώς η πολιτεία αποσύρεται και δίδεται έτσι η δυνατότητα στον άνθρωπο να πλησιάσει και να δει τον συνάνθρωπο του. Το θύμα λαμβάνει ψυχολογική και φυσική επανόρθωση για το έγκλημα που το έβλαψε και όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συνειδητοποιούν την επιρροή και επίπτωση που έχουν οι πράξεις τους και αναγνωρίζουν την αλληλοσύνδεση με την κοινωνία. Το θύμα αποκτά, επίσης, τη μοναδική δυνατότητα να «μεταμορφώσει» την κοινωνία μέσω της δικής του τραυματικής εμπειρίας που ενσωματώνεται ως εμπειρία στη διαδικασία ίασης. Ο δράστης από την άλλη, καλείται και ο ίδιος να «μεταμορφωθεί».

Η transformative κοιτάζει στο μέλλον, αναγνωρίζοντας, κατανοώντας και ενσωματώνοντας τα κοινωνικά προβλήματα που οδηγούν στο έγκλημα, αποφεύγοντας λύσεις (π.χ. φυλάκιση) που μπορεί πρόσκαιρα να διευκολύνουν, και οι οποίες, ουσιαστικά, αρνούνται να δουν τις ανάγκες της κοινωνίας. Υποστηρίζεται ότι, μπορεί να λειτουργήσει σε κοινωνίες, όπου οι άνθρωποι γαλουχήθηκαν και εξακολουθούν να γαλουχούνται με τις αξίες της οικογενειακής συνοχής. Ενώ σε κοινωνίες, όπου οι άνθρωποι είναι αποξενωμένοι από φίλους και οικογένεια, η σύγκρουση βρίσκει εύφορο έδαφος για να αναπτυχθεί, οπότε και οι σχέσεις διαρρηγνύονται. Σε αυτήν την περίπτωση απαιτείται η επαναδημιουργία και ο επαναπροσδιορισμός όλων των σχέσεων.

Οι διαφορές μεταξύ της restorative και της transformative είναι εξαιρετικά λεπτές και δυσδιάκριτες. Εντοπίζονται, στο θεωρητικό υπόβαθρο που στηρίζει αυτά τα δύο συστήματα απονομής δικαιοσύνης και αντιμετώπισης των δραστών και των θυμάτων καθώς και στην πρακτική εφαρμογή τους, δηλαδή τον τρόπο διεξαγωγής των διαδικασιών. Συχνά, μάλιστα κάποιοι συγγραφείς τείνουν να ενσωματώνουν την transformative στην restorative, ακόμη και να τις θεωρούν, κάποιοι, ως ένα ενιαίο και αλληλοσυμπληρούμενο σύστημα. Περισσότερο εμφανείς είναι οι διαφορές που εντοπίζονται σε σχέση με το τιμωρητικό σύστημα, αφού όσον αφορά στο τελευταίο, τόσο η θεωρητική προσέγγιση, όσο και η πρακτική εφαρμογή έχουν τελείως διαφορετικό χαρακτήρα. Στον πίνακα 5 που ακολουθεί γίνεται συγκριτική προσέγγιση των 3 προαναφερόμενων συστημάτων:

Πίνακας 5:

Συγκριτική προσέγγιση των 3 συστημάτων απονομής δικαιοσύνης			
Τύπος συστήματος	Αντιμετώπιση του εγκλήματος	Πότε αρχίζει να υφίσταται το πρόβλημα	Στόχοι
Τιμωρητικό	Στρέφεται κατά της πολιτείας	Από την τέλεση του εγκλήματος	Τιμωρία, αποτροπή, προστασία και σωφρονισμός
Επανορθωτικό Restorative justice	Στρέφεται κατά του ατόμου και διαρρηγνύει τις σχέσεις	Από την τέλεση του εγκλήματος	Αποκατάσταση του θύματος και ανάληψη των ευθυνών του δράστη
«Μεταμορφωτικό» Μετασχηματιστικό Transformative Justice	Στρέφεται κατά του ατόμου και διαρρηγνύει τις σχέσεις	Από τις αιτίες που παράγουν το έγκλημα	Το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως ευκαιρία για την ίαση των σχέσεων μεταξύ του δράστη και του θύματος

Διάφοροι θεωρητικοί και «επαγγελματίες της σύγκρουσης», όπως ο John Paul Lederach, υποστηρίζουν την αναζήτηση του «μετασχηματισμού της σύγκρουσης» σε αντιδιαστολή με «την επίλυση της σύγκρουσης» ή «τη διαχείριση της σύγκρουσης». Είναι η λεγόμενη θεωρία του μετασχηματισμού της σύγκρουσης (conflict transformation). Ο μετασχηματισμός της σύγκρουσης είναι διαφορετικός από την επίλυση ή τη διαχείριση, βεβαιώνει ο Lederach. Ο πρώτος απεικονίζει, καλύτερη κατανόηση της φύσης της σύγκρουσης, ενώ η επίλυση υπονοεί ότι η σύγκρουση είναι κάτι κακό και ως εκ τούτου κάτι που πρέπει να τελειώσει. Ο Lederach ισχυρίζεται, ότι η σύγκρουση είναι ένα βραχυπρόθεσμο φαινόμενο που μπορεί να επιλυθεί μόνιμα μέσω της μεσολάβησης ή άλλων διαδικασιών επέμβασης. Ο όρος «διαχείριση της σύγκρουσης» εκλαμβάνει τις συγκρούσεις ως μακροπρόθεσμες διαδικασίες που δεν μπορούν συχνά να επιλυθούν γρήγορα. Η έννοια «διαχείριση» υπονοεί ότι οι

άνθρωποι μπορούν να κατευθυνθούν ή να ελεγχθούν σαν να ήταν φυσικά αντικείμενα. Επιπλέον, προτείνει ότι στόχος είναι η μείωση ή ο έλεγχος της αστάθειας περισσότερο από την εξέταση της πραγματικής πηγής του προβλήματος. Ο μετασχηματισμός της σύγκρουσης, όπως περιγράφεται από τον Lederach, δεν προτείνει απλά την αποβολή ή τον έλεγχο της σύγκρουσης, αλλά την αναγνώριση της «διαλεκτικής φύση της». Η κοινωνική σύγκρουση δημιουργείται «φυσικά» από τους ανθρώπους που εντάσσονται σε σχέσεις. Από την στιγμή, όμως, που θα εμφανιστεί, αλλάζει, δηλαδή, μετασχηματίζει τα γεγονότα, τους ανθρώπους και τις σχέσεις που δημιούργησαν την αρχική σύγκρουση. Κατά συνέπεια, η σχέση αιτίας και αποτελέσματος είναι αμφίδρομη. Οι συγκρούσεις αλλάζουν τις σχέσεις, την επικοινωνία και τα σχέδια της κοινωνικής οργάνωσης. Από αυτή την άποψη, ο «μετασχηματισμός της σύγκρουσης» μοιάζει με όρο που περιγράφει ένα φυσικό περιστατικό.

Η σύγκρουση, όμως, μπορεί να έχει και καταστρεπτικές συνέπειες, που μπορούν, ωστόσο, να τροποποιηθούν ή να μετατραπούν. Με τον τρόπο αυτό, οι σχέσεις και οι κοινωνικές δομές θα μπορέσουν να βελτιωθούν ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης, αντί να υποστούν βλάβη από αυτήν. Συνήθως, αυτό συνεπάγεται τη μετατροπή των κοινωνικών αντιλήψεων για το έγκλημα και τις συνέπειες που επιφέρει. Ο αποτελεσματικός μετασχηματισμός της σύγκρουσης συνεπάγεται τη βελτίωση της αμοιβαίας κατανόησης, δίνοντας έμφαση στις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και των θέσεων. Ακόμη και όταν οι άνθρωποι, τα συμφέροντα, οι αξίες, και οι ανάγκες τους είναι διαφορετικές, ή μη συμβατές, υπάρχει πρόοδος, μέσα από την ανάπτυξη αμοιβαίας κατανόησης. Ο μετασχηματισμός περιλαμβάνει, επίσης, και τον τρόπο, με τον οποίο εκφράζεται η σύγκρουση. Μπορεί να εκφράζεται με ανταγωνισμό, επιθετικότητα ή βία, ή μπορεί να εκφράζεται μέσω μη βίαιων τρόπων, όπως της υποστήριξης, της συνδιαλλαγής, ή της απόπειρας συνεργασίας.

Αντίθετα με πολλούς θεωρητικούς και ακτιβιστές, που αντιλαμβάνονται τη διαμεσολάβηση και τη συμβουλευτική ως ασυμβίβαστες και αντικρουόμενες μεταξύ τους, ο Lederach θεωρεί αυτές ως στάδια της διαδικασίας του μετασχηματισμού της σύγκρουσης. Υποστηρίζει ότι, ο ακτιβισμός είναι σημαντικός στα πρώιμα στάδια της σύγκρουσης για την αύξηση της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης. Η συμβουλευτική, δηλαδή, χρησιμοποιείται για να κλιμακωθεί και να αντιμετωπιστεί η σύγκρουση, οπότε και ακολουθεί η διαμεσολάβηση για να μετατρέψει την έκφραση της σύγκρουσης από «αμοιβαία καταστρεπτική» σε τρόπους που οδηγούν στο

διάλογο και τη συνδιαλλαγή (Lederach 1989). Οι εν λόγω μετασχηματισμοί, προτείνει ο Lederach, πρέπει να πραγματοποιούνται σε προσωπικό και συστημικό επίπεδο. Στο προσωπικό επίπεδο, η μετατροπή της σύγκρουσης συνεπάγεται την επιδίωξη της ευαισθητοποίησης, της ανάπτυξης, και της δέσμευσης για την πραγμάτωση αλλαγής που μπορεί να συμβεί μέσω της αναγνώρισης του φόβου, του θυμού, της θλίψης και της πίκρας. Αυτά τα συναισθήματα πρέπει να αναγνωρίζονται και να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά, προκειμένου να επιτευχθεί ο μετασχηματισμός της σύγκρουσης.

Η δημιουργία ειρήνης στις σχέσεις οδηγεί στο συστημικό μετασχηματισμό, δηλαδή στην αύξηση της δικαιοσύνης και της ισότητας εντός του κοινωνικού συστήματος συνολικά. Αυτό, μπορεί και να συνεπάγεται την κατάργηση της καταπίεσης, την καλύτερη κατανομή των πόρων, καθώς και τη μη βίαιη επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ των ανθρώπινων ομάδων. Κάθε μία από αυτές τις δράσεις ενισχύει την άλλη. Με άλλα λόγια, ο μετασχηματισμός των προσωπικών σχέσεων διευκολύνει τον μετασχηματισμό των κοινωνικών συστημάτων και οι συστημικές αλλαγές διευκολύνουν την προσωπική μεταμόρφωση. «Κλειδί» για τους δύο τύπους του μετασχηματισμού αποτελούν η αλήθεια, η δικαιοσύνη, η συγχώρεση, η ενδυνάμωση και η αλληλεξάρτηση. Αυτές οι έννοιες, αν και συχνά φαίνεται ότι βρίσκονται σε αντίθεση, ωστόσο, απαιτείται να ενωθούν για την επίτευξη της συμφιλίωσης και της ειρήνης, ισχυρίζεται ο Lederach. Βέβαια, η ειρήνη και η δικαιοσύνη είναι έννοιες πολύ αφηρημένες και σημαίνουν διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς ανθρώπους. Κάποιοι, δηλαδή, πιστεύουν ότι πρωταρχική είναι η δικαιοσύνη και η ειρήνη έπεται. Άλλοι, πιστεύουν ότι η ειρήνη θα φέρει τη δικαιοσύνη. Αυτή η διχοτόμηση είναι ψευδής, ισχυρίζεται ο John Paul Lederach. Αντλώντας από το σχήμα του Making Peace του Adam Curle, ο Lederach δείχνει ότι η υπεράσπιση βοηθά στην αύξηση της ευαισθητοποίησης (και στις δύο πλευρές) και στην ισορροπία της εξουσίας. Μόλις γίνει αυτό, τότε μπορούν οι μεσολαβητές να αναλάβουν το ρόλο τους στη διαδικασία και να επιτρέψουν στα μέρη να διαπραγματευθούν με επιτυχία ώστε να πραγματοποιηθούν ταυτόχρονα η ειρήνη και η δικαιοσύνη.

Ακριβώς όπως η δικαιοσύνη και η ειρήνη φαίνεται ότι βρίσκονται σε αντίθεση, το ίδιο συμβαίνει με τη δικαιοσύνη και τη συγχώρεση. Η δικαιοσύνη, σύμφωνα με τον Lederach, περιλαμβάνει την αναζήτηση της αποκατάστασης, την αποκατάσταση της βλάβης, τη δημιουργία σωστών σχέσεων βασισμένων στην

ισότητα και τη δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη, όπως λέει, περιλαμβάνει την υποστήριξη και τη συμβουλευτική εκείνων που βλάπτονται. Η συγχώρεση περιλαμβάνει τον οίκτο και μια νέα αρχή και είναι προσανατολισμένη προς την υποστήριξη των προσώπων που έπραξαν το άδικο, ενθαρρύνοντας τα να αλλάξουν, να προχωρήσουν και να εξελιχθούν. Η δικαιοσύνη υποτίθεται ότι απαιτεί την αλήθεια και το ένοχο συμβαλλόμενο μέρος. Η συγχώρεση υπονοεί το έλεος. Κατά συνέπεια, εάν το ένα διώκει ποινικώς και τιμωρεί τον ένοχο, το άλλο μπορεί - στην καλύτερη περίπτωση - να περιλάβει την ηπιότητα στην πρόταση. Η τιμωρία, εντούτοις, σπάνια οδηγεί είτε στη συμφιλίωση, είτε στην αποκατάσταση. Η πρόκληση, σύμφωνα με τον Lederach, είναι να ακολουθήσει η δικαιοσύνη τρόπους και μεθόδους που σέβονται τον άνθρωπο και συγχρόνως επιτυγχάνουν την αποκατάσταση των σχέσεων βασισμένων στην αναγνώριση και την τροποποίηση των αδικιών. Κατά συνέπεια, η συμφιλίωση περιλαμβάνει τον προσδιορισμό και την αναγνώριση αυτού που συνέβη, δηλαδή της αλήθειας, την προσπάθεια να διορθωθεί η βλάβη, δηλαδή της δικαιοσύνης και τη συγχώρεση για τους δράστες, δηλαδή το έλεος. Το τελικό αποτέλεσμα είναι όχι μόνο η συμφιλίωση, αλλά και η ειρήνη.

E2. Transformative Mediation – Μετασχηματιστική Διαμεσολάβηση

Η μετασχηματιστική διαμεσολάβηση (transformative mediation) αποτελεί ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ ανταγωνιστικότητας και συνεργασίας, ακεραιότητας και επιμερισμού, στόχων και διαδικασίας διαπραγματευτικής στρατηγικής. Μέσω της διαμεσολάβησης αναζητείται η «μεταμόρφωση» της σύγκρουσης, των συγκρουόμενων μερών, της ευρύτερης κοινωνίας, δηλαδή η βασική αρχή της transformative. Αν και η μετασχηματιστική διαμεσολάβηση έχει τις ρίζες της στη δεκαετία του '70, ο όρος και η προσέγγιση ήρθαν στο προσκήνιο το 1994 με τη δημοσίευση του βιβλίου των Baruch Bush και Joe Folger «The Promise of Mediation: The Transformative model for Conflict Resolution» (2004). Στο βιβλίο αντιπαραβάλλονται δύο διαφορετικές προσεγγίσεις της μεσολάβησης, δηλαδή η επίλυση του προβλήματος και ο μετασχηματισμός. Ο στόχος της μεσολάβησης για την επίλυση του προβλήματος παράγει αμοιβαία αποδεκτή τακτοποίηση της άμεσης διαφωνίας. Οι μεσολαβητές επίλυσης προβλήματος λαμβάνουν, συχνά, ιδιαίτερες οδηγίες στις προσπάθειές τους να επιτύχουν αυτόν τον στόχο. Ελέγχουν, όχι μόνον τη

διαδικασία, αλλά και την ουσία της συζήτησης, η οποία εστιάζεται στη συναίνεση και την επίλυση των ζητημάτων, αποφεύγοντας να θίξει θέματα διαφωνίας, ώστε η συναίνεση να διαφαίνεται λιγότερο πιθανή. Αν και όλες οι αποφάσεις, θεωρητικά, λαμβάνονται από τους συμμετέχοντες, οι μεσολαβητές επίλυσης προβλήματος διαδραματίζουν συχνά σημαντικό ρόλο στην επεξεργασία των όρων τακτοποίησης της διαφοράς και λήψης της συμφωνίας των συμβαλλόμενων μερών.

Βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μετασχηματιστικής διαμεσολάβησης είναι συνοπτικά:

- Ο διαμεσολαβητής εξηγεί στην εναρκτήρια δήλωσή του το ρόλο του στη διαδικασία και τους στόχους της διαμεσολάβησης η οποίοι επικεντρώνονται στην ενδυνάμωση και την αναγνώριση.
- Η ευθύνη των αποτελεσμάτων βαρύνει τα συμβαλλόμενα μέρη.
- Δεν επικρίνονται οι απόψεις και οι αποφάσεις των μερών.
- Λαμβάνεται η αισιόδοξη άποψη των μερών ως προς τις ικανότητες και τα κίνητρα.
- Επιτρέπεται η έκφραση των συναισθημάτων των μερών.
- Τα μέρη οδηγούν τη συζήτηση, όπου επιθυμούν ακόμη και εάν τα αποτελέσματα είναι αβέβαια.
- Η συζήτηση επικεντρώνεται στον παρόν.
- Γίνονται, ωστόσο, αναφορές των μερών σχετικά με τα γεγονότα του παρελθόντος.
- Ο διαμεσολαβητής κάνει σαφές ότι οι συγκρούσεις μπορεί να είναι μια μακροχρόνια διαδικασία και ότι η διαμεσολάβηση είναι μια παρέμβαση στη μεγαλύτερη αλληλουχία των συγκρούσεων αλληλεπιδράσεις.
- Ο διαμεσολαβητής νιώθει (και εκφράζει) ένα αίσθημα επιτυχίας όταν επιτευχθεί ενδυνάμωση και αναγνώριση, έστω και σε μικρό βαθμό. Δεν βλέπει την έλλειψη διακανονισμού ως «αποτυχία».

Η θεωρία για την μετασχηματιστική διαμεσολάβηση των Bush και Folger, περιγράφει αυτήν ως διαδικασία κατά την οποία τα μέρη της σύγκρουσης μπορούν να αλλάξουν την ποιότητα της αλληλεπίδρασης της διαμάχης τους. Η έμφαση δίνεται στη μετατροπή των αποτελεσμάτων της αλληλεπίδρασης από αρνητικά και καταστροφικά σε θετικά και εποικοδομητικά. Χρησιμοποιούν τα συμπληρωματικά μοντέλα της ενδυνάμωσης, καθώς η διευκόλυνση και η υποστήριξη θεωρούνται απαραίτητα στοιχεία για τη λήψη αποφάσεων από τα μέρη και της αναγνώρισης, για την ανάδειξη των ευκαιριών που θα οδηγήσουν στην εθελοντική διαπροσωπική προοπτική της ανάληψης και της κατανόησης των ευθυνών. Στο μοντέλο αυτό, η

έμφαση δίνεται στη βασική σύγκρουση και όχι στην επίλυση του ζητήματος που παρουσιάζεται.

Η μετασχηματιστική προσέγγιση στη μεσολάβηση δεν επιδιώκει την άμεση επίλυση του προβλήματος, αλλά, την ενδυνάμωση και την αμοιβαία αναγνώριση των εμπλεκόμενων μερών. Ενδυνάμωση, σύμφωνα με τους Bush και Folger, σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα καθορίσουν τα ζητήματά τους και θα επιδιώξουν τις λύσεις. Η αναγνώριση παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη τη δυνατότητα να δουν και να καταλάβουν την άποψη του άλλου, καθώς επίσης και το πώς καθορίζουν το πρόβλημα και γιατί επιδιώκουν τη συγκεκριμένη λύση. Συχνά, η ενδυνάμωση και η αναγνώριση προετοιμάζουν το έδαφος για μια αμοιβαία τακτοποίηση του θέματος που θα είναι ικανοποιητική για όλους, αλλά αυτή είναι μόνον η δευτερεύουσα επίδραση. Αρχικός στόχος της μετασχηματιστικής μεσολάβησης είναι να ενθαρρύνει την ενδυνάμωση και την αναγνώριση των συμβαλλόμενων μερών, και με αυτόν τον τρόπο να προσεγγίσουν το τρέχον πρόβλημά τους με μια περισσότερο «ανοικτή» οπτική. Ο όρος «ενδυνάμωση» χρησιμοποιείται από τους Bush και Folger με τρόπο που διαφέρει από την κοινή χρήση του όρου. Δεν σημαίνει δύναμη, εξισορρόπηση ή ανακατανομή, αλλά αύξηση των δεξιοτήτων και των δύο πλευρών προκειμένου αυτές να λάβουν καλύτερες αποφάσεις. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούν τον όρο για να προσδιορίσουν την αποκατάσταση της αίσθησης της αξίας και της δύναμης και της ικανότητας επίλυσης των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν τα εμπλεκόμενα μέρη στη ζωή τους.

Περαιτέρω, εξηγούν ότι μέσω της ενδυνάμωσης, οι συμμετέχοντες αποκτούν μεγαλύτερη σαφήνεια αναφορικά με τους στόχους, τους πόρους, τις επιλογές, και τις προτιμήσεις τους και χρησιμοποιούν αυτές τις πληροφορίες για να λάβουν αποφάσεις και να θέσουν στόχους. Σαφήνεια σχετικά με τους στόχους σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη κατανοούν καλύτερα αυτό που θέλουν και γιατί το θέλουν, αλλά και το γεγονός ότι οι στόχοι τους είναι νόμιμοι και πρέπει να εξεταστούν σοβαρά. Σαφήνεια σχετικά με τους πόρους σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα καταλάβουν καλύτερα ποιοι πόροι είναι διαθέσιμοι σε αυτούς και θα μάθουν να τους χρησιμοποιούν για την επίτευξη του στόχου τους. Σαφήνεια σχετικά με τις επιλογές σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη ενημερώνονται για τη σειρά των διαθέσιμων επιλογών τους, καταλαβαίνουν το κόστος και το όφελος της κάθε επιλογής, καθώς και το γεγονός ότι μόνοι τους επιλέγουν. Και τέλος, σαφήνεια σχετικά με τις προτιμήσεις σημαίνει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάσουν και θα σκεφτούν

μόνα τους, λαμβάνοντας μια συνειδητή απόφαση για αυτό που θέλουν να κάνουν, βασισμένη στις δυνάμεις και τις αδυναμίες, τα επιχειρήματα, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της κάθε επιλογής.

Εκτός των παραπάνω μορφών ενδυνάμωσης, οι Bush και Folger προσθέτουν στον κατάλογο και την ενδυνάμωση των προσωπικών ικανοτήτων. Τα εμπλεκόμενα μέρη μπορούν να βελτιώσουν τις προσωπικές τους δεξιότητες, επιλύοντας τις ψυχικές συγκρούσεις, μαθαίνοντας να ακούν, να επικοινωνούν, να αναλύουν τα ζητήματα, να αξιολογούν τις εναλλακτικές λύσεις και να λαμβάνουν αποτελεσματικότερες - σε σχέση με πριν - αποφάσεις. Η ενδυνάμωση πραγματοποιείται όταν οι μεσολαβητές προσβλέπουν στην αναζήτηση ευκαιριών που θα αυξήσουν τη σαφήνεια των συμβαλλόμενων μερών ή τις σχετικές δεξιότητες, με τέτοιον τρόπο, ώστε οι τελευταίοι να διατηρούν παράλληλα τον έλεγχο της διαδικασίας και της ουσίας των συζητήσεων. Αντίθετα από τους μεσολαβητές επίλυσης προβλήματος, οι μετασχηματιστικοί μεσολαβητές δεν λαμβάνουν κύριο ρόλο στη διαδικασία, αλλά παρακολουθούν τα συμβαλλόμενα μέρη και αφήνουν αυτά να οδηγήσουν τη διαδικασία. Με τον όρο «αναγνώριση», οι Bush και Folger, καθορίζουν την εξέταση των προοπτικών, απόψεων και εμπειριών των άλλων. Αναγνώριση, είναι η ανάδειξη και η αναφορά στη γνώση και στην ενσυναίσθηση (empathy) της κατάστασης και των προβλημάτων των άλλων. Δεδομένης της σημασίας της «ενδυνάμωσης», οι μετασχηματιστικοί μεσολαβητές επιτρέπουν στα μέρη να επιλέξουν ό,τι θέλουν να αναγνωρίσουν από τις απόψεις του άλλου. Μπορούν να το πράξουν μέχρι του σημείου όπου πραγματοποιείται η πλήρης συμφιλίωση, ή ακόμη και σε πολύ μικρότερο βαθμό, δηλαδή μόνο στιγμιαία.

Οι Gary Friedman και ο Jack Himmelstein, διδάσκουν ένα άλλο μοντέλο μετασχηματιστικής διαμεσολάβησης, η οποία επιχειρεί να ενσωματώσει της αρχές της διαμεσολάβησης στην πρακτική του κράτους δικαίου και την επίλυση των νομικών διαφορών. Το δικό τους μοντέλο περιγράφεται ως «μοντέλο κατανόησης», στόχος του οποίου είναι να φτάσουν βαθύτερα στα επίπεδα των αξιών και του νοήματος, ώστε τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν να διαρκούν περισσότερο. Οι προσεγγίσεις αυτές έχουν συχνά τη δύναμη να θεραπεύσουν ακόμα και βαθιές κοινωνικές πληγές.

Η μετασχηματιστική διαμεσολάβηση είναι νέα έννοια, η οποία δεν έχει εφαρμοστεί σε ευρεία κλίμακα. Πολλοί βέβαια διαμεσολαβητές ενεργούν με αυτόν τον τρόπο, χωρίς να φέρουν και το σχετικό «τίτλο». Δεδομένου ότι η ενδυνάμωση και

η αναγνώριση συμβαίνουν και εφαρμόζονται σε άτομα, η μετασχηματιστική προσέγγιση έχει καλή εφαρμογή στις διαπροσωπικές - οικογενειακές συγκρούσεις, συγκρούσεις μεταξύ γειτόνων, μεταξύ συνεργατών, κ.λ.π. Ωστόσο, οι Bush και Folger ισχυρίζονται ότι η προσέγγιση αυτή μπορεί να εφαρμοστεί με την ίδια επιτυχία και για την ρύθμιση και άλλου είδους συγκρούσεων.

E3. Problem Solving Mediation και Transformative Mediation: Διαφορές και ομοιότητες

Στην μεσολάβηση για την επίλυση των διαφορών (problem solving mediation ή settlement oriented mediation) ο διαμεσολαβητής έχει εξ αρχής καθορίσει τον προσανατολισμό της πορείας (settlement oriented mediator) που θα λάβει η διαδικασία. Συνήθως εξηγεί το σκοπό και καθορίζει τη διαδικασία που θα βοηθήσει τα μέρη να εργαστούν προς την επίτευξη του οριζόμενου στόχου. Συναισθήματα που θα μπορούσαν να κλιμακωθούν σε θυμό και έτσι να εμποδίσουν την προκαθορισμένη διευθέτηση είναι ελεγχόμενα. Δεν συζητώνται ζητήματα που κρίθηκαν ως μη διαπραγματεύσιμα. Τα μέρη καλούνται να εστιάσουν μόνο στα διαπραγματεύσιμα συμφέροντα. Οι διαμεσολαβητές τείνουν να αποθαρρύνουν συζήτηση που αφορά στο παρελθόν, γιατί αυτή συχνά συνεπάγεται την εξαπόλυση κατηγοριών που δυσχεραίνουν την πρόοδο της διαδικασίας. Αντίθετα, τα μέρη ενθαρρύνονται να επικεντρωθούν σε ό,τι θέλουν σχετικά με το μέλλον, και να αναπτύξουν τρόπους με τους οποίους τα συμφέροντά τους μπορούν να ικανοποιηθούν ταυτόχρονα. Ο μεσολαβητής που ενεργεί με συγκεκριμένο προσανατολισμό έχει περισσότερο το ρόλο του διαιτητή, σε σχέση με το μετασχηματιστικό μεσολαβητή, προτείνοντας τη λύση, που θα προωθήσει στους διαδίκους. Βέβαια, θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι η απόφαση του διαιτητή είναι δεσμευτική, ενώ ο μεσολαβητής αυτής της κατηγορίας ενεργεί σαν διαιτητής, όταν λαμβάνει το ρόλο του εμπειρογνώμονα. Στην προσανατολισμένη διευθέτηση οι μεσολαβητές συχνά ενθαρρύνουν τα μέρη να περνούν από τη μια φάση της διαδικασίας στην επόμενη το ταχύτερο δυνατόν, χρησιμοποιώντας προθεσμίες ως κίνητρο για να έρθουν σε συμφωνία.

Οι μετασχηματιστικοί μεσολαβητές εργάζονται με πολύ διαφορετικό τρόπο. Εξηγούν, κατά την εναρκτήρια δήλωσή τους, ότι η διαμεσολάβηση αποτελεί βήμα προκειμένου τα μέρη να μιλήσουν ανοιχτά για το πρόβλημά τους με την παρουσία

ενός ουδέτερου τρίτου μέρους. Διευκρινίζουν τη φύση του προβλήματος και από τις δύο πλευρές και αναπτύσσουν μια σειρά διαθέσιμων επιλογών για την εξέταση της κατάστασης. Η διαδικασία βοηθά τους συμμετέχοντες να κάνουν σωστότερες επιλογές και να καταλάβουν καλύτερα τις απόψεις του άλλου προσώπου. Μέσω της κατανόησης οι συμμετέχοντες μπορούν να φθάσουν σε αμοιβαία ικανοποιητική λύση, ή να προτείνουν άλλη για τον καλύτερο χειρισμό της κατάστασης. Η εξεύρεση ικανοποιητικής λύσης αποτελεί πιθανό επιτυχημένο αποτέλεσμα της μεσολάβησης, αλλά σαφώς όχι το μόνο. Συνήθως, οι μετασχηματιστικοί μεσολαβητές θα μιλήσουν μετά με τους συμμετέχοντες για να αναπτύξουν τους στόχους, τους όρους, και τη διαδικασία που θα χρησιμοποιήσουν. Οι μεσολαβητές θα κάνουν τις προτάσεις για τη διαδικασία και θα υποβάλουν τις ερωτήσεις (συνήθως για να ενθαρρύνουν είτε την ενδυνάμωση είτε την αναγνώριση), αλλά δεν θα κατευθύνουν τη συνομιλία, ούτε θα προτείνουν τις επιλογές για τη διευθέτηση της κατάστασης. Αυτό είναι κομμάτι της εργασίας των συμμετεχόντων. Ο καθορισμός της επιτυχούς έκβασης διαφέρει, επίσης, μεταξύ των δύο μορφών μεσολάβησης. Στην προσανατολισμένη μεσολάβηση δεν θεωρείται επιτυχής η έκβαση όταν επιτυγχάνεται διαφορετικό από το προκαθορισμένο αποτέλεσμα. Στη μετασχηματιστική επιτυχής έκβαση θεωρείται όταν ένα ή αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη ενδυναμώνονται κατά τρόπον, ώστε να χειρίζονται καλύτερα τις καταστάσεις τους ή/και να αναγνωρίζουν τις ανησυχίες και τα ζητήματα της άλλης πλευράς. Συχνά, η ενδυνάμωση και η αναγνώριση επιτρέπουν στα συμβαλλόμενα μέρη να αναπτύξουν αισθήματα αμοιβαίας ευχάριστης. Σύγκριτική προσέγγιση μεταξύ των δύο διαδικασιών παρουσιάζεται κατωτέρω στον πίνακα 6:

Πίνακας 6:

Διαφορές και ομοιότητες μεταξύ Transformative Mediation και Problem Solving Mediation		
	Transformative Mediation	Problem Solving Mediation

Παραδοχές σχετικά με τις συγκρούσεις:	- Οι συγκρούσεις αποτελούν δυνατότητα για την ηθική ανάπτυξη και τον μετασχηματισμό - Τείνουν να γίνονται μακροπρόθεσμες διαδικασίες	- Οι συγκρούσεις αποτελούν πρόβλημα που χρειάζεται λύση - Είναι βραχυπρόθεσμες διαδικασίες
Η ιδανική απάντηση στην σύγκρουση είναι:	Ενδυνάμωση των μερών και αναγνώριση των άλλων	Λήψη μέτρων για την επίλυση προβλημάτων που εντοπίζονται και μεγιστοποίηση των κερδών
Ο στόχος της διαμεσολάβησης:	Ενδυνάμωση των μερών και αναγνώριση των άλλων	Προκαθορισμός της διαφοράς
Ο ρόλος του διαμεσολαβητή:	Δευτερεύων: τα μέρη επιλύουν τα προβλήματα με ελάχιστη βοήθεια από το διαμεσολαβητή	Ο διαμεσολαβητής είναι εμπειρογνώμονας που διευθύνει τη διαδικασία επίλυσης προβλημάτων
Η δράση του διαμεσολαβητή:	- Εξηγεί την έννοια της διαμεσολάβησης, αλλά αφήνει τα μέρη να θέσουν τους στόχους, την άμεση διαδικασία και το σχεδιασμό των βασικών κανόνων. -Καθιστά σαφές ότι ο επιτευχθείς	- Εξηγεί ότι στόχος είναι η διευθέτηση, σχεδιάζει τη διαδικασία για την επίτευξη της διευθέτησης, και θέτει τους βασικούς κανόνες. Τα μέρη δύνανται να διαβουλευθούν για τα θέματα αυτά, αλλά ο μεσολαβητής διευθύνει. - Κατηγοριοποιεί την υπόθεση και θέτει το

<p>διακανονισμός μπορεί να είναι μόνον ένας από μια σειρά πιθανών αποτελεσμάτων.</p> <p>- Εστιάζεται στις δηλώσεις των μερών και αφήνει στα μέρη να θέσουν το πλαίσιο της συζήτησης των θεμάτων.</p> <p>- Επιτρέπει στα μέρη να κατευθύνουν τη συζήτηση και ενθαρρύνει τη συζήτηση όλων των θεμάτων που έχουν σημασία για τα μέρη, ανεξάρτητα από το αν δημιουργούν ή όχι δυσκολία στη διαπραγμάτευση.</p> <p>- Ενθαρρύνει την αμοιβαία αναγνώριση, τις ανάγκες και τα συμφέροντα και την εξέταση του παρελθόντος ως κομμάτι της διαδικασίας αναγνώρισης</p>	<p>πλαίσιο της συζήτησης στους συμμετέχοντες</p> <p>- Διευθύνει τις συζητήσεις, απορρίπτει τα θέματα που δεν είναι δεκτικά προς διαπραγμάτευση και επικεντρώνει τη διαδικασία στους τομείς που θεωρούνται «ώριμοι» για επίλυση</p> <p>- Αποθαρρύνει συζητήσεις που αφορούν στο παρελθόν και εστιάζεται στο παρόν και το μέλλον</p> <p>- Τα συναισθήματα θεωρούνται ότι αδρανοποιούν την διαδικασία.</p> <p>- Αποφεύγει τη συναισθηματική φόρτιση των μερών, και τα συναισθήματα ελέγχονται αυστηρά.</p>	
--	---	--

	<p>του άλλου.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Τα συναισθήματα εκλαμβάνονται ως αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας. - Ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες στην έκφραση των συναισθημάτων τους. - Ενθαρρύνει τα μέρη να καταλάβουν την κατάσταση και να αναλύσουν τις επιλογές. Τα μέρη σχεδιάζουν τον τρόπο διακανονισμού και είναι ελεύθερα να ακολουθήσουν, ανά πάσα στιγμή, άλλες επιλογές. 	<ul style="list-style-type: none"> - Χρησιμοποιεί τις γνώσεις του για να αναπτύξει τις εναλλακτικές επιλογές διευθέτησης.
Ο διαμεσολαβητής επικεντρώνεται:	<p>Στην αλληλεπίδραση των μερών, αναζητά τις ευκαιρίες για την ενδυνάμωση και / ή την αναγνώριση του άλλου.</p>	<p>Στην κατάσταση και τα ενδιαφέροντα των συμβαλλόμενων μερών, αναζητώντας τις ευκαιρίες για την επίτευξη κοινών κερδών και αμοιβαίας ικανοποιητικής συμφωνίας</p>
Χρήση του χρόνου:	<p>Ο χρόνος δεν είναι καθορισμένος. Τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν όσο χρόνο</p>	<p>Ο διαμεσολαβητής θέτει προκαθορισμένα όρια της διαδικασίας και ενθαρρύνει τα μέρη να</p>

	επιθυμούν. Δεν υπάρχει κανένα χρονικά προκαθορισμένο σχέδιο για την επίλυση των θεμάτων	κινούνται από το ένα στάδιο στο άλλο, με ταχύς ρυθμούς.
Καθορισμός της επιτυχίας:	Οποιαδήποτε αύξηση της ενδυνάμωσης ή/και της αναγνώρισης των συμβαλλόμενων μερών	Αμοιβαία ευχαρίστηση και τακτοποίηση

ΣΤ. THERAPEUTIC JUSTICE – Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΠΟΥ «ΘΕΡΑΠΕΥΕΙ»

ΣΤ1. Θεωρητική Προσέγγιση

Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της θεραπευτικής μεταχείρισης (treatment) και της τιμωρίας των δραστών αποτελούσε πάντοτε τη «γκρίζα ζώνη» του δικαίου. Η θεραπευτική δικαιοσύνη διαφυλάσσει το γεγονός ότι κάθε εμπλοκή και επαφή με το ποινικό σύστημα θα συνοδεύεται από τη δυνατότητα της εκπαίδευσης, της ίασης και της επανόρθωσης για το θύμα, την κοινωνία, αλλά και το ίδιο το προσωπικό του ποινικού συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι οι κοινωνίες αναλαμβάνουν την ευθύνη της απόδοσης δικαιοσύνης και το σωφρονιστικό σύστημα γίνεται περισσότερο ανθρωποκεντρικό. Η θεραπευτική δικαιοσύνη υποδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο, οι νόμοι και η σχετική διαδικασία μπορούν να λειτουργήσουν θεραπευτικά. Δικηγόροι, δικαστές, αλλά και ο ίδιος ο νόμος μπορούν να λειτουργήσουν δίσημα (θεραπευτικά ή μη) ανάλογα με το πώς λαμβάνονται υπόψιν οι σχετικές συνέπειες. Η θεραπευτική δικαιοσύνη δίνει έμφαση στις ανάγκες που δημιουργούνται εξαιτίας συγκεκριμένης εγκληματικής πράξης, καθώς και στη θεραπευτική μεταχείριση και αντιμετώπιση (treatment) του δράστη, ώστε ο τελευταίος να επιστρέψει στο κοινωνικό σύνολο ως υπεύθυνος πολίτης. Η επανορθωτική δικαιοσύνη επικεντρώνεται στην αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ του θύματος, του δράστη και της κοινότητας και το τιμωρητικό σύστημα δίνει έμφαση στην απόδοση της δικαιοσύνης με την επιβολή τιμωρίας στο δράστη.

Ο Bruce Winick (2002) υποστηρίζει τη δυνατότητα ίασης που προσφέρει ο νόμος και τις «θεραπευτικές» συνέπειες, οι οποίες δεν επηρεάζουν μόνον τους συμμετέχοντες στα προγράμματα, αλλά και την ομάδα επαγγελματιών του δικαστηρίου. Τα θεραπευτικά αποτελέσματα μπορούν να επέλθουν τόσο σε αστικές περιπτώσεις ζημίας, όσο και σε ποινικές περιπτώσεις, ακόμη και σε ενδοοικογενειακής βίας και σεξουαλικά εγκλήματα. Σε μια σειρά άρθρων που δημοσιεύθηκαν στο Seattle University Law Review εξετάζεται η εφαρμογή των αρχών της θεραπευτικής δικαιοσύνης στα εφετεία τονίζοντας ότι οι εφέτες ενδιαφέρονται πλέον περισσότερο για την εξεύρεση και εφαρμογή εναλλακτικών μορφών θεραπείας από το να αποφασίζουν ενόχους και ποινές (Abrahamson S.S.

2000). Οι γνώμες των δικαστών και των εφαρμοστών της θεραπευτικής δικαιοσύνης διαφέρουν σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα εφαρμογής της. Ωστόσο, οι υποστηρικτές αναφέρονται στην μείωση της υποτροπής και στη θετική επιστροφή των δραστών στην κοινωνία και την παραγωγική διαδικασία (Feinblatt J. et al. 2000).

Η θεραπευτική δικαιοσύνη δεν πρεσβεύει τη δημιουργία νέου δικαστικού συστήματος. Η αποστολή της είναι πολύ διαφορετική από αυτήν των δικαστηρίων. Πρόκειται, για ένα είδος «παρέμβασης» που εστιάζει στην συμπεριφορά των χρόνιων ποινικών δραστών σε συνδυασμό με την επιβολή κάποιας μορφής θεραπευτικής μεταχείρισης. Ενώ ο παραδοσιακός ρόλος των δικαστηρίων και των δικαστών έγκειται στην τήρηση και εξασφάλιση δίκαιης διαδικασίας στις αστικές ή ποινικές διαφορές, στο πλαίσιο του θεραπευτικού μοντέλου δικαιοσύνης η διαδικασία και οι κανόνες θεωρούνται δευτερεύοντες. Βασικό στοιχείο αποτελεί η παροχή θεραπευτικής μεταχείρισης στον δράστη και το θύμα. Επιτυχές αποτέλεσμα θεωρείται η αλλαγή των παρεκκλίνουσων σκέψεων, γνώσιών και συμπεριφορών του δράστη, ιδίως όσον αφορά στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Από τους βασικούς σκοπούς της θεραπευτικής δικαιοσύνης αποτελεί η παροχή δυνατότητας στους δράστες επίλυσης των προβλημάτων ή των εξαρτήσεων τους μέσα από τη δημιουργία παραγωγικού και ικανοποιητικού κοινωνικού πλαισίου στήριξης. Κάποιοι δράστες συμμετέχουν στα προγράμματα γιατί πιστεύουν πραγματικά στην δυνατότητα αυτή, αλλά δεν λείπουν και οι περιπτώσεις αυτές που ακολουθούν το πρόγραμμα διότι κρίνουν πως η ένταξή τους σε κάποιο πρόγραμμα είναι λιγότερο «επώδυνη» της φυλάκισης.

Η ιδέα της θεραπευτικής δικαιοσύνης δεν είναι καινούργια. Τη συναντάμε στα δικαστήρια των ανηλίκων του Σικάγο, το 1899, και στα περισσότερα έκτοτε αμερικάνικα δικαστήρια ανηλίκων. Μεγάλη ώθηση στη θεραπευτική δικαιοσύνη δόθηκε τις δεκαετίες '60 και '70, λόγω της ανάγκης αναδιαμόρφωσης των αμερικανικών κοινωνικών οργάνων. Εντούτοις, δεν έφθασε ποτέ στο στάδιο της ωριμότητας που έχει επιτευχθεί κατά τα τελευταία χρόνια. Η θεραπευτική δικαιοσύνη σηματοδοτεί μια σημαντική - και με πολλούς τρόπους - πραγματικά ριζική στροφή στην ιστορική λειτουργία των δικαστηρίων, και στους σκοπούς του κράτους δικαίου. Επίσης, σηματοδοτεί θεμελιώδη αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας των δικαστών, τους οποίους απομακρύνει από τη μονοδιάστατη και εμμονική τήρηση της νόμιμης διαδικασίας και τους ωθεί σε κοινωνικές πολιτικές, που ασχολούνται περισσότερο με

την επίτευξη ιδιαίτερων αποτελεσμάτων και λιγότερο με τη δικαστική αμεροληψία και τη δίκαιη ακρόαση. Στις ΗΠΑ η θεραπευτική δικαιοσύνη υποστηρίζεται ισχυρά από το Conference of Chief Justices ("CCJ"), το Conference of State Court Administrators ("COSCA"), αλλά και τον Αμερικανικό Δικηγορικό Σύλλογο (American Bar Association - "ABA"). Διατυπώνεται, βέβαια, σκεπτικισμός από μερίδα δικαστών αναφορικά με τον εάν μπορεί η θεραπευτική δικαιοσύνη να εφαρμοστεί για όλους τους τύπους δραστών, αλλά και για την υποδομή που χρειάζεται προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο όγκος της δουλειάς που απαιτείται για την κάθε υπόθεση χωριστά. Ερωτήματα γεννώνται, επίσης, και ως προς την πιθανή εξέλιξη που μπορεί να έχουν τα δικαστήρια εφαρμογής της θεραπευτικής δικαιοσύνης σε περισσότερο – εν συγκρίσει με το τιμωρητικό σύστημα - εξαναγκαστικά και πατερναλιστικά σχήματα (Berman G., 2000).

Αν και οι υποστηρικτές της, αναγνωρίζουν προβλήματα, δεν τα θεωρούν ιδιαίτερα σοβαρά, και περιορίζονται να χαρακτηρίσουν αυτά ως «μειονεκτήματα», τα οποία μάλιστα μπορούν να ξεπεραστούν. Αντ' αυτών θέτουν και προτάσσουν τέσσερα κύρια πλεονεκτήματα για τα προγράμματα εφαρμογής της θεραπευτικής δικαιοσύνης:

- Οι δράστες που έχουν επιτυχώς ολοκληρώσει θεραπευτικό πρόγραμμα δεν υποτροπιάζουν ή έχουν χαμηλό ποσοστό υποτροπής και έτσι εξοικονομείται δημόσιο χρήμα.
- Απαιτείται και προωθείται η συνεργασία των δικαστηρίων και των δικαστών με άλλους φορείς και επαγγελματίες.
- Υποχρεώνει τους δράστες να σέβονται το σύστημα και να συμμετέχουν στην διαδικασία της θεραπευτικής μεταχείρισης που τους προσφέρεται, ειδάλλως αντιμετωπίζουν άμεσα τις συνέπειες της μη συμμόρφωσης τους σε αυτό.
- Η επιτυχημένη έκβαση των αποτελεσμάτων υποστηρίζεται με ενθουσιασμό από τα μέσα ενημέρωσης, με αποτέλεσμα τη συνεχή βελτίωση της δημόσιας εικόνας του νομικού συστήματος.

Έρευνες κατέδειξαν σχετικά ότι η υποχρεωτική μεταχείριση στο πλαίσιο θεραπευτικού συστήματος, για παράδειγμα τοξικοεξαρτημένων δραστών, αποφέρει θετικά αποτελέσματα (Turner S. et al., 1999). Το ίδιο υποστηρίζουν και έρευνες των Hon. Peggy Fulton Hora et al. (1999) για τη μεταχείριση των εξαρτημένων από ουσίες και αλκοόλ ατόμων και τη μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής τους. Ακόμη και η μερική ολοκλήρωση του θεραπευτικού προγράμματος φαίνεται να έχει θετικά

αποτελέσματα στην μείωση της υποτροπής. Γενικά, η χρονική διάρκεια της παρακολούθησης του προγράμματος αποτελεί ένδειξη για το ποσοστό επιτυχίας αυτού. Τα στοιχεία δείχνουν ότι όσοι βρίσκονται σε πρόγραμμα υποχρεωτικής μεταχείρισης ολοκληρώνουν με επιτυχία τη θεραπευτική διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση, οι δράστες μπορούν να επιλέξουν μεταξύ θεραπευτικής διαδικασίας και φυλάκισης εάν πιστεύουν ότι δεν θα μπορέσουν να αντεπεξέλθουν επιτυχώς στην πρώτη. Υπάρχουν επίσης και οι περιπτώσεις δραστών που δεν θεωρούν ότι έχουν κάποιο πρόβλημα οπότε και δεν πιστεύουν ότι χρήζουν θεραπείας. Για παράδειγμα, από στοιχεία του Anchorage Wellness Court και του Anchorage Felony Drug Court στην Αλάσκα (παρουσιάζονται αναλυτικά κατωτέρω) εμφανίζεται ότι οι πολύ-υπότροποι δράστες επιλέγουν περισσότερο συχνά τη θεραπευτική διαδικασία που επιβάλλουν τα συγκεκριμένα δικαστήρια. Βέβαια, κάποιοι δικηγόροι υπεράσπισης των δραστών προτείνουν την φυλάκιση έναντι της παρακολούθησης θεραπευτικού προγράμματος, καθώς το τελευταίο ενέχει τον κίνδυνο της επιβολής πρόσθετων ποινών κάθε φορά που παραβιάζονται από τον δράστη οι κανόνες του προγράμματος (Feinblatt J. & Denckla D., 2001). Έχει επίσης αποδειχθεί ότι συγκεκριμένα θεραπευτικά προγράμματα ταιριάζουν καλύτερα σε συγκεκριμένους τύπους δραστών ώστε να έχουν καλύτερο αποτέλεσμα στη μείωση της υποτροπής. Υποστηρίζεται δε, ότι η γνωσιακή θεραπεία που εστιάζει στην αντικειμενική αλλαγή του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς του δράστη φαίνεται να είναι περισσότερο αποτελεσματική από την ατομική συμβουλευτική και άλλες μορφές ψυχοθεραπείας. Μάλιστα η γνωσιακή και συμπεριφορική ψυχοθεραπεία έχει αποδειχθεί περισσότερο αποτελεσματική για τους χρήστες ουσιών (Taxman F. S. 1999). Η χρήση διαφόρων θεραπευτικών και ψυχοθεραπευτικών μεθόδων έχει αποδειχθεί ότι λειτουργεί θετικά στην μείωση της υποτροπής.

Μεταξύ των θετικών στοιχείων της θεραπευτικής δικαιοσύνης συγκαταλέγεται και η μείωση του οικονομικού κόστους που επιφέρει κάθε ποινή φυλάκισης. Αναλύσεις που έχουν γίνει σχετικά με το κόστος που απαιτείται για την υλοποίηση των προγραμμάτων της θεραπευτικής δικαιοσύνης και του ίδιου αριθμού δραστών που βρίσκονται σε σωφρονιστικά καταστήματα για διάρκεια τουλάχιστον ενός έτους, δείχνουν ότι η πρώτη κατηγορία είναι σαφώς λιγότερο δαπανηρή. Για παράδειγμα, στο Anchorage Felony Drug Court της Αλάσκα υπολογίστηκε ότι δαπανούνται ετησίως περίπου \$16.950 για θεραπευτικό πρόγραμμα σε σύγκριση με τα \$40.000 που απαιτούνται αντίστοιχα για τον εγκλεισμό των δραστών σε

σωφρονιστικό κατάστημα (Interim CJC Report, 2002). Μάλιστα, επειδή, κάποιοι δράστες είναι πολύ – υπότροποι και αντιμετωπίζουν ποινές φυλάκισης μεγαλύτερες των δύο ετών το ετήσιο κόστος για τον εγκλεισμό τους διπλασιάζεται. Οι δράστες που συμμετέχουν σε θεραπευτικά προγράμματα συνήθως συμβάλλουν οικονομικά σε αυτό. Για παράδειγμα, στα προγράμματα που επιβάλλει το Wellness Court της Αλάσκα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση – ως μέρος της θεραπείας – στην απόκτηση οικονομικής ανεξαρτησίας των συμμετεχόντων, οπότε σταδιακά επιτυγχάνεται η οικονομική συμβολή των δραστών στο πρόγραμμα. Σε άλλα Wellness Court οι συμμετέχοντες τίθενται σε ηλεκτρονική επιτήρηση με ημερήσιο κόστος περίπου \$12 - \$15. Επίσης, οι αλκοολικοί δράστες που ακολουθούν προγράμματα ναλζετρώνης μπορεί να πληρώνουν το κόστος του φαρμάκου (περίπου \$70 - \$150 μηνιαίως) ή το κόστος της θεραπείας τους.

ΣΤ2. Δικαστήρια Επίλυσης Προβλημάτων (Problem - Solving Courts)

Τα δικαστήρια που χρησιμοποιούν εναλλακτικά μέτρα απονομής δικαιοσύνης και ιδίως τις αρχές της θεραπευτικής δικαιοσύνης ονομάζονται «Problem - Solving Courts» (δικαστήρια επίλυσης προβλημάτων) και εξειδικεύονται στην παροχή νέων προοπτικών στην επίλυση των εγκλημάτων.

Διακρίνονται σε:

- Drug Courts, για υποθέσεις τοξικοεξαρτημένων και αλκοολικών δραστών,
- Mental Health Courts, για ψυχικά ασθενείς δράστες και
- Family Violence Courts, για υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας.

Τα δικαστήρια εφαρμογής θεραπευτικής δικαιοσύνης ξεκίνησαν να λειτουργούν τη δεκαετία του 1990 στην Αμερική και την Αυστραλία, και σταδιακά αναπτύχθηκαν και αλλού. Στην Φλόριδα των ΗΠΑ δημιουργήθηκε το 1989, το πρώτο δικαστήριο επίλυσης προβλημάτων το Florida Drug Court. Έκτοτε, δημιουργήθηκαν πολλά problem-solving courts εντός και εκτός ΗΠΑ (Center for Court Innovation, Chronology, 2005). Τα Problem - Solving Courts εφαρμόζουν την θεραπευτική δικαιοσύνη, δηλαδή την αρχή που ορίζει τον «νόμο ως θεραπευτικό μέσο», σε σχέση πάντα με τους κανόνες και τις διαδικασίες που προβλέπονται. Στόχος αποτελεί η βελτίωση της προσωπικής κατάστασης των συμμετεχόντων μερών στην διαδικασία. Στις ποινικές υποθέσεις η θεραπευτική διαδικασία εμπεριέχει την αποκατάσταση

(King M.S. & Auty K. 2005), επομένως, τα εν λόγω δικαστήρια επιχειρούν να «θεραπεύσουν» τις βαθύτερες αιτίες που οδηγούν στην εγκληματική δραστηριότητα. Η «θεραπεία» πραγματώνεται με την επιβολή ποινών που στόχο έχουν την θεραπευτική μεταχείριση του δράστη με τη χρήση συγκεκριμένων προγραμμάτων και υπηρεσιών, όπως είναι τα προγράμματα επεξάρτησης καθώς και αυτά για ψυχικά ασθενείς. Παράλληλα, τα problem-solving courts συνεργάζονται στενά με κοινωνικές υπηρεσίες, αξιολογούν τις ανάγκες του δράστη και ενισχύουν την διαδραστική διαδικασία μεταξύ δικαστή και δράστη.

(α) Drug Courts

Τα Drug Courts, ενώ αρχικώς ασχολούνταν με την εφαρμογή μέτρων και προγραμμάτων θεραπείας τοξικοεξαρτημένων και αλκοολικών δραστών, σταδιακά λειτούργησαν και για άλλους δράστες. Στόχος τους αποτελεί η μείωση της εγκληματικής δραστηριότητας των εξαρτημένων δραστών μέσω της θεραπευτικής μεταχείρισης (treatment) και η δημιουργία δυνατοτήτων αυτόνομης διαβίωσής τους με την εργασιακή τους αποκατάσταση και εκπαίδευση. Με άλλα λόγια στόχος των δικαστηρίων αυτών είναι ταυτόχρονα η απεξάρτηση των δραστών και η μείωση της εγκληματικότητας με τον έλεγχο της υποτροπής. Παράδειγμα Drug Court είναι το Manhattan Family Treatment Court στην Νέα Υόρκη, το οποίο ιδρύθηκε το 1998, και ασχολείται με τοξικοεξαρτημένους και αλκοολικούς γονείς που δεν έχουν πλέον την επιμέλεια των παιδιών τους λόγω των προβλημάτων εξάρτησης που αντιμετωπίζουν. Στόχος του δικαστηρίου είναι η ένταξη τους σε σχετικά προγράμματα ώστε να αποκτήσουν μετά την αποθεραπεία τους την επιμέλεια των παιδιών τους.

Στην Αλάσκα υπάρχουν αρκετά δικαστήρια που εφαρμόζουν την θεραπευτική δικαιοσύνη, όπως στο Anchorage και στο Bethel, όπου λειτουργούν τα Anchorage Municipal Wellness Court, Anchorage State Wellness Court (και τα δύο ασχολούνται με αλκοολικούς δράστες που έχουν διαπράξει πταίσματα) και το Family Care Court (για τοξικο-εξαρτημένους γονείς των οποίων τα παιδιά έχουν αναλάβει οι κοινωνικές υπηρεσίες). Το 2005 επεκτάθηκε το θεραπευτικό πλαίσιο με την ίδρυση ανάλογων δικαστηρίων σε Ketchikan, Juneau, Fairbanks, Palmer αλλά και αλλού. Στην Αλάσκα υπάρχουν τρία δικαστήρια κακουρηγημάτων, τα οποία δημιουργήθηκαν μεταξύ των ετών 2001 και 2002, το Anchorage Felony Drug Court (ασχολείται με υποθέσεις ναρκωτικών), το Anchorage Felony DUI Court (DUI Court), και το Bethel

Therapeutic Court. Το 2004, το Alaska Judicial Council συνέταξε έκθεση αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων που επέβαλαν τα ως άνω δικαστήρια σε σχέση με τις ημέρες εγκλεισμού που επέβαλαν στους δράστες.

Η διαδικασία που εφαρμόζεται στα προαναφερόμενα δικαστήρια διαφέρει από την τυπική δικαστηριακή διαδικασία που ακολουθείται στο ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Το Anchorage Felony Drug Court, το πρώτο «θεραπευτικό» δικαστήριο κακουργημάτων, ιδρύθηκε κατόπιν διετού - τουλάχιστον - σχεδιασμού, μελέτης και εκπαίδευσης. Το 2004, είχαν συμμετάσχει 30 άτομα, συμπεριλαμβανομένων όσων είχαν ολοκληρώσει θεραπευτικό πρόγραμμα, όσων βρίσκονται ήδη σε κάποιο και όσων είχαν εγκαταλείψει πρόγραμμα.

Βασικά στοιχεία του δικαστηρίου αυτού αποτελούν:

- Η καταλληλότητα της απόφασης, ώστε να στηρίζεται στις ανάγκες, στα δεδομένα των προγραμμάτων, στα δεδομένα αξιολόγησης της χρήσης ουσιών και αλκοόλ και των συνεντεύξεων. Στο Drug Court συγκεκριμένα δεν επιτρέπεται η συμμετοχή δραστών που είχαν προηγούμενη καταδίκη για βίαια, σεξουαλικά ή κατά συρροήν εγκλήματα. Ο εισαγγελέας αποφασίζει για την καταλληλότητα. Για να συμμετάσχει ο δράστης πρέπει να έχει - κατ' ελάχιστον - διαπράξει κάποιο αδίκημα υπό την επήρεια ουσιών ή αλκοόλ ή λόγω της εξάρτησης του από αυτές. Σε κάθε περίπτωση να υπάρχει κάποια σύνδεση μεταξύ της εγκληματικής πράξης και των ουσιών.
- Η γραπτή συμφωνία του δράστη, στην οποία περιγράφονται οι συνθήκες και οι όροι του προγράμματος, και προβλέπονται τα αποτελέσματα από την ολοκλήρωση του.
- Ένα πρόγραμμα τριών σταδίων για το δράστη: Στάδιο I: περιλαμβάνει εντατική θεραπευτική μεταχείριση, έλεγχο και συχνή παρουσία του δράστη στο δικαστήριο. Στάδιο II: απαιτεί λιγότερες συναντήσεις και δίνει έμφαση στην παρακολούθηση εργασίας ή εκπαίδευσης. Στάδιο III: απαιτεί ελάχιστες εμφανίσεις στο δικαστήριο και δίνει έμφαση στο να κάνει το δράστη ανεξάρτητο, αλλά και να του δημιουργήσει συναισθήματα υπευθυνότητας.
- Οι τυχαίοι και υποχρεωτικοί έλεγχοι στους οποίους υποβάλλεται ο δράστης όσον αφορά στην χρήση ουσιών ή αλκοόλ. Αυτοί μειώνονται όσο απομακρύνεται χρονικά ο συμμετέχοντας από το πρόγραμμα.
- Η συμμετοχή του δράστη σε ομάδες στήριξης (όπως για παράδειγμα στους ανώνυμους αλκοολικούς) με υποχρεωτική παρακολούθηση, η οποία επίσης

μειώνεται με την σταδιακή χρονική απομάκρυνση από το πρόγραμμα και καθώς ο συμμετέχων αποκτά μεγαλύτερη ανεξαρτησία.

- Οι τακτικές συναντήσεις με τον δικαστή και την λοιπή ομάδα του δικαστηρίου αποτελούμενη από τον εισαγγελέα, το δικηγόρο υπεράσπισης, τον υπεύθυνο για την συγκεκριμένη υπόθεση και το θεραπευτή. Αυτοί αναφέρονται σχετικά με την πορεία του συμμετέχοντα στον δικαστή. Ο τελευταίος ακούει προσεκτικά τις αναφορές και ανάλογα με την πορεία της υποθέσεως δίνει μικρά κίνητρα στον συμμετέχοντα.
- Η άμεση επιβολή κυρώσεων στην περίπτωση που ο συμμετέχων βρεθεί θετικός σε κάποιο έλεγχο ουσιών ή για άλλη παραβίαση των κανόνων του προγράμματος.
- Τέλος, απαιτείται σοβαρή και νηφάλια συμμετοχή στο πρόγραμμα για 12 έως και 18 μήνες.

Στο Anchorage Felony DUI Court εισάγονται κακουρηματικές υποθέσεις οδήγησης υπό την επήρεια ουσιών ή αλκοόλ. Μπορεί να συμμετέχει κάθε δράστης, αρκεί να συμφωνεί στην παρακολούθηση του ορισθέντος προγράμματος. Μέχρι το έτος 2004 είχαν εισαχθεί 74 υποθέσεις. Το DUI έχει αρκετά κοινά με το Drug Court. Οι συμμετέχοντες στο DUI Court εμφανίζονται στον ίδιο δικαστή, ακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα και έχουν συχνά τα ίδια μέλη στην ομάδα παρακολούθησης. Ωστόσο διαφέρουν οι συνέπειες για τους συμμετέχοντες. Όσοι επιτυχώς ολοκληρώνουν το πρόγραμμα του Drug Court αποδεσμεύονται από τις κατηγορίες τους με εισαγγελική απόφαση, ενώ όσοι ολοκληρώνουν επιτυχώς το DUI Court παραμένουν σε καθεστώς επιτήρησης για 2 ολόκληρα χρόνια.

Το Bethel Therapeutic Court άρχισε να λειτουργεί χρονικά αργότερα σε σχέση με τα προαναφερόμενα therapeutic courts, οπότε και είχε μόνον 51 συμμετέχοντες προς αξιολόγηση το έτος 2004. Στο Bethel Court εισάγονται υποθέσεις των οποίων βασικό χαρακτηριστικό είναι η χρήση ουσιών με συνακόλουθες άλλες πταισματικές πράξεις. Οι περισσότεροι δράστες ακολουθούν θεραπεία ναλτρεξόνης (naltrexone therapy) παράλληλα με όλα όσα αναφέρθησαν ανωτέρω για τη διαδικασία που ακολουθείται στο πρόγραμμα του Drug Court. Η ναλξετρόνη χρησιμοποιείται για την μείωση των συνεπειών από την εξάρτηση του αλκοόλ για περίπου 90 – 120 μέρες. Συμπληρωματικά απαιτείται για τους συμμετέχοντες υποχρεωτική παρακολούθηση εκπαίδευσης ή εργασίας.

Τα στοιχεία που συγκέντρωσε το Council κατέδειξαν ότι οι συμμετέχοντες σε πρόγραμμα, καθώς και όσοι είχαν ολοκληρώσει επιτυχώς κάποιο, είχαν λιγότερες μέρες εγκλεισμού και λιγότερες καταδίκες εν συγκρίσει με τα 2 προηγούμενα έτη του προγράμματος. Ανάλογα στοιχεία δίδουν και τα υπόλοιπα «θεραπευτικά» δικαστήρια της χώρας. Παρά το γεγονός ότι απαιτείται εκτενέστερη αξιολόγηση, τα στοιχεία αυτά στηρίζουν και αποδεικνύουν την θέση ότι οι συμμετέχοντες σε δικαστήρια εφαρμογής θεραπευτικών μέτρων βελτιώνονται σημαντικά. Άλλα ποιοτικά στοιχεία βελτίωσης των συμμετεχόντων στα Drug και DUI Courts κατέδειξαν οικογενειακή σταθερότητα, διατήρηση της εργασίας και της εκπαιδευτικής διαδικασίας και οικονομική σταθερότητα. Κάποιοι μάλιστα συμμετέχοντες ανέφεραν βελτίωση στον τρόπο υποστήριξης και επιμέλειας των παιδιών και μείωση της ενδοοικογενειακής βίας. Η ανάλυση επίσης δεν έδειξε διαφορές σε σχέση με την ηλικία, το φύλο και την εθνικότητα των συμμετεχόντων. Περίπου οι μισοί από τους συμμετέχοντες είχαν ιστορικό τουλάχιστον μίας κακουργηματικής καταδίκης. Περίπου οι μισοί συμμετέχοντες στο Felony Drug Court είχαν κατηγορηθεί για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (Carns, T. W.2005).

Το πρώτο δικαστήριο εφαρμογής θεραπευτικών προγραμμάτων για εξαρτημένους δράστες στην Αυστραλία είναι το NSW Drug Court στην Parramatta του Σίδνεϋ, το οποίο σχεδιάστηκε με βάση το μοντέλο των US Drug Courts και άρχισε να λειτουργεί το 1999. Οι δράστες που παραπέμπονται στο NSW Drug Court θα πρέπει να έχουν ομολογήσει την εγκληματική τους πράξη ή να σκοπεύουν να το κάνουν. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να είναι εξαρτημένοι και να δέχονται να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα, ενώ εξαιρούνται βίαιοι δράστες και όσοι είναι βαριά ψυχικά πάσχοντες. Από τη στιγμή που ο δράστης αποδεχθεί τους όρους του προγράμματος που του επιβάλλει το δικαστήριο εισέρχεται στη θεραπευτική διαδικασία. Τα προγράμματα διαρκούν συνήθως 12 μήνες και περιλαμβάνουν θεραπευτική μεταχείριση, συνεδρίες αποκατάστασης, συμβουλευτική, έλεγχο για πιθανή χρήση ουσιών κατά τη διάρκεια του προγράμματος και τακτική παρουσία στο δικαστήριο. Επίσης, παρέχεται κοινωνική στήριξη και βοήθεια μέσα από προγράμματα εκπαίδευσης και εργασίας. Ο συμμετέχων επιβλέπεται καθημερινά από τον υπεύθυνο που έχει αναλάβει την υπόθεση, και γενικότερα από τον δικαστή και την ομάδα του δικαστηρίου. Επιβάλλονται ποινές φυλάκισης στην περίπτωση που ο συμμετέχων παραβιάσει όρο του προγράμματος και ανάλογα ανταμείβεται για την επιτυχή ολοκλήρωση κάθε σταδίου του προγράμματος.

Το 2002, το NSW Bureau of Crime Statistics & Research εκπόνησε έρευνα αξιολόγησης σχετικά με την κατάσταση ευημερίας των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα (Freeman K., 2002). Πρωτίστως, καταγράφεται η κατάσταση στην οποία βρίσκονταν η ομάδα ελέγχου πριν τη συμμετοχή της στο πρόγραμμα και αυτή στην οποία περιέρχεται έπειτα. Τα ευρήματα ήταν ιδιαιτέρως ικανοποιητικά, καθώς φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα βρέθηκαν να βρίσκονται σε καλύτερη κοινωνικοοικονομική, συναισθηματική και φυσική κατάσταση. Οι συμμετέχοντες στο Drug Court αντιμετώπιζαν περισσότερα προβλήματα σε σχέση με το γενικότερο πληθυσμό και είχαν χαμηλότερο συγκριτικά οικονομικό, κοινωνικό, ψυχολογικό και πνευματικό επίπεδο. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι η συμμετοχή των ατόμων αυτών στο πρόγραμμα τους βοήθησε σημαντικά να αναπτύξουν και να βελτιώσουν την προσωπική τους κατάσταση, ως προς τους ανωτέρω τομείς, μέσα σε χρονικό διάστημα 12 μηνών. Παράλληλα, σημειώθηκε και δραματική μείωση στην κατανάλωση παράνομων ναρκωτικών ουσιών. Έγινε, επίσης, συγκριτική μελέτη μεταξύ εξαρτημένων ανδρών που βρίσκονταν στην φυλακή για τουλάχιστον 3 μήνες και εξαρτημένων ανδρών που ακολούθησαν το πρόγραμμα και βρέθηκε - και εδώ - σημαντική διαφορά υπέρ των τελευταίων ως προς την χρήση παράνομων ουσιών. Μάλιστα οι τελευταίοι είχαν ευκολότερη πρόσβαση στην εύρεση ουσιών ευρισκόμενοι εντός του κοινωνικού συνόλου εν συγκρίσει με τους έγκλειστους. Σημαντική παράμετρος είναι και ο βαθμός ικανοποίησης των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα. Η πλειοψηφία δήλωσε υψηλό βαθμό ικανοποίησης, με λιγότερο του 15% που δήλωσε δυσαρέσκεια ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Τονίσθηκε ιδιαίτερα ο ρόλος του δικαστή στο Drug Court, ο οποίος δεν επιβλέπει απλά τη διαδικασία, αλλά ενισχύει τον συμμετέχοντα και αντιμετωπίζει με ρεαλιστικότητα την κατάσταση. Τέλος, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δήλωσε ότι νιώθουν ικανοποιημένοι που κατάφεραν να παρακολουθήσουν με επιτυχία το πρόγραμμα, βιώνοντας μάλιστα ως προσωπική τους νίκη το γεγονός της απεξάρτησης και της αποκατάστασης των οικογενειακών τους σχέσεων.

Το NSW χρησιμοποιεί ευρέως το πρόγραμμα MERIT, το οποίο ακολουθεί τις αρχές της θεραπευτικής δικαιοσύνης. Αποσκοπεί στην μεταχείριση των εξαρτημένων από παράνομες ουσίες ενηλίκων με στόχο τη μείωση της εγκληματικότητας. Παρέχει τη δυνατότητα της συμμετοχής ατόμων που, είτε έχουν ομολογήσει, είτε όχι την πράξη τους και δεν απευθύνεται σε βίαιους δράστες ή δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, εκτός και εάν πρόκειται για λιγότερο σοβαρά εγκλήματα των

τελευταίων κατηγοριών. Απευθύνεται σε ενήλικους δράστες εξαρτημένους που συναινούν να συμμετάσχουν στη θεραπευτική διαδικασία. Η θεραπευτική ομάδα του MERIT δίδει τακτική αναφορά στο δικαστήριο σχετικά με την πορεία του συμμετέχοντα και αναφέρει τυχόν παραβίαση του. Στην τελευταία περίπτωση επιβάλλεται η ποινή στον συμμετέχοντα η οποία εξαρτάται από την σοβαρότητα της παραβίασεως που υπέπεσε ο συμμετέχων. Το πρόγραμμα διαρκεί 12 εβδομάδες, αλλά μπορεί και να παραταθεί κατά περίπτωση. Οι συμμετέχοντες διατηρούν επαφή με την ομάδα του MERIT μετά την ολοκλήρωση όπως συνήθως γίνεται και με τα λοιπά προγράμματα, προκειμένου να προληφθεί η υποτροπή. Παρέχεται και εδώ ολοκληρωμένο πρόγραμμα κοινωνικής στήριξης. Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος η θεραπευτική ομάδα του MERIT συντάσσει τελική έκθεση για το δικαστήριο μαζί με προτάσεις για την περαιτέρω μεταχείριση του δράστη. Ο δράστης απαιτείται να ομολογήσει την εγκληματική του πράξη και ακολουθείται η δικαστηριακή διαδικασία. Η επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος εκτιμάται θετικά και υπέρ του δράστη από το δικαστήριο (Linden J. 2001).

(β) Mental Health Courts

Τα Mental Health Courts, όπως είναι για παράδειγμα το Brooklyn Mental Health Court που λειτουργεί στη Νέα Υόρκη, έχουν ως στόχο την ένταξη των σοβαρά ψυχικά άρρωστων δραστών, οι οποίοι υπό άλλες συνθήκες θα φυλακίζονταν, σε κατάλληλα προγράμματα ψυχικής υγείας και θεραπείας (treatment). Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία διαφόρων χωρών υπάρχει αναλογικά μεγάλος αριθμός ατόμων που πάσχουν από κάποια ψυχική ασθένεια μέσα στις φυλακές. Για το λόγο τούτο, γίνονται προσπάθειες στα δικαιοδικά συστήματα προηγμένων χωρών να ανακόψουν τη ροή των ψυχικά ασθενών παραβατών στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Τα δικαστήρια ψυχικής υγείας (mental health courts) είναι η νεότερη από αυτές τις προσεγγίσεις και λειτουργούν στην λογική των δικαστηρίων για εξαρτημένα από ουσίες και αλκοόλ άτομα (drug courts). Πρόθεση τους, δηλαδή, είναι να μειωθεί η εγκληματική συμπεριφορά και η υποτροπή μέσα από τη θεραπεία των ψυχικών νοσημάτων που προκαλούν την παράνομη συμπεριφορά. Ακολουθώντας τη θεωρία της θεραπευτικής δικαιοσύνης προσπαθούν να βελτιώσουν τον τρόπο απονομής του δικαίου, με την εξέταση των θεραπευτικών και αντιθεραπευτικών συνεπειών που

επιφέρουν οι κανόνες, οι νομικές διαδικασίες, ή η συμπεριφορά του νομικών φορέων (δικηγόρων και δικαστών). Εφαρμόζοντας, επομένως, τις αρχές της θεραπευτικής δικαιοσύνης τα δικαστήρια αυτού του τύπου γίνονται φορείς τόσο της θεραπευτικής μεταχείρισης όσο και του δικαίου. Υπάρχουν ελάχιστα εμπειρικά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τα αποτελέσματα των δικαστηρίων αυτών. Ωστόσο, είναι σημαντικό να εξετάσουμε το μοντέλο λειτουργίας τους στο πλαίσιο των πιθανών θεραπευτικών και αντιθεραπευτικών συνέπειων που επιφέρουν.

Τα δικαστήρια ψυχικής υγείας ασχολούνται κυρίως με άτομα που έχουν διαπράξει μικροαδικήματα, δεν έχουν ιστορικό εγκληματικής βίας, και είναι πρόθυμα να δεχθούν θεραπεία για την ψυχική τους ασθένεια. Η επιτυχία της θεραπευτικής παρέμβασης καθορίζεται και εξαρτάται - σε μεγάλο βαθμό - από τα κριτήρια επιλογής. Επιλέγοντας, δηλαδή, άτομα μικρής επικινδυνότητας, οι θεραπείες αποδεικνύονται αποτελεσματικές και έχουν υψηλό ποσοστό επιτυχίας, όμως δεν επιλύεται ουσιαστικά το πρόβλημα του εγκλεισμού ατόμων με ψυχικές ασθένειες. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα μόνο το 10% έως 20% των προσώπων αυτών, είναι πιθανόν να αποφύγουν τον εγκλεισμό δεδομένου ότι περίπου το 25% των παραβατών με ψυχικές ασθένειες που βρίσκονται φυλακισμένοι κατηγορούνται για διατάραξη της κοινής ησυχίας (Wolff N, 2002). Τα δικαστήρια αυτού του τύπου μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες του υπόλοιπου 80% με 90% των παραβατών με ψυχικές ασθένειες που εξακολουθούν να περιορίζονται στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης εφόσον κάνουν δεκτές για εκδίκαση επισφαλείς περιπτώσεις. Σύμφωνα όμως με τον Wolff (2002) αυτό δεν είναι πιθανό να συμβεί για δύο λόγους:

- Πρώτον, διότι η δυνατότητα επιβίωσης των δικαστηρίων αυτών δεν αφήνει περιθώρια για αρνητικά αποτελέσματα. Οι δικαστές γνωρίζουν ότι εάν ένας από τους δράστες διαπράξει εκ νέου βίαιη πράξη, ενώ βρίσκεται υπό την παρακολούθησή τους, θα θέσει κατά πάσα πιθανότητα τέλος το όλο πείραμα.
- Δεύτερον, το δικαστήριο δεν θα δεχθεί περιπτώσεις υψηλότερου κινδύνου, επειδή η θεραπευτική επιτυχία γίνεται λιγότερο πιθανή. Οι δράστες υψηλού κινδύνου έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι «ανθεκτικοί» στη θεραπεία, να έχουν δηλαδή, συμφωνήσει να υποβληθούν σε θεραπεία ως μέσο αποφυλάκισής τους.

Παρόλο που η ύπαρξη ιστορικού βίας θεωρείται ασφαλής πρόβλεψη για την τέλεση μελλοντικών πράξεων βίας, δεν φαίνεται να αποτελεί τελικά ισχυρό στοιχείο αφού σύμφωνα με έρευνες μόνο το 1 από τα 3 άτομα με ιστορικό βίας θα διαπράξει

ξανά βίαιη πράξη (American Psychiatric Association, 1998). Η ικανότητα των δικαστηρίων ψυχικής υγείας να σταματήσουν το έγκλημα εξαρτάται καθοριστικά από την αιτιώδη σχέση μεταξύ της ψυχικής ασθένειας και της εγκληματικής συμπεριφοράς. Η έρευνα δείχνει ότι τα άτομα που έχουν κάποια ψυχική ασθένεια είναι πιο πιθανό να συλληφθούν και ως εκ τούτου «υπερεκπροσωπούνται» στις φυλακές, είναι λιγότερο πιθανό να κυκλοφορήσουν με εγγύηση και τείνουν να δαπανούν περισσότερο χρόνο στη φυλακή (Link, Andrews, Cullen 1992, Swanson, Holzer, Ganju et al. 1990, McFarland, Faulkner, Bloom et al. 1989, Teplin 1984, Torrey, Steiber, Exekiel, et al. 1992). Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν ότι η ψυχική ασθένεια καθαυτή είναι η κύρια αιτία της παράνομης συμπεριφοράς. Μολονότι είναι διαδεδομένη η πεποίθηση ότι η ψυχική ασθένεια προκαλεί εγκληματικές συμπεριφορές, οι εν λόγω πεποιθήσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να ομογενοποιήσουν το δείγμα του πληθυσμού των ψυχικά ασθενών έτσι ώστε να στιγματίζουν την ασθένεια και όλους εκείνους που φέρουν αυτήν την ετικέτα. Ορισμένα μόνον πρόσωπα που πάσχουν ψυχικά είναι και ποινικώς ενεργά. Είναι διαφορετικοί οι παράγοντες που κινητοποιούν τα πρόσωπα αυτά να προβούν σε ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές, και μόνον ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι η ύπαρξη της ψυχικής ασθένειας.

Οι Lewis et al. (1991) εντόπισαν τρεις τύπους δράστη μεταξύ των ατόμων με ψυχικές ασθένειες που ήταν ποινικώς ενεργοί:

- Ο πρώτος τύπος, που εκπροσωπεί το 42% του δείγματος, περιλαμβάνει εκείνους που διαπράττουν αδικήματα όχλησης (π.χ., εξύβρισης) και των οποίων η συμμετοχή στο έγκλημα είναι πιθανό να είναι υποπροϊόν της ασθένειάς τους.
- Ο δεύτερος τύπος, με ποσοστό 30%, είναι άνθρωποι που εμπλέκονται σε εγκλήματα για την επιβίωση τους (π.χ., μικροκλοπές) επειδή είναι φτωχοί.
- Ο τρίτος τύπος, με ποσοστό 28%, είναι υπότροποι που διαπράττουν σοβαρά εγκλήματα (π.χ., διαρρήξεις, επιθέσεις).

Αν υποθέσουμε ότι κάποια ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά προκαλείται εξαιτίας ψυχιατρικού προβλήματος του δράστη και ότι ο μόνος τρόπος για να σταματήσει η εγκληματική συμπεριφορά είναι η θεραπεία της ασθένειας που προκαλεί την συμπεριφορά του, τότε η θεραπευτική δικαιοσύνης θα πρέπει να υποκαταστήσει την τιμωρητική σε αυτές τις περιπτώσεις. Διότι η ποινή δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική και να λειτουργήσει ως αποτρεπτικός παράγοντας όταν η

εγκληματική συμπεριφορά οφείλεται σε ψυχικές ασθένειες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η δικαιοσύνη απαιτεί τη θεραπεία της ασθένειας και όχι την τιμωρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ (RESTORATIVE – TRANSFORMATIVE - THERAPEUTIC JUSTICE) ΣΕ ΔΡΑΣΤΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ποινική δικαιοσύνη δεν λειτουργεί πάντοτε αποτελεσματικά στην πρόληψη της σεξουαλικής βίας. Στις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι κυρώσεις του ποινικού συστήματος εφαρμόζονται, το σύστημα επιχειρεί να αποτρέψει μελλοντικά αδικήματα με την υποχρεωτική καταγραφή του δράστη (ορισμένες φορές με ή χωρίς κοινοποίηση στην κοινότητα), τη φυλάκιση και τη θεραπεία.

Η αποτελεσματικότητα της καταχώρησης του σεξουαλικού δράστη ως προς την πρόληψη της υποτροπής δεν είναι καλά τεκμηριωμένη, αν και κάποια προκαταρκτικά στοιχεία δείχνουν ότι τα ποσοστά επανασύλληψης είναι υψηλότερα στην καταγεγραμμένη ομάδα (Schram et al. 1995, Burdon & Gallagher 2002). Έχει επίσης επισημανθεί ότι η πρακτική της κοινοποίησης των σεξουαλικών δραστών δεν επιφέρει μείωση του ποσοστού υποτροπής, ενώ μπορεί να έχει ανεπιθύμητες αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα της αποκατάστασης. Πάνω από το 90% των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων δήλωσε ότι η πρακτική της κοινοποίησης επηρεάζει την ικανότητά τους να επανενταχθούν στην κοινωνία, οδηγώντας τους σε εξοστρακισμό, στην κακοποίηση της προσωπικότητάς τους, στην απώλεια της απασχόλησης, στην έξωση από την οικεία τους και στην διάσπαση των σχέσεων.

Όσο για τη θεραπεία ποσοτική επανεξέταση, που δημοσιεύθηκε στο *Corrections Management Quarterly* (Gallagher et al. 1999, Hall 1995) για τη σύγκριση των αποτελεσμάτων των δραστών υπό θεραπεία και όσων δεν υπεβλήθησαν σε θεραπεία, κατέδειξε ότι η θεραπεία λειτουργεί αποτελεσματικά στους δράστες, που την έλαβαν και μάλιστα όταν η θεραπεία παρέχεται σε πλαίσιο εκτός φυλακής. Υπάρχουν περίπου 710 προγράμματα αποκατάστασης-θεραπείας δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων στις ΗΠΑ και μόνο τα 90 από αυτά υλοποιούνται στην φυλακή, γεγονός που υποδηλώνει ότι η θεραπεία εφαρμόζεται ελάχιστα στις φυλακές.

Η ολοκλήρωση της θεραπείας είναι ένα από τα καλύτερα μέσα πρόβλεψης της υποτροπής (Anglin & Hser 1991). Όταν οι δράστες υποχρεούνται να ακολουθήσουν κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα, τίθενται σε προκαταρκτικά στάδια, όπως για παράδειγμα, στάσιο κατά το οποίο να αναγνωρίσουν ότι έχουν ένα σοβαρό πρόβλημα, ώστε να είναι λιγότερες οι πιθανότητες να το εγκαταλείψουν (Cosyns 1999). Αντίθετα, κάποιος βαθμός καταναγκασμού φαίνεται να βοηθά στη διασφάλιση της διατήρησης της θεραπείας (Burdon & Gallagher 2002).

Η ποινική δικαιοσύνη— όπως ήδη έχει αναφερθεί - συχνά απογοητεύει και τραυματίζει τα θύματα, ιδίως όταν πρόκειται για θύματα εγκλημάτων σεξουαλικής φύσεως. Έχει εκτεταμένα τεκμηριωθεί εξάλλου ότι ο βιασμός είναι τραυματικός και έχει μακροχρόνιες επιπτώσεις στην υγεία των θυμάτων (π.χ. Crowell & Burgess 1996, Koss et al. 1994). Αλλά ακόμα και τα "ήσσονος σημασίας" σεξουαλικά αδικήματα (κατά βάση όσα δεν περιλαμβάνουν διείσδυση), τα οποία μάλιστα θεωρούνται πολύ συνηθισμένα και συχνά στην διάπραξη τους, αποτελούν λυπηρό και πραγματικό γεγονός για τα θύματα (Cox 1988, Smith & Morra 1994, Riordan 1999).

Η δυσπιστία και η έλλειψη υποστήριξης από τους παροχείς ιατρικής βοήθειας και τους υπαλλήλους του νόμου είναι η πιο σοβαρή καταγγελία, που κάνουν τα θύματα βιασμού σε ραντεβού (date rape) και αυτά που γνώριζαν τον δράστη σε αντίθεση με τα θύματα που βιάσθηκαν από ξένο (Campbell et al. 1999). Τα θύματα, που συμμετέχουν σε αστική ή ποινική δίκη μαθαίνουν ότι ο ρόλος τους στη διαδικασία είναι η χρήση τους ως «αποδεικτικοί εκτοξευτήρες» για την υπεράσπιση από τον πληρεξούσιο δικηγόρο (Braithwaite & Daly 1998).

Ο όρος «κρυπτογενής βλάβη» (cryptogenic harm) δηλώνει την βλάβη, που προκαλεί ο νόμος στους διάδικους (Gutheil et al. 2000, Des Rosiers et al. 1998, Frazier & Haney 1996). Τα προβλήματα, που δημιουργεί η εμπειρία των θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων από τις αίθουσες συνεδριάσεων των δικαστηρίων, είναι πολλαπλά και περιλαμβάνουν το δημόσιο χαρακτήρα της διαδικασίας σε συνδυασμό με τη συζήτηση των απόκρυφων λεπτομερειών του αδικήματος, τη δέσμευση των μαρτύρων, οι οποίοι μπορεί να ανήκουν στην οικογένεια του θύματος, και τις ερωτήσεις του πληρεξούσιου δικηγόρου, που συχνά οδηγούν στην «ενοχή» του θύματος. Δεδομένα από 990 ποινικές δίκες, που έλαβαν χώρα στις ΗΠΑ για βιασμό, έχουν αποκαλύψει ότι τα περισσότερα θύματα πίστευαν ότι οι βιαστές είχαν περισσότερα δικαιώματα, το σύστημα ήταν άδικο, τα δικαιώματα των θυμάτων δεν

προστατεύθηκαν και δεν τους είχαν δοθεί αρκετές πληροφορίες σχετικά με την υπόθεσή τους (Frazier & Haney 1996).

Τα περισσότερα θύματα αναφέρουν την αμετακίνητη στάση του δράστη περί μη αποδοχής της ενοχής του για το έγκλημα (Holmstrom & Burgess 1975, 1978, Madigan & Gamble 1989, Martin & Powell 1994, Matosian 1993, Sanday 1996). Παρόλο που αυτή η άρνηση της ενοχής και πάλι προέρχεται από τους κατηγορούμενους, που – σε κάθε περίπτωση - έχουν το δικαίωμα του τεκμηρίου της αθωότητας και το προνόμιο της άρνησης της ενοχής τους, η εσκεμμένη παράλειψη κάνει κακό στους άλλους και έχει αποδειχθεί με πειραματικές μελέτες ότι προκαλεί επιθετικότητα ενάντια σε εκείνους που έχουν εκ προθέσεως βλάψει. (Ohbuchi et al. 1989).

Τα τελευταία 20 χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες στα δικαϊκά συστήματα πολλών χωρών, όπως για παράδειγμα των ΗΠΑ για τη σταδιακή μεταρρύθμιση της τιμωρητικής δικαιοσύνης ως προς την αύξηση και αυστηροποίηση των ποινών για τον βιασμό. Παράλληλα όμως αυτές οι μεταρρυθμίσεις αφαίρεσαν ή/και δεν συμπεριέλαβαν τον συζυγικό βιασμό από το νόμο και άλλαξαν τις προϋποθέσεις για την αντίσταση του θύματος, προσθέτοντας έτσι μερικές ακόμη ασπίδες εναντίον των θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης. Καθιερώθηκε ωστόσο η υποχρεωτική καταχώριση και κοινοποίηση των σεξουαλικών δραστών, ένα μέτρο που έχει δεχθεί κριτικές ως προς την αποτελεσματικότητά του. Οι πρωτοβουλίες όμως αυτές περιόρισαν τα ποσοστά των καταγγελιών, των διώξεων και των καταδίκων (Horney & Spohn 1991, Matosian 1993).

Σύμφωνα με τον ATSA (2000), είναι μάλλον απίθανο ακόμη και τα πιο ψυχωτικά άτομα να έχουν παντελή έλλειψη ελέγχου της σεξουαλική τους συμπεριφοράς, υποστηρίζεται δηλαδή ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων προτίθενται να διαπράξουν σεξουαλικά εγκλήματα. Ανεξάρτητα από την προέλευση των αποκλινουσών μοτίβων διέγερσης, από την σκοπιά της θεωρία της ανταλλαγής (Homans 1967), η συμπεριφορά υποκινείται από τον υπολογισμό και την αξιολόγηση των κινδύνων σε σχέση με το προσωπικό όφελος. Όταν το κόστος του σεξουαλικού αδικήματος αδυνατεί να υπερκεράσει τις ανταμοιβές, η συνέχιση της εκ προθέσεως πρόκλησης ζημίας και κακοποίησης είναι αναμενόμενη. Η αρνητική επίδραση του χαμηλού επιπέδου της υπευθυνότητας υπερβαίνει την ατομική πληγή, που θα προξενήσει στο θύμα ο δράστης.

Υπάρχει, επίσης, η άποψη ότι ο πολίτης «στηρίζει» και «υποστηρίζει» την αποδοχή της σεξουαλικής υποτροπής (Koss 2000) και ότι οι νόμοι δεν μπορούν να ανταγωνιστούν με επιτυχία τους κανόνες που ενθαρρύνουν και ανέχονται την σεξουαλική βία. Με βάση την άποψη αυτή απαιτείται η χάραξη μιας καταλληλότερης προσέγγισης για τη μείωση της διάπραξης αυτών των κατηγοριών αδικημάτων τόσο στο επίπεδο της μεταχείρισης των δραστών- θέτοντας αυτούς περισσότερο υπόλογους - όσο και στο επίπεδο της μείωσης της δημόσιας αποδοχής.

Η παγκόσμια βιβλιογραφία και έρευνα έχει ασχοληθεί εκτενώς με το θέμα των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, αφενός λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζουν τα συγκεκριμένα εγκλήματα και της ευρείας προσβολής της σφαίρας των δικαιωμάτων του ατόμου- που φθάνει συχνά μέχρι και την προσβολή της ίδιας της ζωής- και αφετέρου λόγω της θετικής ανταπόκρισης των δραστών στα θεραπευτικά και αποκαταστατικά προγράμματα, που εκπονούνται- από τη δεκαετία του 1990- εντός και εκτός των καταστημάτων κράτησης σε πολλές χώρες. Όπως εξάλλου σωστά επισημαίνεται ο καλύτερος τρόπος προστασίας των θυμάτων είναι η σωστή αντιμετώπιση των δραστών, που φθάνει στην ελαχιστοποίηση των πιθανοτήτων της υποτροπής.

Στην κατηγορία των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων εντάσσονται: δράστες βιασμών και εν γένει σεξουαλικής κακοποίησης, παιδόφιλοι, αιμομίκτες, παραφιλικοί, των οποίων η συμπεριφορά βλάπτει κάποιον άλλο.

Α. ΜΟΡΦΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Α1. Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, που χαρακτηρίζονται από υψηλότερο κίνδυνο υποτροπής, φαίνεται, ότι πληρούν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Έχουν πρόωγη έναρξη ποινικού μητρώου, η οποία χαρακτηρίζεται από βία και καταδίκες για σεξουαλικά εγκλήματα.
- Έχουν τελέσει - κατά κύριο λόγο - εξω-οικογενειακό έγκλημα βιασμού με θύμα γυναίκα και σεξουαλικής επίθεσης σε ανήλικο αγόρι.
- Υπάρχει ποικίλη σεξουαλική ποινική δραστηριότητα ως προς τον τύπο του θύματος (ηλικία / φύλο / σχέσεις / τοποθεσίες)
- Φέρουν στοιχεία αντικοινωνικής ζωής, κοινωνικές επιρροές και στάσεις.
- Έχουν ψυχοπαθητική προσωπικότητα - όπως αυτή μετράται με το Hare Psychopathy Checklist.
- Έχουν υψηλή επιθετικότητα, αρνητικότητα, γνωσιακές στρεβλώσεις και συναισθηματική μοναξιά .
- Έχουν χαμηλή ενσυναίσθηση (empathy) - συναισθηματική ταύτιση με το θύμα - χαμηλό συναισθηματικό έλεγχο, λίγες δεξιότητες και ικανότητες επίλυσης προβλημάτων .
- Έχουν σεξουαλικά αποκλίνουσα διέγερση και φαντασιώσεις

Όσον δε αφορά στο προφίλ των σεξουαλικών δραστών αξίζει να σημειωθούν τα κατωτέρω:

Βιαστές - Παιδόφιλοι: Οι βιαστές δεν φαίνεται να διαφέρουν ιδιαίτερα από δράστες με άλλου τύπου παραπτωματοκτότητα. Συγκεκριμένα βρέθηκε, ότι προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, έχουν σταματήσει την εκπαίδευση στο γυμνάσιο, παρουσιάζουν ασταθές επαγγελματικό ιστορικό και είναι συνήθως ανειδίκευτοι. Επίσης εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες στο ψυχιατρικό

ιστορικό και στις κοινωνικές δεξιότητες, αλλά παρουσιάζουν ελλείμματα στην ικανότητα να επιδιώκουν και να ζητούν ανοιχτά αυτό, που επιθυμούν (assertiveness).

Οι βιαστές τείνουν να εγκαταλείπουν το σχολείο τους, αν και η εκπαιδευτική τους εξέλιξη μπορεί να ποικίλει αρκετά και έχουν ασταθές εργασιακό ιστορικό σε ανειδίκευτες εργασίες. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να σχετίζονται με ψυχολογικά χαρακτηριστικά όπως επιμονή, ικανότητα ανοχής στη ματαίωση και ικανότητα σχεδιασμού και επίτευξης στόχων (Bartol, 1991). Οι Knight & Prentky (1987), βρήκαν, ότι οι βιαστές, που επιδεικνύουν σαδισμό, σε σύγκριση με τους άλλους τύπους βιαστών, υπέστησαν πολύ συχνότερα σεξουαλική κακοποίηση και είχαν πιο πτωχή κοινωνικότητα, χαμηλά επίπεδα ετεροσεξουαλικής εξάρτησης και πιο ασταθείς διαπροσωπικές σχέσεις.

Ένας σημαντικός αριθμός βιαστών έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά κατά την παιδική τους ηλικία ή υπήρξαν μάρτυρες παρεκκλίνουσας σεξουαλικής δραστηριότητας. Δεν παρουσιάζουν όμως σεξουαλική επιθετικότητα όλοι αυτοί, που έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική ηλικία, και το γεγονός αυτό υποδεικνύει την ύπαρξη και άλλων παραγόντων, που μεσολαβούν στην πορεία ανάπτυξης της σεξουαλικής επιθετικότητας.

Η παρουσία ψυχικών διαταραχών θεωρείται συχνή στους βιαστές. Συγκεκριμένα το 1/3 δείγματος βιαστών έλαβε τη διάγνωση της κατάθλιψης, ενώ τα 2/3 τη διάγνωση της κατάχρησης ή εξάρτησης από αλκοόλ (Hillbrand et al, 1990) και υψηλή συχνότητα διαταραχών άγχους (Dewhurst et al, 1992), 7% σχιζοφρένεια, 2% σχιζοσυναισθηματική διαταραχή, 3% μείζων κατάθλιψη, και 6% οργανικό ψυχοσύνδρομο (Seghorn et a, 1987). Θεωρείται ότι τα ποσοστά αυτά είναι υψηλότερα από το μέσο όρο του συνολικού πληθυσμού των φυλακών (Hudson & Murrow, 1997).

Το 58% των ατόμων, που καταδικάστηκαν για βιασμό στη Νέα Ζηλανδία, έπασχαν από κάποια ψυχική νόσο (πληρούσαν δηλαδή τα κριτήρια διάγνωσης του Άξονα I, κατά DSM-III-R) (Hudson & Murrow, 1997). Οι Seghorn et al. (1987) παρατήρησαν ότι το 1/3 σχεδόν του δείγματος εμφάνιζε διαταραχή προσωπικότητας, ενώ πολύ υψηλότερα ποσοστά, έως και 90%, βρέθηκαν από άλλους ερευνητές (Berner et al. 1992, Serin et al. 1994). Σε δείγματα βιαστών έχει βρεθεί μεγάλη συχνότητα διαταραχών προσωπικότητας (Berner et al. 1992), ενώ κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας φάνηκε να σχετίζονται με την επιθετικότητα, που επιδεικνύεται κατά τη διάρκεια της πράξης του βιασμού (Proulx et al. 1994).

Οι βιαστές έχουν συχνά συλληφθεί για μη σεξουαλική εγκληματική δραστηριότητα, ενώ το γεγονός αυτό φαίνεται να ισχύει και για τους έφηβους βιαστές. Μισοί περίπου από τους βιαστές έχουν καταδικαστεί συγχρόνως και για άλλες μη σεξουαλικές εγκληματικές πράξεις, ενώ σχεδόν όλοι τους έχουν διαπράξει τουλάχιστον μία μη σεξουαλικού τύπου επίθεση. Δεν έχει εξακριβωθεί όμως, εάν τα ευρήματα αυτά χαρακτηρίζουν όλους τους βιαστές, συμπεριλαμβανομένων και των ευκαιριακών.

Παλαιότερες αλλά και πρόσφατες έρευνες έδειξαν, ότι οι βιαστές παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων. Συγκεκριμένα βρέθηκε, ότι υπολείπονται σε κοινωνικού τύπου δεξιότητες και στην αντίληψη των συνεπειών μιας ενέργειας, παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα άγχους, παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα, όταν σχετίζονται με γυναίκες και δείχνουν έλλειψη αγωνιστικής διάθεσης σε ετεροσεξουαλικές καταστάσεις. Ωστόσο για να είναι ένα άτομο κοινωνικό θα πρέπει να είναι ικανό να ερμηνεύει επιδέξια τις πληροφορίες, να επιλέγει τις αντιδράσεις του και να εκτελεί τις αντιδράσεις αυτές. Οι βιαστές παρουσιάζουν ελλείμματα σε μία ή περισσότερες από τις περιοχές αυτές.

Ωστόσο υπάρχουν κάποιες ουσιαστικές διαφορές μεταξύ βιαστών και παιδόφιλων, οι οποίες σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά τόσο της ενήλικης φάσης όσο και της προηγούμενης αναπτυξιακής φάσης. Οι βιαστές, σε σχέση με τους παιδόφιλους, είναι συνήθως νεότεροι σε ηλικία, έχουν τελειώσει το γυμνάσιο, επιβάλλονται (επιθετικοί), έχουν παντρευτεί ή έχουν συσχετιστεί με γυναίκα για τουλάχιστον ένα χρόνο και εμφανίζουν λιγότερο πνευματική καθυστέρηση ή κάποιο οργανικό εγκεφαλικό σύνδρομο. Κατά τα στάδια της ανάπτυξης οι βιαστές, σε σχέση με τους παιδόφιλους, προέρχονται από μη χωρισμένους γονείς, δεν έχουν συγγενείς με ψυχιατρικό ιστορικό, έχουν τις μισές πιθανότητες να έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, δεν έχουν εμφανίσει ιδιαίτερα σωματικά προβλήματα υγείας, έχουν κακομεταχειριστεί ζώα και έχουν παρουσιάσει προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός, ότι στην περίπτωση, που ο βιαστής είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά, οι πιθανότητες να έχει διαπραχθεί η πράξη από τον πατέρα του θύματος μέσα σε ένα περιβάλλον με ιστορικό ψυχιατρικό, αλκοόλ/ναρκωτικών, ή ποινικό είναι τριπλάσιες αυτών για ένα παιδεραστή.

Οι Prentky et al. (1989) προσπαθώντας να διερευνήσουν τις κοινές αναπτυξιακές παραμέτρους των βιαστών και των παιδόφιλων, πρότειναν τέσσερις σημαντικούς παράγοντες:

- την αδιαφορία των ατόμων που τους φρόντισαν,
- το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα,
- τη σωματική κακοποίηση και αμέλεια,
- τη σεξουαλική κακοποίηση,

Η συσχέτιση των παραγόντων αυτών με τη σεξουαλική ή μη επιθετικότητα, που εμφανίστηκε κατά την ενηλικίωση, κατέδειξε, ότι η έλλειψη στοργής και η σεξουαλική παρέκκλιση στο οικογενειακό περιβάλλον συντείνουν στην ένταση της σεξουαλικής επιθετικότητας, ενώ το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα και η σωματική κακοποίηση στην ένταση της μη σεξουαλικής επιθετικότητας.

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, γενικότερα, είναι κοινωνικά απομονωμένοι με λίγες στενές ερωτικές σχέσεις ή παρουσιάζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη στενής ερωτικής σχέσης, ενώ εκείνοι, που έχουν πολλές σχέσεις, τις περιγράφουν σαν επιφανειακές. Κοινό στοιχείο όλων αποτελεί η αποτυχία επίτευξης στενής ερωτικής σχέσης, γεγονός που τους οδηγεί σε βίωση μοναξιάς. Έρευνες επιβεβαίωσαν την ύπαρξη διαφορών ανάμεσα στις διάφορες ομάδες σεξουαλικών παραπτωμάτων. Τα άτομα, που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά βρέθηκε να είναι πιο ευαίσθητα στην απόρριψη, πιο θετικά απέναντι στη σύντροφό τους και λιγότερο ικανοποιημένα με τις σεξουαλικές τους σχέσεις, σε σύγκριση με τους βιαστές. Η μεγαλύτερη ευαισθησία τους απέναντι στην απόρριψη αντανακλά την αρνητική τους άποψη για τον εαυτό τους. Οι βιαστές βρέθηκε να έχουν την αίσθηση, ότι δε λαμβάνουν υποστήριξη από τη σύντροφό τους και την εκτιμούν αρνητικά, γεγονός που υποδεικνύει, ότι στα άτομα αυτά υπάρχουν πιο αρνητικά μοντέλα διεργασίας για τους άλλους και ειδικότερα για τις ερωτικές σχέσεις.

Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν και σε φυλακισμένους δράστες, ενώ ειδικότερα, οι αιμομίκτες παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα φόβου ανάπτυξης στενής ερωτικής σχέσης, συγκρινόμενοι ξεχωριστά με βιαστές και με άλλους δράστες, ενώ οι βιαστές παρουσίαζαν χαμηλότερη επιθυμία στενής σχέσης με άνδρες και με μέλη της οικογένειάς τους, συγκρινόμενοι με τους παιδόφιλους (Γιωτάκος, 2002).

Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η χρήση της πορνογραφίας στην αναπτυξιακή πορεία των δραστών αλλά και στην πρόκληση της σεξουαλικής επίθεσης. Σύμφωνα με τις περισσότερες έρευνες οι βιαστές δηλώνουν γενικά μικρότερη χρήση πορνογραφίας, σε σύγκριση με τους παιδεραστές, ειδικά κατά την περίοδο της σεξουαλικής επίθεσης.

Η έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy) έναντι των θυμάτων και η αδυναμία ή άρνηση κατανόησης του μεγέθους του τραύματος, που προκαλεί η σεξουαλική κακοποίηση, είναι κοινά χαρακτηριστικά των σεξουαλικών δραστών. Μάλιστα η δημιουργία - άμεσα ή έμμεσα - ενσυναίσθησης στους δράστες αποτελεί βασικό στόχο όλων σχεδόν των προγραμμάτων εναλλακτικής μεταχείρισης, όπως θα δούμε και κατωτέρω.

Οι βιαστές είναι συχνά ανίκανοι να κατανοήσουν τα συναισθήματα των άλλων ή να δείξουν ενσυναίσθηση στα θύματά τους. Βρέθηκε ότι, τα χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης των βιαστών έναντι των θυμάτων τους σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα διέγερσης μετά από έκθεση σε απεικονίσεις βιασμού, γεγονός που υποδεικνύει, ότι η ενσυναίσθηση λειτουργεί μάλλον ως ανασταλτικός παράγοντας (Rice et al. 1994). Η δυσφορία, επίσης, που παρουσιάζει το θύμα αυξάνει τη διέγερση του βιαστή. Οι παρατηρήσεις αυτές οδήγησαν στην υπόθεση, ότι οι εν λόγω παραβάτες παρουσιάζουν γενικά ελλείμματα στην ενσυναίσθηση, γεγονός που τους οδηγεί ευκολότερα στην κακοποίηση των άλλων. Πιθανότερη όμως φαίνεται να είναι η εκλεκτική έλλειψη ενσυναίσθησης έναντι των θυμάτων τους και όχι των θυμάτων γενικά.

Οικογενειακοί – διαπροσωπικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη σεξουαλικής επιθετικότητας, όπως αρνητικές και απομακρυσμένες σχέσεις με γονείς, ασταθής ή αμελής φροντίδα, απώλεια γονέως λόγω θανάτου, χωρισμού ή διαζυγίου και υψηλή συχνότητα σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, χαρακτηρίζουν τις πρώιμες παιδικές εμπειρίες πολλών σεξουαλικών δραστών. Τα άτομα, που έχουν ιστορικό διαταραγμένης προσκόλλησης ή πρόσδεσης (attachment) με τα άτομα, που τους έχουν αναθρέψει, είναι περισσότερο πιθανό να παρουσιάσουν δυσλειτουργικές σχέσεις και σε άλλους τομείς.

Η θεωρία της προσκόλλησης ή πρόσδεσης (attachment theory) προσφέρει ένα χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης και μελέτης των διαπροσωπικών σχέσεων των σεξουαλικών δραστών. Οι Ward et al. (1996), μελετώντας το ερωτικό στιλ βίαιων ή μη σεξουαλικών και μη σεξουαλικών δραστών, βρήκαν, ότι η ανασφαλής προσκόλληση ή πρόσδεση αποτελεί ένα παράγοντα, που μπορεί να οδηγήσει στην εγκληματικότητα εν γένει. Ειδικότερα όμως, ενώ οι παιδόφιλοι παρουσιάζουν πιο φοβικό στιλ προσκόλλησης, οι βιαστές δε διαχωρίζονται από τους βίαιους δράστες και τέλος οι μη βίαιοι μη δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είχαν υψηλότερα επίπεδα ασφαλούς προσκόλλησης ή πρόσδεσης.

Αν και έρευνες έχουν καταδείξει σχέση μεταξύ ψυχώσεων και γυναικών δραστών σεξουαλικής κακοποίησης (O'Connor, 1987) ένα μεγάλο τμήμα της βιβλιογραφίας απορρίπτει την άποψη αυτήν (Wolf 1985, Marvasti 1986, Grier, Clark & Stoner 1993). Οι γυναίκες δράστες φαίνεται να είναι ηλικίας μεταξύ 17 – 24 χρονών (Brown et al. 1984), με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδο (Mathews, Mathews & Speltz, 1989). Οι Travin, Cullen & Protter (1990) κατατάσσουν τη σεξουαλική κακοποίηση από γυναίκες σε αυτήν, που υπάρχει και σε αυτήν που δεν υπάρχει φυσική επαφή.

Έρευνες, που διεξήχθησαν σε έφηβες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, έδειξαν (Bumby & Bumby 2004, Frey 2006, Hunter et al. 2006, & Robinson 2006): προηγούμενη σεξουαλική θυματοποίηση, δυσλειτουργικές και ασταθείς οικογένειες, ψυχιατρικές διαταραχές, μεταξύ των οποίων και μετατραυματικό σύνδρομο στρές (PTSD - Post Traumatic Stress Disorder), τα θύματα είναι παιδιά και των δύο φύλων, ενεργούν μόνες τους και συνήθως στο πλαίσιο κάποιας δράσης φύλαξης των παιδιών.

Οι περισσότεροι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων αρνούνται συχνά όλες τις πλευρές της κατηγορίας χωρίς μάλιστα να αντιπαραθέτουν σοβαρά επιχειρήματα. Ελαχιστοποιούν την έκταση της πράξης τους και τις συνέπειες αυτής. Επίσης συχνά αποδίδουν τη διάπραξη σε άλλους παράγοντες, όπως κατάχρηση αλκοόλ, προβλήματα γάμου ή ψυχολογική ένταση, και αρνούνται κάθε πιθανή μελλοντική διάπραξη.

Επιπλέον οι βιαστές διαστρεβλώνουν την συμπεριφορά των θυμάτων, γεγονός που ενισχύει τη στάση τους να δικαιολογούν τη συμπεριφορά τους. Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά της έλλειψης ανάληψης ευθύνης συνδέονται στενά με τη σεξουαλική επιθετικότητα. Οι άνδρες, που παρουσιάζουν σεξουαλική επιθετικότητα δεν εκλαμβάνουν τη συμπεριφορά τους σα βιασμό και αποδίδουν ίση ευθύνη στα θύματά τους. Για παράδειγμα, βλέπουν το ντύσιμο των θυμάτων τους ως “προκλητικό” και δυσκολεύονται να δουν την κατάσταση από την πλευρά των θυμάτων. Επίσης αντιλαμβάνονται την παθητικότητα ή το τρόμαγμα των θυμάτων σαν επιθυμία ή ευχαρίστηση. Συχνά επίσης οι βιαστές θεωρούν υπεύθυνες για το βιασμό τις γυναίκες και τον εαυτό τους αθώο.

Τέλος, η επιδειξιμανία ανέκαθεν συνδεόταν με το βιασμό. Οι Gebhard et al. (1965) υποστηρίζουν, ότι 1 στους 10 επιδειξίες έχει σκεφτεί σοβαρά ή και επιχειρήσει βιασμό. Επίσης, οι Stermac & Hall (1989) αναφέρουν, ότι δράστες, οι οποίοι

παρουσίαζαν κλιμάκωση στη σεξουαλική επιθετικότητα, συνήθως είχαν διαπράξει προηγουμένως σεξουαλική επίθεση «χωρίς επαφή».

A2. Βιασμός Ενηλίκων

Η συνοπτική αναφορά στα επιδημιολογικά στοιχεία και στο προφίλ των δραστών έχει ως σκοπό αφενός τη σφαιρικότερη απόδοση του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης, αφετέρου και κυριότερα την κατανόηση της αναγκαιότητας της δραστικής μεταχείρισης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων με απώτερο στόχο την προστασία των θυμάτων και του κοινωνικού συνόλου.

Τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον σχετικά με την έκταση των σεξουαλικών εγκλημάτων και τις επιπτώσεις, που αυτά έχουν στα θύματα/ επιζώντες και στους έμμεσα εμπλεκόμενους. Η μελέτη επέκτεινε τις γνώσεις των επιστημόνων όσον αφορά στην επιθετικότητα και στη σεξουαλική κακοποίηση (ενδεικτικά Gilbert 1992, Worling 1995), τις γυναίκες δράστες (Lloyd, 1987, Grand, 1997) και τους ανήλικους δράστες (ενδεικτικά Dozois, 1994, Bourke & Donohue, 1996).

Έχει καταγραφεί, ότι από το 1985 στο Ηνωμένο Βασίλειο αυξήθηκε ο αριθμός των σεξουαλικών αδικημάτων σε ποσοστό περίπου 4% ετησίως. Μέχρι το 1995 τα σεξουαλικά εγκλήματα αντιπροσώπευαν λιγότερο του 1% του συνόλου των επισήμως καταγεγραμμένων αδικημάτων και πάνω από τα 3/4 αυτών είχαν διελευκανθεί. Η άσεμνη επίθεση εναντίον του γυναικείου φύλου αντιπροσώπευε τη μεγαλύτερη σε ποσοστό κατηγορία σεξουαλικού εγκλήματος (47,9% του συνόλου των σεξουαλικά αδικημάτων), ακολουθούμενη από τη σεξουαλική παρενόχληση γυναικών (10,5%), την άσεμνη επίθεση εναντίον ανδρών (9,6%) και το βιασμό (8,5%) (Home Office Criminal Statistics, 1995).

Σύμφωνα με τις ίδιες στατιστικές το 53,2% των δραστών σεξουαλικών αδικημάτων φυλακίστηκε ή τους επεβλήθη το μέτρο της επιμέλειας – στην περίπτωση ανηλίκων - το 23,4% αντιμετωπίστηκε με μέτρα επιτήρησης, το 12,8% με χρηματικό πρόστιμο και το 2,1% με άλλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που άπτονται στον τομέα της ψυχικής υγείας. Στις αλλαγές, που καταγράφηκαν περιλαμβάνεται το ποσοστό του 11% στην ανά έτος αύξηση των καταγγελλομένων βιασμών, καθώς και

η καθιέρωση του αδικήματος του βιασμού άνδρα το έτος 1994. Μόνο το 1995 καταγράφηκαν 150 περιπτώσεις καταγγελιών βιασμού ανδρών.

Για παράδειγμα, ο Abel (2001) συνέλεξε τις αυτό- αναφερόμενες σεξουαλικά επιθετικές πράξεις από τους βιαστές, οι οποίοι τελικά περιέγραψαν πολλαπλάσιες προηγούμενες πράξεις σεξουαλικής παρέκκλισης, για τις οποίες είτε συνελήφθησαν, είτε όχι. Συγκεκριμένα, το 40% είχαν κρυφοκοιτάξει ανθρώπους γυμνούς ή σε σεξουαλική επαφή χωρίς την άδειά τους (ηδονοβλεψία), το 20% είχε εκθέσει τα γεννητικά του όργανα (επιδειξιμανία), το 23% είχε αυνανιστεί δημόσια και το 22% (επιδειξιμανία), είχε κάνει άσεμνα τηλεφωνήματα (τηλεφωνική αισχρολογία). Επίσης, το 14% των βιαστών σπουδαστών κολεγίων παραδέχθηκε και άλλες σεξουαλικές επιθέσεις (Lisak (Lisak & Miller 2002).

Από τους 1.198 βιασμούς, που αναφέρθηκαν στη Φιλαδέλφεια μεταξύ 30 Ιουνίου 1974 και 30 Ιουνίου 1975, μόνο οι 163 (13%) καταδικάστηκαν. Η διαπίστωση αυτή εξηγείται από τον υψηλό ρυθμό φθοράς των υποθέσεων βιασμού από το σύστημα πριν από τη δίκη (McCahill et al. 1979). Είκοσι χρόνια αργότερα η κατάσταση ήταν εξίσου θλιβερή στην Minneapolis, όπου μόνο το 25% των αναφερθέντων υποθέσεων βιασμού έγιναν δεκτές για περαιτέρω άσκηση ποινικής δίωξης και μόλις το 12% αυτών κατέληξε σε πόρισμα ένοχης (Frazier & Haney 1996, Frohman 1991, 1997, 1998). Σύμφωνα με άλλη έρευνα, οι δύο εκ των τριών (2/3) υποθέσεων βιασμού απορρίφθηκαν για την άσκηση ποινικής δίωξης, και 8 στις 10 εξελίχθηκαν ενάντια στην επιθυμία του θύματος (Campbell et al. 1999). Λιγότερο από το 1% των βιασμών από συντρόφους, που αναφέρθηκαν σε εθνική έρευνα στις ΗΠΑ, κατέληξαν σε φυλάκιση (Tjaden & Thoennes 2000).

Οι επιπτώσεις της σεξουαλικής κακοποίησης είναι σημαντικές και αφορούν κυρίως στην ψυχολογική επιβάρυνση του θύματος. Πέρα από τον κίνδυνο ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, στην περίπτωση βιασμού γυναικών, τα θύματα της σεξουαλικής κακοποίησης βρίσκονται επίσης σε κίνδυνο λοίμωξης με νοσήματα που μεταδίδονται με τη σεξουαλική πράξη, όπως μόλυνση με τον ιό του έρπητα, τον ιό της ηπατίτιδας Β (HBV), τον ιό της ηπατίτιδας C (HCV) ή τον ιό της ανοσοανεπάρκειας του ανθρώπου (HIV).

Η μετατραυματική διαταραχή (Post Traumatic Stress Disorder) είναι η συχνότερα αναπτυσσόμενη διαταραχή σε θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Τα συμπτώματα περιέχουν επίμονη αναβίωση του τραύματος, αποφυγή τόπου ή ανθρώπων που θυμίζουν το γεγονός, υπερεπαγρύπνηση, κατάθλιψη και ψυχική

νωθρότητα. Το πλήρες σύνδρομο διαρκεί τουλάχιστον έναν μήνα, ενώ μπορεί να υπάρχει καθυστερημένη έναρξη των συμπτωμάτων, που συμβαίνει τουλάχιστον έξι μήνες μετά το τραυματικό γεγονός. Δεν αποκλείεται όμως η διαταραχή αυτή να γίνει χρόνια.

(α) Βιασμός γυναικών

Ο βιασμός είναι η βιαιότερη μορφή επιθετικότητας. Σπάνια τιμωρείται, ενώ καταγγέλλεται σε πολύ μικρό βαθμό λόγω του στίγματος, που τον συνοδεύει. Παγκοσμίως, μία στις πέντε γυναίκες θα πέσει θύμα βιασμού ή απόπειρας βιασμού στη διάρκεια της ζωής της. Κάθε 90 δευτερόλεπτα βιάζεται μια γυναίκα στις ΗΠΑ, ενώ στη Γαλλία κάθε χρόνο βιάζονται περίπου 25.000 γυναίκες. Κάθε 15 ημέρες μια Κολομβιανή γυναίκα θα πέσει θύμα εξαναγκασμένης «εξαφάνισης», ενώ περίπου 50.000 Καμποτζιανές εξαναγκάζονται σε γάμο ανά έτος. Επίσης κάθε πολιτισμός περιέχει μορφές βίας κατά των γυναικών, που είναι σχεδόν άορατες, επειδή θεωρούνται «φυσιολογικές» ή «εθιμικές». Παγκοσμίως 82 εκατομμύρια κορίτσια ηλικίας 10 έως 17 ετών παντρεύονται πριν από τα 18 τους. Επίσης, περισσότερα από 135 εκατομμύρια κορίτσια και γυναίκες έχουν υποβληθεί σε ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων και επιπλέον κινδυνεύουν από επικείμενο ακρωτηριασμό περίπου 2 εκατομμύρια κορίτσια και γυναίκες. Σε περισσότερες από 28 χώρες της Αφρικής εφαρμόζεται ο ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, ενώ το 97% των παντρεμένων γυναικών στην Αίγυπτο ηλικίας 15 έως 49 ετών έχουν υποβληθεί σε ακρωτηριασμό γεννητικών οργάνων (Διεθνής Αμνηστία, WHO).

Η βία κατά των γυναικών παραμένει ανεξέλεγκτη και ατιμώρητη. Μερικά κράτη δεν έχουν καθόλου νόμους, άλλα έχουν ελλιπείς νόμους, που μπορούν να τιμωρήσουν μερικές μορφές βίας και άλλα εξαιρούν κάποιες από αυτές. Ακόμα και με την κατάλληλη νομοθεσία σε ισχύ, πολλά κράτη παραλείπουν να εφαρμόσουν πλήρως τον νόμο. Για παράδειγμα, το 2003 τουλάχιστον 54 χώρες είχαν νόμους, που κάνουν διακρίσεις κατά των γυναικών. Στην αναφορά της για την περίοδο 1994-2003, η Ειδική Εισηγήτρια του Ο.Η.Ε. σε θέματα Βίας Κατά των Γυναικών επεσήμανε προβλήματα επιβολής του νόμου σχεδόν σε όλα τα κράτη που εξετάστηκαν και παντελή έλλειψη νομοθεσίας ενάντια στην ενδοοικογενειακή βία σε 79 χώρες. Ο συζυγικός βιασμός αναγνωρίζεται ως έγκλημα μόνο σε 51 κράτη. Μόνο 16 έχουν

νομοθεσία, που αναφέρεται συγκεκριμένα σε σεξουαλική κακοποίηση, ενώ μόλις 3 κράτη (Μπαγκλαντές, Σουηδία και ΗΠΑ) έχουν νομοθεσία που αντιμετωπίζει συγκεκριμένα τη βία κατά των γυναικών ως καθ' αυτό είδος εγκληματικής πράξης. Στην Κόστα Ρίκα, το Λίβανο, την Ουρουγουάη, το Περού, τη Ρουμανία, την Αιθιοπία, τη Βενεζουέλα, τη Βολιβία, το Καμερούν αλλά και αλλού, ο βιαστής μπορεί να μείνει ατιμώρητος σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα, εάν προτείνει να παντρευτεί το θύμα και αυτή συμφωνήσει. Η λεγόμενη υπεράσπιση για λόγους «τιμής» κατηγορούμενου για βίαιο έγκλημα, απαντάται στους ποινικούς κώδικες του Περού, του Μπαγκλαντές, της Αργεντινής, του Εκουαδόρ, της Αιγύπτου, της Γουατεμάλας, του Ιράν, του Ισραήλ, της Ιορδανίας, της Συρίας, του Λιβάνου, της Τουρκίας, της Δυτικής Όχθης και της Βενεζουέλας (Διεθνής Αμνηστία, Ο.Η.Ε.).

Είναι πολλοί οι παράγοντες που αποτρέπουν τις γυναίκες από την καταγγελία των περιστατικών σεξουαλικής βίας, όπως ο φόβος του στίγματος και της εκδίκησης, η έλλειψη οικονομικών μέσων, η συναισθηματική εξάρτηση, η ανησυχία για τα παιδιά και η αδυναμία πρόσβασης σε κέντρα αντιμετώπισης και αποκατάστασης. Ελάχιστες χώρες παρέχουν ειδική εκπαίδευση στην αστυνομία, το δικαστικό και ιατρικό προσωπικό για την αντιμετώπιση των υποθέσεων βιασμού. Αυτό έχει ως συνέπεια οι γυναίκες να μην μιλούν για την κακοποίησή τους. Στις ΗΠΑ το 15% των γυναικών καταγγέλλουν τους βιασμούς στην αστυνομία, ενώ από εκείνες, που δεν το κάνουν, σχεδόν οι μισές θα το έκαναν εάν ήταν βέβαιες, ότι δεν θα δημοσιευτούν τα ονόματα και τα προσωπικά τους στοιχεία. Στην Αυστρία μόνο το 20% των υποθέσεων βιασμού, που καταγγέλλονται καταλήγουν σε καταδίκες, ενώ στη Βρετανία μόνο το 13% από το σύνολο των βιασμένων γυναικών καταγγέλλουν την επίθεση στην αστυνομία (Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

Η ευρεία έρευνα του Russell (1984) με τυχαία δείγματα γυναικών του Σαν Φρανσίσκο θεωρείται ως η πλέον εμπειριστατωμένη σχετικά με την καταμέτρηση μη επιθυμητών σεξουαλικών εμπειριών. Το ποσοστό 24%, που εξάγεται από αυτήν την έρευνα, συμβαδίζει με το 27.5% των Koss et al (1987), που βρέθηκε σε έρευνα δείγματος Αμερικανίδων φοιτητριών, οι οποίες κατήγγειλαν βιασμό ή απόπειρα βιασμού από την ηλικία των 14 ετών. Από την έρευνα του Gavey (1991) στη Νέα Ζηλανδία, όπου επίσης χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία της Έρευνας Σεξουαλικών Εμπειριών του Koss, προέκυψε παρόμοιο ποσοστό (25.3%) γυναικών, που κατήγγειλαν βιασμό ή απόπειρα βιασμού. Ο Koss (1992) παρατήρησε επίσης, ότι οι γυναίκες έχουν τέσσερις φορές περισσότερες πιθανότητες να βιαστούν από ένα

γνωστό πρόσωπο παρά από έναν άγνωστο. Η παρατήρηση αυτή συμφωνεί με τα στοιχεία του Gavey (1991), που δείχνουν ότι τα δύο τρίτα των μη επιθυμητών σεξουαλικών εμπειριών, που καταγγέλθηκαν, διαπράχθηκαν σε συνθήκες κάποιου τύπου ετεροφυλικής σχέσης, ενώ το ποσοστό ανέρχεται σε 82,5%, αν συμπεριληφθούν οι γνωστοί, οι πρώην σύζυγοι, οι πρώην φίλοι και οι πρώην εραστές. Ο Morse (1995) πρότεινε τον επαναπροσδιορισμό του κοινωνικού προβλήματος της κακοποίησης, καθώς άνδρες και γυναίκες έχουν ίδιες πιθανότητες να μετατραπούν σε θύματα ή θύτες, ενώ η σεξουαλική κακοποίηση ανδρών από γυναίκες αρχίζει τον τελευταίο καιρό να αποτελεί αντικείμενο μελετών. Για παράδειγμα, το 1,5% των 600 σεξουαλικών παραβατών, που εξέτασαν οι Rowan & Langelier (1990) ήταν γυναίκες, ποσοστό όμως που αφορούσε κυρίως σεξουαλική επιθετικότητα έναντι παιδιών.

Η έρευνα κατά της βίας γυναικών, που εκπονήθηκε στις ΗΠΑ (Tjaden & Thoennes 1998), αποκάλυψε ότι το 18% των Αμερικανίδων γυναικών έχουν βιασθεί. Σε έξι στους επτά βιασμούς εμπλέκονταν γνωστά άτομα. Τα σεξουαλικά εγκλήματα, που δε συμπεριλαμβάνουν διείσδυση, είναι περισσότερο συχνά, καθώς σχεδόν οι μισές από τις γυναίκες ανέφεραν, ότι έχουν αντιμετωπίσει ένα περιστατικό στη διάρκεια ζωής τους (Riordan, 1999).

Τα νέα στοιχεία κατέδειξαν ότι 20 - 25% των περισσότερων από τα 8 εκατομμύρια σπουδαστών γυναικών θα βιαστεί στο πανεπιστήμιο, το 5% (περίπου 400.000 γυναίκες) είδαν κάποιον να εκθέτει τα γεννητικά του όργανα (επιδειξιμανία), το 5% έχει λάβει άσεμνα τηλεφωνήματα (τηλεφωνική αισχρολογία) και το 2,5% τις έχει δει κάποιος γυμνές και χωρίς την άδειά τους (ηδονοβλεψία) (Fisher et al. 2000). Τα σεξουαλικά εγκλήματα ενισχύουν το φόβο των γυναικών για το έγκλημα και περιορίζουν την κοινωνική τους ελευθερία.

(β) Βιασμός στο γάμο

Η πλειοψηφία των γυναικών, που εξαναγκάζονται να κάνουν σεξ με το σύντροφό τους δεν αντιλαμβάνονται αυτήν την άσκηση πίεσης ως βιασμό. Οι γυναίκες που υφίστανται κακοποίηση θέτουν πολλές δικαιολογίες προκειμένου να αποφύγουν να αντιμετωπίσουν τη σκληρή πραγματικότητα ενός μαρτυρικού γάμου. Ως μορφές συζυγικού - συντροφικού βιασμού έχουν καταγραφεί:

Η συχνότερα απαντώμενη μορφή είναι ο βιασμός συνοδευόμενος από σωματική κακοποίηση (Battering Rape). Στην περίπτωση αυτή, η σεξουαλική βία αποτελεί πτυχή της γενικότερης κακοποίησης. Οι δράστες χτυπούν ή εξευτελίζουν τις γυναίκες τους. Στόχος τους είναι η απόκτηση ελέγχου και επιβολής, και όχι η ικανοποίηση των σεξουαλικών τους αναγκών. Αυτό το είδος βιασμού περιλαμβάνει συχνά σοβαρότατη κακοποίηση των γενετικών οργάνων της γυναίκας, σεξ με φίλους του συζύγου ή με τον ίδιο υπό την παρουσία τρίτων, πολύ συχνά των παιδιών τους.

Στην περίπτωση του βιασμού χωρίς σωματική κακοποίηση (Non Battering Rape) ο θύτης χρησιμοποιεί τόση δύναμη, όση είναι αρκετή για να εξαναγκάσει τη γυναίκα να κάνει σεξ μαζί του. Στόχος του δράστη είναι η συνουσία και όχι η κακοποίηση της συζύγου.

Τέλος αναφέρεται και η περίπτωση του βιασμού λόγω εμμονής με το σεξ (Obsessive Rape). Οι δράστες παρουσιάζουν εμμονή με το σεξ και ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για πορνογραφικό υλικό. Οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως σεξουαλικά αντικείμενα, που ρόλος τους είναι η ικανοποίηση των γενετήσιων αναγκών των συζύγων.

(γ) Βιασμός σε συνθήκες πολέμου

Έρευνες που διεξήχθησαν σε περιοχές του πλανήτη, που βγήκαν από εμπόλεμη κατάσταση, κατέδειξαν, ότι μεγάλο ποσοστό γυναικών και ανδρών βιάζονται συστηματικά από το στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου. Μαζικοί βιασμοί διεπράχθησαν στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, την Καμπότζη, τη Λιβερία, το Περού, τη Σομαλία και την Ουγκάντα κατά τη διάρκεια των πολέμων. Στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη περίπου 50.000 γυναίκες βιάστηκαν το 1992, στο Κόσοβο το 30% των γυναικών βιάστηκε από τις σερβικές δυνάμεις, ενώ στο Ιράκ χιλιάδες γυναίκες και κορίτσια βιάστηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου του 2003. Άγνωστος είναι ο αριθμός των βιασθέντων ανδρών στη διάρκεια των πολέμων. Δεν θα ήταν υπερβολή να αναφέρουμε ότι στους πολέμους οι στρατιώτες διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο σεξουαλικής κακοποίησης από ό,τι θάνατο. Στους εθνικιστικούς, κυρίως, πολέμους ο βιασμός μετατρέπεται σε «τρομοκρατικό» όπλο προκειμένου να εκτοπιστούν οι εθνότητες από τα σπίτια τους. Ο πρόσφατος πόλεμος στη Βοσνία αποτελεί τέτοιο παράδειγμα όσον αφορά στην Ευρώπη. Εξάλλου, η ιστορία έχει αποδείξει, ότι είναι

δυσκολότερο να πείσεις τους στρατιώτες να επιτεθούν σε ένοπλο στρατό και να υπερασπιστούν πόλεις από το να κάνουν πλιάτσικο σε χωριά και να βιάσουν τον πληθυσμό. Τα ποσοστά αυξάνονται σε περιόδους που οι εχθροπραξίες έχουν σταματήσει για λίγο ή έχουν τυπικά παύσει, οπότε ξεκινά ένας νέος κύκλος βίας, αυτός της σεξουαλικής κακοποίησης και του βιασμού.

Για τους βιασμούς στον πόλεμο οι κυβερνήσεις όλων των χωρών εθελουφλούν ή αντιμετωπίζουν το θέμα από άλλη οπτική, όπως ότι πρόκειται για πράξεις εκδίκησης σε ανάλογο τύπου περιστατικά. Οι βιασμοί στον πόλεμο δεν φθάνουν ποτέ στο φως της δικαιοσύνης και οι δράστες συχνά δεν μπαίνουν καν στη διαδικασία να σκοτώσουν τα θύματά τους, ώστε να μην υπάρχουν μάρτυρες.

(δ) Βιασμός μεταξύ ανδρών

Η άσκηση βίας στους άνδρες με τη μορφή της σεξουαλικής κακοποίησης ή του βιασμού είναι ένα φαινόμενο, το οποίο συμβαίνει πολύ συχνότερα από ό,τι γενικώς πιστεύεται. Μέχρι την ηλικία των 12 ετών τα ποσοστά και οι δείκτες σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση είναι σχεδόν ίδιοι τόσο για τα κορίτσια όσο και για τα αγόρια. Έρευνες έχουν καταδείξει ότι 1 στους 6 άνδρες (περιλαμβανομένου και του πληθυσμού των φυλακών) έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους. Στην πλειοψηφία τους οι άνδρες που κακοποιούν ή βιάζουν αγόρια και άνδρες είναι ετεροφυλόφιλοι. Η σεξουαλική κακοποίηση πηγάζει περισσότερο από την άσκηση εξουσίας παρά από τη σεξουαλική έλξη. Άλλωστε, περισσότερο του 50% των δραστών επιλέγουν θύματα και των δύο φύλων. Αν και αρκετοί άνδρες έχουν υποστεί βιασμό από συγγενικό ή οικογενειακό τους πρόσωπο, έρευνες έχουν δείξει ότι δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις βιασμού από ξένους ή από άτομα που γνωρίζει το παιδί από το σχολείο ή έχουν σχέση με κάποιο κύκλο δραστηριότητας του, όπως από την αθλητική ομάδα ή την εκκλησία. Επίσης φαίνεται, ότι η σεξουαλική κακοποίηση διαδραματίζει ελάχιστο ρόλο στο σεξουαλικό προσανατολισμό των ανδρών.

Ένας στους 33 άνδρες στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν βιώσει εμπειρία βιασμού ή απόπειρα βιασμού (Tjaden & Thoennes, 2000). Σύμφωνα με άλλα στοιχεία, ένας στους 6 άνδρες ανέφεραν ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή μέχρι την ηλικία των 16 ετών με άτομο μεγαλύτερης ηλικίας. Εάν δε μέσα σε αυτό

συμπεριληφθούν συμπεριφορές, όπως είναι η έκθεση ανήλικου αγοριού σε ακατάλληλες για την ηλικία του σκηνές, τότε περισσότεροι από έναν στους 4 άνδρες έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά κατά την παιδική τους ηλικία. (Lisak et al 1996, Finkelhor et al. 1990). Επίσης, το 31% των θυμάτων που βίωσαν σεξουαλική κακοποίηση σε ηλικία μικρότερη των 6 ετών είναι άνδρες, όπως άνδρες είναι και οι δράστες σεξουαλικής κακοποίησης αγοριών σε ποσοστό 94% (Snyder, 2000). Ο Cruz (2003) αναφέρει ότι ένας στους 4 ομοφυλόφιλους άνδρες έχει υποστεί βιασμό και σεξουαλική κακοποίηση από το σύντροφό του, αν και θεωρεί, ότι τα ποσοστά αυτά είναι σαφώς μεγαλύτερα. Ο Cruz πήρε συνεντεύξεις από 25 ομοφυλόφιλους άνδρες ηλικίας κατά μέσον όρο 32 ετών, από την περιοχή του Τέξας, οι οποίοι είχαν παραδεχθεί ότι είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ή/και βιασμό από τον σύντροφό τους, και προσπάθησε να κατηγοριοποιήσει τους λόγους που ένας ομοφυλόφιλος άνδρας μπορεί να παραμένει σε σχέση, εντός της οποίας κακοποιείται σεξουαλικά από το σύντροφο του. Γενικά είναι οι ίδιοι με αυτούς των ετερόφυλων σχέσεων. Παρόμοιες, επίσης, είναι και οι επιπτώσεις στο θύμα, με μακροχρόνια προβλήματα, όπως αίσθημα ενοχής, χαμηλή αυτοεκτίμηση, σεξουαλική δυσλειτουργία, σύγχυση και αγωνία ως προς τη σεξουαλική του ταυτότητα και μετατραυματικό σύνδρομο (Post Traumatic Stress Disorder).

(ε) Βιασμός στο στρατό

Έρευνα, που διεξήχθη στο Πεντάγωνο κατά το έτος 2004 (Pentagon Task Force Report on Care For Victims of Sexual Assault) σχετικά με την σεξουαλική κακοποίηση ή το βιασμό μέσα στο στρατό κατέδειξε, ότι από τις 2.012 πράξεις, που καταγγέλθηκαν ανάμεσα στα έτη 2002 και 2003 από άτομα και των δύο φύλων, που βρίσκονταν στο στρατό, το 9% των θυμάτων τους ήταν άνδρες. Αντίθετα το US Department of Veterans Affairs αναφέρει ότι τα ποσοστά των ανδρών, που κακοποιήθηκαν σεξουαλικά ή βιάστηκαν στο στρατό είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά των γυναικών. Για παράδειγμα το έτος 2003, 10.693 βετεράνοι άνδρες και 9.348 γυναίκες ανέφεραν στο US Department of Veterans Affairs, ότι είχαν υποστεί τέτοιες πράξεις. Βεβαίως, οι μεγάλες αριθμητικές διαφορές θυματοποίησης μεταξύ των δύο φύλων εξηγούνται εύκολα δεδομένου ότι το ποσοστό των ανδρών, που υπηρετούν ή βρίσκονται στο στρατό, είναι σαφώς μεγαλύτερο από αυτό των γυναικών. Ενώ

ανεπίσημα πολλοί άνδρες έχουν αναφέρει ότι έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση ή βιασμό κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής τους εκπαίδευσης, διστάζουν ή και φοβούνται να καταγγείλουν επίσημα το γεγονός. Δεν έχει ωστόσο αποδειχθεί μεγαλύτερη συχνότητα περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης ή βιασμού των ανδρών, που βρίσκονται στο στρατό σε σχέση με όσους είναι εκτός. Για παράδειγμα, το παραπάνω αναφερόμενο από το Πεντάγωνο ποσοστό 9% συμπίπτει με αυτό άλλων ερευνών της ίδιας χρονιάς σε δείγματα ανδρών εκτός στρατού. Ειδικοί που έχουν έρθει σε επαφή με θύματα, υποστηρίζουν ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό αυτών είναι ομοφυλόφιλοι (2 – 5%). Όσον αφορά στους δράστες δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία, καθώς αυτοί σπάνια θα έρθουν σε επαφή με κάποιον ειδικό ή θα καταγγεληθούν.

(στ) Βιασμός στη φυλακή

Σύμφωνα με έρευνες, ένας στους πέντε φυλακισμένους άνδρες έχει υποστεί βιασμό κατά τη διάρκεια της φυλάκισης του. Περίπου 250.000 με 600.000 φυλακισμένοι βιάζονται κάθε χρόνο στις φυλακές των Ηνωμένων Πολιτειών. Τα ποσοστά των βιασμών στις φυλακές φαίνεται να αυξάνονται συνεχώς, καθώς ανάλογα αυξάνεται και ο πληθυσμός των εγκλείστων (Human Rights Watch, 2001). Οι βιασμοί στις φυλακές σπάνια καταγγέλλονται λόγω του φόβου των αντιπάλων και των τιμωριών που θα υποστεί το θύμα στην περίπτωση που κάνει την καταγγελία. Οι έφηβοι και οι νεαροί σε ηλικία κρατούμενοι αποτελούν την περισσότερη ευάλωτη ομάδα. Συχνά, τα θύματα βιασμών αυτοκτονούν υπό το βάρος του ψυχολογικού τραύματος που υπέστησαν. Επίσης, σύμφωνα με την παραπάνω έκθεση, τα ποσοστά των φορέων AIDS είναι σχεδόν τετραπλάσια μέσα στις φυλακές σε σχέση με το λοιπό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, το έτος 2000 περίπου 25.000 κρατούμενοι είχαν προσβληθεί από τον ιό. Το ίδιο ισχύει και με τις άλλες σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες και ιδίως την ηπατίτιδα C, της οποίας τα ποσοστά μόλυνσης από τον ιό είναι 9-10 φορές περισσότερα στους φυλακισμένους από ό, τι στο γενικό πληθυσμό (U.S. National Commission on Correctional Health Care). Οι άνθρωποι αυτοί κάποτε θα αποφυλακιστούν και θα ενταχθούν ξανά στο κοινωνικό σύνολο μεταφέροντας τις ασθένειες αυτές, από τις οποίες προσβλήθηκαν πιθανότατα λόγω των βιασμών που υπέστησαν μέσα στη φυλακή. Υπάρχει, δηλαδή, και μια περαιτέρω οπτική του

θέματος, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στο θύμα και τις συνέπειες που υφίσταται το ίδιο, αλλά και σε αυτές που επηρεάζουν το γενικότερο κοινωνικό σύνολο.

Στις ομάδες υψηλού κινδύνου για βιασμό μέσα στην φυλακή ανήκουν όσοι έχουν κάποιο από τα παρακάτω στοιχεία: νεαρή ηλικία, μικρόσωμη κατασκευή, φυσική αδυναμία, ομοφυλοφιλία, πρώτη καταδίκη και εγκλεισμός, θηλυπρεπή χαρακτηριστικά, παθητικότητα, μη βίαιη συμπεριφορά, ντροπαλότητα, καταδίκη για παιδοφιλία ή παιδική κακοποίηση, άλλη εθνικότητα κ.α. Όσοι έχουν ιδιαίτερα θηλυπρεπή χαρακτηριστικά ή είναι τρανσέξουαλ συνήθως γίνονται «οι σύζυγοι» κάποιου ισχυρού στη φυλακή, ώστε να προστατεύονται από τους αλληπάλληλους βιασμούς. Οι δράστες βιασμού μέσα στη φυλακή είναι συνήθως ηλικίας μέχρι 35 ετών, φυσικά και σωματικά δυνατότεροι από τα θύματά τους, συνήθως είναι μέλη κάποιας συμμορίας εντός και εκτός φυλακής, έχουν καταδικαστεί για εγκλήματα περισσότερο βίαια απ' ό,τι τα θύματά τους και νιώθουν τη φυλακή «σπίτι» τους. Δεν θεωρούν τους εαυτούς τους ομοφυλόφιλους, αφού δεν υφίστανται οι ίδιοι τη διείσδυση και κατά τη δική τους θεωρία αυτοί που βιάζονται θεωρούνται υποκατάστατα της γυναίκας και κατόπιν τούτου ομοφυλόφιλοι. Οι δράστες, εκτός φυλακής προτιμούν συνήθως τις ετεροφυλικές σχέσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αν και οι ομοφυλόφιλοι ανήκουν στην υψηλή ομάδα κινδύνου θυματοποίησης στη φυλακή, σπάνια γίνονται δράστες. Συχνά, ο δράστης και το θύμα έχουν κάποια μορφή σχέσης, όπως φιλική ή μοιράζονται το ίδιο κελί ή έχουν λογομαχήσει ή τσακωθεί ή το θύμα έχει ήδη δεχθεί επανειλημμένες απειλές πριν από το βιασμό.

Η σεξουαλική κακοποίηση και ο βιασμός είναι τραυματικά γεγονότα ανεξαρτήτως φύλου. Τί είναι τελικά ο ανδρικός βιασμός και τι εκφράζει; Το ίδιο που εκφράζει και ο βιασμός γυναικών δηλαδή μια πράξη βίας και όχι σεξουαλική. Η σεξουαλική πράξη χρησιμοποιείται για να εντείνει την δύναμη και τον έλεγχο σε ένα άλλο άτομο και να το υποτάξει. Είναι η σεξουαλική έκφραση της βίας και όχι η βίαιη έκφραση της σεξουαλικότητας, θέση που αποδεικνύεται και από τους βιασμούς μέσα στη φυλακή σαν πράξη εξουσίας από το δυνατότερο της ομάδας απέναντι στον πιο αδύναμο ή ανυπότακτο. Το Σεπτέμβριο του 2003 τέθηκε σε ισχύ στις Η.Π.Α, η Prison Rape Elimination Act, 2003 για την αντιμετώπιση του βιασμού στη φυλακή, ως αποτέλεσμα πίεσης για την προστασία των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Σκοπός του νομοθετήματος αυτού ήταν η μελέτη, πρόληψη, διερεύνηση και τιμωρία βιασμού στη φυλακή. Η θέσπιση αυτού του νόμου στις Η.Π.Α σηματοδοτεί μία σημαντική στροφή τόσο στην αναγνώριση του προβλήματος όσο και στην ανάδειξη των

διακαιωμάτων των κρατουμένων, αφού διακηρύχθηκε ρητά, ότι ο βιασμός στην φυλακή είναι μία μη αποδεκτή κακοποίηση, η οποία δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποτελεί μέρος της ποινής.

(ζ) Βιασμός με δράστη τη γυναίκα

Υπάρχει μια στερεοτυπικά διαμορφωμένη αντίληψη, ότι η γυναίκα δε θα μπορούσε να γίνει δράστης σεξουαλικών εγκλημάτων. Παρά το γεγονός ότι η κοινωνία έχει αφυπνιστεί ως προς τα θέματα της σεξουαλικής κακοποίησης παραμένει χαμηλό το ποσοστό των καταγγελιών σεξουαλικής κακοποίησης με δράστες γυναίκες. Η κοινωνική αντίληψη της μη επιθετικής και βίαιης φύσης της γυναίκας επιτείνει το σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας των γυναικών. Όταν, για παράδειγμα, ένας άνδρας αγγίζει ένα παιδί μπορεί να θεωρηθεί σεξουαλική παρενόχληση, αλλά η ίδια πράξη από γυναίκα δεν εκλαμβάνεται έτσι. Σεξουαλικά εγκλήματα αιμομιξίας που έχουν διαπραχθεί από γυναίκες γίνονται ακόμη δυσκολότερα ανιχνεύσιμα, αφού το παιδί φοβάται να μιλήσει για τη μητέρα, για παράδειγμα, από την οποία εξάλλου είναι και εξαρτημένο. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τα σεξουαλικά εγκλήματα που διαπράττονται σε βάρος ανδρών, τα οποία έχουν επίσης πολύ μικρό ποσοστό καταγγελιών. Οι άνδρες αδυνατούν να παραδεχτούν δημόσια ότι έγιναν αντικείμενο σεξουαλικής κακοποίησης από μια γυναίκα.

Οι Filkelhor & Russell's (1984) θεωρούν, ότι η εξάπλωση της σεξουαλικής εγκληματικότητας των γυναικών μπορεί πολύ δύσκολα να καταγραφεί και ακόμη περισσότερο να καταγραφεί με ικανοποιητική προσέγγιση της πραγματικότητας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις τους, οι γυναίκες δράστες αποτελούν το 13% των σεξουαλικών εγκλημάτων κατά γυναικών και το 24% κατά ανδρών, είτε αυτές δρουν μόνες τους, είτε με κάποιον άλλον. Επίσης, το 25% των ανδρών που διέπραξαν σεξουαλικά εγκλήματα είχαν προηγουμένα κακοποιηθεί σεξουαλικά από γυναίκα. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του U.S. Department of Justice σε σχέση με τις γυναίκες δράστες στην Αμερική για το έτος 2006, φαίνεται ότι: Λιγότερο από το 10% των επισήμως καταγεγραμμένων σεξουαλικών εγκλημάτων έχουν διαπραχθεί από γυναίκες και μόλις το 1% των ενήλικων συλλήψεων για βιασμό και το 6% για λοιπά σεξουαλικά εγκλήματα αντιπροσωπεύεται από γυναίκες (FBI, 2006). Παράλληλα,

άλλα στοιχεία από τις υποθέσεις, που χειρίζονται τα δικαστήρια ανηλίκων, καταδεικνύουν, ότι οι γυναίκες ευθύνονται για το 3% των βιασμών, το 5% των βίαιων σεξουαλικών εγκλημάτων και το 15% των μη βίαιων σεξουαλικών εγκλημάτων. Αξιοσημείωτο είναι ότι, ενώ έχουν μειωθεί οι συλλήψεις ενήλικων γυναικών δραστών για σεξουαλικά εγκλήματα, έχει αυξηθεί ο αριθμός των έφηβων κοριτσιών που προσέρχονται στα δικαστήρια ανηλίκων (Snyder & Sickmund, 2006). Συγκεκριμένα, ανάμεσα στα έτη 1997 με 2002, για τις περιπτώσεις ανηλίκων θυμάτων με δράστες γυναίκες, ο βιασμός, τα βίαια σεξουαλικά εγκλήματα και τα μη βίαια σεξουαλικά εγκλήματα αυξήθηκαν αντίστοιχα σε 6%, 62% και 42%.

Αν και έρευνες έχουν καταδείξει σχέση μεταξύ ψυχωτικής διαταραχής και γυναικών δραστών σεξουαλικής κακοποίησης (O'Connor, 1987) ένα άλλο τμήμα της βιβλιογραφίας απορρίπτει την άποψη αυτή (Wolf, 1985, Marvasti, 1986, Grier, Clark & Stoner, 1993). Οι γυναίκες δράστες φαίνεται ότι είναι ηλικίας μεταξύ 17 – 24 χρονών (Brown et al. 1984), με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδο (Mathews et al, 1989). Οι γυναίκες μπορούν να διαπράξουν διάφορα σεξουαλικά εγκλήματα με ή χωρίς φυσική επαφή, αλλά συνήθως δεν προτιμούν τη χρήση βίας κατά των θυμάτων τους (Marvasti, 1986, Johnson & Shrier, 1987).

Έρευνες που διεξήχθησαν σε έφηβες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων (Bumby & Bumby, 2004, Frey, 2006, Hunter et al. 2006), έδειξαν προηγούμενη σεξουαλική θυματοποίηση, δυσλειτουργικές και ασταθείς οικογένειες και ψυχιατρικές διαταραχές μεταξύ των οποίων και PTSD. Επίσης τα θύματά τους είναι παιδιά και των δύο φύλων, ενώ φαίνεται να ενεργούν μόνες τους και συνήθως στο πλαίσιο φύλαξης των παιδιών. Οι Mathews et al. (1997) ομαδοποίησαν 67 έφηβες-δράστες ως ακολούθως:

α. Έφηβες εμπλεκόμενες με παιδιά - μη συγγενείς, στο πλαίσιο φύλαξης (baby sitting), που τους είχαν εμπιστευθεί. Είναι αφελείς, δίχως εμπειρία και έχουν φόβο ως προς τα σεξουαλικά ζητήματα, ενώ ως κίνητρό τους φαίνεται να είναι η περιέργεια και ο πειραματισμός. Προηγούμενη δική τους κακοποίηση, δυσλειτουργική οικογένεια και ψυχολογικά προβλήματα δεν είναι εμφανή στην συγκεκριμένη κατηγορία.

β. Έφηβες οι οποίες εκδηλώνουν σεξουαλική αντίδραση, κακοποιώντας μικρά παιδιά, ώστε να μειώνουν τη δική τους θυματοποίηση. Αν και κάποιες από τις περιπτώσεις αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν συναισθηματικές, ψυχολογικές και

άλλες δυσκολίες, οι περισσότερες από αυτές τις έφηβες φαίνεται να διαθέτουν επαρκείς κοινωνικές δεξιότητες.

γ. Έφηβες οι οποίες εμπλέκονται σε ευρύτερη και επαναλαμβανόμενη δράση σεξουαλικής κακοποίησης, δρώντας με εντονότερο τρόπο στην συναισθηματική και ψυχοσεξουαλική παρενόχληση. Οι περισσότερες έχουν εξελικτικό τραύμα, το οποίο περιλαμβάνει θυματοποίησή τους σε μικρή ηλικία και η οποία συνετέλεσε στην ανάπτυξη σχετικών δυσκολιών.

Ο βιασμός μεταξύ γυναικών είναι ένα θέμα, για το οποίο επίσης ελάχιστα στοιχεία είναι διαθέσιμα. Μπορεί να περιλαμβάνονται εξαναγκαστικά σεξουαλικά αγγίγματα, στοματικό σεξ ή διείσδυση με το δάκτυλο ή άλλα αντικείμενα. Το θύμα υφίσταται ψυχολογικό τραυματισμό όπως και όταν ο δράστης είναι του αντιθέτου φύλου. Το ψυχολογικό αυτό τραύμα μπορεί να γίνει εντονότερο όταν ο δράστης είναι η σύντροφος, σε ήδη υπάρχουσα δηλαδή ομοφυλοφιλική σχέση, οπότε το θύμα βιώνει επιπρόσθετα το τραύμα της συναισθηματικής «προδοσίας». Έρευνες σε γυναίκες λεσβίες έδειξαν ότι τουλάχιστον οι μισές έχουν ένα περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης από τη σύντροφο τους.

Η σεξουαλική κακοποίηση ανδρών από γυναίκες έχει αρχίσει τον τελευταίο καιρό να αποτελεί αντικείμενο μελετών. Αν και ο βιασμός θεωρούνταν πάντοτε ανδρική υπόθεση, όσον αφορά στους δράστες του, έρευνες έχουν καταδείξει το ρόλο των γυναικών ως δραστών και προσπαθούν να αναλύσουν την έμφυλη συμμετρία (gender symmetry), που υποδηλώνει η ύπαρξη του φαινομένου μεταξύ ανδρών και γυναικών. Βέβαια, αριθμητικά οι άνδρες ως θύματα είναι σημαντικά λιγότεροι από τις γυναίκες και έχουν μεγάλη δυσκολία στο να αναφέρουν κάποιο τέτοιο περιστατικό. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι οι άνδρες μπορεί να υφίστανται από τις συντρόφους τους οποιαδήποτε άλλη μορφή κακοποίησης πλην της σεξουαλικής, όπως ψυχολογική ή συναισθηματική κακοποίηση. Οι άνδρες, που έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά από γυναίκες, βιώνουν συναισθήματα ντροπής και απέχθειας προς τον εαυτό τους, αμφισβήτησης του ανδρισμού τους και του φύλου τους και οχυρώνονται στη σιωπή. Η κοινωνική αντίληψη θέλει αυτό που υπέστησαν, να μην το εκλαμβάνουν ως κακοποίηση αλλά κάτι, το οποίο πρέπει οπωσδήποτε να τους άρεσε και να το απόλαυσαν, ειδάλλως κρίνονται οι ίδιοι ως προβληματικοί. Η στερεοτυπικά διαμορφωμένη εικόνα του άνδρα είναι αυτή, κατά την οποία ο άνδρας επιθυμεί πάντα να κάνει σεξ με μια γυναίκα, ώστε όταν μια γυναίκα επιδιώξει πρώτη την σεξουαλική επαφή αυτό αποτελεί ευκαιρία, που εκείνος όχι μόνο δεν δικαιολογείται να χάσει

αλλά σχεδόν υποχρεούται να αποδεχτεί. Στην περίπτωση που πράγματι αναγνωριστεί σεξουαλική κακοποίηση άνδρα από γυναίκα, απόψεις όπως «δεν ήταν αρκετά άνδρας για να το σταματήσει» ή «είναι αδύναμος άνδρας και δεν μπόρεσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του» θυματοποιούν διπλά τον άνδρα. Ο μύθος ότι ο άνδρας αποκλείεται να κακοποιηθεί σεξουαλικά από μια γυναίκα βρίσκεται σταθερά τοποθετημένος στην κοινωνική αντίληψη και την κουλτούρα των περισσότερων κοινωνιών. Σε δείγμα 26 ενήλικων ανδρών οι οποίοι είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά στα πλαίσια αυτά, καταγράφηκαν συμπτώματα όπως θυμός, προδοσία, φόβος, προβλήματα σεξουαλικής ταυτότητας, αρνητική εικόνα για τον εαυτό και αισθήματα εξευτελισμού (Lisak, 1994).

A3. Βιασμός παιδιών - Παιδοφιλία

(α) Επιδημιολογία

Τουλάχιστον 7% των γυναικών και 3% των ανδρών είχαν κάποια εμπειρία σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία (Finkelhor, 1994). Οι κοινωνικές επιπτώσεις αναγνωρίζονται όλο και περισσότερο, αφού έχει φανεί ότι μπορεί να προκληθούν ποικίλες ψυχολογικές διαταραχές, που οδηγούν στην κατάχρηση ουσιών, τη σεξουαλική εκδραμάτιση και την αυτοκτονική συμπεριφορά. Υπάρχει έντονη τάση να υπο-αναφέρεται η δράση των παιδόφιλων, ενώ συγχρόνως υπάρχει αυξημένη τάση υποτροπής σε παρόμοια δράση μετά την σύλληψή τους. Έρευνα ευρείας κλίμακας στις ΗΠΑ (American Humane Association, 1988), έδειξε ότι 2 εκατομμύρια παιδιών στη χώρα αυτή έχουν κακοποιηθεί, από τα οποία το 16% αυτών έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά. Οι αριθμοί αυτοί υποδεικνύουν 300.000 περίπου περιπτώσεις παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης ανά έτος. Τα θύματα σε ποσοστό 77% είναι κορίτσια με μέση ηλικία τα 9,2 έτη και οι δράστες, σε ποσοστό 82%, είναι άνδρες. Έρευνα στον Καναδά (Committee on Sexual Offenses against Children and Youths, 1984), κατέγραψε ότι το ένα τρίτο (1/3) των ανδρών και πάνω από τις μισές γυναίκες στη χώρα ανέφεραν ότι είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά, ενώ σε πάνω από τα τέσσερα πέμπτα (4/5) το γεγονός αυτό συνέβη πριν από την ηλικία των 18 χρόνων. Είναι γενικά γνωστό ότι τα δεδομένα, που παρουσιάζονται στις επίσημες αναφορές, τείνουν να υποεκτιμούν σημαντικά την πραγματική συχνότητα της παιδικής σεξουαλικής

κακοποίησης. Οι έρευνες σε δείγματα γενικού πληθυσμού φαίνεται να αναπαριστούν καλύτερα την πραγματική εικόνα, αν και μπορεί να διαφεύγουν ενδιαφέροντα δεδομένα από άτομα, που αρνούνται να συμμετάσχουν. Σημειώνεται ότι η συμμετοχή σε τέτοιου τύπου έρευνες κυμαίνεται από 60-90% του γενικού πληθυσμού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα ότι το ποσοστό των θυμάτων μειώθηκε σημαντικά όταν η συμμετοχή αυξήθηκε, γεγονός που υποδεικνύει ότι ο βαθμός συμμετοχής στις έρευνες αυτές φαίνεται να επηρεάζει τα αποτελέσματα με έναν όχι και τόσο κατανοητό τρόπο. Ωστόσο, οι μέχρι στιγμής έρευνες έχουν χρησιμοποιήσει δείγματα που δεν είναι αντιπροσωπευτικά του γενικού πληθυσμού, ενώ επιπλέον δεν είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε την ειλικρίνεια των απαντήσεων.

(β) Αιτιολογία

Το φύλο του δράστη φαίνεται να αποτελεί ισχυρό προδιαθεσικό παράγοντα για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση, καθώς οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να κακοποιήσουν σε σχέση με τις γυναίκες. Ένας άλλος παράγοντας είναι η έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy). Βρέθηκε ότι τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, έχουν ιδιαίτερη έλλειψη ενσυναίσθησης απέναντι στα θύματά τους, παρουσιάζουν κάποια ενσυναίσθηση απέναντι στα θύματα των άλλων δραστών και δείχνουν φυσιολογικό βαθμό ενσυναίσθησης απέναντι σε όλα τα υπόλοιπα παιδιά (Marshall, et al, 1994). Το εύρημα αυτό δείχνει ότι οι δράστες χαρακτηρίζονται από περιορισμό της ενσυναίσθησης απέναντι στα θύματά τους, διαστρέφουν τον τρόπο που τα αντιλαμβάνονται φτάνοντας έτσι εύκολα στην κακοποίηση. Αναφέρθηκε επίσης ότι τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, έχουν εξαιρετικά χαμηλή αυτοπεποίθηση, ενώ το 60% αυτών έχουν σημαντική πτώση στην αυτοεκτίμηση το χρονικό διάστημα πριν την διάπραξη (Pithers et al, 1989). Η έλλειψη ερωτικής σχέσης και η μοναχικότητα των ατόμων αυτών φαίνεται να πηγάζει από την υιοθέτηση δυσλειτουργικών και ανεπαρκών μορφών προσκόλλησης (Garlick et al, 1996).

Η μορφή και ο χρόνος έναρξης των παρεκκλιουσών φαντασιώσεων αποτελεί σημαντικό κινητήριο παράγοντα, αν και τα δεδομένα σχετικά με την επικράτησή τους δείχνουν να είναι αντικρουόμενα. Ποσοστά που κυμαίνονται από 20-50% των δραστών ανέφεραν ύπαρξη φαντασιώσεων πριν τη διάπραξη (Abel et al, 1987). Ένας

άλλος σημαντικός προδιαθεσικός παράγοντας είναι οι γνωσιακές διαστροφές, δηλαδή, ποικίλα χαρακτηριστικά σκέψης των δραστών, όπως ελαχιστοποίηση, άρνηση και απόδοση ευθυνών σε άλλους ή διαταραγμένες αντιλήψεις σχετικά με τη συμπεριφορά των παιδιών ή ακόμα και τη σεξουαλικότητα των παιδιών (Pithers et al, 1989). Οι Abel et al (1989), χρησιμοποιώντας τη Γνωσιακή Κλίμακα των Abel et al (1984), βρήκαν ότι τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, έχουν πληθώρα διαταραγμένων γνωσιών, όπως ότι τα παιδιά ενδιαφέρονται να έχουν σεξουαλικές εμπειρίες με τους μεγάλους ή ότι διασκεδάζουν και ωφελούνται από τις εμπειρίες αυτές.

Ανάμεσα στους πρώιμους προδιαθεσικούς παράγοντες περιλαμβάνονται οι σχέσεις που είχε ο δράστης με την οικογένεια και ιδίως τους γονείς του, καθώς ανιχνεύθηκαν διαταραγμένες σχέσεις. Ο τύπος μάλιστα των σχέσεων αυτών θεωρήθηκε αιτιολογικός παράγοντας για τη μετέπειτα πορεία του δράστη (Marshall et al, 1993). Συχνές επίσης είναι οι αναφορές των δραστών για σεξουαλική τους κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία. Τα ποσοστά κυμαίνονται από 0 - 67%, ανάλογα με τον ορισμό της σεξουαλικής κακοποίησης (Hanson & Slater, 1988). Συγκεκριμένα βρέθηκε ότι το 50% των σεξουαλικών και το 20% μη σεξουαλικών φυλακισμένων δραστών υπήρξαν θύματα σωματικής σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική τους ηλικία (Dhawan & Marshall, 1996). Ερώτημα όμως παραμένει γιατί η εμπειρία αυτή να οδηγεί σε διάπραξη κακοποίησης κατά την ενηλικίωση αντί σε αναστολή τέτοιων πράξεων. Εάν η πρώιμη σεξουαλική κακοποίηση βιώνεται ως τραυματική, ποιός είναι άραγε ο μηχανισμός που οδηγεί ένα θύμα στο να την αναπαράγει εκ νέου; Τα τελευταία χρόνια η βιβλιογραφία δείχνει ότι ένα μεγάλο μέρος των εφήβων, που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, είναι πραγματικοί και όχι περιστασιακοί δράστες. Για το λόγο αυτό, η ομάδα αυτή των δραστών διερευνάται με παρόμοιο τρόπο που διερευνώνται οι ενήλικες δράστες. Έφηβοι δράστες έχουν μάλιστα εκτιμηθεί με τη φαλλομετρική μέθοδο, γεγονός όμως που ανέκυψε δεοντολογικά προβλήματα. Εξ αυτών αποτέλεσε και ο φόβος ότι η παρουσίαση σε νεαρά αγόρια ερωτικού υλικού με μικρά παιδιά θα μπορούσε να ενθαρρύνει την παρέκκλιση (Marshall, 1997).

Φαίνεται ότι η παιδική σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί μοντέλο για τη μετέπειτα σεξουαλική κακοποίηση με δράστες τα πρώην θύματα σχηματίζοντας έτσι τον «κύκλο της κακοποίησης». Τα δεδομένα δείχνουν ότι ένας δυσανάλογα μεγάλος αριθμός ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, είτε έχουν κακοποιηθεί ενώ

ήταν παιδιά, είτε έχουν δοκιμαστεί από στέρηση ή γενικότερου τύπου κακοποίηση. Για παράδειγμα, βρέθηκε ότι η παιδική ηλικία των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά χαρακτηρίζεται από ασταθείς ή διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις. Επίσης βρέθηκαν αυξημένα επίπεδα εχθρικότητας και σωματικής κακοποίησης, καθώς και παραμέλησης από πλευράς των γονέων τους. Με βάση τα δεδομένα αυτά οι Marshall et al (1993) υπέθεσαν ότι υπάρχει δυσλειτουργικότητα στο δεσμό προσκόλλησης μεταξύ γονέων και νέου αγοριού, γεγονός που προδιαθέτει σε ανεπιτυχή πρότυπα για μελλοντικές σχέσεις. Συνεπώς ο νέος ενήλικας αναπτύσσοντας δυσπιστία ή αμφισβήτηση για τις ερωτικές σχέσεις θα οδηγηθεί εύκολα σε σχέσεις με παιδιά, τα οποία ελέγχονται εύκολα και δεν φαντάζουν απειλητικά. Παράλληλα, το ιστορικό σεξουαλικής κακοποίησης θα οδηγήσει σε σχέση με παιδιά χωρίς ίχνος ενσυναίσθησης από την πλευρά του δράστη και πρώην θύματος. Τα ελλείμματα αυτά που εντοπίζονται κατά τα στάδια ανάπτυξης του ατόμου, με την επιπλέον ανάγκη για κυριαρχία μπορεί να οδηγήσουν το νέο ενήλικα σε σεξουαλική σχέση με παιδιά ως αποτέλεσμα συνάντησης των σεξουαλικών αναγκών τους με την ανάγκη για δημιουργία κάποιας σεξουαλικής σχέσης.

(γ) Ψυχολογικό προφίλ των ανδρών σεξουαλικών δραστών

Το ψυχολογικό προφίλ των ανδρών δραστών καθορίζεται μέσα από τα διαγνωστικά κριτήρια που περιγράφονται στο DSM. Αποτελεί δε χρήσιμο εργαλείο για την διάγνωση και την περαιτέρω θεραπευτική οδό και μεταχείριση των σεξουαλικών δραστών. Ο όρος «παιδοφιλία» χρησιμοποιήθηκε επίσημα για πρώτη φορά στο DSM-III (American Psychiatric Association, 1980) για να περιγράψει μία ειδική κατηγορία ατόμων, που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά (child molesters) και παρουσιάζουν κάποια ειδικά χαρακτηριστικά. Τόσο το DSM-III όσο και το DSM-III-R (American Psychiatric Association, 1987), όριζαν την παιδοφιλία ως «επαναλαμβανόμενες και επίμονες σεξουαλικές τάσεις και φαντασιώσεις, που αφορούν σεξουαλική δραστηριότητα με παιδιά». Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό δεν απαιτείται σωματική δραστηριότητα και επομένως ο όρος «παιδοφιλία» θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε άτομα που έχουν επιθυμία αλλά δεν την διαπράττουν, ενώ δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε άτομα που δεν έχουν παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις και επιθυμίες αλλά έχουν κακοποιήσει σεξουαλικά

ένα παιδί. Μάλιστα, ο Marshal (1997) βρήκε ότι δεν υπήρχαν επαναλαμβανόμενες επιθυμίες και φαντασιώσεις στο 60% των παιδοφίλων και στο 75% των αιμομικτών. Επομένως, οι επαναλαμβανόμενες επιθυμίες και φαντασιώσεις δεν παρουσιάζονται σε όλα τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά..

Στο DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994) αναφέρεται επίσης ότι οι επαναλαμβανόμενες και επίμονες σεξουαλικές τάσεις, φαντασιώσεις ή συμπεριφορές που περιλαμβάνουν σεξουαλική δραστηριότητα με παιδιά (μικρότερα των 13 ετών) υποδεικνύουν παιδοφιλία μόνο εάν προκαλούν διαταραχή στην κοινωνική, εργασιακή ή άλλη λειτουργικότητα του ατόμου. Ο παιδόφιλος επίσης θα πρέπει να είναι τουλάχιστον 16 ετών και τουλάχιστον 5 έτη μεγαλύτερος από το παιδί. Στην περίπτωση όμως των εφήβων δραστών αυτός ο περιορισμός ενδέχεται να μην ισχύει. Οι παιδόφιλοι αυτοί που έλκονται από κορίτσια φαίνεται ότι προτιμούν ηλικίες 8 -10 ετών, ενώ αυτοί που έλκονται από αγόρια προτιμούν λίγο μεγαλύτερες ηλικίες και επίσης, αυτοί που έλκονται από αγόρια έχουν διπλάσιες πιθανότητες για υποτροπή. Κάποιοι παιδόφιλοι έλκονται αποκλειστικά από παιδιά, ενώ κάποιοι άλλοι έλκονται παράλληλα και από ενήλικες.

Αντίθετος με τα παραπάνω είναι ο Marshall (1997), ο οποίος διατυπώνει τις αμφιβολίες του για την παρατήρηση του DSM-IV σχετικά με την παιδοφιλική προτίμηση κοριτσιών 8 - 10 χρονών. Επιπλέον, για την παιδοφιλική προτίμηση αγοριών βρήκε ότι τα δύο τρίτα (2/3) των δραστών, που ήταν ετεροφυλόφιλοι, είχαν προτίμηση σε αγόρια 5-10 ετών, ενώ το ένα τρίτο (1/3), που ήταν ομοφυλόφιλοι, είχαν προτίμηση σε αγόρια εφηβικής ηλικίας. Ο ίδιος ερευνητής βρήκε επίσης ότι οι μισοί τουλάχιστον παιδόφιλοι αρχίζουν τη δράση τους κατά την ενηλικίωση, αρνούμενοι επιπλέον τέτοιου τύπου φαντασιώσεις νωρίτερα. Σχετικά με την παρατήρηση του DSM-IV για μεγαλύτερο κίνδυνο υποτροπής των δραστών με αγόρια, μακροχρόνια παρακολούθηση έδειξε ίση επικινδυνότητα υποτροπής σε δράστες έναντι αγοριών και έναντι κοριτσιών. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συμμετοχή των γυναικών σε τέτοιου τύπου σεξουαλική παραπτωματικότητα δε φαίνεται να είναι αμελητέα (Matthews et al, 1989).

Επίσης, οι Abel et al (1988) χωρίς να κάνουν χρήση κριτηρίων του DSM-IV, βρήκαν ότι 61,4% των παιδόφιλων που προτιμούν κορίτσια, 54,2% των παιδόφιλων που προτιμούν αγόρια και 46% των αιμομικτών, παρουσιάζουν και άλλες - τουλάχιστον 3 επί πλέον - παραφιλίες, ενώ οι Marshall et al. (1991) βρήκαν ότι μόνο το 12% των παιδόφιλων ανέφεραν τουλάχιστον μία επί πλέον παραφιλία. Τα άτομα,

που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά ομαδοποιούνται συχνά σύμφωνα με το φύλο του θύματος και τη σχέση τους με αυτό. Διαχωρίζονται λοιπόν, στα άτομα που διαπράττουν αιμομιξία και στα άτομα που δεν έχουν κάποια βιολογική ή νομική σχέση με το θύμα. Επίσης, διαχωρίζονται ανάλογα με το φύλο του θύματος σε ετεροφυλόφιλους και ομοφυλόφιλους. Το γεγονός αυτό περιπλέκει την κατάσταση, εάν σκεφτεί κανείς ότι η αναλογία ετεροφυλόφιλων και ομοφυλόφιλων, σύμφωνα με την επιθυμία έναντι των ενηλίκων, είναι 2:1. Διαχωρισμός επίσης θα πρέπει να γίνεται ως προς την ύπαρξη ή όχι παιδοφιλίας των ατόμων, που κακοποιούν τα παιδιά. Όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι παιδόφιλοι όλοι αυτοί που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, ενώ μπορεί να υπάρχουν παιδόφιλοι, που δεν έχουν κακοποιήσει ποτέ παιδιά.

Η παιδοφιλία μπορεί να διαγνωστεί με τη βοήθεια: 1. συνέντευξης του ατόμου σχετικά με τις σεξουαλικές φαντασιώσεις, τάσεις και συμπεριφορές, 2. ψυχομετρικών κλιμάκων, που μετρούν σεξουαλικές επιθυμίες και 3. φαλλομετρικών μεθόδων, που μετρούν σεξουαλική διέγερση έναντι ποικίλων ηλικιακών ομάδων και φύλων. Το οικογενειακό και κοινωνικό ιστορικό του δράστη, όπως ιστορικό δικής του κακοποίησης, λοιπές παρεκκλίνουσες σεξουαλικές συμπεριφορές, συνύπαρξη άλλων παραφιλιών, και προηγούμενο εγκληματικό ιστορικό αποτελούν βασικά στοιχεία. Εξακολουθεί να μην είναι ξεκάθαρο το μέγεθος της παιδοφιλικής διέγερσης των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά. Οι μη αιμομίκτες παρουσιάζουν σαφώς υψηλότερη διέγερση, ενώ οι αιμομίκτες φαίνεται να παρουσιάζουν παρόμοια διέγερση με αυτή του γενικού πληθυσμού (Freund 1987, Abel et al, 1981). Οι Barbaree και Marshall (1989) βρήκαν ότι το 48% των μη αιμομικτών με κορίτσια, το 28% των αιμομικτών με κόρη, αλλά και το 15% του «φυσιολογικού» δείγματος έδειξαν ισχυρή σεξουαλική διέγερση με παιδιά. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα σχετικά με την ψυχοπαθολογία των ατόμων αυτών. Βρέθηκε ότι λιγότεροι από 5% πάσχουν από ψυχωσικό σύνδρομο, ενώ η κύρια διάγνωση σε επίπεδο προσωπικότητας είναι η διαταραχή προσωπικότητας ψυχοπαθητικού τύπου. Οι Abel et al (1985) όμως βρήκαν ότι μόνο 12% αυτών, που παρακολουθούνταν στα εξωτερικά ιατρεία, είχαν διάγνωση διαταραχής προσωπικότητας ψυχοπαθητικού τύπου, ενώ οι Serin et al (1994), βρήκαν ότι 7,5% μόνο σκόραραν υψηλά στην κλίμακα ψυχοπαθητικότητας του Hare. Αρκετές κλίμακες έχουν χρησιμοποιηθεί για τον υπολογισμό του σεξουαλικού ενδιαφέροντος για παιδιά. Σημαντικότερες είναι η Abel Child Cognitions Scale (Abel et al, 1989), η Clarke Sexual History

Questionnaire (Paitich et al, 1977), και η Multiphasic Sex Inventory (Nichols & Molinder, 1984). Αν και οι κλίμακες αυτές έχουν δείξει κάποια αξιοπιστία, δεν έχει αποδειχθεί η χρησιμότητά τους σε άτομα, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, καθώς οι δράστες συχνά αρνούνται το σεξουαλικό τους ενδιαφέρον για τα παιδιά. Αυτός είναι ο λόγος που από παλιά δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση σε ανάπτυξη τεχνικών, όπως η φαλλομετρία, η οποίες δεν επηρεάζονται από την προσποίηση. Υπήρξαν αρκετές ενδείξεις διακριτικής ικανότητας των φαλλομετρικών μεθόδων. Βρέθηκε ότι οι μη δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων δείχνουν ισχυρή διέγερση σε ερεθίσματα, που αφορούν ενήλικες γυναίκες και λιγότερη διέγερση σε γυναίκες μικρότερες των 15 ετών. Οι παιδόφιλοι έδειξαν μεγαλύτερη απαντητικότητα σε παιδιά, ενώ οι αιμομίκτες έδειξαν προφίλ απαντητικότητας αρκετά κοντά στο φυσιολογικό, με μικρότερη όμως διέγερση στις ενήλικες γυναίκες σε σχέση με τους μη δράστες (Quinsey, 1993).

Οι Barbaree & Marshall (1989) χρησιμοποιώντας τη φαλλομετρική μέθοδο παρουσίασαν πέντε ξεχωριστά μοντέλα ανταπόκρισης αναφορικά με άτομα, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά και μη: α. Προτίμηση ενηλίκων, β. Προτίμηση εφήβων και ενηλίκων, γ. Μέση ανταπόκριση απέναντι σε όλες τις ηλικίες. δ. Προτίμηση παιδιών και μικρότερη εφήβων και ενηλίκων. ε. Τέλος, διφασικής προτίμηση παιδιών και ενηλίκων. Η πλειονότητα των μη δραστών ανήκει στο μοντέλο προτίμησης ενηλίκων και οι υπόλοιποι ανήκουν στο μοντέλο προτίμησης εφήβου ή ενήλικα ή στο μοντέλο της ενδιάμεσης ανταπόκρισης. Οι αιμομίκτες δείχνουν προφίλ ανάμεσα στο μοντέλο προτίμησης ενηλίκων και στο μοντέλο της ενδιάμεσης ανταπόκρισης. Τέλος, τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά δείχνουν να είναι μία ετερογενής ομάδα, όπου το 35% αυτών ανήκουν στο μοντέλο προτίμησης παιδιών και οι υπόλοιποι μοιράζονται ομοιόμορφα στις υπόλοιπες ομάδες. Επιπλέον, φάνηκε ότι τα άτομα που ανήκαν στο μοντέλο προτίμησης παιδιών ή παιδιών και ενηλίκων είχαν χαμηλότερη νοημοσύνη και κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ενώ συγχρόνως παρουσίαζαν μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων σε σχέση με τους άλλους παραπτώματιες. Επίσης, τα άτομα αυτά έδειχναν να μην αναστέλλονται από σκηνές που περιείχαν βία σε αντίθεση με τα άτομα των άλλων ομάδων.

(δ) Ψυχολογικό προφίλ γυναικών σεξουαλικών δραστών

Μέχρι πρόσφατα όλες οι θεωρίες και οι έρευνες για τους σεξουαλικούς δράστες και ιδίως αυτούς με θύματα παιδιά επικεντρώνονταν στους άνδρες καθώς οι γυναίκες, λόγω της μητρότητας, δεν θεωρούνταν ικανές να διαπράξουν σεξουαλικά εγκλήματα κατά παιδιών. Ωστόσο, έρευνες κατέδειξαν, ότι οι γυναίκες διαπράττουν σεξουαλικά εγκλήματα κατά παιδιών πολύ συχνότερα απο ό,τι πιστευόταν σε ποσοστό περίπου 14% με θύματα αγόρια και 6% με θύματα κορίτσια. Ο O' Connor (1987) εξέτασε 2 ομάδες από 62 καταδικασμένες και φυλακισμένες μητέρες δράστες στη Μεγάλη Βρετανία. Οι 39 περιπτώσεις (63%) αφορούσαν σεξουαλικά αδικήματα με άλλα παιδιά και σε 9 περιπτώσεις δράστης ήταν η μητέρα ή η μητριά του παιδιού. Οι 25 περιπτώσεις γυναικών είχαν καταδικαστεί για συνέργεια στη σεξουαλική κακοποίηση που διέπραξε ο σύντροφός τους. Σχεδόν οι μισές εκ των γυναικών είχαν ψυχιατρικά προβλήματα. Η προηγούμενη δική τους σεξουαλική ικανοποίηση δεν ήταν ποτέ, όπως επεσήμαναν, το κίνητρο για την σεξουαλική κακοποίηση παιδιών.

Ο Faller (1987) εξέτασε κλινικά ένα δείγμα 40 γυναικών, οι οποίες είχαν καταδικαστεί για σεξουαλική κακοποίηση σε συνολικά 63 τουλάχιστον παιδιά, και οι οποίες αποτελούσαν το 14% σε σύνολο 289 γυναικών σεξουαλικών δραστών. Περίπου οι μισές από αυτές παρουσίαζαν προβλήματα νοημοσύνης, καθυστέρησης και ψυχωτικών νόσων. Περισσότερες από τις μισές ήταν εξαρτημένες σε ουσίες και σχεδόν τα $\frac{3}{4}$ αυτών είχαν κακοποιήσει και με άλλους τρόπους τα θύματά τους με σκοπό τη σεξουαλική κακοποίηση. Ο Faller καθόρισε πέντε κατηγορίες γυναικών: α. Πολυ-αιμομικτική κακοποίηση: 29 γυναίκες από τις συνολικά 40 (72,5%), που εξέτασε βρίσκονταν στην κατηγορία αυτή. Στις περιπτώσεις αυτές υπήρχαν συνήθως τουλάχιστον 2 δράστες, όπου το βασικό ρόλο του υποκινητή τον είχε ο άνδρας ενώ η γυναίκα είχε δευτερεύοντα ρόλο και τα θύματα τους ήταν περισσότερα των 2. β. Μονο-γονεϊκή κακοποίηση: 6 γυναίκες (15%), αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, οι οποίες δεν είχαν σταθερές ή καθόλου σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες. Στις περιπτώσεις αυτές το μεγαλύτερο παιδί (εάν υπήρχαν περισσότερα του ενός) έπαιζε το ρόλο του υποκατάστατου ερωτικού συντρόφου. γ. Ψυχωτικοί δράστες: μόνο 3 γυναίκες (7,5%) είχαν κάποια ψύχωση. δ. Έφηβες: 3 έφηβες δράστες (7,5%), οι οποίες είχαν δυσκολία στη δημιουργία σχέσεων με συνομηλίκους. ε. Βρέθηκε και μία γυναίκα, η οποία δεν είχε την επιμέλεια των παιδιών της και τα κακοποιούσε κατά τη διάρκεια των νόμιμων επισκέψεων. Για τις περιπτώσεις αυτές ο Faller

πιστεύει ότι πρόκειται για γυναίκες, οι οποίες βιώνουν συντριβή από το χωρισμό με τον άνδρα τους και αναζητούν συναισθηματική επιβεβαίωση και ικανοποίηση μέσω των παιδιών τους.

Ο McCarty (1986) περιγράφει τα χαρακτηριστικά 26 μητέρων, που είχαν κακοποιήσει σεξουαλικά τα παιδιά τους και αποτελούσαν το 4% του συνολικού αριθμού των σεξουαλικών δραστών: 9 μητέρες είχαν συνεργό δράστη άνδρα, ενώ 12 δρούσαν μόνες τους, 24 μητέρες είχαν βιώσει κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία. Στις περιπτώσεις όπου υπήρχε και συνεργός δράστης σύντροφος η μητέρα ήταν απόλυτα εξαρτημένη από αυτόν και 13 μητέρες ήταν οριακής νοημοσύνης. Όσες γυναίκες ήταν αυτόνομοι δράστες χαρακτήριζαν την πράξη τους ως δοκιμή, ήταν μοναχικές και απουσίαζε το συναίσθημα της εξάρτησης και της κτήσης. Μισές εξ αυτών είχαν σοβαρές συναισθηματικές διαταραχές και ήταν εθισμένες σε ουσίες. Ωστόσο είχαν ένα μέσο όρο δείκτη νοημοσύνης. Σε 3 περιπτώσεις κακοποίησης μητέρας προς γιό, όπου απουσίαζε ο πατέρας, αντιμετώπιζαν τα αγόρια τους σα φίλους τους, ενώ σε άλλες 3 περιπτώσεις κακοποίησης μητέρας σε κόρη, έβλεπαν τις κόρες τους ως προέκταση του εαυτού τους.

Ο Finkelhor (1986) υποστηρίζει, ότι υπάρχουν τέσσερις παράγοντες, που συνδράμουν και ωθούν στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και εξηγεί, πώς η μελέτη τους θα μπορέσει να δώσει απάντηση στο γιατί οι άνδρες καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό των σεξουαλικών δραστών: α. *Σεξουαλική διέγερση*: Για να μπορεί ένας ενήλικας να διεγείρεται σεξουαλικά με παιδιά, θα πρέπει να έχει λόγω κουλτούρας ή οικογενειακών συνθηκών εικόνες σεξουαλικής δράσης με παιδιά ή πρώιμες φαντασιώσεις. β. *Συναισθηματική συμφωνία*: Ο/η δράστης βρίσκει ευχαρίστηση με τα παιδιά και οι συναισθηματικές του ανάγκες ικανοποιούνται από την κακοποίηση. Η συναισθηματική του ανάπτυξη έχει εγκλωβιστεί από την περιορισμένη ευφυΐα, την ανωριμότητα και τη χαμηλή αυτοεκτίμηση, που συνήθως παρατηρείται ότι έχει. γ. *Παρεμπόδιση*: Η σεξουαλική συνεύρεση με άτομα της ίδιας ηλικίας με το δράστη μπορεί να παρεμποδίζεται από άλλες άσχημες σεξουαλικές εμπειρίες, που είχε με άτομα συνομήλικα στο παρελθόν, σεξουαλική δυσλειτουργία, περιορισμένα κοινωνικά προσόντα ή διαταραγμένοι γάμοι. δ. *Απώλεια ελέγχου*: Ο/η δράστης μπορεί να χάσει τον έλεγχο λόγω έλλειψης της δυνατότητας ελέγχου της παρόρμησης, λόγω ψυχώσεων, χρήσης αλκοόλ, ναρκωτικών, ή ανύπαρκτων οικογενειακών κανόνων και δεσμών.

Οι Rowan, Rowan & Langelier (1990) εξέτασαν 600 σεξουαλικούς παραβάτες στο New Hampshire και στο Vermont και βρήκαν, ότι μόνο το 1,5% από αυτούς ήταν γυναίκες. Αυτές οι εννέα περιπτώσεις γυναικών, που αντιστοιχούν στο ως άνω ποσοστό, εξετάστηκαν περαιτέρω υπό το πρίσμα των τεσσάρων κατηγοριών του Finkelhor (1984) και τα ευρήματα έχουν ως ακολούθως: Οι 5 εξ αυτών είχαν δράσει κατόπιν και της πίεσης, που τους είχε ασκηθεί από το σύντροφο τους, ενώ οι υπόλοιπες 4 έδρασαν μόνες τους. Οι περισσότερες είχαν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία και όλες είχαν σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα ή/και περιορισμένη ευφυΐα. Οι 4 γυναίκες που έδρασαν μόνες τους είχαν κακοποιήσει αγόρια, ενώ από τις υπόλοιπες 5, οι 3 είχαν κακοποιήσει κορίτσια, μία είχε κακοποιήσει αγόρι και μία είχε κακοποιήσει την κόρη και τον γιό της.

Οι Goodwin & Di Vasto (1989) μελέτησαν έξι περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης μητέρας- κόρης και γιαγιάς - εγγόνης, οι οποίες παρεκκλίνουν των συνηθισμένων περιπτώσεων κακοποίησης και οι ερευνητές σημειώνουν ότι η φυσική επαφή μεταξύ μητέρας και κόρης είναι λιγότερο θέμα «ταμπού» από αυτήν του πατέρα – κόρης. Η μεγάλη «ανεκτικότητα» που υπάρχει σε αυτήν τη φυσική επαφή, κάνει ακόμη δυσκολότερο το διαχωρισμό της σε ασέλγεια. Δεν υπάρχουν ωστόσο πολλές έρευνες σε σχέση με τη σεξουαλική κακοποίηση μητέρας – κόρης αλλά φαίνεται να καταδεικνύουν τα ίδια συμπεράσματα με αυτά της σεξουαλικής κακοποίησης μητέρας – γιου. Τις περιγράφουν ως γυναίκες επιθετικές, οι οποίες έχουν εγκαταλείψει το μητρικό τους ρόλο για τη δημιουργία μιας κακοποιητικής σχέσης με το παιδί τους. Και οι πέντε περιπτώσεις αυτών των γυναικών είχαν ένα κατεστραμμένο γάμο. Οι Goodwin & Di Vasto πιστεύουν ότι είναι πολύ περισσότερες οι περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης μητέρας – κόρης από αυτές τις ελάχιστες – έως σπάνιες – που αναφέρονται και καταγράφονται.

Οι Kempe & Kempe (1984) αναφέρουν, ότι η αύξηση των διαζυγίων έχει οδηγήσει πολλά αγόρια να ζουν μόνο με τη μητέρα τους και να μετατρέπονται έτσι σε μια «πηγή» ζεστασιάς και συντροφικότητας. Αν και αυτό ως έχει είναι και λογικό και φυσιολογικό, μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα συμπεριφοράς, όπως το να κοιμούνται τα αγόρια με τις μητέρες τους στο κρεβάτι. Οι Kempe & Kempe πιστεύουν ότι η κοινωνία είναι περισσότερο έτοιμη να παραδεχτεί ότι ενέχεται σεξουαλική διάσταση στην περίπτωση που ένας πατέρας κοιμάται μαζί με την κόρη του παρά όταν μία μητέρα κοιμάται με τον γιο της. Παρουσιάζουν 2 περιπτώσεις στις οποίες ο ύπνος με την μητέρα στο ίδιο κρεβάτι περιελάμβανε και σεξουαλικές

πράξεις και πως τέτοιου είδους εμπειρίες είναι ψυχοκοινωνικά καταστρεπτικές για το αγόρι. Ο Krug (1989) μελέτησε οκτώ περιπτώσεις ανδρών, που είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά από τις μητέρες τους. Όλες ήταν περιπτώσεις από διαλυμένους γάμους και στις τέσσερις εξ αυτών υπήρχε ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή, ενώ στις υπόλοιπες τέσσερις δεν υπήρχε διείσδυση. Καμιά από αυτές τις μητέρες δεν ήταν ψυχωσική. Οι άνδρες αυτοί είχαν όλοι ψυχολογικά προβλήματα και προβλήματα προσαρμοστικότητας.

A4. Αιμομιξία

(α) Εισαγωγικά

Η αιμομιξία δεν είναι αμιγώς μία σεξουαλική πράξη. Στην πραγματικότητα η αιμομιξία είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, με το οποίο εκφράζεται και η οικογενειακή διαταραχή. Ο στενός ορισμός της αιμομιξίας, από νομικής πλευράς, αφορά γενετήσια επαφή μεταξύ στενών συγγενών. Ο ευρύτερος όμως ορισμός περιλαμβάνει στάσεις, κοίταγμα του ατόμου ή βιβλίων, χάιδεμα των ειδικών περιοχών κλπ.

Η λέξη «αιμομιξία» είναι μία από τις πλέον συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις στη βιβλιογραφία της παιδικής κακοποίησης. Τα αναφερόμενα ποσοστά σπάνια αναπαριστούν τα πραγματικά μεγέθη. Το National Research Center of Child Sexual Abuse ανέφερε 375.000 περιπτώσεις παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης στη διάρκεια του 1992 στις Η.Π.Α, ενώ υπολόγισε, ότι στην πραγματικότητα περί το ένα εκατομμύριο παιδιά κακοποιούνται ετησίως στη χώρα αυτή. Στο 85% των περιπτώσεων, ο δράστης ανήκε στο περιβάλλον της οικογένειας. Η ανάλυση 200 περιστατικών από το Michigan's Project on Child Abuse and Neglect έδειξε, ότι οι βιολογικοί πατέρες αποτελούσαν το 36% των περιπτώσεων, το 28% ακόμη έγγαμοι και το 18% διαζευγμένοι. Οι θετοί γονείς αποτελούσαν το 17%, ενώ οι ερωτικοί σύντροφοι της μητέρας το 9%.

Η ακριβής καταγραφή του φαινομένου της αιμομιξίας δεν είναι καθόλου εύκολη. Ένας βασικός λόγος είναι ο φόβος και η αίσθηση ντροπής των παιδιών να αναφέρουν το γεγονός. Επίσης σε κανένα κράτος δεν υπάρχει ειδικό σύστημα αναφοράς των περιστατικών αυτών. Επιπλέον, επικρατεί σύγχυση ως προς τον τρόπο εκτίμησής τους κατά τη διενέργεια των μελετών. Συγκεκριμένα κάποιες

περιλαμβάνουν νέους μέχρι 18 ετών, ενώ άλλες μέχρι 12 ετών. Κάποιες μελέτες επίσης περιλαμβάνουν περιστατικά ενδοοικογενειακής κακοποίησης, καθώς και περιστατικά κακοποίησης από μη σχετιζόμενους με την οικογένεια ενήλικες. Οι περισσότερες μελέτες βασίζονται σε αναμνήσεις ενηλίκων και επομένως στην ικανότητά τους να ανακαλούν γεγονότα, που συνήθως είναι αποθηκευμένα στο υποσυνείδητο. Επίσης η μεθοδολογία ποικίλει, αφού μπορεί να βασίζονται σε τηλεφωνική επικοινωνία, προσωπική συνέντευξη ή συμπλήρωση ερωτηματολογίων.

(β) Αιτιολογία

Έχουν προταθεί ποικίλες θεωρίες σχετικά με την αιτιολογία της αιμομιξίας. Πρωταρχικός παράγοντας είναι η σεξουαλική έλξη του δράστη για παιδιά. Η σεξουαλική αυτή έλξη μπορεί να είναι περιστασιακή και αποτέλεσμα σωματικής επαφής ή έκθεσης σε πορνογραφικό υλικό σε συνδυασμό με άλλα ψυχικά προβλήματα του δράστη. Μπορεί επίσης να είναι χαρακτηριστική, όπως στην περίπτωση του παιδόφιλου, ο οποίος δρα με ένα καταναγκαστικό πρότυπο σεξουαλικής έλξης και κακοποιεί το παιδί. Ένας δεύτερος παράγοντας είναι η δυνατότητα του δράστη να δράσει με βάση τη σεξουαλική έλξη. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην ένταση των συναισθημάτων, στο χαρακτήρα του δράστη και στην ικανότητα της αντίστασης να ανακάμψει τη δράση του.

Η στενότητα της σχέσης μεταξύ θύματος και δράστη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην έναρξη, τη διατήρηση, τη συχνότητα και τη φύση της συμπεριφοράς. Στην περίπτωση της αιμομιξίας μεταξύ πατέρα και κόρης, ο δράστης συνήθως προχωρά σταδιακά από την πρόσφορη συναισθηματική συμπεριφορά σε πιο επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά. Δεδομένης της στενής βιολογικής σχέσης, ο δράστης έχει μεγαλύτερη πρόσβαση στο παιδί και μικρότερη ανάγκη πειθούς καταλήγοντας στο να βλάψει το παιδί εκμεταλλευόμενος τη συναισθηματική του κατάσταση και την εμπιστοσύνη του. Τα παιδιά με πνευματική καθυστέρηση ή σωματική αναπηρία έχουν 4 έως 10 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα να κακοποιηθούν, σε σχέση με τα φυσιολογικά παιδιά. Έχοντας έλλειψη θετικών εμπειριών από το σχολείο ή το περιβάλλον τους τα καθυστερημένα παιδιά ή τα παιδιά με σωματική αναπηρία είναι περισσότερο επιρρεπή να αποδεχτούν τη σεξουαλική προσοχή του δράστη. Συγχρόνως τα παιδιά αυτά μπορεί να είναι πιο «υπάκουα» ή να μην έχουν την

ικανότητα να απαιτήσουν τα δικαιώματά τους ή ακόμη να νιώθουν ότι είναι βάρος στην οικογένειά τους.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός επίσης της οικογένειας είτε λόγω επιλογής είτε λόγω συνθηκών λειτουργεί επιβαρυντικά στην έναρξη και την διατήρηση του φαινομένου. Στις αιμομικτικές οικογένειες έχουν παρατηρηθεί δυσλειτουργικές δομές (Alexander, 1990), όπως: ασαφή όρια ρόλων μεταξύ των μελών της οικογένειας, διαταραχή σχέσης των γονέων, ύπαρξη γενικότερου κλίματος μυστικότητας σε πολλά ζητήματα με αποτέλεσμα τη δημιουργία συμμαχιών. Τέλος, τα παιδιά-θύματα μαθαίνουν το ρόλο του θύματος, ο οποίος εμπεριέχει αισθήματα αβοήθητου και φόβου απέναντι στην αποκάλυψη. Υποστηρίζεται, ότι η αιμομικτική συμπεριφορά μπορεί να αναπτυχθεί, όταν οι ψυχολογικοί μηχανισμοί στην οικογένεια αδυνατούν πλέον να ελέγξουν τις οικογενειακές συγκρούσεις χωρίς βία και διάρρηξη του συστήματος (Sholevar, 1978). Από μια άποψη λοιπόν η αιμομικτική συμπεριφορά αποτελεί μία έκφραση προσπάθειας της οικογένειας να λύσει τα προβλήματά της και να δημιουργήσει μία νέα ισορροπία. Όμως, όπως είναι φυσικό, η αιμομιξία τελικά δεν επιτυγχάνει την ισορροπία και η οικογένεια συνεχίζει τις δυσλειτουργικές σχέσεις της επιβαρυνόμενη περαιτέρω από τις συνέπειες της αιμομικτικής συμπεριφοράς.

(γ) Περιπτώσιολογία

Η περίπτωση της αιμομιξίας πατέρα - κόρης περιέχει τη μεγαλύτερη και περισσότερο εμπεριστατωμένη βιβλιογραφία. Το 70-80% των περιστατικών αιμομιξίας, που αναφέρονται, συμβαίνουν μεταξύ πατέρα και κόρης, ενώ στο 50% των περιπτώσεων αυτών δράστης είναι ο φυσικός πατέρας (Green 1988). Η μυστικότητα αποτελεί τον ισχυρότερο ενισχυτικό παράγοντα, αφού προστατεύει την αιμομικτική σχέση και διατηρεί την οικογενειακή συνοχή. Το θύμα νιώθει αβοήθητο και ανίκανο να δραπετεύσει, ενώ δεν είναι ασύνηθες να αρνείται την ύπαρξη της κακοποίησης. Τα σεξουαλικά κακοποιημένα παιδιά τείνουν επίσης να επαναλαμβάνουν το τραυματικό αυτό πρότυπο σεξουαλικής συμπεριφοράς και σταδιακά μετακινούνται από την παθητική στην επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά, προσπαθώντας να απαλύνουν προσωρινά την τραυματική εμπειρία (Costentino et al, 1995).

Ο Finkelhor (1994) διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε κάποιο συγκεκριμένο ψυχολογικό προφίλ στην αιμομικτική σχέση πατέρα-κόρης. Κάποιοι πατέρες εμφάνιζαν διαταραχή προσωπικότητας με τάση υπερεμπλοκής και υπερελέγχου της κόρης και έδειχναν ιδιαίτερα εξαρτημένοι συναισθηματικά από την οικογένεια. Άλλοι βρέθηκε να έχουν περισσότερο παιδοφιλική σεξουαλική προτίμηση. Η Faller (1988) υποστήριξε το κλασικό πρότυπο αιμομιξίας, σύμφωνα με το οποίο η αιμομιξία προκύπτει ως μηχανισμός άμυνας της οικογένειας απέναντι στον κίνδυνο διάσπασής της. Το αλκοόλ, που ενοχοποιήθηκε παλιότερα από το Ινστιτούτο Kinsey, ότι μειώνει την αναστολή και διευκολύνει την έναρξη της αιμομικτικής δραστηριότητας, δεν έδειξε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σύμφωνα με μεταγενέστερες έρευνες (Mandel, 1986). Οι Finkelhor (1986) και Russel (1984) βρήκαν ότι οι κόρες είναι επτά (7) φορές πιθανότερο να κακοποιηθούν σεξουαλικά από έναν θετό πατέρα συγκριτικά με το βιολογικό πατέρα. Ο ρόλος του θετού πατέρα είναι περισσότερο ασαφής και επομένως η σχέση παιδιού-γονέα περισσότερο περιπλεγμένη. Η οριοθέτηση του ρόλου του θετού πατέρα από τη μητέρα δίνει πιο σαφείς διαστάσεις. Συχνά η ψυχοπαθολογία της μητέρας συμβάλλει στον κύκλο της σεξουαλικής κακοποίησης μέσω των συναισθημάτων ζηλοτυπίας, που προκαλούνται από την ιδιαίτερη προσοχή που δείχνει ο θετός πατέρας προς την κόρη. Η κοινωνική απομόνωση και οι πτωχές κοινωνικές δεξιότητες έδειξαν επίσης να χαρακτηρίζουν τους πατέρες, που κακοποιούν σεξουαλικά τις κόρες τους. Η έλλειψη σεξουαλικού συντρόφου ή ο προβληματικός γάμος μπορεί να στρέψει το φυσικό ή το θετό πατέρα στην κόρη. Βρέθηκε επίσης, ότι οι περισσότεροι από τους μισούς αιμομικτες πατέρες είχαν ιστορικό σωματικής ή και σεξουαλικής κακοποίησης.

Το θύμα της αιμομικτικής δραστηριότητας πατέρα-κόρης εγκαταλείπει τη σχέση με έναν από τους εξής τρόπους: 1. Η κόρη αρνείται ξεκάθαρα να συνεχίσει τη σχέση, 2. η κόρη εγκαταλείπει το σπίτι, 3. η μητέρα, η κόρη ή άλλο μέλος της οικογένειας έρχονται σε αντιπαράθεση και αποφασίζουν να αναφέρουν το γεγονός και 4. η κόρη μένει έγκυος.

Αν και η αιμομιξία πατέρα-κόρης είναι η πιο συχνή σε αναφορές στη βιβλιογραφία, η αιμομιξία μεταξύ αδελφών θεωρείται η πλέον διαδεδομένη (Forward & Buck, 1979). Υπολογίζεται, ότι η αιμομιξία μεταξύ αδελφών είναι 7 φορές συχνότερη, σε σχέση με την αιμομιξία μεταξύ πατέρα-κόρης (Smith & Israel, 1987). Η αιμομιξία μεταξύ αδελφών συμβαίνει συχνότερα σε σπίτια με μεγάλο συγχρωτισμό και μειωμένη παρακολούθηση και φροντίδα. Αναφέρονται 3 υποτύποι αιμομιξίας

μεταξύ αδελφών: 1. Ο έφηβος αδελφός, που χρησιμοποιεί τη νεότερη αδελφή του για σεξουαλικό πειραματισμό και εξερεύνηση, 2. Ο αδελφός με έντονη κοινωνική δυσλειτουργία, που χρησιμοποιεί την αδελφή κακοποιώντας την κυρίως συναισθηματικά ως υποκατάστατο των κοριτσιών φίλων του και 3. Ένας πολύ μεγαλύτερος αδελφός, που ασκεί σαφή σεξουαλική δραστηριότητα στην αδελφή του (Courtois, 1988). Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι υπάρχουν και αρκετά περιστατικά μεταξύ αρρένων αδελφών και μεταξύ θηλέων αδελφών, αλλά τα ακριβή ποσοστά είναι άγνωστα. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των εμπλεκόμενων καθώς και η ασαφής σεξουαλική συμπεριφορά των ενηλίκων μέσα στο σπίτι φαίνεται να συμβάλλουν σημαντικά στη διατήρηση της σχέσης. Επιπλέον φαίνεται να συμβάλλει η σωματική εγγύτητα λόγω έλλειψης χώρου ή το μοίρασμα των κρεβατιών. Τα περισσότερα περιστατικά αιμομιξίας μεταξύ αδελφών σταματούν, όταν κάποιο από τα μέλη αναπτύσσει κάποια ερωτική σχέση έξω από την οικογένεια. (Russell, 1986, Courtois, 1988).

Η αιμομιξία μητέρας-αγοριού αποτελεί το 10% όλων των περιπτώσεων αιμομιξίας. Έχει βρεθεί ότι η ψυχωσική συνδρομή της μητέρας και τα μακρά διαστήματα απουσίας της από το σπίτι αποτελούν σημαντικούς αιτιολογικούς παράγοντες ανάπτυξης αυτής της σχέσης. Βιώνοντας τον έντονο αποχωρισμό το αγόρι ενδέχεται να βλέπει την αιμομικτική διαδικασία ως έναν τρόπο επανάκτησης της σχέσης του με τη μητέρα. Ο τύπος αυτός της αιμομιξίας φαίνεται να συμβαίνει συχνότερα σε μονογονεϊκές οικογένειες, αφού η παρουσία του πατέρα συνήθως διατηρεί τις ανάλογες αποστάσεις ανάμεσα στη μητέρα και στο αγόρι.

Η παιδική σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί μία από τις κυριότερες αιτίες ανάπτυξης μετατραυματικής από στρες διαταραχής (post traumatic stress disorder-PTSD) και διασχιστικής διαταραχής. Τα παιδιά-θύματα της αιμομιξίας συχνά εκδραματίζουν ή ζουν με το παιχνίδι τους το τραύμα σε μία προσπάθεια να χειριστούν το γεγονός. Ανάλογα με την ψυχοσύνθεσή τους μπορεί να ανακοινώσουν το γεγονός και συγχρόνως να έχουν την ικανότητα να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους, μπορεί να ακολουθήσουν μία διαδικασία αυτοθυματοποίησης εκδηλούμενη με καταθλιπτική και αυτοκαταστροφική συμπεριφορά ή τέλος μπορεί να ταυτιστούν με τον επιτιθέμενο και να αρχίσουν σιγά-σιγά να κακοποιούν άλλα παιδιά.

A 5. Παραφυλίες

Οι παραφυλίες είναι καταστάσεις, που χαρακτηρίζονται από παθολογική ερωτική προτίμηση, και συνυπάρχουν τη σεξουαλική κακοποίηση και το βιασμό. Όπως προκύπτει από έρευνες η συντριπτική πλειοψηφία των σεξουαλικών δραστών φαίνεται να πάσχει από τουλάχιστον μία παραφυλία, παράλληλα - κάποιες εξ αυτών - αποτελούν μεμονωμένα πράξεις ποινικά κολάσιμες. Εν προκειμένω ενδιαφέρουν όσες προσβάλλουν και στρέφονται κατά τρίτων.

(α) Επιδειξιμανία

Σύμφωνα με το DSM-IV, τα κριτήρια για τη διάγνωση της επιδειξιμανίας απαιτούν: «Α. Την ύπαρξη για τουλάχιστον έξι μήνες επαναλαμβανόμενων σεξουαλικών τάσεων, φαντασιώσεων ή συμπεριφορών έκθεσης των γεννητικών οργάνων σε έναν ανυποψίαστο άγνωστο. Και Β. Αυτές οι φαντασιώσεις, τάσεις και συμπεριφορές προκαλούν σημαντική κλινική δυσφορία ή διαταραχή στην κοινωνική, εργασιακή ή άλλη σημαντική περιοχή της λειτουργικότητας».

Η επιδειξιμανία, όπως όλες οι παραφυλίες, έχουν πρώιμο χρόνο έναρξης. Οι Abel και Rouleau (1990) σε μελέτη 142 περιπτώσεων επιδειξιομανίας βρήκαν ότι στο 50% η έναρξη αυτού του τύπου σεξουαλικού ενδιαφέροντος ήταν πριν την ηλικία των 18 ετών. Παρ' όλα αυτά η έναρξη της δραστηριότητας γίνεται γύρω στην ηλικία των 25 ετών, ενώ υπάρχει σαφής πτώση στην έναρξη μετά τα 40. Μετά την ηλικία αυτή η έναρξη της δραστηριότητας κυμαίνεται από 6% έως 27%. Η δράστες είναι άνδρες με θύματα γυναίκες, παιδιά ή έφηβοι. Κοινωνιολογικά δεδομένα των δραστών δείχνουν, ότι οι μισοί περίπου είναι έγγαμοι, ενώ δεν διαφέρουν από το γενικό πληθυσμό ως προς την εκπαίδευση και το επάγγελμα.

Κάποιες πρώιμες έρευνες έδειξαν, ότι οι επιδειξιμανείς αποτελούν το ένα τρίτο (1/3) των σεξουαλικών δραστών. Οι Abel και Rouleau (1990) βρήκαν ότι το 25% των 565 σεξουαλικών δραστών που παρακολουθούσαν, είχαν κάποιο ιστορικό επιδειξιμανίας. Οι αριθμοί βεβαία που αναφέρονται επίσημα, αναπαριστούν ένα μικρό ποσοστό των πραγματικών περιστατικών. Οι Cox και Maletzky (1980) βρήκαν, ότι μόνο 17% των περιστατικών αναφέρονται. Οι Gittleson et al, (1978), μελετώντας ένα δείγμα νοσοκόμων μέσης ηλικίας 37 ετών, βρήκαν ότι το 44% είχε πέσει θύμα

επιδειξιμανίας, ενώ οι Cox και MacMahon (1978), μελετώντας 405 φοιτήτριες στις ΗΠΑ, βρήκαν ότι 32% είχαν πέσει θύμα επιδειξιμανίας.

Αρκετές πρώιμες έρευνες ανέφεραν ποικίλες ψυχιατρικές διαταραχές, που σχετίζονταν με την επιδειξιμανία και περιέγραφαν τους δράστες σαν “ντροπαλούς”, “συνεσταλμένους” και “ψυχονευρωτικούς”. Γενικότερα φαίνεται να μην υπάρχει κάποιο ιδιαίτερο προφίλ ψυχολογικής δυσλειτουργίας ή κάποια χαρακτηριστική ψυχοπαθολογία, που να οδηγεί στην ανάπτυξη επιδειξιμανίας. Ο Freund (1990) βρήκε σε δείγμα 241 επιδειξιών ότι το 32% επιδιδόταν συγχρόνως σε ηδονοβλεπτικές δραστηριότητες, το 30% σε εφρασιμανικές και το 15% είχε διαπράξει βιασμό. Οι Abel και Osborn (1992), σε δείγμα 118 επιδειξιών, βρήκαν ότι στο 27% συνυπήρχε ηδονοβλεψία, στο 39% παιδοφιλία, στο 17% εφρασιμανία, ενώ το 14% είχε διαπράξει βιασμό. Έχει βρεθεί επίσης ότι το 93% των επιδειξιμανών έχει πάνω από μία παραφιλική διάγνωση, ενώ το 73% έχει πάνω από τρεις παραφιλικές διαγνώσεις.

(β) Εφρασιμανία

Η εφρασιμανία είναι μία παραφιλία, που χαρακτηρίζεται από το άγγιγμα ερωτογόνων περιοχών ενός άγνωστου ατόμου σε μέρη όπου υπάρχει πολυκοσμία ή όπου η διαφυγή θα ήταν εύκολη, αν ο δράστης γινόταν αντιληπτός.

Σύμφωνα με το DSM-IV τα διαγνωστικά κριτήρια συνίστανται από: «Α. Περίοδος άνω των 6 μηνών με επαναλαμβανόμενες και επίμονες σεξουαλικές φαντασιώσεις, τάσεις και συμπεριφορές, που περιλαμβάνουν άγγιγμα και τρίψιμο έναντι μη-συγκατατιθέμενου ατόμου. Και Β. Οι σεξουαλικές φαντασιώσεις, τάσεις και συμπεριφορές προκαλούν σημαντική κλινική δυσφορία ή διαταραχή στη κοινωνική, εργασιακή ή άλλη σημαντική περιοχή της λειτουργικότητας».

Η βιβλιογραφία για την εφρασιμανία είναι αρκετά μικρή σε σχέση με αυτήν των παραφιλιών. Για παράδειγμα, σε σχετική έρευνα για τα έτη 1966-1997, βρέθηκαν μόνο 17 μελέτες με το θέμα αυτό. Οι Abel et al (1987) τόνισαν, ότι η εφρασιμανία είναι πολύ συχνή παραφιλική δραστηριότητα. Ο μέσος όρος των εφρασιμανικών πράξεων των 62 ατόμων, που μελέτησαν, με πρώτη διάγνωση την εφρασιμανία ήταν 850. Σε δείγμα ατόμων που είχαν συλληφθεί για ηδονοβλεπτική δραστηριότητα το 66% είχαν παράλληλα επιδείξει εφρασιμανική δραστηριότητα. Οι Abel et al. (1988) μελετώντας 561 παραφιλικούς βρήκαν, ότι μόνο 21% των ατόμων με εφρασιμανία

είχαν σαν μοναδική δραστηριότητα την εφρασιμανία, ενώ οι υπόλοιποι είχαν κατά μέσο όρο 4,8 επιπλέον παραφιλίες.

(γ) Ηδονοβλεψία

Γενικά ηδονοβλεψία είναι η παρακολούθηση κάποιας σεξουαλικής δραστηριότητας ανυποψίαστων ατόμων, συνήθως ξένων, που είναι γυμνά ή επιδίδονται σε σεξουαλική δραστηριότητα, με σκοπό τη σεξουαλική διέγερση. Συνήθως ο ηδονοβλεψίας δεν επιζητά σεξουαλική επαφή με το παρακολουθούμενο άτομο. Τα διαγνωστικά κριτήρια για την ηδονοβλεψία σύμφωνα με το DSM-IV είναι: «Α. Επαναλαμβανόμενες και έντονες σεξουαλικά διεγείρουσες φαντασιώσεις, τάσεις ή συμπεριφορές που περιλαμβάνουν ηδονοβλεπτική δραστηριότητα. Και Β. Οι σεξουαλικές φαντασιώσεις, τάσεις ή συμπεριφορές προκαλούν σημαντική κλινική δυσφορία ή διαταραχή στην κοινωνική, εργασιακή, ή άλλη σημαντική περιοχή της λειτουργικότητας.»

Συχνά απαντάται οι δράστες βιασμών να έχουν ηδονοβλεπτική δραστηριότητα είτε κατά του ίδιου του θύματός του είτε κατά άλλων.

(δ) Ζωοφιλία - Κτηνοβασία

Ο όρος περιλαμβάνει σεξουαλικές φαντασιώσεις, τάσεις ή συμπεριφορές που σχετίζονται με ζώα. Το ζώο που επιλέγεται είναι συνήθως κάποιο με το οποίο το άτομο ήταν σε στενή σχέση κατά την παιδική ηλικία, όπως ζώο φάρμας ή κατοικίδιο. Αν και θεωρείται σπάνια διαταραχή, τα ευρήματα ποικίλλουν. Ο Kinsey ανέφερε επικράτηση μίας έστω σεξουαλικής επαφής μεταξύ ανθρώπου και ζώου, σε ποσοστό 8% για του άνδρες και 1,5% και 3,6% σε κορίτσια και γυναίκες αντίστοιχα. Τα ποσοστά ήταν υψηλότερα στον αγροτικό πληθυσμό βρίσκοντας, ότι το 40% αυτού εμπλέκεται σε σεξουαλική δραστηριότητα με ζώα. Τα ποσοστά επίσης είναι υψηλότερα σε άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Αντίθετα, ο Nagaraja (1983), βρήκε επικράτηση 1% σε Αμερικανούς έφηβους, ενώ οι Crepault & Couture (1980), βρήκαν ότι μόνο το 5,3% του δείγματος που εξέτασαν είχε φαντασιώσεις σεξουαλικής δραστηριότητας με ζώα.

(ε) Τηλεφωνική αισχρολογία

Περιλαμβάνει τηλεφωνήματα σε γνωστό/ή ή άγνωστο/η με περιεχόμενο ξεκάθαρα ερωτικό. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι οι περισσότεροι δράστες είναι άνδρες. Βρέθηκε ότι, το 26% μαθητριών και το 11% μαθητών κολεγίου έχουν δεχτεί τέτοιου τύπου τηλεφωνήματα. Δεν είναι όμως καθόλου ξεκάθαρο, εάν τα δεδομένα αυτά αναπαριστούν την πραγματική διάσταση της διαταραχής δεδομένου, ότι δεν υπάρχουν πληροφορίες για το πόσα τηλεφωνήματα έκανε ο ίδιος δράστης ή ακόμα εάν οι δράστες πληρούσαν τα κριτήρια για παραφυλία. Τα άτομα αυτά έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και θυμό απέναντι στις γυναίκες, νοητική υστέρηση.

A.6 Πορνογραφία

(α) Οι χρήστες πορνογραφίας στο διαδίκτυο

Έρευνες αποδεικνύουν, ότι το σεξ αποτελεί την πιο συχνή θεματική αναζήτησης στο διαδίκτυο. Υπολογίζεται, ότι πάνω από το μισό όλων των επισκέψεων σε δικτυακούς τόπους αφορά εν γένει τη σεξουαλική δραστηριότητα. Με δεδομένη την τεράστια επισκεψιμότητα δικτυακών τόπων με πορνογραφικό περιεχόμενο η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην πορνογραφία που διακινείται μέσω του διαδικτύου και της σεξουαλικής παραβατικότητας αποτελεί βασικό ερευνητικό πεδίο. Παρ'ό,τι για τις πιο παραδοσιακές μορφές διακίνησης πορνογραφικού υλικού (φωτογραφίες, βιντεοταινίες κ.τ.λ.) και τη σχέση τους με τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων έχει εκπονηθεί ένας μεγάλος αριθμός επιστημονικών μελετών, οι οποίες δεν επιβεβαιώνουν αιτιακή σχέση, για την ηλεκτρονική πορνογραφία υπάρχουν προς το παρόν ελάχιστες μελέτες, κυρίως λόγω της νεωτερικότητας του φαινομένου, αλλά και του τεράστιου σκοτεινού αριθμού των χρηστών πορνογραφικών δικτυακών τόπων. Κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ της ηλεκτρονικής πορνογραφίας και των παραδοσιακών μορφών της οπωσδήποτε υπάρχουν, αλλά εντοπίζονται και σαφείς διαφορές. Όπως ότι η ηλεκτρονική πορνογραφία διαθέτει εύκολη και σχετικά ανέξοδη προσβασιμότητα σε εκατομμύρια χρήστες, εγκαθιστά σχέση ενεργητική ή σχέση διαντίδρασης με το χρήστη, και ο χρήστης μπορεί εύκολα να γίνει ταυτόχρονα διακινητής ή και παραγωγός σχετικού

υλικού. Επίσης αποτελεί ταυτόχρονα μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, όπου το εικονικό - φαντασιακό διαπλέκεται με το πραγματικό, μέσω της δυνατότητας που παρέχει για άμεση επικοινωνία, ανταλλαγή απόψεων, ακόμα και off-line γνωριμίες και σχέσεις. Το πορνογραφικό περιβάλλον είναι εικονικό για τον χρήστη τη στιγμή που το επισκέπτεται, δεν παύει όμως να είναι και πραγματικό για τους πρωταγωνιστές του σε κάποιο τόπο και κάποιο χρόνο και το κυριότερο, ενώ μπορεί να γίνει πραγματικό και για τον χρήστη, αν αυτός το θελήσει, μέσω της δυνατότητας άμεσης επικοινωνίας του με τους παραγωγούς.

Έρευνες σε βορειοαμερικανούς ανήλικους και ενήλικους σπουδαστές αποδεικνύουν, ότι το διαδίκτυο έχει την ίδια ή και σημαντικότερη επίδραση στις σεξουαλικές αντιλήψεις και στάσεις απ' ό, τι η οικογένειά τους, ενώ άλλες επιβεβαιώνουν τη σχέση ανάμεσα στην διαδικασία κοινωνικοποίησης εφήβων και νεαρών ενηλίκων και τη χρήση ερωτικών – πορνογραφικών δικτυακών τόπων. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να επιλέγεται το διαδίκτυο είναι η εύρεση πορνογραφικού υλικού για διασκέδαση και αυνανισμό, η εύρεση on-line ερωτικών συντρόφων, για εκπαιδευτικούς λόγους ή περιέργεια για το σεξ, η εύρεση off –line ερωτικών συντρόφων, καθώς και για επικοινωνία και διαδικτύωση ατόμων και ομάδων με ειδικά ερωτικά ενδιαφέροντα. Η αναζήτηση του λεγόμενου cyber sex οφείλεται στο γεγονός, ότι το διαδίκτυο προσφέρει μια εξαιρετικά ευρεία γκάμα επιλογών ερωτικών συντρόφων, διαθέσιμων όλο το 24ωρο, είναι σχετικά ανέξοδο και εξασφαλίζει ανωνυμία και ιδιωτικότητα, είναι νόμιμο και ακίνδυνο από σεξουαλικά μεταδιδόμενες αρρώστιες.

Η ανωνυμία, την οποία προσφέρει το διαδίκτυο, θεωρείται, ότι αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους λόγους επίσκεψης των πορνογραφικών δικτυακών τόπων αλλά και της δικτυακής σεξουαλικής εξάρτησης, όπως θα αναλυθεί ακολούθως. Η ανωνυμία και η συνακόλουθη ελαχιστοποίηση κοινωνικού στιγματισμού προσφέρει τη δυνατότητα στο χρήστη να επιλέξει ρόλους, προσωπεία και σεξουαλικές τακτικές που συνιστούν κρυφές ή καταπιεσμένες του επιθυμίες και φαντασιώσεις. Ο χρήστης των πορνογραφικών δικτυακών τόπων βιώνει χάρη στην ανώνυμη και απρόσωπη εμπλοκή του συναισθήματα εμπιστοσύνης, αποδοχής και άνεσης, έχει αίσθηση μεγαλύτερου ελέγχου των σχέσεων, στις οποίες εμπλέκεται και παράλληλα μεγαλύτερη ευχέρεια πειραματισμών. Κατά τους Young et al. (2000) οι γυναίκες επιλέγουν τη χρήση της ηλεκτρονικής πορνογραφίας γιατί τις απαλλάσσει από το κοινωνικό στιγματισμό και τους επιτρέπει να εξερευνούν τη σεξουαλικότητά τους

χωρίς κοινωνικές δεσμεύσεις, ενώ οι άνδρες διότι τους απαλλάσσει από το άγχος της ερωτικής επίδοσης, ή από αισθήματα σεξουαλικής μειονεξίας και βέβαια τους δίνει τη δυνατότητα έκφρασης μύχιων φαντασιώσεων και απωθημένων χωρίς τον κίνδυνο στιγματισμού και διατάραξης των ερωτικών σχέσεων τους στο πραγματικό τους περιβάλλον. Υποστηρίζεται μάλιστα, ότι για αυτούς τους λόγους οι άνδρες κατά κύριο λόγο επιλέγουν να βλέπουν on-line πορνογραφικό υλικό, ενώ οι γυναίκες είναι πιθανότερο να εμπλακούν σε on-line ερωτικές σχέσεις.

Οι Cooper et al (1999) πρότειναν τις εξής τρεις κατηγορίες χρηστών: τους χρήστες για ψυχαγωγία (recreational users), οι οποίοι επισκέπτονται τα σχετικά sites από περιέργεια και για λόγους διασκέδασης, τους χρήστες υπό κίνδυνο (at risk users), οι οποίοι διαμορφώνουν μια καταναγκαστική σχέση με την ηλεκτρονική πορνογραφία, η οποία επιδρά και στην off-line ερωτική τους συμπεριφορά, και τους σεξουαλικά παθολογικούς χρήστες (sexual compulsive users), οι οποίοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να εκφράσουν τις παθολογικές ή παρεκκλίνουσες σεξουαλικές τους προτιμήσεις και να δικτυωθούν με αντίστοιχους άλλους χρήστες. Η ποσότητα του πορνογραφικού υλικού, που βρίσκεται στο διαδίκτυο, είναι τεράστια καταλαμβάνοντας ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου ιστού. Για παράδειγμα, αν πληκτρολογήσουμε το λήμμα «sex movies» σε μία διαδικτυακή μηχανή αναζήτησης (google), σε δευτερόλεπτα θα έχουμε στη διάθεση μας εκατομμύρια ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου. Οι πορνογραφικοί δικτυακοί τόποι διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες με βάση τις κυρίαρχες θεματικές, που φιλοξενούν και το είδος της σχέσης, που επιδιώκουν να εγκαταστήσουν με το χρήστη τους: α) Τόποι με απεικονίσεις (στατικές ή με τη μορφή ταινίας) σεξουαλικών επαφών κάθε τύπου με πρωταγωνιστές ετεροφυλόφιλους και δυνατότητες αποθήκευσης των σχετικών αρχείων έναντι αμοιβής, β) τόποι με σεξουαλικές δραστηριότητες με υποκείμενα ειδικού ενδιαφέροντος όπου περιλαμβάνεται πορνογραφικό υλικό με πρωταγωνιστές ανηλίκους, τρανσέξουαλς, ομοφυλόφιλους, υπέρβαρους, ανάπηρους, ηλικιωμένους κ.τ.λ. και τέλος γ) τόποι με απεικονίσεις διαφόρων άλλων παραφιλικών εκφράσεων, όπως σαδομαζοχιστικές πρακτικές, σεξουαλικές περιπτώξεις με ζώα, φετιχισμό, εικονικούς βιασμούς, βασανιστήρια κ.τ.λ. Όσον αφορά στη δεύτερη και τρίτη κατηγορία, επιδιώκουν την περαιτέρω εγγραφή του επισκέπτη ως χρήστη με κατά δήλωση στοιχεία του, οπότε ο χρήστης - μέλος μπορεί να έχει πρόσβαση, πολλές φορές και δωρεάν, στο πορνογραφικό υλικό του site, να ανταλλάσσει τέτοιο

υλικό, να λειτουργεί δηλαδή ταυτόχρονα ως παραγωγός, διακινητής και καταναλωτής του πορνογραφικού προϊόντος.

Οι δικτυακοί πορνογραφικοί τόποι και ιδίως εκείνοι, που διακινούν σκληρό πορνογραφικό υλικό ειδικού ενδιαφέροντος (είτε με ειδικές κατηγορίες συμμετεχόντων, ή με διάφορες παραφιλικές εκφράσεις και τακτικές) λειτουργούν ως ιδιόμορφες εικονικές «κοινότητες», στις οποίες μετέχουν υπό καθεστώς ανωνυμίας χιλιάδες χρήστες. Η επικοινωνία μεταξύ των χρηστών γίνεται κατά κύριο λόγο μέσω ανταλλαγής e-mails, μέσω chat rooms. Συνίσταται δε στην ανταλλαγή σχετικού πορνογραφικού υλικού, στην ανταλλαγή απόψεων, φαντασιώσεων και εμπειριών, αλλά και σε σύναψη on-line σεξουαλικής υφής σχέσεων με τη χρήση ηλεκτρονικών οπτικών μέσων (βιντεοκάμερας) εγκατεστημένων στον προσωπικό ηλεκτρονικό υπολογιστή του καθενός. Η επαφή ατόμων με πορνογραφικό υλικό μπορεί να τα επηρεάσει και να τα οδηγήσει σε αντικοινωνική συμπεριφορά, αν η επαφή αυτή λαμβάνει χώρα για μακρύ χρονικό διάστημα. Η παρακολούθηση ταινιών πορνογραφικού περιεχομένου μπορεί να προκαλέσει και να καλλιεργήσει σεξουαλικά πρότυπα βίας, ψυχρότητας και ψυχολογικής πίεσης, αφού η πλειοψηφία των ταινιών πορνογραφίας αναπαράγουν συνήθως τέτοιες σκηνές βίας.

Διαδεδομένη στην ηλεκτρονική πορνογραφία είναι η χρήση βίαιων σεξουαλικών τακτικών είτε με τη μορφή εικονικών βιασμών είτε με τη μορφή σαδομαζοχιστικών τακτικών, συντείνοντας έτσι στην ερωτικοποίηση του βιασμού, ο οποίος αποτελεί πρωτίστως ένα έγκλημα βίας και δευτερευόντως ένα σεξουαλικό έγκλημα, και στην εξοικείωση του χρήστη με τη βία, με μεθόδους και τακτικές, που μετατρέπουν τον άνθρωπο σε αντικείμενο ηδονής, η οποία μάλιστα αντλείται από τον εξευτελισμό, την ταπείνωση ή και τον βασανισμό του. Βασικό χαρακτηριστικό της πλειοψηφίας των πορνογραφικών ταινιών είναι η ταπείνωση της γυναίκας και η προβολή της ανδρικής υπεροχής. Ο βαθμός υποταγής και εξευτελισμού της γυναίκας αποτελεί μέτρο ποιότητας για τις ταινίες αυτού του περιεχομένου. Το ίδιο ισχύει και σε ταινίες ομοφυλοφιλικού περιεχομένου καθώς και σε περιπτώσεις, όπου έχουμε ερωτικές συνευρέσεις με παραπάνω από δύο άτομα. Αυτά σχετίζονται με την αποδοχή των μύθων περί βιασμού (rape myths acceptance), όρο που εισήγαγε και καθιέρωσε ο Burt (1980, 1981), ο οποίος και διαμόρφωσε τη λεγόμενη «Κλίμακα αποδοχής μύθων περί βιασμού» (Rape Myth Acceptance Scale - RMAS). Έτσι η σχέση ανάμεσα στη διαδικτυακή πορνογραφία και την αποδοχή εκ μέρους του χρήστη των μύθων περί βιασμού μπορεί να μην οδηγεί αιτιακά στη διάπραξη

σχετικών εγκλημάτων, μπορεί ωστόσο να διαμορφώσει εκείνο το ιδεολογικό και ψυχολογικό υπόστρωμα, πάνω στο οποίο δομείται το πέρασμα στην σεξουαλική παραβατικότητα. Ζητούμενο επίσης αποτελεί το, κατά πόσο η κατανάλωση βίαιου πορνογραφικού υλικού οδηγεί στη διαμόρφωση μιας στρεβλής αντίληψης περί της σεξουαλικότητας ή δημιουργεί την ψευδή πεποίθηση, ότι ο βιασμός και γενικότερα κάθε μορφής σεξουαλική κακοποίηση είναι μια βίαιη έκφραση της σεξουαλικότητας, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί μάλλον τη σεξουαλική έκφραση της βίας. Η πορνογραφία οποιουδήποτε τύπου θεωρείται, ότι δημιουργεί στον καταναλωτή τις στρεβλές, δυσλειτουργικές αντιλήψεις σχετικά με τους σεξουαλικούς ρόλους και πρακτικές και ως εκ τούτου δημιουργεί το ψυχολογικό υπόστρωμα, πάνω στο οποίο ευκολότερα μπορεί να αναπτυχθούν σεξουαλικές παρεκκλίσεις, ή και παραβατικές συμπεριφορές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ενδεχόμενο η συχνή χρήση των διαδικτυακών πορνογραφικών τόπων να προκαλεί στο χρήστη εξάρτηση, η οποία είτε παίρνει τη μορφή καταναγκαστικής κατανάλωσης πορνογραφικού υλικού είτε εξάρτησης από διαδικτυακές σεξουαλικές σχέσεις (cubersex relationships). Ειδικότερα, η πιθανή εγκαθίδρυση μιας ιδιότυπης εξάρτησης από τη χρήση του διαδικτύου ενδέχεται να περιλαμβάνει στοιχεία, που χαρακτηρίζουν και τις φαρμακευτικές εξαρτήσεις, όπως διαταραχές του θυμικού, συμπτώματα ανοχής, απόσυρσης, κατάθλιψης και αμφιθυμικές συμπεριφορές. Η ανωνυμία, που απολαμβάνει ο χρήστης πορνογραφικών δικτυακών τόπων, θεωρείται ένα από τα κυριότερα «συστατικά» αυτής της εξάρτησης. Η ανωνυμία (anonymity), η προσβασιμότητα (accessibility) και η προσφορότητα (affordability) θεωρούνται ως οι βασικοί παράγοντες κινδύνου για να αναπτυχθεί διαδικτυακή σεξουαλική εξάρτηση. Οι χρήστες, που έχουν ιδιαίτερα χαμηλή αυτοεκτίμηση, σοβαρά αρνητική εικόνα για το σώμα τους, παρουσιάζουν σεξουαλική δυσλειτουργικότητα (ψυχολογική, ή οργανική) και έχουν ήδη εγκατεστημένη σεξουαλική εξάρτηση συνιστούν ομάδα υψηλής επικινδυνότητας να εμφανίσουν και διαδικτυακή σεξουαλική εξάρτηση.

(β) Οι χρήστες παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο

Παιδική πορνογραφία είναι η αναπαραγωγή σεξουαλικών εικόνων με αντικείμενο παιδιά. Υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών ή με τη χρήση βίας ανήλικα αγόρια και κορίτσια υποχρεούνται να συμμετέχουν σε σεξουαλικές πράξεις μεταξύ

τους, με ενήλικες, ακόμη και με ζώα. Τα παιδιά (κάποιες φορές βρέφη, ηλικίας μικρότερης των 2 ετών), βασανίζονται, υφίστανται κάθε μορφή σωματικής και ψυχολογικής βίας και συχνά δολοφονούνται. Λόγω της μικρής τους ηλικίας δεν έχουν ακριβή συνείδηση του τι ακριβώς τους συμβαίνει και κλαίει λόγω του πόνου, που υφίστανται. Το διαδίκτυο διευκολύνει και βοηθά την ανάπτυξη και της παιδικής πορνογραφίας, προσφέροντας ανωνυμία και ασφάλεια στους χρήστες. Ο αριθμός των ηλεκτρονικών διευθύνσεων με υλικό παιδικής πορνογραφίας είναι πραγματικά απίστευτα μεγάλος. Οι δράστες πολύ συχνά φωτογραφίζουν ή βιντεοσκοπούν τις σεξουαλικές τους εμπειρίες με ανήλικους, καθώς και σκληρές σκηνές κακοποίησης αυτών και προωθούν έπειτα το υλικό αυτό μέσω του διαδικτύου. Εξάλλου ο αριθμός των παιδιών, που υποχρεούνται σε σεξουαλικές επαφές on – line μέσω του διαδικτύου, αυξάνεται δραματικά. Η Ιαπωνία κατέχει την πρώτη θέση στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού, το οποίο διοχετεύεται σε όλον τον κόσμο, ενώ οι Φιλιππίνες «προμηθεύουν» τις Ηνωμένες Πολιτείες με παιδιά για το σκοπό αυτό. Η πλειοψηφία των ταινιών, που διακινούνται στο διαδίκτυο με παιδική πορνογραφία, παρουσιάζουν παιδιά, που κατάγονται από Ασία, Αφρική και Λατινική Αμερική, ενώ οι ενήλικοι άνδρες, που τα κακοποιούν, φαίνεται να προέρχονται τις περισσότερες φορές από την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Παράγονται κυρίως σε χώρες, όπως οι Φιλιππίνες, η Ινδία, το Βιετνάμ αλλά και σε χώρες του λεγόμενου ανατολικού μπλοκ. Περιπτώσεις παραγωγής παιδικής πορνογραφίας στη Δύση υπάρχουν, όμως δεν αποτελούν την πλειοψηφία των ταινιών, που διακινούνται στο διαδίκτυο. Μέσω αυτών των δικτύων, εκτός του φωτογραφικού υλικού, πωλούνται κασέτες βίντεο (video) και cd-rom. Η τιμή πώλησης ενός τέτοιου πορνογραφικού βίντεο (video) κυμαίνεται από 46 σε 60 Ευρώ, εάν είναι αντιγραφή και περίπου 763 ευρώ εάν είναι πρωτότυπο. Στην περίπτωση που η ταινία περιλαμβάνει τη δολοφονία παιδιού η τιμή μπορεί να φτάσει και τα 3.500 Ευρώ ή και περισσότερο και είναι τα λεγόμενα snuff films. Στην Ελλάδα η τιμή μπορεί να φθάσει και τα 5.000 ευρώ. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τέτοιου είδους ταινίες είναι ιδιαίτερα σπάνιες στο διαδίκτυο. Στις γνήσιες ταινίες snuff ο πρωταγωνιστής, ο οποίος συνήθως είναι άνδρας, προκειμένου να εκσπερματίσει, δολοφονεί το άτομο (ενήλικο ή ανήλικο), που κακοποιεί σεξουαλικά, συνήθως με αποκεφαλισμό, και μετά το περάς της όλης διαδικασίας επιδεικνύει στο φακό τον κομμένο λαιμό προκειμένου να μπορέσει να αντιληφθεί αυτός, που αγόρασε και παρακολουθεί την ταινία, ότι είναι γνήσια. Οι ταινίες πωλούνται μόνο σε άτομα γνωστά, που ανήκουν στην συγκεκριμένη «κοινότητα». Οι

πωλητές δίδουν την ταινία τμηματικά και αφού έχουν εισπράξει τα χρήματα μέσω κωδικών, ώστε να μην γίνεται εύκολη η υποκλοπή και η ανασύνθεση του περιεχομένου. Λόγω της ιδιαίτερα υψηλής τιμής οι ταινίες αυτές διακινούνται συνήθως σε άτομα με μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Στην Ευρώπη παιδιά από χώρες, όπως η Ρωσία και η Αλβανία, βιάζονται και δολοφονούνται κατόπιν παραγγελιών.

Σύμφωνα με τους Taylor et al. (2001) οι παιδόφιλοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για την διακίνηση παιδικής πορνογραφίας για να εντοπίσουν παιδιά προκειμένου να τα παρενοχλήσουν σεξουαλικά καθώς και για να επικοινωνήσουν με άλλους παιδόφιλους. Η αναζήτηση παιδικού πορνογραφικού υλικού μέσω του διαδικτύου μοιάζει με ένα είδος ηδονοβλεψίας. Οι παιδόφιλοι διακινητές παιδικής πορνογραφίας εντοπίζουν παιδιά, τα οποία παρενοχλούν σεξουαλικά, κάνοντας τους ανάρμοστες σεξουαλικές προτάσεις, επικοινωνούν με άλλους παιδόφιλους και παρουσιάζονται στα Chat rooms ως παιδιά και ως ενήλικες συγχρόνως. Μη ερχόμενοι σε άμεση σωματική επαφή με τα παιδιά αρνούνται, πως διέπραξαν κάποιο αδίκημα και πως έκαναν κάτι κακό. Με το διαδίκτυο οι παιδόφιλοι μπορούν να παρουσιάζουν πλευρές του εαυτού τους, που αλλιώς θα παρέμεναν κρυμμένες ή αδρανείς. Τόσο η ανωνυμία όσο και ο παιχνιδιάρικος χαρακτήρας του διαδικτύου μπορεί να απελευθερώνει όλα τα είδη συμπεριφοράς (όπως την ενήλικη σεξουαλική συμπεριφορά), που διαφορετικά μπορεί να μην εκδηλώνονταν. Η παιδική πορνογραφία μέσω του διαδικτύου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη σεξουαλική διέγερση και την άρση πιθανών αναστολών, καθώς και στην αποπλάνηση των παιδιών δια της χειραγώγησης σεξουαλικών φαντασιώσεων και του αυνανισμού. Αυτές οι εικόνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης ποικιλοτρόπως. Σύμφωνα με επιδημιολογική μελέτη σε σχέση με την παιδοφιλία και το διαδίκτυο (Mitchell et al. 2001) το 19% παιδιών και εφήβων, που χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο τακτικά, έγιναν στόχοι ανεπιθύμητης σεξουαλικής παρενόχλησης σε διάστημα ενός χρόνου, 3% αυτών ήταν ιδιαίτερα «επιθετικές» (οι παρενοχλούντες προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με τα παιδιά/ τους εφήβους εκτός δικτύου), μόνο 10% αυτών των περιπτώσεων αναφέρθηκαν στην Αστυνομία ή σε κάποια άλλη αρχή υπεύθυνη για την ομαλή λειτουργία του διαδικτύου, ενώ οι περισσότεροι γονείς (69%) και νέοι (76%) δε γνώριζαν, πού θα μπορούσαν να καταγγείλλουν τέτοια περιστατικά. Πέντε κατηγορίες ανηλίκων φαίνεται να διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο: κορίτσια, έφηβοι 14-17 ετών, νέοι με ψυχολογικά προβλήματα (νέοι, που είναι απομονωμένοι ή καταθλιπτικοί, φαίνεται να είναι πιο

ευάλωτοι στη διαδικτυακή σεξουαλική παρενόχληση από αγνώστους), τακτικοί χρήστες του διαδικτύου καθώς και συμμετέχοντες σε ομάδες συζητήσεων στο διαδίκτυο (chat rooms). Εκτιμάται, πως οι διωκτικές αρχές στις ΗΠΑ έκαναν το έτος 2000 συνολικά 1.713 συλλήψεις, οι οποίες αφορούσαν στο αδίκημα της παιδικής πορνογραφίας στη διάρκεια ενός χρόνου. Σχεδόν το σύνολο των θυτών ήταν άντρες, το 90% ήταν λευκοί, 85% ήταν μεγαλύτεροι των 25 ετών και μόνο 3% των θυτών ήταν νεώτεροι των 18 ετών. Οι περισσότεροι είχαν στην κατοχή τους φωτογραφίες παιδιών σε προεφηβική ηλικία (83%), που απεικόνιζαν συνουσία σε ποσοστό 80%. Περίπου 1 στους 5 διωχθέντες για σεξουαλική πορνογραφία (21%) είχαν στην κατοχή τους φωτογραφίες που απεικόνιζαν σεξουαλική βία: δεσμά, βιασμό και βασανιστήρια. Το 39% των θυτών είχαν τουλάχιστον ένα βιντεοκλίπ με παιδική πορνογραφία. Το 53% των υποθέσεων, που αναδείχτηκαν μέσω του δικαστικού συστήματος αφορούσαν απλώς κατοχή παιδικής πορνογραφίας, 31% αφορούσαν υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης και 16% περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης μέσω του διαδικτύου σε μυστικούς αστυνομικούς. Οι περισσότεροι (57%) συλληφθέντες για παιδική πορνογραφία βρέθηκαν στο στόχαστρο των διωκτικών αρχών μετά από καταγγελίες πολιτών. Το 40% των συλληφθέντων είχαν υποπέσει σε διπλό αδίκημα: πέρα από την κατοχή παιδικής πορνογραφίας είχαν κακοποιήσει σεξουαλικά ανήλικους και ακόμα ένα ποσοστό 15% πέρα από την κατοχή παιδικής πορνογραφίας είχε επιχειρήσει την σεξουαλική παρενόχληση μέσω του διαδικτύου σε μυστικούς αστυνομικούς, που παρουσιάζονταν ως ανήλικοι. Το 39% των συλληφθέντων, που γνώρισαν τα θύματά τους στο διαδίκτυο, και το 43%, που επιχείρησαν να παρενοχλήσουν μέσω του διαδικτύου μυστικούς αστυνομικούς, είχαν υποπέσει σε διπλά αδικήματα. Τέλος, όλοι οι συλληφθέντες (96%) παραδέχθηκαν την ενοχή τους ή καταδικάστηκαν και 59% φυλακίστηκαν.

Σύμφωνα με μια άλλη μεγάλη έρευνα που εκπονήθηκε στις ΗΠΑ (Wolak, Finkelhor & Mitchell, 2005) αναφέρεται ότι το έτος 2000 συνελήφθησαν συνολικά 1.713 περιπτώσεις παιδικής πορνογραφίας κατά την διάρκεια ενός χρόνου (Ιούλιος 2000 - Ιούνιος 2001), η πλειοψηφία του συνόλου των θυτών ήταν άντρες, το 91% λευκοί και το 86% ηλικίας άνω των 25 ετών, ενώ μόνο το 3% των θυτών ήταν κάτω των 18 ετών.

Οι Taylor et al (2001) κατηγοριοποίησαν ως εξής τους χρήστες που ενέχονται στην παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: *Ο Ξεφυλλιστής (Browser)* γίνεται, χωρίς να το επιδιώξει, κάτοχος παιδικής πορνογραφίας, υλικό, το οποίο κρατάει από την

στιγμή που βρίσκεται στην κατοχή του. Συνιστά αδίκημα, εάν μπορεί να αποδειχθεί, ότι ο χρήστης είχε πρόθεση να διατηρήσει στην κατοχή του το παράνομο αυτό υλικό. Στην περίπτωση, που το υλικό έχει αποκτηθεί μέσω επίσκεψης σε δικτυακό τόπο, που παρέχει ανάλογο πορνογραφικό υλικό, αδίκημα μπορεί να στοιχειοθετηθεί όταν έχουν γίνει επανειλημμένες επισκέψεις του χρήστη σε συγκεκριμένο διαδικτυακό τόπο, όπου γίνεται διακίνηση παιδικής πορνογραφίας. *Ο μη ασφαλής συλλέκτης* αγοράζει, μεταφορτώνει ή ανταλλάσσει την παιδική πορνογραφία διαμέσου κάθε διαθέσιμης πηγής πληροφοριών στο διαδίκτυο ή διαμέσου ομάδων συνομιλίας (chat rooms), όπου δεν επιβάλλονται περιορισμοί για την ασφάλεια των χρηστών. Αυτοί οι περιορισμοί περιλαμβάνουν συνήθως κωδικούς πρόσβασης, κρυπτογράφηση ή την απαίτηση να ανταλλαχτεί ένας ελάχιστος αριθμός εικόνων. Υπάρχει ένας υψηλότερος βαθμός δικτύωσης μεταξύ των μη-ασφαλών συλλεκτών απ' ό,τι μεταξύ των αλιευτικών πλοιαρίων. *Ο ασφαλής συλλέκτης* χρησιμοποιεί τους περιορισμούς ασφαλείας για να συλλέξει την πορνογραφία. Εκτός από την κρυπτογράφηση μερικές ομάδες απαιτούν από κάθε χρήστη την υποβολή συγκεκριμένου αριθμού φωτογραφιών παιδικής πορνογραφίας πριν να γίνει μέλος σε αυτές. *Ο groomer* είναι πρόσωπο, που έχει αρχίσει την απευθείας σύνδεση, on line επαφή με ένα παιδί με την πρόθεση είτε να συμμετάσχει σε κυβερνοσέξ (cybersex) είτε σε κανονική σεξουαλική σχέση. Η παιδική πορνογραφία χρησιμοποιείται για να μειώσει τις αναστολές του παιδιού – ώστε να πειστεί αυτό να συμμετάσχει στη σεξουαλική δραστηριότητα. Σε αρκετά μέρη του κόσμου, που το νομικό σύστημα έχει ασχοληθεί με το φαινόμενο, θεωρείται ότι η κοινοποίηση σε παιδιά κάθε είδους άσεμνου υλικού, όπως πορνογραφικές εικόνες, με σκοπό να καταστήσει πιθανότερο ότι το παιδί θα συμμετάσχει στη σεξουαλική δραστηριότητα είναι εγκληματική πράξη. *Ο Φυσικός Καταχραστής (Εκμεταλλευτής)* συμμετέχει ενεργά στην κατάχρηση παιδικής πορνογραφίας για να ικανοποιήσουν το σεξουαλικό πόθο τους. Η σωματική κακοποίηση μπορεί να καταγραφεί για την προσωπική χρήση του καταχραστή αλλά δεν προορίζεται να διανεμηθεί περαιτέρω. *Ο Παραγωγός* παράγει υλικό παιδικής πορνογραφίας και το παρέχει σε άλλους χρήστες. *Ο Διανομέας* της παιδικής πορνογραφίας μπορεί να έχει ή να μην έχει σεξουαλικό ενδιαφέρον για την παιδική πορνογραφία, αλλά έχει ως σκοπό το οικονομικό όφελος.

A7. Θεωρίες για το βιασμό

Ψυχοδυναμικές θέσεις: Οι πλέον πρώιμες προσπάθειες ερμηνείας προέρχονται από το ψυχοδυναμικό πεδίο. Ο Freud (1905/1953) είδε την παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά ως διαταραχή του χαρακτήρα, όπου παιδικές σεξουαλικές επιθυμίες έχουν συνεχιστεί κατά την ενηλικίωση. Με μία τέτοιου τύπου διαταραχή όμως φαινόταν αρκετά απομακρυσμένη η δυνατότητα ενδεχόμενης αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου στο μέλλον. Μετέπειτα συγγραφείς επέκτειναν τη θέση του Freud, αλλά περιελάμβαναν πάντα τις έννοιες του άγχους ευνουχισμού και της οιδιπόδειας σύγκρουσης. Άλλοι επίσης υποστηρίζουν, ότι ποικίλα αισθήματα φόβου και ανεπάρκειας, τόσο σεξουαλικά όσο και διαπροσωπικά, μαζί με την πιθανή ύπαρξη μη αναγνωρισμένων ομοφυλοφιλικών τάσεων, αλληλεπιδρούν με την επιθετικότητα και κατευθύνονται στο θύμα ως υποκατάστατο της μητέρας με αποτέλεσμα τη σεξουαλική κακοποίηση. Σε ακραίες περιπτώσεις η επιθετικότητα σεξουαλικοποιείται σε τέτοιο βαθμό, ώστε το εγώ υπερνικάται και οι μηχανισμοί έλεγχου αποτυγχάνουν. Η ψυχοδυναμική θεωρία είχε μεγάλη επιρροή στην ερμηνεία των σεξουαλικών εγκλημάτων, αλλά δεν βοήθησε σημαντικά ούτε στην αντιμετώπιση αλλά ούτε και στην πρόληψη του φαινομένου.

Συμπεριφοριστικές απόψεις: Το πρώτο σημαντικό αιτιολογικό μοντέλο της σεξουαλικής επιθετικότητας, βασισμένο στις σύγχρονες συμπεριφοριστικές αρχές, υποστήριξε, ότι η σεξουαλική διέγερση με την παρουσία συνθηκών βιασμού αποτελεί το κρίσιμο σημείο των σεξουαλικών επιθέσεων. Η κριτική όμως από τη φεμινιστική πλευρά, που υποστήριζε τη μεγαλύτερη σημασία των επιθετικών έναντι των σεξουαλικών κινήτρων, μαζί με την αποτυχία της φαλλομετρικής μεθόδου να βρει διαφορές ανάμεσα σε βιαστές και μη βιαστές, οδήγησε σε πιο περίπλοκες θεωρητικές ερμηνείες. Αυτές προσπάθησαν να ενσωματώσουν τόσο τα σεξουαλικά όσο και τα επιθετικά κίνητρα, καθώς και να δημιουργήσουν ένα αναπτυξιακό πλαίσιο ερμηνείας της σεξουαλικής επιθετικότητας. Όλα τα τρέχοντα πλαίσια ερμηνείας της σεξουαλικής επιθετικότητας θεωρούν την παρεκκλίνουσα διέγερση ως ένα σημαντικό παράγοντα (Marshall & Barbaree, 1990). Το μοντέλο της «σεξουαλικής προτίμησης» στηρίζεται στην υπόθεση, ότι η ισχυρή σεξουαλική διέγερση σχετίζεται με την ισχυρή ανάγκη για ικανοποίηση και η ικανοποίηση αυτή προκαλείται από παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις, οι οποίες στην ουσία ταυτίζονται με τις σεξουαλικές προτιμήσεις. Οι

περισσότερες ενδείξεις υπέρ της υπόθεσης αυτής προέρχονταν από φαλλομετρικές μετρήσεις, από τις οποίες όμως αργότερα εξήχθησαν διαφορούμενα αποτελέσματα.

Το μοντέλο της «συναισθηματικής ενίσχυσης» υποστηρίζει, ότι μη σεξουαλικές συναισθηματικές καταστάσεις δρουν συνεργικά με τη σεξουαλική διέγερση, ώστε να προκληθεί η σεξουαλική ανταπόκριση. Αυτός είναι ένας πιθανός μηχανισμός, που ενέχεται τόσο στις θετικές (αγάπη) όσο και στις αρνητικές (μίσος ή εχθρότητα) αλληλεπιδράσεις μιας σχέσης. Άλλα μοντέλα εξετάζουν την ικανότητα ελέγχου της σεξουαλικής ανταπόκρισης και υποθέτουν, αφενός ότι οι βιαστές χαρακτηρίζονται από αδυναμία να καταπιέσουν με τη θέλησή τους τη σεξουαλική τους διέγερση αφετέρου από την ικανότητά τους να είναι συγχρόνως επιθετικοί και σεξουαλικά διεγερμένοι. Ο «έλεγχος της ανταπόκρισης» (response control) είναι ένας γενικός όρος, που καλύπτει την ανικανότητα του ατόμου να καταπιέζει εκούσια τη σεξουαλική διέγερση ή την ικανότητά του να συμβιβάζει τη διέγερση, που προκαλείται ταυτόχρονα από ερεθίσματα επιθετικότητας και σεξουαλικότητας.

Το μοντέλο της «έλλειψης αναστολής της διέγερσης σε συνθήκες βιασμού» υποστηρίζει, ότι η μη συγκατάθεση καθώς και τα σημεία φόβου, πόνου και δυσφορίας από την πλευρά του θύματος δημιουργούν αναστολή της διέγερσης του βιασμού στους περισσότερους άνδρες. Ο μηχανισμός αυτός ρυθμίζεται από την ικανότητα ενσυναίσθησης του ατόμου (Malamuth & Check, 1983). Ενδείξεις για την υπόθεση αυτή προέρχονται από φαλλομετρικές μετρήσεις, οι οποίες δείχνουν, ότι η διέγερση από σκηνές βιασμού, έναντι της διέγερσης από σκηνές σεξουαλικές επαφής κατόπιν συναίνεσης, είναι αναλογικά υψηλότερη στους βιαστές και μάλιστα σχετίζεται με τον αριθμό των θυμάτων και το μέγεθος της βίας (Abel et al, 1977, 1978). Στους βιαστές η φυσιολογικά εμφανιζόμενη αναστολή της διέγερσης σε σκηνές βιασμού για κάποιο λόγο εξαφανίζεται. Οι αιτίες ή οι περιστάσεις, κάτω από τις οποίες μπορεί να συμβεί αυτό, σχετίζονται με τη γενικότερη νοοτροπία του περιβάλλοντος. Παραδείγματα περιλαμβάνουν περιπτώσεις, όπου το θύμα έχει προκλητικό ντύσιμο ή που γενικότερα ο βιαστής θεωρεί ότι το θύμα συμπεριφέρθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι υπεύθυνο. Επίσης περιπτώσεις, οι οποίες προκαλούν στο δράστη θυμό, όπως για παράδειγμα όταν γίνονται υποτιμητικά σχόλια σχετικά με την ερωτική απόδοση του άνδρα.

Φεμινιστικές απόψεις: Οι φεμινιστικές θεωρίες βλέπουν το βιασμό ως ψευδοσεξουαλική πράξη, η οποία παρακινείται βασικά από την κοινωνικοπολιτική

κυριαρχία των ανδρών. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 ο βιασμός αποτέλεσε ένα μείζον θέμα για το φεμινιστικό κίνημα, γεγονός που τουλάχιστον εν μέρει αποδιδόταν στην αντίληψη, ότι η μορφή αυτή βίας οφειλόταν στην αλλαγή ρόλου, που συνέβαινε σταδιακά στις γυναίκες. Διατυπώθηκε η άποψη, ότι όχι μόνο ο βιασμός αλλά και ο φόβος για ενδεχόμενο βιασμό εξυπηρετεί ένα μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου (Brownmiller, 1975). Η άποψη αυτή είχε σημαντική επιρροή όχι μόνο στις αιτιολογικές θεωρίες, κριτικάροντας την άποψη περί αδυναμίας των βιαστών να ελέγξουν τη σεξουαλική επιθετικότητα αλλά επίσης στον ορισμό της σεξουαλικής κακοποίησης, στη διάκριση και αντιμετώπιση των θυμάτων του βιασμού και στην ανίχνευση ειδικών πολιτισμικών στοιχείων, που πιθανόν υποκινούν το βιασμό.

Η φεμινιστική θεωρία της Burt (1980) για το βιασμό περιέγραψε τον τρόπο, που οι κοινωνικές απόψεις μπορούν να ενισχύσουν τη σεξουαλική επιθετικότητα. Οι στερεότυπες απόψεις για το ρόλο του φύλου, οι αντικρουόμενες σεξουαλικές πεποιθήσεις καθώς και η αποδοχή της διαπροσωπικής βίας αποτελούν σημαντικούς παράγοντες, που μεσολαβούν ανάμεσα στην κουλτούρα της κοινωνίας και τη σεξουαλική επιθετικότητα. Η γυναίκα μαθαίνει να είναι παθητική και υπάκουη και ο άνδρας να είναι ενεργητικός και κυριαρχικός. Συναισθήματα και εκδηλώσεις τρυφερότητας, ευαισθησίας και συμπόνιας ενισχύονται στη γυναίκα και αποτρέπονται από τον άνδρα. Εξαιτίας της μαθησιακής διαδικασίας ο άνδρας τελικά κοινωνικοποιείται ώστε να απαξιώνει τη γυναίκα, να αναπτύσσει εχθρικότητα ακόμη και να διεγείρεται σεξουαλικά από την άσκηση κυριαρχίας.

Οι φεμινιστικές θεωρίες περί σεξουαλικού εξαναγκασμού υποστηρίζουν την άποψη, ότι ο άνδρας χρησιμοποιεί το βιασμό προκειμένου να εξευτελίσει και να εκφοβίσει τη γυναίκα, ώστε να ζει πάντοτε υπό το καθεστώς του φόβου. Τόσο στο παρελθόν - αλλά ακόμη και τώρα - ο βιασμός και η σεξουαλική κακοποίηση εμπόδισαν και εμποδίζουν τη γυναίκα να εφαρμόσει το δικαίωμα της σεξουαλικής επιλογής. Ο σεξουαλικός εξαναγκασμός υποκινείται από την επιθυμία του άνδρα να ασκήσει έλεγχο στη γυναίκα και όχι από το σεξουαλικό πόθο. Ο βιασμός δεν είναι απαραίτητα μια σεξουαλική πράξη αλλά μια πράξη βίας. Η βία επιβάλλει τη δύναμη και ο άνδρας τη χρησιμοποιεί για να κυριαρχήσει στη γυναίκα. Ο βιασμός, δηλαδή, αναδύεται ως αποτέλεσμα που δημιουργεί η κοινωνική διαστρωμάτωση. Από τότε που ο άνδρας δημιούργησε πατριαρχικές κοινωνίες έγινε κύριος του πλούτου και της δύναμης και προκειμένου να τα διατηρήσει χρησιμοποιεί διάφορες πρακτικές και

συμπεριφορές είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα. Ο άνδρας είναι φυσικά πιο δυνατός από τη γυναίκα και η ανατομία του κάνει το βιασμό δυνατό. Μέσα από το πέρασμα των αιώνων ο άνδρας έμαθε πως η γυναίκα μπορεί να ελέγχεται και να τραυματίζεται συναισθηματικά με το να κυριαρχεί πάνω της χρησιμοποιώντας το σεξ. Ο πρώτος βιασμός θα πρέπει να ήταν μια αναπάντεχη νίκη του άνδρα στην άρνηση της γυναίκας να κάνει σεξ μαζί του. Ο δεύτερος ήταν σίγουρα αποτέλεσμα προσχεδιασμού. Ο βιασμός έγινε όχι μόνο ανδρικό προνόμιο, αλλά βασικό όπλο εξαναγκασμού της γυναίκας και βασικός παράγοντας για τη ρύθμιση της βούλησης και του φόβου της. Η βίαιη είσοδος του άνδρα στο σώμα της γυναίκας έγινε το όχημα για τη μεγαλειώδη του νίκη και κυριαρχία πάνω στην ύπαρξη της γυναίκας, η επιβεβαίωση της ανώτερης δύναμής του και ο θρίαμβος του ανδρισμού του.

Σοβαρότερη συνέπεια του επαναπροσδιορισμού της έννοιας του βιασμού ήταν η αυξημένη έρευνα των περιπτώσεων βιασμού κατά το ραντεβού (date rape) και σεξουαλικής παρενόχλησης (sexual harassment). Το βασικό εύρημα των Koss et al. (1987), η ανεύρεση ποσοστού πάνω από 50% για κάποιας μορφής ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή και/ή βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά, ενίσχυσε την ανάγκη για αλλαγή της αντίληψης, ότι η σεξουαλική επιθετικότητα αποτελεί μία αναμενόμενη εμπειρία για την πλειοψηφία των γυναικών. Αυτό έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι ο βιασμός υποστηρίζεται πολιτιστικά, ειδικότερα από πρότυπα, που διαμορφώνονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ως παράδειγμα αναφέρονται οι πορνογραφικές περιγραφές, που απεικονίζουν μία αρχική άρνηση και αντίδραση της γυναίκας, η οποία δίνει τη θέση της στη σεξουαλική επιθυμία, η οποία τελικά υπερτερεί. Μάλιστα οι Groth & Birnbaum (1979) περιέγραψαν το φαινόμενο της πορνογραφίας ως ισοδύναμο του βιασμού. Η φεμινιστική θεωρία εν γένει είχε σημαντική επιρροή όχι μόνο στις αιτιολογικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν κριτικάροντας την άποψη περί αδυναμίας των βιαστών να ελέγξουν τη σεξουαλική επιθετικότητα, αλλά επίσης και στον ίδιο τον ορισμό της σεξουαλικής κακοποίησης, στη διάκριση και αντιμετώπιση των θυμάτων του βιασμού και στην ανάχνευση ειδικών πολιτισμικών στοιχείων που πιθανόν υποκινούν το βιασμό.

Κοινωνιο-γνωσιακές απόψεις: Η κοινωνική γνώση αφορά στη μελέτη της κοινωνικής γνώσης (τη δομή και το περιεχόμενό της) και των νοητικών διαδικασιών (συμπεριλαμβάνοντας την συλλογή και την παρουσίαση πληροφοριών) σε μια προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικής συμπεριφοράς και των παραγόντων, που

διαμεσολαβούν. Τρία ερωτήματα ωθούν τη μελέτη της κοινωνικής γνωσίας: (1) Τι τύπου πληροφορίες είναι αποθηκευμένες και πώς είναι ταξινομημένες στη μνήμη; (2) Πώς επηρεάζουν την επακόλουθη επεξεργασία πληροφοριών, τη λήψη αποφάσεων, και τη συμπεριφορά οι αποθηκευμένες στη μνήμη κοινωνικές πληροφορίες; (3) Πώς και πότε οι αποθηκευμένες πληροφορίες μεταβάλλονται, εξαιτίας τόσο των νέων πληροφοριών όσο και των γνωστικών διαδικασιών;.

Περιγράφεται ο μεροληπτικός τρόπος επεξεργασίας των πληροφοριών σε όλα σχεδόν τα στάδια της αλυσίδας διάπραξης του βιασμού. Οι προσδοκίες ή οι πεποιθήσεις των σεξουαλικών δραστών επηρεάζουν την επεξεργασία των σχετιζόμενων με τη σεξουαλικότητα πληροφοριών. Οι βιαστές για παράδειγμα βλέπουν τον τρόπο ντυσίματος των θυμάτων τους ως «πρόσκληση» και δυσκολεύονται να αντιληφθούν την κατάσταση από την πλευρά των θυμάτων τους. Παρομοίως κατά τη διάρκεια της διάπραξης ο βιαστής αντιλαμβάνεται την παθητικότητα ή τη φοβισμένη συγκαταβατικότητα των γυναικών ως επιθυμία και απόλαυση του βιασμού. Όσο περισσότερο η συμπεριφορά του θύματος είναι συγκεχυμένη τόσο πιο εύκολο είναι για το βιαστή να την ερμηνεύσει λανθασμένα.

Οι Malamuth & Brown (1994) κατέταξαν τις ερμηνείες, που αφορούσαν τις απόψεις σεξουαλικά επιθετικών ανδρών σχετικά με τη συμπεριφορά των γυναικών. Αυτές ήταν: α. η υπεραντίληψη της εχθρικότητας/προκλητικότητας, δηλαδή οι επιθετικοί άντρες αντιμετωπίζουν πρόβλημα στο να ξεχωρίζουν ανάμεσα στη φιλικότητα και την προκλητικότητα και ανάμεσα στη διεκδικητικότητα και την εχθρικότητα, β. η τύφλωση μπροστά στην άρνηση, δηλαδή οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες είναι ανίκανοι να καταλάβουν τα αρνητικά γυναικεία μηνύματα και γ. η καχύποπτη στάση, δηλαδή οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες θεωρούν αναξιόπιστη τη γυναικεία συμπεριφορά σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις της. Τα αποτελέσματα έδειξαν ιδιαίτερη βαρύτητα στο μοντέλο της καχυποψίας και ότι οι βιαστές τείνουν να επεξεργάζονται τη γυναικεία σεξουαλική επικοινωνία με διαστρεβλωμένο τρόπο. Τέτοια μεροληπτική επεξεργασία πληροφοριών δημιουργεί μεγαλύτερα επίπεδα καχυποψίας και εχθρικότητας απέναντι στις γυναίκες και τελικά σεξουαλική βία.

Οι άνδρες, που επιδεικνύουν υψηλή σεξουαλική επιθετικότητα αντιλαμβάνονται τη σεξουαλικότητα ως ισχυρά συνδεδεμένη με την κοινωνική κυριαρχικότητα. Αυτός ο ισχυρός δεσμός σεξουαλικότητας και κυριαρχικότητας επηρεάζει την επεξεργασία των κοινωνικών πληροφοριών και δημιουργεί

συγκεχυμένη συσχέτιση ανάμεσα στις έννοιες της κυριαρχίας και της σεξουαλικότητας. Άλλα ευρήματα έδειξαν, ότι στους άνδρες με υψηλά επίπεδα σεξουαλικής επιθετικότητας επικρατεί η πεποίθηση, ότι οι γυναίκες αποδέχονται ή ακόμα και διασκεδάζουν την ανδρική κυριαρχικότητα ακόμα και όταν αυτή εκδηλώνεται με σωματική βία ή εξαναγκασμό. Μια τέτοια δομή πεποιθήσεων μπορεί επίσης να επηρεάσει την επεξεργασία των κοινωνικών πληροφοριών, ώστε να δημιουργηθεί ένα τέτοιο υπόβαθρο μνήμης, το οποίο να υποστηρίζει όλες αυτές τις απόψεις. Έτσι κάποιος άνδρας σε θέση κοινωνικής ισχύος, για παράδειγμα προϊστάμενος, μπορεί εύκολα να έχει απόψεις σεξουαλικής σχέσης. Η σεξουαλική παρενόχληση λοιπόν φαίνεται να είναι το αποτέλεσμα συνδυασμού προσωπικών (υψηλά επίπεδα σεξουαλικής επιθετικότητας) και περιστασιακών (κοινωνικά πρότυπα) παραγόντων.

Κοινωνιο-βιολογικές απόψεις: Σύμφωνα με τη θεωρία του Ellis (1991) οι βιολογικές μεταβλητές έχουν εξελικτική σημασία. Σύμφωνα με αυτήν, οι άνδρες, σε αντίθεση με τις γυναίκες, μεγιστοποιούν την αναπαραγωγική τους ικανότητα συνουσιαζόμενοι με πολλούς σεξουαλικούς συντρόφους. Η θέση αυτή συνδυάστηκε με απόψεις φεμινιστικών και κοινωνικών θεωριών και υποστηρίζει, ότι υπάρχουν δύο αρκετά άγνωστες κινητήριες δυνάμεις, το σεξ και η επιθυμία για έλεγχο και κυριαρχία, οι οποίες επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά, περιλαμβανομένου και του βιασμού. Η αντίληψη, ότι η κινητήριος δύναμη για κυριαρχία και έλεγχο συνιστά μέρος της σεξουαλικής συμπεριφοράς, πηγάζει από την ιδέα περί κυριαρχίας του Maslow (1940), η οποία στηρίζεται βασικά σε έρευνες σε ζώα και υποστηρίζει ότι συμπεριφορές, όπως η άμυνα για την υπεράσπιση του εδάφους, υποδηλώνει ανάγκη για έλεγχο και κυριαρχικότητα-κτητικότητα. Τα αρσενικά βιώνουν αυτήν την κινητήριο δύναμη πιο έντονα από τα θηλυκά αλλά, όπως σημειώνει ο ίδιος ο Ellis, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες είναι συχνά κτητικοί προς τον άλλο σε θέματα, που αφορούν έλεγχο της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Η θεωρία του Ellis προτείνει επίσης ξεκάθαρα μία σχετικά αμιγώς σεξουαλική παρακίνηση για το βιασμό, γεγονός, που έρχεται σε αντίθεση με τις φεμινιστικές απόψεις και τις θέσεις περί κοινωνικής μάθησης. Ο Ellis πρότεινε, ότι οι μη σεξουαλικές διαστάσεις της συμπεριφοράς των βιαστών, όπως η επιθετική και κυριαρχική συμπεριφορά, θα πρέπει καλύτερα να κατανοούνται σαν τακτική παρά σαν στόχος. Επιπρόσθετα, ο Ellis απέδωσε κεντρικό ρόλο στην τεστοστερόνη. Αν και βρέθηκαν αυξημένα επίπεδα τεστοστερόνης σε πολύ

βίαιους σεξουαλικούς παραπτώματιες, αυτό πιθανόν να είναι ένα πλασματικό εύρημα. Υποστηρίζεται ότι, εάν υπάρχει κάποια συσχέτιση, αυτή είναι περισσότερο πιθανό να συνυπάρχει με την επιθετικότητα γενικά παρά με τη σεξουαλική επιθετικότητα ειδικά. Παρομίως υποστηρίζεται, ότι είναι μάλλον απίθανο ένας και μόνο νευροδιαβιβαστής να συνδέεται με τη σεξουαλική επιθετικότητα.

Η θεωρία του Ellis υποστηρίζει επίσης, ότι η φυσική επιλογή ευνοεί τους άνδρες με ισχυρή σεξουαλική ορμή και μεγαλύτερη ανοχή ή προτίμηση στην αναγκαστική συνουσία. Από μελέτες βρέθηκε, ότι οι άνδρες, σε σχέση με τις γυναίκες, αυνανίζονται περισσότερο, επιθυμούν πιο συχνά σεξουαλική επαφή, είναι πιο πιθανό να ξεκινήσουν αυτοί τη σεξουαλική επαφή, έχουν περισσότερα σεξουαλικά όνειρα και σκέψεις και είναι λιγότερο πιθανό να αναφέρουν μη σεξουαλικούς λόγους για σεξουαλική επαφή. Σημειώνει όμως επιπλέον, ότι όλα αυτά τα ευρήματα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν παράλληλα με τους ισχύοντες πολιτισμικούς παράγοντες. Στην άποψη αυτή συμπληρωματικά φαίνεται να είναι τα ευρήματα, ότι κάποιες γυναίκες φαντασιώνουν το εξαναγκαστικό σεξ. Από περιστατικά βιασμού, που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια της πρώτης γνωριμίας ή ραντεβού (date rape) φάνηκε, ότι τα θύματα τετελεσμένου βιασμού είναι περισσότερο πιθανό να μείνουν στη σχέση με τους δράστες τους παρά τα θύματα απόπειρας βιασμού (Koss 1989, Wilson & Durrenberger 1982). Τέλος, η θεωρία του Ellis υποθέτει, ότι η μεγαλύτερη έκθεση των ανδρών στα ανδρογόνα, ειδικότερα στην τεστοστερόνη, επηρεάζει όχι μόνο την ένταση της σεξουαλικής ορμής αλλά επίσης και την ευαισθησία απέναντι στην απειλή της τιμωρίας και την ικανότητα να αντιλαμβάνονται τον πόνο των άλλων (empathy).

Εξελικτική θεωρία: Η θεωρία αυτή προσπαθεί να βρεί απάντηση στο κατά πόσον ο βιασμός αποτελεί μια συμπεριφορά, που έχει υιοθετηθεί (adaptation) ή που έχει παραχθεί (by - product). Στα περισσότερα είδη, περιλαμβανομένου και του ανθρώπου, το αρσενικό είναι τυπικά αλλά και πρακτικά περισσότερο πρόθυμο στο ζευγάρι απ' ό,τι το θηλυκό, το οποίο έχει περισσότερες δυνατότητες επιλογής συντρόφου, ενώ το αρσενικό θα πρέπει να ανταγωνιστεί άλλα διαθέσιμα αρσενικά γι' αυτό. Σύμφωνα με την εξελικτική θεωρία στην περίπτωση του βιασμού το θηλυκό δεν παρέχει αυτήν την ευκαιρία επιλογής και έτσι το αρσενικό την αδράττει με τη βία. Επιπλέον υπάρχει μια μεγάλη «σεξουαλική ασυμμετρία» στον άνθρωπο υπό την έννοια των αναπαραγωγικών προσπαθειών, που απαιτούνται για την δημιουργία

απογόνων. Για το αρσενικό απαιτείται χαμηλό ενεργειακό κόστος προκειμένου να βρει ερωτικό σύντροφο και να εκσπερματίσει. Για το θηλυκό απαιτείται σαφώς μεγαλύτερο, καθώς χρειάζεται να κυοφορήσει το έμβρυο για εννέα μήνες, να έχει έναν επίπονο τοκετό και να θηλάσει το νεογέννητο. Αυτή η ασυμμετρία, εξελικτικά, έδωσε στο αρσενικό τη δυνατότητα της σεξουαλικής συνεύρεσης με περισσότερους ερωτικούς συντρόφους. Το θηλυκό, από την άλλη πλευρά, επιθυμεί να βρει έναν ερωτικό σύντροφο με τον οποίο θα δεθεί, ώστε να μπορέσει έπειτα να μεγαλώσει μαζί του τα παιδιά. Οπότε, το θηλυκό έχει προσαρμόσει τη σεξουαλική του συμπεριφορά έτσι, ώστε να έχει την ικανότητα να αντιστέκεται σε όσα αρσενικά δεν μπορούν να εξασφαλίσουν τη δυνατότητα αυτή. Εάν το θηλυκό είχε επιλεγεί με τέτοιο τρόπο από τη φύση, ώστε να μπορεί να ζευγαρώνει οποτεδήποτε και με οποιοδήποτε αρσενικό, δε θα υπήρχε ο βιασμός.

Η εξελικτική θεωρία προσπαθεί επίσης να εξηγήσει γιατί ο βιασμός αποτελεί για τη γυναίκα κάτι έντονα επώδυνο. Ο βιασμός μειώνει την ικανότητα του θύματος να επιλέγει το σύντροφο, που επιθυμεί, μειώνει την καταλληλότητα του συντρόφου, αφού μειώνεται η πατρική βεβαιότητα/ασφάλεια, που θέλει το θηλυκό να εξασφαλίσει και, τέλος, μειώνει τη δυνατότητα ύπαρξης σχέσης μεταξύ του θύματος και του θύτη. Η εξελικτική υπόθεση του ψυχολογικού πόνου γενικά προβλέπει, ότι ο πόνος βιώνεται όταν συμβαίνουν γεγονότα που μειώνουν την επιτυχή αναπαραγωγή στην εξελικτική ιστορία του ανθρώπινου είδους και πως όσο περισσότερο αρνητικό είναι ένα γεγονός, τόσο μεγαλύτερο ψυχολογικό πόνο προκαλεί. Ο πόνος βιώνεται σε διαφορετικά επίπεδα και η εμπειρία του πόνου έχει αναπαραγωγικό κόστος. Έτσι, ένα νέο και γόνιμο άτομο θα βιώσει μεγαλύτερο ψυχολογικό πόνο απ' ό, τι ένα θύμα λίγο πριν ή μετά την εμμηνόπαυση. Ο βιασμός προκαλεί πόνο στο θύμα διότι μειώνει τις πιθανότητες επιτυχούς αναπαραγωγής λόγω του πιθανού τραυματισμού και της μείωσης της ικανότητας να επιλεγεί ο χρόνος, οι συνθήκες και ο σύντροφος για την αναπαραγωγή. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή μια νεαρή γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία αναμένεται να υποφέρει περισσότερο και να βιώσει μεγαλύτερο ψυχολογικό πόνο απ' ό, τι ένα κορίτσι ή μια μεγαλύτερη γυναίκα, δεδομένου ότι έχουν μειωμένη την ανάγκη της επιτυχούς αναπαραγωγής. Επίσης, μια παντρεμένη γυναίκα αναμένεται να υποφέρει περισσότερο από μία ανύπαντρη λόγω των αρνητικών συνεπειών, που δημιουργεί ο βιασμός στη βεβαιότητα της πατρότητας. Σύμφωνα με την εξελικτική θεωρία όσο περισσότερο αυξάνεται η βία στο βιασμό τόσο μειώνεται ο ψυχολογικός πόνος. Έτσι για την παντρεμένη γυναίκα η βία παρέχει την ξεκάθαρη

απόδειξη, ότι η συνουσία δεν ήταν επιθυμητή. Υποστηρίζεται, πως μπορεί να αποφευχθεί η εκσπερμάτιση του βιαστή στην περίπτωση που δεν υπάρχει γυναικείος οργασμός. Οι γυναίκες σπάνια δείχνουν τη διέγερσή τους αλλά και σπάνια φθάνουν σε οργασμό κατά τη διάρκεια της εξαναγκαστικής συνουσίας. Αυτό μπορεί να αποτελεί στοιχείο, ότι η έλλειψη οργασμού κατά το βιασμό μπορεί να αποτελεί απάντηση άμυνας στο εξαναγκαστικό σεξ.

Η εξελικτική θεωρία προτείνει εκπαιδευτικά προγράμματα για την πρόληψη των βιασμών, που εστιάζονται στο σεξουαλικό ορμέμφυτο των ανδρών. Προτείνει επίσης εκπαίδευση και στις γυναίκες, εξηγώντας, ότι οι άνδρες μπορεί να «διαβάσουν» σημάδια συναίνεσης από την πλευρά της γυναίκας ακόμη και όταν αυτά δεν υπάρχουν. Η μεταχείριση των θυμάτων θα πρέπει να περιλαμβάνει την εξήγηση των κοντινών αιτιών, που προκάλεσαν το βιασμό και να εστιάζει κυρίως στην θεραπεία. Προτείνει, πως είναι καλύτερο να εξηγήσουμε στο θύμα, γιατί ο βιασμός έχει σεξουαλικό κίνητρο, γιατί το θύμα βιώνει πόνο, γιατί ο σύντροφός τους μπορεί να εξέλαβε το βιασμό ως απιστία και γιατί η οικογένεια επιθυμεί να τον κρατήσει κρυφό. Για τους λόγους αυτούς η εξελικτική θεωρία έχει δεχθεί μεγάλη κριτική, προκαλώντας στους κοινωνικούς επιστήμονες και στις φεμινίστριες έντονες αντιδράσεις κατά της αντίληψης, ότι οφείλουμε να είμαστε ό,τι είμαστε, αφού μας το δίνει η φύση και ως εκ τούτου να το αποδεχθούμε.

Παρά το γεγονός ότι η βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά μπορεί να είναι αποτέλεσμα υιοθέτησης/ προσαρμογής, προκειμένου να αυξηθούν οι πιθανότητες των αρσενικών να μεταφέρουν τα γονίδιά τους, επιβεβαιώνοντας έτσι την επίδραση του βιασμού στην αναπαραγωγική διαδικασία, αυτό δεν αποτελεί πλέον σημείο με κεντρική σημασία. Ο βιασμός δε «συνδράμει» στην αναπαραγωγική διαδικασία, αλλά παραμένει μάλλον μια διαδικασία υιοθέτησης / προσαρμογής. Έτσι κι αλλιώς, η εξελικτική θεωρία του βιασμού δεν απορρίπτει την εκμάθηση και την κοινωνικοποίηση ως παράγοντες, που μπορεί να παίζουν ρόλο στην σεξουαλική συμπεριφορά. Υποστηρίζει, ότι το γεγονός ότι δε βιάζουν όλοι οι άνδρες ή δεν ερεθίζονται όλοι από τη βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά, σημαίνει, ότι παρεμβάλλονται περιβαλλοντικές ή αναπτυξιακές συνθήκες οι οποίες μπορεί να «επιτρέπουν» συμπεριφορές βιασμού. (Thornhill & Palmer, 2000)

Ναρκισσιστική Θεωρία: Άτομα με υψηλό ναρκισσισμό έχουν χαμηλό αίσθημα ντροπής και ενοχής, μη ρεαλιστική θετική αυτοεκτίμηση, απαντούν στις

κακές κριτικές κατηγορώντας τους άλλους και ξεπερνούν καταστάσεις άγχους με φαντασιώσεις δύναμης και εκδίκησης. Δημιουργούν επιφανειακές διαπροσωπικές σχέσεις και ζητούν οι άλλοι να κάνουν πάντοτε ό, τι εκείνοι επιθυμούν. Η εικόνα αυτή συχνά μοιάζει να ταιριάζει σε δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Η επιθυμία του νάρκισσου να χρησιμοποιεί τους άλλους, η έλλειψη συναισθημάτων ενσυναίσθησης (empathy), η αίσθηση υπεροχής έναντι των άλλων και η λαχτάρα για θαυμασμό μπορεί να κινητοποιήσουν επιθετικότητα σε περιπτώσεις άρνησης της επιθυμίας τους.

Θεωρία της Αντίδρασης: Βασίζεται στη θέση ότι οι άνθρωποι επιθυμούν να έχουν την ελευθερία επιλογής και αντιδρούν αρνητικά, όταν μέρος ή σύνολο των δικαιωμάτων τους περιορίζεται από εξωτερικούς εξαναγκασμούς. Αντιδρώντας το άτομο διεκδικεί το χαμένο του δικαίωμα, προσπαθεί να το αποκτήσει και επιτίθεται ή αντιδρά βίαια απέναντι στο πρόσωπο, που του το στερεί. Η θεωρία της αντίδρασης (reactance theory) βρίσκει έρεισμα κυρίως στις περιπτώσεις, όπου η έντονη σεξουαλική επιθυμία προς ένα συγκεκριμένο άτομο, η οποία μάλιστα συνοδεύεται και από την πεποίθηση της θετικής απόκρισης, συναντά τελικά την άρνηση. Η θεωρία της αντίδρασης παρουσιάζει το βιασμό ως συμβολική ενέργεια απόκτησης του δικαιώματος, που ο άλλος αρνείται να προσφέρει, οπότε και η με οποιονδήποτε τρόπο απόκτησή του έχει έννοια συμβολική και όχι τόσο σεξουαλική. Αν και το αρχικό κίνητρο είναι το σεξουαλικό, η ακόλουθη άρνηση μεταλλάσσει το σεξ σε αρένα για την επιβολή και την επιβεβαίωση του εγώ. Η αρχική επιθυμία είναι το σεξ αλλά η αμέσως ακόλουθη είναι η επιβεβαίωση της απόκτησης του επιθυμούμενου σεξ. Έτσι σημασία έχει η διείσδυση και όχι ο οργασμός. Δεν αποκλείεται φυσικά ο βιαστής να επιθυμεί να έχει οργασμό, ωστόσο δεν αποτελεί το βασικό του στόχο, αφού αρκεί η διείσδυση για να θεωρήσει επιτυχημένη την πράξη του.

Ο βιασμός γίνεται για τη σεξουαλική πράξη ή για την κατάκτηση ενός απρόθυμου ατόμου με τη χρήση βίας; Σύμφωνα με τη θεωρία της αντίδρασης, αλλά και τη ναρκισσιστική, η βία έπεται, αφού οι νάρκισσοι πρωτίστως ενδιαφέρονται να αποσπάσουν το θαυμασμό μέσα από το σεξ. Οπότε το σεξ που γίνεται με τη χρήση βίας μπορεί να μειώσει την ικανοποίηση του εγώ τους. Επίσης για έναν νάρκισσο, έχει περισσότερη σημασία η κατάκτηση ενός ωραίου -κατά τη δική του αντίληψη- ατόμου, αφού αποτελεί μεγαλύτερη προσωπική νίκη.

Πώς όμως εξηγούνται οι βιασμοί, που γίνονται διότι ο δράστης ικανοποιείται από τον πόνο του θύματος ή αυτοί που γίνονται κατ' επανάληψη ανεξάρτητα από την εξωτερική εικόνα του θύματος; Ο βιαστής μπαίνει μέσα σε μια κατάσταση νοητικής απόδομησης, όταν ένα γεγονός τον φέρνει αντιμέτωπο με μια αρνητική εκτίμηση του εαυτού του και όντας σε αυτήν την κατάσταση έχει την τάση να έλκεται έπειτα από την πρόκληση. Ο νάρκισσος δηλαδή βιαστής πείθει τον εαυτό του, ότι το θύμα του ικανοποιήθηκε κάνοντας σεξ μαζί του ή ακόμη και χάρηκε με αυτό.

Βιολογικές θεωρίες: Μελέτες έδειξαν, ότι αρκετές παράμετροι της σεξουαλικής συμπεριφοράς ενός φυσιολογικού ενήλικα άνδρα φαίνεται να εξαρτώνται από τα ανδρογόνα. Χαμηλά επίπεδα τεστοστερόνης σχετίζονται με σημαντική μείωση της συχνότητας σεξουαλικών φαντασιώσεων, της σεξουαλικής διέγερσης και επιθυμίας, των αυτόματων νυχτερινών στύσεων, των εκσπερματίσεων και της σεξουαλικής δραστηριότητας. Δεν είναι όμως απόλυτα διευκρινισμένο, αν η ευοδωτική δράση της τεστοστερόνης στη σεξουαλική συμπεριφορά τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών οφείλεται σε επίδραση της ορμόνης στη γνωσιακή λειτουργία ή στην αύξηση της ευχαρίστησης μέσω των περιφερικών οργάνων-στόχων. Επιπλέον η σεξουαλική δραστηριότητα, όπως αυνανισμός και οργασμός, αυξάνει πρόσκαιρα τα επίπεδα τεστοστερόνης, ενώ τα στρεσογόνα γεγονότα ζωής μειώνουν τα επίπεδα τεστοστερόνης. Υπάρχουν ενδείξεις, ότι η επιθετική συμπεριφορά σχετίζεται με τα κυκλοφορούντα ανδρογόνα, τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες και η συσχέτιση αυτή φαίνεται να είναι ισχυρότερη σε εφήβους και παιδιά παρά σε ενήλικους άνδρες. Κάποιες έρευνες σε φυλακισμένους με υψηλά επίπεδα επιθετικότητας έδειξαν, ότι οι κρατούμενοι με ιστορικό βίαιων εγκλημάτων είχαν υψηλότερα επίπεδα τεστοστερόνης σε σχέση με τους κρατούμενους χωρίς παρόμοιο ιστορικό, ενώ η διερεύνηση της συσχέτισης ανδρογόνων και σεξουαλικής επιθετικότητας έδειξε αντικρουόμενα αποτελέσματα (Christiansen, 1998).

A8. Η σεξουαλική επιθετικότητα

Στην ύπαρξη και διατήρηση της σεξουαλικής επιθετικότητας συντείνουν και υποβοηθούν κάποιοι παράμετροι που λειτουργούν καθοριστικά στο άτομο για την διάπραξη των σεξουαλικών εγκλημάτων. Ανάλογα με το βαθμό της επιθετικότητας,

διακρίνουμε τη βία, που μόλις επαρκεί για την ολοκλήρωση της διάπραξης και την υπερβολική βία με κατάχρηση της επιθετικότητας. Αν και η διάκριση αυτή φαίνεται ικανοποιητική, παραμένει προβληματικός ο καθορισμός της πρόθεσης της ασκούμενης βίας στις περιπτώσεις των σωματικών τραυματισμών. Μπορούμε επίσης να διακρίνουμε περιστατικά, στα οποία υπερισχύουν τα παραφιλικά στοιχεία και περιστατικά που διαπράττονται από άτομα με ιστορικό ψυχικής νόσου και/ή στοιχεία αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Στις περιπτώσεις σημαντικής επιθετικότητας διακρίνουμε τις σαδιστικές συμπεριφορές, όπου η προκαλούμενη βλάβη αποτελεί σαφώς μέρος της σεξουαλικής ικανοποίησης, και τις συμπεριφορές, όπου επικρατούν πιο δυσδιάκριτες μορφές βίας. Οι Hall & Hirschman (1991), στο πλαίσιο της θεωρίας των τεσσάρων παραγόντων, που ανέπτυξαν με βάση την αιτιολογία, όρισαν σαν κύριες παραμέτρους α. τη σεξουαλική διέγερση, β. τη διαδικασία αντίληψης, γ. τη δυσκολία ελέγχου συναισθημάτων, και δ. τα προβλήματα της προσωπικότητας. Η πλέον ενδιαφέρουσα παράμετρος είναι αυτή που αφορά στις διαδικασίες αντίληψης, η οποία χαρακτηρίζεται από διαστρεβλωμένες στάσεις και απόψεις σχετικά με τους ρόλους της γυναίκας στο σεξ και τη συμπεριφορά της. Η παράμετρος αυτή είναι ίσως η πλέον συχνή και η πλέον εμφανής στην κατάληξη της διαδικασίας του βιασμού. Διαδικασίες αντίληψης, όπως η ερμηνεία των αντιδράσεων του θύματος ως εκδηλώσεις ευχαρίστησης ή ερωτικής επιθυμίας, μειώνουν τις πιθανότητες κατανόησης και αποδοχής της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς από το δράστη. Αρκετά άτομα, κατά τη φάση γνωριμίας με κάποια γυναίκα, υιοθετούν επιλεκτικά διαστρεβλωμένες γνώσεις, οι οποίες ενθαρρύνουν την εξέλιξη στη σεξουαλική πράξη και συγχρόνως ελαχιστοποιούν την πιθανότητα περιορισμού της σεξουαλικής δραστηριότητας. Τα άτομα, που έχουν φυλακιστεί για το αδίκημα του βιασμού δεν φαίνεται να διαφέρουν από τα άτομα με άλλου τύπου παραβατικότητα. Συγκεκριμένα βρέθηκε ότι και οι δύο ομάδες προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, έχουν σταματήσει την εκπαίδευση στο γυμνάσιο, παρουσιάζουν ασταθές επαγγελματικό ιστορικό και είναι συνήθως ανειδίκευτοι. Επίσης εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες στο ψυχιατρικό ιστορικό και στις κοινωνικές δεξιότητες, αλλά παρουσιάζουν ελλείμματα στην ικανότητα να επιδιώκουν και να ζητούν ανοιχτά αυτό που επιθυμούν (assertiveness).

Υπάρχουν κάποιες ουσιαστικές διαφορές μεταξύ βιαστών και παιδόφιλων, οι οποίες σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά τόσο της ενήλικης φάσης, όσο και της προηγούμενης αναπτυξιακής φάσης. Οι βιαστές, σε σχέση με τους παιδόφιλους,

τείνουν να είναι νεότεροι σε ηλικία, να έχουν τελειώσει γυμνάσιο, να επιβάλλονται (επιθετικοί) παρά να τους επιβάλλονται (παθητικοί), καθώς και να έχουν παντρευτεί ή να έχουν σχετιστεί με γυναίκα για τουλάχιστον ένα χρόνο, ενώ τείνουν λιγότερο να εμφανίζουν πνευματική καθυστέρηση ή κάποιο οργανικό εγκεφαλικό σύνδρομο. Κατά τα στάδια της ανάπτυξης οι βιαστές σε σχέση με τους παιδραστές, προέρχονται συνήθως από οικογένειες, που δεν είναι διαλυμένες, έχουν συγγενείς με ψυχιατρικό ιστορικό, έχουν τις μισές πιθανότητες να έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, δεν έχουν εμφανίσει ιδιαίτερα σωματικά προβλήματα υγείας, αλλά έχουν κακομεταχειριστεί ζώα και έχουν παρουσιάσει προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι στην περίπτωση, που ο βιαστής είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά, οι πιθανότητες να έχει διαπραχθεί η πράξη από τον πατέρα του θύματος μέσα σε ένα περιβάλλον με ιστορικό ψυχιατρικό, ποινικό ή χρήσης αλκοόλ/ναρκωτικών, είναι τριπλάσιες με ένα παιδραστή. Σε μία προσπάθεια διερεύνησης των κοινών αναπτυξιακών παραμέτρων σε βιαστές και παιδόφιλους, οι Prentky et al. (1989) πρότειναν τέσσερις σημαντικούς παράγοντες: α) την αδιαφορία των ατόμων, που τους φρόντισαν, β) το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα, γ) τη σωματική κακοποίηση και αμέλεια και δ) τη σεξουαλική κακοποίηση. Συσχετίζοντας κατόπιν τους τέσσερις αυτούς παράγοντες με τη σεξουαλική ή τη μη σεξουαλική επιθετικότητα που παρουσιάστηκε κατά την ενηλικίωση, βρέθηκε ότι η έλλειψη στοργής και η σεξουαλική παρέκκλιση στο οικογενειακό περιβάλλον σχετίζονταν με την ένταση της σεξουαλικής επιθετικότητας, ενώ το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα και η σωματική κακοποίηση σχετίζονταν με την ένταση της μη σεξουαλικής επιθετικότητας. Η εμπειρία λοιπόν της σεξουαλικής κακοποίησης και η ποιότητα των πρώιμων διαπροσωπικών σχέσεων ενός αγοριού διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Η χρήση της πορνογραφίας παρουσιάζει ενδιαφέρον, είτε ως στοιχείο της αναπτυξιακής πορείας των δραστών είτε ως στοιχείο, που μπορεί να προκαλέσει σεξουαλική επίθεση. Στο σημείο αυτό υπάρχουν επίσης κάποιες διαφορές μεταξύ βιαστών και παιδόφιλων, αφού οι περισσότερες έρευνες βρίσκουν ότι οι βιαστές δηλώνουν γενικά μικρότερη χρήση πορνογραφικού υλικού, σε σύγκριση με τους παιδραστές, ειδικά κατά την περίοδο της σεξουαλικής επίθεσης. Είναι πολύ πιθανό όμως οι διαφορές αυτές να αντανακλούν διαφορετικό τύπο υλικού τέτοιου είδους,

καθώς και το γεγονός ότι οι παιδόφιλοι συνηθίζουν να το χρησιμοποιούν για τις αυνανιστικές τους φαντασιώσεις κατά το διάστημα ανάμεσα σε δύο επιθέσεις.

Η μελέτη με τη φαλλομετρική μέθοδο μεταξύ βιαστών και μη βιαστών έχει υποστεί τα τελευταία χρόνια μεταστροφή. Στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80 διατυπωνόταν ξεκάθαρα η άποψη ότι τα πρότυπα της σεξουαλικής διέγερσης των βιαστών διέφεραν από εκείνα των μη βιαστών με την παρατήρηση μάλιστα ότι οι βιαστές αντιδρούν ανάλογα και στις περιπτώσεις μη σεξουαλικής βίας εις βάρος γυναικών και υποθέτοντας, ότι τα κίνητρα της βίας αποτελούν το συνδυαστικό κρίκο. Πιο πρόσφατες όμως έρευνες εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες στα προφίλ βιαστών και μη βιαστών, αφού και οι δύο ομάδες παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα σεξουαλικής διέγερσης σε ερεθίσματα με σκληρές βιασμού, σε σχέση με ερεθίσματα, που περιέχουν συναινετική σεξουαλική συνεύρεση. Πιθανότερη αιτία της ασυμφωνίας αυτής θεωρείται η επιλογή των ατόμων κατά τις αρχικές έρευνες από ακραία αποκλίνουσες περιπτώσεις.

Φαίνεται ότι οι βιαστές, που δεν αντιμετωπίστηκαν θεραπευτικά, παρουσιάζουν χαμηλότερο κίνδυνο επανάληψης της πράξης σε σύγκριση με άλλους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, με αξιοσημείωτη εξαίρεση τους δράστες αιμομιξίας. Τα επίσημα ποσοστά υποτροπής κυμαίνονται μεταξύ 6% και 35% με τις περισσότερες τιμές να εμφανίζουν συγκέντρωση γύρω στο 10%. Μία μετα-ανάλυση όμως 61 μελετών με υποκείμενα 1.839 βιαστές έδειξε ποσοστό επανάληψης της σεξουαλικής επίθεσης κατά 19% (Hanson & Bussiere, 1996). Μελέτη, που περιελάμβανε άτομα, που διέπραξαν βιασμό και βρίσκονταν υπό συνεχή παρακολούθηση (Marshall & Bussiere, 1996), βρήκε ότι τα ποσοστά υποτροπής ήταν 2,4 φορές υψηλότερα από τους παιδόφιλους και 2,8 φορές υψηλότερα από τους επιδειξίες. Αν λάβουμε υπόψη τον συντελεστή του Koss (1992), που κυμαίνεται από 4 έως και 10, τότε τα ποσοστά για τους βιαστές τείνουν να εξισωθούν με εκείνα άλλων τύπων δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, που έχουν φυλακιστεί.

Προδιαθεσικοί παράγοντες: Η χρήση αλκοόλ φαίνεται να προηγείται πολύ συχνά ενός βιασμού. Τουλάχιστον οι μισοί από τους κρατούμενους για βιασμό βρέθηκε να έχουν καταναλώσει υπερβολική ποσότητα αλκοόλ λίγο πριν το βιασμό, ενώ η χρήση αλκοόλ βρέθηκε να σχετίζεται με σεξουαλική επιθετικότητα. Η κατανάλωση αλκοόλ τόσο από τον άνδρα όσο και από τη γυναίκα αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα να συμβεί βιασμός. Η χρήση αλκοόλ φαίνεται να σχετίζεται

περισσότερο με περιστασιακές παρά με σχεδιασμένες σεξουαλικές επιθέσεις καθώς και με αυξημένη χρήση βίας. Δεδομένου ότι η χρήση αλκοόλ είναι διαδεδομένη και συγχρόνως έχει σχέση και με άλλες μορφές παραπτωματικής συμπεριφοράς, είναι σημαντικό να εκτιμηθεί ο ρόλος του στη διαδικασία της διάπραξης καθώς και η πιθανότητα ύπαρξης προβλήματος εθισμού στο αλκοόλ (Seto & Barbaree, 1995).

Το μοντέλο των Ward et al. (1995) οι δράστες που βιώνουν αρνητικές συναισθηματικές καταστάσεις νωρίς στην αλυσίδα διαδικασίας του παραπτώματος, τείνουν να ενεργούν με βάση συγκεχυμένο σχεδιασμό και είναι περισσότερο πιθανό να έχουν αρνητική εικόνα για τον εαυτό τους μετά τη διάπραξη. Αντίθετα αυτοί, που αρχικά έχουν θετικές συναισθηματικές προσλήψεις, είναι πιο πιθανό να σχεδιάζουν συνειδητά τη διάπραξη και να βλέπουν το όλο γεγονός ευχάριστο και ωφέλιμο τόσο για τους ίδιους όσο και για το θύμα. Η αναγνώριση λοιπόν των στρατηγικών, που χρησιμοποιούν οι βιαστές ως απάντηση σε κάποια θετική ή αρνητική συναισθηματική πρόσληψη, μπορεί να βοηθήσει στην ανεύρεση κατάλληλων στόχων για θεραπευτική παρέμβαση.

Η πορνογραφία έχει τη δυνατότητα να άρει την αναστολή της σεξουαλικής επιθετικότητας, τροφοδοτώντας με σχετικό φαντασιωσικό υλικό και αυξάνοντας τη σεξουαλική διέγερση και λειτουργικότητα. Θα πρέπει να εκτιμηθεί ο τύπος, η ποσότητα, η μέθοδος και το ιστορικό χρήσης της πορνογραφίας από το δράστη.

Σχετικός με τον τομέα της πορνογραφίας είναι ο τομέας των σεξουαλικών φαντασιώσεων. Το φαντασιωσικό υλικό συχνά έχει στενή σχέση τόσο με τη σεξουαλική προτίμηση όσο και με τον τρόπο του βιασμού. Για το λόγο αυτό μπορεί να δώσει σημαντικές πληροφορίες για τους παράγοντες αυτούς (Marshall, 1996).

Προσχεδιασμός της διάπραξης: Διερευνώντας τους παράγοντες, που προηγούνται της διάπραξης, είναι απαραίτητη η διευκρίνιση, εάν υπήρχε ή όχι *προσχεδιασμός της διάπραξης*. Είναι επίσης χρήσιμο να διευκρινίσουμε, εάν πρόκειται για πρόσφατο ή παλαιό σχεδιασμό. Ο παλαιός σχεδιασμός μπορεί να έχει ήδη κοινοποιηθεί με κάποιο τρόπο από τον υποψήφιο δράστη. Ούτως ή άλλως όμως φαίνεται, ότι πραγματοποιείται μία σειρά, πιθανόν μη σχετικών, μικρών αποφάσεων, οι οποίες αυξάνουν την πιθανότητα της τελικής διάπραξης. Μία κατηγορία μη προσχεδιασμένης διάπραξης περιλαμβάνει τις περιπτώσεις, που η σεξουαλική επίθεση είναι παρορμητική και πραγματοποιείται συχνά παράλληλα με τη διάπραξη και άλλου τύπου εγκλημάτων (Knight & Prentky, 1990).

Αλληλεπίδραση με το θύμα: Η περιγραφή των χαρακτηριστικών του θύματος μπορεί να βοηθήσει στον προτιμώμενο στόχο των βιαστών. Η εκτίμηση θα πρέπει αρχικά να εστιάζεται στα μείζονα δημογραφικά χαρακτηριστικά του θύματος, όπως ηλικία, φύλο και πιθανή ευαλωτότητα λόγω ανικανότητας ή αναπηρίας. Είναι επίσης χρήσιμη η γνώση της διαφοράς ηλικίας μεταξύ θύματος και θύτη και η φύση της σχέσης τους. Οι βιαστές μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το εάν εστιάζουν την προσοχή τους στον εαυτό τους, στη σχέση τους με το θύμα ή αποκλειστικά στο θύμα. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των βιασμών, οι οποίοι γίνονται σε πλαίσια σχέσης φιλίας ή συζύγων, ο θύτης συχνά υποστηρίζει ότι είχε κάθε δικαίωμα να απαιτήσει και να εξαναγκάσει το θύμα σε σεξουαλική πράξη. Μπορεί επίσης να πιστεύει, ότι το θύμα πράγματι επιθυμούσε να κάνει σεξ μαζί του ή ακόμη ότι το θύμα έδειχνε συναίνεση στις απαιτήσεις του. Εάν όμως η προσοχή του βιαστή επικεντρώνεται στην τάση του να κυριαρχήσει, είναι τελείως απίθανο να προβληματιστεί πάνω στις απόψεις του θύματος ή πάνω σε θέματα, που αφορούν τα δικαιώματα του ατόμου. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι σημαντικές για την κατανόηση του τρόπου διάπραξης του βιασμού, τον τύπο του θύματος, το βαθμό βιαιότητας, που ασκήθηκε, καθώς και τη φύση της σχέσης, που υπήρχε ανάμεσα στο θύμα και το θύτη. Η εκτίμηση της κατηγοριοποίησης, που κάνει ο βιαστής για το θύμα, δηλαδή σύντροφος, σχέση, φίλη ή φλερτ, η ερμηνεία, που δίνει για τις αντιδράσεις του θύματος, τα συναισθήματά του για το θύμα και η ικανότητα κατανόησης των σκέψεων, συναισθημάτων και αντιδράσεων του θύματος, δίνει σημαντικές πληροφορίες για την υποκείμενη γνωσιακή και συναισθησιακή διεργασία του βιαστή.

Είναι σημαντικό να εκτιμηθεί ο τύπος της σεξουαλικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της διάπραξης. Η παρουσία μεγαλύτερης επιθετικότητας από αυτήν, που χρειάζεται για την πραγματοποίηση της σεξουαλικής του επιθυμίας, υποδεικνύει την ύπαρξη κινήτρων διαφορετικών από αυτά της σεξουαλικής ικανοποίησης (Knight & Prentky, 1990). Σημαντική είναι επίσης η ανάλυση των αντιδράσεων του βιαστή μετά από τη διάπραξη. Φαίνεται να υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των βιαστών στις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές, μετά τη διάπραξη του βιασμού. Για παράδειγμα, μία θετική εξέλιξη αναμένεται να ευνοήσει τη συνέχιση παρόμοιων πράξεων, ενώ μία αρνητική μπορεί να οδηγήσει στην αποτροπή μελλοντικών πράξεων.

Κίνητρο: Αποτελεί σημαντική πληροφόρηση η αναγνώριση και ταυτοποίηση των κινήτρων μιας σεξουαλικά επιθετικής πράξης. Για παράδειγμα, εάν δεν ικανοποιηθούν οι επιθυμίες, που προσδοκά ένας βιαστής από μία γυναίκα, η ανάγκη της αίσθησης του ελέγχου οδηγεί σε χρησιμοποίηση ισχύος και τελικά σεξουαλικής επιθετικότητας. Μερικά κίνητρα ή σκοποί φαίνεται να ενεργοποιούνται εύκολα κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Η ανάγκη κυριαρχίας και επίδειξης δύναμης έναντι των γυναικών έχουν ταυτοποιηθεί ως χρόνια σιωπηρά κίνητρα για τους βιαστές και έχουν συνδεθεί με την παραπτωματική τους συμπεριφορά. Έχει υποστηριχθεί, ότι ο θυμός σχετίζεται με τη σεξουαλική κακοποίηση αλλά πρόσφατες έρευνες βρήκαν μικρή διαφορά επιπέδων θυμού ανάμεσα σε βιαστές και μη. Βρέθηκε επίσης, ότι οι βιαστές παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα θυμού σε σχέση με τους παιδόφιλους. Πρόσφατες έρευνες, βασισμένες στη θεωρία της προσκόλλησης, βρήκαν, ότι οι περισσότεροι τέτοιοι παραπτωματίες έχουν προσκολλήσεις, που υποδεικνύουν ανασφάλεια. Τα άτομα, που έχουν φοβικές προσκολλήσεις, επιθυμούν κοινωνικές επαφές και σχέσεις αλλά, νιώθοντας συνεχώς φόβο απόρριψης, προτιμούν να κρατούν τους γύρω τους σε κάποια απόσταση. Τα προσκολλημένα ανασφαλώς άτομα, που αποτελούν την τυπική μορφή των βιαστών, αντιμετωπίζουν επιφυλακτικά τις στενές σχέσεις, επιλέγοντας καταστάσεις, που απαιτούν ελάχιστα επίπεδα συναισθηματικής και διαπροσωπικής εμπλοκής. Τέλος, οι δράστες σεξουαλικών πράξεων με τη συγκεκριμένη αυτή μορφή προσκόλλησης βιώνουν αίσθημα αναξιοτήτας που οδηγούν στη συνεχή αναζήτηση απόδειξης από άλλους. Τα άτομα αυτά είναι σεξουαλικά προδιατεθειμένα να ικανοποιούν τις ισχυρές ανάγκες για ασφάλεια και συναισθηματισμό μέσα από τη σεξουαλική εμπλοκή (Ward et al, 1996).

Παρορμητικότητα: Η παρορμητικότητα επίσης αποτελεί παράγοντα, που καθορίζει - ως ένα βαθμό - την εγκληματική δραστηριότητα και σχετίζεται με την επιθετική συμπεριφορά. Οι Barratt et al (1997) όρισαν την παρορμητικότητα σαν μία προδιάθεση για αιφνίδιες και χωρίς προηγούμενο σχεδιασμό αντιδράσεις σε κάποιο ερέθισμα χωρίς να δίνεται σημασία στις αρνητικές συνέπειες των αντιδράσεων αυτών. Υπέθεσαν ότι υπάρχουν τρία μέρη, που συνθέτουν την παρορμητικότητα, αυτό που περιέχει κυρίως κινητική (motor) δραστηριότητα, χαμηλότερη γνωσιακή (cognitive) διεργασία και χαμηλότερο σχεδιασμό (no plan). Οι Buss & Perry (1992) υποστήριξαν, ότι η επιθετικότητα έχει τέσσερις εκφάνσεις:

- τη σωματική (physical aggression),

- τη λεκτική (verbal aggression) επιθετικότητα, που προκαλούν βλάβη στους άλλους και αποτελούν το κινητικό μέρος της συμπεριφοράς,
- το θυμό ή την οργή (anger), που διεγείρει και προετοιμάζει για επιθετικότητα και
- την εχθρότητα (hostility).

Έρευνες σε άτομα με διαταραχές προσωπικότητας υποδεικνύουν κάποιο βιολογικό υπόβαθρο στην ύπαρξη διαχωρισμού ανάμεσα στην παρορμητική και μη παρορμητική επιθετικότητα. Οι Barratt et al. (1997), μελετώντας την επιθετικότητα σε φυλακισμένους με αντικοινωνική δομή προσωπικότητας επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Οι ερευνητές αυτοί όρισαν την παρορμητικότητα σαν μία προδιάθεση για αιφνίδιες και χωρίς προηγούμενο σχεδιασμό αντιδράσεις σε κάποιο ερέθισμα χωρίς να δίνεται σημασία στις αρνητικές συνέπειες των αντιδράσεων αυτών. Υπέθεσαν, ότι υπάρχουν τρία μέρη, που συνθέτουν την παρορμητικότητα: αυτό που περιέχει κυρίως κινητική (motor) δραστηριότητα, χαμηλότερη γνωσιακή (cognitive) διεργασία, και χαμηλότερο σχεδιασμό (no plan). Οι Buss & Perry (1992) υποστήριξαν, ότι η επιθετικότητα αποτελείται από τέσσερις συνιστώσες: (1) Τη σωματική (physical aggression) και (2) λεκτική (verbal aggression) επιθετικότητα, που προκαλούν βλάβη στους άλλους και αποτελούν το κινητικό μέρος της συμπεριφοράς, (3) το θυμό ή οργή (anger), που διεγείρει και προετοιμάζει για επιθετικότητα: αποτελεί το συναισθηματικό μέρος της συμπεριφοράς και συγχρόνως λειτουργεί σα γέφυρα ανάμεσα στο κινητικό και το γνωσιακό κομμάτι της επιθετικής συμπεριφοράς, (4) την εχθρότητα (hostility), που χαρακτηρίζεται από μειωμένα επίπεδα ικανότητας κρίσης και σιτιστά το γνωσιακό κομμάτι της επιθετικής συμπεριφοράς. Οι ίδιοι ερευνητές μελετώντας σε υγιή άτομα τους παράγοντες αυτούς σε σχέση με την προσωπικότητα βρήκαν, ότι όλες αυτές οι συνιστώσες της επιθετικότητας σχετίζονταν με την παρορμητικότητα. Επιπλέον το σωματικό και λεκτικό κομμάτι σχετίζονταν με την εξωστρεφή συμπεριφορά, ενώ η εχθρικότητα σχετίζονταν με τη συναισθηματικότητα.

Άρνηση ανάληψης ευθύνης: Οι δράστες σεξουαλικών πράξεων αρνούνται συχνά όλες τις πλευρές της κατηγορίας χωρίς μάλιστα να αντιπαραθέτουν σοβαρά επιχειρήματα και ελαχιστοποιούν την έκταση της διάπραξης και τις συνέπειές της. Συχνά επίσης αποδίδουν τη διάπραξη σε άλλους παράγοντες, όπως κατάχρηση αλκοόλ, προβλήματα γάμου ή ψυχολογική ένταση, ενώ είναι συχνή επίσης η άρνηση

κάθε πιθανής μελλοντικής διάπραξης. Επιπλέον, οι βιαστές παρουσιάζουν διαστρέβλωση στην αντίληψη της συμπεριφοράς των θυμάτων γεγονός, που ενισχύει τη στάση τους να δικαιολογούν τη συμπεριφορά τους. Για παράδειγμα, βλέπουν το ντύσιμο των θυμάτων τους ως “προκλητικό” και δυσκολεύονται να δουν την κατάσταση από την πλευρά των θυμάτων. Επίσης, αντιλαμβάνονται την παθητικότητα ή το τρόμαγμα των θυμάτων σαν επιθυμία ή ευχαρίστηση. Όλες αυτές οι εκλογικεύσεις και οι γνωσιακές αναστροφές ή διαστρεβλώσεις αντανακλούν την άρνηση να αναλάβουν την προσωπική ευθύνη της διάπραξης. Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά της έλλειψης ανάληψης ευθύνης συνδέονται στενά με τη σεξουαλική επιθετικότητα. Συχνά, οι άνδρες, που παρουσιάζουν σεξουαλική επιθετικότητα, δε βλέπουν τη συμπεριφορά τους σα βιασμό και αποδίδουν ίση ευθύνη στα άτομα, που κακοποίησαν. Συχνά επίσης οι βιαστές θεωρούν υπεύθυνες για το βιασμό τις γυναίκες και τον εαυτό τους αθώο.

Γνωσιακές διαστρεβλώσεις: Οι βιαστές παρουσιάζουν έντονη εχθρότητα απέναντι στις γυναίκες και αποδοχή εκλογικεύσεων που αφορούν τη βία έναντι των γυναικών. Παράλληλα οι στάσεις και πεποιθήσεις αυτές συνδέονται με υψηλότερη σεξουαλική διάθεση, ανάγκη για κυριαρχικότητα έναντι των γυναικών, χαμηλότερη ενσυναίσθηση απέναντι στα θύματα και ιστορικό επανάληψης βιασμών κατά το παρελθόν. Σύμφωνα με τις φεμινιστικές απόψεις οι δυτικές κοινωνίες στηρίζουν έναν μεγάλο αριθμό στάσεων και απόψεων, που σχετίζονται με το βιασμό και συνεπώς η πλειονότητα ανδρών και γυναικών μοιράζονται τις ίδιες "γνωσιακές διαστροφές" με τους βιαστές. Η γνωσιακή εκτίμηση των βιαστών περιλαμβάνει: τους λόγους, που κατά τη γνώμη τους τους οδήγησαν στο βιασμό, τις πεποιθήσεις τους για τις συνέπειες της πράξης τους, την κατανόηση της εμπλοκής του ανδρικού ρόλου, τη στάση τους απέναντι στις γυναίκες (για παράδειγμα, όλες οι γυναίκες είναι αδιάφορες, κυριαρχικές και υπολογίστριες), τη στάση τους απέναντι στο γυναικείο σεξουαλικό ρόλο και τέλος τις απόψεις τους για τη διαπροσωπική βία.

Έλλειψη ενσυναίσθησης: Χαρακτηριστικό στοιχείο της προσωπικότητας των σεξουαλικών δραστών και παράγοντας που ενδυναμώνει την εγκληματική συμπεριφορά είναι η έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy) έναντι των θυμάτων και η αδυναμία ή άρνηση κατανόησης του μεγέθους του τραύματος, που προκαλεί η σεξουαλική κακοποίηση. Οι δράστες είναι ανίκανοι να κατανοήσουν τα

συναίσθημα των άλλων και να δείξουν ενσυναίσθηση προς τα θύματά τους. Η ενσυναίσθηση λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας (Rice et al, 1994), ενώ βρέθηκε ότι οι σεξουαλικοί δράστες παρουσιάζουν ελλείμματα στην ενσυναίσθηση ή έχουν εκλεκτική έλλειψη ενσυναίσθησης, γεγονός που τους οδηγεί ευκολότερα στην κακοποίηση των άλλων. Η έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy) έναντι των θυμάτων και η αδυναμία ή άρνηση κατανόησης του μεγέθους του τραύματος, που προκαλεί η σεξουαλική κακοποίηση, αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά των σεξουαλικών παραπτώματιών. Οι βιαστές συχνά είναι ανίκανοι να κατανοήσουν τα συναισθήματα των άλλων ή να δείξουν ενσυναίσθηση προς τα θύματά τους. Σε αντιδιαστολή βρέθηκε στενή σχέση μεταξύ ενσυναίσθησης και θυμάτων βιασμού σε μη δράστες. Τα χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης των βιαστών έναντι των θυμάτων τους βρέθηκε να σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα διέγερσης μετά από έκθεση σε απεικονίσεις βιασμού, γεγονός που υποδεικνύει, ότι η ενσυναίσθηση λειτουργεί μάλλον ως ανασταλτικός παράγοντας (Rice et al, 1994). Η δυσφορία επίσης, που παρουσιάζει το θύμα φαίνεται να αυξάνει τη διέγερση του βιαστή. Οι παρατηρήσεις αυτές οδήγησαν στην υπόθεση, ότι τέτοιοι παραπτώματιες παρουσιάζουν γενικά ελλείμματα στην ενσυναίσθηση, γεγονός που τους οδηγεί ευκολότερα στην κακοποίηση των άλλων. Πιθανότερη όμως φαίνεται να είναι η εκλεκτική έλλειψη ενσυναίσθησης έναντι των θυμάτων τους και όχι των θυμάτων γενικά. Η έννοια της ενσυναίσθησης εμπεριέχει τόσο γνωσιακά όσο και συναισθηματικά στοιχεία (Marshall et al 1995), ικανότητα πρόβλεψης, συναισθηματική ανταπόκριση και τέλος κατάλληλη συμπεριφορική απάντηση.

Άλλοι παράγοντες: Η χρήση αλκοόλ προηγείται πολύ συχνά ενός βιασμού. Βρέθηκε ότι τουλάχιστον οι μισοί από τους κρατούμενους για βιασμό έχουν καταναλώσει υπερβολική ποσότητα αλκοόλ λίγο πριν το βιασμό, ενώ η χρήση αλκοόλ βρέθηκε να σχετίζεται με σεξουαλική επιθετικότητα (Γιωτάκος, 2002). Η χρήση αλκοόλ σχετίζεται περισσότερο με περιστασιακές παρά με σχεδιασμένες σεξουαλικές επιθέσεις, καθώς και με αυξημένη χρήση βίας. Δεδομένου ότι η χρήση αλκοόλ είναι συνήθης και συνδέεται και με άλλες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, είναι σημαντικό να εκτιμηθεί ο ρόλος του στη διαδικασία της διάπραξης, καθώς και η πιθανότητα ύπαρξης προβλήματος εθισμού στο αλκοόλ (Seto & Barbaree, 1995).

Η χρήση επίσης της πορνογραφικού υλικού έχει τη δυνατότητα να άρει την αναστολή της σεξουαλικής επιθετικότητας, τροφοδοτώντας με σχετικό φαντασιωσικό υλικό και αυξάνοντας τη σεξουαλική διέγερση και λειτουργικότητα. Το φαντασιωσικό υλικό συχνά έχει στενή σχέση τόσο με τη σεξουαλική προτίμηση όσο και με τον τρόπο του βιασμού (Marshall, 1996). Σύμφωνα με τους Goldstein και Kant (1973), *«η επαφή ατόμων με πορνογραφικό υλικό, μπορεί να τα επηρεάσει και να τα οδηγήσει σε αντικοινωνική συμπεριφορά, αν η επαφή αυτή λαμβάνει χώρα για μακρύ χρονικό διάστημα»*. Η παρακολούθηση ταινιών πορνογραφικού περιεχομένου μπορεί να προκαλέσει και να καλλιεργήσει σεξουαλικά πρότυπα βίας, ψυχρότητας και ψυχολογικής πίεσης, αφού η πλειοψηφία των ταινιών πορνογραφίας αναπαράγουν συνήθως τέτοιες σκηνές βίας.

A9. Κοινωνικό και Ψυχολογικό ιστορικό των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων

Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη σεξουαλικής επιθετικότητας. Διαπροσωπικοί παράγοντες, όπως αρνητικές και απομακρυσμένες σχέσεις με γονείς, ασταθής ή αμελής φροντίδα, απώλεια γονέως λόγω θανάτου, χωρισμού ή διαζυγίου και υψηλή συχνότητα σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, χαρακτηρίζουν τις πρώιμες παιδικές εμπειρίες πολλών σεξουαλικών δραστών. (Prentky et al, 1989). Τα άτομα, που έχουν ιστορικό διαταραγμένης προσκόλλησης ή πρόσδεσης (attachment) με τα άτομα, που τους έχουν αναθρέψει, είναι περισσότερο πιθανό να παρουσιάσουν δυσλειτουργικές σχέσεις και σε άλλους τομείς. Έχοντας υπόψη τις προαναφερθείσες διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός, ότι οι βιαστές παρουσιάζουν προβληματικό κοινωνικό ιστορικό.

Οι βιαστές τείνουν να εγκαταλείπουν το σχολείο τους, αν και η εκπαιδευτική τους εξέλιξη μπορεί να ποικίλλει αρκετά, παρουσιάζουν δυσκολίες παρακολούθησης, παρορμητικότητα, έλλειψη στόχων, χαμηλή αυτοπεποίθηση και έλλειψη επιμονής. (Bard et al, 1987). Τείνουν επίσης να έχουν ασταθές εργασιακό ιστορικό σε ανειδίκευτες εργασίες. (Bartol, 1991). Επικρατεί η άποψη, ότι το επίπεδο κοινωνικών δεξιοτήτων αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς. Παλαιότερες αλλά και πρόσφατες έρευνες έδειξαν, ότι οι βιαστές παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία στον τομέα των κοινωνικών

δεξιότητων. Συγκεκριμένα βρέθηκε, ότι υπολείπονται σε κοινωνικού τύπου δεξιότητες και στην αντίληψη των συνεπειών μιας ενέργειας, παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα άγχους, ιδιαίτερα προβλήματα όταν σχετίζονται με γυναίκες και δείχνουν έλλειψη αγωνιστικής διάθεσης σε ετεροσεξουαλικές καταστάσεις. Θα πρέπει όμως να διαχωρίζουμε τη μοναχικότητα, την ικανότητα για στενή διαπροσωπική σχέση και τις κοινωνικές δεξιότητες από την κοινωνικότητα γενικά. Για να είναι ένα άτομο κοινωνικό θα πρέπει να είναι ικανό να ερμηνεύει επιδέξια τις πληροφορίες, να επιλέγει τις αντιδράσεις του και να εκτελεί τις αντιδράσεις αυτές. Οι βιαστές παρουσιάζουν ελλείμματα σε μία ή περισσότερες από τις περιοχές αυτές. Οι Knight & Prentky (1987), δίνοντας έμφαση στη μελέτη της σχέσης κοινωνικότητας, αναπτυξιακών παραγόντων και μορφής παραπτώματος, βρήκαν, ότι οι βιαστές, που επιδεικνύουν σαδισμό, σε σύγκριση με τους άλλους τύπους βιαστών, υπέστησαν πολύ συχνότερα σεξουαλική κακοποίηση και είχαν πιο πτωχή κοινωνικότητα, χαμηλά επίπεδα ετεροσεξουαλικής εξάρτησης και πιο ασταθείς διαπροσωπικές σχέσεις.

Οι άνδρες, που παρουσιάζουν σοβαρή σεξουαλική επιθετικότητα, φαίνεται να έχουν πιο πρώιμες και συχνές σεξουαλικές εμπειρίες και πιο χαλαρές πεποιθήσεις για τη σεξουαλικότητα. Επίσης υπάρχουν ενδείξεις για αυξημένη συννοσηρότητα με παραφυλίες καθώς και αυξημένη ενασχόληση με την πορνογραφία. Είναι γενικά αποδεκτό, ότι ένας σημαντικός αριθμός βιαστών έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά κατά την παιδική ηλικία ή υπήρξαν μάρτυρες παρεκκλίνουσας σεξουαλικής δραστηριότητας. Δεν παρουσιάζουν όμως σεξουαλική επιθετικότητα όλοι αυτοί, που έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική ηλικία. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει την ύπαρξη και άλλων παραγόντων, που μεσολαβούν στην πορεία ανάπτυξης σεξουαλικής επιθετικότητας. Η επιθυμία του δράστη να εξευτελίσει το θύμα, η έλλειψη ικανότητας ενσυναίσθησίας και ταυτοποίησης με τους άλλους αποτελούν τέτοιους παράγοντες. Η διερεύνηση της προηγούμενης σεξουαλικής παραβατικότητας είναι σημαντική, αφού ο καλύτερος προγνωστικός παράγοντας για μία μελλοντική σεξουαλικά επιθετική πράξη είναι το ιστορικό προηγούμενης παρόμοιας συμπεριφοράς, και ειδικότερα η σοβαρότητα και η συχνότητά της.

Οι κατ' εξακολούθηση βιαστές μπορεί να χρειάζονται άλλου τύπου θεραπευτική παρέμβαση από αυτούς, που βίασαν για πρώτη φορά. Αυτοί οι δράστες είναι κοινωνικά απομονωμένοι με λίγες στενές ερωτικές σχέσεις. Εκείνοι μάλιστα, που έχουν πολλές σχέσεις, τις περιγράφουν ως επιφανειακές. Κοινό στοιχείο των σεξουαλικών δραστών αποτελεί η αποτυχία επίτευξης στενής ερωτικής σχέσης, η

οποία οδηγεί σε βίωση μοναξιάς. Βρέθηκε, ότι παρουσιάζουν σημαντικά μεγαλύτερες δυσκολίες στην ανάπτυξη στενής ερωτικής σχέσης καθώς και σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αίσθησης μοναξιάς, συγκρινόμενοι ξεχωριστά με μη σεξουαλικούς δράστες καθώς και με γενικό πληθυσμό. Σε φυλακισμένους για σεξουαλική παραβατικότητα βρέθηκαν παρόμοια αποτελέσματα, ενώ, ειδικότερα, οι φυλακισμένοι για αιμομιξία παρουσίαζαν υψηλότερα επίπεδα φόβου ανάπτυξης στενής ερωτικής σχέσης, συγκρινόμενοι ξεχωριστά με βιαστές και με μη σεξουαλικούς δράστες, ενώ οι βιαστές παρουσίαζαν χαμηλότερη επιθυμία στενής σχέσης με άνδρες και με μέλη της οικογένειάς τους, συγκρινόμενοι με τους παιδόφιλους. Τα άτομα, που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, βρέθηκε ότι είναι πιο ευαίσθητα στην απόρριψη, πιο θετικά απέναντι στη σύντροφό τους και λιγότερο ικανοποιημένα με τις σεξουαλικές τους σχέσεις, σε σύγκριση με τους βιαστές. Η μεγαλύτερη ευαισθησία τους απέναντι στην απόρριψη αντανακλά την αρνητική τους άποψη για τον εαυτό τους. Οι βιαστές βρέθηκε ότι έχουν την αίσθηση ότι δε λαμβάνουν υποστήριξη από τη σύντροφό τους και τείνουν να την εκτιμούν αρνητικά γεγονός, που υποδεικνύει, ότι στα άτομα αυτά υπάρχουν πιο αρνητικά μοντέλα διεργασίας για τους άλλους και ειδικότερα για τις ερωτικές σχέσεις.

Η θεωρία της προσκόλλησης ή πρόσδεσης (attachment theory) προσφέρει ένα χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης και μελέτης των διαπροσωπικών σχέσεων των σεξουαλικών δραστών. Οι Ward et al. (1996), μελετώντας το ερωτικό στιλ προσέγγισης σε βίαιους και μη βίαιους σεξουαλικούς και μη σεξουαλικούς παραπτώματιες, βρήκαν, ότι σχεδόν όλοι ανέφεραν ανασφαλές στιλ προσκόλλησης ή πρόσδεσης (insecure attachment style). Αυτό τους οδήγησε να υποστηρίξουν, ότι η ανασφαλής προσκόλληση ή πρόσδεση αποτελεί πιθανόν ένα γενικό παράγοντα ευαλωτότητας, που οδηγεί γενικά σε παραπτωματικότητα και όχι ειδικά σε σεξουαλική παραπτωματικότητα. Ειδικότερα όμως, ενώ οι παιδόφιλοι έτειναν να παρουσιάζουν πιο φοβικό στιλ προσκόλλησης, οι βιαστές δεν φάνηκε να μπορούν να διαχωριστούν από τους βίαιους δράστες και τέλος οι μη βίαιοι μη δράστες σεξουαλικών ενεργειών έδειξαν υψηλότερα επίπεδα ασφαλούς προσκόλλησης ή πρόσδεσης. Η σεξουαλική προτίμηση θεωρείται ένα σταθερό χαρακτηριστικό, το οποίο εγκαθίσταται από την παιδική ηλικία και χαρακτηρίζεται από υψηλή σεξουαλική διέγερση σε ένα προτιμώμενο ερέθισμα. Γενικά η σεξουαλική συμπεριφορά ακολουθεί τη σεξουαλική προτίμηση. Τα πρότυπα σεξουαλικής διέγερσης έχουν μετρηθεί με την πληθυσμογραφία. Η έρευνα στον τομέα αυτόν

έδειξε ότι, οι βιαστές ανταποκρίνονται τόσο σε σεξουαλική όσο και σε μη σεξουαλική βιαιότητα έναντι των γυναικών, τα πρότυπα διέγερσης βιαστών και μη τείνουν να είναι παρόμοια, δείχνοντας και στις δύο περιπτώσεις να παρουσιάζεται μεγαλύτερη διέγερση σε εικόνες με ερωτικό περιεχόμενο κατόπιν συναίνεσης. Το γεγονός υποδεικνύει, ότι η υπόθεση της σεξουαλικής προτίμησης ισχύει περισσότερο σε ακραίες μορφές σαδιστών βιαστών. Πράγματι, η διέγερση σε εικόνες βιασμού βρέθηκε να είναι υψηλότερη στα άτομα αυτά, ενώ η διέγερση σε βίαιου, μη σεξουαλικού, περιεχομένου εικόνες φάνηκε να συνδέεται με υποτροπή βίαιης παραπτωματικότητας γεγονός, που υποδεικνύει τη χρησιμότητα να περιλαμβάνεται ο παράγοντας αυτός στην εκτίμηση.

Η παρουσία ψυχικών διαταραχών θεωρείται πιο συχνή στους βιαστές. Συγκεκριμένα βρέθηκε, ότι το ένα τρίτο (1/3) ενός δείγματος βιαστών έλαβε τη διάγνωση της κατάθλιψης, ενώ τα δύο τρίτα (2/3) τη διάγνωση της κατάχρησης ή εξάρτησης από αλκοόλ (Hillbrand et al, 1990). Άλλη έρευνα βρήκε υψηλή συχνότητα διαταραχών άγχους (Dewhurst et al, 1992), ενώ άλλη (Seghorn et al, 1987) βρήκε σχιζοφρένεια σε ποσοστό 7%, σχιζοσυναισθηματική διαταραχή σε ποσοστό 2%, μείζονα κατάθλιψη σε ποσοστό 3% και οργανικό ψυχοσύνδρομο σε ποσοστό 6%. Θεωρείται, ότι τα ποσοστά αυτά είναι υψηλότερα από το μέσο όρο του συνολικού πληθυσμού των φυλακών (Hudson & Murrow, 1997). Το 58% των ατόμων, που καταδικάστηκαν για βιασμό στη Νέα Ζηλανδία, πληρούσε τα κριτήρια διάγνωσης του Άξονα I, κατά DSM-III-R, χωρίς να ληφθούν υπ' όψη η κατάχρηση από αλκοόλ ή άλλες ουσίες (Hudson & Murrow, 1997). Εξετάζοντας τις διαταραχές του Άξονα II, οι Seghorn et al. (1987) παρατήρησαν, ότι το ένα τρίτο σχεδόν του δείγματος εμφάνιζε διαταραχή προσωπικότητας, ενώ πολύ υψηλότερα ποσοστά, έως και 90%, βρέθηκαν από άλλους ερευνητές (Berner et al, 1992, Serin et al, 1994). Στα πρόσφατα μοντέλα σεξουαλικής επιθετικότητας παρατηρείται ιδιαίτερος εστιασμός στα αντικοινωνικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και πολύ μικρότερος σε άλλα χαρακτηριστικά. Σε δείγματα βιαστών έχει βρεθεί μεγάλη συχνότητα διαταραχών προσωπικότητας (Berner et al, 1992), ενώ κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας φάνηκε να σχετίζονται με την επιθετικότητα, που επιδεικνύεται στη διάρκεια της πράξης του βιασμού (Proulx et al, 1994).

Το έτος 1998 περίπου 283.800 ψυχικά άρρωστοι παραβάτες ήταν έγκλειστοι στις φυλακές των ΗΠΑ. Σε δείγμα μάλιστα άρρενων κρατουμένων στις φυλακές του Σικάγου, βρέθηκε ότι 9.5% αυτών έπασχε από σοβαρή ψυχική νόσο, όπως

σχιζοφρένια, μανία, ή σοβαρή κατάθλιψη. Συγκριτική προσέγγιση, που διενεργήθηκε βάσει πληροφοριών από προσωπικές συνεντεύξεις σε φυλακές των ΗΠΑ σχετικά με τους ψυχικά ασθενείς τρώφιμους φυλακούς και τους μη ασθενείς κατέδειξε ότι:

- Οι τρώφιμοι κρατικών φυλακών με ψυχική ασθένεια είχαν διαπράξει βίαια εγκλήματα σε μεγαλύτερο ποσοστό 53%, έναντι των άλλων μη ψυχικά ασθενών τρώφιμων 46%.
- Κατά την τέλεση της πράξης οι τρώφιμοι βρίσκονταν υπό την επήρεια οινόπνεύματος ή ναρκωτικών σε ποσοστό 59% (σχεδόν 6 στους 10) έναντι του 51% για τους υπόλοιπους τρώφιμους.
- Διπλάσιοι σχεδόν τρώφιμοι (20%) ήταν άστεγοι στους 12 μήνες, που προηγήθηκαν της σύλληψή τους έναντι των λοιπών (9%).
- Περισσότερο από τα $\frac{3}{4}$ των ψυχικά ασθενών τρώφιμων είχαν προηγούμενη καταδίκη.
- Πάνω από το 30% των ανδρών με ψυχική ασθένεια και το 78% των γυναικών είχαν υποστεί προηγούμενη σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση.
- Σχεδόν 8 στις 10 γυναίκες με ψυχική νόσο είχαν υποστεί σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση στην φυλακή και οι άνδρες ψυχικά ασθενείς είχαν περισσότερες από δύο φορές πιθανότητες έναντι των άλλων τρώφιμων να υποστούν σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση.
- Περίπου 13% των ψυχικά ασθενών είχε διαπράξει δολοφονία, 12% σεξουαλική επίθεση, 13% ληστεία και 11% επίθεση.
- Οι 6 στους 10 βίαιους ψυχικά ασθενείς παραβάτες γνώριζαν το θύμα τους.
- Περίπου το 16% είχαν καταστήσει θύμα συγγενή και το 12% άλλου οικείου προσώπου.
- Το 15% ανέφερε ότι το θύμα ήταν παιδί ηλικίας 12 ετών ή μικρότερο και το 12% ότι το θύμα ήταν μεταξύ των ηλικιών 13 και 17.
- Μεταξύ των υπότροπων παραβατών το 53% των τρώφιμων είχε μια εκρεμμή ή προηγούμενη καταδίκη για μια βίαια παράβαση, έναντι του 45% άλλων τρώφιμων.
- Περίπου 4 σε 10 τρώφιμους ήταν άνεργοι το χρονικό διάστημα πριν τη σύλληψη.

Η επιδειξιμανία ανέκαθεν συνδεόταν με το βιασμό. Οι Gebhard et al. (1965) υποστηρίζουν, ότι ο ένας στους 10 επιδειξίες έχει σκεφτεί σοβαρά ή και επιχειρήσει βιασμό. Επίσης από τη μελέτη των Stermac & Hall (1989) βρέθηκε, ότι οι δράστες, οι οποίοι παρουσίαζαν κλιμάκωση στη σεξουαλική επιθετικότητα, συνήθως είχαν διαπράξει προηγουμένως σεξουαλική επίθεση "χωρίς επαφή", όπως επίδειξη γεννητικών οργάνων. Από την έρευνα των Abel et al. (1986) προκύπτει, ότι από τους 126 βιαστές, που εξετάστηκαν, το 44% είχε κακοποιήσει σεξουαλικά μόνο κορίτσια εκτός οικογενειακού κύκλου, ενώ το 14% είχε κακοποιήσει σεξουαλικά και αγόρια εκτός οικογενειακού κύκλου. Οι βιαστές έχουν συχνά συλληφθεί για μη σεξουαλική εγκληματική δραστηριότητα, ενώ το γεγονός αυτό φαίνεται να ισχύει και για τους έφηβους βιαστές. Βρέθηκε, ότι οι μισοί περίπου από τους βιαστές έχουν καταδικαστεί συγχρόνως και για άλλες μη σεξουαλικές εγκληματικές πράξεις, ενώ σχεδόν όλοι τους έχουν διαπράξει τουλάχιστον μία μη σεξουαλικού τύπου επίθεση. Δεν έχει εξακριβωθεί όμως, εάν τα ευρήματα αυτά χαρακτηρίζουν όλους τους βιαστές, περιλαμβανομένων και των ευκαιριακών.

B. ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΑ - ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ / ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (RESTORATIVE JUSTICE) ΣΕ ΔΡΑΣΤΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

B1. Θεωρητική Προσέγγιση

Η επανορθωτική δικαιοσύνη βρίσκει την έκφρασή της στην εξουσιοδότηση άλλως την πρωτοβουλία, που δίνεται στο θύμα να καθοδηγήσει τη διαδικασία, στη μετατροπή του ρόλου της κοινότητας ως προς την αντιμετώπιση του εγκλήματος, στην προσέγγιση του δράστη μέσω της αποκατάστασης και όχι της τιμωρίας. Πρόσφατη βιβλιογραφία αποκαλύπτει το σκεπτικό της προσφυγής στην αποκαταστατική δικαιοσύνη για τα σεξουαλικά εγκλήματα και τα βίαια εγκλήματα κατά των γυναικών (Braithwaite & Daly 1998, Coker 1999, Daly 2000, Digman & Cavadino 1996, Hudson 1998, Koss 2000, Peled et al. 2000, Snider 1998).

Τα μοντέλα αποκαταστατικής δικαιοσύνης, που προτείνουν τη διευθέτηση των σεξουαλικών εγκλημάτων, περιλαμβάνουν: (α) τις αστικές διαδικασίες, (β) την αποζημίωση μέσω της διαμεσολάβησης, και (γ) τα κοινοτικά και οικογενειακά συμβούλια. Η αστική δικαιοσύνη είναι διαδικασία ακροάσεως, η οποία όμως εν πολλοίς, συμμερίζεται τα χαρακτηριστικά της τιμωρητικής δικαιοσύνης, που «τραυματίζουν» τους συμμετέχοντες (Bublick 1999). Η διαμεσολάβηση είναι ακατάλληλη να εφαρμοστεί σε εγκλήματα κατά των γυναικών, επειδή αποτυγχάνει να αναγνωρίσει τις διαρθρωτικές ανισότητες μεταξύ θύματος και δράστη (Brown 1994, Zellerer 1996). Πολλοί ειδικοί πιστεύουν, ότι τα κοινοτικά και οικογενειακά συμβούλια είναι πλησιέστερα προς την επίτευξη των ιδανικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Digman & Cavadino 1996).

Ωστόσο, η φεμινιστική προσέγγιση αντιμετωπίζει με δυσπιστία την εφαρμογή της επανορθωτικής διαδικασίας σε περιπτώσεις σεξουαλικών εγκλημάτων. Όλες όμως οι φεμινιστικές απόψεις συγκλίνουν στην παραδοχή της μείωσης του στιγματισμού, που υφίσταται το θύμα και στη λιγότερο τιμωρητική αντιμετώπιση των δραστών, αλλά αμφισβητούν έντονα την αποτελεσματικότητα της επανορθωτικής διαδικασίας (αντίθετοι ενδεικτικά οι Strang & Braithwaite 2002).

Προβλήματα, που έχουν εντοπιστεί από κάποιους συγγραφείς (ενδεικτικά αναφέρονται οι Goel 2000, Presser & Gaarder 2000, Shapland 2000, Lewis et al. 2004, Busch 2002, Coker 1999 & 2002, Acorn 2004, Hopkins et al. 2004) σχετικά με την εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης στις ανωτέρω κατηγορίες εγκλημάτων, είναι:

- Η ασφάλεια του θύματος: Μπορεί να θέσει το θύμα ευάλωτο στην σε βάρος του άσκηση συνεχούς βίας και στην ενίσχυση συμπεριφορών κακοποίησης, δεδομένου ότι πρόκειται για «ανεπίσημη» διαδικασία.
- Ο χειρισμός της διαδικασίας από το δράστη: Ο δράστης μπορεί, κάνοντας χρήση του «ανεπίσημου» της διαδικασίας, να μειώσει χειριστικά το βαθμό της ενοχής του ή ακόμη και να κατηγορήσει το ίδιο το θύμα.
- Η άσκηση πίεσης στο θύμα: Κάποια θύματα, είναι πιθανό, να μην έχουν την ικανότητα ικανοποιητικής υπεράσπισης του εαυτού τους και/ή μπορεί να δεχθούν πίεση ως προς την αποδοχή των αποτελεσμάτων.
- Ο ρόλος της κοινότητας: Οι πεποιθήσεις της κοινότητας μπορεί να ενισχύσουν τον κυριαρχικό ρόλο του άνδρα και να αποδώσουν την ευθύνη στο θύμα.
- Οι διαφορετικές πεποιθήσεις/αντιλήψεις: Οι φίλοι και η οικογένεια είναι πιθανό να υποστηρίξουν το θύμα, μπορεί όμως να μην έχουν αρνητική οπτική απέναντι στην βία, ιδίως όταν πρόκειται για περίπτωση ενδοοικογενειακής.
- Η επιρροή, που ασκείται στον δράστη: Είναι επίσης πιθανό ο δράστης να μην εισπράξει πολλά από την διαδικασία ώστε να αλλάξει η συμπεριφορά του.
- Η συμβολική πρόσληψη: ο δράστης μπορεί να θεωρήσει εξαιρετικά εύκολη την διαδικασία και συνακόλουθα να προσλάβει συμβολικά αντίστοιχα και την πράξη του ως μικρής σημασίας και βαρύτητας, οπότε και μπορεί να δικαιολογήσει τον εαυτό του.

Αντίστοιχα οι υποστηρικτές (ενδεικτικά αναφέρονται οι Braithwaite & Daly 1994, Martin 1998, Koss 2000, Morris & Gelsthorpe 2000, Presser & Gaarder 2000, Daly 2000b, Hudson 1998 & 2002, Morris 2002, Pennell & Burford 2002, Koss et al. 2003, Mills 2003, Hopkins et al. 2004, Curtis-Fawley & Daly 2005) της εφαρμογής της επανορθωτικής δικαιοσύνης στα σεξουαλικά εγκλήματα αναφέρονται στα κατωτέρω θετικά της διαδικασίας:

- Στη συμμετοχή του θύματος: Το θύμα έχει τη δυνατότητα να εκφράσει τη γνώμη του, να νιώσει ισχυρό από τη συζήτηση, που θα κάνει με τον δράστη και κυρίως από τη συμμετοχή του στη λήψη της απόφασης της ποινής.

- Το θύμα αποκτά «αξία» και ο δράστης αναλαμβάνει την ευθύνη: Η άποψη του θύματος αποκτά αξία και ο δράστης έρχεται αντιμέτωπος με την πράξη του και αναλαμβάνει την ευθύνη του.
- Στην αποκατάσταση των σχέσεων (τελικός στόχος): Η διαδικασία μπορεί να «απομακρύνει» τη βία από τη σχέση δράστη και θύματος και να αποκαταστήσει τη σχέση τους, εφόσον αυτό είναι επιθυμητό αποτέλεσμα.

Όσον αφορά στο θέμα της απόδοσης συγγνώμης από την πλευρά των δραστών και συγχώρεσης από την πλευρά των θυμάτων υπάρχει σχετικά μικρή βιβλιογραφία στην εγκληματολογία, δεδομένου ότι μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχε καμία δίοδος στους παραβάτες ώστε να μιλήσουν απευθείας στα θύματα (Strang, 2002). Παραχωρήσεις, δικαιολογίες και αρνήσεις είναι όσα πρόσφατα επικαλούνται οι δράστες (Gonzalez, Haugen, & Manning, 1994). Η συγγνώμη διαφέρει από όλα τα παραπάνω και εξυπηρετεί σκοπούς, για τους οποίους κανένα από αυτά δε φαίνεται να είναι επαρκή (Abel, 1998, Goffman, 1971, Tavuchis, 1991, Petrucci, 2002).

Η συγγνώμη νοείται ως ομιλία, στον πυρήνα της οποίας υπάρχουν τρία βασικά στοιχεία: (1) η αναγνώριση της παραβίασης του κανόνα νομιμότητα, (2) η αποδοχή της υπαιτιότητας και της ευθύνης και (3) η γνήσια έκφραση της λύπης και των τύψεων για τις ζημιές, που προκάλεσε το έγκλημα, ακολουθούμενη από αποδοχή ή απόρριψη από το θιγόμενο μέρος (Tavuchis, 1991, Petrucci, 2002).

Δεδομένα της πειραματικής κοινωνικής ψυχολογίας καταδεικνύουν γραμμική σχέση μεταξύ του αριθμού των βασικών στοιχείων, που βρίσκονται στον πυρήνα της συγγνώμης και της σταδιακής μείωσης των κατηγοριών και των κυρώσεων για τον δράστη (Scher & Darley, 1997).

Η συγγνώμη εξυπηρετεί πολλαπλές λειτουργίες, όπως ότι:

- αναγνωρίζει τη σημασία του κανόνα, που έχει διαρρηχθεί,
- αποδέχεται την ευθύνη και αναγνωρίζει την ικανότητα της μελλοντικής αλλαγής της συμπεριφοράς,
- αποκαθιστά την ταυτότητα του δράστη εκφράζοντας λύπη,
- μειώνει το αίσθημα οργής των θυμάτων προς το δράστη, και
- επιλύει την διένεξη μέσω της επίτευξης αμοιβαίας συμφωνίας και εξισορρόπησης των δυνάμεων, που διαταράσσονται από την θυματοποίηση (Petrucci, 2002).

Η συγγνώμη είναι ιεροτελεστία, που πρέπει να προσφέρεται και – κατά κάποιους - να γίνεται αποδεκτή. Η συμφιλίωση εξαρτάται από τις δράσεις. Η

δυνατότητα των θυμάτων να αποδεχθούν ή να απορρίψουν την συγγνώμη συμβάλλει στην περαιτέρω ενδυνάμωση αυτών (Abel, 1998).

Τα στοιχεία δείχνουν, ότι τα περισσότερα θύματα δέχονται τη συγγνώμη (Bennett & Dewberry, 1994, Bennett & Earwaker, 1994). Η ευκαιρία, που έχουν τα θύματα να απαλλαγούν από το θυμό και την πικρία- συναισθήματα, που η τραυματική εμπειρία τους δημιουργεί- μέσω της αποδοχής της συγγνώμης, αποτελεί βασικό πλεονέκτημα για τα ίδια. Ο θυμός αυξάνεται στα θύματα σεξουαλικών εγκλημάτων, όταν ο δράστης είχε θεωρήσει τη στάση τους υπεύθυνη για την διάπραξη του εγκλήματος (Bennett & Earwaker, 1994).

Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, όταν απουσιάζει η έκφραση συγγνώμης, παρατηρείται υψηλό επίπεδο έντασης κατά τη συνεδρία και οι συμμετέχοντες- θύματα αποχωρούν με αισθήματα δυσαρέσκειας (Retzinger & Scheff 1996).

Στοιχεία αναφέρουν, ότι το 96% των θυμάτων δήλωσε, ότι οι παραβάτες εξέφρασαν τη συγγνώμη τους κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, και το 88%, ότι η συγγνώμη τους διαφαινόταν δίχως να την εκφράσουν λεκτικά (McCold & Wachtel, 1998). Ο Strang (2002) αναφέρει, ότι το ποσοστό των θυμάτων, που έλαβε συγγνώμη κατά τη διάρκεια κάποιας διαδικασίας αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ήταν 72% σε σύγκριση με το 19% κατά τη διάρκεια της διαδικασίας στο δικαστήριο. Οι συμμετέχοντες στην πρώτη κατηγορία δήλωσαν, ότι αντελήφθησαν την συγγνώμη ως ειλικρινή, σε ποσοστό 77%, σε σύγκριση με την δεύτερη κατηγορία, της οποίας το ποσοστό ήταν 41%.

Η Daly (2002) εξέτασε περιπτώσεις σεξουαλικής επίθεσης από ανηλίκους στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης της Νότιας Αυστραλίας. Η σεξουαλική κακοποίηση είχε το χαμηλότερο ποσοστό καταδίκης των εγκλημάτων, που εξετάστηκαν (33% για τα σεξουαλικά εγκλήματα, 65% για τις διαρρήξεις, 62% για κακοποίηση, 89% για τα αδικήματα περί την οδήγηση). Μεταξύ των ανήλικων παραβατών, που συμμετείχαν σε διαδικασία διαμεσολάβησης, οι 9 εκ των 10 ζήτησαν συγγνώμη από τα θύματα τους.

Η έκφραση συγγνώμης αποτελεί κατά τους Umbreit & Greenwood (1999) ένα από τα τέσσερα πιο σημαντικά θέματα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν κατά τη διαδικασία της διαμεσολάβησης. Συνεντεύξεις, που διεξάγονται εντός 90 ημερών από την ολοκλήρωση της αποκατάστασης παρέμβαση, αποδεικνύουν, ότι η συγγνώμη ήταν ένα σημαντικό στοιχείο, τόσο για τα θύματα (80%), όσο και για τους παραβάτες (91%). Η συγγνώμη ήταν ο πιο συχνά αναφερόμενος λόγος για τη συμμετοχή των

παραβατών στο πρόγραμμα καθώς - σχεδόν το 100% των παραβατών - θεώρησαν ότι είναι «σημαντική» ή «πολύ σημαντική» (Fercello & Umbreit, 1998).

Η διαδικασία της συγγνώμης μπορεί να θέσει σε κίνηση τις γνωσιακές αλλαγές, οι οποίες είναι μελλοντικά σημαντικές για τον τρόπο, που διέπουν τη συμπεριφορά, που προσβάλλουν. Αναγνωρίζοντας ο δράστης τη διάρρηξη του κανόνα, αποδέχεται την ευθύνη του, κατανοεί τις συνέπειες της πράξης για το θύμα και έτσι μπορεί να μειωθεί η πιθανότητα μελλοντικής υποτροπής του.

Στη Νέα Ζηλανδία, οι ανήλικοι παραβάτες, που δεν ζήτησαν συγγνώμη κατά τη διάρκεια οικογενειακής συνεδρίας, είχαν τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες να υποτροπιάσουν μετά από χρονικό διάστημα τριών ετών, σε σχέση με όσους εξέφρασαν τη συγγνώμη τους (Morris & Maxwell, 1997). Ωστόσο δεν μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα, ότι η λήψη συγγνώμης αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της μετέπειτα συμπεριφοράς του δράστη.

Η εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης σε σεξουαλικά εγκλήματα διχάζει τον επιστημονικό κόσμο ως προς την καταλληλότητα και την αποδοτικότητα των αποτελεσμάτων της. Με εξαίρεση τον κύκλο ποινής ως διαδικασία, η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν εφαρμόζεται στις παραπάνω κατηγορίες εγκλημάτων. Με εξαίρεση επίσης τη Νέα Ζηλανδία και τη Νότια Αυστραλία, όπου η επανορθωτική δικαιοσύνη εφαρμόζεται σε σεξουαλικά εγκλήματα με δράστες ανήλικους, δεν εφαρμόζεται πουθενά αλλού. Σε κάθε περίπτωση γίνεται ευρύτερα αποδεκτό, από όλους σχεδόν τους μελετητές, ότι η αύξηση και η αυστηροποίηση των ποινών καθώς και η φυλάκιση δεν δημιουργεί περισσότερο ασφαλείς κοινωνίες, ιδίως σε ότι αφορά στα σεξουαλικά εγκλήματα. Οι Koss et al. (2003) αναφέρουν, ότι και στις Ηνωμένες Πολιτείες ετέθη σε εφαρμογή το πρώτο πιλοτικό πρόγραμμα επανορθωτικής δικαιοσύνης για ενήλικους σεξουαλικούς παραβατικούς.

Τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης αποσκοπούν στη βελτίωση της τραυματικής εμπειρίας του θύματος μέσα από συμμετοχικές μεθόδους, που χρησιμοποιούν, παρέχοντας την ευκαιρία στα θύματα να λάβουν απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως γιατί επελέγησαν ή θυματοποιήθηκαν, προωθώντας την αποκατάσταση των υλικών ζημιών και συναισθηματικά, μειώνοντας το φόβο έναντι του δράστη και αυξάνοντας τις αντιλήψεις της δίκαιης διαδικασίας συμμετοχής (Daly, 2002).

Από την πλευρά του θύματος στοιχεία, τα οποία θεωρούνται θετικά, είναι ο βαθμός της συμμετοχής αλλά και της αποκατάστασής του καθώς και η στάση του

απέναντι στη δικαιοσύνη και στα αποτελέσματα της εν λόγω δικαιοδοτικής διαδικασίας (Bazemore & McLeod, 2002). Για την κοινότητα η επιτυχία αντικατοπτρίζεται στις αντιλήψεις, ότι η δικαιοσύνη έχει αποδοθεί, ότι οι παραβάτες έχουν καταγγελλθεί και τέθηκαν υπόλογοι και ότι το αίσθημα της «επούλωσης»-αποκατάστασης των πληγών της κοινότητας έχει τεθεί σε λειτουργία (Yazzie, 1994). Από ψυχολογική άποψη η συγγνώμη μπορεί να είναι η διαδικασία, που δημιουργεί η θεραπευτική προσέγγιση για το θύμα, το δράστη και την κοινότητα και ως αποτέλεσμα των μεθόδων αποκατάστασης.

Σε μια πρόσφατη έρευνα του 2006, η Daly εξέτασε 400 περιπτώσεις σεξουαλικών εγκλημάτων, που κατέληξαν στο δικαστήριο και συμπεραίνει, ότι η παρακολούθηση συνεδριών - ιδίως όταν πρόκειται για ανήλικους σεξουαλικούς δράστες – λειτουργεί και επιδρά θετικά στο δράστη αλλά και στο θύμα. Αντίθετος στην άποψη αυτή είναι ο Acorn (2004), ο οποίος ισχυρίζεται ότι η συγχώρεση και η συμφιλίωση δεν μπορούν να συνυπάρξουν με τα σεξουαλικά εγκλήματα και δεν μπορούν να επούλωσουν την οδύνη του θύματος.

Είναι αλήθεια πως οι υποστηρικτές της επανορθωτικής δικαιοσύνης δίνουν έμφαση στη συγχώρεση και τη συμφιλίωση. Ωστόσο ο Zehr (2003) πιστεύει, πως τα στοιχεία της συμφιλίωσης και της συγχώρεσης δεν αποτελούν βασικούς στόχους της επανορθωτικής δικαιοσύνης, αλλά εναπόκεινται στην ελεύθερη επιλογή του θύματος. Αμφιβολίες ως προς την ελεύθερη βούληση και επιλογή του θύματος διατυπώνουν αρκετοί επιστήμονες, όπως για παράδειγμα ο Goel (2000), ο οποίος ισχυρίζεται πως οι γυναίκες θύματα, που συμμετέχουν σε κύκλους ποινής συχνά υφίστανται ισχυρή πίεση ώστε να συγχωρέσουν το δράστη.

Στον Καναδά από τη δεκαετία του '90 εφαρμόζεται ο Κύκλος Υποστήριξης και Υπευθυνότητας. Σχεδιάστηκε για την υποστήριξη και επανένταξη των δραστών, που αποφυλακίζονται και επιστρέφουν στην κοινωνία. Το πρόγραμμα μεταφέρθηκε έπειτα στην Αγγλία με κάποιες αλλαγές και πιλοτικά προγράμματα άρχισαν να λειτουργούν σε Hampton Trust, Thames Valley και Lucy Faithful Foundation.

Ο κύκλος αποτελείται από 6 άτομα της κοινότητας με το δράστη να βρίσκεται στο κέντρο. Οι δράστες βοηθούνται από τα μέλη του κύκλου να ξεπεράσουν τη μοναξιά, που βιώνουν μετά την αποφυλάκισή τους, η οποία μπορεί πιθανόν να τους ωθήσει ξανά στο έγκλημα. Η ομάδα ενσκήπτει στα οικονομικά και επαγγελματικά προβλήματα, που αντιμετωπίζει ο αποφυλακισμένος. Εκπαιδευμένοι εθελοντές προσπαθούν να δημιουργήσουν συναισθήματα υπευθυνότητας αλλά και

εμπιστοσύνης στο δράστη, δουλεύοντας μαζί του για περίπου ένα χρόνο. Ο κύκλος βασίζεται στην ιδέα της αποκατάστασης του δράστη και της επιστροφής του στην κοινωνία και είναι προτιμότερο να συστήνεται πριν την αποφυλάκιση του δράστη. Επιλέγονται συνήθως δράστες υψηλής επικινδυνότητας για υποτροπή. Ο κύκλος δεν υποκαθιστά κάτι και βρίσκεται σε επικοινωνία με την αστυνομία.

Οι συνεδρίες, που εφαρμόζονται στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, για την επανόρθωση σεξουαλικών εγκλημάτων, που διεπράχθησαν από ανήλικους, οι οποίοι παραδέχθηκαν την πράξη τους, εμφανίζουν μεγάλη ποικιλία στη διάθρωση, τον τρόπο και το σκοπό της εφαρμογής τους (βλ. σχετικά Bargen 1996 & 1998, Hudson, Morris, Maxwell & Galaway 1996, Daly & Hayes 2001 & 2002). Βασική ιδέα αυτών των συνεδριών είναι, ότι ο δράστης - που έχει ήδη παραδεχθεί την πράξη του - και το θύμα μαζί με όσους το στηρίζουν - συναντώνται για να συζητήσουν τις συνέπειες αυτής της εγκληματικής πράξης. Η συζήτηση διεξάγεται με την παρουσία τουλάχιστον ενός φορέα του νομικού συστήματος.

Στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία συμμετέχουν δύο επαγγελματίες, οι οποίοι διευκολύνουν και προωθούν τη διαδικασία της συνεδρίας μαζί με έναν αξιωματικό της αστυνομίας. Στοιχεία της αστυνομίας των ετών 1991-93 κατέδειξαν ότι, το 17 - 20% των υποθέσεων σεξουαλικών εγκλημάτων με ανήλικους δράστες επιλύθηκαν μέσω των συνεδριάσεων. Οι Maxwell & Morris (1996) υποστηρίζουν, ότι το ποσοστό είναι υψηλότερο περίπου 20 - 30%. Πολλοί είναι αυτοί, που αρνούνται να συμμετάσχουν σε διαδικασία συνεδρίας για την επίλυση κάποιου σεξουαλικού εγκλήματος, θεωρώντας, πως η διαδικασία είναι εξαιρετικά εύκολη για το δράστη. Στη Νότια Αυστραλία μεταξύ των ετών 1995 και 1998 παραπέμφθηκαν για επίλυση μέσω συνεδριών το 18% των σεξουαλικών εγκλημάτων (Daly 2002).

Τέλος οι Zankman S. & Bonomo J. (2004) προτείνουν την ενεργό ενσωμάτωση της οικογένειας στην αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων.

B2. Ανήλικοι και επανορθωτική δικαιοσύνη

(α) Θεωρητική Προσέγγιση

Ανήλικοι κάτω των 18 ετών αντιπροσωπεύουν το 16% του συνόλου των συλλήψεων για βιασμό και το 17% των συλλήψεων για άλλα σεξουαλικά αδικήματα (Righthand & Welch, 2001). Η νεανική σεξουαλική παραβατικότητα περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πράξεων, συμπεριλαμβανομένων της επιδειξιμανίας, της ηδονοβλεψίας, της κακοποίησης παιδιών (child molestation) και το βιασμό (Abel, Osborn, & Twigg, 1993). Το σύστημα απονομής δικαιοσύνης για τους ανήλικους θα πρέπει να περιλαμβάνει εξειδικευμένη μεταχείριση. Ιστορικά η δικαιοσύνη, που αφορά ανήλικους, εστιάζεται λιγότερο στην επιβολή κυρώσεων και έχει επιλέξει να αναπτύξει εξατομικευμένα σχέδια θεραπείας με στόχο το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (ενδεικτικά Melton 1989). Ωστόσο δικαστήρια σε ΗΠΑ και Καναδά έχουν τελευταίως γίνει ιδιαίτερος αυστηρά στην επιβολή ποινών στους ανήλικους παραβάτες (Wilson, Huculak & McWhinnie, 2002). Αντιθέτως στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Crime Restorative Justice and Disorder Act του 1998 επιβεβαίωσε την αρχή, ότι η δικαιοσύνη για τους ανήλικους οφείλει να στοχεύει στην πρόληψη (Mirsky, 2003a και 2003b).

Η εισαγωγή πολιτικών με υποχρεωτικό και καθοριστικό χαρακτήρα διευκολύνουν τη μετάβαση στο δικαστήριο των ενηλίκων και επεκτείνουν τον εισαγγελικό ρόλο, που προοριζόταν για τη μείωση της ασυνέπειας (McAllair, 1993). Οι πρωτοβουλίες αυτές κάνουν θαμπή τη διάκριση μεταξύ του συστήματος δικαιοσύνης ανήλικων και ενηλίκων και είναι ασυμβίβαστο με τη λογική ότι ένα ξεχωριστό σύστημα δικαιοσύνης είναι απαραίτητο για τους ανήλικους παραβάτες (Feld, 1990). Πολλοί πολίτες και παράγοντες του δικαστικού συστήματος πιστεύουν, ότι οι άκρως τιμωρητικές και περιοριστικές κυρώσεις εκφράζουν με τον καλύτερο τρόπο την αποδοκιμασία τους για τη συμπεριφορά, καταγγέλλουν το έγκλημα και παρέχουν τις συνέπειες που αξίζουν στο δράστη. Αποτέλεσμα αυτής της φιλοσοφίας είναι η σημαντική αύξηση του εγκλεισμού των νέων ακόμη και για όσους παραβατούν για πρώτη φορά (Bazemore & McLeod 2002). Υποστηρίζεται, ότι η στρατηγική που ανταποκρίνεται στην εξάντληση των πόρων επανένταξης των παραβατών, θα πρέπει να δίνει ευκαιρίες και να κρατά τους δράστες υπόλογους μέχρι την πιθανή υποτροπή τους (Bazemore & McLeod, 2002). Οι υποστηρικτές της

μεταρρύθμισης του συστήματος προειδοποιούν, ότι το σημερινό σύστημα αδυνατεί να θέσει υπόλογους τους παραβάτες και στέλνει το μήνυμα, ότι η νεανική εγκληματικότητα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με άλλους τρόπους (Bazemore & McLeod, 2002). Οι Abel et al. ισχυρίζονται, ότι αν ένα άτομο αρχίζει να εμπλέκεται σε συμπεριφορές σεξουαλικής προσβολής και δε δεχθεί κάποια παρέμβαση ή /και τις αρνητικές συνέπειες των πράξεών του, τότε ενισχύεται το πέρασμα στην σεξουαλική πράξη. Πρόκειται για τις εγγενείς θετικές ενισχύσεις, όπως η χαρά του οργασμού, η απόλαυση της μείωσης του άγχους και η αίσθηση της εξουσίας, που το άτομο μπορεί να αισθάνεται και να λαμβάνει από άλλο πρόσωπο (Abel, Osborn, & Twigg, 1993) .

Στο σύστημα της δικαιοσύνης ανηλίκων οι παραβάτες, οι γονείς τους και τα θύματα περιορίζονται σε ένα παθητικό ρόλο ή αποκλείονται από αυτό (McGarrell, 2001, Small & Kimbrough-Melton, 2002). Αρκετά κράτη έχουν θεσπίσει νομοθεσία για τα δικαστήρια ανηλίκων, βάσει της οποίας τα θύματα έχουν τα ίδια δικαιώματα με αυτά, που προβλέπονται στα δικαστήρια ενηλίκων (Torbert, Gable, Hurst, Montgomery, Szymanski & Thomas 1997). Ωστόσο, οι δικαστές των δικαστηρίων ανηλίκων, που συμμετείχαν σε ομάδες έρευνας εξέφρασαν την ανησυχία τους ως προς τον ρόλο των θυμάτων και ήταν διστακτικοί ακόμα και στο να παραδεχτούν τον αντίκτυπο των δηλώσεων των τελευταίων (Bazemore & Leip, 2000). Αυτή η απάντηση αμφισβητείται από κάποιους μελετητές επειδή, όπως υποστηρίζουν, δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι οι δηλώσεις του θύματος μπορούν να έχουν επιπτώσεις τέτοιες ώστε (το θύμα) να βιώσει μεγαλύτερη ικανοποίηση από τη δικαιοσύνη ή με την εκποίηση της υπόθεσής του (Davis & Smith, 1994), και ότι αυξάνονται οι προσδοκίες του, έτσι ώστε να λειτουργεί αρνητικά το ενδεχόμενο οι δηλώσεις του να μην επέφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα και να μην είχαν καμία επίδραση (Erez & Roeger, 1995). Πολλά από τα θύματα της νεανικής εγκληματικότητας είναι δυσαρεστημένα με την εμπειρία τους από το παραδοσιακό σύστημα. Σε αυτό κατέληξαν και τα αποτελέσματα μελέτης, που κατέδειξαν, ότι το 1/2 σχεδόν του συνόλου των θυμάτων, των οποίων οι υποθέσεις εκδικάστηκαν με τις παραδοσιακές μεθόδους δικαιοσύνης ανηλίκων, ανέφεραν, ότι η εμπειρία δεν τους ικανοποίησε και το σύστημα ήταν άδικο (McCold & Wachtel, 2002). Ο Strang (2002), επίσης, περιέγραψε τις εμπειρίες των θυμάτων ανηλίκων παραβατών από τα δυτικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης και ανέφερε ως αρνητικά στοιχεία την έλλειψη προσοχής των δικαστών στις ερωτήσεις, που υποβάλλονταν για την αποκατάσταση της βλάβης, την αδιαφορία του συστήματος απέναντι σε συναισθηματικές

αντιδράσεις, όπως ο φόβος και η οργή, τη ρουτίνα της έλλειψης επικοινωνίας στο δικαστήριο σχετικά με τις ημερομηνίες και την εξέλιξη της υπόθεσης, τον αποκλεισμό από τη λήψη των αποφάσεων και τη μη συμμετοχή. Τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης ανηλίκων κάνουν ελάχιστα για να αντιμετωπίσουν το στιγματισμό και τον αντίκτυπο, που υφίστανται οι οικογένειες, όταν ένα μέλος είναι χαρακτηρισμένο ως δράστης σεξουαλικού εγκλήματος και αγνοείται η δυνατότητα των οικογενειών να επιλύσουν το πρόβλημα. Τα θύματα και οι οικογένειες ίσως πιστεύουν, ότι η δίωξη και η επιβολή του νόμου μπορεί να αντιμετωπίσει λάθη και να αποκαταστήσει ζημιές, αλλά εν τέλει μαθαίνουν - μέσα από τραυματική εμπειρία - ότι η αστυνομία, οι εισαγγελείς και τα δικαστήρια θεωρούν, ότι είναι εκτός του πεδίου των αρμοδιοτήτων τους (Strang, 2002).

Πολλοί μελετητές κρίνουν τη προσέγγιση των συνεδριών και των συμβουλίων ως την πλέον προηγμένη μορφή αποκατάστασης της δικαιοσύνης και τον καλύτερο τρόπο εφαρμογής των αρχών, που την διέπουν. Οι οικογενειακές συνεδρίες/ συμβούλια καθιερώθηκαν ως βασικός μηχανισμός αντιμετώπισης της νεανικής εγκληματικότητας στη Νέα Ζηλανδία το 1989 και ως απάντηση στην επανεκτίμηση των επιπτώσεων της Συνθήκης του Waitangi για τις σχέσεις μεταξύ των λευκών και των Μαορί. Οι συνεδρίες κρίθηκαν πιο κοντά στην κουλτούρα των αυτοχθόνων σχετικά με την προσέγγιση της δικαιοσύνης. Εισήχθησαν στην Αυστραλία (Wagga, New South Wales) το 1991 και στην Canberra το 1993. Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι συνεδρίες δημιούργησαν ανησυχίες όσο αφορά στην αποτελεσματικότητά τους (Bazemore & Umbreit 2001). Σήμερα η μέθοδος έχει ευρεία χρήση για την επίλυση της νεανικής εγκληματικότητας στην Αυστραλία (Daly 2001, Sherman., Strang, & Woods 2000) στον Καναδά (Stuart 2001, Bonta, & Wallace-Capretta 1998), στην Ευρώπη (Walgrave 1999, Weitekamp 1999, Young & Hoyle 2002, Miers 2001), στην Νέα Ζηλανδία (Morris & Maxwell 2001), αλλά και στις ΗΠΑ (Umbreit 2001, McCold & Wachtel 1998).

(β) Προγράμματα Οικογενειακών και Κοινοτικών Συνεδριών

Πρόσφατη έρευνα εντόπισε 773 προγράμματα στις Ηνωμένες Πολιτείες (Schiff & Bazemore 2002). Σε αρκετές Πολιτείες (Καλιφόρνια, Μασαχουσέτη, Αρκάνσας, Βέρμοντ και Ντελάγουερ) πάνω από το 50% των κομητειών διαθέτουν

προγράμματα συνεδριών (Schiff & Bazemore 2002). Οι μισές ή περισσότερες από τις κοινότητες του Ηνωμένου Βασιλείου χρησιμοποιούν τις οικογενειακές συνεδρίες. Στη Νέα Ζηλανδία, η οικογενειακή συνεδρία αποτελεί δικαίωμα στο πλαίσιο της Children, Young Persons and Their Families Act (1989) (Daly 2002). Προγράμματα οικογενειακών και κοινοτικών συνεδριών λειτουργούν υπό ποικίλες ονομασίες και διαφέρουν όσον αφορά στα επιχειρησιακά στοιχεία. Κατωτέρω αναφέρεται αντιπροσωπευτικό μοντέλο οικογενειακής συνεδρίας, το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή από τους Pennell και Burford (2000) σε Newfoundland και Labrador του Καναδά για τη θεραπευτική αγωγή παιδιών, που είχαν κακοποιηθεί σεξουαλικά:

Η συνεδρία έχει μέσο όρο 13 συμμετέχοντες συμπεριλαμβανομένων και 2 επαγγελματιών. Υπάρχουν πέντε στάδια της εργασίας με την οικογένεια, που αρχίζει με παραπομπή. Το δεύτερο στάδιο αφορά στον προγραμματισμό για τη συνεδρία συμπεριλαμβανομένου του εντοπισμού των ατόμων, που θα την παρακολουθήσουν. Το τρίτο στάδιο είναι η πραγματική συνεδρία, η οποία διαρκεί κατά μέσο όρο 5,5 ώρες. Η συνεδρία ξεκινά με κατάλληλο για την πολιτιστική ομάδα, που εκπροσωπείται, άνοιγμα (όπως προσευχή, χαιρετισμό) και ο συντονιστής επανεξετάζει τους σκοπούς της συνεδρίας, τη διαδικασία και τους βασικούς κανόνες. Ακολούθως δίδονται πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων των εκθέσεων, που καλύπτουν τους λόγους της παραπομπής και τις ανησυχίες, που πρέπει να αντιμετωπιστούν από την οικογένεια για τη διαμόρφωση του σχεδίου. Ως ομιλητές περιλαμβάνονται εκπρόσωποι από τα προγράμματα θεραπείας και γενικά όσοι συμμετέχουν στην εκπαίδευση σχετικά με τους εθισμούς και τις βλάβες, που προκαλούνται στους μάρτυρες γεγονότων βίας. Μετά την παροχή των πληροφοριών οι επαγγελματίες αποχωρούν από την αίθουσα. Μόλις η ομάδα αναπτύξει το σχέδιο, καλούνται εκ νέου οι επαγγελματίες. Μαζί θα επανεξεταστεί το σχέδιο και θα συγκροτηθεί ο μηχανισμός, που εξασφαλίζει την παρακολούθηση και την συμμόρφωση με το πρόγραμμα. Στο τέταρτο στάδιο ελέγχονται και εγκρίνονται τα σχέδια. Το πέμπτο στάδιο αφορά στην εκτέλεση του σχεδίου, συμπεριλαμβανομένων της συμβουλευτικής, της θεραπευτικής αγωγής για τους εθισμούς, της υποστήριξης στο σπίτι, της παιδικής μέριμνας, της μεταφοράς βοήθειας και της ψυχαγωγίας/ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Οι κοινοτικές ή οικογενειακές συνεδρίες πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα του συστήματος επιβολής του νόμου σε αντίθεση με τις κοινωνικές υπηρεσίες, παρόλο που στην συνεδρία οι συντονιστές μπορούν να είναι ή να μην είναι αστυνομικοί. Ανάλογα με τη διαδικασία, που υιοθετείται,

διεξάγεται η συνεδρία υπό την καθοδήγηση του/ων συντονιστή/των. Σύμφωνα με την ημερήσια διάταξη ο συντονιστής/ες απευθύνει χαιρετισμό και εξηγεί τους βασικούς κανόνες. Στη συνέχεια ο δράστης καλείται να μιλήσει στην ομάδα γι' αυτό που διέπραξε. Το θύμα καλείται να απαντήσει μιλώντας για τον αντίκτυπο, που είχε η εγκληματική πράξη στο ίδιο και ακολουθείται πρόσκληση προς τους φίλους και την οικογένεια για να περιγράψουν τις δικές τους εμπειρίες τους και τις επιπτώσεις, που είχε σε αυτούς. Η οικογένεια του δράστη θα περιγράψει τον αντίκτυπο, που έχουν βιώσει, καθώς υπάρχει συχνά στιγματισμός, που επισυνάπτεται στην οικογένεια. Μόλις ακουστούν και οι δύο πλευρές καλείται ο δράστης να αναφερθεί σε όσα άκουσε, και σε αυτό το σημείο, συχνά πολύ αυθόρμητα ζητείται η συγγνώμη, παρόλο που εν προκειμένω δεν είναι απαραίτητη. Στη συνέχεια η συνεδρία στρέφεται στην ανάπτυξη του σχεδίου επανόρθωσης του θύματος και την αποκατάσταση του δράστη με την ανάληψη ενεργειών, που θα ενισχύσουν την παρουσία του στην κοινότητα.

Συχνή ερώτηση αποτελεί το κατά πόσον τα θύματα θα ήθελαν οποιαδήποτε περαιτέρω επαφή με το δράστη. Βρετανική έρευνα (1984) διαπίστωσε, ότι το 1/2 των ερωτηθέντων θυμάτων θα αποδέχονταν μια ευκαιρία για να συναντήσουν το δράστη προσωπικά και να συζητήσουν. Το 20% θα επιθυμούσε να καταλήξει σε συμφωνία χωρίς συνεδρία (Strang, 2002). Άλλη μελέτη έδειξε, ότι στη Μινεσότα τα 3/4 των θυμάτων επιθυμούσαν να έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν απευθείας με το δράστη (Umbreit, 1989). Μόνο το 6% των θυμάτων στη Νέα Ζηλανδία δήλωσαν, ότι δε θέλουν να παρακολουθήσουν τη συνεδρία (Maxwell & Morris, 1996). Υπήρξαν πολυάριθμες εμπειρικές εκτιμήσεις των συνεδριάσεων για τη νεανική εγκληματικότητα. Για παράδειγμα, οι McCold και Wachtel (1998) διαπίστωσαν, ότι το 97% των θυμάτων είπαν, ότι οι συνεδρίες είναι περισσότερο δίκαιες σε σύγκριση με το 79% της ομάδας ελέγχου και το 73% εκείνων, που έλαβαν παραδοσιακή θεραπευτική αγωγή. Παρόμοια είναι τα στοιχεία, που αναφέρθηκαν για τα αισθήματα του δράστη. Το πρόγραμμα Reintegrative Shaming Experiments (RISE) στην Αυστραλία (Strang, Barnes, Braithwaite, & Sherman, 1999) αποτελείτο από τη μελέτη αρκετών τρόπων και εργαλείων αντιμετώπισης των διαφόρων κατηγοριών εγκληματικότητας. Στο σκέλος, που αφορούσε στα βίαια εγκλήματα παραβατών ηλικίας κάτω των 30 ετών, επιλέχθηκαν τυχαία 845 παραβάτες για να συμμετάσχουν ή σε δικαστηριακή διαδικασία ή σε συνεδρία. Όλοι οι δείκτες και τα ποσοστά, που καταδείκνυαν την ικανοποίηση και το αίσθημα δικαιοσύνης, που εισέπραξαν οι συμμετέχοντες έκλειναν προς τις συνεδριάσεις. Για παράδειγμα, τα θύματα

ενημερώνονταν καλύτερα για την υπόθεσή τους στη συνεδρία (79%) σε σύγκριση με το δικαστήριο (14%). Η Daly (2002) επικεντρώθηκε στις περιπτώσεις νεαρών παραβατών σεξουαλικών εγκλημάτων και εξέτασε λεπτομερώς 23 τέτοιες περιπτώσεις, οι οποίες - κατά κύριο λόγο - ήταν σοβαρές και με πρόθεση σεξουαλικές επιθέσεις. Οι παραβάτες ήταν ηλικίας 11 - 18 ετών και σε όλες τις περιπτώσεις - πλην τεσσάρων - τα εμπλεκόμενα θύματα ήταν αδέρφια, αδελφές, ξαδέρφια, φίλοι της οικογένειας, φίλοι από το σχολικό περιβάλλον ή απλώς γνωριμίες. Εκτός από τους παραβάτες, που ζούσαν σε αγροτικές περιοχές, όλοι οι άλλοι παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα θεραπείας για σεξουαλικούς δράστες ως μέρος του σχεδίου, που αναπτύχθηκε στην συνεδρία. Οι 20 από τους 23 παραβάτες ολοκλήρωσαν πλήρως το πρόγραμμα.

Σύμφωνα με τον McGarrell (2001) και αναφορικά με το Indianapolis Restorative Justice Experiment που σχεδιάστηκε για ανήλικους παραβάτες, τα θύματα, που παρακολούθησαν συνεδρίες, δήλωσαν ικανοποίηση σε ποσοστό άνω του 90% έναντι του 68%, που παρακολούθησε την παραδοσιακή διαδικασία. Το ποσοστό υποτροπής όσων παρακολούθησαν συνεδρία ήταν λιγότερο από 13,5% στους 6 μήνες και στους 12 μήνες το ποσοστό ήταν 30% (συνεδρία) έναντι 42% (δικαστήριο). Μια πρόσφατη ανάλυση 41 δημοσιευθέντων αξιολογήσεων αποκαταστατικών προγραμμάτων που ταξινομήσε τα υπό έλεγχο προγράμματα ανηλικών παραβατών (McCold & Wachtel, 2002) αναφέρει ότι: Τα πλήρως αποκαταστατικά προγράμματα περιλαμβάνουν πρόσωπο με πρόσωπο παρέμβαση με συμμετέχοντες τα θύματα, τους παραβάτες, τις οικογένειες και την κοινότητα. Σε ό, τι αφορά στην ικανοποίηση των θυμάτων, τα 9 από τα 10 πρώτα - βάσει της κατάταξης προτίμησης - προγράμματα ήταν πλήρως αποκαταστατικά και τα 9 από τα 10 προγράμματα, που ήρθαν τελευταία στην προτίμηση των θυμάτων ήταν μη αποκαταστατικά. Ο μέσος όρος ικανοποίησης ήταν 91% για τις συνεδρίες (πλήρους αποκατάστασης), 82% για την διαμεσολάβηση μεταξύ θύματος και δράστη (εν μέρει αποκατάσταση) και 56% για την παραδοσιακή δικαιοσύνη (μη αποκατάσταση). Η ικανοποίηση σχετίζεται άμεσα με την αντίληψη περί δικαιοσύνης ($r = .815$). Τόσο τα θύματα όσο και οι παραβάτες ανέφεραν τα προγράμματα πλήρους αποκατάστασης ως πιο δίκαια. Επτά από τα εννέα προγράμματα πλήρους αποκατάστασης είχαν λιγότερο από 15% διαφορά στην ικανοποίηση μεταξύ των θυμάτων, των παραβατών, και της οικογένεια ή / και τα μέλη της κοινότητας γεγονός, που αντικατοπτρίζει επίτευξη μιας ισόρροπης προσέγγισης.

(γ) Youth Restorative Disposal (πειραματικό σχέδιο)

Το Youth Restorative Disposal (YRD) είναι ένα πιλοτικό πρόγραμμα, που εφαρμόζεται στην Αγγλία και την Ουαλία και αποτελεί αποκαταστατικό μέτρο, το οποίο προσφέρει άμεση και γρήγορη απάντηση στη νεανική μικρο- παραβατικότητα. Δίνει τη δυνατότητα στα θύματα να αποφασίσουν τον τρόπο, με τον οποίο θα ήθελαν να αποκατασταθούν. Το YRD ανακοινώθηκε επισήμως το Νοέμβριο του 2008, μέσα σε εννέα μήνες από την πιλοτική λειτουργία του, έχει εφαρμοστεί σε περισσότερες από 1.100 περιπτώσεις, δηλαδή περισσότερο από 1.100 ανήλικους, οι οποίοι απέφυγαν την εμπλοκή τους με το ποινικό σύστημα και την απόκτηση ποινικού μητρώου. Τα πρώτα δείγματα του προγράμματος δείχνουν ότι τα θύματα και οι οικογένειες τους είναι ευχαριστημένοι από τη διαδικασία και οι δράστες νιώθουν, ότι έτυχαν δίκαιης μεταχείρισης. Το YRD έχει αρχικά οριστεί να λειτουργήσει μέχρι τα τέλη του 2009, οπότε και θα ακολουθήσει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων προκειμένου να κριθεί η περαιτέρω πορεία του και εφαρμογή του. Λειτουργεί σε 8 περιοχές: Avon and Somerset, Cumbria, Greater Manchester, Lancashire, Metropolitan (Greenwich and Lewisham), Norfolk, North Wales, Nottinghamshire.

Εκπαιδευμένοι αξιωματικοί της αστυνομίας αναλαμβάνουν να επιτηρούν ανήλικους δράστες, που τέλεσαν ελαφρά αδικήματα και ιδίως να τους κρατούν υπόλογους έναντι των πράξεων τους. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση, που ο δράστης δεν είναι υπότροπος, δηλαδή έχει τελέσει κάποιο αδίκημα για πρώτη φορά, και εφόσον συμφωνούν να συμμετάσχουν σε αυτό τόσο ο δράστης όσο και το θύμα. Η χρήση των αποκαταστατικών μεθόδων θέτει το δράστη υπόλογο έναντι της πράξης που διέπραξε, αλλά και της ζημίας που προκάλεσε, δίνει την δυνατότητα να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα, αλλά και να διερευνηθούν περαιτέρω οι λόγοι που οδήγησαν το νέο στην παραβατικότητα. Το πρόγραμμα παράλληλα αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από τον ανήλικο. Οι ανήλικοι δράστες λαμβάνουν υποστήριξη και συμβουλευτική ως προς την συμπεριφορά τους και την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων. Με τον τρόπο αυτό μειώνεται ο αριθμός των ανήλικων παραβατών που έρχονται σε επαφή με το ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης αλλά και μειώνεται ο κίνδυνος της υποτροπής τους.

Όταν εφαρμόζεται το YRD δε γίνεται καταγραφή του ανηλίκου στα αρχεία ποινικού μητρώου, καθώς και στα αρχεία της αστυνομίας. Μόλις η αστυνομία επιληφθεί του εγκληματικού γεγονότος, ειδοποιεί την εκάστοτε τοπική ομάδα, που

έχει οριστεί βάσει του YRD και η οποία ονομάζεται Youth Offending Team, και τίθεται σε εφαρμογή το YRD.

Πώς λειτουργεί το πρόγραμμα YRD:

- Μπορούν να συμμετάσχουν μόνον ανήλικοι δράστες μεταξύ της ηλικίας των 10 και 17 ετών, οι οποίοι δεν είχαν προηγούμενα λάβει επίπληξη (Reprimand), τελική προειδοποίηση (Final Warning), δεν τέθηκαν σε επιτήρηση (Caution) ή άλλο σχετικό μέτρο.
- Ο ανήλικος μπορεί να συμμετάσχει μόνο μια φορά.
- Η τέλεση σοβαρών αδικημάτων, όπως ένοπλα εγκλήματα, σεξουαλικά εγκλήματα και ναρκωτικά, δε συμπεριλαμβάνονται προς το παρόν.
- Θα πρέπει να συμφωνήσει το θύμα και ο δράστης.
- Η διαδικασία θα πρέπει να ολοκληρωθεί σε εύλογο χρονικό διάστημα, άμεσα όταν πρόκειται για αυτόφωρο ή λίγο μετά.
- Η διαδικασία περιλαμβάνει συνάντηση δράστη - θύματος, έκφραση συγγνώμης από το δράστη και πιθανότατα κάποια πρόσθετη πράξη αποκατάστασης.
- Η YOT προσδιορίζει τους πρόωρους παράγοντες κινδύνου παραβατικότητας προκειμένου να δοθεί κατάλληλη υποστήριξη στον ανήλικο.
- Το όνομα του ανηλίκου καταγράφεται μόνον τοπικά σε αρχείο του YRD, ώστε να εξασφαλιστεί το γεγονός, ότι δε θα τεθεί ξανά το ίδιο άτομο στο πρόγραμμα, το οποίο και απαγορεύεται βάσει των όρων του. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η δυσανάλογη ποινικοποίηση, που θα προέκυπτε από την καταγραφή του ανηλίκου στα γενικά αρχεία της αστυνομίας.

Επίπληξη (Reprimand): Γίνεται όταν τελείται για πρώτη φορά κάποιο ελαφρύ αδίκημα και ο ανήλικος παραδέχεται την ενοχή του. Δίδεται είτε απευθείας από την αστυνομία είτε μέσω προγράμματος εγγυήσεων (bail back programme). Βάσει του τελευταίου ο ανήλικος δεσμεύεται και εγγυάται στην αστυνομία, ότι θα δίδει το παρόν σε προκαθορισμένη ημερομηνία. Κατά τη διάρκεια της περιόδου εγγυήσεως (bail back) η ομάδα, που ασχολείται με τους ανήλικους (YOT), θα επιδιώξει να έρθει σε επαφή και να αξιολογήσει την καταλληλότητα του νεαρού ατόμου, ώστε να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα πρόληψης και να ακολουθήσει θεραπευτική αγωγή. Όταν ο ανήλικος εμφανιστεί, με το τέλος της ορισθείσας περιόδου εγγυήσεως, η αστυνομία μπορεί να παραδώσει την επίπληξη, σημειώνοντας και την έκβαση της

αξιολόγησης της YOT. Η επίπληξη μπορεί να περιλαμβάνει και άμεση επέμβαση από την ομάδα YOT, εάν το νεαρό άτομο αξιολογείται ως υψηλού κινδύνου. Η επέμβαση είναι εθελοντική για τον ανήλικο. Ο ανήλικος μπορεί να λάβει μόνο μια επίπληξη. Στην περίπτωση δεύτερης παράβασης είτε δίδεται στον ανήλικο τελική προειδοποίηση (Final Warning) είτε του επιβάλλεται κάποιο πρόστιμο.

Εντολή αποκατάστασης (Reparation Order): Παρέχει συμβουλές για τα δικαστήρια και τις ομάδες YOTs σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής και λειτουργίας της εντολής αποκατάστασης. Είναι διαθέσιμη για ανήλικους (10 έως 17 ετών), που έχουν καταδικαστεί για παράβαση και έχει διπλό στόχο:

- να λάβει υπόψη τα συναισθήματα και τις επιθυμίες των θυμάτων του εγκλήματος
- να αποτρέψει το νέο παραβάτη από τη διάπραξη άλλων εγκλημάτων θέτοντας τον αντιμέτωπο με τις συνέπειες της εγκληματικής συμπεριφοράς του και δίνοντάς τους τη δυνατότητα της αποκατάστασης.

Κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εντολής: Η εντολή αποκατάστασης απαιτεί από τον ανήλικο παραβάτη να αποκαταστήσει το θύμα του εγκλήματός του, όπως αυτό επιθυμεί, είτε απευθείας είτε μέσω της κοινότητας. Οποιαδήποτε μορφή αποκατάστασης επιλεγεί μπορεί να έχει διάρκεια μόλις ένα 24ωρο, και πρέπει να πραγματοποιηθεί εντός χρονικής περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία έκδοσης της εντολής από το δικαστήριο. Ως πιθανή μορφή αποκατάστασης μπορεί να είναι σύνταξη επιστολής συγγνώμης, συνάντηση με το θύμα με σκοπό την έκφραση προσωπικής συγγνώμης, αποκατάσταση της ζημίας -και σε κοινοτικό επίπεδο- μπορεί να είναι καθαρισμός των γκράφιτι, συλλογή απορριμμάτων κλπ. Η αποκατάσταση στο πλαίσιο της εντολής δεν έχει χαρακτήρα οικονομικό καθώς κάτι τέτοιο μπορεί να οριστεί ανεξάρτητα από το δικαστήριο, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Το δικαστήριο διορίζει έναν αρμόδιο ανώτερο υπάλληλο που θα εποπτεύσει τον ανήλικο, ώστε να ολοκληρώσει τις απαιτήσεις της εντολής και θα ενημερώσει το δικαστήριο στην περίπτωση, που αυτός αποτύχει να συμμορφωθεί με τους όρους της εντολής. Απαιτείται και εδώ συναίνεση του δράστη και του θύματος. Για παράδειγμα είναι πιθανό το θύμα να μη θέλει καμία περαιτέρω επαφή με το δράστη οπότε κάτι τέτοιο δεν θα επιδιωχθεί μέσω της εντολής και αντ' αυτού να γίνει κάποια πράξη αποκατάστασης στην κοινότητα. Εάν όμως το θύμα είναι έτοιμο να λάβει άμεση

αποκατάσταση από το δράστη, θα γίνουν συζητήσεις προκειμένου να καθοριστεί το είδος και ο τρόπος της αποκατάστασης, που το θύμα θεωρεί κατάλληλη.

Εντολή προγραμμάτων δράσης - Action Plan Order: Επιβάλλεται σε ανήλικους δράστες (ηλικίας 10 με 17ετών), για τους οποίους το δικαστήριο έκρινε, ότι το αδίκημα, που τέλεσαν ήταν αρκετά σοβαρό και θα πρέπει να τους επιβληθεί κοινοτική ποινή (community sentence). Στοχεύει στο να δώσει μια σύντομη, αλλά εντατική και ατομικά προσαρμοσμένη απάντηση στην παραβατική συμπεριφοράς του δράστη με τη βοήθεια μιας σειράς απαιτήσεων, που τίθενται στον ανήλικο εξετάζοντας παράλληλα τις αιτίες, που τον οδήγησαν στην παραβατική συμπεριφορά.

Κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα: Το δικαστήριο μπορεί να εκδώσει εντολή προγραμμάτων δράσης, όταν θεωρεί ότι, με αυτόν τον τρόπο θα αποτρέψει την υποτροπή του δράστη ή ότι με αυτόν τον τρόπο θα σωφρονίσει τον παραβάτη. Διαρκεί τρεις μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων το νεαρό άτομο συμμετέχει σε ένα εντατικά εποπτευμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης και δραστηριοτήτων, που ορίζονται από το δικαστήριο. Το πρόγραμμα μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, συμμετοχή σε προκαθορισμένες δραστηριότητες σε καθορισμένους χρόνους και τόπους και καθορισμένο αριθμό ωρών. Πριν από την έκδοση της εντολής το δικαστήριο εξετάζει τους λόγους που οδήγησαν τον ανήλικο στην παραβατικότητα, ώστε το επόμενο πρόγραμμα δράσης, που θα οριστεί, να είναι ικανό να αποτρέψει την υποτροπή του. Εάν, για παράδειγμα, ο ανήλικος έκανε χρήση ναρκωτικών ουσιών, οπότε και αυτό συντέλεσε στην παράβαση, το πρόγραμμα δράσης μπορεί να περιλάβει στοιχείο, που θα βοηθήσει το νεαρό άτομο να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της εξάρτησής του.

Γ. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ / ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (THERAPEUTIC JUSTICE):

(α) ΦΑΡΜΑΚΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

(β) ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Η θεραπευτική δικαιοσύνη βασίζεται στη θεωρία της αύξησης των «θεραπευτικών» αποτελεσμάτων, που μπορεί να επιφέρει ο νόμος και στη μείωση των «αντι-θεραπευτικών» συνεπειών αυτού (Birgden 2004). Μέχρι τα μέσα τις δεκαετίας του 1980 η θεραπευτική αγωγή των σεξουαλικών δραστών αφορούσε κυρίως κοινοτικά προγράμματα, που πραγματοποιούνταν σε λίγα νοσοκομεία, φυλακές και κλινικές, ενώ για τη θεραπεία τους χρησιμοποιούνταν κυρίως ψυχοδυναμικές (psychodynamic) τεχνικές και τεχνικές επικεντρωμένες στον πελάτη (client-centered). Το 1983 δημοσιεύθηκε άρθρο, στο οποίο παρουσιαζόταν, για πρώτη φορά, πρόγραμμα πρόληψης υποτροπής των σεξουαλικών δραστών (Pithers, Marques, Gibat, & Marlatt 1983). Οι Pithers et al. υιοθέτησαν τη δουλειά του Marlatt για τους αλκοολικούς. Το μοντέλο της πρόληψης της υποτροπής βασίζεται στην αυτοπειθαρχία και στην εκμάθηση του ατόμου να αναγνωρίζει σκέψεις, συναισθήματα και καταστάσεις, ικανά να το οδηγήσουν στην υποτροπή. Το 1984, το μοντέλο χρησιμοποιήθηκε από την National Academy of Corrections (NAC) των ΗΠΑ. Η NAC εκπαιδευσε ομάδες από όλες σχεδόν τις Πολιτείες και δημιούργησε ενιαίο μοντέλο θεραπευτικής αγωγής για όλα τα σωφρονιστικά ιδρύματα. Το εν λόγω μοντέλο δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά στις δεκαετίες, που ακολούθησαν και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα με κάποιες ελάχιστες τροποποιήσεις (Laws, Hudson, & Ward 2000).

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι ψυχικά πάσχοντες είτε με την έννοια της νόσου (Άξονας I) είτε ως διαταραχή προσωπικότητας (Άξονας II) και, όπως πολλοί άλλοι ψυχικά ασθενείς, δεν μπορούν πλήρως να θεραπευτούν. Ωστόσο η γνωστική και συμπεριφοροριστική θεραπεία μπορεί να βοηθήσει τους δράστες στον έλεγχο της συμπεριφοράς τους αναγνωρίζοντας και αλλάζοντας τις παρεκκλίνουσες σκέψεις τους και τη σεξουαλική συμπεριφορά τους, που οδηγεί στο έγκλημα. Παράλληλα η αλλαγή των γνωσιών και των πεποιθήσεων του δράστη τον βοηθάει στην απόκτηση ενσυναίσθησης απέναντι στο θύμα, αναγνωρίζοντας το κακό, που προκάλεσε σε αυτό και μαθαίνει να αναγνωρίζει τις μορφές αυτές της συμπεριφοράς

του, που μπορεί να τον θέσουν σε κίνδυνο υποτροπής. Μέσα λοιπόν από την αναγνώριση και την αποφυγή, την απόκτηση νέων ικανοτήτων και την εκμάθηση του ελέγχου των συναισθημάτων της παρόρμησης μπορεί να επέλθει και η μείωση των πιθανοτήτων της υποτροπής. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιιο παιδόφιλο να συνεχίσουν να ελκύονται σεξουαλικά από τα παιδιά αλλά μαθαίνουν να ελέγχουν αυτήν τους την παρόρμηση. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σε υγιή ψυχικά ενήλικα άτομα, όταν, για παράδειγμα, αν και παντρεύονται, συνεχίζουν να ελκύονται σεξουαλικά από άλλα άτομα, ωστόσο ελέγχουν την παρόρμησή τους αυτή. Τα ψυχοθεραπευτικά και φαρμακολογικά προγράμματα βοηθούν τους δράστες να αλλάξουν και να ξεκινήσουν μια νέα, παραγωγική και σύμφωνη με τους κανόνες του κοινωνικού συνόλου ζωή. Υψηλό είναι και το κόστος σωφρονισμού των δραστών έναντι της θεραπευτικής οδού. Με έρευνα έχει υπολογιστεί, ότι το κόστος θεραπείας ενός δράστη ανέρχεται ετησίως περίπου στα \$5.000, ενώ το κόστος φυλάκισης ανέρχεται στα \$20.000 ετησίως (McGrath et al. 2003). Ανάλογα είναι και τα αποτελέσματα του Washington State Institute, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο προγράμματος για τους σεξουαλικούς δράστες (Public Policy's Economic Analysis of Sex Offender Programs), βάσει του οποίου επισημαίνεται, ότι για κάθε δολάριο, που δαπανάται για θεραπευτικά προγράμματα επιστρέφεται ως κέρδος (περίπου \$1.19 με \$5.27) στο θύμα και στο φορολογούμενο πολίτη εν γένει. Επειδή οι υπό θεραπεία δράστες έχουν αισθητά χαμηλότερα ποσοστά υποτροπής, εξοικονομούνται χρήματα από τις εκ νέου ενέργειες, που θα απαιτούνταν.

Γ1. Φαρμακολογικά μέτρα:

Μελέτες που ασχολούνται ειδικώς με την αποτελεσματικότητα της θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι σπάνιες και έχουν διαφορετικές μεθοδολογίες και τεχνικές θεραπείας (Maletsky 1998, Nicholaichuck 1998, Hall 1995, Fedoroff et al. 1992, Matek 1986).

Χειρουργικές Επεμβάσεις: Η χρήση χειρουργικών επεμβάσεων στην αντιμετώπιση των σεξουαλικών εγκληματιών έχει αναφερθεί κατά καιρούς ως τρόπος πρόληψης, αν και τέτοιες διαδικασίες είναι πλέον πολύ σπάνιες. Γίνονται: 1. αφαιρώντας τα κύρια κέντρα παραγωγής τεστοστερόνης, 2. με χειρουργικό

ευνουχισμό και 3. καταστρέφοντας νευροχειρουργικά τις εγκεφαλικές περιοχές, που επηρεάζουν τη σεξουαλική λειτουργία. (Bradford, 1985). Ένα σοβαρό πρόβλημα που ανακύπτει σχετικά με τις χειρουργικές τεχνικές, είναι το θέμα της δεοντολογίας αλλά και οι προκύπτουσες παρενέργειες, όπως ναυτία, θρόμβωση, γυναικομαστία κ.ά των υποβληθέντων σε αυτές. Επιπροσθέτως οι διαδικασίες αυτές είναι αμετάκλητες. Ο Sturup (1968, 1971), μετά από τριαντάχρονη παρακολούθηση, αναφέρει ποσοστό νέας καταδίκης 1% για 900 δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων ύστερα από χειρουργικό ευνουχισμό· ομοίως χαμηλά ποσοστά καταδίκης έχουν αναφερθεί και από τους Hursh (1979) και Ortmann (1980). Ωστόσο, ανησυχητική ήταν η διαπίστωση του Sturup (1968), ότι το 33% των ευνουχισμένων παραβατών αποπειράθηκε να διαπράξει μη βίαια σεξουαλικά αδικήματα, αφού ο ευνουχισμός δεν παρεμβαίνει στην επιθυμία, στην τάση και στη σεξουαλική παρέκκλιση. Άλλη χειρουργική τεχνική, που έχει χρησιμοποιηθεί ελάχιστα, είναι οι στερεοτακτικές υποθαλαμικές επεμβάσεις (stereotaxic hypothalamotomy), οι οποίες έχουν επικριθεί για την αξιοπιστία τους αλλά και για λόγους ηθικής (Rieber & Seigush 1979).

Φαρμακολογικές θεραπείες: Σκοπός των φαρμακολογικών - οργανικών θεραπειών είναι η καταστολή των σεξουαλικών τάσεων και συμπεριφορών, ώστε να περιοριστεί η παρεκκλίνουσα σεξουαλικότητα. Η καταστολή αυτή μπορεί να επιτευχθεί: 1. Αναστέλλοντας την υποφυσιακή γοναδοτροπική λειτουργία με τη χορήγηση αντιανδρογόνων, όπως οξική μεθοξυπρογεστερόνη, 2. Μπλοκάροντας την ανδρογενετική δράση των οργάνων στόχων με τη χορήγηση αντιανδρογόνων, όπως οξική κυπροτερόνη, 3. Αφαιρώντας τα κύρια κέντρα παραγωγής τεστοστερόνης με χειρουργικό ευνουχισμό και 4. Καταστρέφοντας νευροχειρουργικά τις εγκεφαλικές περιοχές, που επηρεάζουν τη σεξουαλική λειτουργία. Οι δύο τελευταίες μέθοδοι δεν χρησιμοποιούνται πλέον για ευνόητους δεοντολογικούς λόγους (Bradford, 1985). Έχουν εκπονηθεί πλήθος μελετών σχετικά με την αξία των φαρμακολογικών παρεμβάσεων για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Η φαρμακολογική θεραπεία περιελάμβανε δύο κατηγορίες φαρμάκων:

- τα αντιανδρογόνα για την μείωση της τεστοστερόνης (Bradford 1990) και
- τα αντικαταθλιπτικά (σεροτονεργικά (serotonergic) ή SSRI's) (Kafka, 1997, 2001, 2003, Pearson 1990).

Σχετικά με την φαρμακευτική αγωγή θα πρέπει να τονισθεί, ότι δεν αποτελεί την «εύκολη λύση» για όλους τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, δε χρειάζεται και δεν είναι σκόπιμη για όλα τα σεξουαλικά εγκλήματα και δεν αποτελεί μεμονωμένη μέθοδο μεταχείρισης (δηλαδή, θα πρέπει να χορηγείται σε συνδυασμό με ψυχοθεραπεία). Γενικά, η φαρμακοθεραπεία αποτελεί μία πολύ καλή συμπληρωματική θεραπεία σε ένα ολοκληρωμένο ψυχοθεραπευτικό πρόγραμμα (Gijs & Gooren, 1996). Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, που μπορούν να ωφεληθούν τα μέγιστα από τη φαρμακευτική αγωγή εμπίπτουν σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- Δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων με πολύ έντονη, ενίοτε ακαταμάχητη, σεξουαλική ροπή. Για τα άτομα αυτά η σεξουαλική ευχαρίστηση είναι ιδιαίτερα καταναγκαστική (εθιστική). Τα αντι-ανδρογόνα, τα οποία μειώνουν την τεστοστερόνη, μειώνουν σημαντικά τη συχνότητα και την ένταση των σεξουαλικών σκέψεων, τις σεξουαλικές φαντασιώσεις, τις σεξουαλικές ορμές.
- Δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων με ιστορικό κατάθλιψης και/ή άγχους, οι οποίοι μπορεί να έχουν μάθει να αντιμετωπίζουν αυτές τις αρνητικές συναισθηματικές καταστάσεις με προσωρινές «καθησυχαστικές» σεξουαλικές εμπειρίες. Αυτά τα άτομα μπορούν να βοηθηθούν με την κατηγορία των αντικαταθλιπτικών γνωστών και ως SSRIs. Ένα πρόσθετο όφελος των SSRIs - και κοινή παρενέργεια αυτής της κατηγορίας των φαρμάκων – είναι η μείωση του σεξουαλικού ενδιαφέροντος και η περιστασιακή σεξουαλική δυσλειτουργία (μειωμένη ικανότητα επίτευξης οργασμού, στυτική δυσλειτουργία, αποτυχία εκσπερμάτισης).

Σκοπός δηλαδή της φαρμακοθεραπείας είναι η μείωση της λίμπιντο και της αποκλίνουσας σεξουαλικής φαντασίωσης και διέγερσης, καθώς και της συχνότητας της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Αρχικά υποστηρίχθηκε, ότι η φαρμακοθεραπεία είναι σε θέση όχι μόνο να μειώσει τη λίμπιντο, αλλά και να τροποποιήσει την κατεύθυνση της σεξουαλικής ορμής. Οι έρευνες όμως δεν επιβεβαίωσαν κάτι τέτοιο (Cooper et al, 1992). Κάποιες μελέτες εστιάστηκαν στην επίδραση της φαρμακοθεραπείας στην υποτροπή της σεξουαλικής παραπτωματικότητας. Μετα-ανάλυση έδειξε, ότι η αποτελεσματικότητα στην υποτροπή δεν διέφερε σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των γνωστικών-συμπεριφοριστικών τεχνικών (Halls, 1995). Το μεγαλύτερο πρόβλημα της φαρμακοθεραπείας είναι η μη συμμόρφωση και η διακοπή της. Τα ποσοστά μη συμμόρφωσης κυμαίνονται από 30% έως 100%

(Langevin et al. 1979). Η πληθώρα ανεπιθύμητων παρενεργειών επηρεάζει σημαντικά τα ποσοστά της μη συμμόρφωσης. Ανεξάρτητα από τη μείωση της λίμπιντο, που προκαλείται με τη φαρμακοθεραπεία, δε φαίνεται να προκαλούνται επιθυμητές αλλαγές στις γνωσιακές διαστρεβλώσεις και στα παρεκκλίνοντα σεξουαλικά ενδιαφέροντα. Μέχρι στιγμής υπάρχουν αρκετά αντικρουόμενα αποτελέσματα στις έρευνες, που αφορούν στην έκβαση των θεραπευτικών προγραμμάτων. Πρωταρχικός στόχος είναι η μείωση της συχνότητας υποτροπής. Ανεξάρτητα από τη μείωση της λίμπιντο, που προκαλείται με τη φαρμακοθεραπεία, δεν φαίνεται να προκαλούνται επιθυμητές, αλλαγές στις γνωστικές στρεβλώσεις και στα παρεκκλίνοντα σεξουαλικά ενδιαφέροντα. Η φαρμακοθεραπεία με ουσίες, που αναστέλλουν την επαναπρόσληψη σεροτονίνης (SSRIs), δείχνει ενθαρρυντικά αποτελέσματα με καλή ανοχή και συνεπώς συμμόρφωση. Γενικά η φαρμακοθεραπεία αποτελεί μία πολύ καλή συμπληρωματική θεραπεία σε ένα ολοκληρωμένο ψυχοθεραπευτικό πρόγραμμα (Gijs & Gooren, 1996).

Ας δούμε αναλυτικότερα τα αποτελέσματα των θεραπευτικών αγωγών:

(α) Αντιανδρογόνα:

Οι Studer et al. (1997) ερεύνησαν τα επίπεδα της τεστοστερόνης σε 53 ιθαγενείς της Β. Αμερικής και 192 της Καυκασίας φυλής, που είχαν συλληφθεί για σεξουαλικού τύπου αδικήματα και βρήκαν, ότι τα επίπεδα τεστοστερόνης της πρώτης ομάδας ήταν σημαντικά χαμηλότερα σε σύγκριση με τα επίπεδα της δεύτερης ομάδας αφήνοντας πολλά ερωτηματικά σχετικά με την εξήγηση του ευρήματος αυτού. Οι Brooks & Reddon (1996), μελετώντας 194 νέους ηλικίας από 15-17 ετών, εκ των οποίων οι 75 παρουσίαζαν βίαιη συμπεριφορά, οι 102 μη βίαιη και οι 17 είχαν διαπράξει σεξουαλικού τύπου αδικήματα, βρήκαν, ότι η ομάδα των βίαιων δραστών είχε σημαντικά υψηλότερα επίπεδα τεστοστερόνης σε σχέση με τις άλλες δύο ομάδες. Αντίθετα, οι Seim & Dwyer (1988) βρήκαν, ότι η ομάδα των σεξουαλικών δραστών, που μελέτησαν είχαν χαμηλότερα επίπεδα τεστοστερόνης, σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Έχει περιγραφεί η επιτυχημένη αντιμετώπιση της σεξουαλικής επιθετικότητας με τα αντιανδρογόνα (οξεϊκή μεθοξυπρογεστερόνη και οξεϊκή κυπροτερόνη), τα οποία είτε επιδρούν έμμεσα στην τεστοστερόνη είτε ανταγωνίζονται άμεσα τη δράση της τεστοστερόνης με αποτέλεσμα την πτώση των επιπέδων αυτής και παράλληλα των παρεκκλίνουσων σεξουαλικών φαντασιώσεων

και συμπεριφορών σε άτομα με σεξουαλική επιθετικότητα. Έχει δε αποδειχθεί, ότι η μακροχρόνια θεραπεία βελτιώνει σημαντικά τη σεξουαλική επιθετικότητα (Rosler & Witztum, 1998).

Οι Maletzky et al. (2006) εξέδωσαν μελέτη τους, η οποία βασίστηκε στο πρόγραμμα House Bill 2500, που λειτούργησε το 1999 στο Όρεγκον, και απαιτούσε την αξιολόγηση των σεξουαλικών δραστών πριν την αποφυλάκισή τους με στόχο να καθοριστεί, εάν η ιατρική θεραπεία τους με οξείκη μεθοξυπρογεστερόνη (medroxyprogesterone - MPA), γνωστή επίσης με την εμπορική της ονομασία Depo-Provera, μπορεί τελικά να μειώσει τον κίνδυνο υποτροπής τους. Συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 275 άτομα, που αξιολογήθηκαν μεταξύ των ετών 2000 έως 2004 αφού προηγήθηκε ομαδοποίηση τους ως εξής: α) άνδρες, που κρίθηκε ότι απαιτείται να λάβουν θεραπεία MPA και την οποία τελικά έλαβαν, β) άνδρες, που τους συστήθηκε η λήψη MPA και οι οποίοι - για ποικίλους λόγους - δεν έλαβαν τελικά το φάρμακο και γ) άνδρες, για τους οποίους κρίθηκε, ότι δε χρειάζονται το MPA. Σημαντικές διαφορές προέκυψαν μεταξύ των τριών ομάδων ελέγχου καθώς όσοι ελάμβαναν πραγματικά θεραπεία δεν σημείωσαν κανένα νέο σεξουαλικό παράπτωμα και είχαν τις λιγότερες γενικά παραβιάσεις έναντι των άλλων δύο ομάδων. Σχεδόν το 1/3 των ανδρών της δεύτερης ομάδας, δηλαδή αυτοί, για τους οποίους κρίθηκε, ότι απαιτείται να λάβουν το φάρμακο αλλά τελικά δεν το έλαβαν, προέβησαν σε νέο αδίκημα εκ των οποίων το 60% ήταν σεξουαλικό. Οι Emory, Cole και Meyer (1992) παρουσίασαν μελέτη αξιολόγησης του Depo-Provera διάρκειας 10 ετών και κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι η θεραπεία μείωσε ριζικά το σεξουαλικό ενδιαφέρον των ασθενών τους και αποδείχθηκε πολύ χρήσιμη μετά την λήξη της θεραπείας.

Ενδιαφέρουσα επίσης είναι και η έρευνα, που πραγματοποίησαν οι Fedoroff et al. (1992) πάλι με το οξικό άλας μεδρόξη - προγεστερόνης (MPA), η οποία αποκάλυψε, ότι υποτροπίασε μόνο το 15% των χρηστών MPA σε σύγκριση με το 68% των μη χρηστών. Σαφώς η αγωγή με φάρμακα, που ελέγχουν την λίμπιντο, είναι χρήσιμα τόσο από την άποψη ότι δίνουν τη δυνατότητα ελέγχου του δράστη αλλά και τη δυνατότητα να αποσυρθεί από αυτό. Εντούτοις είναι απίθανο μόνο η θεραπευτική αγωγή να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες των περισσότερων σεξουαλικών εγκληματιών. Πολλοί δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων σημειώνουν υπότροπη όχι με σκοπό τη σεξουαλική τους ικανοποίηση αλλά διότι η μείωση της λίμπιντο δεν αποτελεί - για αυτούς τους παραβάτες - από μόνη της επαρκή έλεγχο. Υπάρχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, όταν ο δράστης συμμορφώνεται με τη θεραπευτική

αγωγή και παράλληλα εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα θεραπείας (Coleman et al. 1992, Emory et al. 1992). Οι Hucker & Lengevin (1988) μελέτησαν τα αποτελέσματα της οξείκης μεδροξυπρογεστερόνης σε 18 παιδόφιλους δράστες και βρήκαν ότι οι 11 εξ αυτών, που συμπλήρωσαν την 3μηνη θεραπεία, παρουσίασαν μείωση στη σεξουαλική τους συμπεριφορά. Ανάλογη έρευνα εκπόνησαν και οι Cooper et al. (1992) σε επτά παιδόφιλους με τα ίδια αποτελέσματα. Επίσης, οι Meyer et al. (1992) χορήγησαν μεδροξυπρογεστερόνη σε 40 σεξουαλικούς δράστες (κυρίως παιδόφιλους) για χρονικό διάστημα από 1 έως 12 έτη, και συνέκριναν τα αποτελέσματα με 21 παρόμοιους ποιοτικά σεξουαλικούς δράστες, που αντιμετώπιστηκαν με ψυχοθεραπεία. Βρέθηκε, ότι το 18% των ατόμων της πρώτης ομάδας υποτροπίασαν στη διάρκεια της θεραπείας και το 35% μετά τη διακοπή της, σε σύγκριση με το 58% της δεύτερης ομάδας, που υποτροπίασε στο ίδιο χρονικό διάστημα. Το 1958 παρατηρήθηκε – για πρώτη φορά - μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας σε άνδρες, που έλαβαν παράγωγα προγεστερόνης (Heller et al, 1958). Έκτοτε, πολλές μελέτες και αναφορές έχουν περιγράψει την επιτυχημένη αντιμετώπιση της σεξουαλικής επιθετικότητας και των παραφιλιών με τις παραπάνω ουσίες. Το πλέον συχνό αποτέλεσμα είναι η μείωση της τεστοστερόνης και της σεξουαλικής δραστηριότητας (Gladue, 1991). Οι Bancroft et al. (1974) ανέφεραν, ότι η χορήγηση αντιανδρογόνων (οξείκη κυπροτερόνη, αιθινιλοιστραδιόλη) ήταν εξίσου αποτελεσματική στη μείωση της συχνότητας των σεξουαλικών σκέψεων και συμπεριφορών σε 12 σεξουαλικούς δράστες. Επιτυχήμενη ήταν η έκβαση της χορήγησης τέτοιων ουσιών σε άνδρα με σαδιστική φιλομόφυλη παιδοφιλία (Bradford & Pawlak 1987) αλλά και άλλη μελέτη των ιδίων ερευνητών (1993) σε 19 άνδρες με ποικίλες παραφιλίες. Στην τελευταία υπήρξε μείωση κάποιων εκδηλώσεων σεξουαλικής συμπεριφοράς, όπως των σεξουαλικών φαντασιώσεων, όχι όμως και της σεξουαλικής τάσης. Οι Cooper et al. (1992) χορήγησαν αντιανδρογόνα σε 7 παιδόφιλους και βρήκαν, ότι αυτά μείωσαν στον ίδιο βαθμό τις σεξουαλικές σκέψεις και τις φαντασιώσεις (Γιωτάκος, 2000).

Συμπερασματικά τα μέχρι στιγμής δεδομένα δείχνουν ότι, η θεραπεία της σεξουαλικής επιθετικότητας και των παρεκκλίνουσων σεξουαλικών συμπεριφορών (παραφιλιών) με τα παραπάνω αντιανδρογόνα είναι αποτελεσματική κατά ποσοστό θετικής ανταπόκρισης των ατόμων στην θεραπεία 60-80 %. Αναφέρεται δε (Γιωτάκος, 2000) η χορήγηση και ενός άλλου αντιανδρογόνου γνωστό στην ιατρική με το όνομα GnRH αγωνιστικό ανάλογο (GnRH-a) τριπτορελίνη, το οποίο φαίνεται

να βελτιώνει σημαντικά τη σεξουαλική παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και επιφέρει αντιστρέψιμο ευνοχισμό, γεγονός που υπόσχεται μια αποτελεσματική θεραπεία. Σε μελέτη τους οι Rosler & Witztum (1998) εξέτασαν την αποτελεσματικότητα του συνδυασμού αυτού του φαρμάκου και υποστηρικτικής ψυχοθεραπείας σε 30 άνδρες, εκ των οποίων οι 25 ήταν παιδόφιλοι και οι υπόλοιποι είχαν άλλο είδος παραφιλίας. Το εργαλείο, που χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση της εν εξελίξει θεραπείας, ήταν η «κλίμακα σεξουαλικής επιθυμίας και συμπτωμάτων», η οποία μετρά τη σεξουαλική επιθυμία, τη σεξουαλική δραστηριότητα και τις σεξουαλικές φαντασιώσεις. Η μέγιστη μείωση των συμπτωμάτων συνέβη μεταξύ του 3ου έως 10ου μήνα. Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν, ότι η σεξουαλική τους επιθυμία μειώθηκε σημαντικά και η σεξουαλική τους συμπεριφορά έγινε περισσότερο ελεγχόμενη. Οι παρεκκλίνουσες σεξουαλικές φαντασιώσεις και παρορμήσεις επίσης μειώθηκαν. Μπορούμε συνεπώς να υποθεσούμε, όπως αναφέρει ο Γιωτάκος (2000), ότι η χορήγηση τεστοστερόνης και της ουσίας GnRH-a βελτιώνει τη σεξουαλική συμπεριφορά χωρίς να οδηγεί σε υποτροπή της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς, καθώς και ότι η εν λόγω θεραπεία είναι πιθανόν περισσότερο οικονομικώς συμφέρουσα λύση σε σχέση με τη φυλάκιση ή με τα προγράμματα αποκατάστασης εντός της φυλακής. Ωστόσο «όλες αυτές οι υποθέσεις», όπως αναφέρει ο συγγραφέας, «θα πρέπει να επαληθευθούν με περισσότερες έρευνες και με μεγαλύτερο αριθμό ασθενών.»

(β) Αντικαταθλιπτικά:

Τα νεότερα αντικαταθλιπτικά είναι πλέον δημοφιλή στην αντιμετώπιση της σεξουαλικής επιθετικότητας και των παραφιλιών, καθώς αναστέλλουν την πρόσληψη σεροτονίνης, η οποία μάλιστα φαίνεται να ρυθμίζει αρκετές διαστάσεις της ανθρώπινης ψυχοπαθολογίας περιλαμβανομένης της παρορμητικότητας, του άγχους, της κατάθλιψης, και της ψυχοπαθητικότητας, με αποτέλεσμα η τροποποίηση, που επιφέρουν, να έχει σημαντικές επιδράσεις στη σεξουαλική λειτουργικότητα. Το 1991 ο Kafka κατέδειξε την αποτελεσματικότητα των αντικαταθλιπτικών ουσιών (φλουοξετίνης σε 6 άνδρες, φλουοξετίνη με τραζοδόνη σε 1 άνδρα, ιμιπραμίνης σε 1 άνδρα, και ιμιπραμίνης με λίθιο σε 1 άνδρα) σε άτομα με παραφιλικές διαταραχές. Το 1992, οι Kafka & Prentky αντιμετώπισαν επίσης ικανοποιητικά ομάδα ανδρών με παραφιλική διαταραχή. Το 1994, ο Kafka δημοσίευσε τα αποτελέσματα μελέτης με συμμετέχοντες 24 άνδρες με σεξουαλικά παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, εκ των

οποίων τα 2/3 παρουσίασαν σημαντική βελτίωση μετά από θεραπεία τουλάχιστον 4 εβδομάδων. Το 1996 οι Greenberg et al., αφού μελέτησαν τα ιστορικά 58 ανδρών με σεξουαλικά παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, οι οποίοι είχαν αντιμετωπιστεί με SSRIs στη Sexual Behaviour Clinic of Royal της Ottawa από το 1991 έως το 1995, παρατήρησαν σημαντική μείωση των φαντασιώσεων. Επίσης, οι Zohar et al. περιέγραψαν το 1994 τη θεραπεία με χρήση αντικαταθλιπτικών ενός άνδρα με επιδειξιμανία, στον οποίο παρατηρήθηκε εξάλειψη των σεξουαλικών σκέψεων ή πράξεων. Οι Bourgeois et al. το 1996 περιέγραψαν επίσης μία περίπτωση παιδοφιλίας, που ανταποκρίθηκε θετικά στα αντικαταθλιπτικά (Γιωτάκος 2000). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν αρκετές δημοσιεύσεις, που περιγράφουν τη χρησιμότητα του λίθιου στη θεραπεία των σεξουαλικών παρεκκλίνουσων συμπεριφορών. Πρώτος ο Ward (1975) ανέφερε την αντιμετώπιση παραφιλίας με λίθιο σε έναν άνδρα. Ανάλογες παρατηρήσεις έκαναν οι Cesnik & Coleman (1989) και οι Bartova et al (1979), οι οποίοι επίσης παρουσίασαν την επιτυχή αντιμετώπιση με λίθιο 24 ατόμων με ποικίλες παραφιλίες και οι Coleman et al. (1992), οι οποίοι περιέγραψαν μείωση της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς με λίθιο σε μικρή ομάδα παιδόφιλων. Ανάλογες μελέτες με άλλη φαρμακευτική αγωγή αναφέρουν θετική ανταπόκριση και θεραπεία ατόμων με παραφιλίες και εν γένει σεξουαλική παραβατικότητα (Γιωτάκος 2000).

Γ2. Ψυχοθεραπευτικά μέτρα

(α) Θεωρητικό υπόβαθρο

Τα φαρμακευτικά μέτρα εφαρμόζονται πάντοτε σε συνδυασμό με ψυχοθεραπευτικά, κατά τη διάρκεια των οποίων ο δράστης και θεραπευόμενος εντάσσεται σε ειδικά προγράμματα παρακολούθησης. Συχνά μάλιστα, τα προγράμματα αυτά πραγματοποιούνται εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων - όπως θα δούμε κατωτέρω - και εντάσσονται στο ευρύτερο εναλλακτικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης κάποιων χωρών. Η ψυχοθεραπεία προτείνεται ως μέθοδος αντιμετώπισης και θεραπείας των δραστήων σεξουαλικών εγκλημάτων. Σε άτομα με διαταραγμένη σεξουαλική συμπεριφορά απαιτείται, αφενός κατάρριψη των ηθικών τους προτύπων ως ελαττωματικών και, αφετέρου μια αλλαγή στις ηθικές δεσμεύσεις

(Siegler & Osmond 1974). Για την ψυχοθεραπεία υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία σχετικά με τις απαιτούμενες διεργασίες και τα αποτελέσματα. Η αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής αγωγής συχνά μετράται βάσει της συμβολής της, αφενός στην αποκατάσταση της συναισθηματικής υγείας και της φυσιολογικής λειτουργίας, αφετέρου στην υποκειμενική αίσθηση ευεξίας του ατόμου. Η «φυσιολογική» συμπεριφορά μπορεί να οριστεί, είτε με αναφορά στα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα, είτε στατιστικά βάσει της συχνότητας εκδήλωσης της εκάστοτε συμπεριφοράς. Η θεραπεία, για παράδειγμα, των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) έχει βασικό στόχο την πρόληψη της υποτροπής. Η υποκειμενική ευημερία του δράστη ή η συμμόρφωση του με τα γενικά αποδεκτά πρότυπα και σε άλλους τομείς δεν είναι επαρκή μέτρα για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων. Οι ψυχολογικές θεραπείες των σεξουαλικών εγκληματιών μπορούν γενικά να χωριστούν σε: α) αυτές που βοηθούν τον δράστη να κατανοήσει, πώς απέκτησε την παρεκκλίνουσα, παράνομη συμπεριφορά και προσωπικότητα, β) αυτές που βοηθούν στον έλεγχο ή στην άρση των παραγόντων που διατηρούν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και γ) αυτές που συμβάλλουν στην πρόληψη της υποτροπής. Πρόσφατες μελέτες αντικατοπτρίζουν το γεγονός ότι και οι τρεις αυτοί τομείς θεωρούνται σημαντικοί, τόσο από την πλευρά των θεραπειών, όσο και των θεραπευομένων.

Οι Marshall (1994, 1996), Thornton et al. (1996) και Ward & Hudson (1998) συνοψίζοντας τους εγκληματογόνους παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην υποτροπή, τους κατηγοριοποιούν ως ακολούθως:

- Παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση
- Αδύναμη δέσμευση για την αποφυγή υποτροπής
- Γνωσιακές στρεβλώσεις/ πεποιθήσεις
- Περιορισμένες / ακατάλληλες αντιδράσεις απέναντι στην αγωνία του θύματος
- Παρορμητικός, αντικοινωνικός τρόπος ζωής
- Δυσκολία στην αναγνώριση προσωπικών παραγόντων κινδύνου
- Δυσκολία δημιουργίας προσωπικών στρατηγικών αντιμετώπισης των παραγόντων κινδύνου
- Ελλείμματα στις (προσωπικές / διαπροσωπικές) δεξιότητες, που αφορούν στην επίλυση προβλημάτων και τους παράγοντες κινδύνου
- Κακός συναισθηματικός έλεγχος
- Συναισθηματική μοναξιά

- Ακατάλληλες αντιδράσεις(π.χ. ζήλια κτλ)
- Δυσλειτουργικά σχήματα, που συνδέονται με την πρώιμη προσκόλληση
- Ιστορικό χρήσης ναρκωτικών και / ή κατάχρησης οινοπνεύματος

Οι θεραπευτικές προσεγγίσεις μπορεί να περιλαμβάνουν ανάπτυξη δεξιοτήτων (π.χ. διαχείριση θυμού, σεξουαλική εκπαίδευση), τροποποίηση της συμπεριφοράς (π.χ. θεραπεία αποστροφής) και προσανατολισμένες παρεμβάσεις (π.χ. ομαδική θεραπεία, ψυχοδυναμική, δημιουργική θεραπεία). Η βιβλιογραφία προτείνει τη σημασία της ενσωμάτωσης των διαφόρων μεθόδων θεραπείας σε ένα ευρύ φάσμα θεραπευτικών στόχων, ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες και στους παράγοντες κινδύνου για κάθε δράστη. Σειρά μελετών αποδεικνύει την προαναφερθείσα δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων κινδύνου. Έτσι, η οργισμένη διάθεση μπορεί να συμπληρώνει την παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση και οι γνωσιακές στρεβλώσεις μπορεί να συμπληρώνουν τη θυμωμένη διάθεση (Yates, Barbaree & Marshall 1984).

Οι προσεγγίσεις για την ψυχολογική θεραπεία των σεξουαλικών εγκληματιών έχουν αλλάξει με την πάροδο του χρόνου. Η έμφαση έχει μετατοπιστεί από τη θεραπευτική αγωγή των παραβατών που αποσκοπεί στην απόκτηση γνώσεων σχετικά με τους λόγους που τους οδήγησαν στην διάπραξη σεξουαλικών εγκλημάτων, η οποία ήταν περισσότερο ψυχοθεραπευτική (Stava 1984), σε μια πιο διαρθρωμένη γνωσιακή – συμπεριφορική προσέγγιση (Salter 1988, Marshall, Laws & Barbaree, 1990, Maletsky, 1991). Πρόσφατα το γνωστικό- συμπεριφοριστικό μοντέλο έχει καθιερώσει τεχνικές πρόληψης της υποτροπής - που έχουν χρησιμοποιηθεί για τις περιπτώσεις των ναρκωτικών και του αλκοόλ - τις οποίες εφήρμοσε και στους σεξουαλικούς δράστες μέσα από ειδικά σχεδιασμένα και προσαρμοσμένα στις ανάγκες προγράμματα (Laws 1989). Υπάρχουν ελάχιστα επιστημονικά στοιχεία που αποδεικνύουν τη θετική επίδραση της δυναμικής ψυχοθεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων και το γεγονός αυτό έχει δώσει προβάδισμα στις γνωσιακές – συμπεριφορικές τεχνικές. Ωστόσο, ο Stava (1984), δουλεύοντας με τις φαντασιώσεις, παρουσίασε κάποια θετικά αποτελέσματα της δυναμικής προσέγγισης, η οποία αποδείχθηκε, ότι είναι χρήσιμη, όταν χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες μορφές ψυχοθεραπείας (Matek 1986). Καθαρά συμπεριφορικές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν τεχνικές επανεξάρτησης μέσω του αυνανισμού (Laws & Marshall 1991), τεχνικές συγκεκριμένης ευαισθητοποίησης / απέχθειας (Marshall & Eccles 1991, Lockhart et al. 1989, Carlson & Noseworthy 1989, Holmes 1991) και θεραπείας

κορεσμού (Abel & Blanchard 1974). Ωστόσο, η έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των τεχνικών αυτών είναι αντικρουόμενη και αμφίρροπη. Σε μια πρώιμη μελέτη για τη θεραπεία κορεσμού οι Abel & Blanchard (1974) υπέβαλαν σεξουαλικούς δράστες για 20 ώρες στην εν λόγω θεραπεία και ανέφεραν επιτυχία στη μείωση της παρεκκλίνουσας διέγερσης. Ο Marshall (1979) υποστήριξε, ότι τέτοιες μέθοδοι μπορούν και να μειώσουν τις παρεκκλίνουσες σεξουαλικές συμπεριφορές αλλά και να είναι ιδιαίτερα χρήσιμες, όταν η θεραπεία αποτυγχάνει.

Τα γνωστικά - συμπεριφοριστικά θεραπευτικά προγράμματα τείνουν να αντλούν στοιχεία από δύο πηγές:

- Την εμπειρική έρευνα για τους εγκληματογόνους παράγοντες, που συνδέονται με τη υποτροπή (π.χ. Thornton & Hogue, 1993), η οποία προσδιορίζει ποιες θεραπείες είναι πιθανόν να είναι συναφείς και αποτελεσματικές και
- Τις πολυτροπικές αναλύσεις των μεμονωμένων εγκληματιών (π.χ. Perkins, 1991, 1993), οι οποίες βοηθούν τις ειδικές θεραπείες της υποτροπής να προσαρμόζονται σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση δράστη.

Οι αναλύσεις της παράνομης συμπεριφοράς είναι χρήσιμο πλαίσιο για την αξιολόγηση του κινδύνου υποτροπής και την ανάγκη θεραπείας. Το ιστορικό του δράστη και οι συνέπειες της σεξουαλικής υποτροπής ερευνώνται σε διάφορα επίπεδα, όπως το μοντέλο «BARE – PCS» (Perkins 1991), το οποίο συνοψίζει συμπεριφορά, στάσεις, σχέσεις, συναισθήματα, φυσική κατάσταση και σεξουαλική διέγερση πριν και μετά το περιστατικό. Ο συνδυασμός της συλλογής των δεδομένων διασφαλίζει την - όσο το δυνατόν - περισσότερο πλήρη εικόνα, κατά κανόνα, από τις επίσημες εκθέσεις, τις συνεντεύξεις, την παρατήρηση της συμπεριφοράς, καθώς και την ψυχομετρική αξιολόγηση. Η βιβλιογραφία σχετικά με τη θεραπεία περιγράφει παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση της τροποποίησης της συμπεριφοράς των παραβατών που αφορούν στην άρνηση και στην ελαχιστοποίηση των πράξεων, που έχουν διαπράξει, στα σεξουαλικά κίνητρα, στις βλάβες, που προξένησαν στα θύματα τους, και στην ανάγκη τους για θεραπεία, τα οποία αντιμετωπίζονται ποικιλοτρόπως από τη χρήση των επίσημων εγγράφων (καταθέσεις των θυμάτων κ.λπ), την ενθάρρυνση των παραβατών να μιλήσουν, τις ομάδες συζήτησης, τον πληθυσμιογράφο (PPG) και τον ανιχνευτή ψέματος (polygraph) (Salter 1988, Barbaree 1991, Perkins 1993, Marshall 1996, Maletsky, 1998).

Οι γνωστικές – συμπεριφοριστικές τεχνικές εκπαίδευσης της διαχείρισης του θυμού και των κοινωνικών δεξιοτήτων, η έλλειψη των οποίων συνέβαλλε στην

διάπραξη του εγκλήματος, έχουν χρησιμοποιηθεί - με ποικίλα επίπεδα επιτυχίας - σε δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Οι Pithers et al. (1988) και Laws (1989) εισήγαγαν την έννοια της πρόληψης της υποτροπής για τους σεξουαλικούς δράστες λαμβάνοντας στοιχεία από τη θεραπευτική αγωγή των εθισμένων ατόμων στα ναρκωτικά και το αλκοόλ. Οι Laws και Pithers ανέπτυξαν κάποιες βασικές ιδέες για την πρόληψη των υποτροπών (για παράδειγμα καταστάσεις υψηλού κινδύνου, κοινωνική πίεση κλπ) σε μια συστηματική και ολοκληρωμένη προσέγγιση εντός ευρέως γνωστικού – συμπεριφοριστικού πλαισίου αξιολόγησης της θεραπείας των σεξουαλικών παραβατών. Έχει, επίσης, αναφερθεί ως επιτυχημένη η οικογενειακή θεραπεία (family therapy) (Ingersoll και Patton 1990). Μελέτη μικρής κλίμακας (Mazure & Michael, 1992) απέδειξε, ότι οι παρεκκλίνουσες σεξουαλικές συμπεριφορές σε 10 έφηβους παραβάτες παρουσίασαν βελτίωση μετά από 6 μήνες. Στο εν λόγω πρόγραμμα προβλεπόταν η συμμετοχή της οικογένειας στη θεραπεία και στο σπίτι. Σαφώς αυτό το είδος της θεραπείας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δομή της οικογένειας. Ωστόσο, οι Ingersoll και Patton (1990) υποδηλώνουν, ότι μπορεί να είναι αποτελεσματική και σε ενήλικους δράστες, αν και χρησιμοποιείται σε έφηβους παραβάτες. Περαιτέρω επισημαίνεται, ότι η παρέμβαση μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική, όταν αυτή γίνεται στην αρχή της εγκληματικής δράσης ενός ατόμου (Abel et al. 1988, Wodarski & Whitaker 1989, Holmes 1991).

Πρόσφατες εργασίες έχουν εισηγηθεί την ορθότητα της επικεντρωμένης θεραπείας στις (κοινωνικές) αναπαραστάσεις (schema focused therapy) για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, αλλά βρίσκεται σε αρχικό ακόμη στάδιο ανάπτυξης. Η προσέγγιση αυτή προκύπτει από τις διαπιστώσεις, ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, έχουν συγκεκριμένη αντίληψη ή τρόπους θέασης του κόσμου, τα οποία απορρέουν από συνημμένες πρώιμες εμπειρίες και συμβάλλουν στην παράνομη συμπεριφορά. Οι Malamuth και Brown (1994) βρήκαν μετά από εξέταση που έκαναν σε δείγμα βιαστών, ότι είχαν «λανθασμένες αναπαραστάσεις» σχετικά με την εχθρική συμπεριφορά των γυναικών, την οποία εξελάμβαναν παρερμηνευμένα ως ελκυστική, και την δε ελκυστική συμπεριφορά με καχυποψία. Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας προέρχεται από μακροχρόνιες έρευνες στις ΗΠΑ και τον Καναδά, όπου εφαρμόζονται μεγάλα προγράμματα θεραπείας (ενδεικτικά Prentky et al. 1997, Doran 1998, Hanson & Bussiere 1998, Janus & Meehl 1997) ενώ υπάρχει πολύ λιγότερη έρευνα, που περιγράφει την θέση του Ηνωμένου Βασιλείου (ενδεικτικά Soothill & Gibbens 1978). Τα συμπεράσματα των αξιολογήσεων για την αποτελεσματικότητα

της θεραπείας του σεξουαλικού δράστη παρουσιάζουν σύγχυση και είναι συχνά αλληλοσυγκρουόμενα. Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την θετική, σε γενικές γραμμές, αποτίμηση που φαίνεται να καταλήγει λίγο έως πολύ το μεγαλύτερο κομμάτι των ερευνών σε σχέση αποτελεσματικότητα των τεχνικών στους σεξουαλικούς δράστες. Εξάλλου όπως πολλάκις έχει αναφερθεί στην παρούσα μελέτη, αποτελεί βασική θέση του συγγραφέα ότι η αντιμετώπιση και η μεταχείριση των σεξουαλικών δραστών απαιτεί συντονισμένα προγράμματα αποκατάστασης και θεραπείας τα οποία περιλαμβάνουν κομμάτια ψυχοθεραπευτικά, φαρμακευτικά, κοινοτικής παρέμβασης και συμμετοχής.

(β) Ψυχοθεραπευτικές Τεχνικές

Η θεραπευτική αγωγή των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων μπορεί να γίνει, είτε με τη μορφή ομαδικών θεραπειών, είτε με ατομικές συνεδρίες. Η ομαδική θεραπεία αναφέρεται ευρέως στη βιβλιογραφία ως αποτελεσματικό πλαίσιο θεραπευτικής αγωγής των σεξουαλικών δραστών (Cowburn 1990, Cook et al. 1991, Beckett et al. 1994). Προφανές πρακτικό πλεονέκτημα της ομαδικής θεραπείας είναι το πιθανό κόστος-κέρδος από την άποψη του χρόνου και των χρημάτων. Υποστηρίζεται, ότι η ένταξη του δράστη σε ομάδα είναι θεμελιώδης για την αλληλεπίδραση του με άλλα άτομα και ότι αυτή η αλληλεπίδραση μπορεί να διευκολύνει την υιοθέτηση αλλαγής. Συνεπώς η δυναμική μεταξύ των συμμετεχόντων θα ασκήσει επίδραση σε αυτό, που κάθε μέλος της ομάδας μαθαίνει από την εμπειρία του άλλου. Η διαδικασία της ομάδας μπορεί να βοηθήσει τον παραβάτη στο να γίνει λιγότερο μυστικοπαθής, να αρχίσει να εξετάζει τις προηγούμενες «εκκρεμής ενοχές» του, το θυμό ή την ανησυχία του και να κινηθεί προς συμπεριφορές, οι οποίες είναι περισσότερο κοινωνικά αποδεκτές. Στο περιβάλλον της ομάδας και με την υποστήριξη αυτής τα άτομα μπορούν να αισθανθούν ασφαλή για να συζητήσουν. Τα επίπεδα κινήτρου μπορούν επίσης να τονωθούν μέσω της συμμετοχής σε ομάδα. Για τη συμμετοχή προαπαιτείται ο δράστης να έχει αναγνωρίσει την ύπαρξη του προβλήματος. Η απόφαση ως προς το εάν η συμμετοχή στην ομάδα είναι η καλύτερη μέθοδος θεραπευτικής αγωγής για μια συγκεκριμένη περίπτωση παραβάτη άπτεται της κλινικής κρίσης. Παραδείγματος χάριν, εάν κάποιος χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα άρνησης και εχθρικότητας, μπορεί να έχει καταστρεπτική επιρροή στην

ομάδα. Η ομάδα λειτουργεί καλύτερα με παραβάτες, που έχουν αρχίσει ήδη να εξετάζουν μερικές πτυχές της εγκληματικής τους πράξης (Erooga et al., 1990).

Οι Marshall & Eccles (1998) υπογραμμίζουν την ανάγκη δημιουργίας ενός θεραπευτικού προγράμματος που θα ακολουθεί τον παραβάτη μέσω των συστημάτων της φυλακής και των νοσοκομείων προκειμένου να διευκολυνθεί η αποκατάσταση και η μετακίνηση τους στα κοινοτικά προγράμματα. Τα κοινοτικά προγράμματα δεν έχουν σχεδιαστεί για να αντιμετωπίζουν επικίνδυνους παραβάτες και, για αυτό το λόγο, οι Marshall & Eccles (1998) υπογραμμίζουν την ανάγκη ύπαρξης άλλης δομής στήριξης εφόσον αυτό είναι απαραίτητο. Το φάσμα των πιθανών προσεγγίσεων είναι μεγάλο αν και τα στοιχεία για την αποτελεσματικότητά τους είναι σπάνια σαφή. Προτείνεται επίσης, στην περίπτωση των ατόμων που κατηγορούνται για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, να υποχρεωθούν σε παρακολούθηση προγράμματος θεραπείας ως δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, πριν ακόμα, δηλαδή, υπάρξει απόφαση καταδικαστική ή αθωοτική από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Πρόκειται για μια απόφαση που ορίζεται από την ανάγκη προστασίας του παιδιού.

Σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς δεν υπάρχουν εμπειρικά στοιχεία, που να αποδεικνύουν ότι η παραδοχή της ενοχής έχει σχέση με τα αποτελέσματα. Εάν η παραδοχή ενοχής είναι αναγκαία πριν από την εισαγωγή του δράστη σε ένα πρόγραμμα, δημιουργούνται πρόσθετες επιπλοκές και δυνητικά εμπόδια για την επιτυχή θεραπεία. Συγχρόνως, ο κατηγορος σε οποιαδήποτε εκκρεμή εγκληματική υπόθεση μπορεί να έχει πρόσβαση στις δηλώσεις, που κάνει ο δράστης κατά τη διάρκεια της θεραπείας, που διατάζεται από το δικαστήριο. Ο θεραπευτής σε αυτήν την περίπτωση καλείται να παίξει και έναν πρόσθετο ρόλο ως μέρος του προγράμματος που ακολουθείται. Αυτό απεικονίζεται χαρακτηριστικά παρακάτω: Ένας δράστης, που ήταν σε πρόγραμμα θεραπείας μετά την καταδίκη του για βιασμό, κλήθηκε - ως μέρος της θεραπείας - να γράψει αναλυτικά τις φορές που είχε διαπράξει σεξουαλική επίθεση. Αυτός ανταποκρίθηκε και έγραψε για διάφορα άλλα συμβάντα σεξουαλικής επίθεσης. Η έκθεση όμως αυτή δόθηκε στην αστυνομία και ο άνδρας καταδικάστηκε αργότερα με βάση την παρούσα γραπτή έκθεση σε εννέα χρόνια φυλάκιση (Zack, 1990).

(γ) Ερευνητικά δεδομένα

Οι ψυχοθεραπευτικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση των σεξουαλικών δραστών, έχουν δεχθεί πλήθος σχολίων και παρατηρήσεων από τους ερευνητές. Ο Lipton (1986) προσδιόρισε τα προβλήματα, που μπορούν να οδηγήσουν στην αποτυχία οποιασδήποτε προσπάθειας αποκατάστασης μέσω των ψυχοθεραπευτικών προγραμμάτων, ως ακολούθως:

- άρνηση του ατόμου να αλλάξει
- καταναγκαστικό σωφρονιστικό σύστημα
- έλλειψη οποιασδήποτε θεωρητικής βάσης για το θεραπευτικό πρόγραμμα που ακολουθείται
- αποτυχία να εκτελεσθεί το πρόγραμμα πλήρως
- ανικανότητα σύνδεσης του προγράμματος με τον πραγματικό κόσμο.

Ο Gendreau (1986) μετά από μια δεκαετία έρευνας προσθέτει, ότι τα ανεπιτυχή προγράμματα χρησιμοποιούν προσεγγίσεις, που είναι ακατάλληλες για τον παραβάτη. Πιο πρόσφατα, ο Gendreau έδειξε ότι τα κατάλληλα θεραπευτικά προγράμματα μειώνουν τα ποσοστά υποτροπής κατά 53% και υποστηρίζει ότι τα πιο επιτυχημένα προγράμματα είναι εκείνα που χρησιμοποιούν τεχνικές αλλαγής της συμπεριφοράς. Επίσης, τα αποτελεσματικά θεραπευτικά προγράμματα διδάσκουν δεξιότητες, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι δράστες για να μείνουν μακριά από την υποτροπή (Freiberg, 1990). Η αξιολόγηση της θεραπείας για τους σεξουαλικούς δράστες μπορεί να γίνει με βάση τρεις άξονες:

- Ακεραιότητα θεραπείας: είναι ο βαθμός εφαρμογής των θεραπειών σύμφωνα με το σκεπτικό που έχουν σχεδιαστεί για να λειτουργήσουν
- Αντίκτυπος θεραπείας: περιγράφει το βαθμό αποτελεσματικότητας της θεραπείας στη συμπεριφορά των παραβατών. Οι αξιολογήσεις του αντίκτυπου της θεραπείας θα πρέπει ιδανικά να γίνονται κατά το δυνατόν ανεξάρτητα από τα μέσα της θεραπείας.
- Αποτέλεσμα θεραπείας: είναι η έκταση στην οποία η αγωγή έχει μειώσει μακροπρόθεσμα τα ποσοστά υποτροπής σε σύγκριση με τα άτομα που δεν λαμβάνουν θεραπευτική αγωγή. Περιγράφουν τις επιπτώσεις των θεραπειών σε μια σειρά από παραμέτρους που διατίθενται για τις μετρήσεις πριν και μετά την παρέμβαση, οι οποίες είναι συναφείς με τους στόχους της παρέμβασης. Για παράδειγμα, ένας δράστης με στοιχεία κοινωνικής επάρκειας θα

μπορούσε να μετρηθεί πριν και μετά την κατάρτιση του σε κοινωνικές δεξιότητες.

Είναι δε απαραίτητο να μελετάται ο αντίκτυπος της θεραπείας για τους σεξουαλικούς δράστες ώστε να:

- Καθοριστεί αν μια συγκεκριμένη παρέμβαση είχε τις προβλεπόμενες άμεσες επιπτώσεις
- Παρακολουθείται το πώς η άμεση θεραπεία επιδρά διαχρονικά και κατά την μετακίνηση από το ένα περιβάλλον σε άλλο
- Καταστεί δυνατή η μέτρηση των επιπτώσεων, που πρέπει να εξετάζονται σε σχέση με τη μετέπειτα υποτροπή.

Τα αποτελέσματα μελετών σχετικά με τις παρεμβάσεις έδειξαν αξιόπιστα αποτελέσματα εκεί, όπου είχαν στοχευθεί οι εγκληματογόνες ανάγκες, σε αντίθεση με τη μικρή επίδραση της θεραπείας, όταν είχαν στοχευθεί μη εγκληματογόνες ανάγκες (Gendreau, 1996). Η έρευνα του McGrath (1991) προτείνει ότι η θεραπευτική αγωγή των σεξουαλικών εγκληματιών είναι επιτυχέστερη όταν ο δράστης:

- Αναγνωρίζει την πράξη του και δέχεται την ευθύνη του συμβάντος
- Θεωρεί την σεξουαλική κακοποίηση πρόβλημα, που επιθυμεί να σταματήσει
- Πρόθυμα εισάγεται και συμμετέχει στην θεραπεία

Ωστόσο, αν και υπάρχουν ενδείξεις μείωσης και πιθανόν τροποποίησης της παρεκκλίνουσας διέγερσης, σύμφωνα με κάποιους ερευνητές δεν φαίνεται να μειώνονται τα ποσοστά υποτροπής (Furby et al. 1989). Οι πλέον ενδιαφέρουσες μελέτες στον τομέα της θεραπείας αποστροφής δημοσιεύτηκαν από τους Quinsey et al. (1980) με σκοπό τη μείωση της παιδοφιλικής διέγερσης, βάσει των οποίων οι περισσότεροι ετεροφυλοφιλικοί παιδόφιλοι έδειξαν βελτίωση στα πρότυπα διέγερσης (ανάλογες και οι μελέτες των Laws & Marshall, 1991). Θεραπευτικοί στόχοι αποτελούν η ενημέρωση, η διαχείριση του άγχους, η εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων, η σεξουαλική εκπαίδευση και οι συμπεριφορικές παρεμβάσεις, που μειώνουν την παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση. Οι Langevin & Lang (1985) υποστηρίζουν, ότι η σεξουαλική προτίμηση είναι ένα ισχυρό και επίμονο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δεν υπάρχουν αποδείξεις, ότι η θεραπεία σε οποιαδήποτε μορφή μπορεί να το αλλάξει. Ως εκ τούτου, στόχος της θεραπείας πρέπει να είναι να παροχή βοήθειας στους παιδόφιλους στη διαχείριση της προτίμησής τους για σεξουαλική επαφή με παιδιά. Βασικός παράγοντας επιτυχίας

σε κάθε θεραπεία είναι η κινητοποίηση του παιδόφιλου, ώστε να αλλάξει δεδομένης της ισχυρής πεποίθησης που διαθέτουν, ότι η συμπεριφορά τους είναι θετική και αποδοτική. Συχνά, αρχικά, αρνούνται, ελαχιστοποιούν ή αντιμετωπίζουν πολύ ορθολογιστικά την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά τους, οπότε και ο πρώτος στόχος της θεραπείας πρέπει να είναι η παραδοχή της παρεκκλίνουσας αυτής συμπεριφοράς.

Τα αποτελέσματα ερευνών οδήγησαν τον Quinsey (1977) να δηλώσει, ότι τα προγράμματα θεραπείας θα πρέπει να είναι εξατομικευμένα. Ο Lampel (1986) συνέταξε σχετικές εκθέσεις για την επιτυχία της εξατομικευμένης θεραπευτικής προσέγγισης. Ο Giarretto (1976) δίνει επίσης έμφαση στην εξατομικευμένη θεραπεία και οι Dixon και Jenkins (1981) προτείνουν μια εξατομικευμένη θεραπεία με πολλές συνιστώσες. Ο Langevin (1983) θεωρεί, ότι η συμπεριφορική εξατομικευμένη θεραπεία είναι η καλύτερη επιλογή. Οι Borzecki και Wormith (1987) αναφέρουν ότι λείπουν από τα αμερικάνικα προγράμματα θεραπείες προσαρμοσμένες στις εξατομικευμένες ανάγκες. Ως εκ τούτων η εξατομικευμένη προσέγγιση προτείνεται ως περισσότερο ενδεδειγμένη για τη θεραπευτική αντιμετώπιση των ατόμων, που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά, διότι περιλαμβάνει προσεκτική αξιολόγηση της κατάστασης σε συνδυασμό με τις ικανότητες, την προσωπικότητα, και τις συμπεριφορές του ατόμου. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρχει διαφορετική θεραπευτική αγωγή για τον κάθε τύπο ατόμου, που κακοποιεί σεξουαλικά παιδιά. Ο Dwyer (1990) εκθέτει μια σημαντική μείωση των παιδοφιλικών φαντασιώσεων με θεραπευτική προσέγγιση, που περιλαμβάνει ευρύ φάσμα τεχνικών συμπεριλαμβανομένων της γνωσιακής αναδόμησης, της εκπαίδευσης κοινωνικών δεξιοτήτων, της ψυχοδυναμικής θεραπείας, και της οικογενειακής. Ο Annon (1989) εκθέτει ποσοστό επιτυχίας 85% - 95% με μια εξατομικευμένη θεραπευτική προσέγγιση που χρησιμοποιεί τις συμπεριφορικές - γνωσιακές μεθόδους.

Οι Marshall και Barrett (1990) εξέτασαν πρόγραμμα ελεγχόμενης θεραπείας αποστροφή, που λάμβανε χώρα στο Oakridge Mental Health Centre στο Oakridge, η οποία οδήγησε σε αύξηση του αριθμού υποτροπής των παραβατών, που δέχθηκαν θεραπεία (37%) σε σχέση με την ομάδα ελέγχου (31%). Από την άλλη πλευρά ο Maletzky (1980) απέδειξε, ότι η θεραπεία αποστροφής, που εφαρμόστηκε σε 38 δράστες, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) οδήγησε μόνο το 10.5% αυτών σε υποτροπή μετά από χρονικό διάστημα παρακολούθησης άνω των τριών ετών. Οι Rice, Quinsey και Harris (1991) αναφέρουν, ότι ούτε κάποιο πρόγραμμα θεραπείας της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς ούτε κάποιο

πρόγραμμα ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων, κατάρτισης και εκπαίδευσης μπόρεσαν να μειώσουν την σεξουαλική υποτροπή σε 136 child molesters, οι οποίοι τα παρακολούθησαν μετά από τον εγκλεισμό τους σε μέγιστης ασφάλειας ψυχιατρικό νοσοκομείο. Ο Maletsky (1998) αναφέρει, ότι σε διάρκεια 25 χρόνων παρακολούθησε 7.275 σεξουαλικούς δράστες, οι οποίοι είχαν υποβληθεί σε θεραπεία, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν δράστες, που είχαν κακοποιήσει σεξουαλικά παιδιά, αλλά στο δείγμα περιλαμβάνονταν επίσης 448 βιαστές και 1.604 επιδειξίες. Η μέση διάρκεια της θεραπείας ήταν 13-14 έτη και περιελάμβανε 12 εβδομάδες συμμετοχή σε ομαδική θεραπεία και στη συνέχεια ατομική θεραπεία, στις οποίες χρησιμοποιούνταν ένα φάσμα γνωσιακών - συμπεριφορικών παρεμβάσεων, που στόχευαν στους εγκληματογόνους παράγοντες. Ο Maletsky υιοθέτησε για την εν λόγω μελέτη του ένα αυστηρό ορισμό της "θεραπευτικής αποτυχίας", στον οποίο εντάσσονται εκτός της σεξουαλικής υποτροπής:

- Η απλή κατηγορία (δίχως και καταδίκη) δράστη για σεξουαλικό έγκλημα
- Η εγκατάλειψη της θεραπείας
- Τα παρεκκλίνοντα PPG αποτέλεσμα
- Η αποτυχία στο τεστ του πολυγράφου (polygraph test)

Τα μικρότερα ποσοστά διατήρησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και άρα υποτροπής των ανωτέρω κατηγοριών δραστών, που μελετήθηκαν από τον Maletsky και τα οποία συνέπεσαν και με πολλές άλλες μελέτες, είχαν οι βιαστές, ακολουθούμενοι από τους ομοφυλόφιλους παιδόφιλους με θύματα εκτός οικογενείας, τους επιδειξίες και τους ετεροφυλόφιλους παιδόφιλους με θύματα εκτός οικογενείας. Τα μεγαλύτερα ποσοστά διατήρησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς είχαν οι παιδόφιλοι με θύματα από τους κόλπους της οικογένειας. Δεν υπήρχε ομάδα ελέγχου στην εν λόγω μελέτη.

Ο Nicolaichuk (1998) παρακολούθησε μια ομάδα 360 σεξουαλικών παραβατών, που έλαβαν ομαδική θεραπεία βασισμένη σε γνωσιακές - συμπεριφορικές μεθόδους στο Saskatoon, εκ των οποίων, ποσοστό 54% ήταν βιαστές, 19,5% παιδόφιλοι, 14,5% διέπραξε μικτά σεξουαλικά αδικήματα και 12% διέπραξε αιμομιξία. Η ομάδα εξετάστηκε σε αντιστοιχία με κοινή ομάδα ως προς τα δημογραφικά και εγκληματολογικά στοιχεία άλλων περιπτώσεων, που είχαν τηρηθεί στα αρχεία του Saskatoon πριν την έναρξη του προγράμματος και δεν είχαν λάβει θεραπεία. Οι μελέτες του Nicolaichuk προσδιόρισαν το χρόνο διατήρησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς στα 15 έτη για όσους δράστες δέχθηκαν ή δε

δέχτηκαν θεραπεία. Ένα σημαντικό μικρότερο ποσοστό εκ νέου καταδίκης (17,6%) είχε η ομάδα, που δέχθηκε θεραπεία έναντι του 29,9% της ομάδας ελέγχου. Ο Nicolaichuk επίσης κατέδειξε, ότι η ομάδα, που δέχθηκε θεραπεία είχε χαμηλότερο «CCP slope» από την ομάδα ελέγχου. Το «CCP slope» μετρά τη σοβαρότητα των παραπτωμάτων, που σημειώθηκαν με βάση τον αριθμό και την ποινή, που επιβλήθηκε.

Η έκβαση των μελέτων του, που αφορούσαν παρεμβάσεις σε μια σειρά από προσβλητικές συμπεριφορές κατέδειξε, ότι η θεραπευτική αγωγή έχει μέτριου βαθμού αξιοπιστία αναφορικά με τις επιπτώσεις του εγκλήματος, όταν οι ανάγκες είναι στοχευμένες, σε αντίθεση με τη μικρή ή καθόλου αξιοπιστία της θεραπευτικής αγωγής, όταν οι ανάγκες δεν είναι στοχευμένες (Gendreau, 1996).

Γ3. Ψυχοθεραπευτική αντιμετώπιση σεξουαλικής επιθετικότητας

(α) Συμπεριφορικές τεχνικές

Θεραπεία αποστροφής: Οι θεραπείες αποστροφής βασίζονται στο μηχανισμό κλασσικής εξάρτησης προσπαθώντας να συνδυάσει ένα μη εξαρτημένο (unconditioned) ερέθισμα αποστροφής με μία αποκκλίνουσα αντίδραση, με σκοπό να μειωθεί στο μέλλον η πιθανότητα αυτής της αντίδρασης. Στις πρώτες προσπάθειες χρησιμοποίησης ηλεκτρικού ρεύματος σαν ερέθισμα αποστροφής το ερέθισμα ήταν δυσάρεστο αλλά όχι επώδυνο. Αργότερα επικράτησε το ηλεκτρικό σοκ, αν και έχουν δοκιμαστεί επίσης ισχυρά ερεθίσματα οσμής ή γεύσης. Συχνά η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με πληθυσμογραφία (PPG). Εάν δημιουργείται ερεθισμός ως αντίδραση σε ένα παρεκκλίνον ερέθισμα, απελευθερώνεται ηλεκτρικό ρεύμα, είτε αυτόματα, είτε από τον εξεταστή. Γενικά υπάρχουν ενδείξεις, ότι οι τεχνικές αποστροφής μπορούν να μειώσουν την παρεκκλίνουσα διέγερση και την υποτροπή (Maletzky, 1991), πιθανόν όμως αυτό να οφείλεται στην αύξηση της ικανότητας των ατόμων να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους, παρά να τη μειώνουν μέσω του κλασσικού μηχανισμού εξάρτησης (McConaghy, 1993). Η χρήση αυτής της τεχνικής ανακινεί κάποια δεοντολογικά θέματα: 1. Προκαλεί αρνητικές αντιδράσεις στους δράστες και τις οικογένειές τους, 2. Αρκετοί αρνούνται να την υποστούν, με συνέπεια να σταματήσουν τη θεραπεία και 3. Είναι αρκετά δαπανηρή μέθοδος. Για

τους λόγους αυτούς η χρήση της έχει περιοριστεί σε λίγα συμπεριφοριστικά προγράμματα.

Συγκεκαλυμμένη ευαισθητοποίηση (Covert sensitization): Σε αντικατάσταση της προηγούμενης μεθόδου και περισσότερο αποδεκτή δεοντολογικά, προτάθηκε η μέθοδος της συγκαλυμμένης ευαισθητοποίησης. Αυτή απαιτεί αρχικά την εκμάθηση χαλάρωσης. Αργότερα ζητείται από το άτομο να φαντασιώσει μία δική του σκηνή έκθεσης, η οποία όμως ακολουθείται από ένα ανεπιθύμητο γεγονός. Οι σκηνές που προβάλλονται περιέχουν 3 στοιχεία: Την επίτευξη μιας παρεκκλίνουσας σεξουαλικής διέγερσης, τις ανεπιθύμητες συνέπειες, και τη διαφυγή που συνδιάζεται με μη έκθεση. Η μέθοδος αυτή έχει κερδίσει τη θέση της σε όλα τα προγράμματα θεραπείας σεξουαλικών δραστών βάσει της γνωστικής-συμπεριφοριστικής προσέγγισης (Knorr et al., 1992), επειδή είναι εύκολη στην εφαρμογή, δεν έχει υψηλό κόστος και συγχρόνως απολαμβάνει κοινωνικής αποδοχής. Κριτική μπορεί να υπάρξει στο γεγονός ότι, παρατηρείται μείωση της παρεκκλίνουσας διέγερσης, αλλά όχι της πραγματικής παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς (Maletzky, 1991).

Επιβοηθούμενη συγκεκαλυμμένη ευαισθητοποίηση (Assisted Covert Sensitization): Με τη μέθοδο αυτή μετά την επίτευξη σεξουαλικής διέγερσης με μια σκηνή έκθεσης και την στιγμή, που αρχίζει μια φαντασίωση αποστροφής, εισάγεται επιπλέον μία δυσάρεστη οσμή μέχρις ότου επιτευχθεί η διαφυγή. Η μέθοδος αυτή δεν είναι απλώς μία τεχνική εξάρτησης μέσω οσφρητικής αποστροφής (aversive olfactory conditioning). Εδώ σαν εξαρτημένο ερέθισμα (conditioned stimulus) χρησιμοποιείται η φαντασιωμένη σκηνή, ενώ σαν μη εξαρτημένο ερέθισμα (unconditioned stimulus) η οσμή, η οποία είναι πραγματική. (Maletzky, 1993).

Έλεγχος ελάχιστης διέγερσης (Minimal Arousal Conditioning): Σύμφωνα με τη νέα αυτή τεχνική για ορισμένα άτομα η σεξουαλική διέγερση θεωρείται αρκετά ισχυρή, ώστε να αποσβεστεί η εξάρτηση (deconditioning). Για το λόγο αυτό τοποθετούν το ερέθισμα αποστροφής (aversive stimulus) νωρίτερα στην αλυσίδα αντίδρασης, ακριβώς τη στιγμή, που έστω και μια μικρή διέγερση επιτευχθεί.

Πρόβα αποστροφής (Aversive Behavior Rehearsal): Ονομάζεται και “shame therapy” και είναι από τις λίγες τεχνικές, που σχεδιάστηκαν ειδικά για επιδειξιές.

Βρέθηκε να είναι αρκετά αποτελεσματική, αν και από μερικούς η χρήση της θεωρείται αντιδεοντολογική. Βάσει της τεχνικής αυτής οι δράστες έρχονται αντιμέτωποι με την πραγματικότητα και κάποιιο δείχνουν αναστολή της δράσης τους.

Έμμεσης συμμετοχής ευαισθητοποίηση (Vicarious Sensitization): Πρόκειται για μία νέα τεχνική για τη θεραπεία ποικίλων σεξουαλικών παρεκκλίσεων. Περιέχει στοιχεία γνωστικής αναδόμησης, εκπαίδευσης στην ενσυναίσθηση και εξαρτημένης αποστροφής. Περιλαμβάνει βιντεοταινίες, που παίζονται συνήθως από ηθοποιούς, οι οποίοι παριστάνουν τα θύματα και περιγράφουν τις συνέπειες της σεξουαλικής τους κακοποίησης. Αρκετοί δράστες νιώθουν δυσάρεστα ή ναυτία στη διάρκεια της προβολής. Φαίνεται ιδιαίτερα αποτελεσματική σε εφήβους δράστες και σε βιαστές ή παιδόφιλους. (Maletzky, 1997).

Εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων (Social Skill Training): Πρόκειται για μια μεγάλη ομάδα τεχνικών, που ονομάζεται εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων και αποτελεί σημαντικό κομμάτι στο θεραπευτικό πρόγραμμα. Ο McFall (1990) όρισε τον τρόπο αξιολόγησης των ελλείψεων στις κοινωνικές δεξιότητες και πρότεινε ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα θεραπείας βασισμένο στην ανάλυση της πληροφορίας των κοινωνικών δεξιοτήτων. Μέθοδοι, όπως το ψυχόδραμα και οι τεχνικές χαλάρωσης, είναι αναπόσπαστες διαδικασίες των περισσότερων θεραπευτικών προγραμμάτων.

Επικύρωση εναλλακτικής συμπεριφοράς (Alternative Behavior Completion): Πρόκειται για τεχνική που εφαρμόστηκε αρχικά σε άτομα με παθολογική χαρτοπαιξία, αλλά αργότερα έδειξε να βοηθάει άτομα και σεξουαλικούς δράστες, ιδίως τους επιδειξιμανείς. Είναι μία τεχνική παρόμοια με την success imaginary, η οποία βασίζεται σε τεχνικές απευαισθητοποίησης που έχουν ήδη δείξει αποτελεσματικότητα στη μείωση του κοινωνικού άγχους. (Maletzky, 1997).

Πληθυσμιογραφική Βιοανάδραση: Ενώ υπάρχει αρκετή συζήτηση για τις δυνατότητες της πληθυσμιογραφίας ως τεχνική εκτίμησης, φαίνεται, ότι οι δυνατότητές της στη θεραπεία είναι αρκετά πιο ξεκάθαρες. Στην περίπτωση της θεραπείας εάν φανεί κάποια αποκκλίνουσα διέγερση από τον δράστη, ο πληθυσμιογράφος, αυτόματα ή με χειρισμό, ενεργοποιεί κάποιο φως ή ήχο, που λειτουργεί ως βιοανάδραση σχετικά με το επίπεδο διέγερσης. Χρωματική διαβάθμιση

μπορεί να υποδηλώνει τη διαβάθμιση σεξουαλικής διέγερσης και ο θεραπευόμενος καλείται στη διάρκεια της συνεδρίας να κρατηθεί μακριά από κάποιο χρώμα (π.χ κόκκινο) όταν εκτίθεται σε παρεκκλίνοντα σεξουαλικά ερεθίσματα ή να κρατηθεί μέσα σε αυτή τη χρωματική περιοχή, όταν εκτίθεται σε φυσιολογικά σεξουαλικά ερεθίσματα (Maletzky, 1991). Φαίνεται ότι φαλλομετρικές μέθοδοι μπορούν να βοηθήσουν στην εκτίμηση των στοιχείων ψυχοπαθολογίας και παρεκκλίνουσων σεξουαλικών φαντασιώσεων των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων ώστε να γίνει καλύτερη εκτίμηση του κινδύνου υποτροπής. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η χρήση των φαλλομετρικών μεθόδων δεν θα μπορούσε να επεκταθεί και στις δικαστικές διαδικασίες για την εξακρίβωση επί παραδείγματι του δράστη ή μη δεδομένης της χαμηλής ευαισθησίας, που παρουσιάζουν. Άτομα, που έχουν σεξουαλική δραστηριότητα έναντι των παιδιών, δεν παρουσίασαν τυπικό προφίλ παρεκκλίνουσας σεξουαλικότητας σύμφωνα με τις μεθόδους αυτές.

Άλλες τεχνικές που χρησιμοποιούνται είναι: Τεχνικές αυνανισμού, Αλλαγή φαντασίωσης, Τεχνική Κορεσμού, Εκπαίδευση στον έλεγχο της σεξουαλικής παρόρμησης. Όλες οι προαναφερθείσες τεχνικές δεν έδειξαν σημαντική αποτελεσματικότητα και υποστηρίχθηκε, ότι λειτουργούν μάλλον με έναν γενικό παρά με ειδικό τρόπο.

(β) Γνωστικές τεχνικές

Οι γνωστικές μέθοδοι δεν κατηγοριοποιούνται εύκολα και παρουσιάζουν αρκετή αλληλεπικάλυψη. Τρεις κύριες ομάδες θα μπορούσαν να διακριθούν: η γνωστική αναδόμηση, η πρόληψη υποτροπής, και η εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση.

Αναδόμηση γνωστικών στρεβλώσεων: Με τη μελέτη των Yochelson & Samenow (1977), ήρθε στην επιφάνεια μία σειρά γνωστικών στρεβλώσεων των σεξουαλικών δραστών. Οι πιο συχνές γνωστικές στρεβλώσεις βρέθηκε ότι είναι:

- Η αποποίηση ευθυνών: π.χ. “ο τρόπος, που ήταν ντυμένη έδειχνε σαν να το ζήταγε”, “Δεν θα γινόταν αν δεν είχα πειί”
- Η άρνηση ή ελαχιστοποίηση του γεγονότος,
- Ο εξευτελισμός του θύματος : π.χ. “έτσι κι αλλιώς είναι πόρνη”, “Ήταν πάντα μία ψεύτρα”

- Ελαχιστοποίηση συνεπειών της πράξης: π.χ. “Δεν την άγγιξα και επομένως δεν την έβλαψα”, “Χαμογελούσε, επομένως πρέπει να της άρεσε”

- Παρεκτόπιση επικρίσεων: π.χ. “Δεν είναι βιασμός αυτό που έγινε”, “Αυτό συνέβη μήνες πριν, γιατί να το θυμόμαστε ακόμη”

- Δικαιολόγηση αιτιών: π.χ. “Εάν δεν είχα κακοποιηθεί όταν ήμουν μικρός, δεν θα είχε συμβεί αυτό”, “Αν η κοπέλα μου ικανοποιούσε τις σεξουαλικές μου απαιτήσεις δεν θα είχε συμβεί αυτό”.

Η ανίχνευση των γνωστικών στρεβλώσεων είναι μόνον το πρώτο μέρος της θεραπείας. Το επόμενο, και ίσως το πιο δύσκολο μέρος, είναι ο τρόπος παρουσίασής τους στους δράστες. Κάποιες κλίμακες, όπως η Abel and Becker Cognition Scale (Abel et al, 1984) και η Multiphasic Sex Inventory (Nichols & Molinder, 1984), κατασκευάστηκαν για να μετρούν γνωστικές στρεβλώσεις σε βιαστές ή παιδόφιλους.

Πρόληψη υποτροπής (Relapse prevention): Η προσέγγιση της τεχνικής αυτής βασίζεται σε προηγούμενες παρατηρήσεις θεραπείας εθιστικών διαταραχών (Pithers, 1990). Αν και οι τεχνικές αυτές προορίζονται για επιθετικούς σεξουαλικούς παραπτώματιες, θα μπορούσαν να βρουν εφαρμογή και σε επιδειξιές. Κεντρικό σημείο της τεχνικής αυτής είναι η χρησιμοποίηση της έννοιας της αλυσίδας ή των επαναλαμβανόμενων κύκλων. Σε μία αλυσίδα γεγονότων, που τελειώνει με ένα ισχυρά ευχάριστο γεγονός, είναι πιο πιθανό ότι οι οποιεσδήποτε παρεμβάσεις θα είχαν περισσότερη επιτυχία αν πραγματοποιούνταν νωρίς παρά στο τέλος αυτής. Η παρουσία σε μία δημόσια πισίνα και η οδήγηση σε σκοτεινά πάρκινγκ αποτελούν συμπεριφορές υψηλού κινδύνου. Αν δεν προσεχθεί αυτό το σημείο η υποτροπή είναι πιο πιθανή. Ζητείται από τον επιδειξία να καταγράφει τις στιγμές της υποτροπής, θεωρώντας ότι η υποτροπή είναι μια ευκαιρία να αναγνωρίσει τα ερεθίσματα, που ελέγχουν τη συμπεριφορά του.

Εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση (Empathy Training): Έχουν γραφεί πολλά σχετικά με την εκπαίδευση στην ενσυναίσθηση στους σεξουαλικούς δράστες. Πρώτο στάδιο της θεραπείας για την επίτευξη ενσυναίσθησης με δέκτη το θύμα, είναι η επίδειξη στο δράστη επιστολών ή βιντεοταινιών θυμάτων που περιγράφουν το τραύμα, που υπέστησαν. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν πρόσωπο με πρόσωπο ομαδικές συγκεντρώσεις δραστών και θυμάτων. Με τις τεχνικές αυτές μπορεί κανείς να περάσει στο δεύτερο στάδιο, κατά το οποίο το άτομο μπορεί να δει τον εαυτό του σαν

δράστη. Στο τρίτο στάδιο, το άτομο είναι έτοιμο να κατανοήσει το μέγεθος της προκαλούμενης από τις πράξεις του βλάβης. Η εισαγωγή ενοχών δεν είναι τόσο ο σκοπός αυτής της μεθόδου όσο είναι η απόκτηση συναισθηματικής αποδοχής. Η τεχνική της αντιστροφής ρόλου είναι μία από τις πλέον κατάλληλες στο τέταρτο στάδιο θεραπείας. Μέσα από ψυχοδραματικές μεθόδους ζητείται από το δράστη να αναφέρει πως νοιώθει το θύμα, όχι μόνο στη διάρκεια της πράξης αλλά και αργότερα. Αυτές οι προσεγγίσεις μπορεί να πραγματοποιηθούν σε μορφή ομαδικής θεραπείας, στην οποία ζητείται να εκφραστεί η αντίδραση του θύματος, γενικά, αλλά και ειδικότερα από προσωπικές εμπειρίες. Με τις μεθόδους αυτές υπάρχει η πιθανότητα να αναπτυχθεί η ενσυναίσθηση του δράστη, στοιχείο απαραίτητο για την επιτυχία και των άλλων θεραπευτικών τεχνικών. Η εκπαίδευση της ενσυναίσθησης αποτελεί βασικό στόχο όλων των προγραμμάτων αποκατάστασης και επανόρθωσης. Ο δράστης μέσα από την επαφή του με το θύμα και την οικογένεια του έρχεται αντιμέτωπος με την πράξη του, τις συνέπειες αυτής και κατανοεί το κακό που προκάλεσε. Πρόκειται για μια εξαιρετικά σημαντική τεχνική εκπαίδευσης, καθώς η έλλειψη ενσυναίσθησης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων φαίνεται να ευθύνεται και να διαδραματίζει ρόλο συμμετοχής καθ' όλα τα στάδια της εγκληματικής πράξης των συγκεκριμένων δραστών.

Γ4. Θεραπευτική αντιμετώπιση δραστών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) και των βιαστών

Υπάρχει αρκετή έρευνα για να συμπεράνει κανείς ότι η πιο αποτελεσματική θεραπεία των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά είναι η χρήση τεχνικών γνωσιακής και συμπεριφορικής θεραπείας σε εξατομικευμένο επίπεδο. Οι ειδικές παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις και τάσεις, που παρουσιάζουν οι παιδόφιλοι παίζουν φυσικά σημαντικό ρόλο στις επιμέρους προσεγγίσεις, οι οποίες στοχεύουν στην κατανόηση της δυναμικής της σεξουαλικής παραβατικότητας στην αύξηση της υπευθυνότητας του δράστη, στην αύξηση της ενσυναίσθησης (empathy), στη μείωση των γνωσιακών στρεβλώσεων, στη βελτίωση της κοινωνικής λειτουργικότητας, η διαχείριση του άγχους και στη σεξουαλική εκπαίδευση. Οι περισσότεροι ερευνητές υποθέτουν, ότι η παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση είναι αποτέλεσμα διαδικασίας μάθησης ή εξάρτησης. Οι θεραπείες αυτές εστιάζονται στην αλλαγή του προτύπου

της παιδοφιλικής κατεύθυνσης προς τη σεξουαλική προτίμηση των ενηλίκων. Αν και υπάρχουν ενδείξεις θετικής επίδρασης στα πρότυπα σεξουαλικής διέγερσης, δεν φαίνεται ότι η σεξουαλική προτίμηση θα μπορούσε να τροποποιηθεί. Οι συμπεριφορικές προσεγγίσεις στη θεραπεία των παιδόφιλων κατευθύνονται στην τροποποίηση των προτύπων διέγερσης μειώνοντας την παρεκκλίνουσα διέγερση και αυξάνοντας τη φυσιολογική διέγερση. Γενικά, τρεις είναι οι πλέον χρησιμοποιούμενες μέθοδοι για τη μείωση της παιδοφιλικής παρεκκλίνουσας διέγερσης:

- οι «τεχνικές αποστροφής»,
- η «συγκαλυμμένη ευαισθητοποίηση» και
- η «τεχνική κορεσμού».

Οι ειδικές παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις και τάσεις, που παρουσιάζουν αυτοί που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, διαδραματίζουν φυσικά σημαντικό ρόλο στις επιμέρους προσεγγίσεις. Οι γενικές ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις στοχεύουν στην κατανόηση της δυναμικής της σεξουαλικής εγκληματικότητας, στην αύξηση της υπευθυνότητας του δράστη, στην αύξηση της ενσυναίσθησης, στη μείωση των γνωστικών στρεβλώσεων, στη βελτίωση της κοινωνικής λειτουργικότητας, στη διαχείριση του άγχους, και στη σεξουαλική εκπαίδευση. Αρκετές από αυτές τις προσεγγίσεις δεν αναπτύχθηκαν ειδικά για σεξουαλικούς δράστες, ενώ υπάρχουν αρκετές αναφορές ομαδικής ψυχοδυναμικού τύπου ψυχοθεραπείας σε φυλακές. Μετα-αναλύσεις όμως έδειξαν, ότι οι γενικού τύπου ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις δεν ήταν σε θέση να μειώσουν την υποτροπή των υπό θεραπεία δραστών (Furby et al, 1989). Οι περισσότεροι ερευνητές υποθέτουν, ότι η παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση είναι αποτέλεσμα διαδικασίας μάθησης ή εξάρτησης. Οι θεραπείες αυτές εστιάζονται στην αλλαγή του προτύπου της σεξουαλικής αντίδρασης και της παιδοφιλικής κατεύθυνσης προς τη σεξουαλική προτίμηση ενηλίκων. Αν και υπάρχουν ενδείξεις θετικής επίδρασης στα πρότυπα σεξουαλικής διέγερσης, δεν φαίνεται, ότι η σεξουαλική προτίμηση θα μπορούσε να τροποποιηθεί. Οι συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις στη θεραπεία των παιδόφιλων κατευθύνονται στην τροποποίηση των προτύπων διέγερσης μειώνοντας την παρεκκλίνουσα διέγερση και αυξάνοντας τη φυσιολογική διέγερση. Γενικά τρεις είναι οι πλέον χρησιμοποιούμενες μέθοδοι για τη μείωση της παιδοφιλικής παρεκκλίνουσας διέγερσης: οι “τεχνικές αποστροφής”, η “συγκεκριμενοποιημένη ευαισθητοποίηση” και η “τεχνική κορεσμού”. Αν

και υπάρχουν ενδείξεις μείωσης και πιθανόν τροποποίησης της παρεκκλίνουσας διέγερσης, τα ποσοστά υποτροπής δεν φαίνεται να μειώνονται.

Οι πλέον ενδιαφέρουσες μελέτες στον τομέα της θεραπείας αποστροφής δημοσιεύτηκαν από τους Quinsey et al. (1980). Οι περισσότεροι ετεροφυλοφιλικοί παιδόφιλοι έδειξαν βελτίωση στα πρότυπα διέγερσης. Οι Laws & Marshall (1991) εξέτασαν τη χρησιμότητα άλλων συμπεριφοριστικών τεχνικών και κατέλειξαν ότι υπάρχουν ενδείξεις αποτελεσματικότητας αλλά είναι αμφίβολη η μακροχρόνια αποτελεσματικότητά τους. Έχει παρατηρηθεί επίσης ότι η ανταπόκριση σε αυτές της τεχνικές εξαρτάται από το ατομικό χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας. Τέλος θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν περισσότερες από μία τεχνικές ταυτόχρονα με σκοπό την ενίσχυση του αποτελέσματος. Παράλληλα με αυτές τις τεχνικές είναι χρήσιμη η κατανόηση των παραγόντων εκείνων, που οδηγούν στη σεξουαλική παραβατικότητα, από τον ίδιο το δράστη. Για παράδειγμα, το άτομο μπορεί να κατανοήσει, ότι οι παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις είναι περισσότερο πιθανό να δημιουργηθούν, όταν αισθάνεται ψυχολογικά πιεσμένο ή όταν υπάρχουν συναισθήματα μοναξιάς και αναξιότητας. Η έννοια της πρόληψης υποτροπής για τους σεξουαλικούς δράστες υιοθετήθηκε από έρευνες σε χρήστες ουσιών. Οι Marlett & Gordon (1985) πρότειναν την εξής στρατηγική για την πρόληψη υποτροπής στα άτομα, που κάνουν χρήση ουσιών: εντοπισμός των ατόμων που έχουν υψηλή πιθανότητα υποτροπής, εκπαίδευση των ατόμων στον προσδιορισμό καταστάσεων, που αυξάνουν την πιθανότητα υποτροπής ή καταστάσεων, που προδιαθέτουν σε υποτροπή και εκπαίδευση σε διάφορες τεχνικές, που στοχεύουν στην μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής. Οι Pithers et al. (1983) επέκτειναν την στρατηγική αυτή στους σεξουαλικούς δράστες δίνοντας έμφαση καταρχήν στην ανίχνευση καταστάσεων υψηλής επικινδυνότητας και μετέπειτα στην εκπαίδευση χειρισμού των καταστάσεων αυτών με σκοπό την πρόληψη της υποτροπής. Γενικά, οι παρεμβάσεις με σκοπό την πρόληψη υποτροπής θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε αυτές, που στοχεύουν στην αύξηση της ικανότητας αυτοδιαχείρισης και σε αυτές που τροποποιούν το περιβάλλον. Δίνεται έμφαση σε γνωσιακές-συμπεριφορικές τεχνικές με το σκεπτικό ότι τα σεξουαλικά αδικήματα δεν είναι μεμονωμένα συμβάντα, αλλά αποτελούν κομμάτια σε μία γνωσιακή-συμπεριφορική αλυσίδα. Στην αλυσίδα αυτή περιγράφονται τα στάδια της συγκεκριμένης δομής της προσωπικότητας, του δυσφορικού συναισθήματος εγκατάλειψης, της εισόδου σε καταστάσεις υψηλής επικινδυνότητας και αναζήτησης πιθανού θύματος και τέλος της δράσης με θύμα

κάποιο παιδί. Οι Ward et al. (1995) διερευνώντας τις γνώσεις της αλυσίδας αυτής υποστήριξαν τη σπουδαιότητα της εκτίμησης, που κάνει ο δράστης για το αποτέλεσμα της συσχέτισής του με το παιδί-θύμα. Εάν η εκτίμηση είναι θετική, η πιθανότητα υποτροπής στο μέλλον είναι αυξημένη, ενώ εάν η εκτίμηση είναι αρνητική, ο δράστης θα αντισταθεί σε μελλοντικές τάσεις κακοποίησης παιδιού. Θα πρέπει επίσης να διευκρινίζεται, εάν παράγοντες όπως ανεργία ή η κοινωνική απομόνωση είναι δυνατόν να ενισχύσουν την τάση αναζήτησης του δράστη για σχέση με παιδιά, η οποία κατόπιν θα μπορούσε να οδηγήσει σε φαντασιώσεις σεξουαλικής σχέσης μαζί τους και τέλος σε σεξουαλική δράση με αυτά θύματα.

Μέχρι στιγμής υπάρχουν αρκετά αντικρουόμενα αποτελέσματα στις έρευνες, που αφορούν στην έκβαση των θεραπευτικών προγραμμάτων. Πρωταρχικός στόχος είναι η μείωση της συχνότητας υποτροπής. Είναι γνωστό όμως, ότι οι επίσημες αναφορές από τα αρχεία της αστυνομίας τείνουν να υποτιμούν την πραγματική διάσταση. Εκτίμηση από ανεπίσημες πηγές δείχνει 2,5 φορές υψηλότερα ποσοστά (Marshall & Barbaree, 1988). Παράγοντες ανεξάρτητοι από τις θεραπευτικές παρεμβάσεις δείχνουν επίσης να επηρεάζουν τη συχνότητα υποτροπής. Για παράδειγμα βρέθηκε, ότι τα ποσοστά υποτροπής σε άτομα, που δεν ακολούθησαν θεραπευτικό πρόγραμμα κυμαίνονται από 10 έως 29% στους παιδόφιλους με προτίμηση τα κορίτσια, και από 13 έως 40% στους παιδόφιλους με προτίμηση τα αγόρια. Η περίοδος παρακολούθησης επίσης φαίνεται να σχετίζεται με τα ποσοστά υποτροπής, αφού βρέθηκαν ποσοστά 12,5%, 38,5%, και 64,3% για περιόδους παρακολούθησης 2, 4, και 10 ετών αντίστοιχα (Marshall & Barbaree, 1988). Άτομα με μικρό αριθμό προηγούμενων συλλήψεων δείχνουν σημαντικά μικρότερο ποσοστό υποτροπής σε σχέση με άτομα με υψηλό αριθμό συλλήψεων (Sturup, 1972). Οι Marshall & Barbaree (1989), ταυτοποίησαν κάποια στοιχεία των παιδόφιλων, που σχετίζονται με υποτροπή. Οι δράστες, που δείχνουν ισχυρά παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά, διαπράττουν πιο σοβαρές πράξεις, έχουν μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων και διαπράττουν ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή κατά την τέλεση της πράξης, έχουν περισσότερες πιθανότητες να υποτροπιάζουν. Επίσης, οι δράστες με χαμηλή νοητική ικανότητα και χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο υποτροπής. Οι Rice et al. (1991) βρήκαν, ότι οι παιδόφιλοι, που υποτροπιάζουν είναι περισσότερο πιθανό να έχουν ισχυρά παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά, ψυχοπαθολογίας, ιστορικό προηγούμενης θεραπευτικής

παρακολούθησης, διάγνωση διαταραχής προσωπικότητας και να μην έχουν ιστορικό γάμου.

Δ. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕΤΑΧΕΙΡΗΣΗΣ-ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ:

(α) Θεωρία και Ερευνητικά Δεδομένα

Μετά την ολοκλήρωση της στερητικής της ελευθερίας ποινής, οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων θα επιστρέψουν στην κοινότητα, από την οποία έχουν αποκοπεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα άτομα αυτά δεν εντάσσονται σε κανένα δομημένο πλαίσιο υποστήριξης και συχνά αντιμετωπίζουν αντίποινα από τους πολίτες. Επιπλέον, ο κίνδυνος της υποτροπής των δραστών αυτών, που δεν έχουν περάσει από θεραπευτική διαδικασία είναι πολύ μεγάλος. Έχουν αναπτυχθεί προγράμματα πρόληψης της υποτροπής, τα οποία είναι κατά βάση αυτόνομα προγράμματα ελέγχου. Έχουν σχεδιαστεί για να διδάξουν στα άτομα, που προσπαθούν να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, πώς να προλαμβάνουν και να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της υποτροπής. Αρχικώς, αναπτύχθηκαν για την αντιμετώπιση των διαταραχών εθισμού, αλλά επεκτάθηκαν σταδιακά και σε δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Τα περισσότερα εξ αυτών έχουν ως θεμέλιο τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης και συνδυάζουν συμπεριφορικές και γνωστικές παρεμβάσεις, δίνοντας έμφαση στην εκμάθηση της αυτο-διαχείρισης των δραστών. Η πρόληψη των υποτροπών αναπτύχθηκε ως στρατηγική συντήρησης και έχει την πρόθεση να διατηρήσει τα οφέλη οποιασδήποτε θεραπευτικής ή άλλης αγωγής προηγήθηκε (Marlatt & George 1989, Laws 1989).

Τα προγράμματα πρόληψης της υποτροπής είναι ατομικά και ομαδικά. Τα ατομικά εφαρμόζονται μετά από προσεκτική αξιολόγηση του ατόμου. Χρησιμοποιούνται γνωσιακές -συμπεριφορικές τεχνικές, όπως τεχνικές αποστροφής (aversive conditioning), γνωστικές αναδιάρθρωσης, διακοπή της σκέψης, συγκαλυμμένη ευαισθητοποίηση, κορεσμός, εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων, κατάρτιση και χαλάρωση κ.α. Οι παραβάτες πρέπει να μάθουν να εντοπίζουν και να προλαμβάνουν τις καταστάσεις υψηλού κινδύνου -να ελέγχουν δηλαδή ό,τι τους ωθεί στην παρέκκλιση μέσα από την ανάπτυξη μιας πιο αποτελεσματικής αντιμετώπισης των δεξιοτήτων-, να διατηρούν ένα πιο ισορροπημένο τρόπο ζωής και να αποκτήσουν την αίσθηση του ελέγχου και της αυτο-αξιολόγησης. Μέσω της διαδικασίας αυτή

αναμένεται ότι θα είναι λιγότερο ικανοί να υποτροπιάσουν και να διαπράξουν εκ νέου σεξουαλικό αδίκημα. Η κοινοτική θεραπεία μπορεί να περιλαμβάνει ομαδική θεραπεία, που συμπληρώνεται από την ατομική. Η ομαδική θεραπεία περιλαμβάνει συνήθως την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, τη διαχείριση του θυμού και την κατάρτιση, τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, τις γνωσιακές αναδιαρθρώσεις - που αφορούν στη διόρθωση των γνωστικών στρεβλώσεων, οι οποίες ενισχύουν την διάπραξη, όπως έχει αναφερθεί, των σεξουαλικών εγκλημάτων- την ενίσχυση του ελέγχου της παρόρμησης, την δημιουργία ενσυναίσθησης και την πρακτική εξάσκηση τεχνικών πρόληψης των υποτροπών. Στην ατομική θεραπεία δεν παρουσιάζεται μεγάλη συμμετοχή από τη μεριά της οικογένειας και φαίνεται να υπάρχει περιορισμένος εστιασμός στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά αίτια. Στις Ηνωμένες Πολιτείες η ομαδική θεραπεία θεωρείται ως η πλέον ενδεδειγμένη μορφή θεραπείας (Borzecki & Wormith, 1987) με το επιχείρημα, ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων έχουν ανάγκη αποτελεσματικής θεραπείας, οπότε εντός της ομάδας δίνεται η δυνατότητα της αντιπαράθεσης με τα άλλα άτομα, που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση και η μείωση των πιθανών χειριστικών συμπεριφορών, με δεδομένο, ότι όλοι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων εκδηλώνουν χειριστική συμπεριφορά. Οι ομάδες θεωρούνται – από τους υποστηρικτές τους - αναγκαίες και κατάλληλες για όλους τους τύπους σεξουαλικών δραστηρίων, ανεξάρτητα δηλαδή από την ατομική προσωπικότητα και τους παράγοντες που οδήγησαν στην εγκληματική συμπεριφορά. Στις ομάδες κρίνεται απαραίτητη η έκφραση των συναισθημάτων, που επιτυγχάνεται με την χρήση γνωσιακών και συμπεριφορικών τεχνικών, ώστε ο δράστης να εξωτερικεύσει τις τύψεις, την ενοχή ή την ντροπή, τα οποία θεωρούνται βασικά στοιχεία για τη θεραπεία. Κοινός σκοπός όλων των ομαδικών θεραπειών είναι η προσέγγιση του δράστη στο σημείο της παραδοχής όλων των καταχρηστικών συμπεριφορών που τέλεσε, της έκφρασης ενοχής και τύψεων για αυτές και τελικά η έκφραση συγγνώμης προς το θύμα. Ο θεραπευτής θα πρέπει να είναι αυστηρός απέναντι στους κανόνες, που διέπουν τη θεραπεία αλλά και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης.

Ο Sgroi (1982) πιστεύει ότι η αποτελεσματική θεραπεία μπορεί να επιτευχθεί από θέση ισχύος. Δεν υπάρχει καμία απόδειξη ότι η ομαδική είναι η μόνη ενδεδειγμένη και αποτελεσματική θεραπεία για την σεξουαλική κακοποίηση και την πρόληψη της υποτροπής. Ο Quinsey (1977) σχολιάζοντας έρευνα, που υποστήριζε τη χρήση της ομαδικής θεραπείας, για όσους κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά

παραδέχθηκε, ότι αν και ο τρόπος αυτός παραμένει ευρύτατα διαδεδομένος, οι θεραπευτικές προσεγγίσεις, που περιγράφονται στη βιβλιογραφία φαίνονται να είναι αντιφατικές και λίγα στοιχεία έχουν αναφερθεί για να αποδείξουν, ότι οι αλλαγές εμφανίζονται μέσα σε αυτές τις ομάδες. Καμία μελέτη δεν έχει πραγματοποιηθεί, που να συγκρίνει την ομαδική θεραπεία με άλλους τύπους θεραπειών. Η διαπίστωση του Quinsey επαληθεύεται μέχρι σήμερα. Δεν υπάρχει καμία εμπειρική βάση για την πεποίθηση, ότι οι ομαδικές θεραπείες είναι αποτελεσματικότερες στην αντιμετώπιση της χειριστικής συμπεριφοράς που εκδηλώνουν οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Μελέτη του McCaghy (1967) έδειξε, ότι αυτοί, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά υιοθετούν εύκολα κατά τη θεραπεία τη γλώσσα και τη ρητορική του θεράποντος για να περιγράψουν την πράξη τους και αλλάζουν τις εξηγήσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να συμπεριλάβουν στις περιγραφές τους την πρόωρη παιδική ηλικία τους και τις προσωπικές τους αδυναμίες. Συχνά, αναφέρει, αυτοί, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, λένε αυτά ακριβώς που ξέρουν ότι θέλουν να ακούσουν οι θεραπευτές προκειμένου να κερδίσουν πρόωρη αποφυλάκιση ή για να επαληθεύσουν τις προσδοκίες του θεραπευτή τους. Ο Marcus (1970) και οι Marcus et al. (1971) εξέτασαν πρόγραμμα ομαδικής θεραπείας σε καναδικές φυλακές και βρήκαν ότι στις ομάδες δημιουργείται μια δυναμική υπεράσπισης μεταξύ των συμμετεχόντων και ενάντια στο θεράποντα για να του αποκρύψουν πληροφορίες αλλά και για να καλύψουν όσο παρουσιάζουν επιδείνωση. Ο Langevin (1983) αναφέρει, ότι η ομαδική θεραπεία δεν είναι αποτελεσματική για τους παιδόφιλους δράστες και έχει αβέβαια αποτελέσματα.. Η σχετική έρευνα για τους δράστες, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, είναι ελλιπής (Borzecki & Wormith 1987, Furby et al. 1989) όπως λίγες είναι και οι εκθέσεις, που συγκρίνουν διαφορετικές θεραπείες, κάνουν χρήση ομάδων ελέγχου ή περιλαμβάνουν την παρακολούθηση των δεδομένων. Περαιτέρω υποστηρίζεται, ότι οι περιπτώσιολογικές μελέτες δεν είναι συστηματικές, ενώ δεν υπάρχει καμία έκθεση που να πληροί όλα τα κριτήρια των καλά σχεδιασμένων και επιστημονικά αξιόπιστων ερευνών.

Οι Hunter et al. (2003) αναφέρουν, ότι οι παρεμβάσεις, που βασίζονται στην κοινότητα, μπορούν να βελτιωθούν με την ανάπτυξη θεραπευτικών πλάνων προσαρμοσμένων στην κάθε μεμονωμένη περίπτωση, την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των κοινοτικών και των θεσμικών παροχών με την επιτήρηση και τη χρήση κοινωνικών παρεμβάσεων, όπως η θεραπεία. Οι Beckett et al. (1994) πραγματοποίησαν συστηματική αξιολόγηση των επιπτώσεων των κοινοτικών

προγραμμάτων θεραπείας για τους σεξουαλικούς δράστες στο Ηνωμένο Βασίλειο για λογαριασμό του Γραφείου Εσωτερικών (Home Office). Χρησιμοποίησαν ένα σταθμισμένο σύνολο ψυχομετρικών μέσων (Sex Offender Assessment Pack Sex) για τη μέτρηση των ψυχολογικών διαστάσεων, που σχετίζονται με την υποτροπή. Αυτές ήταν:

- Γνωστικές στρεβλώσεις
- Ενσυναίσθηση για το θύμα
- Προσωπικότητα
- Σεξουαλική παρέκκλιση
- Κίνητρα για τη θεραπεία

Η εκτίμηση ανέφερε σειρά από μεταβλητές, που φάνηκε να έχουν συνέπειες για το αποτέλεσμα της θεραπείας, οι οποίες περιλαμβάνουν:

- Το επίπεδο της σεξουαλικής απόκλισης σε μεμονωμένους συμμετέχοντες
- Τη διάρκεια του προγράμματος
- Τον τύπο των αδικημάτων που διαπράχθηκαν από τους συμμετέχοντες
- Την ικανότητα/ κατάρτιση των θεραπευτών

Οι Beckett et al. διαπίστωσαν ότι, ενώ συνολικά τα βραχυπρόθεσμα προγράμματα θεραπείας απέφεραν θετικά αποτελέσματα για τους σεξουαλικούς δράστες, το 60% των συμμετεχόντων είχαν ταξινομηθεί ως χαμηλής επικινδυνότητας παραβάτες. Σε παραβάτες, που κρίθηκαν μέσω της αξιολόγησης αυτής, ως ιδιαίτερα επικίνδυνοι πριν από τη θεραπεία, τα προγράμματα θεραπείας σύντομης χρονικής διάρκειας δεν φάνηκε να έχουν επιτυχία. Ωστόσο, το 60% σε αυτήν την ομάδα έδειξε θετική ανταπόκριση σε μακροπρόθεσμα προγράμματα. Με δεδομένη την αποτελεσματικότητα της εντατικής θεραπείας σε εξαιρετικά επικίνδυνους άνδρες οι Beckett et al. συνέστησαν την σύσταση ενός μικρού αριθμού εξειδικευμένων προγραμμάτων για αυτήν την ομάδα δραστών. Οι Beckett et al. ανέφεραν, ότι η θεραπεία είχε μεγαλύτερη επιτυχία στους συμμετέχοντες που είχαν διαπράξει αδικήματα εις βάρος παιδιών και συνέστησαν την ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων θεραπείας για βιαστές. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί, ότι μόνο το 5% των βιαστών συμμετείχαν στη μελέτη, γεγονός που υποδηλώνει μια πιθανή ανάγκη για περαιτέρω συγκριτικές μελέτες. Οι Beech et al. (1998) πραγματοποίησαν μια παρόμοια αξιολόγηση του προγράμματος SOTP των βρετανικών φυλακών για το χρονικό διάστημα αμέσως μετά την παρακολούθηση του προγράμματος και για εννέα μήνες

μετά. Σημαντικές θετικές ψυχομετρικές, αλλαγές είχαν εμφανιστεί στο 67% του δείγματος των 77 παραβατών όσο αφορά στην:

- Αναγνώριση του περιστατικού
- Μείωση των γνωστικών στρεβλώσεων
- Γνώση πρόληψης της υποτροπής

Παραβάτες, που παρουσίασαν υψηλά επίπεδα επικινδυνότητας και παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς είχαν λιγότερη βελτίωση από τους παραβάτες χαμηλής επικινδυνότητας (παρέκκλιση) και άρνησης. Κατά τρόπο ενδιαφέροντα, ενώ οι θετικές αλλαγές διατηρήθηκαν για εννέα μήνες στους παραβάτες, που ήταν ακόμα στη φυλακή, παρόμοια πρόοδος διατηρήθηκε μόνο σε εκείνους τους παραβάτες, που παρακολούθησαν πρόγραμμα στην κοινότητα, διάρκειας 160 ωρών, σε αντιδιαστολή με εκείνους, που είχαν παρακολουθήσει πρόγραμμα διάρκειας 80 ωρών.

Οι Baker και Morgan (1993) σε μια έρευνα σχετικά με τα βρετανικά προγράμματα θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων περιέγραψαν 63 ομάδες προγραμμάτων, τα οποία αντιστοιχούν- κατά μέσον όρο- σε 50 ώρες θεραπείας ανά δράστη. Οι Proctor και Flaxington (1996) ανέφεραν, ότι στην Μ. Βρετανία 1.907 δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων τίθενται υπό θεραπεία κάθε χρόνο, μέσω της υπηρεσίας probation. Σύμφωνα με έρευνα του US Department of Justice το 2007 περισσότεροι από 5.1 εκατομμύρια αποφυλακισμένοι - με όρους ή επιτήρηση- ενήλικοι άνδρες και γυναίκες στις ΗΠΑ εντάχθηκαν σε κοινοτικά προγράμματα εποπτείας. Περίπου ένας στους 45 ενηλίκους εποπτεύθηκε από την κοινότητα, ενώ ο συνολικός πληθυσμός εποπτευομένων από την κοινότητα αυξήθηκε στους 103.100 παραβάτες κατά τη διάρκεια του 2007. Μεταξύ των παραβατών υπό επίτηρηση, το ½ αυτών είχαν καταδικαστεί για πταισματικού τύπου πράξεις (51%), το 47% για κακουργηματικές και το 3% για άλλου τύπου παραβάσεις. Οι παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών ήταν οι περισσότερο συνήθεις μεταξύ των δραστών που βρέθηκαν υπό επίτηρηση (27%) και υφ' όρων απόλυση (37%). Κατά τη διάρκεια του 2007, συνολικά 1.180.469 υφ' όρων απολυόμενοι βρίσκονταν σε κίνδυνο επανεγκλεισμού και εξ αυτών το 16% περίπου επέστρεψε τελικά στη φυλακή.

Στα περισσότερα προγράμματα θεραπείας σεξουαλικών εγκληματιών για την εισαγωγή του δράστη προαπαιτείται η παραδοχή της ενοχής του. Στην αντίθετη περίπτωση ο δράστης ακολουθεί την «παραδοσιακή» διαδικασία και φυλακίζεται. Η εν λόγω προϋπόθεση είναι ευρέως διαδεδομένη, αν και υπάρχουν μερικά προγράμματα θεραπείας, που δεν απαιτούν την παραδοχή της ενοχής (Blush & Ross

1986, Krop 1986, Lampel 1986, Langevin 1989, Simkins, Ward, Bowman, & Rinck, 1990). Επίσης υποστηρίζεται, ότι η φυλάκιση και η κοινοποίηση του ονόματος αποθαρρύνει τους δράστες, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά εντός της οικογένειας, να επαναλάβουν την πράξη (Costell, 1980 Quinsey, 1977 Giarretto, 1976, Cormier, Kennedy, & Sangowicz, 1962, Lang, Pugh, & Langevin, 1988, Pithers & Cumming, 1989). Από την άλλη πλευρά, πολλοί συγγραφείς (Fitch, 1962, Hanson, Steffy, & Gauthier, 1990, Lang et al., 1988, Mohr, Turner, & Jerry, 1964, Quinsey, 1977) αναφέρουν, ότι είναι υψηλότερα τα ποσοστά υποτροπής για τους ομοφυλόφιλους παιδόφιλους παραβάτες (συνήθως όσοι δρουν εκτός της οικογένειας).

Υποστηρίζεται, ότι προγράμματα θεραπείας, που χρησιμοποιούν γνωσιακές-συμπεριφορικές μεθόδους και / ή φαρμακευτική αγωγή, που μειώνει ή εξαλείφει την libido, ώστε να αντιμετωπιστεί η επιθυμία, που οδηγεί στο έγκλημα, μπορούν να βελτιώσουν αποδεδειγμένα τα ποσοστά υποτροπής. Βασικά συστατικά των επιτυχημένων προγραμμάτων θεραπείας σεξουαλικών δραστών είναι:

- Διευθέτηση των αναπτυξιακών παραγόντων που δημιουργούν την παρεκκλίνουσα προδιάθεση, όπως δυσλειτουργικές προσκολλήσεις και σεξουαλική, φυσική, συναισθηματική κακοποίηση («παρελθόν»), παράγοντες, που συνδέονται με τη διατήρηση της σεξουαλικά παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς («παρόν») και ανάπτυξη της πρόληψης της υποτροπής και των δεξιοτήτων («μέλλον»).
- Ανάπτυξη της διορατικότητας του δράστη, των κινήτρων και των δεξιοτήτων που είναι αναγκαία για την αποφυγή μελλοντικού συμβάντος και υιοθέτηση μη παρεκκλίνοντα τρόπου ζωής.
- Χρησιμοποίηση μεθόδων θεραπείας προσανατολισμένες στις ανάγκες (εγκληματογόνες και προσωπικότητα) και τις δυνατότητες (πνευματικές και συναισθηματικές) των παραβατών.
- Εφαρμογή ομαδικής και ατομικής θεραπείας.

Οι White et al. (1998) ασχολήθηκαν με έρευνες, οι οποίες εκπονήθηκαν σύμφωνα με τα κριτήρια της RCT (random control trial) με τυχαίο δηλαδή δείγμα ελέγχου, προκειμένου να εξετάσουν την αποτελεσματικότητα της θεραπείας και αποκαλύπτουν, ότι μόνο τρεις έρευνες είναι σύμφωνες με τα κριτήρια Cochrane της RCT. Επίσης μόνο μία από αυτές (Marques et al, 1994) φαίνεται να είναι σύμφωνη με την προαναφερθείσα αντιμετώπιση μιας σειράς εγκληματογόνων αναγκών, που σχετίζονται με τη σεξουαλική υποτροπή. Οι άλλες δύο μελέτες έχουν αντίθετη

προσέγγιση, η οποία δεν είναι ειδικά σχεδιασμένη για την κάλυψη όλου του φάσματος των αναγκών και των παραγόντων κινδύνου των συμμετεχόντων παραβατών. Ωστόσο, πιο πρόσφατη μελέτη άλλων ερευνών επιβεβαιώνει τα αισιόδοξα συμπεράσματα της μεταναλύσεως του Hall (1995). Δηλαδή, προβάλλεται η ανάγκη να ενσωματωθούν τα κλινικά και οικονομικά οφέλη των ομάδων, όπως γίνεται στο πρόγραμμα UK Prison Sex Offender Treatment Programme (SOTP) στις θεραπείες. Για τους σεξουαλικούς παραβάτες υψηλού κινδύνου, εκείνους δηλαδή, που παρουσιάζουν διαταραγμένο ψυχολογικό υπόβαθρο, ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και ακραίες ιστορίες σεξουαλικής παρέκκλισης και προσβολής, προτείνεται:

- Θεραπευτικά προσανατολισμένο περιβάλλον, που συνδυάζει τις προσδοκίες της αλλαγής συμπεριφοράς με την προσωπική υποστήριξη του δράστη από διεπιστημονική ομάδα, που θα ελέγχει και θα διαχειρίζεται μεμονωμένα και κατά περίπτωση πλάνα θεραπείας.
- Συνδυασμός γνωσιακών– συμπεριφορικών επεμβάσεων, που εξετάζουν τους εγκληματογόνους παράγοντες και την προσωπικότητα των συμμετεχόντων παραβατών, με μεμονωμένη θεραπεία, όπως απαιτείται κατά περίπτωση (π.χ. σχετικά με την τροποποίηση της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής διέγερσης) συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης της έξαρσης της libido με φαρμακευτική αγωγή.

Η βιβλιογραφία, που αφορά στις έρευνες αναδεικνύει το γεγονός, ότι η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων για σεξουαλικούς δράστες είναι προβληματική. Αποτελεί, ωστόσο, κοινή παραδοχή των περισσότερων μελετητών, ότι η εφαρμογή ψυχουθεραπευτικού πλαισίου (ατομικού ή ομαδικού) με παράλληλη φαρμακευτική αγωγή εντός ενός ολοκληρωμένου προγράμματος παρακολούθησης και αποκατάστασης των δραστών τείνει ισχυρά στον έλεγχο και στην μείωση της υποτροπής.

(β) Παραδείγματα ολοκληρωμένων προγραμμάτων για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων

Παραδείγματα ολοκληρωμένων προγραμμάτων για σεξουαλικούς δράστες προέρχονται από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία και την Αγγλία. Γενικά οι

παρεμβάσεις αντιμετώπισης των σεξουαλικών δραστών διακρίνονται: (1) σε αυτές, που πραγματοποιούνται μέσα στις φυλακές και (2) σε αυτές, που πραγματοποιούνται στην κοινότητα, δηλαδή σε άτομα, που βρίσκονται σε διαδικασία δικαστικής επιτήρησης ή παρακολούθησης ή έχουν μόλις αποφυλακιστεί. Η εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών ξεκίνησε εντατικά την δεκαετία του '90. Στις ΗΠΑ μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του '90 υπήρχαν περί τα 140 προγράμματα θεραπείας κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα (Gordon & Hover, 1998), κάποια εκ των οποίων εξακολουθούν να εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων συμμετέχει σε θεραπευτικά προγράμματα, ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονται στην φυλακή ή υπό επιτήρηση. Σύμφωνα με έρευνα του 2003 (Safer Society Survey) (McGrath, Cumming, & Burchard, 2003), υπάρχουν περίπου 1.549 θεραπευτικά προγράμματα, εκ των οποίων το 80%, εκπονείται μέσα στην κοινότητα (community-based) και αφορά ποσοστό 40% ενήλικων δραστών και 60% ανηλικών και παιδιών με προβλήματα σεξουαλικής συμπεριφοράς. Αν και οι αριθμοί διαφέρουν αρκετά, περίπου 70 ενήλικοι δράστες, κατά μέσον όρο, συμμετέχουν ετησίως σε κάθε πρόγραμμα.

Τα περισσότερα προγράμματα πραγματοποιούνται με τη μορφή ομαδικής θεραπείας. Πρωταρχικοί στόχοι είναι: (1) η επίλυση θεμάτων σχετικών με την ελαχιστοποίηση της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς και η ανάληψη της ευθύνης, (2) ο καθορισμός του κύκλου ή της διαδικασίας, που καταλήγει στο έγκλημα, (3) ο καθορισμός και η παρακολούθηση των ατομικών θεραπευτικών στόχων, (4) η εκμάθηση μεθόδων πρόληψης και (5) η βοήθεια ενσωμάτωσης θεραπευτικού υλικού από άλλες ομάδες. Η ομάδα εκπαιδεύεται, επίσης, σε βασικές κοινωνικές δεξιότητες, όπως δεξιότητες επικοινωνίας, δημιουργία ενσυναίσθησης έναντι του θύματος, διαχείριση του θυμού και του άγχους κλπ. Το κάθε μέλος της ομάδας λαμβάνει και ατομική θεραπεία, η οποία σχετίζεται κυρίως με τη διάθεση, τις φοβίες ή την ατομική διαδικασία εξαρτημένης σεξουαλικής διέγερσης. Η θεραπεία έχει στόχο την αναγνώριση από την πλευρά του δράστη των παραγόντων εκείνων, που συμβάλλουν στη διαδικασία της σεξουαλικής εγκληματικής πράξης, ώστε να καταστεί μελλοντικά ικανός να ανιχνεύει τις καταστάσεις εκείνες που αυξάνουν τον κίνδυνο υποτροπής και, παράλληλα, να έχει αποκτήσει δεξιότητες που του επιτρέπουν τη διαφυγή από τις καταστάσεις υψηλού κινδύνου. Κρίνεται σκόπιμο η θεραπευτική αυτή παρέμβαση να συνεχίζεται και μετά την αποφυλάκιση. Οι Αμερικανοί επιστήμονες υποστηρίζουν, ότι για να υπάρχει ικανοποιητική

αποτελεσματικότητα θα πρέπει τα προγράμματα να διαρκούν τουλάχιστον 2 έτη. Τα ποσοστά υποτροπής, που βρέθηκαν τέσσερα και οκτώ έτη μετά την αποφυλάκιση ήταν αντίστοιχα 43 % και 11, 4%. Από το 1996, εννέα πολιτείες των ΗΠΑ εισήγαγαν νόμο για τον χημικό ή φυσικό ευνουχισμό των σεξουαλικών δραστών, που αποδέχονται το μέτρο αυτό. Ωστόσο, στους υπότροπους δράστες, στους οποίους επιβάλλεται το μέτρο της επιτήρησης ακολουθείται παράλληλα χημική αγωγή (Scott C.L. & Holberg T. 2003).

Στην Αυστραλία τα προγράμματα σε κρατούμενους σεξουαλικούς δράστες βασίζονται, επίσης, στην ομαδική δραστηριότητα ενώ η προσωπική θεραπεία είναι ελάχιστη. Σύμφωνα με τα προγράμματα αυτά (Hudson et al. 1998) προηγείται ένα διάστημα 2 εβδομάδων, περίπου, κατά το οποίο γίνεται η αξιολόγηση των ατόμων. Συγκεκριμένα, πραγματοποιούνται προσωπικές συνεντεύξεις, στις οποίες ταυτοποιούνται οι γενικές δεξιότητες του ατόμου, οι διαπροσωπικές σχέσεις και οι πεποιθήσεις του. Συμπληρώνονται αυτοαναφορικά ερωτηματολόγια, που σχετίζονται με σεξουαλικές στάσεις και συμπεριφορές, γενική εχθρότητα ή αποδοχή βιαιότητας έναντι των γυναικών, συναισθηματική λειτουργικότητα, όπως άγχος ή κατάθλιψη, καθώς και διαπροσωπικά θέματα, όπως αυτοεκτίμηση, ερωτικές σχέσεις και μοναχικότητα. Τέλος, εφαρμόζεται η φαλλομετρία με στόχο την εκτίμηση των επιπέδων παρεκκλίνουσας σεξουαλικής διέγερσης. Ακολουθούνται τα εξής στάδια θεραπευτικής αντιμετώπισης: (1) Σύσταση της ομάδας και καθορισμός των στόχων: Καθορισμός των κανόνων λειτουργίας της ομάδας και εισαγωγή στις αρχές της πρόληψης υποτροπής, (2) κατανόηση της εγκληματικής δράσης, (3) επανεξάρτηση της σεξουαλικής διέγερσης, (4) εκπαίδευση ενσυναίσθησης, (5) χειρισμός συναισθήματος, (6) δεξιότητες σχέσεων, (7) πρόληψη υποτροπής, (8) επανεκτίμηση.

Ένας σημαντικός και ολοένα αυξανόμενος αριθμός του πληθυσμού του Καναδά είναι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Μεταξύ των ετών 1990 και 1995 οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων αυξήθηκαν κατά 50% περίπου (Motiuk & Brown, 1996). Ως εκ τούτου ζητήματα, που αφορούν στην υποτροπή των σεξουαλικών δραστών, στην ανάγκη για συμμετοχή των κοινοτήτων και στην υποστήριξη της δημιουργίας εξειδικευμένων προγραμμάτων θεραπείας, έχουν τύχει ιδιαίτερης προσοχής. Το θέμα της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών προκαλεί εύλογα την ανησυχία λόγω της σοβαρότητας των εν λόγω εγκλημάτων αλλά και του αυξημένου ποσοστού υποτροπής, που παρουσιάζουν. Μελέτες δείχνουν ότι τα ποσοστά υποτροπής κυμαίνονται μεταξύ 10% και 20%. Τα προγράμματα, που έχουν

αναπτυχθεί στον Καναδά, προσφέρουν νέες προοπτικές για τη μεταχείριση των σεξουαλικών εγκληματιών με την εφαρμογή θεραπείας που περιλαμβάνει στους άξονές της, την δημιουργία ενσυναίσθησης, την εκπαίδευση αλλά και γνωσιακές-συμπεριφορικές τεχνικές ως βασικές θεραπευτικές μεθόδους. Πολλά προγράμματα θεραπείας σήμερα αναγνωρίζουν τη σημασία της ενίσχυσης και της διατήρησης των δεσμών με τους παραβάτες για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την λήξη των στερητικών της ελευθερίας ποινών. Στον Καναδά συνηθίζεται η εφαρμογή προγραμμάτων κρατουμένων διάρκειας 6-12 μηνών. Αυτά έχουν επίσης ως βάση τη σύσταση ομάδων (Barbaree et al. 1998) και διακρίνονται σε 3 μεγάλα στάδια: (1) Το στάδιο της δημιουργίας συμμόρφωσης και κινήτρου για αλλαγή, (2) το στάδιο επίτευξης αλλαγής της συμπεριφοράς και (3) το στάδιο εφαρμογής του σχεδίου πρόληψης. Η αποδοχή λοιπόν της ευθύνης αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο της θεραπείας. Τα προγράμματα αυτής της μορφής έδειξαν ποσοστά υποτροπής σε γενικού τύπου αδικήματα 8,4% και σε σεξουαλικού τύπου αδικήματα 6,4%, μετά από διάστημα 2,5 έτη.

Κατωτέρω αναφέρονται κοινοτικά θεραπευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της εφαρμογής των αποκαταστατικών μέτρων και παρουσιάζουν επιτυχή αποτελέσματα ως προς την μεταχείριση και αντιμετώπιση των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων:

Kelowna Treatment Program:

Το Kelowna Treatment Program είναι θεραπευτικό κοινοτικό πρόγραμμα, εφαρμόζεται στον Καναδά, στην πόλη Kelowna και ασχολείται με τη θεραπεία 6-11 δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων σε εβδομαδιαία βάση. Είναι νέο πρόγραμμα, το οποίο έχει επικεντρώσει τη θεραπεία των παραβατών στον έλεγχο της διέγερσης βάσει των τεχνικών, που χρησιμοποιούν οι γνωσιακές-συμπεριφορικές θεραπείες και στην απόκτηση ενσυναίσθησης του δράστη έναντι του θύματος. Προσφέρει θεραπεία, τόσο σε ατομικό, όσο και σε ομαδικό επίπεδο. Οι ατομικές συνεδρίες συνήθως εκτελούνται μία φορά κάθε δύο εβδομάδες για αόριστο χρονικό διάστημα και απευθύνονται σε εκείνους τους παραβάτες, που αδυνατούν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της ομάδας, λόγω των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων, του φόβου τους να μιλήσουν για το αδίκημα τους μπροστά στην ομάδα ή επειδή έχουν χαμηλότερο νοητικό επίπεδο έναντι των άλλων μελών. Αντίθετα, η ομαδική συνεδρία εκτελείται μία φορά την εβδομάδα για τρεις ώρες και ο χρόνος παρακολούθησης για

κάθε μέλος ποικίλλει από έξι μήνες έως δύο χρόνια, ανάλογα με την αξιολόγηση του κινδύνου ή την επιθυμία του δράστη να παραμείνει με την ομάδα.

Το πρόγραμμα χρησιμοποιεί ποικιλία επιλογών θεραπείας και έτσι δεν έχει κάποιο τυποποιημένο χρονοδιάγραμμα, επειδή συνεχώς προστίθενται νέα άτομα στην ομάδα. Είναι ευέλικτο και ικανό να αντιμετωπίζει τόσο τα παλιότερα όσο και τα νέα μέλη αυτής. Προσφέρει εκπαίδευση στη διαχείριση του θυμού, στην απόκτηση κατάλληλων κοινωνικών δεξιοτήτων, δημιουργεί δυνατότητες προοπτικής, γίνεται αντιστροφή των ρόλων και αυτοαξιολόγηση, προσφέρεται σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, εκπαίδευση στη αυτοδιαχείριση και πρόληψη της υποτροπής. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία, όμως, είναι η εκπαίδευση για την ενσυναίσθηση του δράστη έναντι του θύματος και η αποδοχή της πράξης του. Ένας δράστης, που δείχνει μικρή ή καθόλου ενσυναίσθηση προς τα θύματά του είναι δύσκολο να επανενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, ένας δράστης που αρνείται την εμπλοκή του στο αδίκημα ή αρνείται, ότι συνέβη ακόμα και το αδίκημα καθαυτό, είναι επίσης δύσκολο να επανενταχθεί. Μελέτες δε αποδεικνύουν αρκετά υψηλά ποσοστά υποτροπής για τους δράστες, που δεν έχουν ενσυναίσθηση και αρνούνται οποιαδήποτε ανάμειξη στο έγκλημα.

Το πρόγραμμα εστιάζει επίσης στον κύκλο της ζωής του δράστη και ιδίως στο χρονικό διάστημα, κατά τη διάρκεια της διάπραξης του αδικήματος. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται προσπάθεια να συνδεθούν και να βρεθούν οι κοινοί παρανομαστές, που συνδέουν τα συναισθήματα, που δημιουργούν τις σκέψεις, που θα οδηγήσουν τελικά στις εγκληματικές πράξεις. Η θεραπεία αποκαλύπτει, ότι ο έλεγχος ή η αλλαγή της σκέψης του δράστη μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές της συμπεριφοράς του. Οι θεραπευτές, επίσης, επιχειρούν να καταδείξουν, ότι το αδίκημα δεν είναι ένα μοναδικό και μεμονωμένο γεγονός στον κύκλο της ζωής του δράστη, αλλά η συσσώρευση των σκέψεων και των συναισθημάτων, που παράγουν πολλούς κύκλους οι οποίοι τελικά θα οδηγήσουν στο αδίκημα. Άλλη θεραπευτική πράξη, που εφαρμόζει το Kelowna είναι η ανταλλαγή αυτοβιογραφιών. Η διανομή των ιστοριών ζωής επιτρέπει στον θεραπευτή να κατανοήσει το υπόβαθρο του δράστη, παρουσιάζει στην ομάδα το παρόμοιο παρελθόν και το σημαντικότερο, δίνει τη δυνατότητα στο δράστη να κοιτάξει πίσω του και να επανεξετάσει τη ζωή του με έναν νέο τρόπο. Τέλος, θεραπευτική τεχνική αποτελεί και η συμμετοχή των «σημαντικών άλλων», δηλαδή οικείων προσώπων του δράστη στις ομαδικές συνεδρίες, έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία αποκατάστασής του. Συχνά, συμβαίνει τα

πρόσωπα αυτά να αγνοούν το πρόβλημα του δράστη οπότε και μπορούν να ζητήσουν ενημέρωση και συμβουλευτική ώστε να κατανοήσουν τις διαδικασίες αυτές που είναι αναγκαίες για την αποκατάσταση. Οι ομαδικές συνεδρίες προσφέρουν ατμόσφαιρα άνεσης, που είναι απαραίτητη για τους παραβάτες και τους άλλους προκειμένου να αλληλεπιδράσουν και τελικά να μάθουν.

Adult Forensic Psychiatric Services - Nanaimo:

Το πρόγραμμα Nanaimo εφαρμόζεται στον Καναδά στην ομώνυμη περιοχή, είναι κοινοτικό και βασίζεται σε εξωτερικά πρόγραμματα, που παρέχονται σε επίπεδο ατομικής και ομαδικής θεραπείας. Στο επίκεντρο του προγράμματος βρίσκεται η διερεύνηση των γνωσιών του δράστη, ο οποίος έχει μάθει στον εγκλεισμό. Οι θεραπευτικές τεχνικές, που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν ψυχοδυναμικές, γνωσιακές-συμπεριφορικές τεχνικές και εκπαίδευση για την πρόληψη της υποτροπής. Τομείς που περιλαμβάνει το πρόγραμμα είναι η διαχείριση του θυμού, θέματα κατάχρησης ουσιών, η διαχείριση του στρες, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων και η αναγνώριση των επιπτώσεων του εγκλήματος στο θύμα. Μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος επιχειρείται η διατήρηση της επικοινωνίας με τον δράστη και η μεταπαρακολούθηση αυτού (follow up).

Mennonite Central Committee - Ontario:

Καινοτόμο και ξεχωριστό είναι το πρόγραμμα επανένταξης των δραστών στην κοινότητα, που έχει αναπτυχθεί από το Mennonite Central Committee του Ontario, όπου και λειτουργεί από το 1995. Η «Κοινότητα Επανένταξης» ή αλλιώς οι «Κύκλοι Υποστήριξης» είναι πρόγραμμα, που αξιοποιεί τις ομάδες υποστήριξης για τη μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής και για τη διευκόλυνση της επανένταξης του δράστη στην κοινότητα. Αυτό το σχέδιο αναγνωρίζει τη σημασία της συμμετοχής των τοπικών κοινοτήτων, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αποκατάστασης, και τονίζει την ανάγκη μακροπρόθεσμου προγραμματισμού για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Από την έως τώρα εφαρμογή του προγράμματος, δεν έχει προκύψει περίπτωση υποτροπής. Αν και το δικαστικό σύστημα έχει αναλάβει την ευθύνη για τη θεραπεία των δραστών και των θυμάτων εγκληματικότητας, η στήριξη, που παρέχεται από την ομάδα, μαρτυρά την ευθύνη της κοινότητας για την επανένταξη των παραβατών και την αποζημίωση των θυμάτων· δηλαδή, υπογραμμίζει την

ανάγκη κοινοτικής συμμετοχής και υποστήριξης κατά τη διαδικασία επανένταξης των παραβατών, μετά την έκτιση της ποινής, που τους επεβλήθει.

Καταρχάς, προσδιορίζεται η ομάδα των ατόμων που θα ακολουθήσει τη θεραπεία, δηλαδή θα πρέπει να έχουν καταδικαστεί για σεξουαλικά αδικήματα, να εκτίουν την ποινή τους, αλλά να πρόκειται να αποφυλακισθούν σύντομα, να έχουν αξιολογηθεί ως υψηλού κινδύνου για υποτροπή, να έχουν μεγάλες ανάγκες και μικρή υποστήριξη από την κοινότητα. Οι συμμετέχοντες οφείλουν να τηρούν τις αρχές της ομάδας, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κατανόηση και η αποδοχή των κανόνων του κύκλου, η οικειοθελής ένταξη και η ειλικρινής προσπάθεια επανένταξης. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει εθελοντές, που αποτελούν τις ομάδες υποστήριξης των αποφυλακισθέντων δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων. Συμμετέχουν περίπου 45 εθελοντές από την κοινότητα, οι οποίοι αναλαμβάνουν την ενίσχυση της διαδικασίας αποκατάστασης των παραβατών. Η κάθε ομάδα υποστήριξης αποτελείται από έναν δράστη και 6 εθελοντές. Κάθε δράστης έχει τακτικές εβδομαδιαίες συναντήσεις με έναν τουλάχιστον εθελοντή. Τα μέλη του κύκλου αναλαμβάνουν, επίσης, ορισμένες ευθύνες για το πρόγραμμα. Ο κύκλος αναμένεται να βοηθήσει την καθημερινότητα του δράστη και να διατηρεί ανοιχτή και ειλικρινή επικοινωνία με αυτόν. Επίσης, λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος, προωθεί την επικοινωνία του δράστη με άλλες ομάδες αυτοβοήθειας, όπως για παράδειγμα οι Ανώνυμοι Αλκοολικοί και δημιουργεί ένα υποστηρικτικό περιβάλλον (Mennonite Central Committee, 1996). Μέχρι σήμερα, δεν υπήρξε κανένα συμβάν υποτροπής και τα μέλη του κύκλου αποδίδουν το γεγονός αυτό στις εντατικές εβδομαδιαίες ομαδικές συνεδρίες.

Gracewell Program:

Τυπικό παράδειγμα κοινοτικού προγράμματος είναι το Gracewell Program, το οποίο ενισχύεται από το Lucy Faithfull Foundation, στην Αγγλία (Eldridge & Wyre, 1998). Μετά την αλλαγή της νομοθεσίας, το 1991 στην Αγγλία, οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων δικαιούνται θεραπευτική αντιμετώπιση. Έκτοτε, πολλά κοινοτικά προγράμματα ξεκίνησαν να λειτουργούν υπό κρατική εποπτεία. Όπως και στις περισσότερες χώρες της βορείου Αμερικής, βορείου Ευρώπης και Αυστραλίας, στα κοινοτικά αυτά προγράμματα, τη διενέργεια των οποίων αναλαμβάνουν οι αντίστοιχες υπεύθυνες υπηρεσίες, μετέχουν δράστες, που είναι υπό δικαστική επιτήρηση ή παρακολούθηση. Τα προγράμματα αποσκοπούν στη μείωση της άρνησης και την ενίσχυση της ικανότητας των δραστών να αναγνωρίσουν την ευθύνη

τους, την αύξηση της ικανότητας αυτοκριτικής και την ενίσχυση της ενσυναίσθησής τους προς το θύμα. Χρησιμοποιούνται οι γνωσιακές - συμπεριφορικές τεχνικές. Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι οι μισοί περίπου από τους μετέχοντες, μετά από 54 ώρες θεραπείας, παρουσιάζουν μείωση των γνωστικών- σεξουαλικών στρεβλώσεων, ενσυναίσθηση προς το θύμα και σεξουαλικό καταναγκασμό, σε επίπεδα ανάλογα με αυτά των μη σεξουαλικών παραπτωμάτων (Beckett, 1998).

Sex Offender Rehabilitation Programs (SORP):

Το Sex Offender Rehabilitation Program (SORP) εντάσσεται στο Texas Department of Criminal Justice Rehabilitation & Reentry Programs Division. Παρέχει διδακτική - εκπαιδευτική και ψυχολογική θεραπεία στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, μέσω γνωσιακών και συμπεριφορικών θεραπειών. Στόχος είναι η άμεση παρέμβαση στις συμπεριφορές αυτές, που οδηγούν στην εγκληματική σεξουαλική δράση. Συμμετέχουν έγκλειστοι δράστες, στους οποίους απομένουν ακόμη 18 - 24 μήνες για την αποφυλάκισή τους. Απώτερος σκοπός του προγράμματος είναι η ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 4μηνη εκπαίδευση για την υγιή σεξουαλικότητα, τη διαχείριση του θυμού και του στρες, τις διαπροσωπικές σχέσεις κ.α. Στο SORP περιλαμβάνεται επίσης 18μηνη εντατική παρακολούθηση σε θεραπευτική κοινότητα.

Βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι:

- Η μείωση της υποτροπής μέσω της θεραπείας.
- Η αλλαγή του δράστη με συμπεριφορικές και γνωσιακές θεραπείες.
- Η ενθάρρυνση του δράστη να αποδεχθεί την εγκληματική πράξη του και η δημιουργία ενσυναίσθησης (empathy) απέναντι στο θύμα.
- Η προσεκτική παρακολούθηση και καταγραφή της πορείας του δράστη στο πρόγραμμα.
- Η παροχή εκπαίδευσης τόσο κατά τη διάρκεια του προγράμματος όσο και μετά την αποφυλάκισή του.

Το πρόγραμμα στηρίζεται στο μοντέλο της γνωσιακής – συμπεριφορικής θεραπείας, μέσω της οποίας ερμηνεύονται και διαμορφώνονται οι ανθρώπινες συμπεριφορές. Το κλινικό προσωπικό που δουλεύει απευθείας με τους δράστες έχει προηγουμένως λάβει ειδική και εκτεταμένη εκπαίδευση. Η παρέμβαση στοχεύει στην μείωση της πιθανότητας υποτροπής. Το SORP βασίζεται στις ακόλουθες θέσεις:

- Ο δράστης σεξουαλικών εγκλημάτων παραμένει πάντοτε ευάλωτος στις παρεκκλίνουσες σεξουαλικές του προτιμήσεις.
- Σε κάποιες περιπτώσεις ο δράστης μπορεί να αποκτήσει με την εκπαίδευση και τη θεραπεία τα απαραίτητα «εργαλεία» ελέγχου της συγκεκριμένης συμπεριφοράς.
- Δίχως εκπαίδευση και θεραπεία που να εντάσσονται σε πλαίσιο προγράμματος, η φυλακή από μόνη της ενισχύει την παθολογία του δράστη.
- Η δημιουργία σεξουαλικής παρέκκλισης είναι σύνθετη, οπότε απαιτείται ενδεδειγμένη κατανόηση του πλαισίου ανάπτυξης του δράστη.
- Κοινωνικοί και βιολογικοί παράγοντες επηρεάζουν την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του κάθε ατόμου.
- Οι προσωπικές πεποιθήσεις και γνώσεις του δράστη δημιουργήθηκαν από εσφαλμένη και παρεκκλίνουσα σκέψη.
- Η θεραπευτική διαδικασία βασίζεται στις προσωπικές ανάγκες του κάθε δράστη.
- Η αποτελεσματική θεραπεία θα πρέπει να έχει χρονική διάρκεια τέτοια που να επιφέρει τις κατάλληλες συμπεριφορικές και γνωσιακές αλλαγές.
- Για να ενισχυθεί η πιθανότητα ότι οι αλλαγές, που επετεύχθηκαν και μετά την εμπειρία της φυλάκισης, απαιτείται να γίνει επανεκπαίδευση λίγο πριν την αποφυλάκιση του δράστη.
- Η εκπαίδευση απαιτείται να συνεχιστεί προληπτικά και μετά την αποφυλάκιση και για αόριστο χρονικό διάστημα.

Το SORP αποτελείται από τρία στάδια, που στοχεύουν στη μείωση της πιθανότητας υποτροπής και την ενίσχυση της συμμετοχής του δράστη σε έναν προκοινωνικό τρόπο ζωής. Αυτά είναι:

Στάδιο 1: Εκτίμηση της κατάστασης και θεραπευτικός προσανατολισμός (χρονική διάρκεια: 3 μήνες): Αποσκοπεί στην αποδοχή της πράξης, της ενοχής και της ευθύνης από τον δράστη, στην κατανόηση του σεξουαλικού εγκλήματος, στην διερεύνηση των σεξουαλικών παρεκκλίνουσων σκέψεων και των ικανοτήτων του δράστη. Σε κάθε συμμετέχοντα γίνεται ψυχολογική εκτίμηση της καταστάσεως και ανάλογα δομείται το πλάνο θεραπείας του.

Στάδιο 2: Εντατική θεραπεία (χρονική διάρκεια: 12 μήνες): Στοχεύει στην ολική αναδόμηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς του δράστη με την αλλαγή των γνωσιών και των πεποιθήσεών του.

Στάδιο 3: Μετάβαση και προετοιμασία αποφυλάκισης (χρονική διάρκεια: 3 μήνες): Οι συμμετέχοντες συνεχίζουν να τελειοποιούν τις αποκτηθείσες πλέον συμπεριφορικές και γνωστικές αλλαγές και καταγίνονται με τη βελτίωση της εφαρμογής των «εργαλείων» και των προσόντων, που απέκτησαν. Παράλληλα γίνεται η προετοιμασία της επανένταξης με την οικογένεια ή με κάποιο υποστηρικτικό σύστημα και η εκμάθηση των ευθυνών του και υποχρεώσεων, που έχει ο δράστης μετά την αποφυλάκισή του.

Sex Offender Treatment Programme (SOTP):

Τα τελευταία δέκα χρόνια η υπηρεσία των βρετανικών φυλακών (British Prison Service) έχει αναπτύξει ένα μεγάλο πρόγραμμα θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων σε μια προσπάθεια μείωσης των φαινομένων υποτροπής (Thornton & Hogue, 1993). Αυτό οδήγησε σταδιακά στην ανάπτυξη εθνικού προγράμματος, που ονομάζεται Sex Offender Treatment Programme (SOTP), το οποίο είναι το μεγαλύτερο του είδους του στον κόσμο. Η Prison Offending Behaviour Programmes Unit, που διαχειρίζεται το SOTP, θέσπισε 10 απαραίτητα κριτήρια, που απαιτείται να έχουν τα προγράμματα μεταχείρισης σεξουαλικών δραστών:

- Εμπειρικό μοντέλο της αλλαγής, προερχόμενο από τη σχετική βιβλιογραφία.
- Παρεμβάσεις που στοχεύουν στις ανάγκες, που παράγουν το έγκλημα.
- Μεθόδους θεραπείας, οι οποίες θα ανταποκρίνονται οι ανάγκες των συμμετεχόντων παραβατών στο πρόγραμμα.
- Μεθόδους θεραπείας που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές.
- Μεθόδους θεραπείας που παρέχουν στους παραβάτες τις δεξιότητες που χρειάζονται προκειμένου να αποφευχθεί μελλοντική υποτροπή.
- Ευρύ φάσμα θεραπευτικών στόχων που έχουν σχέση με την αποφυγή της μελλοντικής υποτροπής.
- Κατάλληλη θεραπεία ("δόση") ανάλογα με τη σοβαρότητα και την εμμονή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.
- Κατάλληλες προσαρμογές για το μέλλον που θα περιλαμβάνουν εκθέσεις θεραπείας και τις μελλοντικές επιπτώσεις.

- Συνεχή παρακολούθηση της επιλογής προσωπικού, κατάρτιση και υποστήριξη.
- Συνεχή αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων της θεραπείας των παραβατών και του προσωπικού.
- Μακροπρόθεσμο έλεγχο της υποτροπής

Restore:

Το Restore είναι πιλοτικό πρόγραμμα, που υλοποιείται από το Southern Arizona Center Against Sexual Assault, το Pima County Attorney's Office (Sex Crimes Specialized Prosecution Unit), το University of Arizona College of Public Health και Washington and Lee School of Law. Δικαίωμα συμμετοχής έχουν όσοι έχουν διαπράξει σεξουαλικό έγκλημα δίχως διείσδυση, έχουν κάνει χρήση ελάχιστης βίας κατά την τέλεση του εγκλήματος, δεν έχουν καμία προηγούμενη σύλληψη και να δεν έχουν καταγραφεί σε κλήσεις για ενδοοικογενειακή βία. Αποτελείται από τέσσερα στάδια.

Παραπεμπτικό Στάδιο: Τα θύματα σεξουαλικών εγκλημάτων καταγγέλλουν τις πράξεις που υπέστησαν, με σκοπό την επιβολή του νόμου στους δράστες, αλλά και διότι εν μέρει έχουν την πεποίθηση, ότι κάτι θα γίνει για αυτά σε επίπεδο αποκατάστασης. Ωστόσο, δεν υπάρχουν επαρκείς οικονομικοί πόροι στην αμερικανική δικαιοσύνη για να ερευνηθεί και να διωχθεί κάθε καταγγελλόμενη περίπτωση. Στην Pima County τίθενται κριτήρια σχεδιασμένα για να καθορίζουν τον αριθμό των περιπτώσεων, που προορίζονται για δίκη και τη συγκέντρωση πόρων, που αναλογεί σε αυτές. Για παράδειγμα, από τις 709 περιπτώσεις σεξουαλικής επίθεσης ενηλίκων, που αναφέρθηκαν το 2000, μόνο οι 361 (51%) ανατεθήκαν προς διερεύνηση, και μόνο σε ποσοστό 18% αυτών συνελλήφθη ο δράστης. Μία από τις μεγαλύτερες αλλαγές στην πολιτική, που συνοδεύει την εφαρμογή του προγράμματος Restore είναι τα κριτήρια, που κατευθύνουν την επιβολή του νόμου. Όταν μια υπόθεση, που πληροί τα κριτήρια επιλεξιμότητας του Restore παρουσιάζεται για ποινική δίωξη, η Sex Crimes Unit προγραμματίζει ραντεβού με το θύμα και το δράστη ξεχωριστά. Ένας εισαγγελέας θα εξηγήσει το είδος του εγκλήματος, τις εναλλακτικές λύσεις, που υπάρχουν και τί συνεπάγονται αυτές. Πρώτα, γίνεται η συνάντηση με το θύμα οπότε και είναι αυτό, που ουσιαστικά αποφασίζει για το εάν επιθυμεί να συμμετάσχει στην διαδικασία. Καθώς, η συμμετοχή στο Restore είναι

εθελοντική, αν το θύμα δεν επιθυμεί την διευθέτηση της υποθέσεως με βάση την επανορθωτική δικαιοσύνη, δεν προτείνεται περαιτέρω η εν λόγω διαδικασία στο δράστη. Η συμμετοχή του δράστη στο πρόγραμμα του εξασφαλίζει τη δυνατότητα της λήψης βοήθειας ενώ παράλληλα μειώνονται ή εκλείπουν οι κίνδυνοι του παραδοσιακού τιμωρητικού συστήματος. Συγκεκριμένα, ο δράστης που συμμετέχει στο Restore (1) δεν έχει τον κίνδυνο της φυλάκισης, (2) δεν έχει τον κίνδυνο της υποχρεωτικής καταγραφής ως «δράστης σεξουαλικών εγκλημάτων», (3) εάν ο δράστης ολοκληρώσει επιτυχώς το πρόγραμμα, υπάρχει η πιθανότητα της μη εγγραφής του στο ποινικό μητρώο και (4) προσφέρει το απόρρητο εκτός εάν ο συμμετέχων υποτροπιάσει. Το πρόγραμμα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αποδοχή της ευθύνη από το δράστη, οπότε για να συμμετάσχει πρέπει να αποδεχτεί, ότι η σεξουαλική πράξη συνέβη.

Προπαρασκευαστικό στάδιο: Ο συντονιστής των κοινοτικών συμβουλίων συναντιέται με το θύμα προκειμένου να συντάξει εκθέση αξιολόγησης, ώστε να γίνει εισαγωγή του θύματος στο πρόγραμμα. Καταγράφεται επίσης η αξιολόγηση των προσδοκιών αποκατάστασης του θύματος, ο προσδιορισμός των προσώπων, που θα παρευρεθούν στο συμβούλιο μαζί με το θύμα και γίνεται προετοιμασία για τις επιδράσεις που θα έχει η συνάντηση. Προσδιορίζεται, τέλος, το άτομο που εμπιστεύεται το θύμα να μιλήσει στο συμβούλιο στην περίπτωση, κατά την οποία το τελευταίο αδυνατεί να παρευρεθεί. Μέλη της οικογενείας του θύματος μπορούν, εφόσον το επιθυμούν, να συνοδεύσουν το θύμα στη συνεδρία. Σε αυτήν την περίπτωση προαπαιτείται χωριστή συνεδρία για την προετοιμασία τους. Το θύμα ή τα μέλη της οικογενείας του μπορούν να προτείνουν ως τρόπο αποκατάστασης την απόδοση των άμεσων δαπανών τους από το δράστη. Μη αποτιμητά σε χρήμα είναι τα αποκαταστατικά μέτρα που περιλαμβάνουν συμφωνία ώστε ο δράστης να παραμείνει μακριά από το θύμα, την παροχή κοινοτικής υπηρεσίας, την επίσημη έκφραση συγγνώμης και τις απαντήσεις στις ερωτήσεις του θύματος όπως «γιατί επιλέξες να κάνεις αυτό;». Αυτές οι μορφές αποκατάστασης υποστηρίζουν, ότι μειώνουν μελλοντική πιθανότητα επαναθυματοποίησης καθώς και το φόβο στην πρόσωπο με πρόσωπο συνάντηση μαζί του. Η ανάμειξη των πιο στενών μελών της οικογένειας και των φίλων στη συνεδρία παρέχει την κοινωνική επικύρωση για την μείωση της περαιτέρω θυματοποίησης του θύματος, της αρνητικής φόρτισης, αλλά και υποστήριξη. Η έρευνα δείχνει ότι η επίπτωση στην έκβαση της διαδικασίας έχει η

ύπαρξη αρνητικής υποστήριξης και όχι η ποσότητα της θετικής υποστήριξης (Davis et al., 1991). Παράλληλα, άλλος συντονιστής συναντιέται με το δράστη. Στόχος είναι η ολοκλήρωση της αξιολόγησης για την εισαγωγή του δράστη συμπεριλαμβανομένων -και σε αυτήν την περίπτωση- της αξιολόγησης του κινδύνου και της μέτρησης των μεμονωμένων διαφορών που θα μπορούσαν να προβλέψουν την έκβαση του προγράμματος. Ο συντονιστής της υπόθεσης (Case Coordinator) βοηθά το δράστη να καθορίσει, ποιοι μπορούν να παρακολουθήσουν τη συνεδρία από την πλευρά της οικογένειάς του και των φίλων του, κάνει σύντομη αναφορά στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, και προετοιμάζει το δράστη, για όσα θα κληθεί να κάνει καθώς και τους όρους της εποπτείας και τις μορφές επανόρθωσης, που ενδέχεται να προταθούν.

Στάδιο της Συνεδρίας: Η συνεδρία πραγματοποιείται, αφού ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας, όπως για παράδειγμα οι συμμετέχοντες ελέγχονται κατά την εισαγωγή τους στην συνεδρία για τυχόν οπλοκατοχή, καθώς υπάρχει κίνδυνος ένοπλης αντίδρασης σε περίπτωση, που παρατηρηθεί κάποιο σοβαρό πρόβλημα κατά τη διεξαγωγή της. Όσοι παρευρίσκονται ως βοηθοί και διευκολυντές της συνάντησης δεν έχουν καμία προηγούμενη επαφή με το θύμα και το δράστη. Όλοι οι συμμετέχοντες θα υπογράψουν συμφωνίες εμπιστευτικότητας, οι οποίες είναι εκτελεστές συμβάσεις. Δεν τηρούνται πρακτικά της συνάντησης, εκτός από το Σχέδιο Επανόρθωσης. Οι εισαγγελείς, που είναι παρόντες, δεν συμμετέχουν με την επίσημη ιδιότητά τους. Η συνεδρία αρχίζει με το δράστη να εξιστορεί την εγκληματική του πράξη. Ακολούθως, το θύμα περιγράφει τις επιπτώσεις, που είχε το έγκλημα στη ζωή του και έπειτα η οικογένεια και οι φίλοι αμφοτέρων των πλευρών περιγράφουν τι βίωσαν. Ο δράστης αναγνωρίζει και ανταποκρίνεται σε αυτά, που ακούει. Τέλος, οι συμμετέχοντες αναπτύσσουν το Σχέδιο Επανόρθωσης (De Haan, 1990). Το σχέδιο καταγράφεται και υπογράφεται από το θύμα και το δράστη και εμπεριέχει αναλυτικά τί ακριβώς θα γίνει, τις ημερομηνίες κατά τις οποίες θα ολοκληρωθεί, και τον τρόπο τεκμηρίωσης της περαίωσης. Ο συγκεκριμένος τύπος συνεδρίας μειώνει την ανάγκη και τη δυνατότητα του δράστη να αρνηθεί ή να μειώσει το έγκλημά του ή να μετακυλήσει την ευθύνη στο θύμα. Το θύμα, εάν το επιθυμεί, έχει τη δυνατότητα να ζητήσει από το δράστη τη συγνώμη του. Η συνεδρία φέρνει σε επαφή τα μέλη της κοινότητας και της οικογένειας του θύματος και δράστη. Δεδομένου ότι τα περισσότερα εγκλήματα εκδηλώνονται εντός εθνικών ομάδων, οι συμμετέχοντες είναι πιο συχνά μέλη της ίδιας εθνοτικής / πολιτιστικής κοινότητας. Για παράδειγμα, το

81,5% των βιασμών των λευκών γυναικών γίνεται από λευκούς άνδρες και το 79,7% των βιασμών των αфро-αμερικανών γυναικών από αфро-αμερικανούς άνδρες (US Department of Justice, 2002). Επειδή μοιράζονται κοινή γλώσσα, θρησκεία, οικονομική κατάσταση και φυλή ο γενετήσιος προσανατολισμός γίνεται το κυρίαρχο θέμα της συνάντησης. Η συνάντηση μπορεί, για παράδειγμα, να διεξαχθεί εξ ολοκλήρου στην ισπανική γλώσσα, όταν αυτή είναι η ομιλούσα και προτιμώμενη των συμμετεχόντων. Το Σχέδιο Επανόρθωσης μπορεί να αντανακλά πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των μεθόδων ίασης, όπως είναι οι τελετές ίασης των αυτοχθόνων αμερικάνων (Native-American). Η συνάντηση μπορεί να αναδείξει θέματα, όπως είναι η δύσκολη παιδική ηλικία, η κατάχρηση ουσιών, η φυλετική καταπίεση και τα οικονομικά μειονεκτήματα χωρίς, ωστόσο, η ανάπτυξη αυτών των θεμάτων να τα ορίζει ως απαλλακτικά. Επίσης, καλεί την κοινότητα να εκφράσει την αλληλεγγύη της αλλά και να καταγγείλει τη βία εν γένει και ιδίως αυτή κατά των γυναικών. Επειδή, η διαδικασία δεν εστιάζει στη φυλάκιση του δράστη και διαμορφώνεται κάθε φορά από τα συμμετέχοντα μέλη, τόσο από την πλευρά του θύματος, όσο και του δράστη καθώς και από τις διάφορες πολιτισμικές κουλτούρες, που συναντώνται, η συνεδρία μπορεί να βοηθήσει στην άμβλυνση του ρατσισμού και της άνισης πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Λογοδοσία / Στάδιο Εποπτείας: Οι συντονιστές της συνάντησης είναι υπεύθυνοι για την εποπτεία του δράστη επί 12μηνο. Κάνουν εβδομαδιαίες και μηνιαίες πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεις, έχουν τηλεφωνική επικοινωνία, λαμβάνουν έγγραφα από το δράστη, όπως ορίζεται στο Σχέδιο Επανόρθωσης και παρακολουθούν την τήρηση του χρονοδιαγράμματος. Για την εποπτεία εφαρμόζονται οι προϋποθέσεις, που τίθενται από το Adult Probation Department. Προβλέπεται δηλαδή, ότι ο δράστης θα πρέπει να συμμετέχει σε θεραπεία, δεν θα έχει επαφή με σεξουαλικής τόνωσης περιεχόμενο ή υλικό, δεν πρόκειται να εισέλθει ή να βρεθεί σε χώρους, όπου κατοικεί ή βρίσκεται το θύμα, και ο υπεύθυνος της εποπτείας θα φέρει ευθύνη για την προσωπική εμφάνιση και την κατάλληλη ενδυμασία του δράστη, όπως για παράδειγμα να φορά εσώρουχα, τόσο στο σπίτι του, όσο και σε δημόσιους χώρους. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η συναίνεση του δράστη να υποβάλλεται σε πολυγραφική (polygraph) εξέταση, στην περίπτωση που δεν πειθαρχεί πλήρως στο πρόγραμμα. Οι προϋποθέσεις αυτές έχουν επιλεγεί ώστε να παρέχουν μια συντηρητική κάλυψη της ασφάλειας του θύματος και της κοινότητας. Κοινοτικό

συμβούλιο αποτελούμενο από εθελοντές με εξειδικευμένες γνώσεις στη σεξουαλική κακοποίηση συνεδριάζει κάθε μήνα για να λάβει γνώση των εκθέσεων εποπτείας των συντονιστών. Όσοι εποπτευόμενοι δράστες εντοπίζονται ότι υστερούν στην ακολουθία του Σχεδίου καλούνται μέχρι και τρεις φορές, να το ακολουθήσουν. Σε εκείνους, που αποτυγχάνουν, ασκείται εκ νέου δίωξη για επανεξέταση της υπόθεσής τους από το ποινικό παραδοσιακό πλέον σύστημα. Οι δράστες, που ολοκληρώνουν, το σχέδιο εμφανίζονται αυτοπροσώπως ενώπιον του συμβουλίου, με το θύμα και την κοινότητα που παρακολουθεί, εφόσον αυτό είναι επιθυμητό, για το κλείσιμο της υποθέσεως και την επανένταξη τους στην κοινωνία. Σύμφωνα με το υπάρχον status quo τα θύμα υποφέρει συχνά σιωπηρά από ντροπή, φόβο να αποκαλύψει το δράστη της κακοποίησης, ενώ εκείνοι, που φυλακίζονται υφίστανται κατά τη διάρκεια της ζωής τους το στιγματισμό. Το κοινοτικό συνέδριο έχει ως στόχο την προώθηση της επανένταξης του δράστη μέσα από την διατήρηση των σχέσεων με την κοινότητα και τη δυνατότητα επανόρθωσης, ώστε να φθάσει σε ένα σημείο όπου θα μπορέσει να αφήσει το αδίκημα πίσω του .

Στόχοι του προγράμματος Restore είναι η «επούλωση» - αποκατάσταση των πληγών, που δημιουργεί το έγκλημα και η αύξηση της δημόσιας ασφάλειας, οι οποίοι επιτυγχάνονται με:

- Τη δυνατότητα που προσφέρεται στο θύμα να επιλέξει τον τρόπο, με τον οποίο μπορεί να επούλωθεί το τραύμα του, οπότε και ενδυναμώνεται ο ρόλος του.
- Την αποφασιστική αντιμετώπιση των σεξουαλικών αδικημάτων, που δεν τελούνται με διείσδυση καθώς και οι περιπτώσεις βιασμού σε ραντεβού (date rape).
- Τη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων που μπορούν να παραχθούν, από τη θεραπεία του δράστη, η οποία θα βασίζεται στην παρακολούθηση και τη συμμετοχή της κοινότητας σε αυτήν.
- Τη μεγιστοποίηση της δυνατότητας επανένταξης του δράστη στην κοινότητα μέσω του κοινωνικού ελέγχου και της αποκατάστασης της ζημίας, οπότε και αποφεύγεται έτσι ο περαιτέρω στιγματισμός (του δράστη).
- Την επικύρωση της διαδικασίας από την κοινότητα και την παροχή αυξημένης πρόσβασης σε υπηρεσίες για τον περιορισμό του αντίκτυπου στο θύμα.

- Τον πολλαπλασιασμό του κοινωνικού ελέγχου, παρέχοντας στην κοινότητα τη δυνατότητα να απαντήσει στο έγκλημα με το σχέδιο αποκατάστασης που αναπτύσσει.
- Τις κοινοτικές συνεδρίες που βοηθούν στη γενικότερη εξάπλωση της ιδέας της καταπολέμησης της βίας και στη διάδοση και ανάπτυξη της επικοινωνίας με τη χρήση του διαλόγου και λοιπών μέσων που δεν κάνουν χρήση της βίας.

Secure Residential Treatment (SRT):

Παράδειγμα προγράμματος για ανήλικους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων αποτελεί το Secure Residential Treatment (SRT), που συστάθηκε από το Department of Community Justice Juvenile (Services Division) στο Portland. Διαθέτει 14 κρεβάτια και παρέχει ολοκληρωμένη φιλοξενία σε ισάριθμους ανήλικους δράστες με θεραπευτική φροντίδα. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα εντάσσονται οι ανήλικοι, που απέτυχαν να ακολουθήσουν κάποιο κοινοτικό πρόγραμμα, βρίσκονται σε ομάδα υψηλού κινδύνου παραβατικότητας και δεν έχουν μόνιμη κατοικία. Κριτήρια συμμετοχής στο πρόγραμμα αποτελούν:

- Ο δράστης να είναι αγόρι ηλικίας 13-18 ετών
- Ο δράστης να βρίσκεται υπό επιτήρηση και την εποπτεία του να έχει αναλάβει το Department of Community Justice Juvenile
- Να είναι δράστης σεξουαλικού εγκλήματος.

Προγράμματα που απευθύνονται σε αυτόχθονες των ΗΠΑ και Καναδά:

Η σεξουαλική κακοποίηση στις κοινότητες των αυτοχθόνων αμερικανών στις ΗΠΑ αποτέλεσε κατά τις τελευταίες δεκαετίες αντικείμενο μελετών. Οι Carter & Parker (1987) έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με τη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος στις american indian οικογένειες, το οποίο περιέγραψαν αρκετά καλά. Υποστήριξαν ότι οι ακραίες στερήσεις, οι διακρίσεις και η θυματοποίηση των αυτοχθόνων ινδιάνων από την κυρίαρχη κοινωνία, που σπάνια αναγνωρίζει τον τρόπο ζωής τους, οδήγησαν στην ακόλουθη πραγματικότητα: το 80% περίπου των american indian οικογενειών, που ζουν σε αστικές περιοχές έχουν σήμερα ιστορικό οικογενειακής βίας, αιμομιξίας, σεξουαλικής κακοποίησης και ξυλοδαρμού, πάνω από το 65% αυτών είναι άνεργοι, πάνω από το 50% είναι τοξικοεξαρτημένοι και πάνω από το 65% είναι άγαμοι γονείς. Οι μελετητές αναφέρουν, ότι είναι περιορισμένη η έρευνα που έχει διενεργηθεί για τη

σεξουαλική κακοποίηση των Ινδιάνων, εξαιτίας της έλλειψης ενδιαφέροντος των κοινωνικών επιστημόνων και επαγγελματιών, παρά το γεγονός ότι οι δικαστές έχουν δηλώσει, ότι η συχνότητα εμφάνισης της αιμομιξίας στις εν λόγω οικογένειες είναι περίπου η ίδια με εκείνη μεταξύ μη αυτοχθόνων οικογενειών. Στη μελέτη τους προσπάθησαν να διερευνήσουν τη φύση και τον ορισμό της αιμομιξίας μεταξύ των Ινδιάνων της Μινεσότα, ώστε να σχεδιαστούν συμβατά με την Ινδιάνικη κουλτούρα θεραπευτικά μοντέλα. Προτείνουν ολιστική θεραπευτική προσέγγιση, στην οποία θα περιλαμβάνονται τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία των Ινδιάνων, όπως και αυτά της πνευματικότητας. Σκοπός της ολιστικής προσέγγισης είναι να μην εστιάζεται σε συγκεκριμένα προβλήματα μεμονωμένα, αλλά στο άτομο ως σύνολο, ψυχικά, συναισθηματικά, σωματικά και πνευματικά. Υποστηρίζουν, ότι η μέθοδος αυτή, θα ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματική στην περίπτωση τέλεσης αδικημάτων υπό την επίρεια ναρκωτικών ουσιών. Οι Carter & Parker (1991) λένε ότι το προσωπικό, που συμμετέχει στη θεραπεία, πρέπει να γνωρίζει την Ινδιάνικη πνευματικότητα και κουλτούρα, τουλάχιστον σε γενικές γραμμές, και να είναι σε θέση να βοηθήσει το άτομο, οπότε αυτό είναι ίσως καλύτερο να γίνεται από γηγενές προσωπικό.

Στον Καναδά, υπάρχει αυξανόμενη ανησυχία σχετικά με την καταλληλότητα των σχετικών προγραμμάτων για τους αυτόχθονες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Υπό την πίεση των ανησυχιών που εγείρουν τα σεξουαλικά εγκλήματα για την δημόσια ασφάλεια συστήθηκε το 1996 ομάδα εργασίας (Correctional Service) με στόχο την ανάπτυξη συνεκτικότερης στρατηγικής αντιμετώπισης των σεξουαλικών δραστών. Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίχθηκε και η άποψη ότι οι αυτόχθονες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων απαιτούν πολιτιστικά και πνευματικά κατάλληλη αξιολόγηση και θεραπεία. Οι αυτόχθονες παραβάτες τείνουν να έχουν ιστορικό κακοποίησης (λεκτική, σωματική, σεξουαλική, συναισθηματική και ψυχολογική), προβλήματα κατάχρησης ουσιών (αλκοόλ, ναρκωτικά), καθώς και θέματα που σχετίζονται με τη φτώχεια και τον θάνατο (λόγω ασθενειών, αυτοκτονιών και βίας). Τείνουν, επίσης, να είναι σε μειονεκτική θέση, όσον αφορά στο επίπεδο της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, των δεξιοτήτων, της εργασίας, της κοινωνικής και οικονομικής θέσης.

Αξιολόγηση κοινοτικού προγράμματος θεραπείας (Native Clan Organization) για αυτόχθονες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων αναφέρει, ότι τα άτομα, που είχαν ολοκληρώσει το πρόγραμμα δεν παρουσίασαν διαφορετικά ποσοστά υποτροπής σε σχέση με τους μη αυτόχθονες παραβάτες. Αυτή η διαπίστωση αναπαρήχθη και από

τον Nicholaichuk (1996), παρόλο που ο ίδιος σημείωσε, ότι μετά τη θεραπεία οι γηγενείς δράστες είχαν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες από τους μη γηγενείς να υποτροπιάσουν σε άλλου τύπου βίαια μη σεξουαλικά εγκλήματα. Συνεπώς, όσον αφορά στην σεξουαλική υποτροπή, φαίνεται πως οι δράστες ωφελήθηκαν από τη θεραπεία ανεξάρτητα από το πολιτιστικό τους υπόβαθρο (Ellerby, 1994). Ωστόσο, βασική παρατήρηση αποτέλεσε το γεγονός, ότι οι αυτόχθονες σε μεγάλο ποσοστό δεν ολοκληρώνουν το πρόγραμμα, οπότε και απαιτήθηκε η «δέσμευση» των συμμετεχόντων προκειμένου να το ολοκληρώσουν. Αυτό πραγματοποιήθηκε με μια τελετή «επούλωσης» - αποκατάστασης που ουσιαστικά ενσωμάτωνε το άτομο στο πρόγραμμα θεραπείας. Η παραδοσιακή αυτή διαδικασία βοηθά το άτομο να αναπτύξει σαφέστερη αίσθηση και ευαισθητοποίηση σχετικά με την πολιτισμική του ταυτότητα. Η ένταξη των εθιμοτυπικών «επούλωσης» - αποκατάστασης δείχνει αναγνώριση και σεβασμό προς τον πολιτισμό και την πνευματικότητα των γηγενών από την πλευρά του προσωπικού του προγράμματος (Ellerby, 1994). Όπως κάθε άλλο πρόγραμμα θεραπείας, το Native Clan στηρίχθηκε στο ότι η ένταξη της τελετής «επούλωσης» - αποκατάστασης στο τυπικό πρόγραμμα θεραπείας θα βοηθήσει τους γηγενείς παραβάτες να αναπτύξουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που είναι αναγκαίες για να αποφευχθούν μελλοντικά κρούσματα και να διαχειριστούν τους παράγοντες, που μπορεί να τους οδηγήσουν σε εκ νέου εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Αν και η ενσωμάτωση κάποιων παραδοσιακών διαδικασιών σε προγράμματα θεραπείας φαίνεται να έχει σημαντικές δυνατότητες, ο Ellerby (1994) θεωρεί, πως αυτή η προσέγγιση δεν μπορεί να είναι επωφελής για όλους τους αυτόχθονες παραβάτες, καθώς οι άνθρωποι βρίσκονται σε διάφορα στάδια προσαρμογής. Παρά τα κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες των αυτοχθόνων διαφέρουν ως προς τις ανάγκες τους, τους δεσμούς τους και τις προσδοκίες τους (Frank 1992). Ο Ellerby, επίσης, υποστηρίζει, ότι έχει καίρια σημασία ο θεραπευτής να εκτιμήσει την πολιτιστική προσήλωση του κάθε δράστη. Δεδομένου ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων έχουν την τάση να αρνούνται, να ελαχιστοποιούν, να εξορθολογίζουν, να δικαιολογούν και να στρεβλώνουν την προσωπική τους ευθύνη και τη σοβαρότητα των παράνομων συμπεριφορών, ο Ellerby πιστεύει, ότι ο θεραπευτής πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογήσει και να κάνει τις απαραίτητες διακρίσεις μεταξύ των πολιτιστικών θεμάτων και της χειραγώγησης. Η ενσωμάτωση της διαδικασίας «επούλωσης» - αποκατάστασης στη θεραπεία των γηγενών σεξουαλικών δραστών πρέπει να είναι εξελικτική διαδικασία. Οι παραδοσιακές θεραπευτικές μέθοδοι των

γηγενών είναι διαφορετικές από τις μεθόδους που βασίζονται στην τρέχουσα πρακτική της ψυχολογίας. Καθώς, οι πρώτες προέρχονται από την πνευματική κοινότητα, ενώ οι άλλες από την επιστημονική και είναι προσανατολισμένες προς το άτομο. Οι προτεραιότητες των γηγενών τείνουν να είναι προσανατολισμένες στην κοινότητα και στη διατήρηση της ισορροπίας στο εσωτερικό της (Brant, 1993). Και ο Couture (1995) υποστήριξε, ότι η απομόνωση των σεξουαλικών δραστών δεν αποδεικνύεται αποτελεσματική μέθοδος θεραπείας, αλλά απαιτείται ολιστική προσέγγιση, που εξετάζει διεξοδικά τη διαδικασία «επούλωσης» - αποκατάστασης (Frank, 1992). Μέθοδος επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων και των κρίσεων που επηρεάζουν την κοινότητα τους, η οποία χρησιμοποιείται από τους αυτόχθονες είναι οι «Κύκλοι Ίασης», όπου εφαρμόζεται η διαδικασία της «επούλωσης» - αποκατάστασης. Όπως ανέφερε, ο Lawrence Ellerby, οι αυτόχθονες έχουν χρησιμοποιήσει, εδώ και χιλιάδες χρόνια, τις τελετές «επούλωσης» - αποκατάστασης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους. Η διαδικασία της «επούλωσης» μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την αποκατάσταση των σεξουαλικών εγκληματιών.

Το πρόγραμμα Native Clan έκρινε, ότι το αρχικό βήμα για την ενσωμάτωση παραδοσιακών πρακτικών στις σύγχρονες θεραπευτικές πρακτικές αντιμετώπισης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων ήταν να δραστηριοποιηθούν σε αυτές άτομα από την κοινότητα των αυτοχθόνων, τα οποία κατέχουν αξιώματα, ως μέλη της κλινικής ομάδας. Αυτά παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την διαδικασία αποκατάστασης των γηγενών και οδηγίες για την ενσωμάτωση των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων στη θεραπευτική διαδικασία (Ellerby, 1994). Μολονότι δεν υπάρχουν ακόμη πολλά διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την αποδοτικότητα του προγράμματος, ώστε να διαπιστωθεί το κατά πόσον η ένταξη της διαδικασίας αποκατάστασης έχει θετική επίδραση στην πρόληψη της υποτροπής των γηγενών σεξουαλικών παραβατών, το Native Clan αποτελεί την έμπρακτη απόδειξη αναγνώρισης και σεβασμού της πολιτισμικής διαφορετικότητας αυτών των δραστών. Εν κατακλείδι, η μεταχείριση των αυτοχθόνων και εν γένει των μειονοτικών πληθυσμών, οι οποίοι φέρουν ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία, για να είναι αποτελεσματική θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες.

E. ΈΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΤΡΟΠΗΣ

E1. Η τάση υποτροπής των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων

Μελέτες δείχνουν ότι τα ποσοστά υποτροπής των δραστών μη σεξουαλικών εγκλημάτων είναι γενικά υψηλότερα από αυτά των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, τα οποία κυμαίνονται από 25% έως 50% (Becker, 1990, Kahn and Chambers, 1991, Schram, Milloy & Rowe, 1991). Ωστόσο, υπάρχει η στερεοτυπικά διαμορφωμένη πεποίθηση, ότι η πλειοψηφία των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων θα επαναλάβουν κάποτε το έγκλημά τους. Ακόμη και οι δικαστικοί λειτουργοί θεωρούν ότι τα ποσοστά υποτροπής είναι 70% - 80% τη στιγμή που στην πραγματικότητα τα επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία αναφέρουν ποσοστό περίπου 10% - 20% (Kersting, 2003). Ανάλογα είναι και τα ποσοστά, που δίδει το Bureau of Justice Statistics (U.S. Dept. of Justice) για την Καναδική Κυβέρνηση, τα οποία κυμαίνονται μεταξύ 14% - 20% για χρονική περίοδο 5 ετών. Επίσης τα ποσοστά επανασυλλήψεων, που αναφέρονται σε 9.691 σεξουαλικούς δράστες 15 πολιτειών, ήταν 5,3% σε διάστημα 3 χρόνων (Langan, Schmitt, & Durose, 2003). Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί, ότι ο αριθμός υποτροπής, που δηλώνουν τα επίσημα στατιστικά είναι μικρότερος του πραγματικού, καθώς μεγάλος αριθμός σεξουαλικών εγκλημάτων δεν καταγγέλλονται ή δεν εξιχνιάζονται. Υπολογίζεται ότι λιγότερο του 10% του συνολικού πραγματικού αριθμού σεξουαλικών εγκλημάτων οδηγείται στην ποινική δικαιοσύνη. Οι Hanson & Harris (1998) συνέκριναν τους παράγοντες υποτροπής μεταξύ 208 σεξουαλικών υπότροπων δραστών και 201 μη υπότροπων από όλες τις περιοχές των σφροονιστικών υπηρεσιών του Καναδά. Οι υπότροποι παρουσίαζαν συχνότερα τα σταθερά δυναμικά χαρακτηριστικά του αντικοινωνικού τρόπου ζωής και της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας. Στους οξείς δυναμικούς παράγοντες, δηλαδή αυτούς, που μπορούν να αλλάξουν γρήγορα, όπως για παράδειγμα η διάθεση ή ο εθισμός, οι υπότροποι παρουσίασαν συχνότερα αυξημένο θυμό και αγωνία πριν την τέλεση του εγκλήματος, φτώχη κοινωνική υποστήριξη, κακή στρατηγική αυτό - διαχείρισης και δυσκολίες που είχαν σχέση με την εποπτεία.

Μια σημαντική μελέτη εκπονήθηκε σχετικά με τα ποσοστά υποτροπής μεταξύ ομάδας σεξουαλικών εγκληματιών, που βρίσκονταν υπό επιτήρηση εκτός φυλακής

(Kruttschnitt, Uggen & Shelton, 2000). Αν και οι παράγοντες που βρέθηκαν να συνδέονται με τους διάφορους τύπους υποτροπής ήταν παρόμοιοι με την κατ' εξακολούθηση σεξουαλική παραβατικότητα, ο μόνος παράγοντας, που συνδέεται με τη μείωση της υποτροπής ήταν ο συνδυασμός σταθερής απασχόλησης και θεραπείας του δράστη. Τα εν λόγω συμπεράσματα τονίζουν τη σημασία, τόσο του τυπικού όσο και του άτυπου κοινωνικού ελέγχου στην αντιμετώπιση των παραβατών, ώστε να τίθενται υπόλογοι για την εγκληματική τους συμπεριφορά. Τα ευρήματα, επίσης, παρέχουν στήριξη για τις θεραπευτικές υπηρεσίες που ασχολούνται κυρίως με την αντιμετώπιση των παρεκκλίνουσων σεξουαλικών παρορμήσεων, των φαντασιώσεων κ.λ.π. Ενδιαφέρουσα μεθοδολογικά είναι η μελέτη, όπου ο Doren (1998) δείχνει ότι τα αποτελέσματα σειράς μελετών για την υποτροπή είναι εκπληκτικά όμοια, όταν τα δεδομένα αυτά απεικονίζονται με καμπύλες διατήρησης (π.χ. για τις ποινικές καταδικαστικές αποφάσεις, συλλήψεις κ.λπ.) για μακροχρόνιες περιόδους. Οι καμπύλες διατήρησης αυτού του είδους μπορούν επομένως να παράσχουν τις βασικές γραμμές, βάσει των οποίων γίνεται η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των διάφορων παραγόντων πρόβλεψης ή και των αποτελεσμάτων των διάφορων ειδών επεμβάσεων μεταχείρισης. Ερευνητές κατέγραψαν κάποιες μεταβλητές - στοιχεία πρόβλεψης της υποτροπής, τα οποία ταξινομούνται ως ακολούθως:

- Στατικά - ιστορικά και μη μεταβλητά, όπως η προηγούμενη ιστορία του αδικήματος
- Δυναμικά (σταθερά) - δυναμικά μεταβαλλόμενο αλλά σχετικά σταθερό, όπως τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας
- Δυναμικά (οξεία) - χαρακτηριστικά που μπορούν να αλλάξουν γρήγορα, όπως η διάθεση ή ο εθισμός

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι Fisher και Thornton (1993) ανέφεραν έναν απλό αλλά ισχυρό αλγόριθμο για την πρόβλεψη της σεξουαλικής υποτροπής, όσων έχουν καταδικαστεί με το συνδυασμό των παρακάτω τεσσάρων στοιχείων:

- Προηγούμενες καταδίκες για σεξουαλικά εγκλήματα
- Τέσσερις ή περισσότερες προηγούμενες καταδίκες για κάθε είδους έγκλημα
- Τυχόν καταδίκη για μη σεξουαλικά βίαια εγκλήματα
- Καταδικαστικές αποφάσεις που αφορούν τρία ή περισσότερα διαφορετικά θύματα σεξουαλικών εγκλημάτων

Σε έρευνα 231 σεξουαλικών δραστών, οι οποίοι βρίσκονταν υπό επιτήρηση και δεν συμμετείχαν σε κάποιο ειδικό πρόγραμμα αποκατάστασης ή θεραπείας,

μεταξύ των ετών 1966 και 1969 στην Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ, βρέθηκε ότι το 11% αυτών συνελήφθησαν ξανά για κάποιο σεξουαλικό αδίκημα και το 57% συνελήφθη για άλλου τύπου αδικήματα (Romero & Williams, 1985). Οι Soothill και Gibbens (1978), υπολόγισαν το μέσο όρο υποτροπής, που αφορούσε χρονικό διάστημα περίπου 22 χρόνων μετά το πέρας παρακολούθησης προγράμματος, το οποίο ανερχόταν σε 23 ποσοστιαίες μονάδες (23%). Οι Janus και Meehl (1997) ανέφεραν σε έκθεσή τους ποσοστό υποτροπής 25 - 40% κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής ζωής του δράστη. Οι Sturgeon & Taylor αναφέρουν, ότι σύμφωνα με έρευνα τους, που διεξήχθη το 1973 με συμμετέχοντες 68 δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, οι οποίοι δεν βρέθηκε να πάσχουν από κάποια ψυχιατρική νόσο και βρίσκονταν υπό επιτήρηση, αλλά δεν συμμετείχαν σε κάποιο ειδικό πρόγραμμα μεταχείρισης, οι 19 εξ αυτών (28%) καταδικάστηκαν για κάποιο σεξουαλικό αδίκημα μέσα σε διάστημα πέντε ετών (Maletzky 1980, 1998, Ingersoll & Patton 1992, Hall 1995). Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του αμερικάνικου Τμήματος Δικαιοσύνης (US Department of Justice), σε μια τυχαία ημέρα του 1994 υπήρξαν περίπου 234.000 παραβάτες, που καταδικάστηκαν για βιασμό ή σεξουαλική επίθεση, βρέθηκαν και τέθηκαν υπό επιτήρηση και έλεγχο. Σχεδόν το 60% αυτών αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους και υπό την επίβλεψη της κοινότητας. Την ίδια χρονιά αποφυλακίστηκαν από τις φυλακές 15 Πολιτειών των ΗΠΑ, 9.691 άρρενες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Τα 9.691 άτομα ήταν τα 2/3 όλων των αρσενικών δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, που αποφυλακίστηκαν από τις κρατικές φυλακές στις ΗΠΑ το 1994. Έρευνα, που εκπονήθηκε από το προαναφερθέν αμερικανικό Τμήμα Δικαιοσύνης, παρακολούθησε αυτούς τους 9.691 αποφυλακισμένους δράστες για 3 πλήρη έτη. Η έκθεση, που ακολούθησε, τεκμηριώνει την υποτροπή τους. Ως υποτροπή η ως άνω έρευνα ορίζει την επιστροφή του δράστη στη φυλακή λόγω διάπραξης νέου εγκλήματος ή μη τήρησης των όρων της εγγύησης. Η έρευνα χώρισε τους 9.691 δράστες σε τέσσερις αλληλοκαλυπτόμενες κατηγορίες: 3.115 βιαστές, 6.576 δράστες σεξουαλικής επίθεσης, 4.295 δράστες που κακοποιούν παιδιά (child molesters), 443 βιαστές ανηλίκων (statutory rapists). Οι 9.691 δράστες απελευθερώθηκαν από τις κρατικές φυλακές των: Αριζόνα, Μέριλαντ, βόρεια Καρολίνα, Καλιφόρνια, Μίσιγκαν, Οχάιο, Ντελάουερ, Μινεσότα, Όρεγκον, Φλόριδα, Νιου Τζέρσεϋ, Τέξας, Ιλλινόις, Νέα Υόρκη και Βιρτζίνια. Λοιπά στοιχεία της έρευνας και το προφίλ των δραστών παρουσιάζονται κατωτέρω:

- Κατά μέσον όρο είχαν εκτίσει το 45% της ποινής φυλάκισης τους πριν την απελευθέρωσή τους.
- Το 1/2 των δραστών ήταν μεγαλύτεροι των 35 ετών, όταν αποφυλακίστηκαν.
- Οι βιαστές και αυτοί, που διέπραξαν σεξουαλικές επιθέσεις, ήταν ηλικίας 30 ετών ή μεγαλύτεροι κατά τον χρόνο της αποφυλάκισής τους σε ποσοστό 70%.
- Περίπου τα 3/4 των αποφυλακιζόμενων child molesters (73.2%) ήταν ηλικίας επίσης 30 ετών ή μεγαλύτεροι κατά το χρόνο της αποφυλάκισής τους.
- Σε όλους τους 9.691 δράστες είχε επιβληθεί ποινή τουλάχιστον 1 έτους.
- Για το 63.3% των βιαστών που αποφυλακίστηκε, απέμειναν περισσότερα από 3 χρόνια ποινής να εκτίσουν, οπότε και όταν διέπραξαν το έγκλημα βρίσκονταν ακόμη σε υφ' όρων απόλυση.
- Το 71.5% των 9.691 δραστών (6.929) είχαν συλληφθεί και καταδικαστεί για σεξουαλικό έγκλημα για πρώτη φορά, δεν είχαν δηλαδή προηγούμενο σχετικό ποινικό ιστορικό.
- Το υπόλοιπο 28.5% (2.762 δράστες) είχαν καταδικαστεί και προηγούμενα για σεξουαλικό έγκλημα (περισσότερες από μία φορές).
- Το 71% των βιαστών (3.115) είχαν πρώτη φορά καταδικαστεί για βιασμό και το υπόλοιπο 29% είχαν περισσότερες από 1 προηγούμενες καταδίκες.
- Το 72% αυτών που είχαν διαπράξει σεξουαλικές επιθέσεις είχαν καταδικαστεί για πρώτη φορά και το υπόλοιπο 28% είχαν καταδικαστεί προηγούμενα για κάποιο σεξουαλικό έγκλημα.
- Περίπου 1 στους 10 child molesters είχαν προηγούμενη καταδίκη για σεξουαλικό έγκλημα σε παιδί. Για τους 3.509 (81.7%) από τους 4.295 child molesters αυτή η καταδίκη, που τους οδήγησε στην φυλακή, ήταν η πρώτη.
- Για τους υπόλοιπους 786 (18.3%), δεν ήταν η πρώτη φορά.

Συνοπτικά η έρευνα κατέδειξε ότι:

- Ο μέσος όρος ηλικίας των θυμάτων, που δέχθηκαν σεξουαλική επίθεση, ήταν μικρότερος των 13 ετών και των θυμάτων βιασμών ήταν περίπου τα 22 έτη.
- Κατ' εκτίμηση το 24% εκείνων, που καταδικάστηκαν εκ νέου για βιασμό, και το 19% εκείνων για σεξουαλική επίθεση βρίσκονταν ήδη σε επιτήρηση ή υφ' όρων απόλυση κατά τη διάρκεια της παράβασης, για την οποία ήταν στην κρατική φυλακή το 1991.
- Από τους 9.691 άνδρες δράστες το 5.3% αυτών διέπραξε νέο σεξουαλικό έγκλημα μέσα στα 3 έτη που ακολούθησαν της αποφυλάκισής τους.

- Το 40% αυτών διέπραξε το νέο έγκλημα το πρώτο έτος της αποφυλάκισής τους.
- Το 3.3% αυτών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, συνελήφθη για νέο σεξουαλικό έγκλημα με θύμα παιδί στα 3 πρώτα έτη από την αποφυλάκισή τους.
- Το 60% αυτών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, ήταν στη φυλακή για την κακοποίηση παιδιού μικρότερου των 13 ετών.
- Αυτοί, που κακοποίησαν σεξουαλικά παιδιά ήταν - κατά μέσον όρο - 5 χρόνια μεγαλύτεροι από τους βίαιους παραβάτες που είχαν διαπράξει σεξουαλικά εγκλήματα ενάντια σε ενήλικους. Σχεδόν το 25% των πρώτων ήταν ηλικίας 40 ετών ή μεγαλύτεροι ενώ μόλις το 10% των δεύτερων ανήκαν σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα.
- Περίπου 4 στους 10 τρόφιμους, που εξέτειαν ποινή φυλάκισης κατά το χρόνο της έρευνας, είχαν διαπράξει το αδίκημα, όταν βρίσκονταν σε επιτήρηση ή υφ' όρων απόλυση.
- Περίπου 1 στους 4 καταδικασμένους βίαιους σεξουαλικούς παραβάτες, που βρίσκονταν στις τοπικές φυλακές είχαν διαπράξει το έγκλημά τους ενάντια σε κάποιο οικείο άτομο (περίπου το 7%).
- Περίπου το 1/2 των παραβατών που καταδικάστηκαν για σεξουαλικό έγκλημα, είχαν καταναλώσει πριν από την πράξη - κατά μέσον όρο - ποσό αιθανόλης ισοδύναμο με 10 μπύρες.
- Περίπου 8 στους 10 τρόφιμους είχαν τραυματίσει ή σκοτώσει το θύμα τους.
- Από τους 9.691 αποφυλακισμένους σεξουαλικούς δράστες που επέστρεψαν στην φυλακή, οι 6.503 (67.1%) ήταν άνδρες λευκοί, οι 3.053 (31.5%) ήταν άνδρες μαύροι, οι 136 (1.4%) ήταν άνδρες άλλων φυλών και η πλειοψηφία των δραστών ήταν άνδρες μη ισπανόφωνοι (80.1%).
- Τους πρώτους 6 μήνες της αποφυλάκισης το 16% των 9.691 δραστών συνελήφθησαν για νέο έγκλημα (όχι απαραίτητα σεξουαλικό).
- Τον πρώτο χρόνο συνελήφθη το 24.2% των δραστών και σε 2 χρόνια το 35.5%. Στα τρία χρόνια, οπότε και τελείωσε η περίοδος μεταπαρακολούθησης, το 43% (4.163) των δραστών είχαν συλληφθεί για κάποιο αδίκημα. Τα στοιχεία δείχνουν, ότι υψηλότερα ποσοστά υποτροπής παρουσιάζονται κατά το πρώτο έτος της αποφυλάκισης. Το 40% περίπου των child molesters υποτροπίασε κατά τον πρώτο χρόνο.

- Το 62.9% αυτών, που κακοποιούν παιδιά, όταν συνελήφθησαν πρώτη φορά ήταν ηλικίας 30 ετών ή μεγαλύτεροι και τα θύματα ηλικίας 13 ετών ή μικρότερα (60.3%).
- Το 5,3% των 9.691 δραστών (517) ξανασυνελήφθη για σεξουαλικό αδίκημα και το 17.1% (1.658) για κάποιο βίαιο έγκλημα. Το 1.7% (168 δράστες) συνελήφθησαν για βιασμό και το 4.1% (396 δράστες) για σεξουαλική επίθεση.
- Από τους 3.115 αποφυλακιζόμενους βιαστές το 46% (1.432) συνελήφθη για ένα οποιασδήποτε φύσης αδίκημα, το 18.7% (582) για βίαιο έγκλημα, το 0.7% (22) για ανθρωποκτονία και το 14.7% (459) για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας. Μόλις το 2.5% (78) συνελήφθη για σεξουαλικό έγκλημα.
- Από τους 4.295 child molesters, που αποφυλακίστηκαν, το 39.4% (1.693) συνελήφθη για ένα οποιοδήποτε έγκλημα, το 0.4% (17) για ανθρωποκτονία από πρόθεση ή αμέλεια, το 10.6% (456) για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και το 14.1% (607) για βίαια εγκλήματα.

Όσον αφορά στα ποσοστά επανασύλληψης των σεξουαλικών δραστών για τη διάπραξη νέου σεξουαλικού εγκλήματος τα ευρήματα είναι ενδιαφέροντα:

- Σε σχέση με τους άλλους τύπους δραστών, που αποφυλακίστηκαν το ίδιο χρονικό διάστημα από τις φυλακές των ΗΠΑ, οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είχαν τέσσερεις φορές περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν ένα νέο σεξουαλικό έγκλημα.
- Μέσα στα πρώτα 3 έτη από την απελευθέρωσή τους το 5.3% (517 των 9.691) διέπραξε νέο σεξουαλικό έγκλημα.
- Η περίοδος, στη διάρκεια της οποίας διαπράχθηκε το 40% των σεξουαλικών εγκλημάτων, ήταν οι πρώτοι 12 μήνες μετά από την απελευθέρωσή τους
- Ενώ οι μελέτες υποτροπής διαπιστώνουν ότι, όσο μεγαλύτερος είναι ο δράστης όταν απελευθερώνεται τόσο χαμηλότερο είναι το ποσοστό υποτροπής, στην παρούσα τα αποτελέσματα δεν επιβεβαίωσαν τον ανωτέρω τύπο.
- Η μελέτη σύνεκρινε, επίσης, τα ποσοστά υποτροπής μεταξύ των φυλακισμένων, που εξέτεισαν διαφορετικά χρονικά διαστήματα ποινής και δε βρήκε συσχέτιση μεταξύ του χρόνου παραμονής τους στην φυλακή και του ποσοστού υποτροπής τους.

- Οι προηγούμενες συλλήψεις έδειξαν να σχετίζονται με υψηλότερες πιθανότητες διάπραξης νέου σεξουαλικού εγκλήματος μετά την αποφυλάκιση.
- Οι δράστες με μια επιπλέον προγενέστερη σύλληψη ή αυτήν, για την οποία φυλακίστηκαν, είχαν χαμηλότερο ποσοστό επανασύλληψης για νέο σεξουαλικό έγκλημα, περίπου 3%, σε σύγκριση με εκείνους, που είχαν 2 ή 3 προγενέστερες συλλήψεις, περίπου 4% με τους δράστες, που είχαν 4 έως 6 προγενέστερες συλλήψεις, περίπου 6% με εκείνους με 7 έως 10 προγενέστερες συλλήψεις, 7% με εκείνους με 11 έως 15 προγενέστερες συλλήψεις, 8%. Στον αριθμό των προγενέστερων συλλήψεων περιλαμβάνονται όλων των τύπων τα αδικήματα και όχι μόνον τα σεξουαλικά.
- Από τους 9.691 αποφυλακισμένους σεξουαλικούς παραβάτες το 3.5% (339 από τους 9.691) καταδικάστηκαν για ένα σεξουαλικό έγκλημα εντός της περιόδου των τριών ετών.

Όσον αφορά στα ποσοστά επανασύλληψης αυτών, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters), για τη διάπραξη νέου σεξουαλικού εγκλήματος κατά παιδιού, η έρευνα έδειξε:

- Μέσα στα πρώτα 3 έτη από την απελευθέρωση τους το 3.3% (141 από τους 4.295) των child molesters διέπραξε νέο σεξουαλικό έγκλημα με θύμα παιδί.
- Από τα περίπου 141 παιδιά που κακοποιήθηκαν, το 79% ήταν ηλικίας 13 ετών ή μικρότερα.
- Οι child molesters που αποφυλακίστηκαν και οι οποίοι είχαν περισσότερες της μίας προγενέστερες συλλήψεις για κακοποίηση παιδιών, ήταν πιθανότερο να υποτροπιάσουν σε ποσοστό 7.3%, έναντι αυτών χωρίς προγενέστερη σύλληψη (2.4%).

Όσον αφορά στα θύματα η έρευνα κατέδειξε ότι:

- Το 90% ήταν γυναίκες, λευκές στο 75% και σε ποσοστό 36% ήταν κορίτσια ηλικίας κάτω των 13 ετών.
- Το 11% ήταν αγόρια και 3% ήταν άνδρες.
- Η μεγάλη διαφορά μεταξύ των παιδιών και των ενήλικων θυμάτων ήταν ότι τα πρώτα γνώριζαν τον δράστη.
- Το 16% των θυμάτων ηλικίας κάτω των 18 ετών ήταν φυσικό παιδί του δράστη, το 16% υιοθετημένο παιδί, το 2% αμφιθαλής ή ετεροθαλής αδερφός, ή είχαν κάποια άλλη συγγενική σχέση (13%). Μεταξύ των ενηλίκων θυμάτων το ποσοστό ύπαρξης συγγενικής σχέσης με το δράστη ήταν λιγότερο του 11%.

Είναι ωστόσο παραδεκτό ότι τα εγκλήματα, που τελούνται από μέλος της οικογένειας σε κλειστούς και μη δημόσιους χώρους, όπως το σπίτι του θύματος, είναι δυσκολότερο να καταγγεληθούν και άρα να καταγραφούν από την αστυνομία. Τα σεξουαλικά εγκλήματα, και ιδίως αυτά με θύματα παιδιά, ανήκουν στην κατηγορία των εγκλημάτων με υψηλό βαθμό σκοτεινής εγκληματικότητας. Έτσι, μπορεί κάποιοι δράστες μετά την αποφυλάκισή τους να διέπραττουν κάποιο νέο σεξουαλικό έγκλημα, το οποίο όμως δεν καταγγέλεται, οπότε και δεν καταγράφονται τα εν λόγω ποσοστά υποτροπής. Ένας ακόμη λόγος, για τον οποίο οι συγκεκριμένοι δράστες δε συλλαμβάνονται συχνά είναι ότι σπάνια καλείται η αστυνομία να επιληφθεί του γεγονότος. Το θέμα του ελέγχου της υποτροπής δεν απασχολεί μόνον όσον αφορά στους σεξουαλικούς δράστες αλλά αποτελεί μείζον ζήτημα στην χάραξη αντεγκληματικών πολιτικών. Η ανζήτηση του τρόπου πρόβλεψης και πρόληψης επομένως της εγκληματικότητας αναζητείται από πληθώρα άλλων πλην της εγκληματολογίας επιστημών. Όπως εξάλλου, ανωτέρω αναφέρεται, η αντιμετώπιση και πρόληψη των σεξουαλικών δραστών εμπλέκει κομμάτια κοινωνικών, ανθρωπιστικών και ιατρικών επιστημών. Η έρευνα εξακολουθεί να μελετά τις παραμέτρους εκείνες που φέρονται ως εγκληματογόνες, οπότε και η πρόβλεψη ή ο έλεγχος τους θα επιδράσει θετικά στην μείωση της υποτροπής. Σε κάθε περίπτωση, τα στοιχεία ερευνών δείχνουν ότι μια σειρά από παρεμβάσεις σε δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων μπορεί να είναι αποτελεσματικές στην μείωση της πιθανότητας της υποτροπής.

E2. Εργαλεία μέτρησης της πρόγνωσης της υποτροπής

Στο πλαίσιο ελέγχου και πρόγνωσης της υποτροπής και επομένως καλύτερης διαχείρισης της εγκληματικότητας των δραστών αναπτύχθηκαν, κατά καιρούς, διάφορα εργαλεία μέτρησης της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών. Βέβαια, οι διάφορες μελέτες που εκπονούνται χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια για τη μέτρηση της σεξουαλικής υποτροπής. Οι Marques et al. (1994), για παράδειγμα, χρησιμοποίησαν τις συλλήψεις και τις καταδίκες. Οι Rice και Harris (1997) χρησιμοποίησαν τις συλλήψεις για τέλεση σεξουαλικών εγκλημάτων και διάπραξη βίαιων πράξεων με το σκεπτικό, ότι ορισμένα σεξουαλικά κίνητρα επιθέσεων χάνουν τη «σεξουαλική τους ταυτότητα» κατά τη διάρκεια της ποινικής δίωξης. Για

παράδειγμα, μια ανθρωποκτονία με σεξουαλικά κίνητρα μπορεί τελικά να χαρακτηριστεί ως απλή ανθρωποκτονία ή φόνος. Άλλοι, έχουν χρησιμοποιήσει ακόμη ευρύτερα κριτήρια. Ο Maletsky (1998), για παράδειγμα, περιελάμβανε μαζί με τις καταδίκες, τη διακοπή της θεραπείας, τα μειονεκτήματα στα αποτελέσματα της πολυγραφικής μεθόδου (polygraph), τα μειονεκτήματα στα αποτελέσματα του πληθυσμογράφου - φαλλομετρική αξιολόγηση (plethysmograph - PPG) ως αποτέλεσμα των δεικτών αποτυχίας της θεραπείας. Η PPG, όπως έχει αναφερθεί και προηγούμενα, είναι μέθοδος μέτρησης της σεξουαλικής διέγερσης του δράστη στην παρεκκλίνουσα και μη σεξουαλική δραστηριότητα με την τοποθέτηση ενός κλιπ στο γεννητικό όργανο του δράστη, ενώ αυτός βλέπει διαφάνειες / βιντεοκασέτες ή ακούει ηχητικό υλικό, που αφορούν σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και άλλες μη παρεκκλίνουσες ως εναλλακτικές. Εργαλεία εκτίμησης και πρόγνωσης της υποτροπής αποτελούν οι κλίμακες SORAG (Sex Offender Risk Appraisal Guide) και η Static-99, που έδειξαν ισχυρή ικανότητα πρόγνωσης της υποτροπής σε σεξουαλικού και γενικού τύπου αδίκημα. Η Hare Psychopathy Checklist με την αναθεωρημένη μορφή (PCL-R) είναι ένα ισχυρό και καλά μελετημένο ερευνητικό εργαλείο, που συνδυάζει την ποσοτική ανάλυση με τη δομημένη συνέντευξη (Hare 1991). Αφορά σε:

- Διαπροσωπικά και συναισθηματικά γνωρίσματα (μεταβλητή 1)
- Κοινωνικά αποκλίνοντα τρόπο ζωής (μεταβλητή 2)

Η σεξουαλική υποτροπή σχετίζεται συνεπώς με:

- Τη στατική πρόβλεψη κατά το ποινικό ιστορικό - ο αριθμός και το είδος των παραβάσεων και των θυμάτων.
- Την προβλέψιμη σταθερή δυναμική, την έντονα ψυχοπαθητική προσωπικότητα, όπως μετράται με τον PCL-R
- Την παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση, όπως μετρήθηκε με PPG και
- Την οξεία δυναμική πρόβλεψη, κυρίως την αρνητική συναισθηματική κατάσταση, την κακή αυτο-διαχείριση και την φτωχή κοινωνική υποστήριξη.

Πρόσφατη έρευνα στο Βέλγιο (Ducro & Pham, 2006) με συμμετέχοντες 147 σεξουαλικούς δράστες έδειξε την εγκυρότητα και αξιοπιστία των εργαλείων αυτών και επιπλέον φάνηκε, ότι σε διάστημα παρακολούθησης 4 ετών η υποτροπή σε σεξουαλικού τύπου αδίκημα ήταν 25%, ενώ η υποτροπή σε γενικού τύπου αδίκημα 33%. Σε πενταετή έρευνα στη Σουηδία με συμμετέχοντες αποφυλακισθέντες (Langstrom, 2004) βρέθηκε ότι τα εργαλεία αυτά είχαν παρόμοια δυνατότητα εκτίμησης στους Σουηδούς και στους λοιπούς Ευρωπαίους, αλλά δεν μπορούσαν να

διαχωρίσουν την εκτίμηση εγκληματικότητας των αφρικανών και ασιατών. Πιθανόν, διαφορετικοί παράγοντες κινδύνου ενέχονται στην ανάπτυξη σεξουαλικής παραπτωματικότητας σε μειονότητες ή μετανάστες. Το General Accounting Office - GAO (1996) μελέτησε δείγμα 22 ανασκοπήσεων 550 (χωρίς μετα-ανάλυση) ερευνών δημοσιευμένων μεταξύ των ετών 1977 – 1996, που αφορούσαν τη θεραπεία των σεξουαλικών δραστών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν μείωση της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, σχεδόν όλοι οι μελετητές ανέφεραν, ότι οριστικά συμπεράσματα δεν θα μπορούσαν να εξαχθούν δεδομένου και των μεθοδολογικών αδυναμιών. Υπήρξε δε ομοφωνία ότι για την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της θεραπείας των σεξουαλικών δραστών απαιτείται περισσότερη και πιο επισταμένη έρευνα. Σε πρόσφατη έρευνα στην Αγγλία (Langton et al, 2006) με δείγμα 418 δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, που παρακολούθησαν θεραπευτικό πρόγραμμα συμπεριφορικής-γνωσιακής κατεύθυνσης, βρέθηκε ότι μετά από πενταετή παρακολούθηση, η παράμετρος της αντικοινωνικότητας (ψυχοπαθητικότητας) ήταν ο πλέον σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για υποτροπή στο αδίκημα. Επιπλέον, βρέθηκε ότι τα υψηλότερα επίπεδα αντικοινωνικότητας συνδέονταν με πιο σύντομη υποτροπή. Μελέτες με κλινικές αξιολογήσεις (Rice, Quinsey & Harris 1991, Rice & Harris 1997, Hanson & Harris 1998, Quinsey, Chaplin & Carrigan 1980, Barbaree & Marshall 1988, Maletsky 1993, Marques et al. 1994) έδωσαν ένα εντυπωσιακά συνεπές πόρισμα, εκ του οποίου προκύπτει ότι το ποσοστό υποτροπής, που μένει σταθερό, είναι συνδεδεμένο με:

- Υψηλή βαθμολογία ψυχοπαθολογίας όπως μετρήθηκε με PCL-R και
- Παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση, όπως μετρήθηκε με PPG

Τα μεγάλα μεγέθη δείγματος, η ποικιλία των μελετών, που εξετάστηκαν από το Collaborative Outcome Data Project, και η μελέτη των Losel & Schmucker (2005) παρέχουν πειστικά στοιχεία ότι η θεραπεία μπορεί να μειώσει τη σεξουαλική υποτροπή. Παραμένει, ωστόσο, αβέβαιο το χρονικό διάστημα. Η πιο λογική εκτίμηση σε αυτό το σημείο είναι ότι η θεραπεία μπορεί να μειώσει τη σεξουαλική υποτροπή για μία περίοδο 5 ετών από 5- 8%. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε, ότι υπάρχουν πολλοί παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της θεραπείας, όσο αφορά στην μείωση της υποτροπής, συμπεριλαμβανομένης της ποιότητας των θεραπευτικών προγραμμάτων, της ολοκλήρωσης της θεραπείας, της ηλικίας των παραβατών κα.. Έτσι, η εκτίμηση αυτή

του 5%- 8% πρέπει να θεωρηθεί ιδιαίτερα σημαντική διότι αφορά σε έναν άκρως μεικτό πληθυσμό παραβατών με πολύ διαφορετικούς κινδύνους υποτροπής.

Έχουν αναπτυχθεί κλίμακες εκτίμησης της σεξουαλικής επιθετικότητας, οι οποίες φαίνεται να αποτελούν σοβαρά εργαλεία ανίχνευσης τέτοιων συμπεριφορών. Τίθεται το ερώτημα της εφαρμογής τους ως εργαλεία πρωτογενούς πρόληψης ή πρόληψης της υποτροπής σε σεξουαλικούς παραπτώματιες, που υπεβλήθησαν σε θεραπευτική ή άλλη αγωγή.

Αναφέρουμε συνοπτικά τις κατωτέρω:

- *Multiphasic Sex Inventory* (MSI, Nichols & Molinder, 1984): Πρόκειται για αυτοαναφορική κλίμακα που μετρά ένα μεγάλο εύρος ψχοσεξουαλικών χαρακτηριστικών.
- *Sexual Experiences Survey* (SES, Koss & Oros, 1982): Μετρά τη μη δηλωμένη σεξουαλική επιθετικότητα.
- *Clarke Sexual History Questionnaire* (SHQ, Langevin et al, 1990): Μετρά τη συχνότητα των σεξουαλικών συμπεριφορών και της στάσης απέναντι στις συμπεριφορές αυτές και είναι η πλέον διαδεδομένη κλίμακα για τον τομέα αυτόν. Μπορεί να διαφορίσει τόσο τους σεξουαλικούς από τους μη σεξουαλικούς παραπτώματιες, όσο και τους διαφορετικούς τύπους σεξουαλικών παραπτώματιών.
- *Multidimensional Assessment of Sex Aggression* (MASA, Knight et al, 1994): Μετρά σεξουαλικές και επιθετικές σκέψεις, φαντασιώσεις και συμπεριφορές.
- *Attraction to Sexual Aggression Scale* (ASA, Malamuth, 1989): Η αυτοαναφορική αυτή κλίμακα σχεδιάστηκε για να μετρά την πιθανότητα του ατόμου να αναπτύξει σεξουαλική επιθετικότητα, διερευνώντας μία σειρά από σχετικές στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις.
- *Burt Rape Myth Acceptance Scale* (RMAS, Burt, 1980): Η αυτοαναφορική αυτή κλίμακα αποτελείται από 19 πεποιθήσεις (εκλογίκευση του βιασμού, απόδοση ευθυνών στο θύμα κ.α.).
- *Hostility toward Women Scale* (HTW, Check, 1985) και *Attitudes toward Women Scale* (AWS, Spence et al, 1973): Είναι μία αυτοσυμπληρούμενη, με σωστό-λάθος, κλίμακα σχετικά με πεποιθήσεις που αφορούν στην επιθετικότητα απέναντι στις γυναίκες.

- *Multiphasic Sex Inventory* (MSI, Nichols & Molinder, 1984): Δύο από τις υποκλίμακες της MSI, η υποκλίμακα εκλογίκευσης και η υποκλίμακα γνωσιακών στρεβλώσεων και ανωριμότητας μετρούν τις γνωσιακές στρεβλώσεις σε σεξουαλικούς παραπτώματιες.
- *Rape Empathy Scale* (RES, Deitz et al, 1982): Στοχεύει στην εκτίμηση της ενσυναίσθησης προς τα θύματα βιασμού.
- *State-Trait Anger Expression Inventory* (STAXI, Spielberger, 1988): Μετρά αρκετές πλευρές του θυμού και της έκφρασης οργής. Είναι ιδανική για χορήγηση σε κρατούμενους φυλακών, ενώ φάνηκε επίσης να αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στην εκτίμηση σεξουαλικών παραπτώματιών.
- *Psychopathy Checklist-Revised* (PCL-R, Hare, 1980): Είναι ένας κατάλογος ή οδηγός που μετρά την ψυχοπαθητικότητα σε πληθυσμούς παραβατών.

E3. Ερευνητικά δεδομένα

(α) Έρευνες για την αποτελεσματικότητα θεραπευτικών – αποκαταστατικών προγραμμάτων

Κάποιες πρώιμες έρευνες τις δεκαετίας του 70' και του 80' δεν στάθηκαν ικανές στο να καθορίσουν τις πιθανότητες και τα ποσοστά υποτροπής των συμμετεχόντων στα επίσης πρώιμα θεραπευτικά προγράμματα (Furby, Weinrott, & Blackshaw, 1989). Πρόσφατες έρευνες κατέδειξαν ότι τα θεραπευτικά προγράμματα γνωσιακής και συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας βοηθούν στη μείωση των ποσοστών υποτροπής μέχρι και 40% (Hanson, Gordon, Harris, Marques, Murphy, Quinsey, & Seto, 2002). Βέβαια, η κάθε θεραπεία δεν λειτουργεί το ίδιο αποτελεσματικά για τον κάθε δράστη, όπως συμβαίνει άλλωστε και για όλους τους υπό θεραπεία ασθενείς. Έτσι, κάποιες άλλες μελέτες δείχνουν ότι το είδος και η διάρκεια του εφαρμοζόμενου προγράμματος αποτελούν σοβαρότατους παράγοντες ως προς την αποτελεσματικότητά του. (Hall 1995, Lowden, Hetz, Harrison, Patrick, English, & Pasini-Hill, 2003). Επίσης, οι δράστες αυτοί που ολοκληρώνουν επιτυχώς ένα πρόγραμμα υποτροπιάζουν λιγότερο έναντι όσων το εγκαταλείπουν (Marques, Miederanders, Day, Nelson, & Van Ommeren, 2005). Μελέτη (Schmucker M. &

Losel F. 2008) μεταξύ ομάδας δραστών που μετείχε σε κάποιο εναλλακτικό πρόγραμμα και ομάδας που δεν μετείχε, κατέδειξε θετικά αποτελέσματα σε σχέση με την πρόληψη της υποτροπής ως προς την πρώτη ομάδα. Στην Wikipedia αναφέρεται ότι οι Κύκλοι Ποινής μείωσαν την υποτροπή των σεξουαλικών δραστών σε ποσοστό 70%. Σύμφωνα με τους Marshall W.L. et. al. (2005) ένας θεραπευτικός μηχανισμός μπορεί να λειτουργήσει καλά και να έχει αποτελέσματα, ως προς την πρόληψη της υποτροπής, εάν κινείται με στόχο τη βελτίωση του τρόπου ζωής των δραστών και συγκεκριμένα τη δημιουργία ελπίδας, θετικών προσδοκιών και την αύξηση της αυτοεκτίμησής τους. Σε ένα άρθρο σχετικά με τον κρίσιμο ρόλο του ποσοστού της υποτροπής στο αποτέλεσμα της θεραπείας, ο Barbaree (1997) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, οι μελέτες για την υποτροπή ήταν εντελώς αδιάφορες προς την επίδραση της φαρμακευτικής αγωγής. Όπως σημείωσε ο Barbaree, τα ποσοστά της σεξουαλικής υποτροπής σε όλες τις μελέτες μπορούν να κυμαίνονται από 10% έως 40%. Τα μεγέθη δείγματος στις περισσότερες μελέτες είναι συνήθως μικρά, σπάνια περιλαμβάνουν περισσότερους των 200 παραβατών. Όταν τα ποσοστά είναι αρκετά χαμηλά, κοντά στο 10%, το αποτέλεσμα της θεραπείας πρέπει να είναι πολύ μεγάλο (μεγαλύτερο από 50%) ώστε να υπάρξει σημαντική διαφορά μεταξύ των δραστών που ακολούθησαν τη θεραπεία και όσων όχι. Είναι ουτοπικό να αναμένει κανείς, υποστηρίζει, αποτέλεσμα με αυτά τα μεγέθη. Συνεπώς, όπως αποδεικνύει ο Barbaree, είναι μάλλον απίθανο ότι τα αποτελέσματα της συμβατικής θεραπείας μπορούν να είναι σε θέση να επιδείξουν σημαντικές θεραπευτικά αποτελέσματα.

Σημαντικά βήματα έχουν γίνει επίσης και ως προς την πρόβλεψη της πιθανής υποτροπής ενός δράστη κατά τη διάρκεια της ζωής του. Αν και δεν είναι εύκολο, βέβαια, να προβλεφθεί ο ακριβής τρόπος και χρόνος που κάποιος δράστης θα ενεργήσει εγκληματικά, είναι δυνατή η κατάταξη των δραστών σε μεγάλη και μικρή επικινδυνότητα υποτροπή. Με τη χρήση παραμέτρων επικινδυνότητας, που οδηγούν στην υποτροπή, και εργαλείων εκτίμησης μπορούν οι δράστες να κατηγοριοποιηθούν με σχετικά μεγάλη ακρίβεια. Με τις κλίμακες εκτίμησης της επικινδυνότητας των δραστών μπορεί αναλόγως να εκτιμηθεί και ο βαθμός θεραπευτικής αντιμετώπισης που απαιτείται, η χρονική διάρκεια επιτήρησης, απαγόρευσης κλπ.

(β) Έρευνες μεταπαρακολούθησης (follow up)

Έρευνα, που εκπονήθηκε από τους Seablomm W. et al. (2003), και η οποία μελέτησε τα ποσοστά υποτροπής 122 σεξουαλικών δραστών σε χρονικό διάστημα 14 έως και 24 χρόνων, κατέδειξε ότι η ομάδα των δραστών που ακολούθησε και ολοκλήρωσε επιτυχώς το θεραπευτικό πρόγραμμα δεν είχε καμία νέα καταδίκη ή σύλληψη για κάποιο σεξουαλικό αδίκημα. Μάλιστα, η ίδια ομάδα δεν παρουσίασε υψηλά ποσοστά σύλληψεως ($p=0,014$) ή καταδίκης ($p=0,004$) και για άλλους είδους αδικήματα εκτός των σεξουαλικής φύσεως. Μελέτες που ασχολούνται ειδικώς με την αποτελεσματικότητα της θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι σπάνιες και ακόμη σπανιότερες, όσες παρακολουθούν τους δράστες σε βάθος χρόνου, έχουν δε διαφορετικές μεθοδολογίες και τεχνικές θεραπείας (Maletsky 1998, Nicholaichuck 1998, Hall 1995, Fedoroff et al. 1992, Matek 1986). Όσον αφορά στα ποσοστά υποτροπής των νεαρών δραστών η έρευνα είναι ιδιαίτερα ελλειμματική. Ορισμένες μελέτες έχουν εξετάσει την αποτελεσματικότητα της θεραπείας για τη μείωση της υποτροπής στη μετέπειτα σεξουαλική συμπεριφορά των νέων. Βασικά συμπεράσματα των μελετών αυτών περιλαμβάνουν τα εξής:

- Τα στοιχεία από τα προγράμματα αξιολόγησης υποδηλώνουν ότι το ποσοστό υποτροπής των ανηλίκων που αντιμετωπίζονται με εξειδικευμένα προγράμματα κυμαίνεται από 7% έως 13% για περιόδους μετα - παρακολούθησης 2 – 5 ετών (Becker, 1990).
- Οι ανήλικοι που φαίνεται να ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις γνωσιακές – συμπεριφορικές θεραπείες έχουν ποσοστά υποτροπής περίπου 7% σε περίοδο μετα - παρακολούθησης άνω των πέντε ετών (Alexander, 1999).

Επίσης, σε μελέτη, που διεξήχθη από τους Hunter & Figueredo (1999), διαπιστώθηκε, ότι σχεδόν το 50% των νέων που εισήχθησαν σε κοινοτικής βάσης προγράμματα θεραπείας είχαν αποβληθεί κατά το πρώτο έτος της συμμετοχής τους. Εκείνοι δε, που απέτυχαν να ολοκληρώσουν το πρόγραμμα, είχαν υψηλότερα συνολικά επίπεδα σεξουαλικής παρέκκλισης, όπως μετρήθηκε με εργαλεία αξιολόγησης και ήταν μεγαλύτερος ο μακροπρόθεσμος κίνδυνος υποτροπής.

Μελέτη των Hanson, Steffy, & Gauthier (1990) σχετικά με την υποτροπή παραβατών, που εξετάστηκαν μετά από χρονικό διάστημα 3 έως 23 χρόνων από τη θεραπεία αναφέρουν, ότι το 44,3% του δείγματος των 106 ατόμων, που κακοποιούν

σεξουαλικά παιδιά (child molesters), καταδικάστηκε εκ νέου σε σύγκριση με το 9,4% του συνολικού δείγματος των σεξουαλικών δραστών, που καταδικάστηκε εκ νέου σε χρονικό διάστημα 10 - 23 χρόνια μετά την αποφυλάκισή τους. Οι αιμομίκτες είχαν ποσοστό 21%, οι ομοφυλόφιλοι παιδόφιλοι υψηλό ποσοστό 66,7%, και οι ετεροφυλόφιλοι παιδόφιλοι είχαν ένα ενδιάμεσο ποσοστό 42,2% και 36,36%. Οι Rice, Harris & Quinsey (1990) διενήργησαν έρευνα με δείγμα 54 βιαστές, οι οποίοι είχαν αποφυλακιστεί πριν το 1983, και βρήκαν ότι μετά από τέσσερα χρόνια μεταπαρακολούθησης το 28% αυτών, καταδικάστηκε ξανά για κάποιο σεξουαλικό αδίκημα και το 43% για άλλου τύπου βίαια εγκλήματα. Σε περίληψη ερευνών τους σχετικά με τους βιαστές οι Quinsey, Lalumiere, Rice & Harris (1995) αναφέρουν, ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ των ποσοστών υποτροπής των βιαστών ανάλογα με τον ιστορικό του δράστη, που έχει συμμετάσχει στην έρευνα, δηλαδή, εάν είναι φυλακισμένος, υπό επιτήρηση, ψυχικά ασθενής κλπ, αλλά και με τη χρονική περίοδο μετα - παρακολούθησης. Περαιτέρω επισημαίνουν, ότι η αναλογία των δραστών, που είχαν διαπράξει κάποιο σεξουαλικό αδίκημα, είναι παρόμοια με αυτών, που υποτροπίασαν. Ωστόσο, τα ποσοστά υποτροπής μειώθηκαν σε σχέση με τη σοβαρότητα του αδικήματος. Φαίνεται ότι οι βιαστές, που δεν αντιμετωπίστηκαν θεραπευτικά παρουσιάζουν χαμηλότερο κίνδυνο επανάληψης της πράξης σε σύγκριση με άλλους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, με αξιοσημείωτη εξαίρεση τους δράστες αιμομιξίας. Τα επίσημα ποσοστά υποτροπής κυμαίνονται μεταξύ του 6% και 35% με τις περισσότερες τιμές να εμφανίζουν συγκέντρωση γύρω στο 10%.

Έρευνα μετα- παρακολούθησης που διεξήχθη σε υψίστης ασφαλείας ψυχιατρικό ίδρυμα της Καλιφόρνια των ΗΠΑ κατέδειξε, ότι οι 10 από τους 57 βιαστές (19%) καταδικάστηκαν ξανά για βιασμό μέσα σε διάστημα πέντε ετών (Sturgeon and Taylor, 1980). Μελέτη μετα - παρακολούθησης των Barbaree & Marshall (1988), για όσους κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά εκτός οικογένειας, περιλαμβάνει τόσο επίσημα όσο και ανεπίσημα στοιχεία μέτρησης της υποτροπής, όπως νέες καταδίκες, νέα χρηματικά πρόστιμα, ή ανεπίσημα αρχεία. Χρησιμοποιώντας και τα δύο είδη στοιχείων οι ερευνητές διαπίστωσαν, ότι το 43% αυτών των παραβατών (οι οποίοι έχουν καταδικαστεί για σεξουαλικά αδικήματα με θύματα παιδιά ηλικίας κάτω των 16 ετών) υποτροπίασαν μέσα σε χρονική περίοδο τεσσάρων ετών. Εκείνοι, που είχαν μεταγενέστερη καταδίκη για σεξουαλικό αδίκημα, διέφεραν από εκείνους, που δεν είχαν ως προς τη χρήση βίας, ως προς τον αριθμό των προηγούμενων σεξουαλικών κακοποιήσεων καθώς και τη βαθμολογία τους σε ένα δείκτη, που περιλαμβάνει

φαλλομετρική αξιολόγηση (plethysmograph - PPG) (μετράται η σεξουαλική διέγερση, η στυτική αντίδραση, όπως ανωτέρω αναφέρουμε, και τα αποκλίνοντα σεξουαλικά ερεθίσματα). Σε αντίθεση με άλλες μελέτες για όσους κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, η παρούσα μελέτη δεν βρήκε καμία διαφορά στην υποτροπή μεταξύ όσων κακοποιούν παιδιά του ιδίου και του αντιθέτου φύλου.

Οι Prentky et al. (1997) περιγράφουν στα αποτελέσματα έρευνας μετα-παρακολούθησης 251 δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων χρονικής περιόδου 25 ετών, ότι το 39% των 136 βιαστών και το 52% των 115 child molesters είχαν εκ νέου καταγγεληθεί ή καταδικαστεί για σεξουαλικό αδίκημα. Άλλη έρευνα (Rice, Quinsey & Harris, 1991) σχετικά με όσους κακοποιούν παιδιά εκτός οικογένειας με περίοδο παρακολούθησης τα έξι έτη κατέδειξε, ότι το 31% αυτών είχε καταδικη και για δεύτερο σεξουαλικό αδίκημα.

Αντίθετα, ως προς την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων πρόληψης, είναι τα αποτελέσματα του προγράμματος California's Sex Offender Treatment and Evaluation Project (SOTEP). Το SOTEP λειτούργησε στο κρατικό νοσοκομείο του Atascadero των ΗΠΑ από το 1985 έως τον Ιούνιο του 1995 με το τελευταίο κύμα δεδομένων να συλλέγονται κατά το έτος 2000. Τα πιο πρόσφατα στοιχεία της υποτροπής αναφέρουν, ότι με μέσο όρο μεταπαρακολούθησης τα 8 έτη, τα 167 άτομα, που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα, δεν είχαν χαμηλότερο ποσοστό υποτροπής (22%) από τους 225 εθελοντές, που αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου (20%) ή τους 220 μη εθελοντές ομάδας ελέγχου (19%). Πράγματι, φαίνεται, ότι η ομάδα, που δέχθηκε θεραπευτική αγωγή είχε ελαφρώς υψηλότερο ποσοστό υποτροπής από τις άλλες. Ωστόσο, στην ομάδα συμπεριλήφθηκαν και εκείνοι που αποχώρησαν πριν από τη λήψη οποιασδήποτε θεραπείας, και εκείνοι που, είτε το σταμάτησαν κατά τη διάρκεια, είτε αποβλήθηκαν από αυτό (Marques, Wiederanders, Day, Nelson, & Van Ommeren, 2005). Η αδυναμία του SOTEP εξετάστηκε από το Collaborative Outcome Data Project on the Effectiveness of Psychological Treatment for Sex Offenders, το οποίο μελέτησε την αποτελεσματικότητα της ψυχολογικής θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων (Hanson, Gordon, Harris, Marques, Murphy, Quinsey, & Seto, 2002). Πρόσφατη μελέτη «εκμεταλλεύτηκε» το γεγονός, ότι στη δεκαετία του '80 η Σωφρονιστική Υπηρεσία του Καναδά (Correctional Service of Canada) υποχρέωσε την παρακολούθηση εβδομαδιαίων κοινοτικών συνεδριών για όλους τους σεξουαλικούς παραβάτες που αποφυλακίζονταν. Αυτή η πολιτική αλλαγή έδωσε την ευκαιρία στους ερευνητές να κάνουν μια τυχαία επιλογή μιας ομάδας θεραπευθέντων

παραβατών και μιας άλλης ομάδας, που δεν πέρασε από κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα και που είχαν αποφυλακιστεί στα προηγούμενα έτη. Έπειτα από μια μέση περίοδο μετα - παρακολούθησης 12 ετών καμία διαφορά δεν παρατηρήθηκε στα ποσοστά υποτροπής μεταξύ δραστών για σεξουαλικού, βίαιου, ή γενικού τύπου αδικήματα στις ομόδες ελέγχου (Hanson, R.K., Broom, I. & Stephenson, M. 2004).

(γ) Έρευνες βασισμένες σε τυχαία δείγματα ελέγχου (RCT - random control trial)

Αποτελεί ευρέως διαδεδομένη άποψη στην κλινική έρευνα ότι τα τυχαία δείγματα ελέγχου (RCT - random control trial) είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για την διεξαγωγή περισσότερο ασφαλών επιστημονικών συμπερασμάτων και αυστηρών αξιολογήσεων ως προς την αποτελεσματικότητα της θεραπείας (White et al. 1998, McConaghy 1995). Ωστόσο, όσον αφορά στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων η θέση αυτή δέχεται κριτικές (Pithers 1993, Marshall & Pithers 1994), οπότε και συνεχίζεται η συζήτηση για το κατά πόσον είναι δυνατή η εφαρμογή των RCT σε όλους τους τομείς των ψυχολογικών θεραπειών (Persons & Silberschatz 1998). Τα RCT έχουν σχεδιαστεί ειδικά για να δώσουν απάντηση στο ερώτημα αν οι υποτιθέμενες θεραπείες A και B είναι εξίσου αποτελεσματικές για την υποτιθέμενη θεραπεία της νόσου X (Chambless & Hollon 1998). Τα αποτελέσματα ερευνών με τη μέθοδο RCT ενισχύουν τον κλινικό στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την αποτελεσματικότητα των θεραπειών. Η επιστημονική δύναμη της RCT - ως ερευνητική μέθοδος - βασίζεται στο γεγονός ότι οι ασθενείς υποβάλλονται τυχαία στις θεραπείες A ή B, ωστόσο, αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως αδυναμία για τα προγράμματα θεραπείας δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, που αντλούν τις περιπτώσεις τους από έναν σχετικά μικρό πληθυσμό. Η τυχαία επιλογή λειτουργεί αποτελεσματικότερα, όταν ο ερευνητής είναι ελεύθερος να επιλέξει το δείγμα του από ένα μεγάλο πληθυσμό. Όταν ο πληθυσμός και τα δείγματα είναι μικρά, η τυχαία επιλογή απαιτεί ομοιογενείς περιπτώσεις, επειδή η παρουσία περιπτώσεων έξω από τα περιθώρια «φυσιολογικού» της έρευνας (outliers) θα έχει επίδραση στην ανάλυση, που δεν ελέγχεται από την τυχαία επιλογή. Στην περίπτωση, όμως, των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων η ετερογένεια του πληθυσμού είναι δεδομένη (Vaughn & Sapp 1989, Wodarski & Whitaker 1989, Pfafflin 1992).

Οι Furby et al. (1989) σε μελέτη τους με τη μέθοδο RCT για την υποτροπή παραβατών σεξουαλικών αδικημάτων βρήκαν λίγα στοιχεία ως προς τα θετικά αποτελέσματα των προγραμμάτων θεραπείας. Ο Hall (1995) δεν βρήκε καμία επίδραση στην υποτροπή και στην αλλαγή συμπεριφοράς, αλλά βρήκε κάποια θετικά αποτελέσματα προερχόμενα από τις γνωσιακές - συμπεριφορικές και ορμονικές θεραπείες, αν και η γενική επίδραση της θεραπείας με βάση μετα - ανάλυση που έγινε, ήταν χαμηλότερη για τις μελέτες, που χρησιμοποίησαν μέθοδο RCT (random control trial) ή συγκρίθηκαν με ομάδες ελέγχου. Έρευνα των White et al. (1998) με τη μέθοδο RCT περιγράφει το γνωσιακό- συμπεριφορικό πρόγραμμα SOTEP του Marques (1994). Η έκθεση προόδου (Marques, 1998) καθορίζει, ότι το ποσοστό υποτροπής - για περίοδο παρακολούθησης 5 ετών - παραβατών που ολοκλήρωσαν τη θεραπεία είναι 10,8%, έναντι του 13,8% και του 13,2%, αντίστοιχα για τους εθελοντές και μη-εθελοντές των ομάδων ελέγχου. Το υψηλότερο δε ποσοστό υποτροπής 18,9% αφορά στα άτομα αυτά, που εγκατέλειψαν την θεραπεία. Οι White et al. (1998) αναφέρουν τρεις δημοσιευμένες μελέτες που χρησιμοποίησαν τυχαία δείγματα ελέγχου (RCT) και καμία, όπως αναφέρουν, δεν παρείχε σαφή ένδειξη αποτελεσματικότητας της θεραπείας στους σεξουαλικούς δράστες. Αξιοσημείωτο σε αυτές τις μελέτες είναι διαζευκτικά ένα εκ των κατωτέρω ευρημάτων:

- Έλλειψη ικανοποιητικής χρονικής περιόδου παρακολούθησης μετά τη θεραπεία (Marques et al. 1994), ή
- Έλλειψη ευρείας σειράς επεμβάσεων ή προσαρμοσμένου συνόλου επεμβάσεων, ώστε να είναι δυνατή η ικανοποίηση των αναγκών των υπό θεραπεία δραστών (McConaghy et al. 1988), ή
- Έλλειψη εξειδίκευσης των θεμάτων ή των θεραπειών, ώστε να εμφυσήσουν εμπιστοσύνη, ότι οι επεμβάσεις ικανοποίησαν τη θεραπευτική ανάγκη, αν και είχαν επαρκή περίοδο παρακολούθησης (10 έτη).

Εναλλακτικές λύσεις των RCT ερευνών αποτελούν οι πιο «νατουραλιστικές» μελέτες, οι οποίες αν και στερούνται του πλεονεκτήματος του τυχαίου δείγματος ως μέσο ελέγχου των ξένων επιδράσεων, παρέχουν την ασφάλεια που απαιτείται για την παροχή πολύτιμων πληροφοριών στη θεραπευτική κοινότητα. Μελέτες, οι οποίες δεν κάνουν χρήση της μεθόδου RCT, συνδέονται κυρίως με την παροχή θεραπείας στη φυλακή, σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας κλπ. και ως τέτοιες είναι στοχευμένες στην κλινική/ ιατρική βιβλιογραφία. Δύο είναι οι βασικοί άξονες, επί των οποίων έχουν αναπτυχθεί αυτές οι μελέτες:

- Στόχευση παραγόντων, που είναι γνωστό από άλλες μελέτες ότι συνδέονται με τη σεξουαλική υποτροπή («εγκληματογόνες ανάγκες»)
- Προσαρμογή των παρεμβάσεων, ώστε να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων τύπων παραβατών.

Ο Hanson (1997) υποστηρίζει, ότι η αποτελεσματική στρατηγική αξιολόγησης θα πρέπει να συνδυάζει τρεις τύπους μελετών:

- Μεγάλες πολυκεντρικές RCT μελέτες
- Μετα-αναλύσεις μικρών μελετών
- Αλλαγές στους δυναμικούς παράγοντες, που συνδέονται με τη σεξουαλική υποτροπή.

(δ) Έρευνες μετα - ανάλυσης της αποτελεσματικότητας των θεραπευτικών προγραμμάτων

Η μετα- ανάλυση αποτελεί μια ισχυρή στατιστική μέθοδο για τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας των θεραπειών στη μείωση της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών. Έχουν γίνει αρκετές έρευνες, αλλά και μετα-αναλύσεις σχετικά με τα ποσοστά υποτροπής των βιαστών και των ατόμων που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters). Οι Hanson & Bussiere (1998) σε μετα-ανάλυση που έκαναν σε 98 έρευνες για την υποτροπή δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, συγκέντρωσαν συνολικά 28.805 δράστες και 165 μεταβλητές πρόβλεψης και εξέτασαν τα ποσοστά για τη σεξουαλική, βίαιη και συνολική υποτροπή μετά από 4-5 χρόνια στην κοινότητα. Αναφέρουν: Τα ποσοστά εκ νέου καταδίκης για τους βιαστές ήταν 18% και 13% για αυτούς που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, σε σύγκριση με το ποσοστό 24% των (μη σεξουαλικών) βίαιων καταδίκων για τους βιαστές και το 10% για αυτούς που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά. Τα γενικά ποσοστά υποτροπής ήταν 47% για τους βιαστές και 37% για αυτούς που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά. Μετα - ανάλυση 61 μελετών, των ιδίων, σε 1.839 βιαστές, έδειξε ποσοστό επανάληψης της σεξουαλικής επίθεσης 19% (Hanson & Bussiere, 1996). Οι ίδιοι ερευνητές αναφέρονται σε μετα- ανάλυση 43 μελετών με συνολικά 9.454 άτομα (τα 5.078 άτομα είχαν δεχθεί θεραπεία και τα 4.376 όχι), με μέση περίοδο κινδύνου τους 46 μήνες, και συνέχιση της περιόδου από 12 μήνες έως 16 έτη. Κατά μέσον όρο τα ποσοστά υποτροπής της σεξουαλικής υποτροπής σε όλες τις μελέτες ήταν 12,3% για

τα άτομα που είχαν υποβληθεί σε θεραπεία και 16,8% για όσα δεν είχαν υποβληθεί, δηλαδή, μια διαφορά της τάξης των 4,5 ποσοστιαίων μονάδων υπέρ της θεραπείας. Περαιτέρω ανάλυση πιο πρόσφατων μελετών σχετικά με τις θεραπείες γνωσιακής και συμπεριφορικής κατέδειξε υποτροπή σε ποσοστό 9,9% για τους παραβάτες, που ακολούθησαν θεραπεία και ποσοστό 17,4% για όσους δεν ακολούθησαν, δηλαδή διαφορά 7,5% υπέρ της θεραπείας. Οι Hanson & Bussiere υποστηρίζουν ότι τα στοιχεία είναι πιθανό να υποτιμούν την αλήθεια. Η μετα-ανάλυση των ίδιων (1998) έδειξε ότι οι καλύτεροι δείκτες της σεξουαλικής υποτροπής ήταν οι μεταβλητές σχετικά με τον τύπο του προηγούμενου κρούσματος. Από τους δυναμικούς δείκτες, που θα μπορούσαν- ενδεχομένως- να είναι θεραπεύσιμοι, ήταν:

- Οι παρεκκλίνουσες σεξουαλικές προτιμήσεις και
- Η αποτυχία ολοκλήρωσης του προγράμματος.

Μία πρόσφατη μετα-ανάλυση 82 ερευνών, που διερεύνησαν την υποτροπή για σεξουαλικού τύπου αδικήματα σε συνολικά 29.450 άτομα (Hanson & Morton-Bourgon, 2005), έδειξε ότι η παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά και η αντικοινωνική (ψυχοπαθητική) δομή προσωπικότητας αποτελούν τους δύο μείζονες παράγοντες υποτροπής. Επίσης, η αντικοινωνικότητα - ψυχοπαθητικότητα αποτελεί προγνωστικό παράγοντα, τόσο για τα πλέον βίαια σεξουαλικά αδικήματα, όσο και για την υποτροπή σε γενικού τύπου αδικήματα. Παράμετροι, όπως η ψυχολογική δυσφορία, η άρνηση ανάληψης ευθύνης, η ενσυναίσθηση έναντι του θύματος και το αναφερόμενο κίνητρο για θεραπεία, είχαν μικρή ή καθόλου επίδραση στην υποτροπή. Σε μετα- ανάλυση 69 μελετών με συνολικό δείγμα 22.181 δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, που διεξήχθη από ερευνητές στη Γερμανία (Losel & Schmucker, 2005), και περιλαμβάνονται κείμενα, που δημοσιεύονται σε πέντε γλώσσες, βρέθηκε ένα ποσοστό 6% μείωσης της υποτροπής. Στην πρώτη από τις επτά μετα- αναλύσεις για την αποτελεσματικότητα της θεραπείας στους σεξουαλικούς παραβάτες που εκπόνησε ο Hall (1995) βρήκε ένα μικρό, αλλά σημαντικό μέγεθος για το συνολικό αποτέλεσμα της θεραπείας. Το αποτέλεσμα είναι ένα στατιστικό μέγεθος, που αντανάκλα τη δύναμη της παρέμβασης, όπως είναι η θεραπεία. Στην μετα-ανάλυση του Hall συνδυάστηκαν 12 μελέτες με συνολικό δείγμα 1.313 δράστες. Το ποσοστό υποτροπής για δράστες που ακολούθησαν πρόγραμμα ήταν 19%, σε σύγκριση με το ποσοστό υποτροπής 27% για όσους δεν ακολούθησαν. Η επίδραση του μεγέθους της θεραπείας ήταν ισχυρότερη σε αυτές τις μελέτες που χρησιμοποιήθηκε γνωσιακή – συμπεριφορική θεραπεία ή φαρμακευτική αγωγή με αντι-ανδρογόνα. Η γνωσιακή –

συμπεριφορική θεραπεία και τα αντι-ανδρογόνα ήταν πολύ πιο αποτελεσματικά από άλλες τεχνικές, όπως η ευαισθητοποίηση ή η συγκεκριμενοποιημένη απέχθεια. Οι τεχνικές της ευαισθητοποίησης και της απέχθειας είναι τεχνικές, που όπως και ανωτέρω αναφέρεται, χρησιμοποιούνται για να μειώσουν την παρεκκλίνουσα διέγερση (Rice, Quincy, & Harris, 1991). Στη μετα – ανάλυση του Hall η γνωσιακή – συμπεριφορική θεραπεία και τα αντι-ανδρογόνα φάνηκε να είναι εξίσου αποτελεσματικά στη μείωση της υποτροπής. Δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα μεγέθη των αποτελεσμάτων της θεραπείας ήταν πολύ διαφορετικά για 12 μελέτες. Ο Hall (1995) προτείνει ως πιθανές αιτίες της διαφορετικότητας των μεγεθών:

- τα εξαιρετικά μεταβλητά βασικά ποσοστά της υποτροπής,
- το μεταβλητό χρονικό διάστημα της συνέχειας μετά την θεραπεία,
- το βαθμό "παθολογίας" των παραβατών στις διάφορες μελέτες, και
- τα είδη θεραπείας που παρέχονται στις διάφορες μελέτες.

Ο πιο σημαντικός στόχος της θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι η αποχή από την διάπραξη σεξουαλικών αδικημάτων στο μέλλον. Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, ο στόχος αυτός είναι περισσότερο σημαντικός από την συναισθηματική υγεία, την απόκτηση αυτοεκτίμησης, συναισθημάτων ευεξίας κλπ. των δραστών. Σε μια ανασκόπηση έρευνας για τη θεραπεία των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, ο Finkelhor (1986) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι: «Δυστυχώς, οι διαθέσιμες μελέτες μας λένε πολύ λίγα για αυτό που είναι ίσως το πιο σημαντικό ερώτημα: Μήπως η θεραπεία συμβάλλει στη μείωση της υποτροπής; ... Τα ποσοστά υποτροπής για τους υπό θεραπεία δράστες δεν είναι σταθερά υψηλότερα από αυτούς που δεν δέχθηκαν θεραπεία ... Γι 'αυτό και δεν μπορούμε να πούμε ότι ... κάποια μελέτη σχετικά με την υποτροπή παρέχει ισχυρές αποδείξεις θετικών αποτελεσμάτων της θεραπείας.». Παρόμοιο είναι και το συμπέρασμα των Furby et al. (1989) μετά από ανασκόπηση μελετών για δράστες, που κακοποιούν παιδιά, όπου εξετάζονται 42 εμπειρικές μελέτες και τα ποσοστά υποτροπής κυμαίνονταν από 0% έως και άνω του 50%. Βρήκαν επίσης, μικρή συναίνεση στην μη συνέχιση των σεξουαλικών αδικημάτων όσων ακολουθούν θεραπεία και στο συμπέρασμα, ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι η κλινική θεραπεία μειώνει αποτελεσματικά την υποτροπή. Επίσης δεν υπάρχουν στοιχεία για την αξιολόγηση της σχετικής αποτελεσματικότητας της θεραπείας για διαφορετικούς τύπους δραστών. Ωστόσο, οι συγγραφείς αναφέρουν, ότι οι μεθοδολογικές αδυναμίες και η έλλειψη ομοιομορφίας στις μελέτες υποτροπής καθιστούν δύσκολο να διακρίνουμε πρότυπα ή να

εξαγάγουμε συμπεράσματα από αυτά. Επιπλέον τα θεραπευτικά μοντέλα εξελίσσονται συνεχώς και πολλές από αυτές τις μελέτες, που επανεξετάζονται θεωρούνται ξεπερασμένες. Σε κάθε περίπτωση, όπως οι Pithers και Cumming (1989) αναφέρουν, η έκβαση των δεδομένων από τα εξειδικευμένα προγράμματα για την αντιμετώπιση των σεξουαλικών παραβατών αναδεικνύει συνεχώς θεραπευτικά μοντέλα και αποδεικνύει θεραπευτικά αποτελέσματα.

(ε) Έρευνες σε άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά (child molesters) και παιδόφιλους (pedophiles)

Έρευνες σχετικά με τα ποσοστά υποτροπής αυτών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, κατέδειξαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ως προς τον τύπο του δράστη και του θύματος. Κοινή και ισχυρή εύρεση στις μελέτες της σεξουαλικής υποτροπής είναι ότι αυτοί που κακοποιούν παιδιά εκτός οικογένειας (ιδίως αγόρια) και οι βιαστές είναι οι πλέον πιθανοί να υποτροπιάζουν. Τα αποτελέσματα πενταετούς μελέτης, η οποία συμπεριέλαβε ψυχικά διαταραγμένους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων και τους συνέκρινε με δράστες που κακοποιούν παιδιά του ιδίου και του αντιθέτου φύλου, καθώς και αιμομίκτες, κατέδειξαν ότι στους δράστες που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά του ιδίου φύλου, υπήρχε υψηλότερο ποσοστό προηγούμενων σεξουαλικών αδικημάτων (53%), καθώς και το υψηλότερο ποσοστό καταδίκης για σεξουαλικά εγκλήματα (30%), σε σύγκριση με το 43% για την πρώτη κατηγορία (ψυχικά διαταραγμένους σεξουαλικούς δράστες) και τους δράστες που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά του αντιθέτου φύλου και με ποσοστό καταδίκης για τα σεξουαλικά εγκλήματα 25%. Οι αιμομίκτες είχαν ποσοστό προηγούμενων καταδικών 11% (Sturgeon & Taylor, 1980). Είναι ενδιαφέρον το υψηλό ποσοστό υποτροπής των δραστήων που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά του ιδίου φύλου και για άλλα σεξουαλικά εγκλήματα, με ποσοστό 26% προηγούμενων καταδικών για αυτά τα αδικήματα. Ομοίως, μια σειρά από άλλες μελέτες βρήκαν ότι τα άτομα, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά μη σεξουαλικών αδικημάτων (Quinsey, 1984). Οι Zgoba & Simon (2005) συνέκριναν 495 δράστες, που δέχθηκαν θεραπεία σεξουαλικών εγκλημάτων (συνολικό δείγμα) στις φυλακές του New Jersey των ΗΠΑ, με δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, που προέρχονταν από τον γενικό πληθυσμό των φυλακών. Από το συνολικό δείγμα, το 14% αυτού

διέπραξε εκ νέου σεξουαλικό έγκλημα μέσα σε επτά χρόνια. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι τα ποσοστά υποτροπής, δεν διέφεραν ιδιαίτερα μεταξύ των όσων παρακολούθησαν θεραπευτικό πρόγραμμα και όσων όχι: 15% και 19,4% αντίστοιχα για τους βιαστές, 11,3% και 16,1% αντίστοιχα για όσους κακοποίησαν σεξουαλικά παιδιά (child molesters).

Άτομα με μικρό αριθμό προηγούμενων συλλήψεων δείχνουν σημαντικά μικρότερο ποσοστό υποτροπής σε σχέση με άτομα με υψηλό αριθμό συλλήψεων αναφέρει ο Sturup (1972). Οι Marshall & Barbaree (1989) ταυτοποίησαν κάποια στοιχεία παιδόφιλων, που σχετίζονται με την υποτροπή. Οι δράστες, που δείχνουν ισχυρά παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά, διαπράττουν πιο σοβαρές πράξεις, έχουν μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων και διαπράττουν ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή κατά την τέλεση της πράξης, έχουν περισσότερες πιθανότητες να υποτροπιάζουν. Επίσης, οι δράστες με χαμηλή νοητική ικανότητα και χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο υποτροπής. Οι Rice et al. (1991) βρήκαν, ότι οι παιδόφιλοι, που υποτροπιάζουν, είναι περισσότερο πιθανό να έχουν ισχυρά παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά, υψηλά σκορ ψυχοπαθητικότητας, ιστορικό προηγούμενης θεραπευτικής παρακολούθησης, διάγνωση διαταραχής προσωπικότητας και δεν έχουν ιστορικό γάμου. Οι υπότροποι έχουν επίσης συχνότερα παρεκκλίνουσες σεξουαλικές προτιμήσεις (παραφιλίες), οι οποίες μετρώνται με την φαλλομετρική μέθοδο (Quinsey, Lalumiere, Rice, and Harris, 1995). Σε μελέτη χρονικής διάρκειας 24 ετών δεν βρέθηκαν διαφορές στον τύπο του θύματος (π.χ., το φύλο του θύματος), οι οποίες να σχετίζονται με την υποτροπή αυτών, που κακοποιούν παιδιά. Αυτή η μελέτη των 111 δραστών παιδικής κακοποίησης διαπίστωσε, ότι ο αριθμός των προτέρων σεξουαλικών αδικημάτων και η ενασχόληση τους με τα παιδιά είχαν σχέση με την υποτροπή (Prentky, Knight, & Lee, 1997). Ωστόσο, οι συντάκτες της μελέτης αυτής σημείωσαν, ότι το πόρισμα σχετικά με τη μη ύπαρξη διαφορών στον τύπο του θύματος μπορεί να οφείλεται στο γεγονός, ότι οι δράστες στην παρούσα μελέτη είχαν κατά μέσον όρο διαπράξει τρία σεξουαλικά αδικήματα πριν από την αποφυλάκισή τους. Έτσι, το δείγμα αυτό μπορεί να έχει υψηλότερο ποσοστό υποτροπής από το γενικό δείγμα των δραστών, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά και από τον γενικό πληθυσμό των φυλακών.

Μελέτη, που περιελάμβανε άτομα, που διέπραξαν βιασμό και βρίσκονταν υπό συνεχή παρακολούθηση (Marshall & Bussiere, 1996), βρήκε ότι τα ποσοστά υποτροπής ήταν 2,4 φορές υψηλότερα από τους παιδόφιλους και 2,8 φορές

υψηλότερα από τους επιδειξίες. Αν λάβουμε υπόψη τον συντελεστή του Koss (1992), που κυμαίνεται από 4 έως και 10, τότε τα ποσοστά για τους βιαστές τείνουν να εξισωθούν με εκείνα άλλων τύπων δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων που έχουν φυλακιστεί. Στις ΗΠΑ, οι Abel et al. (1988) βρήκαν 5 προγνωστικούς παράγοντες για τους child molesters:

- Επιθέσεις σε αγόρια και κορίτσια
- Διάπραξη του εγκλήματος με επαφή ή και χωρίς
- Επίθεση εναντίον μελών τόσο της οικογένειας όσο και εκτός
- Αποτυχία στην αποδοχή του στόχου της επικοινωνίας με ενήλικες
- Δυαλυμένος γάμος

Στον Καναδά οι Rice, Quinsey και Harris (1991) βρήκαν 5 παράγοντες πρόβλεψης υποτροπής για αυτούς, που κακοποιούν παιδιά (child molesters) εκτός οικογένειας, σε μια κατά μέσον όρο χρονική περίοδο παρακολούθησης 6,3 χρόνων:

- Ο δράστης δεν είχε ποτέ παντρευτεί
- Υπάρχουν προηγούμενες ομολογίες
- Υπάρχουν προηγούμενες καταδίκες για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας
- Υπάρχει διάγνωση διαταραχής προσωπικότητας
- Περικκλίνουσες σεξουαλικές προτιμήσεις για τα παιδιά (με τη χρήση PPG)

Οι Rice, Harris και Quinsey (1990) διαπίστωσαν τρεις παράγοντες πρόβλεψης της υποτροπής για 54 βιαστές, που αξιολογήθηκαν για χρονική διάρκεια κατά μέσον όρο 3,8 χρόνια:

- Προηγούμενα σεξουαλικά αδικήματα
- Προηγούμενα αδικήματα βίας
- Αποκλίνοντα PPG αποτελέσματα

(στ) Μεθοδολογικά και πρακτικά ερευνητικά ζητήματα

Όπως έχει επισημανθεί, η ιδανική μελέτη για την αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής αγωγής των σεξουαλικών δραστών θα πρέπει να περιλαμβάνει μεγάλο δείγμα δραστών, οι οποίοι μάλιστα θα μελετώνται για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την αποφυλάκισή τους, ώστε να γίνεται σύγκριση των ποσοστών υποτροπής, εκείνων, που είχαν λάβει θεραπεία, με εκείνους, που δεν είχαν λάβει καμία θεραπεία. Επίσης, οι δύο ομάδες (θεραπείας και "ελέγχου") θα πρέπει κατά τα άλλα – πλην της

θεραπευτικής, δηλαδή, αγωγής– να έχουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, διαφορετικά δεν μπορεί να είναι ασφαλής η συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το κατά πόσον οι διαφορές στην υποτροπή θα πρέπει να αποδοθούν στη θεραπεία, ή σε κάποιο άλλον παράγοντα (παρεμβαλλόμενη ή ενδιάμεση μεταβλητή). Οι περισσότερες διαθέσιμες μελέτες, δεν έχουν ομάδα ελέγχου και απλώς αναφέρουν τα ποσοστά υποτροπής για διάφορους τύπους δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, που είχαν ενταχθεί σε κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα, όπως τονίζουν οι Maletsky, B.M. & Steinhauser, C. (2002). Οι ερευνητές, συχνά, συγκρίνουν τα αποτελέσματα με τα δημοσιευμένα ποσοστά υποτροπής, αναφέρει ο Prentky, R.A. (1999). Οι μελετητές, που χρησιμοποιούν ομάδες ελέγχου επιλέγουν για αυτές παραβάτες, που αρνούνται να συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα αγωγής, που αποχωρούν από το πρόγραμμα πριν το ολοκληρώσουν ή που δεν επιλέχθηκαν να ενταχθούν σε πρόγραμμα. Ωστόσο, όπως κάποιοι υποστηρίζουν, αυτός ο πληθυσμός δεν μπορεί να είναι κατάλληλος για ομάδα ελέγχου. Για παράδειγμα, είναι πολύ πιθανό να επιλέγονται για τη συμμετοχή σε προγράμματα οι λιγότερο επικίνδυνοι παραβάτες καθώς και εκείνοι, που προβλέπεται ότι είναι λιγότερο πιθανό να υποτροπιάζουν κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά από την ολοκλήρωση του προγράμματος. Επίσης, τα προγράμματα τείνουν να επιλέγουν εκείνους τους παραβάτες, που αναγνωρίζουν ότι έχουν ένα πρόβλημα, ότι έκαναν λάθος, και που φαίνονται να παρακινούνται για την συμμετοχή στο πρόγραμμα (Hanson, R.K. & Bussiere, M.T. 1998).

Προκύπτουν, όμως, και άλλα ερευνητικά ζητήματα σχετικά με το αν είναι αποτελεσματική η θεραπεία για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Είναι προφανές ότι, εάν η θεραπεία είναι πραγματικά αποτελεσματική, πιθανότατα αυτό ισχύει μόνο για ορισμένους τύπους παραβατών και όχι για όλους, καθώς ορισμένοι τύποι παραβατών χρήζουν διαφορετικής αγωγής. Για παράδειγμα, ερευνητές που ασχολούνται με τη θεραπεία των σεξουαλικών δραστών στο Atascadero State Hospital της California πιστεύουν, ότι η θεραπεία τους μπορεί να είναι αποτελεσματική σε όσους κακοποιούν παιδιά (child molesters), αλλά όχι για τους βιαστές (Marques, J.K., 1999). Ορισμένα στοιχεία δείχνουν ότι η θεραπεία μπορεί στην πραγματικότητα να αυξήσει τον κίνδυνο της υποτροπής για άκρως ψυχοπαθητικούς δράστες (Rice, M.E., 1997). Άλλες, επίσης, έρευνες έχουν δείξει θετικά αποτελέσματα για τη θεραπεία υψηλής επικινδυνότητας δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, επιβεβαιώνοντας έτσι, ότι η θεραπεία είναι πιο πιθανό να είναι αποτελεσματική στη μείωση της υποτροπής σε αυτήν την κατηγορία παραβατών

(Bonta, J., Wallace-Capretta, S., & Rooney, J. 2000). Αντίθετα, ορισμένες μελέτες δείχνουν ότι η εντατική θεραπεία σε παραβάτες μικρής επικινδυνότητας μπορεί στην πραγματικότητα να αυξήσει τις πιθανότητες υποτροπής (Andrews, D.A., Bonta, J. & Hoge, R.D. 1990).

Ένα άλλο πρόβλημα, που εντοπίζουν κάποιοι ερευνητές στις έρευνες μετα-παρακολούθησης των σεξουαλικών δραστών, είναι (παρ'όλο που η κοινή γνώμη φαίνεται να πιστεύει το αντίθετο) ότι τα ποσοστά υποτροπής - αν και εξαιρετικά μεταβλητά - είναι αρκετά χαμηλά, μικρότερα δηλαδή του 20%. Μετα- ανάλυση των Hanson και Bussiere (1998) δείχνει ότι μέσα σε χρονικό διάστημα 5 ετών, το ποσοστό υποτροπής κατά μέσο όρο ανέρχεται μόνο στο 13,4%, πολύ μικρότερο από το ποσοστό υποτροπής άλλου τύπου παραβατών. Οι Barbaree et al. (2002) μετα - παρακολούθησαν 477 ενήλικες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων για κατά μέσο όρο 5,9 χρόνια και κατέληξαν σε μια συνολική της τάξεως του 11,3% υποτροπή. Οι Janus, E.S. & Meehl, P.E. (1997) επανεξέτασαν τα βιβλιογραφικά δεδομένα και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το 20%, που δίδεται για σεξουαλική υποτροπής είναι σωστό. Βέβαια, πολλά σεξουαλικά αδικήματα δεν καταγγέλλονται ή δεν συλλαμβάνονται οι δράστες και, ως εκ τούτων, το πραγματικό ποσοστό υποτροπής είναι πιθανότατα μεγαλύτερο, αλλά οι περισσότεροι ερευνητές περιορίζονται μεθοδολογικά στη μέτρηση της υποτροπής με βάση τις συλλήψεις και / ή τις καταδίκες. Ο Barbaree (1997) έχει υπολογίσει τη στατιστική δυναμική, που είναι αναγκαία για να διαπιστώσει κανείς τα οφέλη από τη θεραπεία των σεξουαλικών παραβατών. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του, με τα συνήθη χαμηλά ποσοστά υποτροπής και με λογικά ισχυρό θεραπευτικό αποτέλεσμα, θα χρειαζόνταν σχεδόν 1.000 άτομα και χρονικό διάστημα μεταπαρακολούθησης 10 ετών, ώστε να αποδειχθεί εάν μια θεραπεία είναι αποτελεσματική ή όχι. Υπάρχουν μελέτες, συμπεριλαμβανομένων και των μετα-αναλύσεων, που έχουν αναφερθεί στην προφανώς σημαντική αποτελεσματικότητα των θεραπειών, όπως υπάρχουν κριτικές, που έχουν εγείρει ορισμένα σοβαρά μεθοδολογικά προβλήματα με κάποιες έρευνες.

Μεθοδολογικά ζητήματα εντοπίζονται σε έξι σημεία:

- Στις επιμέρους, μεταξύ των παραβατών, διαφορές που καταστούν ανέφικτη την ίδια εφαρμογή όλων των θεραπειών για όλους τους παραβάτες. Για παράδειγμα, ένας βιαστής (compensatory type) μπορεί να χρειάζεται παρέμβαση για τις γνωσιακές στρεβλώσεις και την δημιουργία ενσυναίσθησης έναντι του θύματος, αλλά όχι για την παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση,

ενώ ένας βιαστής σαδιστικού τύπου μπορεί να γίνει χειρότερα αν η θεραπεία στραφεί στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενσυναίσθησης έναντι του θύματος, καθώς αυτό μπορεί να εντείνει τη σαδιστική σεξουαλική του διέγερση, η οποία μπορεί να χρειαστεί να αποτελέσει το επίκεντρο της θεραπείας. Ωστόσο πολύ σπάνια γίνεται διάκριση μεταξύ των σεξουαλικών παραβατών. Οι περισσότερες μελέτες κάνουν την απλή διάκριση μεταξύ βιαστών και όσων κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά

- Στη διαφορετική βάση του ποσοστού υποτροπής για τους διάφορους τύπους σεξουαλικών δραστών. Είναι σαφές, ότι η βάση των ποσοστών υποτροπής δεν είναι γνωστή με ακρίβεια, δεδομένου ότι, οι περισσότερες μελέτες χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια για την υποτροπή και διαφορετικές διαβαθμίσεις των σεξουαλικών παραβατών. Σύμφωνα με τη βρετανική άποψη το πλέον βασικό έργο σχετικά με τα ποσοστά υποτροπής έχει πραγματοποιηθεί στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Υποστηρίζεται δε, ότι οι κοινωνικο-πολιτιστικές διαφορές μπορεί να προσδιορίζουν τα ποσοστά υποτροπής στους διαφορετικούς πολιτισμούς.

- Στην αλληλεπίδραση των δυναμικών παραγόντων, όπως είναι οι γνωσιακές στρεβλώσεις και η παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση, οπότε ο συγχρονισμός και η έμφαση, που δίνεται στις διαφορετικές ομάδες επεμβάσης μπορούν να έχουν διαφορετικά αποτελέσματα στους διαφορετικούς παραβάτες.

- Σε ακολουθία του ανωτέρω προκύπτει ότι, η ανάλυση που στηρίζεται στις συγκρίσεις μεταξύ σχετικά ετερογενών ομάδων, μπορεί να χάσει τις σημαντικές αλλαγές που υπάρχουν σε μεμονωμένα θέματα.

- Στην έλλειψη εγκυρότητας της επεξεργασίας των στοιχείων που συλλέγονται.

- Στην ανάγκη μακροπρόθεσμης παρακολούθησης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα αποτελέσματα (Soothill 1976), καθώς η παράμετρος της αποτελεσματικότητας μιας θεραπείας δεν μπορεί να εκτιμηθεί μετά από πολλά χρόνια, όταν είναι δύσκολο να γίνει σύνδεση των συστατικών της θεραπείας με τα αποτελέσματα, εκτός και αν αυτά έχουν περιγραφεί με ακρίβεια και έχουν παραδοθεί με ακεραιότητα.

Οι έρευνα είναι το δυσκολότερο και περισσότερο ευάλωτο κομμάτι της επιστημονικής διαδικασίας. Μελέτες που απαιτούν μεγάλα χρονικά διαστήματα

μεταπαρακολούθησης των ομάδων ελέγχου φαίνεται να αντιμετωπίζουν πρόσθετα ζητήματα παρακτικά και μεθοδολογικά, αλλά αποτελούν από την άλλη και αξιόπιστη πηγή πληροφοριών. Τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με τους σεξουαλικούς δράστες είναι αντικρουόμενα και συχνά ερευνητές που αρχικά υποστήριζαν, ότι η σεξουαλική αγωγή ήταν αποτελεσματική για τον δράστη έχουν πλέον καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι δεν υπάρχει τίποτα που να δείχνει την αποτελεσματικότητα της θεραπείας. Συμβαίνει όμως και το ακριβώς αντίθετο. Στην αλλαγή αυτή φαίνεται να παίζουν σπουδαίο ρόλο τα αποτελέσματα των ερευνών που κατά καιρούς διεξάγονται και δημοσιεύονται και τα οποία έχουν «διχάσει» τους ερευνητές. Η ερευνητική μεθοδολογία φαίνεται επίσης προβληματίζει. Αν βέβαια υιοθετήσουμε την άποψη του Guttman (1971), ο οποίος υποστήριξε ότι είναι χρήσιμο να δούμε την επιστημονική πρόοδο ως σωρευτική διαδικασία που αντλεί στοιχεία από πολλές πηγές, τότε το γεγονός αυτό τονίζει την ανάγκη συνεχούς επανεξέτασης οποιασδήποτε συγκεκριμένης μεθοδολογίας. Παρά τα όσα προβλήματα και ενστάσεις αναφέρονται σχετικά, ο Marshall (1999) υποστηρίζει ότι ακόμη και αν η θεραπεία είναι στην καλύτερη περίπτωση οριακή ως προς την αποτελεσματικότητά της για τους παραβάτες σεξουαλικής φύσεως ενεργειών, τα οφέλη για την κοινωνία, που αφορούν σε λιγότερα θύματα και μειωμένη οικονομική επιβάρυνση για τους φορολογούμενους, είναι αρκετά ισχυρά. Σε ανάλογο συμπέρασμα καταλήγουν και οι Wood, R.M., Grossman, L.S. & Fichtner, C.G. (2000), ότι δηλαδή, ακόμη και αν τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα δεν είναι αρκετά, είναι δίκαιο να συμπεράνουμε, ότι οι γνωσιακές - συμπεριφορικές προσεγγίσεις ψυχοθεραπείας, τα φάρμακα και η κοινοτική παρακολούθηση των δραστών έχουν βρεθεί ως αποτελεσματικά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι νέες μορφές απονομής δικαιοσύνης

Restorative, Transformative, Therapeutic Justice

Για τον Durkheim, το έγκλημα αποτελεί προσβολή των θεμελιακών αξιών μιας κοινωνίας σ' ορισμένη εποχή και προκαλεί τη διέγερση συλλογικών συγκινησιακών αντιδράσεων ή προσβολή των ισχυρών συναισθημάτων της συλλογικής συνείδησης και διεγείρει μια μαζική αντίδραση αποδοκιμασίας που εκφράζεται με την ποινή. Στις πολιτικά ανοργάνωτες κοινωνίες, όπως αναφέρει ο Ηλ. Δασκαλάκης (1985), η έννοια του εγκλήματος είναι άγνωστη. Όσο, όμως, οι κοινωνίες με το πέρασμα των χρόνων εμφανίζουν πολιτική οργάνωση, τόσο παρατηρείται συρρίκνωση της ιδιωτικής εκδίκησης με την εμφάνιση ισχυρής κεντρικής εξουσίας. Στα πρώιμα δικαιοσύνη συστήματα, η αρχή της ταυτοπάθειας, υπεδείκνυε την αυτοδίκαιη επίλυση των διαφορών, στην σκληρότερη όμως εκδοχή της, αυτό δηλαδή το νόημα που συμπυκνώνει η φράση «οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος». Την φράση αυτή χρησιμοποιεί και ερμηνεύει διαφορετικά ο Η. Zehr, και σύμφωνα με τη θεωρία του περί βιβλικής δικαιοσύνης σημαίνει τον περιορισμό της τιμωρητικής δικαιοσύνης με την επιβολή ποινών που δε θα ξεπερνούν σε σκληρότητα το διαπραχθέν αδίκημα και τις συνέπειες αυτού. Αποτελεί, δηλαδή, μέτρο σύγκρισης και όχι ανταπόδοσης. Αυτό ακριβώς είναι το σημείο διαφοράς της φιλοσοφίας της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε σχέση με την τιμωρητική, κυρίως δηλαδή, στο πώς αντιλαμβάνονται τη βλάβη που το έγκλημα προκαλεί και τον τρόπο αντιμετώπισης και αποκατάστασης της.

Η τιμωρητική δικαιοσύνη αμντιμετωπίζει το έγκλημα ως παραβίαση εναντίον του κράτους, ερμηνεύει την υπευθυνότητα ως τιμωρία και κάνει ελάχιστα για να ενθαρρύνει το δράστη να αναλάβει την ευθύνη για τις ενέργειές του. Από την προοπτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, το έγκλημα αποτελεί παραβίαση των ανθρώπων και των σχέσεων. Η παραβίαση αυτή δημιουργεί υποχρεώσεις για να γίνουν τα πράγματα σωστά, οπότε η δικαιοσύνη αφορά στα θύματα, στο δράστη του εγκλήματος, και στην κοινότητα προκειμένου να αναζητήσουν λύσεις που θα προωθήσουν την αποκατάσταση, τη συμφιλίωση, καθώς και να την ειρήνευση. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη προτείνει, σαφώς, λιγότερο τιμωρητικές, λιγότερο

δαπανηρές και λιγότερο στιγματιστικές μεθόδους και περιλαμβάνει στις διαδικασίες της, τα θύματα και την κοινότητα. Αποτελεί, παράλληλα, μια πολύτιμη θεωρία και πρακτική, επειδή, επιτρέπει μια πιο άμεση διαδικασία τιμωρίας. Τιμωρούμε πάρα πολύ και πάρα πολύ εύκολα. Δεν ανησυχούμε για την απειλή στην εξουσία, που τίθεται από το σωφρονιστικό ποινικό δικαστικό σύστημα, επειδή δεν μπορούμε να προβάλλουμε τους εαυτούς μας στη θέση του κατηγορουμένου. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, δεν συνίσταται, δηλαδή, απλά από προγράμματα μεσολάβησης και αποκατάστασης. Είναι φιλοσοφία ποινικής δικαιοσύνης, βάσει της οποίας, η συμμετοχή της κοινωνίας δια μέσου της κοινότητας, που βλάφθηκε από το έγκλημα, αποτελεί απαραίτητο συστατικό της για την αποκατάσταση, όσων ζημιώθηκαν από το έγκλημα και την επανένταξη των δραστών.

Στον όρο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (restorative justice), εντάσσονται, πέραν του θεωρητικού πλαισίου, εξαιρετικά διατυπωμένου και ως ευρύτερης φιλοσοφικής ιδεολογίας, ιδίως από την πλευρά της μετασχηματιστικής δικαιοσύνης (transformative justice), κάθε δομημένη και μη τιμωρητική απάντηση στο έγκλημα, εφόσον περιλαμβάνει το στοιχείο της επανόρθωσης και της θεραπείας (therapeutic justice). Για την πραγμάτωση της επανορθωτικής ιδέας και τη συνακόλουθη μείωση της θυματοποίησης, όπως υπόσχεται, απαιτείται η δημιουργία κοινωνιών με διαφορετική αντίληψη και κουλτούρα απέναντι στο έγκλημα, το θύτη και το θύμα. Δηλαδή, μια κουλτούρα που θα δομείται κατά τις βίαιες και υπέρ της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών. Αντίδοτο στο φόβο, την αποστασιοποίηση και το στρουθοκαμηλισμό είναι η δημιουργία κοινωνιών συνοχής με πυρήνα τον άνθρωπο μέσα στα πλαίσια δημιουργίας κοινωνικών ομάδων συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Τα αποκαταστατικά μοντέλα θα μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες των κοινοτήτων για την αντιμετώπιση των παραβατών και να τους κρατούν υπόλογους, μεταφέροντας το μήνυμα ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι απαράδεκτη. Να καταγγέλλουν δηλαδή, την παραβατική συμπεριφορά χωρίς να στηρίζονται στην ποινή ή την φυλάκιση, προωθώντας απλά την ευθύνη για το έγκλημα. Η εφαρμογή των εναλλακτικών μορφών δικαιοσύνης δεν αποκλείει την ποινική δικαιοσύνη και το παραδοσιακό σύστημα εφαρμογής της.

Ο Marshall (1997) υποστήριξε σχετικά ότι η επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί και πρέπει να ενταχθεί – όσο το δυνατόν – εντός του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, λαμβάνοντας χαρακτήρα διαδικασίας συμπληρωματικής, η οποία όμως θα ενισχύει με το ρόλο της, ώστε να υπάρξει ένα ποιοτικό, αποδοτικό και

ικανοποιητικό ολοκληρωμένο σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Πράγματι, επειδή η επανορθωτική δικαιοσύνη λειτουργεί επί της αρχής της εθελούσιας και αυτόβουλης συμμετοχής των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία, η άρνηση συμμετοχής ενός εξ αυτών αυτόματα ακυρώνει τη λειτουργία της και θέτει σε κίνηση την ποινική διαδικασία. Συνεπώς, η παράλληλη και αλληλοσυμπληρούμενη εφαρμογή αμφότερων των ανωτέρω συστημάτων φαίνεται εφικτή και βιώσιμη, ώστε η ιδέα περί ενός ολοκληρωμένου συστήματος απονομής δικαιοσύνης να μοιάζει εφικτό.

Στόχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εντοπίζονται η χειραφέτηση των θυμάτων, η αποδοχή της ευθύνης των υπαιτίων, η αποκατάσταση των βλαβών, η ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών των θυμάτων και των παραβατών στην κοινότητά τους, η μείωση της υποτροπής και η επίτευξη κοινοτήτων με περισσότερη συνοχή και ειρήνευση. Αφορά στην αποκατάσταση του θύματος και της εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας και λιγότερο στην τιμωρία του δράστη. Ενισχύει το ρόλο του θύματος κατά την ποινική διαδικασία, καθώς συμμετέχει περισσότερο. Προαπαιτεί την παραδοχή της ενοχής από μέρος του δράστη, στην οποία δίνει περισσότερο έμφαση από ό,τι στην επιβολή σκληρότερων ποινών, και την ανάληψη των ευθυνών του. Ενθαρρύνει τη συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου και αποσκοπεί στη δημιουργία ενεργών και συμμετοχικών κοινωνιών στοχεύοντας στην αποτροπή της υποτροπής μέσα από την επανακοινωνικοποίηση του δράστη. Αναγνωρίζει επίσης ευθύνη έναντι του κοινωνικού συνόλου, που βλάφθηκε από την εγκληματική συμπεριφορά. Με την αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτρέπεται ο στιγματισμός του δράστη και του θύματος από τη δημοσιότητα, που μπορεί να λάβει η υπόθεση. Τέλος, το θύμα γίνεται παράλληλα και παράγοντας της κοινωνικής ένταξης του δράστη.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη διακρίνεται από ευελιξία ως προς τους πρακτικούς τρόπους εφαρμογής της και έχει χαρακτήρα προληπτικό, αφού στοχεύει στην επίλυση των προβλημάτων σε συνάρτηση και με το μέλλον. Στην ουσία της ενυπάρχουν πέντε βασικά στοιχεία που την χαρακτηρίζουν. Πρώτον, το έγκλημα, που με βίαιο τρόπο διαρρηγνύει τις σχέσεις των ανθρώπων, δεύτερον, η δικαιοσύνη που βοηθά στον προσδιορισμό των αναγκών και των υποχρεώσεων, τρίτον η επαναφορά των πραγμάτων στη σωστή θέση, τέταρτον ο διάλογος και η διαπραγματεύση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών και τέλος ο κεντρικός ρόλος του θύματος, του δράστη, και της ευρύτερης κοινότητας. Κατά την αποκαταστατική δικαιοσύνη οι ανάγκες του θύματος, του δράστη και της κοινωνίας δεν είναι και - ως εκ τούτου - δεν μπορούν να λειτουργούν μεταξύ τους ανεξάρτητα. Η πρωταρχική βάση, λοιπόν, για την

αποκατάσταση είναι η αναγνώριση των αναγκών που όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές έχουν και η αποσαφήνιση των αιτημάτων που κάθε μια από αυτές φέρει προς συζήτηση, προκειμένου να οδηγηθούν από κοινού σε μια συνιστώσα, δηλαδή την επανόρθωση.

Η κοινωνική κουλτούρα και η νομική παράδοση της κάθε περιοχής είναι δύο σημαντικές παράμετροι, που υποχρεωτικά θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν, καθώς καθορίζουν τον τρόπο και το βαθμό εφαρμογής των εναλλακτικών μεθόδων απονομής δικαιοσύνης. Η συμβατική ή παρεκκλίνουσα συμπεριφορά του ατόμου, δεν εκδηλώνεται μέσα σε ένα κοινωνικό κενό, αλλά σε ορισμένα κοινωνικά πλαίσια, όπου ασκούνται άτυποι κοινωνικοί έλεγχοι, που πιέζουν σε συμμόρφωση και ένταξη. Όπου, ο βαθμός κοινωνικής συνοχής είναι μεγάλος, οι εγκληματικές και παρεκκλίνουσες συμπεριφορές ρυθμίζονται εσωτερικά και δίχως την επέμβαση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Το έγκλημα, δηλαδή, δεν προκαλείται μόνο διότι ο δράστης διέρρηξε τις σχέσεις, αλλά και διότι η κοινωνία επέτρεψε την γέννηση αυτού του γεγονότος. Ιδανικά, και μέσω των θεωριών της transformative justice και της εποικοδομητικής διαδικασίας μεταμόρφωσης και μετατροπής που πρεσβεύει, δημιουργείται ένα ασφαλές κοινωνικό πλαίσιο, εντός του οποίου οι συμμετέχοντες αναζητούν τη σημασία του εγκλήματος και τις αιτίες που οδηγούν σε αυτό. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, το κοινωνικό πλαίσιο του εγκλήματος και ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζουν η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα και το φύλο στον καθορισμό του θύματος και του δράστη, καθώς και στη διαδικασία της επανόρθωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η transformative, δίνει την ευκαιρία στη δημιουργία πιο δίκαιης κοινωνίας, που αποβλέπει στην ενδυνάμωση μέσω της ίασης που παρέχεται στο άτομο, διαγράφοντας από τη διαδικασία της τα ψήγματα ρατσισμού και ταξικής ανισότητας που ενυπάρχουν στην κοινωνία. Είναι, ιδανικά, εργαλείο επίλυσης των κοινωνικών οικονομικών, θρησκευτικών, πολιτισμικών κ.α. χασμάτων.

Ενώ, το τιμωρητικό σύστημα αυξάνει τα κοινωνικά χάσματα και καταστρέφει το θύμα και το δράστη, η εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης υιοθετούν και εφαρμόζουν τη «διαμεσολάβηση» και την «συδιαλαγή» - υπό την ευρύτερη έννοια αμφότερες - μεταξύ των διαπροσωπικών σχέσεων ή του ατόμου με τις αρχές. Τελικός, στόχος γίνεται η επαναφορά των σχέσεων στην προτέρα κατάσταση, και η μεταμόρφωση των βάσεων της κοινωνικής ισορροπίας που κλονίστηκε και οδήγησε στη σύγκρουση. Το θύμα λαμβάνει ψυχολογική και φυσική επανόρθωση για το έγκλημα που το έβλαψε και όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συνειδητοποιούν την επιρροή

και επίπτωση που έχουν οι πράξεις τους και αναγνωρίζουν την αλληλοσύνδεση με την κοινωνία. Το θύμα αποκτά, επίσης, τη μοναδική δυνατότητα να συμμετάσχει στην «μεταμόρφωση» της κοινωνίας μέσω της δικής του τραυματικής εμπειρίας που ενσωματώνεται ως εμπειρία στη διαδικασία ίασης, αναλαμβάνει ενεργό ρόλο και τυγχάνει προσοχής κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας αποκατάστασης.

Αντίθετα, στο δικαστηριακό σύστημα ο ρόλος του θύματος είναι περιορισμένος, καθώς η προσοχή στρέφεται στο δράστη και το έγκλημα που τέλεσε κατά της πολιτείας, οπότε και αναζητάται η κατάλληλη τιμωρία για αυτόν. Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη το θύμα έχει τη δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματά του απέναντι στο δράστη και να εξηγήσει τον τρόπο που το έγκλημα επηρέασε την ζωή του. Συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της ανάληψης των ευθυνών από το δράστη και δηλώνει τον επιθυμητό τρόπο αποκατάστασης των ζημιών, που του προκάλεσε ο τελευταίος, γεγονός που ενδυναμώνει ψυχολογικά το θύμα και το κάνει να αισθάνεται ότι αποτελεί κομμάτι και σημαντικό μέρος της διαδικασίας. Κυρίως, όμως αποδιώχνει τον φόβο της δεύτερης θυματοποίησής του.

Τα προγράμματα της διαμεσολάβησης χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό ικανοποίησης των θυμάτων σε σύγκριση με τα άλλα μοντέλα επανόρθωσης. Τα κοινοτικά συμβούλια (μοντέλο Βερμόντ) σχεδιάστηκαν με ισχυρό το πνεύμα της αποκατάστασης, αλλά με ουσιαστική απουσία του θύματος, γεγονός που ενισχύεται τελευταία με την συμμετοχή του θύματος, παρά ταύτα δεν έχει ακόμη αποδειχθεί ο βαθμός αυτής της συμμετοχής και ιδίως η πραγματική θέληση των συμβουλίων να εντάξουν τις ανάγκες του θύματος στην διαδικασία. Τα οικογενειακά συμβούλια αποτελούν πιθανότητα το πιο ισχυρό μοντέλο επανορθωτικής δικαιοσύνης, όσον αφορά στην δυνατότητα, που θεωρητικά τουλάχιστον παρέχουν, ώστε ο δράστης να κατανοήσει πλήρως τη ζημία, που προκάλεσε στο θύμα και στο κοινωνικό σύνολο. Διάφοροι προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί ως προς το ρόλο του θύματος στα οικογενειακά συμβούλια. Αν και η συμμετοχή των θυμάτων στα οικογενειακά συμβούλια ενέχει οπωσδήποτε κάποια αντικειμενικά προβλήματα, ωστόσο θα ήταν λάθος να αποκηρύξουμε ολοκληρωτικά το μοντέλο των οικογενειακών συνεδριών, ενώ υπάρχουν και κάποιες έρευνες που αποτυπώνουν ικανοποίηση των θυμάτων (οικογενειακά συμβούλια στην Minnesota, στην Pennsylvania, στην Νότια Αυστραλία, και λιγότερο στη Νέα Ζηλανδία). Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι αφενός το δικαστηριακό σύστημα απονομής δικαιοσύνης δεν παρέχει στο θύμα ενδυνάμωση, αποκατάσταση και υποστήριξη, και αφετέρου ότι το μοντέλο

των οικογενειακών συνεδριών αναπτύσσεται και βελτιώνεται συνεχώς ως διαδικασία, ώστε να συναντά και να ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες των θυμάτων.

Όσον δε αφορά στους κύκλους ποινής το θύμα, εξιστορώντας τα γεγονότα από την δική του οπτική, μετατρέπεται σε ουσιαστικό στοιχείο της όλης διαδικασίας, αλλά και κεντρικό πρόσωπο σε σχέση με όλους τους συμμετέχοντες σε αυτήν. Δίνεται, δηλαδή, μεγάλη σημασία στο να ακουστεί η πλευρά του θύματος από όλους τους συμμετέχοντες και ιδίως την κοινότητα. Επειδή, η διαδικασία είναι «ανοιχτή» στην κοινότητα και καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από αυτήν ο ισχυρισμός ότι προσδίδεται περισσότερο σημασία στις ανάγκες του θύματος αποτελεί ευρύ πεδίο συζητήσεως. Και εδώ, όπως και σε κάποια οικογενειακά συμβούλια, μπορεί η διαδικασία να κλίνει προς την αποκατάσταση του δράστη και να απομακρύνεται έτσι από τις ανάγκες του θύματος. Επί πρόσθετα, επειδή απαιτείται εκτενής προετοιμασία του δράστη πριν την συμμετοχή του στον κύκλο, κάποιες φορές η διαδικασία δεν προωθείται λόγω της έλλειψης επικοινωνίας των υποστηρικτών του δράστη με το θύμα. Ωστόσο, η ιδέα της δημιουργίας ομάδας υποστηρικτών του θύματος αποτελεί μοναδική εφαρμογή σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μοντέλα επανόρθωσης και αναζητείται μέσω αυτής η δημιουργία ισορροπίας μεταξύ του δράστη, του θύματος και της κοινότητας.

Η έννοια της θεραπευτικής δικαιοσύνης (therapeutic justice), λειτουργεί συμπληρωματικά, αλλά κατά τρόπον ουσιαστικό στην διαδικασία αποκατάστασης και ίασης των πληγών που το έγκλημα προκαλεί, τόσο σε υλικό όσο και σε άυλο επίπεδο. Έχει χαρακτήρα προληπτικό, καθώς μέσα από την επούλωση των πλήγων και την θεραπεία των υποκειμένων του εγκλήματος, υπογραμμίζει, τον αντίκτυπο της δικαιοσύνης στην συναισθηματική ζωή και στην ψυχολογική ευεξία, και εντοπίζει τις θεραπευτικές ή αντιθεραπευτικές πτυχές της νομικής διαδικασίας σχετικά με το δράστη. Η θεραπευτική δικαιοσύνη δεν πρεσβεύει τη δημιουργία νέου δικαστικού συστήματος, διότι η αποστολή της είναι πολύ διαφορετική από αυτήν των δικαστηρίων. Πρόκειται, για ένα είδος «παρέμβασης» που εστιάζει στην συμπεριφορά των χρόνιων ποινικών δραστών σε συνδυασμό με την επιβολή κάποιας μορφής θεραπευτικής μεταχείρισης. Βασικό στοιχείο αποτελεί η παροχή θεραπευτικής μεταχείρισης στον δράστη και στο θύμα. Ως επιτυχές αποτέλεσμα εκλαμβάνεται η αλλαγή των παρεκκλίνουσων σκέψεων, γνωσιών και συμπεριφορών του δράστη, ιδίως όσον αφορά στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων. Κάποιοι δράστες συμμετέχουν στα προγράμματα γιατί πιστεύουν πραγματικά στην

δυνατότητα αυτή, αλλά δεν λείπουν και οι περιπτώσεις αυτές που ακολουθούν το πρόγραμμα διότι κρίνουν πως η ένταξή τους σε αυτό θα είναι λιγότερο «επώδυνη» διαδικασία από αυτήν της φυλάκισης. Έρευνες αξιολόγησης σχετικά με την κατάσταση (κοινωνικοοικονομική, συναισθηματική και φυσική) των συμμετεχόντων στα θεραπευτικά πρόγραμμα σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου κατέδειξαν ιδιαίτερος ικανοποιητικά αποτελέσματα, καθώς φάνηκε ότι οι πρώτοι βρέθηκαν μετά σε καλύτερη κατάσταση. Ως εκ τούτων, οι ερευνητές κατέληξαν στο ότι η συμμετοχή των δραστών σε θεραπευτικά προγράμματα τους βοήθησε σημαντικά να αναπτύξουν και να βελτιώσουν την προσωπική τους κατάσταση, ως προς τους ανωτέρω τομείς, και να μειώσουν ή να σταματήσουν τις εξαρτήσεις τους. Επίσης, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων σε θεραπευτικά προγράμματα δήλωσε υψηλό βαθμό ικανοποίησης, βιώνοντας ως προσωπική τους νίκη το γεγονός της απεξάρτησης και της αποκατάστασης τους.

Αν υποθέσουμε ότι κάποια ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά προκαλείται εξαιτίας ψυχιατρικού προβλήματος του δράστη και ότι ο μόνος τρόπος για να σταματήσει η εγκληματική συμπεριφορά είναι η θεραπεία της ασθένειας που προκαλεί την συμπεριφορά του, τότε η θεραπευτική δικαιοσύνη θα πρέπει να υποκαταστήσει ή να συνεφαρμοστεί ουσιαστικά με την τιμωρητική, καθόσον η ποινή δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική και να λειτουργήσει ως αποτρεπτικός παράγοντας, όταν η εγκληματική συμπεριφορά οφείλεται σε ψυχικές ασθένειες. Σε τέτοιες περιπτώσεις η δικαιοσύνη απαιτεί τη θεραπεία της ασθένειας και όχι την τιμωρία. Στο πλαίσιο αυτό συστήθηκαν και λειτουργούν τα δικαστήρια ψυχικής υγείας. Η ικανότητα των δικαστηρίων ψυχικής υγείας να σταματήσουν το έγκλημα εξαρτάται καθοριστικά από την αιτιώδη σχέση μεταξύ της ψυχικής ασθένειας και της εγκληματικής συμπεριφοράς. Η έρευνα δείχνει ότι τα άτομα που έχουν κάποια ψυχική ασθένεια είναι πιο πιθανό να συλληφθούν και ως εκ τούτου «υπερεκπροσωπούνται» στις φυλακές, είναι λιγότερο πιθανό να κυκλοφορήσουν με εγγύηση και τείνουν να εκτύουν περισσότερο χρόνο φυλάκισης.

Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν ότι η ψυχική ασθένεια καθαυτή είναι η αποκλειστική αιτία πρόκλησης της παράνομης συμπεριφοράς. Μολονότι είναι διαδεδομένη η πεποίθηση ότι η ψυχική ασθένεια προκαλεί εγκληματικές συμπεριφορές, οι εν λόγω πεποιθήσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να ομογενοποιήσουν το δείγμα του πληθυσμού των ψυχικά ασθενών, έτσι ώστε να στιγματίζουν την ασθένεια και όλους εκείνους που φέρουν αυτήν την ετικέτα.

Ορισμένα μόνον πρόσωπα που πάσχουν ψυχικά είναι και ποινικώς ενεργά. Είναι διαφορετικοί οι παράγοντες, που ωθούν τα πρόσωπα αυτά να προβούν σε ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές, και μόνον ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι η ύπαρξη της ψυχικής ασθένειας. Το ίδιο ισχύει και με την ύπαρξη ιστορικού βίας που θεωρείται ως ασφαλής πρόβλεψη για την τέλεση μελλοντικών πράξεων βίας από το ίδιο άτομο, ωστόσο βάσει ερευνών, δεν φαίνεται να αποτελεί τελικά ισχυρό στοιχείο αφού μόνον το 1 από τα 3 άτομα με ιστορικό βίας θα διαπράξει ξανά βίαη πράξη.

Οι νέες μορφές απονομής δικαιοσύνης στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων: Εναλλακτικά προγράμματα θεραπευτικής προσέγγισης

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι ψυχικά πάσχοντες είτε με την έννοια της νόσου (Άξονας I) είτε ως διαταραχή προσωπικότητας (Άξονας II) και, όπως πολλοί άλλοι ψυχικά ασθενείς, δεν μπορούν πλήρως να θεραπευτούν. Ωστόσο, η γνωστική και συμπεριφορορροιστική θεραπεία μπορεί να βοηθήσει, ως ένα βαθμό, τους δράστες στον έλεγχο της συμπεριφοράς τους αναγνωρίζοντας και αλλάζοντας τις παρεκκλίνουσες σκέψεις τους και τη σεξουαλική συμπεριφορά τους, που οδηγεί στο έγκλημα. Παράλληλα, η αλλαγή των γνωσιών και των πεποιθήσεων του δράστη τον βοηθάει στην απόκτηση ενσυναίσθησης απέναντι στο θύμα, αναγνωρίζοντας το κακό, που προκάλεσε σε αυτό, μαθαίνοντας να αναγνωρίζει τις μορφές αυτές της συμπεριφοράς του, που μπορεί να τον θέσουν σε κίνδυνο υποτροπής. Συνεπώς, μέσα από τη διαδικασία αναγνώρισης και την αποφυγή, την απόκτηση νέων ικανοτήτων και την εκμάθηση του ελέγχου των συναισθημάτων της παρόρμησης μπορεί να επέλθει και η μείωση των πιθανοτήτων της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών. Τα ψυχοθεραπευτικά και φαρμακολογικά προγράμματα βοηθούν τους δράστες να αλλάξουν και να ξεκινήσουν μια νέα, παραγωγική και σύμφωνη με τους κανόνες του κοινωνικού συνόλου ζωή.

Για την ψυχοθεραπεία υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία σχετικά με τις απαιτούμενες διεργασίες και τα αποτελέσματα. Η αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής αγωγής - συχνά - μετράται βάσει της συμβολής της, αφενός στην αποκατάσταση της συναισθηματικής υγείας και της φυσιολογικής λειτουργίας, αφετέρου στην υποκειμενική αίσθηση ευεξίας του ατόμου. Η «φυσιολογική» συμπεριφορά μπορεί να οριστεί, είτε με αναφορά στα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα,

είτε στατιστικά βάσει της συχνότητας εκδήλωσης της εκάστοτε συμπεριφοράς. Οι ψυχολογικές θεραπείες των σεξουαλικών εγκληματιών μπορούν γενικά να χωριστούν σε: α) αυτές, που βοηθούν τον δράστη να κατανοήσει, πώς απέκτησε την παρεκκλίνουσα, παράνομη συμπεριφορά / προσωπικότητα, β) αυτές, που βοηθούν στον έλεγχο ή στην άρση των παραγόντων, που διατηρούν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και γ) αυτές, που συμβάλλουν στην πρόληψη της υποτροπής. Οι πρόσφατες μελέτες κατέδειξαν ότι και οι τρεις αυτοί τομείς θεωρούνται σημαντικοί για τους θεραπευόμενους. Τα προγράμματα πρέπει να χρησιμοποιούν προσεγγίσεις κατάλληλες για τον κάθε παραβάτη και τον τύπο του εγκλήματος που διέπραξε, άλλως δεν θα έχουν θεραπευτικό αποτέλεσμα και συνακόλουθα δεν θα μπορούν να συνεισφέρουν δραστηκά στο έλεγχο και την μείωση της υποτροπής. Όπως έχει φανεί τα επιτυχώς στοχευμένα θεραπευτικά προγράμματα μπορούν να αποδώσουν μείωση της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών έως και 53%. Τα πιο επιτυχημένα προγράμματα είναι εκείνα που χρησιμοποιούν τεχνικές αλλαγής της συμπεριφοράς. Επίσης, τα αποτελεσματικά θεραπευτικά προγράμματα διδάσκουν δεξιότητες που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι δράστες για να μείνουν μακριά από την υποτροπή.

Με δεδομένη λοιπόν την αποτελεσματικότητα της εντατικής θεραπείας σε εξαιρετικά επικίνδυνους δράστες, όπως είναι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, συνιστάται η σύσταση ενός μικρού αριθμού εξειδικευμένων προγραμμάτων για αυτήν την ομάδα δραστών. Η σεξουαλική προτίμηση είναι ένα ισχυρό και επίμονο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς ως εκ τούτου στόχος της θεραπείας πρέπει να είναι να η παροχή βοήθειας στην διαχείριση των παρεκκλίνουσων προτιμήσεων. Η εξατομικευμένη προσέγγιση προτείνεται ως περισσότερο ενδεδειγμένη για τη θεραπευτική αντιμετώπιση του κάθε τύπου σεξουαλικού δράστη, αλλά και σε υποκατηγορίες της ίδιας ομάδας δραστών, διότι περιλαμβάνει προσεκτική αξιολόγηση της κατάστασης σε συνδυασμό με τις ικανότητες, την προσωπικότητα, και τις συμπεριφορές του ατόμου. Τα αποτελέσματα των μελετών σχετικά με τις παρεμβάσεις κατέδειξαν αξιόπιστα αποτελέσματα εκεί, όπου είχαν στοχευθεί οι εγκληματογόνες ανάγκες, σε αντίθεση με τη μικρή επίδραση της θεραπείας, όταν είχαν στοχευθεί μη εγκληματογόνες ανάγκες.

Συγκεκριμένα, όπως αποδείχθηκε από τις έρευνες, η θεραπευτική προσέγγιση που περιλαμβάνει ευρύ φάσμα τεχνικών συμπεριλαμβανομένων της γνωσιακής αναδόμησης, της εκπαίδευσης κοινωνικών δεξιοτήτων, της ψυχοδυναμικής θεραπείας, και της οικογενειακής φάνηκε να αποδίδει στη μείωση των παιδοφιλικών

φαντασιώσεων των δραστών που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά. Μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας που καταγράφηκε είναι από 85% - 95% με εφαρμογή εξατομικευμένης θεραπευτικής προσέγγισης και χρησιμοποίηση συμπεριφορικών - γνωσιακών μεθόδων. Τα μικρότερα ποσοστά διατήρησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και άρα υποτροπής των σεξουαλικών δραστών που μελετήθηκαν, είχαν οι βιαστές, ακολουθούμενοι από τους ομοφυλόφιλους παιδόφιλους με θύματα εκτός οικογενείας, τους επιδειξίες και τους ετεροφυλόφιλους παιδόφιλους με θύματα εκτός οικογενείας. Τα μεγαλύτερα ποσοστά διατήρησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς είχαν οι παιδόφιλοι με θύματα από τους κόλπους της οικογένειας. Από την μελέτη όλων των αναφερόμενων στην παρούσα έρευνα στοιχείων, ως περισσότερο ασφαλές φαίνεται το συμπέρασμα, ότι η εξατομικευμένες, θεραπευτικά στοχευμένες θεραπείες βοηθούν σημαντικά στην μείωση της υποτροπής των σεξουαλικών δραστών. Όλες οι ενδείξεις των μέχρι τώρα στοιχείων, δηλώνουν σίγουρη μείωση και πιθανή τροποποίησης της παρεκκλίνουσας διέγερσης, με συνακόλουθα ποσοστά μείωσης της υποτροπής που φαίνεται να κυμαίνονται ανάλογα με τον τύπο και την επικινδυνότητα του κάθε δράστη. Κατά την άποψη της συγγραφέως, κρίσιμο στοιχείο αποτελεί η μείωση και τροποποίηση των παρεκκλινουσών συμπεριφορών των σεξουαλικών δραστών, που οδηγούν βέβαια και στη μείωση της υποτροπής, αλλά όχι, αναγκαία και η ακριβής απόδοση των ποσοστών μείωσης. Η θεραπεία αποκαλύπτει, ότι ο έλεγχος ή η αλλαγή της σκέψης του δράστη μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγές της συμπεριφοράς του, καθώς το αδίκημα δεν είναι ένα μοναδικό και μεμονωμένο γεγονός στον κύκλο της ζωής του δράστη, αλλά η συσσώρευση των σκέψεων και των συναισθημάτων, που παράγουν πολλούς κύκλους οι οποίοι τελικά θα οδηγήσουν στο αδίκημα.

Κομμάτι των εναλλακτικών μορφών δικαιοσύνης αποτελεί η κοινοτική θεραπεία των σεξουαλικών δραστών, η οποία περιλαμβάνει ομαδική θεραπεία, που συμπληρώνεται από την ατομική. Στην ομαδική θεραπεία εντάσσονται - συνήθως - η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, η διαχείριση του θυμού και η κατάρτιση, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, οι γνωσιακές αναδιαρθρώσεις, η ενίσχυση του ελέγχου της παρόρμησης, η δημιουργία ενσυναίσθησης και η πρακτική εξάσκηση τεχνικών πρόληψης των υποτροπών. Στην ατομική θεραπεία δεν παρουσιάζεται μεγάλη συμμετοχή από τη μεριά της οικογένειας και φαίνεται να υπάρχει περιορισμένος εστιασμός στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά αίτια που οδηγούν στο έγκλημα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες η ομαδική θεραπεία θεωρείται ως η πλέον ενδεδειγμένη μορφή

θεραπείας με το επιχείρημα, ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων έχουν ανάγκη αποτελεσματικής θεραπείας, οπότε εντός της ομάδας δίνεται η δυνατότητα της αντιπαράθεσης με τα άλλα άτομα, που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση και η μείωση των πιθανών χειριστικών συμπεριφορών, με δεδομένο, ότι όλοι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων εκδηλώνουν χειριστική συμπεριφορά. Αν και έχει αποδειχθεί από τις έρευνες ότι, οι ομάδες είναι αναγκαίες και κατάλληλες για όλους τους τύπους σεξουαλικών δραστών, ανεξάρτητα, δηλαδή, από την ατομική προσωπικότητα και τους παράγοντες που οδήγησαν στην εγκληματική συμπεριφορά, δεν υπάρχουν, ωστόσο, συγκριτικές μελέτες μεταξύ της ομαδικής θεραπείας και των άλλων τύπων θεραπειών. Επίσης, δεν υπάρχει καμία εμπειρική βάση, ότι οι ομαδικές θεραπείες είναι αποτελεσματικότερες στην αντιμετώπιση της χειριστικής συμπεριφοράς, που εκδηλώνουν οι σεξουαλικοί δράστες. Συγκεκριμένα, αυτοί που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά υιοθετούν εύκολα - κατά τη θεραπεία - τη γλώσσα και τη ρητορική του θεράποντος για να περιγράψουν την πράξη τους και αλλάζουν τις εξηγήσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να συμπεριλάβουν στις περιγραφές τους την πρόωρη παιδική ηλικία τους και τις προσωπικές τους αδυναμίες. Λένε, δηλαδή, αυτά ακριβώς, που ξέρουν ότι θέλουν να ακούσουν οι θεραπευτές προκειμένου να κερδίσουν πρόωρη αποφυλάκιση ή για να επαληθεύσουν τις προσδοκίες του θεραπευτή τους. Συνεπώς, για αυτούς που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά η ομαδική θεραπεία δεν είναι τόσο αποτελεσματική και έχει αβέβαια αποτελέσματα. Επισημαίνεται, ότι η σχετική έρευνα για τους δράστες, που κακοποιούν σεξουαλικά παιδιά, είναι ελλιπής, όπως λίγες είναι και οι εκθέσεις, που συγκρίνουν διαφορετικές θεραπείες, κάνουν χρήση ομάδων ελέγχου ή περιλαμβάνουν την παρακολούθηση των δεδομένων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κύκλοι στηριξης που εφαρμόζονται στο πλαίσιο των ομαδικών θεραπειών όπου μέχρι σήμερα, δεν υπήρξε κανένα συμβάν υποτροπής των δραστών και τα μέλη του κύκλου αποδίδουν το γεγονός αυτό στις εντατικές εβδομαδιαίες ομαδικές συνεδρίες.

Σχεδόν όλα τα προγράμματα θεραπείας δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων έχουν ως στόχο τη μείωση των σεξουαλικών κρουσμάτων σε σύγκριση με αυτές, που θα ήταν χωρίς θεραπεία. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να εξεταστεί ο βαθμός και φύση της σεξουαλικής υποτροπής χωρίς θεραπεία, βάσει των οποίων θα κρίνονται τα αποτελέσματα της θεραπείας. Οι μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει διαφορετικά κριτήρια για τη μέτρηση της σεξουαλικής υποτροπής. Τα αποτελέσματα των μελετών και των μετα-αναλύσεων δείχνουν ότι η θεραπεία των σεξουαλικών δραστών είναι μια

εξελισσόμενη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει έναν αυξανόμενο αριθμό εγκληματογόνων παραγόντων καθώς και την και την προσωπικότητα του δράστη. Θα πρέπει βέβαια να επισημάνουμε, συμπερασματικά, ότι η τρέχουσα αναθεώρηση των μελετών επιβεβαιώνει αισιόδοξα συμπεράσματα και υπογραμμίζεται η ανάγκη να ενταχθούν τα προγράμματα στις κλινικές, αλλά και τα οικονομικά οφέλη από αυτού του είδους τις παρεμβάσεις. Αυτό περιλαμβάνει – μεταξύ άλλων - εξατομικευμένες θεραπείες, οι οποίες εξετάζουν τις σημαντικές διαφορές μεταξύ των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων, δηλαδή τους παράγοντες κινδύνου και τις ανάγκες θεραπείας, που σχετίζονται με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του κάθε δράστη. Για τους υψηλής επικινδυνότητας (high risk) δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, που παρουσιάζουν έντονα διαταραγμένο υπόβαθρο, ψυχοπαθητική προσωπικότητα και έχουν ιστορικό με ακραίες ιστορίες σεξουαλικής περίπτωσης, φαίνεται αποτελεσματικότερος ο συνδυασμός σωφρονιστικού και ιατρικού συστήματος με παροχή εγκληματολογικών υπηρεσιών και υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Σε κάθε περίπτωση η θεραπευτική προσέγγιση, η οποία είναι προσανατολισμένη στην προσδοκία της αλλαγής της συμπεριφοράς του δράστη απαιτεί την διεπιστημονική συμβολή και υποστήριξη. Και στην περίπτωση των κοινοτικών παρεμβάσεων, προτείνεται η ανάπτυξη θεραπευτικών πλάνων προσαρμοσμένων στην κάθε μεμονωμένη περίπτωση, η ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των κοινοτικών και των θεσμικών παροχών με την επιτήρηση και τη χρήση οικολογικών-κοινωνικών παρεμβάσεων, όπως είναι η θεραπεία.

Υποτροπή των σεξουαλικών δραστών

Οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων που έχουν, σύμφωνα με τις μελέτες, τα μεγαλύτερα ποσοστά υποτροπής είναι κατά σειρά και ανάλογα με τα ποσοστά που καταδείχθηκαν: βιαστές, ομοφυλόφιλοι παιδόφιλοι και αυτοί, που κακοποιούν παιδιά εντός της οικογένειας με θύματα και των δύο φύλων και τέλος οι ψυχοπαθείς παραβάτες. Πληρούν, επίσης, τα εξής χαρακτηριστικά: πρόωρη έναρξη ποινικού μητρώου- ιστορικού, η οποία χαρακτηρίζεται από βία και καταδίκες για σεξουαλικά εγκλήματα, έχουν διαπράξει κυρίως βιασμό γυναίκας εκτός της οικογένειας ή σεξουαλική επίθεση σε ανήλικο αγόρι, έχουν ποικίλη σεξουαλική ποινική δραστηριότητα ως προς τον τύπο του θύματος, παρουσιάζουν αντι-κοινωνική ζωή,

έχουν ψυχοπαθητική προσωπικότητα, υψηλή επιθετικότητα, αρνητικότητα, γνωσιακές στρεβλώσεις και συναισθηματική μοναξιά, χαμηλή ενσυναίσθηση (empathy), χαμηλό συναισθηματικό έλεγχο, λίγες δεξιότητες και ικανότητες επίλυσης προβλημάτων και τέλος, εμφανίζουν σεξουαλικά αποκλίνουσα διέγερση και φαντασιώσεις.

Η υποτροπή χρησιμοποιείται ως μέτρο ελέγχου της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων εναλλακτικής δικαιοσύνης. Τα διαθέσιμα στοιχεία κάνουν λόγο για μείωση των ποσοστών υποτροπής στους δράστες αυτούς, που παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα μεσολάβησης σε σχέση με εκείνους, που ακολούθησαν τη δικαστική διαδικασία. Μάλιστα ακόμη και σε περιπτώσεις υποτροπής οι δράστες της πρώτης ομάδας τέλεσαν λιγότερο σοβαρά αδικήματα συγκριτικά με τη δεύτερη ομάδα. Οι έρευνες, συχνά, παρουσιάζουν αντικρουόμενα μεταξύ τους αποτελέσματα, άλλοτε αναδεικνύοντας θετική επιρροή της επανορθωτικής δικαιοσύνης στην αποτροπή του εγκλήματος και άλλοτε όχι. Επισημαίνεται, ωστόσο, το γεγονός ότι κάποιες εξ αυτών αφορούσαν προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης, τα οποία δεν διαρκούν περισσότερο από 60- 90 λεπτά συνολικά. Συνεπώς, είναι ουτοπικό να πιστεύουμε ότι μια σύντομη χρονικά παρέμβαση μπορεί να αλλάξει ριζικά μια εγκληματική συμπεριφορά και κυρίως πεποίθηση. Μια σύντομη παρέμβαση, όπως για παράδειγμα η διαμεσολάβηση, δεν μπορεί από μόνη της να αλλάξει δραματικά την εγκληματική συμπεριφορά. Απαιτείται ένας συνδυασμός προγραμμάτων, όπου οι διαδικασίες δεν θα εξαντλούνται, για παράδειγμα μόνον στις σύντομες συνεδρίες, αλλά θα συνοδεύονται και από πρόγραμμα μετα-παρακολούθησης (follow up) του δράστη, που θα περιλαμβάνει συμβουλευτική, κοινωνική επανένταξη (rehabilitation) και κυρίως θεραπεία..

Συμπερασματικά, όπως φαίνεται από την ποικιλία των μελετών που εξετάστηκαν, παρέχονται πειστικά στοιχεία ότι η θεραπεία μπορεί να μειώσει τη σεξουαλική υποτροπή. Παραμένει, ωστόσο, αβέβαιο το χρονικό διάστημα. Η πιο λογική εκτίμηση σε αυτό το σημείο είναι ότι, η θεραπεία μπορεί να μειώσει τη σεξουαλική υποτροπή για μία περίοδο 5 ετών από 5 - 8%. Υπάρχουν βέβαια και έρευνες που έρευνες έχουν αποδείξει ότι τα θεραπευτικά προγράμματα γνωσιακής και συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας βοηθούν στη μείωση των ποσοστών υποτροπής μέχρι και 40%. Η κάθε θεραπεία δεν λειτουργεί το ίδιο αποτελεσματικά για τον κάθε δράστη, όπως συμβαίνει άλλωστε και για όλους τους υπό θεραπεία ασθενείς. Το είδος και η διάρκεια του εφαρμοζόμενου προγράμματος αποτελούν σοβαρότατους

παράγοντες ως προς την αποτελεσματικότητα του. Επίσης, οι δράστες αυτοί, που ολοκληρώνουν επιτυχώς ένα πρόγραμμα υποτροπιάζουν λιγότερο έναντι όσων το εγκαταλείπουν. Οπότε η εκτίμηση του ποσοστού 5%- 8% είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι αφορά σε έναν άκρως μεικτό πληθυσμό παραβατών με πολύ διαφορετικούς κινδύνους υποτροπής.

Αν και δεν είναι εύκολο να προβλεφθεί ο ακριβής τρόπος και χρόνος, που κάποιος δράστης θα ενεργήσει εγκληματικά, είναι δυνατή η κατάταξη των δραστών σε μεγάλης και μικρής επικινδυνότητας υποτροπή, με τη χρήση παραμέτρων επικινδυνότητας και εργαλείων εκτίμησης που κατηγοριοποιούν τους δράστες με σχετικά μεγάλη ακρίβεια. Με τις κλίμακες εκτίμησης της επικινδυνότητας των δραστών μπορεί αναλόγως να εκτιμηθεί και ο βαθμός θεραπευτικής αντιμετώπισης, που απαιτείται, η χρονική διάρκεια επιτήρησης, απαγόρευσης κλπ. Ο προσδιορισμός των παραγόντων, που σχετίζονται με την υποτροπή των σεξουαλικών εγκληματιών, μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των στρατηγικών παρέμβασης σε αυτόν τον πληθυσμό. Η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων σχετικά με τη μείωση της υποτροπής θα πρέπει να αξιολογηθεί σύμφωνα με το εάν το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης αποσκοπεί στον έλεγχο αυτών των παραβατών και στην αποτροπή της περαιτέρω θυματοποίησης.

Συνοψίζοντας, τα προγράμματα μεταχείρισης δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων εμπεριέχουν: το εμπειρικό μοντέλο της αλλαγής, παρεμβάσεις, που στοχεύουν στις ανάγκες που παράγουν το έγκλημα, μεθόδους θεραπείας, οι οποίες θα ανταποκρίνονται οι ανάγκες των συμμετεχόντων παραβατών στο πρόγραμμα, μεθόδους θεραπείας, που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές, μεθόδους θεραπείας, που παρέχουν στους παραβάτες τις δεξιότητες που χρειάζονται προκειμένου να αποφευχθεί μελλοντική υποτροπή, ευρύ φάσμα θεραπευτικών στόχων, που έχουν σχέση με την αποφυγή της μελλοντικής υποτροπής, κατάλληλη φαρμακολογική θεραπεία ανάλογα με τη σοβαρότητα και την εμμονή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, κατάλληλες προσαρμογές για το μέλλον, που θα περιλαμβάνουν εκθέσεις θεραπείας και τις μελλοντικές επιπτώσεις, συνεχή παρακολούθηση της επιλογής προσωπικού, κατάρτιση και υποστήριξη αυτού, συνεχή αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων της θεραπείας των παραβατών και του προσωπικού, μακροπρόθεσμο έλεγχο της υποτροπής. Επίσης, βασικά συστατικά των επιτυχημένων προγραμμάτων θεραπείας σεξουαλικών δραστών κρίνονται: η διευθέτηση των αναπτυξιακών παραγόντων που δημιουργούν την παρεκκλίνουσα

προδιάθεση, όπως δυσλειτουργικές προσκολλήσεις και σεξουαλική, φυσική, συναισθηματική κακοποίηση, που αφορούν στο παρελθόν του δράστη, οι παράγοντες που συνδέονται με τη διατήρηση της σεξουαλικά παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και αφορούν στο παρόν και ανάπτυξη της πρόληψης της υποτροπής και των δεξιοτήτων που αφορούν στο μέλλον. Απαραίτητο στοιχείο είναι και η ανάπτυξη της διορατικότητας του δράστη, των κινήτρων και των δεξιοτήτων που είναι αναγκαία για την αποφυγή μελλοντικής προσβολής και η υιοθέτηση μη παρεκκλίνοντα τρόπου ζωής. Τέλος, θα πρέπει να περιλαμβάνεται η χρησιμοποίηση μεθόδων θεραπείας προσανατολισμένες στις ανάγκες (εγκληματογόνες και προσωπικότητα) και τις δυνατότητες (πνευματικές και συναισθηματικές) των παραβατών, με την εφαρμογή ομαδικής και ατομικής θεραπείας.

Ειδικότερα, για τους σεξουαλικούς παραβάτες υψηλού κινδύνου, εκείνους δηλαδή, που παρουσιάζουν διαταραγμένο ψυχολογικό υπόβαθρο, ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και ακραίες ιστορίες σεξουαλικής παρέκκλισης και προσβολής, προτείνεται η δημιουργία ενός θεραπευτικά προσανατολισμένου περιβάλλον, που συνδυάζει τις προσδοκίες της αλλαγής συμπεριφοράς με την προσωπική υποστήριξη του δράστη από διεπιστημονική ομάδα, που θα ελέγχει και θα διαχειρίζεται μεμονωμένα και κατά περίπτωση πλάνα θεραπείας. Θα περιέχει συνδυασμό γνωσιακών- συμπεριφορικών επεμβάσεων, που εξετάζουν τους εγκληματογόνους παράγοντες και την προσωπικότητα των συμμετεχόντων παραβατών, με μεμονωμένη θεραπεία κατά περίπτωση συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης της έξαρσης της libido με φαρμακευτική αγωγή. Εξάλλου, τα προγράμματα θεραπείας, που χρησιμοποιούν γνωσιακές-συμπεριφορικές μεθόδους και φαρμακευτική αγωγή που μειώνει ή εξαλείφει την libido, ώστε να αντιμετωπιστεί η επιθυμία, που οδηγεί στο έγκλημα, μπορούν να βελτιώσουν αποδεδειγμένα τα ποσοστά υποτροπής. Σε κάθε περίπτωση ένας θεραπευτικός μηχανισμός μπορεί να λειτουργήσει καλά και να έχει αποτελέσματα, ως προς την πρόληψη της υποτροπής, εάν κινείται με στόχο τη βελτίωση του τρόπου ζωής των δραστών και συγκεκριμένα τη δημιουργία ελπίδας, θετικών προσδοκιών και την αύξηση της αυτοεκτίμησής τους.

Τελικές σκέψεις - Προτάσεις:

Η κοινωνική και οικογενειακή δικαιοσύνη, όπως προτείνεται μέσα από τα εναλλακτικά μοντέλα της επανόρθωσης, αποκατάστασης και θεραπείας μπορεί να είναι υπό ορισμένες συνθήκες «σκληρότερη» από τη φυλακή. Για έναν σεξουαλικό δράστη ίσως είναι περισσότερο δύσκολο να βρεθεί σε μια αντιπαράθεση με το θύμα και την οικογένειά του από την φυλάκιση. Η συμμετοχή της κοινότητας στη διαδικασία της αποκατάστασης γίνεται, όταν η βία τίθεται σε «δημόσια θέα» και μπαίνει τέλος στην απομόνωση των θυμάτων, στη σιωπή και τη μυστικότητα, που συνοδεύουν τα εν λόγω εγκλήματα. Η σεξουαλική εκπαίδευση μπορεί να είναι το καλύτερο όπλο πρόληψης για το μέλλον, καθώς ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα είναι η έλλειψη ποιοτικής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Η εκπαίδευση, δεν πρέπει να στοχεύει μόνο στις φυσιολογικές πτυχές του φύλου και της σεξουαλικότητας, αλλά πρέπει επίσης να προωθηθεί το σεβασμό μεταξύ των προσώπων.

Ακόμη και αν η θεραπεία είναι στην καλύτερη περίπτωση οριακή ως προς την αποτελεσματικότητά της για τους παραβάτες σεξουαλικής φύσεως ενεργειών, τα οφέλη για την κοινωνία, που αφορούν σε λιγότερα θύματα και μειωμένη οικονομική επιβάρυνση για τους φορολογούμενους, είναι αρκετά ισχυρά. Έτσι, ακόμη και αν τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα δεν είναι αρκετά, είναι δίκαιο να συμπεράνουμε, ότι οι γνωσιακές - συμπεριφορικές προσεγγίσεις ψυχοθεραπείας, τα φάρμακα και η κοινοτική παρακολούθηση των σεξουαλικών δραστηριοτήτων έχουν βρεθεί ως αποτελεσματικά.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί και πρέπει να ενταχθεί – όσο το δυνατόν – εντός του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, λαμβάνοντας χαρακτήρα διαδικασίας συμπληρωματικής, η οποία όμως θα ενισχύει με το ρόλο της, ώστε να υπάρχει ένα ποιοτικό, αποδοτικό και ικανοποιητικό ολοκληρωμένο σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Επειδή η επανορθωτική δικαιοσύνη λειτουργεί επί της αρχής της εθελούσιας και αυτόβουλης συμμετοχής των εμπλεκόμενων μερών στη διαδικασία, η άρνηση συμμετοχής ενός εξ αυτών αυτόματα ακυρώνει τη λειτουργία της και θέτει σε κίνηση την ποινική διαδικασία. Συνεπώς, η παράλληλη και αλληλοσυμπληρούμενη εφαρμογή αμφοτέρων των ανωτέρω συστημάτων φαίνεται εφικτή και βιώσιμη, ώστε η ιδέα περί ενός ολοκληρωμένου συστήματος απονομής δικαιοσύνης να μοιάζει εφικτό.

Οι εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης και τα προγράμματα επανόρθωσης συναντώνται σε πολλούς πολιτισμούς ανά τους αιώνες και αποτέλεσαν, στις πρώιμες,

κοινωνίες το μοναδικό τρόπο επίλυσης των διαφορών και αποκατάστασης των ζημιών που το έγκλημα και ο δράστης είχαν προκαλέσει. Η επιστροφή στις εναλλακτικές αυτές μορφές διευθέτησης του εγκλήματος, προσαρμοσμένες οπωσδήποτε, στις απαιτήσεις των σύγχρονων κοινωνιών, αποτελούν την νέα πρόταση αλλά και πρόκληση στον τομέα της δικαιοσύνης. Και αν όπως λέει ο ποιητής, η ιστορία είναι μια συνεχή ανελισσόμενη σπείρα, δεν έχουμε ίσως παρά να δοκιμάσουμε αυτό που το παρελθόν προτείνει και το παρόν απαιτεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτινοπούλου Β. & Μαγγανάς Αντ. (1996)**, *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Αρτινοπούλου Β. (1995)**, *Αιμομιξία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Ερευνητικά Δεδομένα*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Αλεξιάδης Στ. (2002)**, *Η συνδιαλλαγή θύματος –δράστη*, στο Αρτινοπούλου & Γιωτάκος Ο. *Ανδρογόνα και σεξουαλική συμπεριφορά*. Ιατρική, 81(3): 215-224.
- Αλεξιάδης Στ. (2007)**, *Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη: Μια άλλη αντιμετώπιση του «εγκληματικού φαινομένου»*, στον Τιμητικό Τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τομος II, σελ. 991-1017, Εκδόσεις Σάκκουλα,.
- Αρτινοπούλου, Β. (2000)**, *Νέα Κοινωνικά Κινήματα- Εγκληματολογικές προσεγγίσεις*. Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρτινοπούλου, Β (1996)**, *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του βιασμού στον Τύπο: Προλεγόμενα μιας έρευνας*. Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, Τεύχος 11-16,.
- Αρτινοπούλου, Β. (1992)** *Η προβληματική του αιτιολογικού συσχετισμού ανάμεσα σε μορφές παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και εμπειρίες παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης*. Τιμητικός τόμος “Αφιέρωμα στον Η. Δασκαλάκη” Αθήνα, σελ. 35-43
- Γιοβάνογλου, Σ. Η ενσωμάτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους. Τιμητικός Τόμος Ι. Μανωλεδάκη, ΙΙ, σελ. 1053-1078**
- Γιωτάκος Ο., Βαϊδάκης Ν., Μαρκιανός Μ., Χριστοδούλου Γ.Ν. (2003)**, *Χαρακτηριστικά προσωπικότητας ατόμων με σεξουαλική παραπνοματικότητα*. Ψυχιατρική, 14: 181-190.
- Γιωτάκος Ο. (2008)**, *«Σεξουαλική Βία»*. Στο «Ψυχιατροδικαστική», Επιμ. Δουζένης Α., Λύκουρας Λ., Εκδόσεις Πασχαλίδης, σελ 98-111.
- Γιωτάκος Ο. (2004)**, *«Σεξουαλική Επιθετικότητα και Παραφυλίες: Αιτιολογία, Εκτίμηση και Αντιμετώπιση»*. Εκδόσεις «Ιατρικές Εκδόσεις ΒΗΤΑ»,.
- Γιωτάκος Ο. (2003)**, *Παιδοφιλία: Αιτιολογία-Εκτίμηση-Αντιμετώπιση*. Τετράδια Ψυχιατρικής, , 82: 70-78.

- Γιωτάκος Ο. (2002)**, *Ανδρογόνα και επιθετική ή άτυπη σεξουαλική συμπεριφορά..* Εγκέφαλος, , 39: 131-141.
- Γιωτάκος Ο. (2002)**, *Φυλετικές ορμόνες και αμινεργικό νευρομεταβιβαστικό σύστημα στην παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά.* Ψυχιατρική, 13(1): 37-51.
- Γιωτάκος Ο. (2001)** *Ανδρογόνα και επιθετική συμπεριφορά.* Ψυχιατρική, , 12: 257-271.
- Γιωτάκος Ο. (2000)**, *Φαρμακευτική Θεραπεία Παραφιλιών*, Ιατρική, 77 (6): 542 - 547
- Γιωτάκος Ο. Τσιλιάκου Μ., (Επιμ). (2008)** «*Ο Κύκλος της Κακοποίησης*». Εκδόσεις «Αρχιπέλαγος»
- Δασκαλάκης Η. (1985)** *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Νομικές εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή,
- Ζαραφονίτου, Χ. (2003)**, *Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μαγγανάς, Αντ. (2007)** *Ιδιαίτερα Ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη,
- Μαγγανάς Αντ. (2004)**, *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα,
- Μαγγανάς Αντ., (1996)** *Θυματολογία και Οψεις Θυματοποίησης*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη,
- Σπινέλλη Καλ., (2005)** *.Με τον όρο επανορθωτική/αποκαταστατική δικαιοσύνη, στον Τιμητικό Τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, Δημοκρατία-Ελευθερία- Ασφάλεια Ι, σελ. 384 Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα –Θεσσαλονίκη
- Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο., Μαγγανάς Αντ. (2009)**, *Βιολογικά δεδομένα της βίαιης συμπεριφοράς-Σύγχρονοι προβληματισμοί στους τομείς Ψυχιατρικής κ Εγκληματολογίας.* Ποινική Δικαιοσύνη και Εγκληματολογία, 1: 19-25,.
- Τσιλιάκου Μ. (2008)**, *Μέτρα εναλλακτικής δικαιοσύνης (αποκαταστατικά & θεραπευτικά) σε παιδόφιλους δράστες.* Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης Σεξουαλικής Κακοποίησης, Αθήνα, 18-20 Δεκ.
- Cusson M. (2002)**, *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, (μετ. Ηρ. Σαγκουνίδου – Δασκαλάκη), Βιβλιοθήκη Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Delmas & Marty M.,** *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, (μετ.- εισ.) Χρ. Ζαραφονίτου, Βιβλιοθήκη Εγκληματολογίας, αρ. 8, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Hulsman L. & Bernat de Celis J. (1997), (μτρφ.) Γιώργος Π. Νικολόπουλος, *Άστοχες ποινές, Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, Βιβλιοθήκη Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A.G.D. (Σεπτέμβριος 2005), *About the Drug Court of N.S.W.*, <http://www.lawlink.nsw.gov.au/drugcrt/drugcrt.nsf/pages/drugcrt2>

Abel G.G. (1994), *Paraphilias*, Στο Kaplan H.I. & Sadock B.J. (Eds), *Synopsis of Psychiatry* / VII edition, Williams & Wilkins, pp. 674-681.

Abel G.G. (1999), *Paraphilias: Prevalence, characteristics, evaluation, and cognitive-behavior treatment*. Στο Zonana H (ed), *Dangerous sex offenders: A task force report of the American Psychiatric Association.*, American Psychiatric Association, Washington.

Abel G. G. & Blanchard E. B. (1974), *The role of fantasy in the treatment of sexual deviation*, Archives of General Psychiatry, Apr 30, 4, 467-75.

Abel G. G., Barlow D. H., Blanchard E. B. & Guild D. (1977), *The components of rapist's sexual arousal*. Archives of General Psychiatry, 34, 895-903.

Abel G.G., Becker J.V., Murphy W. D. & Flanagan B. (1981), *Identifying dangerous child molesters*. Στο J. R. Stuart (Ed), *Violent behavior: Social learning approaches to prediction management and treatment*, New York: Brunner/Mazel.

Abel G. G., Mittelman M. S. & Becker, J. V. (1985), *Sex offenders: Results of assessment and recommendations for treatment*. Στο M. H. Ben-Aron, S. J. Hucker & C. D. Webster (Eds.), *Clinical criminology: The assessment and treatment of criminal behavior* Toronto: M & M Graphics.

- Abel G. G., Becker J. V., Mittelman M. S., Cunningham-Rathner J., Rouleau J. L., & Murphy W.D. (1987),** *Self-reported sex crimes of nonincarcerated paraphiliacs.* Journal of Interpersonal Violence, 2, 3-25.
- Abel G. G., Becker J. V., Cunningham-Rathner J., Mittleman, M. & Rouleau J. (1988),** *Multiple paraphilic diagnoses among sex offenders.* Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law, 16, 153-168.
- Abel G.G., Blanchard E.B., Becker J.V. & Djenderedjian A. (1987),** *Differentiating sexual aggressives with penile measures.* Criminal Justice and behaviour, 5, 315-332.
- Abel G.G., Mittelman M., Becker J.V., Rathner J. & Rouleau J. (1988),** *Predicting child molesters' response to treatment,* Annals of the New York Academy of Science. 528 - 223-234.
- Abel G.G & Rouleau J.J. (1990),** *The nature and extend of sexual assault.* Στο Marshal WL, Laws DR, Barbaree HE (Eds), *Handbook of sexual assault: Issues, theories and treatment of the offender,* Plenum Press, New York.
- Abel G.G. & Osborn C.A. (1992).** *The Paraphilias: The extent and nature of sexually deviant and criminal behavior.* Στο J.M.W. Bradford (Ed.), *Psychiatric Clinics of North America* 15(3), W.B. Saunders Company, Philadelphia, PA, 675687.
- Abel G.G., Osborn C. A., & Twigg D. A. (1993),** *Sexual assault through the life span: Adult offenders with juvenile histories.* Στο H. E. Barbaree, W. L. Marshall, and S. M. Hudson (Eds.), *The juvenile sex offender,* New York, NY: Guilford Press.
- Abel R. (1998).** *Speaking respect, respecting speech.* Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Abrahamson S.S. (2000),** *The Appeal of Therapeutic Jurisprudence,* 24 Seattle U. L. REV. 223, 224
- Acorn A. (2004),** *Compulsory Compassion: A Critique of Restorative Justice,* Vancouver UBC Press
- Adler C. & Wundersitz J. (eds) (1994),** *Family Group Conferencing and Juvenile Justice: The Way Forward or Misplaced Optimism?* Canberra, Australia: Australian Institute of Criminology
- Aertsen I. (1999),** *Conference - Restorative Justice in a European Perspective,* Katholieke Universiteit, Leuven Belgium

- Ahlmeyer S., Heil P., McKee B. & English K. (2000)**, *The impact of polygraphy on admissions of victims and offenses in adult sexual offenders*, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 12 (2), 123-138
- Alexander P.C. (1990)**, *The role of the extended family in the evaluation and treatment of incest*. Στο Friedrich WN (Ed): *Casebook of Sexual Abuse Treatment*. New York, WW Norton.
- Alexander M.A. (1999)**, *Sexual offender treatment efficacy revisited*, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11 (2), 101-11
- Allen DW. (1980)**, *A psychoanalytic view*. Στο DJ Cox & RJ Daitzman (Eds), *Exhibitionism: Description, assessment and treatment*. New York. Garland
- American Psychiatric Association (1994)**, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.
- Anderson L.M. & Shafer O. (1979)**, *The character-disordered family: A community treatment model for family sexual abuse*. [*American Journal of Orthopsychiatry*](#), 49, 436-445.
- Anderson R. A., Bancroft J. & Wu F.C.W. (1992)**, *The effects of exogenous testosterone on sexuality and mood of normal men*. *J. Clin. Endocrinol*, 75, 1503-1507.
- Andrews D.A., Bonta J. & Hoge R.D. (1990)**, *Classification for effective rehabilitation: Rediscovering pathology*, *Criminal Justice and Behavior* 19-32.
- Anglin M.D. and Hser Y. (1991)**, *Criminal justice and the drug abusing offender: Policy issues of coerced treatment*. *Behavioral Sciences and the Law*, 9, 243-267.
- Angrist B. M. & Gershon S. (1976)**, *Clinical effects of amphetamine and L-dopa of sexuality and aggression*. *Comprehen. Psychiat.* 17Q 715-722.
- Angst J. (1998)**, *Sexual problems in healthy and depressed persons*. *Intern Clin Psychopharmacology*, 13 (Suppl), S1 S4.
- Annon J. S. (1989, April)**, *Assessing and treating sex offenders: Training and videotape demonstration*. Presentation made at the Fifth Annual Symposium in Forensic Psychology of the [American College of Forensic Psychology](#), San Diego.
- Araji S. & Finkelhor D. (1986)**, *Abusers: A review of the research*. Στο D. Finkelhor, *A Sourcebook on Child Sexual Abuse*, Beverly Hills: [Sage](#).
- Arndt W., Foehl J. & Good F. (1985)**, *Specific sexual fantasy themes: A multidimensional study*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 472-480.

- Ashworth A. (2002)**, *Responsibilities, Rights and Restorative Justice*, British Journal of Criminology 42: 591.
- Association for the Treatment of Sexual Abusers ATSA (2000)**, Brief for the Association for the Treatment of Sexual Abusers as Amicus Curiae in support of petitioner. Kansas vs. Crane.
- Avruch Kevin (1990)**, *Ideas of Human Nature in Contemporary Conflict Resolution Theory*. Negotiation Journal, 6 (3).
- Badger D.G. (1998)**, *Researching the effectiveness of a small scale experimental project for sex offenders*, Στο J. Cheetham and M.A.F. Kazi (Eds.) *The Working of Social Work*. London: Jessica Kingsley.
- Bader S.M., Scalora M.J., Casady T.K. & Black S. (2008)**, *Female sexual abuse and criminal justice intervention: a comparison of child protective service and criminal justice samples*, Medline
- Badgley R. (1984)**, *Sexual Offences Against Children*, Canadian Government Publishing Center: Ottawa.
- Bailly Ayumi (1996)**, *Healing as Transformation*, Interaction 96.
- Bain, J., Langevin, R., Dickey, R., & Ben Aron M. (1987)**, *Sex hormones in murderers and assaulters*. Behavioral Science and the Law, 5(1), 95-101.
- Baker, A. & Duncan, S.I. (1985)**, *Child sexual abuse: A study of prevalence in Great Britain*, Child Abuse and Neglect, 9, 457-467.
- Bancroft J., Tennent G., Loucas K. & Cass J. (1974)**, *The control of deviant sexual behavior by drugs: I. Behavioural changes following Oestrogens and Anti-androgens*. Br J Psychiatry, 125: 310-315.
- Bancroft J. (1980)**, *Endocrinology of sexual function*. Clinics in Obstetrics and Gynaecology, 7, 253-281.
- Bancroft, J. (1983)**, *Human sexuality and its problems*. Edinburgh: Churchill Livingstone.
- Bancroft J., Janssen E., Strong D., Carnes L., Vukadinovic Z. & Long J.S. (2003)**, *The relation between mood and sexuality in heterosexual men*. Arch Sexual Behav, 32: 217-230.
- Bancroft J. & Vukadinovic Z. (2004)**, *Sexual addiction, sexual compulsivity, sexual impulsivity, or what? Toward a theoretical model*. J of Sex Research, 41: 225-234.

- Barbaree H.E. & Marshall W.L. (1988)**, *Deviant sexual arousal, offense history and demographic variables as predictors of reoffense among child molesters*. Behavioural Sciences and the Law, 6, 267-280.
- Barbaree H. E., & Marshall W. L. (1989)**, *Erectile responses among heterosexual child molesters, father-daughter incest offenders, and matched non-offenders: Five distinct age preference profiles*. Canadian Journal of Behavioural Science, 21, 70-82.
- Barbaree H.E. (1991)**, *Denial and minimisation among sex offenders: Assessment and treatment outcome*, Forum on Corrections Research, 3, 300-333.
- Barbaree H. E & Cortoni F. A. (1993)**, *Treatment of the juvenile sex offender within the criminal justice and mental health systems*. Στο H. E. Barbaree, W. L. Marshall, S. M. Hudson (Eds.) *The juvenile sex offender* (pp. 243-263). New York, NY: Guilford Press.
- Barbaree H. E. (1997)**, *Evaluating treatment efficacy with sexual offenders: The insensitivity of recidivism studies to treatment effects*. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 9, 111-128.
- Barbaree H.E., Blanchard R. & Langton C.M. (2002)**, *Sexual aggression through the lifespan*, Law and Mental Health Program, Centre for Addiction and Mental Health, University of Toronto, Toronto, Ontario.
- Barbarino, A. & De Marinis L. (1980)**, *Estrogen induction of luteinizing hormone release in castrated adult males*. Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 51(2), 280-286.
- Bard L.A., Carter D.L., Cerce D.D., Knight R.A., Rosenberg R. & Schneider B. (1987)**, *A descriptive study of rapists and child molesters: Developmental, clinical, and criminal characteristics*. Behavioral Sciences and the Law, 5, 203-220.
- Barratt E.S., Stanford M.S., Kent T.A. & Felthous A. (1997)**, *Neuropsychological substrates of impulsive aggression*. Biol Psychiatry, 41: 1045-1061.
- Barth R.J & Kinder B.N. (1987)**, *The mislabeling of sexual impulsivity*. J Sex Marital Ther, 13: 15-23.
- Bartol C. (1991)**, *Criminal behavior: A psychosocial approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bartova D., Nahunek K., Svestka J. & Hajnova R. (1979)**, *Comparative study of prophylactic lithium and diethylstilbestrol in sexual deviants*. Activ Nerv Sup (Praha), 21:163-164.

- Baruch B. & Folger J., (2004, October),** *The Promise of Mediation: The Transformative model for Conflict Resolution*, Wiley John & Sons publ.
- Baumeister R.F. (1988),** *Gender differences in masochism scripts*. *Journal of Sex Research*, 25, 478-499.
- Baumeister R. F. (1989),** *Masochism and the self*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Baumeister, R.F. (1991),** *Escaping the self: Alcoholism, spirituality, masochism, and other flights from the burden of selfhood*. New York: Basic Books.
- Baumeister R.G. & Butler J.L. (1997),** *Sexual Masochism*. Στο Laws, R. & O' Donohue (Eds.), *Sexual Deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 225-239). The Guilford Press.
- Bazemore G. & Schiff M. (1996),** *Community justice/restorative justice: Prospects for a new social ecology for community Corrections*, *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 20(2): 311-334
- Bazemore S. G. & Umbreit, M. (1995),** *Rethinking the sanctioning function in juvenile court: Retributive or restorative responses to youth crime*. *Crime and Delinquency*, 41 (3), 296-316.
- Bazemore G. (1998),** *Crime Victims and Restorative Justice in Juvenile Courts: Judges a Obstacle or Leader?*, *Western Criminology Review*
- Bazemore G. (2000),** *Community justice and a vision of collective efficacy: The case of restorative conferencing*, *Criminal Justice 2000*, Vol. 3, Washington DC:US, Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 228-297
- Bazemore S. G. & Leip L. (2000),** *Victim participation in the new juvenile court: Tracking judicial attitudes toward restorative justice reforms*. *The Justice System Journal*, 21 (2), 199-226.
- Bazemore S.G. & Umbreit M. (2001),** *A comparison of four restorative conferencing models*. *Juvenile Justice Bulletin*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Office of Justice Programs. US Department of Justice.
- Bazemore S. G. & McLeod, C. (2002),** *Restorative justice and the future of diversion and informal social control*. Στο E. G. M. Weitekamp & H. J. Kerner (Eds.), *Restorative justice: Theoretical foundations* (pp. 143-176). Devon, UK: Willan Publishing.
- Becker J.V. (1990),** *Treating adolescent sexual offenders*, *Professional Psychology: Research, and Practice*, 21, 362-365

- Becker J.V. & Hunter, J.A. (1997)**, *Understanding and treating child and adolescent sexual offenders*. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 177-197.
- Beckett R., Beech A., Fisher D. & Fardham A.A. (1994)**, *Community based treatment for sex offenders: An evaluation of seven treatment programmes*. London: Home Office Publications Unit.
- Beech A., Fisher D., Beckett R. & Scott-Fordham A. (1998)**, *An evaluation of the Prison Sex Offender Treatment Programme*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate 1998, Research Findings No. 79.
- Belgrave J. (1995)**, *Restorative Justice, Discussion paper*, Wellington, New Zealand: New Zealand Ministry of Justice
- Bennett M. & Dewberry C. (1994)**, I've said I'm sorry, haven't I? A study of the identity implications and constraints that apologies create for their recipients. *Current Psychology: Developmental, Learning, Personality, Social*, 13, 10-20.
- Bennett M. & Earwaker D. (1994)**, *Victim's responses to apologies: The effects of offender responsibility and offense severity*. *The Journal of Social Psychology*, 134, 457-464. *Restorative Justice* 22
- Berlin F. (1983)**, *Sex offenders: A biomedical perspective and a status report on biomedical treatment*. Στο J. G. Greer & I. R. Stuart (Eds.), *The sexual aggressor: Current perspectives on treatment*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Berman G. (ed.) (2000)**, *What is a Traditional Judge Anyway?*, 84 *Judicature*, 78, 81
- Berner W., Berger P., Gutierrez K., Jordan B. & Berger J. (1992)**, *The role of personality disorder in the treatment of sexual offenders*. *Journal of Offender Rehabilitation*, 18, 25-37.
- Beutler L.E., Hinton R.M., Crago M. & Collier S. (1995)**, *Evaluation of fixed propensities to commit sexual offenses: A preliminary report*, *Criminal Justice and Behaviour*, 22, 284-294.
- Biermans N. & d'Hoop M.N. (2001)**, *Development of Belgian prisons into a restorative perspective*, paper presented at the Positioning Restorative Justice fifth international conference, International Network for Research on Restorative Justice for Juveniles, Leuven 16 – 19 September
- Bischoff M. (2001)**, *How restorative is AVP? Evaluating the Alternatives to Violence Project (AVP) according to restorative justice yardstick*, paper available at mediate.quaker.org/pepers/rj.thm

- Black D.W, Kehrberg L.L.D, Flumerfelt D.L, Schlosser S.S. (1997),** *Characteristics of 36 subjects reporting compulsive sexual behavior.* Am J Psychiatry. 154(2): 243-249.
- Blush G.J., & Ross K.L. (1986).** *Sexual allegations in divorce: The SAID syndrome.* [Conciliation Courts Review](#), 25(1).
- Bondeson V.U. (1994),** *Alternatives to Imprisonment – Intentions and Reality,* Westview Press, Colorado, Oxford
- Bonta J. & Wallace-Capretta S. (1998),** *Restorative justice: An evaluation of the restorative resolutions project.* Solicitor General Canada (October 1998).
- Bonta J., Wallace-Capretta S. & Rooney J. (2000),** *A quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program,* Criminal Justice and Behavior 312-329.
- Borduin C.M., Henggeler S.W., Blaske D. M. & Stein R. J. (1990),** *Multisystemic treatment of adolescent sexual offenders.* International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 34(2), 105-113
- Borduin C.M. & Schaeffer C. M. (2001),** *Multisystemic treatment of juvenile sexual offenders: A progress report.* Journal of Psychology and Human Sexuality, 13 (3&4), 25-42.
- Borzecki M. & Wormith J.S. (1987),** *A survey of treatment programmes for sex offenders in North America.* [Canadian Psychology](#), 28(1), 30-44
- Boskey James B. (1994),** *The Proper Role of the Mediator: Rational Assessment, Not Pressure.* Negotiation Journal, 10 (4).
- Bourgeois J.A & Klein M. (1996),** *Risperidone and fluoxetine in the treatment of pedophilia with comorbid dysthymia.* J Clin Psychopharmacol, 16: 257-258.
- Bourke M.L. & Donohue B. (1996),** *Assessment and treatment of juvenile sex offenders: An empirical review,* Journal of Child Sex Abuse, 5, 1, 47-70.
- Bowers M. B., Woert M. V. & Davis L. (1971),** *Sexual behavior during L-DOPA treatment for parkinsonism.* Am. J. Psychiat. 127Q 1691-1693.
- Bradford J.M.W. (1985),** *Organic treatments for the male sexual offender.* Behavioral Sciences and the Law, 3, 355-375.
- Bradford J.M.W. (1990),** *The antiandrogen and hormonal treatment of sex offenders,* Στο W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (Eds), *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender,* New York: Plenum Press.

- Braithwaite J. (1999)**, *Restorative Justice: assessing optimistic and pessimistic accounts*, Στο M. Tonry (ed.) *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 25, 1-127. Chicago, IL: University of Chicago Press
- Braithwaite J. (2000)**, *Survey Article: Repentance Rituals and Restorative Justice*, *The Journal of Political Philosophy* 8: 11
- Braithwaite J. (2002)**, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, New York: Oxford University Press
- Braithwaite J. & Daly K. (1998)**, *Masculinities, violence, and communitarian control*. Στο S.L. Miller (Ed.), *Crime control and women: Feminist implications of criminal justice policy*,. Newbury Park, CA: Sage.
- Braithwaite J. & Mugford S. (1994)**, *Conditions of successful reintegration ceremonies*, *British Journal of Criminology*, 34(2): 139-171
- Bradford J. & Pawlak A. (1987)**, *Sadistic Homosexual pedophilia : Treatment with cyproterone acetate: A single case study*. *Can J Psychiatry*, 32: 22-30.
- Bradford J. & Pawlak A. (1993)**, *Double-blind placebo crossover study of cyproterone acetate in the treatment of the paraphilias*. *Arch Sex Behav*, 22: 383-402.
- Braithwaite J. & Pettit P. (1990)**, *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*, Oxford: Oxford University Press.
- Braithwaite J. & Pettit P. (1994)**, *Republican Criminology and Victim Advocacy*, *Law and Society Review* 28: 770.
- Braithwaite J. & Pettit P. (2000)**, *Republicanism and Restorative Justice: An Explanatory and Normative Connection*, στο *Restorative Justice: Philosophy to Practice*, ed. Heather Strang and John Braithwaite, Burlington: Ashgate Publishing, 159
- Brand T., Kroonen J., Mos J. & Slob A.K. (1991)**, *Adult partner preference and sexual behavior of male rats affected by perinatal endocrine manipulations*. *Horm. Behav.* 25(3): 323-41.
- Briere J. & Malamuth (1983)**, *Self-reported likelihood of sexually aggressive behavior: Attitudinal versus sexual explanations*. *Journal of Research in Personality*, 17, 315-323.
- British Psychological Society (1994)**, *Guidelines for PPG usage*, *Forensic Update*. Issue 38 – July 1994.
- Brittain R. (1970)**, *The sadistic murderer*. *Medicine, Science and the Law*, 10, 198-207.

- Brooks J.H. & Reddon J.R. (1996)**, *Serum testosterone in violent and nonviolent young offenders*. J. Clin. Psychol., 52:4, 475-483.
- Brown C.M., Traverso, G. & Fedoroff, J.P. (Aug 1996)**, *Masturbation prohibition in sex offenders: A crossover study*, Archives of Sexual Behaviour, 25, 397-408.
- Brown J.G. (1994)**, *The use of mediation to resolve criminal cases: A procedural critique*. Emory Law Journal, 43, 1273-1279.
- Brownmiller S. (1975)**, *Against our will: Men, women and rape*. New York: Simon & Schuster.
- Bublick E.M. (1999)**, *Citizen no-duty rules: rape victims and comparative fault*. Columbia Law Review, 99(6), 1413-1419.
- Bullough V.L. & Bullough B. (1993)**, *Cross dressing, sex, and gender*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bumby N.H. & Bubmy K.M. (2004)**, *Bridging the gender gap: Addressing juvenile females who commit sexual offences*, Στο G. O' Reilly, W. L. Marshall, A. Carr & R.C. Beckett (Eds), *The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse*, New York, NY, Brunner – Routledge
- Burdon W.M. and Gallagher C.A. (2002)**, *Coercion and sex offenders: Controlling sex-offending behavior through incapacitation and treatment*. Criminal Justice and Behavior, 2(1), 87-109.
- Burgess A.W., Hartman C., Ressler R.K., Douglas J.E. & McCormack, A. (1986)**, *Sexual homicide: A motivational model*, Journal of Interpersonal Violence. 1(3), 251-272.
- Burt M. R. (1980)**, *Cultural myths and supports for rape*. Journal of Personality and Social Psychology, 38, 217-130.
- Burt M. R. (1984)**, *Justifying personal violence: A comparison of rapists and the general public*. Victimology: An International Journal, 8, 217-230.
- Busch R. (2002)**, *Domestic violence and restorative justice initiatives: who pays if we get it wrong?*, Στο H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Bush R.A.B. (1989)**, *Efficiency and Protection, or Empowerment and Recognition*. Florida Law Review, 41 (2), p. 253-286.
- Bush, R.A.B. (1992)**, *The Dilemmas of Mediation Practice: A study of Ethical Dilemmas*, WDC: NIDR

- Buss A.H. & Perry M. (1992)**, *The Aggression Questionnaire*. *J of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.
- California Courts Programs (Απρίλιος 2005)**, *Collaborative Justice: Mental Health Court*,: www.courtinfo.ca.gov/programs/collab/mental.htm>
- Campbell D.T. & Stanley J.C. (1966)**, *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research*, Rand McNally: Chicago.
- Campbell R., Sefl T., Barnes H.E., Ahrens C.E., Wasco S.M. & Zaragoza-Diesfeld Y. (1999)**, *Community services for rape survivors: Enhancing psychological well-being or increasing trauma?* *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(6), 847-858.
- Canter D., Brown J. & Groat L. (1985)**, *A multiple sorting procedure for studying conceptual systems*, στο Brenner, M, Brown, J & Canter D. (Eds). *The Research Interview: Uses and Approaches*. London: Academic Press.
- Caputo A.A. (2001)**, *Community notification laws for sex offenders: Possible mediators and moderators of citizen coping*, *Dissertation Abstracts International*, 61(9-B).
- Carlson T.M. & Noseworthy W.J. (1988)**, *Perspectives on Correction. Vol 3*. Toronto: John Howard Society of Newfoundland.
- Carnes P. (1989)**, *Contrary to love: Helping the sexual addiction*. Center City, MN: CompCare Publications
- Carnes P. (1991)**, *Don't Call it Love: Recovery from Sexual Addiction*, Bantam Books, New York.
- Carnes P. & Schneider J. (2000)**, *Recognition and management of addictive sexual disorders: Guide for the primary care clinician*. *Lippincotts Prim Care Pract* 2000; 4: 302-18.
- Carnes P. (2001)**, *Facing the shadow: Starting sexual and relationship recovery*. Wickenburg, AZ: Gentle Path Press.
- Carnes P. (2001)**, *Out of shadows: Understanding sexual addiction*, 3rd ed. Center City, MN: Hazelden.
- Carns Teresa W., Hotchkin Michael G. & Andrews Elaine M. (Jun 2002)**, *Therapeutic Justice in Alaska's Courts*. *Alaska Law Review* 19(1): 1-55
- Carns T.W. (Spring 2005)**, *Therapeutic Justice in Action: An Evaluation of Three Therapeutic Courts*, *Alaska Justice Forum* 22(1): 2-6.

- Casdan E. (1995)**, *Hormones, sex and status in women*. *Hormone Behavior*, 29, 354-366.
- Catalano S. M. (September, 2005)**, *Criminal victimization, 2004*. *National Crime Victimization Survey (NCJ 210674)*. Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice, Washington, D.C.
- Cesaroni C. (2001)**, *Releasing sex offenders into the community through circles of support: A means of reintegrating the worst of the worst*. *Journal of Offender Rehabilitation*, 34 (2), 85-98.
- Cesnik A.J. & Coleman E. (1989)**, *Use of lithium carbonate in the treatment of autoerotic asphyxia*. *Am J Psychother*, 1989, 43: 273-286.
- Chalkley A.J. & Powell G.E. (1983)**, *The clinical description of forty-eight cases of sexual fetishism*. *British Journal of Psychiatry*, 142, 292-295.
- Chambless D.L. & Hollon S.D. (1998)**, *Defining empirically supported therapies*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 7-18.
- Chamlin M.B. & Cochran J.K. (1997)**, *Social altruism and crime*. *Criminology*, 35(2), 203-227.
- Check J.V.P., Perlman D. & Malamuth N.M. (1985)**, *Loneliness and aggressive behavior*. *Journal of Social and Personal Relationships*, 2, 243-252.
- Christiansen K. & Knussman R. (1987)**, *Androgen levels and components of aggressive behavior in men*. *Hormones and Behavior*, 21, 170-180.
- Christiansen K. (1998)**, *Behavioral correlates of testosterone*. Στο Nieschlag E & Behre HM (Eds), *Testosterone: action, deficiency, substitution*, Springer, NY.
- Christiansen K. & Winkler E.M. (1992)**, *Hormonal, anthropometrical, and behavioral correlates of physical aggression*, Στο Kung San men of Namibia. *Aggressive Behavior*, 18, 271-280.
- Christiansen L. and Mendoza J.L. (1986)**, *A method of addressing change in a single subject: An alteration of the RC index*, *Behaviour Therapy*, 17, 305-308.
- Christie N. (1977)**, *Conflicts as Property*, *The British Journal of Criminology* 17: 3
- Christie N. (1981)**, *Limits to Pain*, Oslo: Universitetsforlaget
- Chupp M. (1993)**, *Conflict Transformation: A Spiritual Process*, *Conciliation Quarterly*, 12 (3), 6-7, p. 11.
- Clark R.E, Ricketts S.K & McHugo G.J (1999)**, *Legal system involvement and costs for persons in treatment for severe mental illness and substance use disorders*. *Psychiatr Serv* 50:641-7

- Clark J.T., Smith, E.R. & Davidson, J.M. (1984)**, *Enhancement of sexual motivation in male rats*. *Science* 222: 847-849.
- Clark J. T., Smith, E.R. & Davidson J.M. (1985)**, *Evidence for the modulation of sexual behavior by alpha adenoreceptors in male rats*. *Neuroendocrinology* 41: 36-43.
- Cloninger C.R, Przybeck T.R, Svarkic D.M, Wetzel R.D. (1994)**, *The Temperament and Character Inventory (TCI): A guide to its development and use*. St Luis, MO: Washington University, Center for psychobiology of Personality.
- Coates R. & Gehm J. (1989)**, *An empirical assessment*, Στο M. Wright & B. Galaway (eds) *Mediation and Criminal Justice*, London, England: Sage Publications, Ltd.
- Cobb S. & Rifkin F. (1991)**, *Practice and Paradox: Deconstructing Neutrality in Mediation*. *Law and Social Inquiry*, 16 (1), p. 25-63.
- Cobb S. (1993)**, *Empowerment and Mediation*, *Negotiation Journal*, 1993, 9(3), p. 245-260.
- Coker D. (1999)**, *Enhancing autonomy for battered women: lessons from Navajo peacemaking*, *UCLA, Law Review*, 47:1-111
- Coker D. (2002)**, *Transforming Justice: anti-subordination processes in cases of domestic violence*, Στο H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Coleman E. (1987)**, *Sexual compulsivity: Definition, etiology, and treatment considerations*. *J. Chem. Depend. Treat.* 1: 189-204.
- Coleman E., Cesnik J., Moore A. & Dwyer S.M. (1992)**, *An exploratory study of the role of psychotropic medications in the treatment of sex offenders*, *Journal of Offender Rehabilitation*, 18. 75-88.
- Conroy M.A. (2000)**, *Assessment of Sexual Offenders*, στο Van Dorsten, B. (Ed.) *Forensic Psychology from Classroom to Courtroom*, Plenum, N.Y.
- Cook D.A., Fox C.A., Weaver C.M. & Rooth F.G. (1991)**, *The Berkeley Group: Ten years' experience of a group for non-violent sex offenders*, *British Journal of Psychiatry*, 158, 238-243.
- Cook K. (2006)**, *Doing difference and accountability in restorative justice conferences*, *Theoretical Criminology*, 10: 107-24

- Cooper A.J., Sandhu S., Losztyn S., & Cernovsky Z. (1992)**, *A double-blind placebo controlled trial of medroxyprogesterone acetate and cyproterone acetate with seven pedophiles*. Canadian Journal of Psychiatry, 37, 687-693.
- Cooper A., Scherer C., Boies S. & Gordon B. (1999)**, *Sexuality on the Internet: From sexual exploration to pathological expression*. Professional Psychology: Research and Practice, 30 (2): 154-164.
- Costell R.M. (1980)**, *The nature and treatment of male sex offenders*. Στο National Center on Child Abuse, *Sexual abuse of children: Selected readings*. (DHHS Publication No. 78-3061.) Washington DC: [Government Printing Office](#).
- Cosyns P. (1999)**, *Treatment of sexual abusers in Belgium*. Journal of Interpersonal Violence, 14, 396-410.
- Cowan L. (1982)**, *Masochism: A Jungian view*. Dallas, TX: Spring.
- Cowburn M. (1990)**, *Work with male sex offenders in groups*, Groupwork. 3, 157-171.
- Cox D. J. & MacMahon B. (1978)**, *Incidence of male exhibitionism in the United States as reported by victimized female college students*. National Journal of Law and Psychiatry, 1, 453-457.
- Cox D.J & Maletzky B.M. (1980)**, *Victims of exhibitionism*. Στο D. J. Cox & R. J. Daitzman (Eds.), *Exhibitionism: Description, assessment, and treatment* (pp. 289-293). New York: Garland Press.
- Cox D.J. (1988)**, *Incidence and nature of male genital exposure behavior as reported by college women*. Journal of Sex Research, 24, 227-234.
- Coyle A. (2001)**, *Restorative justice in the prison setting*, paper presented at the International Prison Chaplains Association conference, Driebergen, Holland, May
- Crawford Ad. & Goodey J. (2000)**, *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice*, Ashgate Publishing Ltd, Dartmouth
- Crawford A. & Newburn T. (2003)**, *Youth Offending & Restorative Justice: Implementing Reform in Youth Justice*, Cullompton: Willan Publishing
- Crepault E. & Coutoure M. (1980)**, *Men's erotic fantasies*. Archives of Sexual Behavior, 9, 565-581.
- Crowell N.A. & Burgess A.W. (1996)**, *Understanding Violence Against Women*. Washington, DC: National Academy Press.
- Cruz J.M. (2000)**, *Gay male domestic violence and the pursuit of masculinity*, Στο Nardi, P. (ed.) *Gay Masculinities*, Sage Publications, Newbury Park, CA

- Cruz J.M. (March 2003)**, *Gay male domestic violence and reasons victims stay*, Journal of Men's Studies, Vol. 11, p. 309
- Cullen F.T., Fisher B.S. & Brandon K. Applegate (2000)**, *Public Opinion about Punishment and Corrections*, Στο Michael Tonry (ed.), *Crime and Justice: A Review of Research 27*, Chicago: University of Chicago Press, 46-7.
- Cullen F.T. & Wright J.P. (1995)**, *The future of corrections*. Στο B. Maguire and P. Radosh (Eds.), *The past, present, and future of American criminal justice*. New York, NY: General Hall.
- Cullen F.T., Wright J.P. & Chamlin M.B. (1999)**, *Social support and social reform: A progressive crime control agenda*. Crime and Delinquency, 45, 188-207.
- Cunningham P.B. (1998)**, *Multisystemic treatment of antisocial behavior in children and adolescents. Treatment manuals for practitioners*, New York, NY: Guilford Press. *g offender empathy for sexual abuse victims* στο D.R. Laws(Ed). *Relapse Prevention with Sex Offenders*. Guildford press.
- Curtis-Fawley S. & Daly K. (2005)**, *Gendered violence and restorative justice: the views of victims advocates*, Violence Against Women, 11:603-38
- Dabbs J.M.Jr. (1997)**, *Testosterone and pupillary response to auditory sexual stimuli*. Physiol. Behav., 62, 909-912.
- Dabbs J.M.Jr, Frady R.L., Carr T.S. & Besch N.F. (1987)**, *Saliva testosterone and criminal violence in young adult prison inmates*. Psychosom. Med., 49, 174-182.
- Dabbs J.M.Jr, & Hargrove M.F. (1997)**, *Age, testosterone, and behavior among female prison inmates*. Psychosom. Med., 59, 477-480.
- Daly K. (1996)**, *Diversionsary conferencing in Australia: a reply to the optimists and skeptics*, paper presented at the American Society of Criminology annual meeting, Chicago, November
- Daly K. (1999)**, *Does Punishment Have a Place in Restorative Justice*, paper presented to the Australia and Hew Zealand Society of Criminology annual conference, <http://www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly.html>
- Daly K. (2000)**, *Ideals meet reality: Research results on youth justice conferences in South Australia*, paper for the Fourth International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Tuebingen, Germany, October 2000
- Daly K. (2000)**, *Revisiting the Relationship between Retributive and Restorative Justice*, Στο Heather Strang and John Braithwaite (eds) *Restorative Justice: Philosophy to Practice*, Burlington: Ashgate Publishing, 33-54.

- Daly K. (2000b)**, *Sexual assault and restorative justice*, Στο H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Daly K. (2001)**, *Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, research findings and prospects*. Στο A. Morris and G. Maxwell (Eds.), *Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles*, pp. 59-89. Oxford: Hart Publishing.
- Daly K. (2002)**, *Sexual assaults and restorative justice*. Στο H. Strang & J. Barithwaite (Eds.), *Restorative justice and family violence* (pp. 62-88). Cambridge: Cambridge University Press.
- Daly K. (2006)**, *Restorative justice and sexual assault: an archival study of court and conference cases*, *British Journal of Criminology*, 46: 334-56
- Daly K. & Curtis Fawley S. (2006)**, *Restorative justice for victims of sexual assault*, Στο K. Heimer & C. Kruttschnitt (eds), *Gender and Crime: Patterns of Victimization and Offending*, New York, NY: New York University Press
- Darnell S.W. (1989)**, *No more victims: Alternative treatment methods for the incarcerated sex offender*, *The Prison Journal*, 2, 68-69.
- Davis A. & Porter K. (1985)**, *Dispute Resolution: the fourth R.*. *Journal of dispute Resolution*, p. 121-139.
- Davis A. (1989)**, "The Logic Behind the Magic of Mediation". *Negotiation Journal*, 1989, 5(1), p. 17-24.
- Davies A. (1990)**, *The use of DNA profiling and behavioural science in the investigation of sexual offences*, *Medicine, Science and the Law*, 31, 95-101
- Davis A. (1991)**, *Mediation: The Field of Dreams*. *Negotiation Journal*, (1).
- Davis R.C., Brickman E. & Baker T. (1991)**, *Supportive and unsupportive responses of others to rape victims: Effects on concurrent victim adjustment*. *American Journal of Community Psychology*, 19, 443-451.
- Davis R. & Smith B. (1994)**, *Victim impact statements and victim satisfaction: An unfulfilled promise?* *Journal of Criminal Justice*, 22(1), 1-12.
- De Haan W. (1990)**, *Politics of Redress: Crime, Punishment and Penal Abolition*. London: Academic Booksellers.
- Deitz S. R., Blackwell K.T., Daley P. C. & Bentley B.J. (1982)**, *Measurement of empathy toward rape victims and rapists*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 372-384.

- Des Rosiers N., Feldthusen B. & Hankivsky O.A.R. (1998)**, *Legal Compensation for Sexual Violence: Therapeutic Consequences for the Judicial System*. *Psychology, Public Policy, and Law*, 4(1/2), 433-451.
- Dewhurst A. M., Moore R.J., & Alfano D.P. (1992)**, *Aggression against women by men: Sexual and spousal assault*. *Journal of Offender Rehabilitation*, 18(3/4), 39-47.
- Dhawan S. & Marshall W.L. (1996)**, *Sexual abuse histories of sexual offenders*. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8, 7-15.
- Diamond Louise (1994)**, *Beyond Win/Win: The Heroic Journey of Conflict Transformation*. The Institute For Multi-Track Diplomacy, Washington D.C.
- Dietz P. E., Hazelwood R.R. & Warren J. (1990)**, *The sexually sadistic criminal and his offenses*. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 18, 163-178.
- Dignan J. (1990)**, *An Evaluation of an Experimental Adult Reparation Scheme in Lettering Northamptonshire*, Sheffield, UK: Centre for Criminological and Legal Research, University of Sheffield
- Dignan J. (2005)**, *Understanding Victims and Restorative Justice*, Maidenhead: Open University Press
- Digman J. & Cavadino M. (1996)**, *Towards a framework for conceptualizing and evaluating models of criminal justice from a victim's perspective*. *International Review of Victimology*, 4, 153-182.
- Dixen J. & Jenkins J.O. (1981)**, *Incestuous child sexual abuse: A review of treatment strategies*. [Clinical Psychology Review](#), 12, 211-222.
- Dominelli L. (1991)**, *Gender, sex offenders and probation practice*, London: Novata Press.
- Dooley M.J. (1995)**, *Reparative Probation Program*, Waterbury, VT: Vermont Department of Corrections
- Dooley M.J. (1996)**, *Restoring Hope Through Community Partnerships: The Real Deal in Crime Control*, Lexington, KY: American Probation and Parole Association
- Doren D.M. (1998)**, *Predicting Recidivism: Moving towards and Actuarial Process*, Paper που παρουσιάστηκε στο The Association for the Treatment of Sexual Abusers Conference, Vancouver, Canada.
- Doren D.M. (1998)**, *Recidivism Base Rates, predictions of Sex Offender Recidivism, and the "Sexual Predator" Commitment Laws*, *Behavioural Sciences and the Law*, 16, 97-114.

- Dorner G. (1983)**, *Hormone - dependent brain development*. Psychoneuroendocrinology, 8, 205-212.
- Dorner G. (1986)**, *Sex-specific gonadotrophin secretion, sexual orientation and gender role behaviour*. Experimental and Clinical Endocrinology, 86(1), 1-6.
- Dorner G., Rohde W. & Schnorr D. (1975)**, *Evocability of a slight positive oestrogen feedback action on LH secretion in castrated and oestrogen-primed men*. Endokrinologie, 66, 373-376.
- Dozois J. (1994)**, *Adolescent Sexual Aggressors: An Evaluative Study; Adolescent et agresseur sexuel*, Criminologie, 27, 71-85.
- Ducro C., Pham T. (2006)**, *Evaluation of the SORAG and the Static-99 on Belgian sex offenders committed to a forensic facility*. Sex Abuse, 18(1): 15-26.
- Duff R.D. (1986)**, *Trials and Punishments*, Cambridge: Cambridge University Press
- Dukes F. (1993)**, *Public Conflict Resolution: A transformative Approach*. Negotiation Journal, 1993, 9 (1), p. 45-57.
- Dwyer S.M. & Amberson J.I. (1985)**, *Sex offender treatment program: A follow-up study*. The American Journal of Social Psychiatry, 4, 56-60.
- Dwyer S.M. (1990)**, *Reduction of sex offender paraphilic fantasies: 6 month and 1 year follow-up*. Journal of Psychology & Human Sexuality, 3(1), 57-65.
- Dzur W.A. & Wertheimer A. (2002)**, *Forgiveness and Public Deliberation: The Practice of Restorative Justice*, Criminal Justice Ethics, 21: 3-20.
- Ehrenkranz J., Bliss E., & Sheard M.H. (1974)**, *Plasma testosterone: Correlation with aggressive behavior and social dominance in men*. Psychosomatic Medicine, 36, 469-475.
- Elias M. (1981)**, *Serum cortisol, testosterone, and testosterone-binding globulin responses to competitive fighting in human males*. Aggressive Behavior, 7, 215-224.
- Elliott D. (1994)**, *Serious violent offenders: Onset, developmental course, and termination*. 1993 Presidential Address. The American Society of Criminology. Criminology, 32(1).
- Ellis H. (1936)**, *Studies in the psychology of sex, Vol. II*. New York: Random House.
- Ellis L. (1991)**, *A synthesized (biosocial) theory of rape*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59, 631-642.
- Ellis L (1993)**, *Rape as a biosocial phenomenon*. Στο G. C. N. Hall, R. Hirschman, J. R. Graham & M.S. Zaragoza (Eds), *Sexual Aggression: Issues in etiology, assesment and treatment (pp 17-41)*. Washington, DC: Taylor & Francis.

- Emory L.E., Cole C.M. & Meyer W.J. (1992)**, *The Texas experience with Depo-Provera 1980-1990*, Journal of Offender Rehabilitation, 18, 125-137.
- English K., Pullen S. and Jones L. (1996)**, *Managing adult sex offenders: A containment approach*. Lexington, KY: American Probation and Parole Association.
- Erez E. & Roeger L. (1995)**, *The effects of victim impact statements on sentencing patterns and outcomes: The Australian experience*. Journal of Criminal Justice, 23(4), 363-375.
- Erooga M., Clark P. & Bentley M. (1990)**, *Protection; Control; Treatment: Groupwork with Child Sexual Abuse Perpetrators*, Groupwork, 3, 172-190.
- Essres G., Turner S. & Faith T. (2007)**, *Predicting the likelihood of future sexual recidivism: pilot study findings from a California sex offender risk project and a cross – validation of the Static – 99*, Journal American Acad. Psychiatry Law, 35(4): 454-68.
- Everitt B.J. (1990)**, *Sexual motivation: A neural and behavioral analysis of the mechanisms underlying appetitive and copulatory responses of the male rat*. Neurosci. Biobehav. Rev. 14: 217-232.
- Everitt B. J. & Bancroft J. (1991)**, *Of rats and men: The comparative approach to male sexuality*. Στο Bancroft. J., Davis, C. M. and Ruppel Jr., H. J. (eds.), *Annual Review of Sex Research*, Society for the Scientific Study of Sex, Mt. Vernon, 1A, pp. 77-118.
- Fact Sheet (1998)**, *Violence and Mental Illness*. Washington, DC: American Psychiatric Association, <http://www.psych.org/publicinfo/violence.pdf>
- Faller K.C. (1987)**, *Women who sexually abuse children*. Violence and victims 2(4), 263-276.
- Farole D.J. & Puffett N. (2004)**, *Can Innovation be Institutionalized? Problem-Solving in Mainstream Courts*, www.courtinnovation.org/pdf/can_innovation.pdf (Σεπτέμβριος 2005).
- Fattah A.Ez. (ed.) (1989)**, *The Plight of Crime Victims in Modern Society*, The Macmillan Press Ltd, London
- Fedora O., Reddon J.R., Morrison J.Q., Fedora S.K., Rascoe H. & Yeudall L.T. (1992)**, *Sadism and other paraphilias in normal controls and aggressive and non-aggressive sex offenders*. Archives of Sexual Behavior, 21, 1-15.
- Fedoroff J.P. (1988)**, *Buspironone hydrochloride in the treatment of transvestic fetichism*. J Clin Psychiatry, 49: 408-409.

- Fedoroff J.P. (1992)**, *Buspirone hydrochloride in the treatment of an atypical paraphilia*. Arch Sex Behav, 21: 401-406.
- Feinblatt J. & Denckla D. (eds.) (2001)**, *Prosecutors, Defenders and Problem-Solving Courts*, 84 JUDICATURE 207
- Fedoroff J.P., Wisner-Carlson R., Dean S. & Berlin F.S. (1992)**, *Medroxy-Progesterone Acetate in the treatment of paraphillic sexual disorder*, Journal of Offender Rehabilitation, 18, 109-123.
- Feld B. (1990)**, *The punitive juvenile court and the quality of procedural justice: Disjunctions between rhetoric and reality*. Crime & Delinquency, 36, 443-464.
- Fercello C., & Umbreit M. (1998, November 25)**, *Client evaluation of family group conferencing in 12 sites in 1st Judicial District of Minnesota*. St. Paul: Center for Restorative Justice & Mediation, University of Minnesota.
- Fercello C. & Umbreit M. (1999)**, *Client Evaluation of Family Group Conferencing*, St. Paul, MN: Centre for Restorative Justice and Mediation, University of Minnesota
- Ferree M. (2001)**, *Females and sex addiction: Myths and diagnostic implications*. Sexual Addiction and Compulsivity, 8: 287-300
- Finkelhor D. (1979)**, *Sexually victimized children*. New York: Free Press.
- Finkelhor D. (1984)**, *Child sexual abuse: New theory and research*. New York: Free Press.
- Finkelhor D. & Russell D. (1984)**, *Women as perpetrators: Review of the evidence*. Στο D. Finkelhor, *Child Sexual Abuse: New theory and research* (pp. 171-187). New York: The Free Press.
- Finkelhor D. (1986)**, *A Sourcebook on Child Sexual Abuse*, Beverly Hills, CA: [Sage Publications](#).
- Finkelhor D., Hottaling G.T., Lewis I.A. & Smith C. (1990)**, *Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics and risk factors*, Child Abuse and Neglect, 14, 19-28.
- Finkelhor D. (1994)**, *The international epidemiology of child sexual abuse*. *Child Abuse and Neglect*, 18, 409-417.
- Fisher B.S., Cullen F.T. & Turner M.G. (2000)**, *The sexual victimization of college women. Research Report (National Institute of Justice (U. S.))*. Washington, DC: U. S. Dept. of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.

- Fisher D. & Thornton D. (1993)**, Assessing risk of re-offending in sexual offenders, *Journal of Mental Health*, 2, 105-117
- Fisher D. (1998)**, *The assessment of sex offenders who target children*, PhD. Thesis. University of Birmingham.
- Fitch J. H. (1962)**, Men convicted of sexual offences against children. [*British Journal of Criminology*](#), 3, 18-27.
- Flor-Henry P. (1987)**, *Cerebral aspects of sexual deviation*. Στο G. D. Wilson (Ed.), *Variant sexuality: Research and theory* (pp. 49-83). Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Folger J.P & Bush R.A.B (1994)**, *Ideology, Orientations to Conflict and Mediation Discours*". Στο Folger and Jones [*New Directions in Mediation*](#). London: Sage,.
- Folger P.J. & Jones S.T. (eds.) (1994)**, *New Directions in Mediation – Communication research and Perspectives*, Sage Publications, California
- Frazier P.A. & Haney B. (1996)**, *Sexual assault cases in the legal system: Police, prosecutor, and victim perspectives*. *Law and Human Behavior*, 20, 607-628.
- Freeman K. (2002)**, New South Wales Drug Court Evaluation: Health, Well-being and participant satisfaction, NSW Bureau of Crime Statistics and Research
- Freiberg, P. (1990, September)**, Rehabilitation is effective if done well, studies say. [*The APA Monitor*](#), 21(9), pp. 1 & 17.
- Freud, S. (1953)**, *Three essays on the theory of sexual deviation*. Στο The complete psychological works of Sigmund Freud (J. Strachey, Ed. & Trans.; Vol. 7). London: Hogarth Press. (Original work published 1905)
- Freud S. (1962)**, *Three essays on the theory of sexuality* (J. Strachey, Trans.). London: Hogarth. (Original work published 1905).
- Freund K. (1987)**, *Erotic preference in paedophilia*. *Behaviour Research and Therapy*, 25, 339-348.
- Freund K. (1988)**, *Courtship disorder: Is this hypothesis valid?* Στο R. A. Prentky, & V. L. Quinsey (Eds.), *Human sexual aggression: Current perspectives* (pp. 172-182). New York: New York Academy of Sciences.
- Freund K. & Kolarsky A. (1965)**, *Grundzuge eines einfachen Bezugssystems fur die Analyse sexueller Deviationen [A simple reference system for the analysis of sexual dysfunctions]*. *Pshyciatrie, Neurologie, und medizinische Psychologie*, 17, 221-225.

- Freund K., Sedlack J. & Knob K. (1965)**, *A simple transducer for mechanical plethysmography of the male genital*. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 8, 169-170.
- Freund K., Scher H., & Hucker S. (1983)**, *The courtship disorders*. *Archives of Sexual Medicine*, 12, 369-379.
- Freund K. & Watson R. (1990)**, *Mapping the boundaries of courtship disorder*. *Journal of Sex Research*, 27, 589-606.
- Frey L.L. (2006)**, *Girls don't do that, do they? Adolescent females who sexually abuse*, Στο R. E. Longo & D. S. Prescott (Eds), *Current perspectives: Working with sexual behavior problems* (pp 255 – 272), Holyoke, MA: NEARI Press
- Friday N. (1980)**. *Men in love*. New York: Dell.
- Frohmann L. (1991)**, *Discrediting victims' allegations of sexual assault: Prosecutorial accounts of case rejections*. *Social Problems*, 38, 213-226.
- Frohmann L. (1997)**, *Convictability and discordant locales: Reproducing race, class, and gender ideologies in prosecutorial decision-making*. *Law and Society Review*, 31, 531-555.
- Frohmann L. (1998)**, *Constituting power in sexual assault cases: Prosecutorial strategies for victim management*. *Social Problems*, 45, 393-407.
- Fry M. (1951)**, *Arms of the law*. London: Gollancz.
- Fuller L. (1971)**, *Mediation--Its Forms and Functions*. *Southern CA Law Review*, 44, p. 305-339.
- Furby L., Weinrott M.R., & Blacksaw L. (1989)**, *Sex offender recidivism: A review*. *Psychological Bulletin*, 105, 3-30.
- Gallagher C.A., Wilson D., Hirschfield P., Coggeshall M.B. & MacKenzie D. (1999)**, *A quantitative review of the effects of sex offender treatment on sexual reoffending*. *Corrections Management Quarterly*, 3, 19-29.
- Garlick Y., Marshall W.L., & Thornton D. (1996)**, *Intimacy deficits and attribution of blame among sexual offenders*. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 251-288.
- Gavey N. (1991)**, *Sexual victimization prevalence among New Zealand university students*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 464-466.
- Gebhard P.H., Gagnon J., Pomeroy W.B. & Christensen C. (1965)**, *Sex offenders: An analysis of types*. New York: Harper Row.

- Gehm R.J. (1998)**, *Victim Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks*, *Western Criminology Review* 1 (1)
- Gendreau P. & Andrews D.A. (1990)**, *What the meta-analysis of the offender treatment literature tell us about what works*, *Canadian Journal of Criminology*, 32, 173-184
- Gendreau P. (1996)**, *Offender rehabilitation: What we know and what needs to be done*, *Criminal Justice and Behaviour*, 23, 144-161
- Gendreau P., Little T. & Goggin C. (1996)**, *A meta-analysis of the predictors of adult criminal recidivism: What works*, *Criminology*, 34, 575-607
- General Accounting Office (1996, June)**, *Sex offender treatment* . Report to The Chairman, Subcommittee on Crime, Committee on the Judiciary, U.S. House of Representatives. Washington
- George W. H. & Marlatt GA. (1989)**, Introduction. Στο D. R. Laws (Ed.). *Relapse Prevention with Sex Offenders*. New York: [The Guilford Press](#).
- Gerard G. and Teurfs L. (1995)**, *Dialogue and Organizational Transformation*, Στο K. Gozdz (ed) *Community Building: Renewing Spirit and Learning*. San Francisco: Sterling and Stone
- Giarretto H. (1976)**, *Humanistic treatment of father-daughter incest*. Στο E. Ray & C. H. Kempe (Eds.), *Child Abuse and Neglect: The Family and the Community*. Cambridge, MA: Ballinger Publishing Company.
- Gibbens T.C.N., Soothill, K.L. & Way C.K. (1978)**, *Sibling and parent-child incest offenders*, *British Journal of Criminology*, 18, 40-52
- Gijs L. & Gooren L. (1996)**, *Hormonal and psychopharmacological interventions in the treatment of paraphilias: An update*. *Journal of Sex Research*, 33, 273-290.
- Gilbert C.M. (1992)**, *Sibling incest: a descriptive study of family dynamics*, *Journal of Child and Adolescent Psychiatric and Mental Health Nursing*, 5, 5-9.
- Gilbertson S.A., Storm H. & Fischer E. (2001, November)**, *Evaluating the families of juvenile sex offenders in Milwaukee County, Wisconsin*. Poster session presented at the annual meeting of the Association for the Treatment of Sexual Abusers, San Antonio, TX.
- Giotakos O. (2004)**, Gender differences in the perceptions for the ideal sex partner. *Sexual and Relationship Therapy*, 19(4): 373-378.

- Giotakos O. & Markianos M.(2005)**, *A combination of Viewing Reaction Time and Incidental Learning Task in child molesters, rapists, and control males and females*. Rev Europ Sexol ; Sexologies, (XIV), 54: 10-20.
- Giotakos O., Markianos M. & Vaidakis N. (2005)**, *Aggression, impulsivity, and plasma sex hormone levels in a group of rapists, in relation to their history of childhood attention-deficit / hyperactivity disorder symptoms*. J of Forensic Psychiatry & Psychology, 16(2): 423-433.
- Giotakos O., Markianos M., Vaidakis N. & Christodoulou GN. (2004)**, *Sex Hormones and amine turnover of sex offenders, in relation to their Temperament and Character dimensions*. Psychiatry Research, 127 (3), 185-193.
- Giotakos O., Vaidakis N., Markianos M. & Christodoulou G.N. (2004)**, *Personality dimensions in relation to aggression, impulsivity, and suicidality in males convicted for rape or child molestation*. European Journal of Sexology-Sexologies, (XIII), 47.
- Giotakos O., Vaidakis N., Markianos M., Spandoni P. & Christodoulou G.N. (2003)**, *Temperament and Character dimensions of sexual offenders, in relation to their parental rearing*. J of Sex & Relationship Therapy , 19 (2): 141-150.
- Gittleson N.L., Eacott S.E. & Mehta B.M. (1978)**, *Victims of indecent exposure*. British Journal of Psychiatry, 132, 61-66.
- Gladue B.A. (1991)**, *Aggressive behavioral characteristics, hormones, and sexual orientation in men and women*. Aggress. Behav., 17, 313-326.
- Gladue B.A., Green R. & Hellman R.E. (1984)**, *Neuroendocrine response to estrogen and sexual orientation*. Science, 225, 1496-1499.
- Goel R. (2000)**, *No women at the centre: the use Canadian sentencing circles in domestic violence cases*, Wisconsin Women Law Journal, 15: 293 – 334
- Goffman E. (1971)**, *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Basic.
- Gonzales M.H., Haugen J.A., & Manning D.J. (1994)**, *Victims as 'narrative critics': Factors influencing rejoinders and evaluative responses to offenders' accounts*. Personality and Social Psychology Bulletin,20, 691-704.
- Goodman A. (1997)**, *Sexual addiction*. Στο JH Lowinson, P Ruiz, RB Millman & JG Langrod (Eds), *Substance abuse: A comprehensive textbook* (pp 340-354), Philadelphia : Williams & Wilkins.

Goodwin J. & DiVasto P. (1989), *Female homosexuality: A sequel to mother-daughter incest*. Στο J. M. Goodwin, *Sexual Abuse: Incest Victims and Their Families* (2nd ed.) (pp. 140-146). Chicago: Year Book Medical Publishers, Inc.

Gorski R.A. (1984), *Critical role for the medial preoptic area in the sexual differentiation of the brain*. Στο G. J. De Vries, J. P. C., De Bruin, H. B. M., Uylings, & M. A. Corner (Eds.), *Sex differences in the brain*. Progress in Brain Research series, Vol. 61. New York: Elsevier Press, pp. 129-146.

Gragg W. (1992), *Towards a Theory of Restorative Justice*, Routledge, 11 New Fetter Lane, London

Grand S. (1997), On the gendering of traumatic dissociation: A case of mother-son incest, *Gender Psychoanalysis*, 2, 55-77.

Gratzer T., & Bradford J. (1995), *Offender and offence characteristics of sexual sadists: A comparative study*. *Journal of Forensic Sciences*, 40(3), 450-455.

Gray A.S. & Pithers W.D. (1993), *Relapse prevention with sexually aggressive adolescents and children: Expanding treatment and supervision*. Στο H. E. Barbaree, W. L. Marshall, S. M. Hudson (Eds.), *The juvenile sex offender* (pp. 289-319). New York, NY: Guilford Press.

Green AH (1988), *Overview of the literature on child sexual abuse*. Στο Schetky DH & Green H (Ed) *Handbook of Health Care and Legal Professionals*, New York, Brunner/Mazel, 30-54.

Greenberg D.M, Bradford J.M.W, Curry S. & O'Rourke A. (1996), A comparison of the treatment of paraphilias with three serotonin reuptake inhibitors: A retrospective study . *Bull Am Acad Psychiatry Law*, 24: 525-532.

Greenberg S.M. & Ruback B.R. (1992), *After the crime, Victim Decision Making*, Perspectives in Law & Psychology, Plenum Press, New York

Grier P.E., Clark M., & Stoner S.B. (1993), Comparative study of personality traits of female sex offenders. *Psychological Reports* 73, 1378.

Groth A.N. & Birnbaum A.H. (1979), *Men who rape: The psychology of the offender*. New York: Plenum Press.

Grubin D., Kelly P. & Ayis S. (1997), *Linking Serious Sexual Assaults*, Report for the Police Research Group:Home Office.

Grubin D. (1997), *Inferring predictors of risk: Sex offenders*, *International Review of Psychiatry*, 9, 225-231.

- Grunfeld B. & Noreik K. (1986)**, *Recidivism among sex offenders: A follow-up study of 541 Norwegian sex offenders*, *International Journal of Law and Psychiatry*, 9, 95-102
- Gutheil T.G., Bursztajn H., Brodsky A. & Strasburger L.H. (2000)**, *Preventing “critogenic” harms: Minimizing emotional injury from civil litigation*. *Journal of Psychiatry & Law*, 28, 5-18.
- Guttman L. (1971)**, *Measurement and Structural Theory*, *Psychometrika*, 36, 329-347.
- Hagemann O. (2003)**, *Restorative justice in prison*, Στο L. Walgrave (ed.), *Repositioning Restorative Justice*, Cullompton, Willan Publishing
- Hahn H.P. (1998)**, *Emerging Criminal Justice, Three Pillars for a Proactive Justice System*, Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, Thousand Oaks, London
- Hakiaha M. (1995)**, *New Zealand youth family conference coordinator*, presentation in Whitehorse, YT, Canada
- Hall G.C.N. (1995)**, *Sexual offender Recidivism Revisited: A meta-Analysis of Recent Treatment Studies*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63, 802-809.
- Hand D.J. & Crowder M.J. (1996)**, *Practical Longitudinal Data Analysis*: London: Chapman and Hall.
- Hansen N.B. & Lambert M.J. (1996)**, *Clinical significance: An overview of methods*, *Journal of Mental Health*, 5, 17-24.
- Hanson R.K. (1997)**, *Invoking sympathy: Assessment and treatment of empathy deficits among sexual offenders* στο B.K. Schwartz & H.R. Cellny (Eds.) *The Sex Offender: New Insights, Treatment Innovations and Legal Developments*, New Jersey: Civic Research Institute.
- Hanson R.K., Broom I. & Stephenson M. (2004)**, *Evaluating community sex offender treatment programs: A 12-year follow-up of 724 offenders*, *Canadian Journal of Behavioral Science*, 87-96.
- Hanson R. K. & Bussiere M.T. (1996)**, *Predictors of sexual offender recidivism: A meta-analysis* (Report No. 1996-04). Ottawa: Solicitor General of Canada.
- Hanson R.K. & Bussiere M.T. (1998)**, *Predictors of sexual offender recidivism: A meta-analysis*. Ministry of the Solicitor General of Canada.

- Hanson R.K. & Bussiere J.T. (1998)**, *Predicting relapse: A meta-analysis of sex offender recidivism studies*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66 (2), 348-362
- Hanson R.K., Cox B.J. & Woszczya C. (1991)**, *Assessing treatment outcome for sex offenders*, *Annals of Sexual Research*, 4 (3-4), 177-208.
- Hanson R.K. & Harris A. (1998)**, *Dynamic predictors of sexual recidivism*, Report of the Research Department of the Solicitor General Canada.
- Hanson R. K. & Morton Bourgon K. (2004)**, *Predictors of sexual recidivism: An updated meta-analysis*, Ottawa, CA: Public Works and Government Services.
- Hanson RK & Morton Bourgon K. (2005)**. *The characteristics of persistent sexual offenders: a metaanalysis of recidivism studies*. *J Consult Clin Psychol*, 73(6) : 1154-1163.
- Hanson R.K., Scott H. & Steffy R.A. (1995)**, *A comparison of child molesters and nonsexual criminals: Risk predictors and long-term recidivism*, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32 (3), 325-337
- Hanson R.K. & Slater S. (1988)**, *Sexual victimization in the history of child sexual abusers: A review*. *Annals of Sex Research*, 1, 485-499.
- Hanson R.K., Steffy R.A. & Gauthier R. (1990, August 13)**, *Recidivism of child molesters 20 years treatment*. Παρουσιάστηκε στο 98th Annual Convention of the [American Psychological Association](#) at Boston.
- Hanson R.K., Steffy R.A. & Gauthier, R. (1993)**, *Long-Term Recidivism of Child Molesters*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61 (4), 646-652.
- Harding Ch., Fennell Ph., Jorg N. & Swart B. (ed.) (1995)**, *Criminal Justice in Europe, A Comparative Study*, Clarendon Press, Oxford, Great Britain
- Hare R.D. (1980)**, A research scale for the assessment of psychopathy in criminal populations. *Personality and Individual Differences*, 1, 111-119.
- Hare R.D. (1991)**, *The Hare Psychopathy Checklist – Revised*, Toronto, Ontario: Multi-Health Systems.
- Hare R.D., Harpur T.J., Hakstian A.R., Forth A.E., Hart S.D. & Newman J.P. (1990)**, The Revised Psychopathy Checklist: Reliability and factor structure. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2, 338-341.

- Harris G.T., Rice M.E., Quinsey V.L., Chaplin T.C. & Earls C. (1992)**, *Maximising the discriminate validity of phallometric assessment data*, *Psychological Assessment*, 4, 502-511.
- Harris G.T., Rice M.E. & Quinsey V.L. (1998)**, *Appraisal and Management of Risk in Sexual Aggressors: Implications for Public Policy*, 4 *Psychology, Public Policy, and Law*, 73-115.
- Hartmann A., Schulgen G., Olschewski M. & Herzog T. (1997)**, *Modelling psychotherapy outcome as event in time: An application of multistage analysis*. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 65, 262-268
- Hathaway W. (1995)**, "A new Way of Viewing Dispute Resolution Training". *Mediation Quarterly*, 12 (1), p. 37-45.
- Hayes H. (2003)**, *Assessing Re – Offending in Restorative Justice Conference*, Australia & New Zealand Society of Criminology, 1- 3 October 2003 meeting,
- Hayman S. (ed.) (1997)**, *Repairing the Damage: Restorative Justice in Action*, London, ISTD
- Hazelwood R.R., Dietz P.E. & Burgess A.W. (1983)**, *Autoerotic fatalities*. Lexington, MA: D.C. Heath (Lexington Books).
- Hazelwood R.R., Warren J. & Dietz P.E. (1993)**, *Compliant victims of the sexual sadist*. *Australian Family Physician*, 22(4), 43-48.
- Heilbrun A. & Leif D. (1988)**, *Autoerotic value of female distress in sexually explicit photographs*. *Journal of Sex Research*, 24, 47-57.
- Heim N. & Hursch C.J. (1979)**, *Castration for Sex Offenders: Treatment or Punishment? A Review and Critique of Recent European Literature*, *Archives of Sexual Behaviour*, 8, 281-304.
- Heller C. G., Laidlaw W.M., Harvey H.T. & Nelson D.L. (1958)**, *Effects of progesterone compounds on the reproductive processes of the human male*. *Ann. NY Acad. Sci.*, 71, 649-665.
- Hildebran D. & Pithers W.D. (1989)**, *Enhancin*
- Hillbrand M., Foster H. & Hirt M. (1990)**, *Rapists and child molesters: Psychometric comparisons*. *Archives of Sexual Behavior*, 19, 65-71.
- Hirschi T. (1969)**, *Causes of delinquency*. University of California Press. Berkeley, CA.
- Hirschman J.R. Graham & M.S. Zaragoza (Eds.)**, *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment, and treatment*, Washington, DC: Taylor & Francis.

- Hollin C. (1995)**, *The meaning and implications of “Programme integrity”* στο J. McGuire (Ed). *What works: Effective methods to reduce reoffending*. Chichester: Wiley.
- Holmes R.M. (1991)**, *Sex Crimes*. Beverly Hills: Sage.
- Holmstrom L.L. & Burgess A.W. (1975)**, *Rape: The victim and the criminal justice system*. *International Journal of Criminology and Peneology*, 3, 101-110.
- Holmstrom L.L. & Burgess A.W. (1978)**, *The victim of rape: Institutional reactions*. New York: Wiley.
- Homans G.C. (1967)**, *The Nature of Social Science*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Hon. Peggy Fulton Hora et al. (1999)**, *Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement: Revolutionizing the Criminal Justice System's Response to Drug Abuse and Crime in America*, 74 NOTRE DAME L. REV. 439, 446
- Hopkins C.Q., Koss M. & Bachar K. (2004)**, *Applying restorative justice to ongoing intimate violence: problems and possibilities*, *Saint Louis University Public Law Review*, 23: 289 - 311
- Horney J. and Spohn C. (1991)**, *Rape law reform and instrumental change in six urban jurisdictions*. *Law & Society Reiview*, 25(1), 117-153.
- Houston J. (1998)**, *Making Sense with Offenders: Personal Constructs, Therapy and Change*. Chichester:Wiley.
- Houston J., Thomson P. & Wragg J. (1994)**, *A survey of forensic psychologists' work with sex offenders in England and Wales*, *Criminal Behaviour and Mental Health*. 4, 118-129.
- Hoyle C., Young R. & Hill R. (2002)**, *Proceed with Caution: An Evaluation of the Thames Valley Police Initiative in Restorative Cautioning*, York: Joseph Rowntree Foundation
- Hucker S.J. (1997)**, *Sexual Sadism, psychopathology and theory*. Στο Laws DR & O'Donohue (Eds), *Sexual Deviance, theory assessment and treatment* (pp 194-224). The Guilford Press.
- Hucker S.J. & Blanchard R. (1992)**, *Death scene characteristics in 118 fatal cases of autoerotic asphyxia compared with suicidal asphyxia*. *Behavioral Sciences and the Law*, 10, 509-523.
- Hudson B. (1998)**, *Restorative Justice: the challenge of sexual and racial violence*, *Journal of Law and Society*, 25: 237 – 56

- Hudson B. (2002)**, *Restorative justice and gendered violence: diversion or effective justice?*, *British Journal of Criminology*, 42: 616 – 34
- Hudson S.M. & Ward T. (1997)**, *Future Directions*. Στο Laws, R. & O' Donohue (Eds.), *Sexual Deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 481-500). The Guilford Press.
- Hudson S.M. & Ward T. (1997)**, *Rape*. Στο Laws R. & O' Donohue (Eds.), *Sexual Deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 332-355). The Guilford Press.
- Hudson S.M. & Ward T. (1997)**, *Intimacy, Loneliness and Attachment Style in Sexual Offenders*. *Journal of Interpersonal Violence*. 12 (3), 323-339.
- Hull E.M., Lorrain D.S., Du J., Matuszewich L., Lumley L.A., Putnam S.K. & Moses J. (1999)**, *Hormone-neurotransmitter interactions in the control of sexual behavior*. *Behav. Brain Res.* 105(1): 105-16.
- Hunt M. (1974)**, *Sexual behavior in the 1970's*. New York: Playboy Press.
- Hunter J.A. & Figueredo A.J. (1999)**, *Factors associated with treatment compliance in a population of juvenile sexual offenders*, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, 49-68
- Hunter J. A., Gilbertson S.A., Vedros D. & Morton M. (2003)**, *Strengthening community-based programming for juvenile sexual offenders: Key concepts and paradigm shifts*. Manuscript submitted for publication.
- Hunter M. (1990)**, *Abused boys: The neglected victims of sexual abuse*, New York Fawcett Columbine.
- Ingersoll S.L. & Patton S.O. (1990)**, *Treating Perpetrators of Sexual Abuse*, New York: Lexington Books.
- Interim Status Report Of The Alaska Criminal Justice Council app. C, at 1 (2002)**
- Jacobson N.S., Follette W.C., Revenstorf D. (1984)**, *Psychotherapy outcome research: methods for reporting variability and evaluating clinical significance*, *Behaviour Therapy*, 15, 336-452.
- Jacobson N.S. & Truax P. (1991)**, *Clinical significance: A statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 59, 12-19.
- Janowsky J.S., Oviatt S.K. & Orwoll E.S. (1994)**, *Testosterone influences spatial cognition in older men*. *Behav. Neurosci.*, 108, 325-332.

- Janus E.S. & Meehl P.E. (1997)**, *Assessing the legal standard for predictions of dangerousness in sex offender commitment proceedings*. *Psychology, Public Policy and Law*. 3, 33-64.
- John Feinblatt et al., (2000)** *Judicial Innovation at the Crossroads: The Future of Problem-Solving Courts*, 15 *COURT MGR.* 28, 32
- Johnson P., Hudson S.M. & Marshal W.L. (1992)**, *The effects of masturbatory reconditioning*. *Behaviour Research and Therapy*, 30, 559-561.
- Johnson R.L., & Shrier D. (1987)**, *Past sexual victimization by females of male patients in an adolescent medicine clinic population*. [*American Journal of Psychiatry*](#), 144(5), 650-138.
- Johnson S.A. (2007)**, *Physical Abusers and Sexual Offenders: Forensic and Clinical Strategies*, Boca Raton, FL: CDC/Taylor & Francis
- Johnstone G. (2002)**, *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*, Cullompton: Willan Publishing
- Kafka M.P: (1991)**, *Successful antidepressant treatment of nonparaphilic sexual addiction and paraphilias in men*. *J Clin Psychiatry*, 52:60-65.
- Kafka M.P (1994)**, *Sertaline pharmacotherapy for paraphilias and paraphilia-related disorders: An open trial* . *Ann Clin Psychiatry*, 6:189-195.
- Kafka M.P. (1997)**, *Hypersexual desire in males: An operational definition and clinical implications for males with paraphilias and paraphilia-related disorders*, *Archives of Sexual Behavior*, 26, 505-526
- Kafka, M.P. (1997)**, *A monoamine hypothesis for the pathophysiology of paraphilic disorders*. *Arch. Sex Behav.* 26: 4, 343-58.
- Kafka M.P. (2000)**, *Psychopharmacologic treatments for non-paraphilic compulsive sexual behaviours*. *CNS Spectrums*, 5: 49-59.
- Kafka M.P. (2001)**, *Paraphilias and paraphilia-related disorders*. Στο G. O. Gabbard (Ed.), *Treatments of psychiatric disorders*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, Inc.
- Kafka M.P. (2003)**, *The monoamine hypothesis for the pathophysiology of paraphilic disorders: An update*. Στο R.A. Prentky, E. S. Janus, & M. C. Seto (Eds.), *Sexually coercive behavior: Understanding and management* (pp.86-94). *Annals of the New York Academy of Sciences*, Vol. 989. New York: New York Academy of Sciences.
- Kafka M.P. & Coleman E. (1991)**, *Serotonin and paraphilias: The convergence of mood, impulse and compulsive disorders*. *J. Clin. Psychopharmacol.* 11: 223-224.

- Kafka MP, Prentky R. (1992)**, *Fluoxetine treatment of nonparaphilic sexual addictions and paraphilias in men*, J Clin Psychiatry, 53:351-358
- Kafka MP, Prentky R: (1994)**, *Preliminary observations of DSM III-R Axis I comorbidity in men with paraphilias and paraphilia-related disorders*. J Clin Psychiatry, 55 : 481-487.
- Kahn T.J. & Chambers H.J. (1991)**, *Assessing re-offense risk with juvenile sexual offenders*, Child Welfare, 19, 333-345
- Kalbfleisch J.D. & Prentice R.L. (1980)**, *The Statistical Analysis of Failure Time Data*. New York: Wiley.
- Karp D.R. (2001)**, *Harm and repair: Observing restorative justice*, Vermont. *Justice Quarterly*, 18 (4), 727-757.
- Karpman B. (1954)**. *The sexual offender and his offenses: Etiology, pathology, psychodynamics and treatment*. New York: Julian Press.
- Karsch, F.J., Dierschke D.J. & Knobil E. (1973)**, *Sexual differentiation of pituitary function: Apparent difference between primates and rodents*. Science, 179, 484-486.
- Kasl C.D. (1986)**, *Women, sex and addiction: A search for love and power*. New York: Ticknor & Fields.
- Kauffman J.P. (1988)**, *Breaking the cycle of child sexual abuse*. Journal-of-the-American-Academy-of-Physician-Assistants 1, 136-40
- Kazdin A.E. (1977)**, *Assessing the clinical or implied importance of behaviour change through social validation*. Behaviour Modification. 1, 427-451.
- Kempe R.S & Kempe C.H. (1984)**, *The Common Secret: Sexual Abuse of Children and Adolescents*. New York: [W. H. Freeman and Company](#).
- Kerbeshian J. & Burd L (1991)**, *Tourette syndrome and recurrent paraphilic masturbatory fantasy*. Can J Psychiatry, 36: 155-157.
- Kernberg O.F. (1988)**, *Clinical dimensions of masochism*. Στο R. A. Glick, & D. I. Meyers (Eds.), *Masochism: Current psychoanalytic perspectives* (pp. 61-79). Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Kernberg O.F. (1991)**, *Sadomasochism, sexual excitement, and perversion*. Journal of the American Psychoanalytic Association, 39(2), 333-362.
- Kersting, K. (2003, July/August)**, *New hope for sex offender treatment: Research suggests psychological treatment helps reduce recidivism among convicted sex offenders*, Monitor on Psychology, 34 (7), 52-53.

- Kesner Idalene F. (1991)**, *Did a "Failed" Negotiation Really Fail? Reflections on the Arthur Andersen-Price Waterhouse Merger Talks*. *Negotiation Journal*, , 7 (4).
- Kiersch T.A. (1990)**, *Treatment of sex offenders with Depo-Provera*. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and Law*. 18, 179-187.
- Kilmann P.R., Sabalis R.F. & Gearing M.L. et al (1982)**, *The treatment of sexual paraphilias: A review of the outcome research*. *Journal of Sex Research*. 18 (3), 193-252.
- King M.S. & Auty K., (2005)**, *Therapeutic Jurisprudence: An Emerging Trend in Courts of Summary Jurisdiction*, *Alternative Law Journal*, vol. 30, no. 2, 2005, pp. 6974 at 73.
- Kinsey A.C., Pomeroy W.B., Martin C.E., & Gebhard P.H. (1953)**, *Sexual behavior in the human female*. Philadelphia: Saunders.
- Kinsey A.C., Pomeroy W.B. & Martin C.E. (1980)**, *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. B. Saunders Co
- Klerman G.L. (1990)**, *The psychiatric patient's right to effective treatment: Implications of Osheroff v. Chestnut Lodge*. *Journal of Psychiatry*. 147, 409-418.
- Knapp M. (1996)**, *Treatment of sex offenders*. Στο K. English, S. Pullen and L. Jones (Eds.), *Managing adult sex offenders: A containment approach* (pp. 13.2-13.16). Lexington, KY: American Probation and Parole Association.
- Knight R.A. & Prentky R.A. (1987)**, *The developmental antecedents and adult adaptations of rapist subtypes*. *Criminal Justice and Behavior*, 14, 403-426.
- Knight R.A., Prentky R.A. (1990)**, *Classifying sexual offenders: The development and corroboration of taxonomic models*. Στο W. L. Marshall, D. R. Laws, & H. E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender* (pp. 23-52). New York: Plenum Press.
- Knight R.A. Prentky R.A. & Cerce D.D. (1994)**, *The development, reliability and validity of an inventory for the multidimensional assessment of sex and aggression*. *Criminal Justice and Behavior*, 21(1), 72-94.
- Knopp F. H. & Lackey L. B. (1987)**, *Female Sexual Abusers: A Summary of Data From 44 Treatment Providers*. The Safer Society Program of the New York State Council of Churches, Orwell, VT.
- Knussman R., Christiansen K. & Couwenbergs C. (1986)**, *Relations between sex hormone levels and sexual behavior in men*. *Archives of Sexual Behavior*, 15(5), 429-445.

- Koss M.P. (1985)**, *The hidden rape victim: Personality, attitudes, and situational characteristics*. *Psychology of Women Quarterly*, 9, 193-212.
- Koss M. P. (1992)**, *The underdetection of rape: Methodological choices influence incidence estimates*. *Journal of Social Issues*, 48, 61-75.
- Koss M. (2000)**, *Blame, shame and community: justice responses to violence against women*, *American Psychologist*, 55: 1332 – 43
- Koss M., Bachar K. & Hopkins C. Q. (2003)**, Restorative justice for sexual violence: repairing victims, building community and holding offenders accountable, *Annals of the New York Academy of Science*, 989: 384 – 96, 2-170.
- Koss M.P. & Cidycz C.A. (1985)**. *Sexual Experiences Survey: Reliability and validity*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 422-423.
- Koss M.P., Cidycz C.A. & Wisniewski N. (1987)**. *The scope of rape: Incidence and prevalence of sexual aggression and victimization in a national sample of higher education students*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 16
- Koss M.P., Goodman L.A., Browne A., Fitzgerald L.F., Keita G.P. & Russon Krafft-Ebing R. von. (1965)**, *Psychopathia sexualis*. New York: Stein & Day. (Original work published 1886).
- Koss M.P. & Oros C.J. (1982)**, *Sexual Experiences Survey: A Research instrument investigating sexual aggression and victimization*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50, 455-457.
- Kreisberg Seth. (1993)**, *Transforming Power: Domination Empowerment and Education*. *Conciliation Quarterly*, 12 (2), p.10
- Kreuz L.E. & Rose R.M. (1972)**, *Assessment of aggressive behavior and plasma testosterone in a young criminal population*. *J. Psychosom. Med.*, 34, 321-332.
- Kriesberg Louis (1993)**, *Lessons from Transformed Intractable Conflicts* .PARC News
- Kriesberg Louis, Northrup Terrell A., & Thorson Stuart J. (1989)**, *Intractable Conflicts and Their Transformation*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Kriegsfeld L.J., Dawson T.M., Dawson V.L., Nelson R.J., & Snyder S. H. (1997)**, *Aggressive behavior in male mice lacking the gene for neuronal nitric oxide synthase requires testosterone*. *Brain, Res.*, 19;769, 66-70.
- Krug R.S. (1989)**, *Adult male reports of childhood sexual abuse by mothers: Case descriptions, motivations and long-term consequences*. *Child Abuse and Neglect* 13, 111-119.

- Kruttschnitt C., Uggen C. & Shelton K. (2000)**, *Predictors of desistance among sex offenders: The interactions of formal and informal social controls*, *Justice Quarterly*, 17 (1), 61-87
- Kurki L. (2000)**, *Restorative and Community Justice in the United States*, Στο Michael Tonry (ed.), *Crime and Justice: A Review of Research* 27, Chicago: University of Chicago Press, 235-303.
- Kurki L. (2003)**, *Evaluating restorative justice practices*, Στο A. Von Hirsch et. al. (eds) *Restorative justice and criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Oxford: Hart Publishing
- Laaser M.R (1996)**, *Faithful and true workbook: Sexual integrity in a fallen world*. Nashville, TN: Lifeway Press.
- Lampel A.K. (1986)**, *Post-divorce therapy with highly conflicted families*. [The Independent Practitioner](#), 6, 22-26.
- Lang R.A., Pugh G.M. & Langevin R. (1988)**. *Treatment of incest and pedophilic offenders: A pilot study*. [Behavioral Sciences & the Law](#), 6, 239-255.
- Langan P.A., Schmitt E.L., Dursoe M.R. (2003)**, *Recidivism of sex offender released from prison in 1994*, Bureau of Justice Statistic Report (NCJ 198281), Washington, DC: US Department of Justice.
- Lange J., Brown W., Wincze J. & Zwicks W. (1980)**, *Serum testosterone concentration and penile tumescence changes in men*. *Hormones and Behavior*, 14: 267-270.
- Langevin R., Paitich D., Hucker, S.J., Newman S., Ramsay G., Pope S., Geller G. & Anderson C. (1979)**, *The effect of assertiveness training, Provera, and sex of therapist in the treatment of genital exhibitionism*. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 10, 275-282.
- Langevin R. (1983)**, *Sexual Strands: Understanding and Treating Sexual Anomalies in Men*. Hillsdale, NJ: [Lawrence Erlbaum Associates](#).
- Langevin R., Bain J., Wortzman G., Hucker S., Dickey R. & Wright P. (1988)**, *Sexual sadism: Brain, blood, and behavior*. Στο R. A. Prentky & V. L. Quinsey (Eds.), *Human sexual aggression: Current perspectives* (pp. 163-171). New York: New York Academy of Sciences.
- Langevin R., & Lang R.A. (1985)**. *Psychological treatment of paedophiles*. [Behavioral Sciences & the Law](#), 3, 403A19.

- Langevin, R., & Langa, R. A. (1990).** *Substance abuse among sex offenders.* Ann. Sex. Res. 3: 397-424.
- Langevin R., Paitich O., Russon A., Handy I. & Langevin A. (1990),** *Clarke Sex History Questionnaire for Males manual.* Etobicoke, Ontario: Juniper Press.
- Langstrom N., Sjostedt G. & Grann M. (2004),** *Psychiatric disorders and recidivism in sexual offenders.* Sex Abuse, 16(2), 139-150.
- Langton C.M, Barbaree H.E, Harkins L, Peacock E.J (2006),** *Sex offenders' response to treatment and its association with recidivism as a function of psychopathy.* Sex Abuse,18(1): 99-120.
- Lanyon R.I. (1991),** *Theories of sex offending.* Στο C.R. Hollin & K. Howells, (Eds). *Clinical approaches to sex offenders and their victims.* London: John Wiley & Son.
- Lanyon R.I. (1991),** *Theory and treatment in child molestation.* Journal of consulting and clinical psychology, 14, 176-182.
- LaPrairie C. (1995),** *Altering course: New directions in criminal justice and corrections: Sentencing circles and family group conferences.* Australian and New Zealand Journal of Criminology, Crime, Criminology and Public Policy, December, 78-99.
- Lawless J. (1987),** *Negative binomial and mixed Poisson regression.* Canadian Journal of Statistics, 15, 209-225.
- Laws D.R. (1989),** *Relapse Prevention with Sex Offenders.* New York: Guilford Press.
- Laws D.R., Hudson S.M. & Ward T. (2000),** *Remaking relapse prevention with sex offenders: A sourcebook,* Thousand Oaks, CA: Sage.
- Laws D.R. & Marshall W.L. (1991),** *Masturbatory reconditioning with sexual deviates: An evaluation review.* Advances in Behaviour Research and Therapy, 13, 13-25.
- Lederach, J.P. (1995),** *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures.* Syracuse University Press
- Leung M. (1999),** *The Origins of Restorative Justice,* <http://cfcj-fcjc.org/clearinghouse/drpapers/leung.htm>
- Levenson J. & Cotter L. (2005a),** *The impact of sex offender residence restrictions: 1,000 feet from danger or one step from absurd?* International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 49(2), 168-178.

- Lewis D.A, Riger S, Tosenberg H, et al. (1991)**, *Worlds of the Mentally Ill: How Deinstitutionalization Works in the City*. Carbondale, IL:Southern Illinois University Press
- Lewis R., Dobash R. & Cavanagh K. (2001)**, *Law's progressive potential: the value of engagement with the law of domestic violence*, *Social and Legal Studies*, 10: 105 – 30
- Lieberman M.A., Yalom I.D. & Miles M. B. (1973)**, *Encounter Groups: First Facts* . New York: [Basic Books](#).
- Linden J. (2001)**, *The MERIT programme-A Holistic Approach to Drug Offenders*, *Judicial Officers Bulletin* Vol 13, Number 4
- Link B.G, Andrews H. & Cullen F.T. (1992)** *The violent and illegal behaviour of mental patients reconsidered*. *Am Social Rev* 57:275–92
- Linnoila M. (1996)**, *CSF testosterone and 5-HIAA correlate with different types of aggressive behaviors*. *Biol. Psychiatry* 40(11): 1067-82.
- Lipsey M. W. & Wilson, D.B. (1998)**, *Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research*. Στο R. Loeber and D. P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders* (pp. 313-345). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lipton D. (1986)**, Εργασία που παρουσιάστηκε στο National Center for Institutions and Alternatives Conference. June, 1986. και αναφέρεται στο J. Marvis, *Rehabilitation: Can it work now?* [The APA Monitor](#), 17, September, 1986, p. 14.
- Lisak D. (1994)**, *The psychological impact of sexual abuse: content analysis of interviews with male survivors*, *Journal of Traumatic Stress*, 7, 525 – 548.
- Lisak D., Hopper J. & Song P. (1996)**, *Factors in the cycle of violence: Gender rigidity and emotional constriction*. *Journal of Traumatic Stress*, 9: 721-743.
- Lisak D. & Miller P.M. (2002)**, *Repeated rape and Multiple Offending Among Undetected Rapists*. *Violence and Victims*, 17(1), 73-84.
- Lloyd C. (1987)**, *Working with the female offender: a case study... assessment and treatment of a female incest offender*. *British Journal of Occupational Therapy*, 50, 44-6.
- Lockhart L.L., Saunders B.E. & Cleveland P. (1989)**, *Adult male sexual offenders: An overview of treatment techniques* στο *Treatment of Sex Offenders in Social Work and Mental Health Settings*. New York: Haworth Press.
- Luke G. & Lind B. (2002)**, *Reducing juvenile crime: conferencing versus court*, *Crime and Justice Bulletin: Contemporary Issues in Crime and Justice*, 69: 1-20

- Losel F., & Schmucker M. (2005)**, *The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis*. Journal of Experimental Criminology, 1, 117-146.
- MacMillan H. L., Fleming J. E., Trocme N., Boyle M.H., Wong M., Racine Y. A., Beardslee W. R. & Offord D. R. (1997)**, *Prevalence of child physical and sexual abuse in the community: Results from the Ontario Health Supplement*. Journal of the American medical Association, 278, 131-135.
- Madigan L. & Gamble N.E. (1989)**, *The second rape: Society's continued betrayal of the victim*. New York: Lexington Books.
- Maes M., van West D., De Vos N., Westenberg H., Van Hunsel F., Hendriks D., Cosyns P. & Scharpe S. (2001)**, *Lower baseline plasma cortisole and prolactin together with increased body temperature and higher mCPP-induced cortisol responses in men with pedophilia*. Neuropsychopharmacology, 24: 37-46.
- Magistrates Court of Victoria (2005)**, Guide to Court Support Services, <http://www.magistratescourt.vic.gov.au>>
- Maguire M. & Pointing J. (ed.) (1998)**, *Victims of Crime: A New Deal?*, Open University Press
- Malamuth N. M., Haber S., & Feshback S. (1980)**, *Testing hypotheses regarding rape: Exposure to sexual violence, sex differences and the normality of rapists*. Journal of Research in Personality, 38, 399-408.
- Malamuth N.M. & Check J.V.P. (1983)**, *Sexual arousal to rape depictions*. Journal of Abnormal Psychology, 92, 330-340.
- Malamuth N.M. (1989)**, *The attraction to sexual aggression: Part one*. Journal of Sex Research, 26, 26-49.
- Malamuth N.M. & Brown L.M. (1994)**, *Sexually aggressive men's perceptions of women's communications: testing three explanations*. Personality and Social Psychology. 67, 699-712.
- Maletzky B.M. (1980)**, *Self-referred versus court-referred sexually deviant patients: Success with assisted covert sensitization*. Behaviour Therapy, 11, 306-314.
- Maletzky B.M. (1991)**, *Treating the sexual offender*. London: Sage
- Maletzky B.M. (1993)**, *Factors associated with success and failure in behavioural and cognitive treatment of sexual offenders*. Annals of Sex Research, 6, 241-258.
- Maletzky B. (1996)**, *Denial of treatment or treatment of denial*. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 8(1), 1-5.

Maletzky B.M. (1998), *Treatment Outcome, Technique Efficacy, and Assessment of Risk: A five to twenty-five year follow-up of 7,500 sexual offenders*. Εργασία που παρουσιάστηκε στο The Association for the Treatment of Sexual Abusers Conference, Vancouver.

Maletzky B.M. & Steinhauser C. (2002), *A 25-year follow-up of cognitive/behavioral therapy with 7,275 sexual offenders*, 26 Behavior Modification 2, pp 123-147.

Maletzky M. B., Tolan A. & Mc Farland B. (2006), *The Oregon depo – Provera: A five year follow up Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 18, No. 3, 303-316

Mandel MD (1986), An object relation study of sexually abusive fathers. Unpublished doctoral dissertation, California School of Professional Psychology.

Marcus A.M. (1970), Encounters with the dangerous sexual offender. Canada's Mental Health, 18, 9-14.

Marcus A. M. & Conway C. (1971), *A Canadian group approach study of dangerous sexual offenders*. [International Journal of Offender Therapy](#), 5, 59-66.

Marlatt G. A. & Gordon J. R. (1985), *Relapse prevention: Maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors*. New York: Guildford Press.

Marolla J. & Scully D. (1986), *Attitudes toward women, violence, and rape: A comparison of convicted rapists and other felons*. Deviant Behavior, 7, 337-355.

Marques J.K. (1988), *The sex offender treatment and evaluation project: California's new outcome study*. Annals of the New York Academy of Science, 528, 235-243.

Marques J.K., Day D.M., Nelson C., & West M.A. (1994), *Effects of cognitive-behavioral treatment on sex offenders' recidivism: Preliminary results of a longitudinal study*, Criminal Justice and Behavior, 21, 28-54

Marques J., Nelson, C., West, M.A. & Day D.M. (1994), *The relationship between treatment goals and recidivism among child molesters*. Behaviour Research and Therapy. 32, 577-588.

Marques J.K. (1999), *How to answer the question: "Does sex offender treatment work?"*, Journal of Interpersonal Violence, 437-451.

Marques J. K., Miederanders M., Day D.M., Nelson C. & van Ommeren A. (2005), *Effects of a relapse prevention program on sexual recidivism: Final results*

from California's Sex Offender Treatment and Evaluation Project (SOTEP), Sexual Abuse: A Journal of Research & Treatment, 17(1), 79-107.

Marshall T. & Merry S. (1990), *Crime and Accountability*, London, UK: Home Office

Marshall W.L. (1979), *Satiation therapy: a procedure for reducing deviant sexual arousal.* *Journal of Applied Behavioural Analysis, 12, 377-89.*

Marshall, W. L. (1993), *The treatment of sex offenders: What do the outcome data tell us? A reply to Quinsey, Harris, Rice, and Lalumiere.* *Journal of Interpersonal Violence, 8, 524-530.*

Marshall W. L. (1994), *Treatment effects in denial and minimization in incarcerated sex offenders.* *Behaviour Research and Therapy, 32(5), 559-564*

Marshall W.L. (1994), *Poverty of bonding and deficiencies in intimate relationships in the sexually aggressive.* *Criminologie, 27 (2), 55-69.*

Marshall W.L. (1996), *Assessment, treatment and theorising about sex offenders: Developments during the past twenty years and future directions.* *Criminal Justice and Behaviour, 23, 162-199.*

Marshall W.L. (1997), *Pedophilia.* Στο Laws, R. & O' Donohue (Eds.), *Sexual Deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 152-174). The Guilford Press.

Marshall W.L. (1999), *Diagnosing and treating sexual offenders,* στο Hess, A.K. & Weiner, I. B. (Eds.), *The handbook of forensic psychology, 2nd Ed,* John Wiley & Sons, N.Y. pp. 640-670

Marshall W.L., Anderson D. & Fernandez Y. (2000), *Cognitive Behavioural Treatment of Sexual Offenders,* West Sussex: Wiley.

Marshall W.L. & Barbaree H.E. (1988), *The long-term evaluation of a behavioral treatment program for child molesters,* *Behavioral Research and Therapy, 26 , 499-51*

Marshall W.L. & Barrett S. (1990), *Criminal Neglect: Why Sex Offenders Go Free.* Toronto: Doubleday.

Marshall W.L., Bryce P., Hudson S.M., Ward T., & Moth B. (1996), *The enhancement of Intimacy and the Reduction of Loneliness Among Child Molesters.* *Journal of Family Violence. 11 (3), 219-235.*

Marshall W.L. & Eccles A. (1998), *The value of Community Treatment Programs for Released Sex Offenders.* *Forum, 3(4), 1-8.*

Marshall W.L. & Eccles A. (1991), *Issues in clinical practice with sex offenders.* *Journal of Interpersonal Violence. 6, 69-93.*

- Marshall W.L., Eccles A. & Barbaree H.E. (1993)**, *A three-tiered approach to the rehabilitation of incarcerated sex offenders*. Behavioral Sciences and the Law, 11, 441-455.
- Marshall W., Fernandez Y., Hudson S. & Ward T. (1998)**, *Sourcebook of Treatment Programs for Sexual Offenders*. Plenum Press, New York and London..
- Marshall W.L. & Hall G.N. (1995)**, *The value of the MMPI in deciding forensic issues in accused sexual offenders*. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7, 205-219.
- Marshall W.L. & Hudson S.M. (1993)**, *The Juvenile Sex Offender*. New York: Guildford press.
- Marshall W.L., Hudson S.M., Jones R. & Fernandez Y.M. (1995)**, *Empathy in sex offenders*. Clinical Psychology Review, 15, 99-113.
- Marshall W.L., Jones R.J., Ward T., Johnston P.W., & Barbaree H.E. (1991)**, *Treatment outcome with sex offenders*. Clinical Psychology Review, 11, 465-485.
- Marshall W.L., Jones R., Hudson S.M. & McDonald E. (1993)**, *Generalized empathy of child molesters*. Journal of Child Sexual Abuse, 2, 61-68.
- Marshall W.L., Laws D.R. & Barbaree H.E. (1990)**, *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender*, New York: Plenum.
- Marshall W.L., & Pithers W.D. (1994)**, *A reconsideration of treatment outcome with sex offenders*. Criminal Justice and Behavior, 21, 10-27.
- Martin D.L. (1998)**, *Retribution revisited: a reconsideration of feminist criminal law reform strategies*, Osgoode Hall and Law Journal, 36: 151 – 88
- Martin P.Y. & Powell M. (1994)**, *Accounting for the second assault: Legal organizations' framing of rape victims*. Law and Social Inquiry, 14, 853-890.
- Marvasti J.M. (1986)**, *Incestuous mothers*. American Journal of Forensic Psychology 7(4), 63-69.
- Mas M., (1995)**, *Neurobiological correlates of masculine sexual behavior*. Neurosci. Biobehav. Rev. 19: 261-277.
- Maslow A.H. (1940)**, *Dominance-quality and social behavior in infra-human primates*. Journal of Social Psychology, 11, 313-324.
- Matek O. (1986)**, *The use of fantasy training as a therapeutic process in working with sexual offenders*. *Special issue: social work practice in sexual problems*. Journal of Social Work & Human Sexuality, 4,109-123

- Matosian G. (1993).** *Reproducing rape: Domination through talk in the courtroom.* Chicago: University of Chicago Press.
- Matthews R. (1979).** *Testosterone levels in aggressive offenders.* Στο M. Sandler (Ed.), *Psychomharmacology of aggression* (pp. 123-130). New York: Raven.
- Matthews R., Matthews J.K., & Speltz K. (1989),** *Female sex offenders: An exploratory study.* Orwell, VT: Safer Society Press.
- Matz David E. (1994),** *Mediator Pressure and Party Autonomy: Are They Consistent with Each Other?.* *Negotiation Journal*, 10 (4).
- Maxwell G. & Morris A. (1993),** *Family, Victims and Culture: Youth Justice in New Zealand,* Wellington: Institute of Criminology, Victoria University of New Zealand
- Maxwell G., & Morris A. (1996),** *Research on family group conferences with young offenders in New Zealand.* Στο J. Hudson, A. Morris, G. Maxwell and B. Galaway (Eds.), *Family group conferences with young offenders in New Zealand.* Sydney: Federation press.
- Maxwell G. & Morris A. (2002),** *Restorative justice and reconviction,* *Contemporary Justice Review*, 5: 133-46
- Maxwell G., Kingi V., Robertson J., Morris A. & Cunningham C. (2004),** *Achieving Effective Outcomes in Youth Justice: Final Report,* Wellington, Ministry of Social Development
- Mazure T. & Michael (1992),** *Outpatient treatment for adolescents with sexually inappropriate behaviour.* *Journal of Offender Rehabilitation*, 18, 191-203
- Mc Grath R.J., Cumming G.F., Hoke S.E. & Bonn–Miller M.O. (2007),** *Outcomes in a community sex offender treatment program: a comparison between polygraphed and matched non – polygraphed offenders,* *Sex Abuse*, Dec; 19(4): 381 – 93, Epub 2007 Oct. 4
- McAllair D. (1993),** *Reaffirming rehabilitation in juvenile justice.* *Youth and Society*, 25, 104125.
- McCaghy C.H. (1967),** *Child molesters: A study of their careers as deviants.* Στο M. B. Clinard & R. Quinsey (Eds.). *Criminal Behaviour Systems: A Typology.* New York: [Holt, Rinehart, & Winston](#).
- McCahill T.W., Meyer L.C. & Fischman A.M. (1979),** *The Aftermath of Rape.* Lexington, Mass: Lexington Books.
- McCarty L.M. (1986),** *Mother-child incest: Characteristics of the offender.* *Child Welfare* 65(5), 447-458.

- McCold P. (1998, November)**, *Police-Facilitated Restorative Conferencing: What the Data Show*. Paper presented to the Second Annual International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Fort Lauderdale, FL.
- McCold P. & Wachtel B. (1998)**, *Restorative Policing Experiment: The Bethlehem Pennsylvania Police Family Conferencing Project*, Pipersville, PA: Community Service Foundation
- McCold P. (2000)**, *Overview of Mediation, Conferencing and Circles*, paper presented to 10th United Nations Congress on Crime Prevention and the Treatment of Offenders, Vienna, April 10 – 17
- McCold, P. & Wachtel T. (2002)**, *Restorative justice theory validation*. Στο E. G. M. Weitekamp & H. J. Kerner (Eds.) *Restorative justice: theoretical foundations* (pp. 110-142). Devon, UK: Willan Publishing.
- McConaghy N. (1993)**, *Sexual behavior: Problems and management*. New York: Plenum Press.
- McConaghy N. (1995)**, *Are sex offenders ever cured? Treatment options are limited by a lack of scientific evidence*. *The Medical Journal of Australia*. 162, 397.
- McConaghy N., Blaszczynski A. & Kidson, W. (1988)**, *Treatment of sex offenders with imaginal desensitization and/or medroxyprogesterone*. *Acta Pstchiatrica Scandanavica*, 77, 199-206.
- McDonald J., Thorsborne M., Moore D., Hyndman M. & O’Connell T. (1995)**, *Real Justice Training Manual: Coordinating Family Group Conferences*, Pipersville, PA: Piper’s Press
- McEwen B.S. (1983)**, *Gonadal steroid influences on brain development and sexual differentiation*. Στο R. O. Greep (Ed.), *Reproductive Physiology IV, International Review of Physiology*, Vol. 27. Baltimore: University Park Press, pp. 99-145.
- McFall R.M. (1990)**, *The enhancement of social skills: An information-processing analysis*. Στο W. L. Marshall, D. R. Laws, & H. E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender* (pp. 311-330). New York Plenum Press.
- McFall R.M. (1991)**, *Manifesto for a science of clinical psychology*. *The Clinical Psychologist*, 44, 75-88
- McFarland B.H, Faulkner L.R & Bloom J.D et al (1989)**, *Chronic mental illness and the criminal justice system*. *Hosp Community Psychiatry* 40:718–23, 1989

- McGarrell E., Olivares K., Crawford K. & Kroovand N. (2000)**, *Returning Justice to the Community: The Indianapolis Juvenile Restorative Justice experiment*, Indianapolis, IN: Hudson Institute
- McGarrell E.F. (2001)**, *Restorative justice conference as an early response to young offenders*. (NCJ 187769). Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice.
- McGrath R.J. (1991)**, *Sex-Offender Risk Assessment and Disposition Planning: A Review of Empirical and Clinical Findings*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 35, 329-350.
- Mehlman P.T., Higley J.D., Fernald B.J., Sallee F.R., Suomi S.J., & Linnoila M. (1997)**, *CSF 5-HIAA, testosterone, and sociosexual behaviors in free-ranging male rhesus macaques in the mating season*. Psychiatry Res. 72(2): 89-102.
- Melton G.B. (1989)**, *Taking Gault seriously: Toward a new juvenile court*. Nebraska Law Review, 68, 146-181.
- Menkel-Meadow C. (1991)**, *Pursuing Settlement in an Adversary Culture*. Florida State University Law Review, 19 (1), p. 1-46.
- Menkel-Meadow C. (1993)**, *Measuring Both the Art and Science of Mediation*. Negotiation Journal, 9 (4).
- Menkel-Meadow C. (1995)**, *The Many Ways of Mediation: The Transformation of Traditions, Ideologies, Paradigms, and Practices*. Negotiation Journal, 11(3), p. 217-242.
- Merry Sally Engle (1996)**, *Mennonite Peacebuilding and Conflict Transformation: A Cultural Analysis*. Wellesley College,
- Merwe Hugo van der, Sandole & Dennis J.D. (1993)**, *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application*, New York: Manchester University Press
- Messmer H. & Otto H.U. (eds.), (1992)**, *Restorative Justice on Trial, Pitfalls and Potentials of Victim – Offender Mediation – International Research Perspectives*, Norwell, MA: Kluwer Academic Publishers.
- Meyer W.J, Cole C. & Emory E. (1992)**, *Depo provera treatment for sex offending behavior: an evaluation of outcome* . Bull Am Acad Psychiatry Law, 20: 249-259.
- Miers D. (2001)**, *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Research Series Paper 10, Research, Development and Statistics Directorate Home Office, London

- Miers D., Maguire M., Goldie S., Sharpe K., Hale C., Netten A., Uglow S., Doolin K., Hallam A., Enterkin J. & Newburn T. (2001),** *An Exploratory Evaluation of Restorative Justice Schemes*, London: Home Office
- Mills L. (2003),** *Insult to Injury: Rethinking our Responses to Intimate Abuse*, Princeton, NY: Princeton University Press
- Milton Keynes Philadelphia, Malamuth N. M. & Brown L.M. (1994),** *Sexually aggressive men's perceptions of women's communications: Testing three explanations*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 699-712.
- Miner M.H. & Center B. (2008),** *Improving the measurement of criminal sexual behavior: the application of randomized responding technique*, *Sex Abuse*, Mar; 20(1):88 – 101
- Mirsky L. (2003a, February 20),** *Family group conferencing worldwide: Part one in a series*. Restorative Practices E Forum. <http://www.restorativepractices.org>.
- Mirsky L. (2003b, April 3),** *Family group conferencing worldwide: Part two in a series*. Restorative Practices E Forum. <http://www.restorativepractices.org>.
- Mitchell K.J, Finkelhor D., Wolak J. (2001),** *Risk factors and impact of online sexual solicitation of youth*. *JAMA*, 285: 3011-3014.
- Mohr T.W., Turner R.E., & Jerry M.B. (1964),** *Paedophilia and Exhibitionism*. Toronto: [University of Toronto](#) Press.
- Money J. (1987),** *Masochism: On the childhood origin of paraphilia, opponent-process theory, and anti-androgen therapy*. *Journal of Sex Research*, 23(2), 273-275.
- Money J. (1990),** *Forensic sexology: Paraphilic serial rape (Blastrophilia) and lust murder (Erotophonophilia)*. *American Journal of Psychotherapy*, 44(1), 26-36.
- Money J. & Ehrhardt A.A. (1972),** *Man and woman, boy and girl: The differentiation and dimorphism of gender identity from conception to maturity*. Baltimore: John Hopkin's University Press.
- Monroe S.E., Jaffe R.B. & Midgley A.R. Jr. (1972),** *Regulation of human gonadotropins. XII. Increase in serum gonadotropins in response to estradiol*. *Journal of Clinical Endocrinology*, 34, 342.
- Moore D.B. & O'Connell T. (1994),** *Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice*, Στο C. Adler & J. Wundersitz (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: The Way Forward or Misplaced Optimist?*, Canberra, Australia: Australian Institute of Criminology

- Morenz, B. & Becker J.V. (1995)**, *The treatment of youthful offenders*. Applied and preventive psychology, 4(4), 247-256.
- Morris A. (2002)**, *Children and family violence: restorative messages from New Zealand*, Στο H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Morris A. & Gelsthorpe L. (2000)**, *Re-visioning men's violence against female partners*, Howard Journal of Criminal Justice, 39: 412 – 28
- Morris A. & Young W. (2000)**, *Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice*, Στο Heather Strang and John Braithwaite (eds.) *Restorative Justice: Philosophy to Practice*, Burlington: Ashgate Publishing, 21-22.
- Morris A., & Maxwell G. (1997)**, *Reforming juvenile justice: The New Zealand experiment*. The Prison Journal, 77, 125-134.
- Morris A. & Maxwell G. (2001)**, *Restorative Conferencing*, Στο G. Bazemore & M. Schiff (eds), *Restorative and Community Justice: Cultivating Common Ground for Victims, Communities and Offenders*, Cincinnati, OH: Anderson
- Morris A. & Maxwell G. (Eds.) (2001)**, *Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles*. Oxford: Hart Publishing.
- Morrison T., Erooga M. & Beckett R.C. (1990)**, *Sexual offending against children: Assessment and treatment of male abusers*. London: Routledge
- Morse B.J. (1995)**, *Beyond the conflict tactics scale: Assessing gender differences in partner violence*, Violence and Victims, 10(4), 251 – 272.
- Murphy G.J. & Hampton J. (1988)**, *Forgiveness and Mercy*, Cambridge: Cambridge University Press
- Murphy G.J. (1988)**, *Forgiveness, Mercy, and the Retributive Emotions*, Criminal Justice Ethics 7: 3-15
- Murphy G.J. & Hampton J. (1988)**, *Forgiveness and Mercy*, Cambridge: Cambridge University Press
- Murphy G.J. (1988)**, *Forgiveness, Mercy, and the Retributive Emotions*, Criminal Justice Ethics, 7: 3-15
- Murphy W.D. (1990)**, *Assessment and modification of cognitive distortions in sex offenders*. Στο W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (Eds). *The Handbook of Sexual Assault: Issues, theories and treatment of the offender*. New York: Plenum.
- Nagaraja J. (1983)**, *Sexual problems in adolescence*. Child Psychiatry Quarterly, 16, 9-18.

- Nagler S. H. (1957)**, *Fetishism: A review and a case study*. *Psychiatric Quarterly*, 10, 713-770.
- Nicholaichuk T.P. (1998)**, *Process and Outcome Evaluations of Canadian Sex Offender Treatment Programmes*. Εργασία που παρουσιάστηκε The Association for the Treatment of Sexual Abusers Conference, Vancouver.
- Nichols H.R., & Molinder I. (1984)**, *Multiphasic Sex Inventory*. Tacoma, WA: Authors.
- Nielsen M.O.(1996)**, *A Comparison of Developmental Ideologies: A Navajo Nation Peacemaker Courts and Canadian Native Justice Committees*, Στο B. Galaway & J. Hudson (eds.), *Restorative Justice International Perspectives*, Monsey, NY: Criminal Justice Press
- Nieschlag E. (1979)**, *The endocrine function of the human testis in regard to sexuality*. Στο Ciba Foundation Symposium: *Sex, hormones and behavior*. *Experta Medica*, Amsterdam, pp. 182-208.
- Nunnally J.C. (1978)**, *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- O'Donohue W., & Letourneau E. (1993)**, *A brief group treatment for the modification of denial in child sexual abusers: Outcome and follow-up*. *Child Abuse and Neglect*, 17, 299-304.
- O'Connor A.A. (1987)**, *Female sex offenders*. *British Journal of Psychiatry* 150, 615-620.
- Ogawa S., Washburn T.F, Taylor J., Lubahn D.B, Korach K.S & Pfaff D.W. (1998)**, *Modifications of testosterone-dependent behaviors by estrogen receptor-alpha gene disruption in male mice*. *Endocrinology*, 139:12, 5058-5069.
- Ogles B.M. & Lunnen K.M. (1996)**, *Assessing outcome in practice*. *Journal of Mental Health*. 5(1), 35-46.
- Ohvuchi K., Kameda M. & Agarie N. (1989)**, *Apology as Aggression Control: Its Role in Mediating Appraisal of and Response to Harm*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 219-227.
- Olson M.S. & Dzur W.A. (2003)**, *Reconstructing Professional Roles in Restorative Justice Programs*, *Utah Law Review*
- Olweus D., Mattsson Å., Schalling D. & Löw H. (1988)**, *Circulating testosterone levels and aggression in adolescent males: A causal analysis*. *Psychosomatic Medicine*, 50, 261-272.

- Ortmann J. (1980)**, The treatment of sexual offenders. Castration and antihormone therapy. *International Journal of Law and Psychiatry*, 3, 443-451.
- Overholser J.C. & Beck S. (1986)**, *Multimethod assessment of rapists, child molesters, and three control groups on behavioral and psychological measures.* [Journal of Consulting and Clinical Psychology](#), 54, 682-687.
- Paitich D., Langevin R., Freeman R., Mann K. & Handy L. (1977)**. *The Clarke SHQ: A clinical sex history questionnaire for males.* *Archives of Sexual Behavior*, 6, 421-435.
- Patton W.W. (1990)**, *The world where parallel lines converge: The privilege against self-incrimination in concurrent civil and criminal child abuse proceedings.* [Georgia Law Review](#), 24(3), 473-524.
- Pearson H. (1990)**, *Paraphilias, impulse control and serotonin.* *Journal of Clinical Pharmacology*, 10, 133-134.
- Pearson H.J, Marshal W.L, Barbaree H.E & Southmayd S. (1992)**, *Treatment of a compulsive paraphiliac with buspirone.* *Ann Sex Res* 5: 239-246.
- Peled E., Eiskovitz Z., Enosh G. & Winstok Z. (2000)**, *Choice and empowerment for battered women who stay: Toward a constructivist model.* *Social Work*, 45, 9-21.
- Pennell J. & Burford G. (2000, March-April)**. *Family group decision-making: Protecting children and women.* *Child Welfare*, LXXIX (2), 131-158.
- Pennell J. & Burford G. (2002)**, *Feminist praxis: making family group conferencing work*, Στο H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Pepinsky H.E. & Quinney R. (Eds.) (1991)**, *Criminology as Peacemaking.* Bloomington: Indiana University Press.
- Perkins D.E. (1991)**, *Psychological treatment programme for sex offenders.* Στο B. McGurk, D. Thornton & M. Williams (Eds). *Applying Psychology to Imprisonment.* London: HMSO.
- Perkins D.E. (1993)**, *Psychological perspectives on working with sex offenders.* Στο J.M. Ussher & C.D. Baker (Eds). *Psychological perspectives on sexual problems.* London: Routledge.
- Perkins D.E., Hilton M. & Lucas M. (1990)**, *A study of serial offenders in special hospital and prison settings.* Report of the Home Office Science and Technology Group.

- Perry P. J., Andersen K.H. & Yates W.R. (1990)**, *Illicit anabolic steroid use in athletes. A case series analysis*. *Am. J. Sports Med.*, 18, 422-428.
- Persons J.B. & Silberschatz G. (1998)**, *Are results of randomized controlled trials useful to psychotherapists*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 126-135.
- Petrucci C.J. (2002)**, *Apology in the criminal justice setting: Evidence for including apology as an additional component in the legal system*. *Behavioral Sciences & the Law*, 20, 337-362.
- Petrunik M. (2002)**, *Managing unacceptable risk: sex offenders, community response, and social policy in the United States and Canada*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46, 483-511.
- Pettit P. (1997)**, *Republican Theory and Criminal Punishment*, *Utilitas* 9: 68-70
- Pettit P. (2002)**, *Is Criminal Justice Politically Feasible?*, *Buffalo Criminal Law Review* 5: 427-450
- Pfafflin F. (1992)**, *What is in a symptom: A conservative approach in the therapy of sex offenders*. *Journal of Offender Rehabilitation*. 18, 191-203.
- Pithers W.D. (1993)**, *Consideration in treatment of rapists*. Στο G. Hall, J. Hirschman, R. Graham and M. Zaragoza (Eds.) *Sexual Aggression: Issues in etiology, assessment and treatment*. Washington, D.C.: Taylor and Francis.
- Pithers W.D. (1994)**, *Process evaluation of a group therapy component designed to enhance sex offenders' empathy for sexual abuse survivors*. *Behavioural Research Therapy*, 32, 365-570.
- Pithers W.D. & Cumming G.F. (1989)**, *Can relapses be prevented? Initial outcome data from the Vermont treatment program for sexual aggressors*. Στο D. R. Laws (Ed.), *Relapse Prevention with Sex Offenders*. New York: [The Guilford Press](#).
- Pithers W.D., Beal L.S., Armstrong J., & Petty J. (1989)**, *Identification of risk factors through clinical interviews and analysis of records*. Στο D. R. Laws (Ed.), *Relapse prevention with sex offenders and victims: A practical guide* (pp. 77-87). New York: Guilford Press.
- Pithers W.D., Kashima K.M., Cumming G.F., Beal L.S. & Buell M.M. (1988)**, *Relapse prevention of sexual aggression*. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 528, 244-260.
- Pithers W.D., Marques J.K., Gibat C.C. & Marlatt G.A. (1983)**, *Relapse prevention with sexual aggressives: A self - control model of treatment and*

- maintenance of change.* Στο G. Greer & I. R. Stuart (Eds.), *The sexual aggressor: Current perspectives on treatment.* New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Polaschek D.L.L., Ward T. & Hudson S.M. (1997),** *Rape and Rapists: Theory and Treatment.* *Clinical Psychology Review*, 17 (2), 117-144.
- Pope H.G. & Katz D.L (1989),** *Homicide and near-homicide by anabolic steroid users.* *J. Clin. Psychiatry*, 51, 28-31.
- Pope H.G., Kouri E.M. & Hudson J.I. (2000),** *Effects of supraphysiologic doses of testosterone on mood and aggression in normal men: A randomized controlled trial.* *Arch. Gen. Psychiatry*, 57, 133-140.
- Prentky R.A. (1999),** *Child sexual molestation,* στο Van Hasselt, V. & Hersen, M. (Eds.). *Handbook of psychological approaches with violent offenders,* Plenum, N.Y. P. 289.
- Prentky R.A. & Burgess A.W. (2002),** *Forensic Management of Sexual Offenders,* Plenum, N.Y.
- Prentky R.A. & Knight R.A. (1991),** *Identifying critical dimensions for discriminating among rapists.* *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 643-661.
- Prentky R.A., Knight R.A., Sims-Knight J.E., Straus H., Rokous F. & Cerce D. (1989),** *Developmental antecedents of sexual aggression.* *Development and Psychopathology*, 1, 153-169.
- Prentky R.A., Lee A.F.S., Knight R.A., & Cerce D. (1997),** *Recidivism rates among child molesters and rapists: A methodological analysis.* *Law and Human Behavior*, 21 (6), 635-659.
- Presser L. & Gaarder E. (2000),** *Can restorative justice reduce battering? Some preliminary considerations,* *Social Justice*, 27: 175 – 95
- Price P. (1988, August 11),** *Sex offenders need tougher sentences, experts tell panel.* [*Minneapolis Star Tribune*](#), p. 5B.
- Proulx J., Aubut J., McKibben A. & Cote G. (1994),** *Penile responses of rapists and non-rapists to rape stimuli involving physical violence or humiliation.* *Archives of Sexual Behavior*, 23, 295-310.
- Putnam R. (2000),** *Bowling alone: The collapse and revival of American Community.* Simon and Shuster. New York.

- Q & A: The Psychologically-minded Lawyer**, *Transforming Practices*, <http://www.transformingpractices.com/qa/qa5.html> (συνέντευξη του Bruce Winick, Professor of Law, University of Miami School of Law, 2002)
- Quinsey V. L. (1977)**, *The assessment and treatment of child molesters: A review*. Canadian Psychological Review, 18, 204-220.
- Quinsey V.L. (1980)**, *The base-rate problem and the prediction of dangerousness: A reappraisal*, Journal of Psychiatry and the Law, 8, 329-340
- Quinsey V.L. (1984)**, *Sexual aggression: Studies of offenders against women*, D.N. Weisstub (Ed.), Law and Mental Health: International Perspectives, Vol. 2. New York: Pergamon
- Quinsey V.L., Chaplin T.C. & Carrigan W.F. (1980)**, *Biofeedback and signaled punishment in the modification of inappropriate sexual age preferences*. Behavior Therapy, 11, 567-576.
- Quinsey V.L., Rice M.E. & Harris G.T. (1995)**, *Actuarial prediction of sexual recidivism*. Journal of Interpersonal Violence. 19, 85-105.
- Quinsey V.L., Rice M.E., Harris G.T., & Lalimiere, M.L. (1993)**, *Assessing treatment efficacy in outcome studies of sex offenders*. Journal of Interpersonal Violence, 8, 512-523.
- Quinsey V.L. & Seto M.C. (2002)**. *First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of psychological treatment for sex offenders*. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 14, 169-194.
- Rachman, S. & Hodgson R. J. (1968)**. *Experimentally induced "sexual fetishism": Replication and development*. Psychological Record, 18, 25-27.
- Raviv M. (1993)**. *Personality characteristics of sexual addicts and pathological gamblers*. J of Gambling Studies. 9: 17-20.
- Raymond, M. J. (1956)**. *Case of fetishism treated by aversion therapy*. British Medical Journal, 2, 854-857.
- Renner, K. J. (2000)**. *Serotonergic responses to corticosterone and testosterone in the limbic system*. Gen. Comp. Endocrinol. 117:1, 151-9.
- Resnick P.A. and Markaway B.E.G. (1991)**, *Clinical treatment of adult female victims of sexual assault*. στο C.R. Hollin and K. Howells (Eds.) *Clinical approaches to sex offenders and their victims* Chichester: Wiley

- Retzinger S. & Scheff T. (1996)**, *Strategy for community conferences: Emotions and social bonds*. Στο B. Galaway and J. Hudson (Eds.), *Restorative justice: International perspectives* (pp. 316-318). Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Rice M.E. (1997)**, *Violent offender research and implications for the criminal justice system*, *American Psychologist* 414-423.
- Rice M.E. & Harris G.T. (1997)**, *Cross validation and extension of the violence risk appraisal guide for child molesters and rapists*. *Law and Human Behaviour*, 21, 231-241.
- Rice M.E., Chaplin T.E., Harris G. E. & Coutts J. (1994)**, *Empathy for the victim and sexual arousal among rapists and nonrapists*. *Journal of Interpersonal Violence*, 9(4), 435-449.
- Rice M.E., Harris G.T. & Quinsey V.L. (1990)**, *A follow-up of rapists assessed in a maximum security psychiatric facility*. *The Journal of Interpersonal Violence*, 5, 435-448.
- Rice M.E., Quinsey V.L. & Harris G.T. (1991)**, *Sexual recidivism among child molesters released from a maximum security psychiatric institution*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 381-386.
- Rifkin J., Cobb S. & Millen J. (1991)**, *Toward a New Discourse for Mediation: A Critique of Neutrality*. *Mediation Quarterly*, 9 (1), p. 151-164.
- Righthand S. & Welch C. (2001)**, *Juveniles who have sexually offended*. Office of Juvenile Justice and Delinquency (NCJ 184739). Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Riordan S. (1999)**, *Indecent exposure: The impact upon the victim's fear of sexual crime*. *Journal of Forensic Psychiatry*, 10(2), 309-316.
- Riskin L. (1982)**, *Mediation and Lawyers*, *Ohio State Law Journal*, 43, p. 29-60.
- Riskin L. (1984)**, *Toward New Standards for the Neutral Lawyer in Mediation*. *Arizona Law Review*, 1984, 26, p. 329-362.
- Risley T.R. (1970)**, *Behaviour modification: An experimental-therapeutic endeavour*. Στο L.A. Hamerlynck, P.O. Davidson and L.E. Acker (Eds.) *Behaviour Modification and Ideal Mental Health Services*. Calgary: University of Calgary Press.
- Roberts E.J. & Stalans L. (1998)**, *Crime, Criminal Justice, and Public Opinion*, Στο Michael Tonry (ed.), *The Handbook of Crime & Punishment*, New York: Oxford University Press, 31-57

- Robinson S. (2006)**, *Adolescent females with sexual behavioral problems: What constitutes best practice?* Στο R. E. Longo & D. S. Prescott (Eds), *Current perspectives: Working with sexually aggressive youth and youth with sexual behavior problems* (pp 273 – 324) Holyoke, MA: NEARI Press.
- Robinson L., Berman, J.S. & Neimeyer R.A. (1990)**, *Psychotherapy for the treatment of depression: A comprehensive review of controlled outcome research.* Psychological Bulletin, 108, 30-49.
- Roeger D. (2003)**, *Resolving conflicts in prison*, Relational Justice Bulletin, 19: 4-5
- Roller CG. (2007)**, *Sexually compulsive/addictive behaviors in women: a women's healthcare issue.* J Midwifery Womens Health, 52(5): 486-491.
- Rose D. & Clear T. (1998)**, *Incarceration, social capital and crime: Implications for social disorganization theory.* Criminology, 36(3), 471-479.
- Rosler A. & Witztum E. (1998)**, *Treatment of men with paraphilia with a longacting analogue of gonadotropin-releasing hormone.* N. Engl. J. Med., 338, 416-422.
- Ross CJ. (1996)**, *A qualitative study of sexually addicted women.* J Sexual Addiction Compulsivity, 3: 43-53.
- Rowan E.L., Rowan J.B. & Langelier P. (1990)**, *Women who molest children.* The [Bulletin](#) of the [American Academy of Psychiatry and the Law](#), 18(1), 79-83.
- Russell D. (1984)**, *The Secret Trauma: Incest in the Lives of Girls and Women.* New York: Basic Books.
- Russell, D. (1984)**, *Sexual exploitation: Rape, child sexual abuse, and workplace harassment.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- Salter A.C. (1988)**, *Treating Child Sex Offenders and their Victims: A Practical Guide.* London: Sage.
- Salvadora A., Suay F., Martinez-Sanchis S., Simon V.M. & Brain P.F. (1999)**, *Correlating testosterone and fighting in male participants in judo contests.* Physiol. Behav., 68, 205-209.
- Sampson A. (1994)**, *Acts of Abuse: Sex Offenders and the Criminal Justice System.* London: Routledge.
- Sampson R. J. & Wilson J. (1995)**, *Toward a theory of race.* Στο J. Hagan and R. D. Peterson (Eds.), *Crime and urban inequality.* Stanford, CA: Stanford University Press.
- Sanday P.R. (1996)**, *A woman scorned: Acquaintance rape on trial.* New York: Doubleday.

- Sander Frank E.A. (1995)**, *The Obsession with Settlement Rates*. Negotiation Journal, 11 (4).
- Scher S.J., & Darley, J.M. (1997)**, *How effective are the things people say to apologize? Effects of the realization of the apology speech act*. Journal of Psycholinguist Research, 26, 127-140.
- Schiff F.M. (1998)**, *Restorative Justice Interventions for Juvenile Offenders A Research Agenda for the Next Decade*, Western Criminology Review 1 (1),
- Schiff M. & Bazemore S.G. (2002)**, *Restorative conferencing for juveniles in the United States: prevalence, process, and practice*. Στο E. G. M. Weitekamp & H. J. Kerner (Eds.), *Restorative justice: theoretical foundations* (pp. 177-203). Devon, UK: Willan Publishing.
- Schlinger B.A. & Callard G.V. (1990)**, *Aromatization mediates aggressive behavior in quail*. Gen. Comp. Endocrinol. 79: 1, 39-53.
- Schmucker M. & Losel F. (2008)**, *Does Sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations*, Psichotema, Feb: 20(1): 10-9
- Schneider A. (Ed.) (1985)**, *Guide to juvenile restitution*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Schram D.D., Milloy C.D. & Rowe W.E. (1991)**, *Juvenile sex offenders: A follow up study of reoffense behavior*. Olympis, WA: Washington State Institute for Public Policy, Urban Policy Research and Cambie Group International.
- Schram L.B., Miller L.L. and Milloy C. (1995)**, *A sentencing alternative for sex offenders: A study of decision making and recidivism*. Journal of Interpersonal
- Schumacher M., Legros J.J. & Balthazart J. (1987)**, *Steroid hormones, behavior, and sexual dimorphism in animals and men: The nature-nurture controversy*. Experimental and Clinical Endocrinology, 90, 129-156.
- Schwartz I.L. (1991)**, *Sexual violence against women: Prevalence; consequences; societal factors; and prevention*. American Journal of Preventative medicine, 7, 6, 363-373.
- Schwerin E.W. (1995)**, *Mediation, Citizen Empowerment, and Transformational Politics*. Westport: Praeger, 1995.
- Scott G.G. (1983)**. *Erotic power: An exploration of dominance and submission*. Secaucus, NJ: Citadel Press.
- Screenivasan S., Garrick T., Norris R., Gusworth – Walker S., Weinberger L.E.,**

- Seabloom W., Seabloom M.E., Seabloom E., Barron R. & Hendrickson S. (2003),** *A 14- to 24 year longitudinal study of a comprehensive sexual health model treatment program for adolescent sex offenders: predictors of successful completion and subsequent criminal recidivism*, Medline
- Seghorn T.K., Prentky R.A. & Boucher R.J. (1987),** *Childhood sexual abuse in the lives of sexually aggressive offenders.* Journal of the American Academy of Child and Adolescent psychiatry, 26, 262-267.
- Seidman B.T., Marshall W.L., Hudson S.M. & Robertson P.J. (1994),** *An Examination of Intimacy and Loneliness in Sex Offenders.* Journal of Interpersonal Violence, 9 (4), 518-534.
- Seim H.C. & Dwyer M. (1988),** *Evaluation of serum testosterone and luteinizing hormone levels in sex offenders.* Fam. Pract. Res. J., 7:3, 175-180.
- Serin R.C & Kuriychuk M. (1994),** *Social and cognitive processing deficits in violent offenders: Implications for treatment.* International Journal of Law and psychiatry, 17 , 431-441.
- Serin R. C., Malcolm, P.B., Khanna A. & Barbaree H.E. (1994),** *Psychopathy and deviant sexual arousal in incarcerated sexual offenders.* Journal of Interpersonal Violence, 9, 3-11
- Serran G., Marshall W.L., Fernandez Y. & Marshall L.E. (2006),** *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues.* New York: Routledge/Taylor & Francis.
- Seto M.C. & Barbaree H.E. (1995),** *The role of alcohol in sexual aggression.* Clinical Psychology Review, 15(6), 545-566.
- Sgroi S.M. (1982),** *Handbook of Clinical Intervention in Child Sexual Abuse.* Lexington, MA: [Lexington Books](#).
- Shapland J. (2000),** *Victims and criminal justice: creating responsible criminal justice agencies,* Στο A. Crawford & J. Goodey (eds), *Integrating a Victim Perspective within criminal Justice: International Debates*, Aldershot: Ashgate
- Shaw J.A. (1999),** *Sexually aggressive behavior,* Στο Sexual Aggression, Shaw JA (Ed), *American Psychiatric Press, Washington, pp: 3-41.*
- Sherman L. W., Strang H. & Woods D. J. (2000),** *Recidivism Pattern in the Canberra Restorative Shaming Experiments (RISE),* Canberra: Centre for Restorative Justice Research School of Social Sciences, Australian National University

- Sholevar G.P. (1978)**, *A family therapist looks at the problem of incest*. Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law, 11: 75-79.
- Siegler M. & Osmond H. (1974)**, *Models of Madness, Models of Medicine*. New York: [Macmillan Publishing Company](#).
- Silbey S.S. (1993)**, *Mediation Mythology*. Negotiation Journal, 9 (4).
- Simkins, L., Ward W., Bowman S., & Rinck C.M. (1990)**, *Characteristics predictive of child sex abusers' response to treatment: An exploratory study*. Journal of Psychology & Human Sexuality, 3(1), 19-55.
- Simon W.T., & Schouten P.G. (1993)**, *The plethysmograph reconsidered: Comments on Barker and Howell*. Bulletin American Academy of Psychiatry and Law, 21 (4), 505-512.
- Sloane S. (2002)**, *A Study of effectiveness of Alternative to Violence Workshop in a Prison System*, Simon Fraser University Centre for Restorative Justice, available at www.sfu.ca/cfrj/fulltext/sloane.pdf
- Small M.A., & Kimbrough-Melton R. (2002)**, *Rethinking justice*. Behavioral Sciences and the Law, 20, 309-315.
- Smart C. (1992)**, *The women of legal discourse*, Social and Legal Studies, 1: 29 - 44
- Smith H., & Cox C. (1983)**, *Dialogue with a dominatrix*. Στο T. Weinberg & G. Kamel (Eds.), *S and M: Studies in sadomasochism* (pp. 80-86). Buffalo, NY: Prometheus.
- Smith M.D. & Morra N.N. (1994)**, *Obscene and threatening telephone calls to women: Data from a Canadian National Survey*. Gender and Society, 8(4), 584-596.
- Snider L. (1998)**, *Feminism, punishment, and the potential of empowerment*. Στο K. Daly & L. Maher (Eds.), *Criminology at the crossroads: Feminist readings in crime and justice* (pp. 246-261). New York: Oxford University Press.
- Snyder H.N. (2000)**, *Sexual Assault of Young Children As reported to Law Victim, Incident, and Offender Characteristics*, Bureau of Justice Statistics, www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/saycrle.pdf.
- Solicitor General of Canada (1990)** *The Management and Treatment of Sex Offenders*. Report of the Working Group, Sex Offender Treatment Review.
- Sonda L.P., Mazo R., & Chancellor M. B. (1990)**, *The role of yohimbine in the treatment of erectile impotence*. J. Sex Marital Ther. 16: 15-21.
- Soothill K.L. (1976)**, *Rape: A twenty-two year cohort study*. Medicine, Science and the Law, 16, 21-34.

- Soothill K. L. & Gibbens T.C.N. (1978)**, *Recidivism of Sexual Offenders: A Re-Appraisal*. British Journal of Criminology, 18, 267-276
- Spengler A. (1977)**, *Manifest sadomasochism of males: Results of an empirical study*. Archives of Sexual Behavior, 6, 441-456.
- Stamato Linda. (1991)**, *Toward a Negotiated Order: Reflections on the Path to Transforming Society (and Some Obstacles Along the Way)*. Negotiation Journal, 7 (3).
- Stava L. (1984)**, *The use of hypnotic uncovering techniques in the treatment of pedophilia: A brief communication*. International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 32, 350-355
- Stermac L.E., & Hall K. (1989)**, *Escalation in sexual offending: fact or fiction?* Annals of Sex Research, 2, 153-162.
- Stewart J.J. & Thomas M. (1990)**, *Dialogic Listening: Sculpting Mutual Meanings*, Στο J. Stewart I(ed) *Bridges, not Walls: A book about Interpersonal Communication*. New York: McGraw Hill
- Stolorow R.D., Atwood G.E. & Brandschaft B. (1988)**, *Masochism and its treatment*. Bulletin of the Menninger Clinic, 52(6), 504-509.
- Stolorow R.D., & Lachmann F.M. (1980)**, *Psychoanalysis of developmental arrests*. New York: International Universities Press.
- Strang H. (2002)**, *Repair or Revenge? Victims and Restorative Justice*, Oxford, Clarendon Press, 298pp.
- Strang H., Barnes G.C., Braithwaite J. & Sherman L.W. (1999)**, *Experiments in restorative policing: A progress report on the Canberra reintegrative shaming experiments (RISE)*. Canberra, Australia: Australian National University.
- Strang H. & Braithwaite J.**, *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press
- Strate D.C., Jones I., Pullen S. & English K. (1996)**, *Criminal justice policies and sex offender denial*. Στο K. English, S. Pullen, and L. Jones (Eds.), *Managing adult sex offenders: A containment approach* (pp. 4-9). Lexington, KY: American Probation and Parole Association.
- Stuart B. (1995)**, *Sentencing circles – Making “real” differences*, Whitehorse, Canada: Territorial Court of the Yukon

- Stuart B. (1996)**, *Circle sentencing – Turning sword into ploughshares*, in B. Galaway & J. Hudson (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey, NY: Criminal Justice Press, 193-206
- Studer L.H. & Aylwin A.S. (2008)**, *Male victims and post treatment risk assessment among male sex offenders*, Medline, Center for Court Innovation, Chronology, www.problem-solvingcourts.org
- Studer L.H., Reddon J.R. & Siminoski K.G. (1997)**, *Serum testosterone in adult sex offenders: a comparison between Caucasians and North American Indians*. *J. Clin. Psychol.*, 53, 375-385.
- Stulberg J.B. (1981)**, *The Theory and Practice of Mediation: A Reply to Professor Susskind*. *Vermont Law Review*, 6, p. 85-117
- Sturup, G.K. (1968)**, *Treatment of sexual offenders in Herstedvester Denmark: The rapists*. *Acta Psychiatrica Scandinavia Supplement*, 204 5-62.
- Sturup G.K. (1971)**, *Treatment of the sex offender. Castration: the total treatment*. *International Journal of Clinical Psychiatry*, 8, 175-96.
- Sturup G.K. (1972)**, *Castration: The total treatment*. Στο H. L. P. Resnick & M. E. Wolfgang (Eds.), *Sexual behaviors: Social, clinical, and legal aspects* (pp. 361-382). Boston: Little, Brown.
- Suen H.K. (1990)**, *Principles of Test Theories*. New Jersey: Erlbaum.
- Summers C. G., Larson E.T., Ronan P.J., Hofmann P.M., Emerson A.J. & Susman E.J., Dorn L.D. & Chrousos G.P. (1991)**, *Negative affect and hormone levels in young adolescents: Concurrent and predictive perspectives*. *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 167-190.
- Swanson J.W, Holzer D.E, Ganju V.K et al. (1990)**, *Violence and psychiatric disorder in the community: evidence from the epidemiologic catchments area surveys*. *Hosp Community Psychiatry* 41:761– 70, 1990 Sydney, Australia
- Szmania S.J. (2004)**, *Beginning difficult conversations: an analysis of opening statements in victim offender mediation/dialogue*, University of Texas at Austin
- Taxman F. S. (Winter 1999)**, *Unravelling "What Works" for Offenders in Substance Abuse Treatment Services*, NAT'L DRUG CT. INST. REV.
- Taylor M., Holland G., Quayle (2001)**, *A typology of child pornography*. *The police Journal*, 74: 97-107
- Teplin L. (1984)**, *Criminalizing mental disorder: the comparative arrest rate of the mentally ill*. *Am Psychol* 39:794–803

- Tewksbury R. (2005)**, *Collateral consequences of sex offender registration*, Journal of Contemporary Criminal Justice, 21(1), 67-82.
- Thibault F., Cordier B. & Kuhn J.M. (1993)**, *Effects of long-lasting gonadotropin hormone-releasing hormone agonist in six cases of severe male paraphilia*. Acta Psychiatr. Scand., 87, 445-450.
- Thibault F., Cordier B. & Kuhn J.M. (1996)**, *Gonadotropin hormone releasing hormone agonist in cases of severe paraphilia: A lifetime treatment*. Psychoneuroendocrinology, 21, 411-419.
- Thornhill R. & Palmer C.T. (2000)**, *A natural history of rape: Biological bases of sexual coercion*, Massachusetts: MIT Press
- Thornhill R. & Thornhill N.W. (1992)**, *The evolutionary psychology of men's coercive sexuality*, Behavioral and Brain Sciences, 15, 363 - 421
- Thornton D. & Hogue T.E. (1993)**, *The provision of programmes for imprisoned sex offenders: Issues, dilemmas and progress*. Criminal Behaviour and Mental Health. 3, 371-380.
- Tjaden P. & Thoennes N. (1998)**, *Prevalence, incidence, and consequences of violence against women: Findings from the National Violence Against Women Survey* (National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention Research in Brief, Report No. NCJ-172837). Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Tjaden P. & Thoennes N. (2000)**, *Full report of the prevalence, incidence, and consequences of violence against women: findings from the national violence against women survey*. Washington (DC): National Institute of Justice; 2000. Report NCJ 183781.
- Tjaden P. & Thoennes, N. (2000)**, *Extent, nature, and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence Against Women Survey* (Report No. NCJ-181867). Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs.
- Tonry M. (1998)**, *Crime and Punishment in America*, Στο Michael Tonry (ed.), *The Handbook of Crime & Punishment*, New York: Oxford University Press , 3
- Torbert P., Gable R., Hurst H., Montgomery I., Szymanski L. & Thomas D. (1997)**, *State responses to serious and violent juvenile crime*, OJJDP Research Report.

- Torrey E.F, Steiber J., Exekiel J. et al. (1992),** *Criminalizing the Seriously Mentally Ill: The Abuse of Jails as Mental Hospitals.* Washington, DC: Public Citizen's Health Research Group
- Travin S., Cullen K. & Protter B. (1990),** *Female sex offenders: Severe victims and victims and victimisers.* *Journal of Forensic Sciences* 35(1), 140-150.
- Turner S. et al. (1999),** *Perceptions of Drug Court: How Offenders View Ease of Program Completion, Strengths and Weaknesses, and the Impact on Their Lives,* 2 NAT'L DRUG COURT INST. REV. 61, 82
- Umbreit M.S. (1989),** *Crime victims seeking fairness, not revenge: Toward restorative justice,* *Federal Probation,* 53(3): 52-57.
- Umbreit M.S. (1994),** *Victim Meets Offender: The Impact of restorative Justice and Mediation,* Monsey, NY: Criminal Justice Press
- Umbreit M. (1995),** *Holding juvenile offenders accountable: A restorative justice perspective,* *Juvenile and Family Court Journal:* 33-41
- Umbreit M.S. (1996),** *Restorative Justice through mediation: the impact of programs in four Canadian provinces,* Στο B. Galaway & J. Hudson (eds) *Restorative Justice: International Perspectives,* Monsey, NY: Criminal Justice Press
- Umbreit M. (1997),** *Humanistic mediation: a transformation journey of peacemaking,* *Mediation Quarterly,* 14(3):201-21
- Umbreit S. M., (1998)** *Restorative Justice Through Victim – Offender Mediation: A Multi - Site Assessment,* *Western Criminology Review*
- Umbreit M. (2000),** *Family group Conferencing: Implications for Crime Victims,*
- Umbreit M. S. (2001),** *The handbook of victim-offender mediation.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Umbreit M. & Coates R. (1993),** *Impact of mediating victim-offender conflict: An analysis of programs in three States,* *Juvenile and Family Court Journal,* 43(1):21-28
- Umbreit M. & Coates R. (1993),** *Cross – site analysis of victim – offender mediation in four states,* *Crime and Delinquency,* 39: 565 - 85
- Umbreit M., Coates R., & Kalanj B. (1994),** *Victim meets offender: The impact of restorative justice and mediation.* Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Umbreit M. & Fercello C. (1997),** *Family Group Conferencing program results in client satisfaction,* *Juvenile Justice Update Journal,* 3(6): 3-13
- Umbreit M.S., & Greenwood J. (1999).** *National survey of victim-offender mediation programs in the United States.* *Mediation Quarterly,* 16, 235-251.

Umbreit M. & Roberts A. (1996), *Mediation of Criminal Conflict in England: An Assessment of Services in Coventry and Leeds*, St. Paul, MN: Centre for Restorative Justice and Mediation, University of Minnesota

Umbreit M. & Stacy S. (1996), *Family group conferencing comes to the USA: A comparison with victim offender mediation*, *Juvenile and Family Court Journal*, 47(2): 29-39

Umbreit M. & Zehr H. (1996), *Restorative family group conferences: Differing models and guidelines for practice*, *Federal Probation*, 60(3): 24-29

U.S. Department of Justice (2002). *Criminal Victimization in the United States*, 2000 Statistical Tables (NCJ 188290). Washington DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs.

US Department of Justice (November 2003), Office of Justice Programs,. *Report, Recidivism of sex offenders released from prison in 1994*, Bureau of Justice Statistics, NCJ198281www.ojp.usdoj.gov

US Department of Justice (July 1999), *Mental Health and Treatment of Inmates and Probationers*, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics, NCJ 174463, www.ojp.usdoj.gov

Uzych L. (1992). *Anabolic-androgen steroids and psychiatric-related effects: A review*. *Can. J. Psychiatry*, 37, 23-28.

Van Goozen S.H.M., Frijda N.H. & Van de Poll N.E. (1994), *Anger and aggression in women: Influence of sports choice and testosterone administration*. *Aggress. Behav.*, 20, 213-222.

Van Goozen, S.H.M., Frijda N.H. & Van de Poll N.E. (1995), *Anger and aggression during role-playing: Gender differences between hormonally treated male and female transsexuals and controls*. *Aggress. Behav.*, 21, 257-273.

Van Ness D. (1993), *New wine and old wineskins: Four challenges of restorative justice*, *Criminal Law Forum*, 4(2):251-276

Van Ness D. & Strong K.H (1997), *Restoring Justice*, Cincinnati, OH: Anderson

Vaughn M.S. & Sapp A.D. (1989), *Less than Utopian: Sex offender treatment in a milieu of power struggles, status positioning and inmate manipulation in state correctional institutions*. *The Prison Journal*. 68, 110-124.

Vayrynen R. (1991), *Ch. 1: To Settle or to Transform? Perspectives on the Resolution of National and International Conflicts*. Στο Vayrynen, Raimo (ed.) *New Directions in Conflict Theory: Conflict Resolution and Conflict Transformation*. London: Sage.

Von Hirsch A. & Ashworth A. J. (1992), *Not Not Just Deserts: A Response to Braithwaite and Pettit*, *Oxford Journal of Legal Studies* 12 83-98

- Wagner G.C., Beuving L.J., & Hutchinson R.E. (1980),** *The effects of gonadal hormone manipulations on aggressive target-biting in mice.* *Aggressive Behavior*, 6, 1-7.
- Walgrave L. (1999),** *Community service as a cornerstone.* Στο L. Walgrave and S. G. Bazemore (Eds.), *Restorative juvenile justice: Repairing harm of youth crime* (pp. 129-154). Monsey, NY: Criminal Justice press.
- Walker P. (1999),** *Saying sorry, acting sorry: the Sycamore Tree Project, a model for restorative justice in prison,* *Prison Service Journal*, May: 19-20
- Ward N. (1975),** *Successful lithium treatment of transvestism associated with manic depression.* *J Nerv Mental Dis*, 161:204-206.
- Ward T., & Hudson S.M. (1998),** *The Construction and Development of Theory in the Sexual offending Area: A Metatheoretical Framework.* *Sexual Abuse*, 10, 47-64.
- Ward T., Hudson S.M., Johnson L. & Marshall W.L. (1997),** *Cognitive Distortions in Sex Offenders: An Integrative View.* *Clinical Psychology Review*, 17, 479-507.
- Ward T., Hudson S.M. & Marshall W.L. (1996).** *Attachment style in sex offenders: A preliminary study.* *The Journal of Sex Research.* 33 (1), 17-26.
- Ward T., Hudson S.M., Marshall W.L. & Siegert R. (1995),** *Attachment style and intimacy deficits in sexual offenders: A theoretical framework.* *Sexual Abuse*, 7 (4), 317-335.
- Ward T., Hudson W. L & Siegert R. J. (1995) & Siegert R.J. (1995),** *Attachment style and intimacy deficits in sexual offenders: A theoretical framework.* *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7, 315-335.
- Ward T., Louden K., Hudson S.M., & Marshall W.L. (1995),** *A descriptive model of the offense chain for child molesters.* *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 452-472.
- Ward T. & Marshall B. (2007),** *Narrative of offender rehabilitation,* Medline
- Ward, T., McCormack, J. & Hudson, S.M. (1997),** *Sexual Offenders' Perceptions of their Intimate Relationships.* *Sexual Abuse.* 9 (1), 57-74.
- Ward T., McCormack, J., & Hudson, S. M. (1997).** *Attachment style, intimacy deficits, and sexual offending.* Στο H. Celini & B. Schwartz (Eds.), *The sex offender; Corrections, treatment and legal practice* (pp. 1-14). Kingston, NJ: Civic Research Institute.

- Ward T., Nathan P., Drake C.R., Lee J.K.P. & Pathe M. (2000)**, The Role of Formulation-Based Treatment for Sexual Offenders. *Behaviour Change*, 17, 251-264.
- Warren J., Hazelwood R., & Dietz P. (1996)**, *The sexually sadistic serial killer*. Journal of Forensic Sciences, 31, 379-389.
- Waterhouse L., Dobash R.P. & Carnie J. (1994)**, *Child Sexual Abuse*. Report of the Scottish Office Central Research Unit.
- Weinberg T.S. (1987)**, *Sadomasochism in the United States: A review of recent sociological literature*. Journal of Sex Research, 23, 50-69.
- Weitekamp E. (1999)**, *The history of restorative justice*. Στο L. Walgrave and S. G. Bazemore (Eds.), *Restorative juvenile justice: Repairing harm of youth crime* (pp. 75-102). Monsey, NY: Criminal Justice press.
- Wersinger S.R, Sannen K., Villaba C., Lubahn D.B., Rissman E.F. & De Vries G.J. (1997)**, *Masculine sexual behavior is disrupted in male and female mice lacking a functional estrogen receptor alpha gene*. Horm Behav, 32:3, 176-183.
- Wetterling J. (1994)**, *Crimes Against Children and Sexually Violent Offender Registration Act*, Public Law 103-322.
- Wexler, D.B. (1991)**, *An introduction of therapeutic jurisprudence*. Στο D. B. Wexler, & B. J. Winick (Eds.), *Essays in therapeutic jurisprudence* (pp. ix-xiv). Durham, NC. Carolina Academic Press.
- Wexler, D.B. (1998)**, *Therapeutic jurisprudence forum: Practicing therapeutic jurisprudence: Psycholegal soft spots and strategies*. *Revista Juridica Universidad de Puerto Rico*, 67, 317-342.
- Wexler D.B (2005)**, *Therapeutic Jurisprudence: An Overview*, <http://www.law.arizona.edu/depts/upr-intj/>
- White L.L. (2001)**, *Hope in process: a qualitative study of victim offender mediation/ dialogue in Texas*, Texas A&M Univesrity
- White P., Brasley C., Ferriter M. & Hatzipetrou L. (1998)**, *Managements for people with disorders of sexual preference and for convicted sex offenders*. Report for the High Security Psychiatric Services Commission Board.
- Wiederholt I. (1992)**, *The psychodynamics of sex offences and implications for treatment*. Journal of Offender Rehabilitation, 18, 19-24.
- Wilcox A., Young R. & Hoyle C. (2004)**, *An Evaluation of the Impact of Restorative Cautioning: Findings from a Reconviction study*, Research, Development and Statistics Directorate Home Office, London

- Wilcox A., Young R. & Hoyle C., (2004),** *Two – Year Resanctioning Study: A comparison of restorative and Traditional Cautions*, On Line Report 57/04, Research, Development and Statistics Directorate Home Office, London,
- Wilson R.J., Huculak B. & McWhinnie A. (2002),** *Restorative justice innovations in Canada*. Behavioral Sciences and the Law 20, 363-380.
- Wodarski J.S. & Whitaker D.L. (1989),** *Issues in treating sex offenders in the community*. Στο *Treatment of Sex Offenders in Social Work and Mental Health Settings*. New York: Hawarth Press.
- Wold S. (1998),** *A model of sexual aggression/addiction*. Journal of Social Work and Human Sexuality. 1, 1.
- Wolf M.M. (1978),** *Social validity: The case for subjective measurement or how applied behaviour analysis is finding its heart*, Journal of Applied Behaviour Analysis. 11, 203-214.
- Wolff N., Diamond R.J., Helminiak T.W. (1997),** *A new look at an old issue: people with mental illness and the law enforcement system*. J Ment Health Admin 24:152–65
- Wood R.M., Grossman L.S. & Fichtner C.G. (2000),** *Psychological assessment, treatment, and outcome with sex offenders*, Behavioral Sciences and the Law 23-41.
- Worling J.R (1995),** *Adolescent sibling-incest offenders: Differences in family and individual functioning when compared to adolescent non-sibling sex offenders*. Child Abuse and Neglect, 19, 633-643.
- Yates E., Barbaree H.E. & Marshall W.L. (1984),** *Anger and deviant sexual arousal*. Behaviour Therapy, 15, 287-294.
- Yazzie R. (1994),** *Life comes from it: Navajo justice concepts*. New Mexico Law Review, 24, 175-190.
- Yochelson S. & Samenow S.E. (1977),** *The criminal personality: Vol. II. The change process*. New York: Jason Aronson.
- Young K.S, Griffin-Shelley E., Cooper A., O’Mara J. & Buchanan J. (2000),** *Online infidelity: A new dimension in couple relationships with implications for evaluation and treatment*. Sexual Addiction and Compulsivity, 7: 59-74
- Young R. & Hoyl C (2002),** *New improved police led restorative justice? Action-research and the Thames Valley police initiative*. Στο A. von Hirsch, A. Bottoms, J. Roberts, K. Roach, and M. Schiff (Eds.), *Restorative justice and criminal justice: Competing or reconcilable paradigms*. Oxford, England: Hart Publishing.

- Zankman S. & Bonomo J. (2004)**, *Working with parents to reduce juvenile sex offender recidivism*, Medline
- Zbytovsky J. (1993)**, *Haloperidol decanoate (Jannsen) in the treatment of sexual deviations*. *Cesk. Psychiat.* 89: 15-17.
- Zehr H. (1990)**, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, PA: Herald Press
- Zehr H. (2003)**, *The little book of restorative justice*, Intercourse, PA: Good Book
- Zellerer E. (1996)**, *Community-based Justice and Violence Against Women: Issues of Gender and Race*. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 20(1,2), 233-234.
- Zevitz R.G., Crim D. & Farkas M.A. (2000)**. *Sex offender community notification: Examining the importance of neighborhood meeting*,. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, 393-408.
- Zgoba K.M. & Simon L.M.J. (2005)**, *Recidivism rates of sexual offenders up to 7 years later: Does treatment matter?*, *Criminal Justice Review*, 30 (2), 155-173
- Zimring E.F., Hawkins G. & Kamin S. (2001)**, *Punishment and Democracy: Three Strikes and You're Out in California*, New York: Oxford,
- Zion W.J. (1996)**, *Navajo Restorative Justice: The Law of Equality and Justice*, Στο B. Galaway & J. Hudson (eds.), *Restorative Justice International Perspectives*, Monsey, NY: Criminal Justice Press
- Zohar J., Kaplan Z. & Benjamin J. (1994)**, *Compulsive exhibitionism successfully treated with fluvoxamine. A controlled-case study*. *J Clin Psychiatry*, 55:86-88.